

CORNELII TACITI
O P E R A.

EDIDIT

FRIDERICUS HAASE.

VOL. II.

EDITIO STEREOTYPA.

EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ.
LIPSIAE MDCCCLV.

871
T1855

V. 2

cop. 2

PRAEFATIO.

In altero hoc volumine quoniam destituti sumus Nipperdeiano exemplo, Halmianum sequendum putavimus, Lipsiae editum a. 1851. in quo quae mutanda visa sunt, ita hoc loco recensebimus, ut ea omittamus, quae non ad ipsa verba aut sententias mutandas pertinent.

SCRIPTURA HUIUS EXEMPLI. HALMIANI EXEMPLI.

HIST. LIB. I.

c. 2. Campaniae ora; et urbs	Campaniae ora et urbs
c. 3. iustis iudiciis	iustis iudiciis
c. 6. perierant ** [<i>flagrantiore crimine classiarum in ipso urbis conspectu caesi.</i>] *** introitus	perierant. introitus
c. 8. an imperare noluisse	an imperare voluisset
c. 10. occulta lege fati	occulta fati
c. 11. cessura erat.	cessurae erant.
c. 12. eodem auctu	eodem actu
c. 13. consulem, Cornelium L. eoque [iam] acrius in dies	consulem et Cornelium L. eoque iam acrius in diem
c. 15. et iam ego ac tu	etenim ego ac tu
c. 17. consultatum inde	consultum inde
c. 18. more divi Augusti et exemplo militari	exemplo divi Augusti et more militari
c. 19. crebrioribus in dies	crebrioribus in diem
c. 26. postero iduum Ianuariaturn redeuntem	postero Iduum die redeuntem
c. 29. et res sine discordia translata	et rem sine discordia translata
c. 30. sed proinde	sed perinde
c. 31. parat signa, non, quod	parat signa quam, quod
c. 33. nimirum toleraturus	nimirum toleraturos
c. 37. quam quo Polycliti et Vatinii et Aegiali perierunt	quam quod Polycliti et Vatinii et Aegiali pepererunt
c. 40. rapidis equis	rapidi equis
c. 43. in caedem eius ardentem Statius Murcus	in caedem eius ardentis Statius Marcus
c. 45. iussum et maiores	iussum, [et] maiores
c. 46. Othonis suspectus ad extremum in bella civilia ruebant	Othonis, suspectus ad extremum, bella civilia, ruebant
c. 48. temerasset, in i. p. st. ausa, et criminis	temptasset, in i. p. st. ausa est: criminis
c. 49. et licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum disp.	et plurimis ludibriis vexatum, licentia tenebrarum disp.
c. 50. veteres Othonis	veteris Othonis
c. 51. hauserant animo	hauserunt animo
c. 52. sordes et avaritiam	sordem et avaritiam

c. 58. Crispinus: <i>is se</i> sanguine	Crispinus: sanguine <i>se</i>
c. 60. avaritiam ac sordes	avaritiam ac sordem
c. 62. implebat; ut si—adderet, instructi—exposcunt. nomen G. V. st. additum:	implebat, ut si — adderet. instructi — exposcunt, nomine G.V. st. addito:
c. 63. spoliandi cupidine	spoliandi cupidinem
c. 66. ut nec legati quidem	ut ne legati quidem
c. 69. verbis ac minis ut est vulgus mutabile subitis et — immodicum	minis ac verbis ut est mos vulgo, mutabilem subitis et — immodicum
c. 70. proconsule Vitellium Petronium Urbicum proc. simul [et]	proconsulem Vitellium Petronium Turpilianum proc. simul et
c. 71. sed nec quasi hostes metueret	sed ne hostem se metueret
c. 74. rursus [alios]	rursus alios
c. 76. et statim	sed statim
c. 77. distractis [<i>in partes</i>] exerciti- bus quorum honoribus Saevino Porcio	distractis exercitibus quorum honori Saevino Pomptinio
c. 78. ostenta magis	ostentata magis
c. 79. dispersi cupidine praedae aut graves	dispersi aut cupidine praedae gra- ves
c. 83. periculorum nimia	periculorum: nimia
c. 85. belli [et] militibus	belli, et militibus
c. 87. fidem stimulat.	fidem immutatus.
c. 88. in pace, [ac si] turbatis	in pace, ac turbatis
c. 89. pacis adversa [rei publicae] pert.	pacis adversa † rei publicae pert.

HIST. LIB. II.

c. 1. prosperae Vespasiani res victoris et incerta adhuc victo- ria; at concedente	prosperae res victoris, sed incerta adhuc victoria et concedente
c. 6. praecipitibus pecunia opulentae	pernicibus pecuniae opulentae
c. 7. bello civium Mucianusque nuper, ceteri	bello civili Mucianusque; cupere ceteri
c. 9. erat; caput, insigne	erat. corpus, insigne
c. 10. retinebatur adhuc terrori	retinebat adhuc <i>aliquid</i> terroris
c. 12. disciplinae corruptus	disciplinae corruptius
c. 14. obtentui fugientibus.	obtentum fugientibus.
c. 16. in summam profutura	in summa profutura
c. 17. bellum, quod transm.	bellumque transm.
c. 20. uxoremque eius	uxorem autem eius
c. 21. e vicinis	ex vicinis
c. 24. res egregie gestae e praetorio	res egregiae gestae ex praetorio
c. 27. Haud proinde	Haud perinde
c. 28. sanitas [sustentaculum] et co- lumen	sanitas, sustentaculum, columnen
c. 29. paventes, silentio	paventes: silentio
c. 32. nomina, ut iam aliquando Moesicis	nomina, etiamsi aliquando Moesiacis
c. 33. viderentur, iidem illi	viderentur, idem illi

c. 35. nec proinde	nec perinde
c. 36. abreptis quae	abruptis quae
c. 38. ordinem venio.	ordinem veniam.
c. 39. nec proinde	nec perinde
c. 41. postulant, venerant	postulantes, venerunt
c. 50. Ferentino	Ferentio
nec deinde coetu	neque inde coetu
c. 51. quibus [<i>Macer</i>] praefuerat.	quibus praefuerat.
c. 55. militum, sacramento	militum, in sacramentum
in theatrum adtulerant	in theatrum adtulerunt
c. 56. atrocius <i>victoria</i> quam bello	atrocius quam bello
c. 63. terruit ne periculo — adfectaret	terrui e periculo — adfectare
c. 65. <i>L. Arruntii: sed</i> Arruntium	L. Arruntii. hunc Tiberius
Tiberius	
Vettius Bolanus e praesentibus.	Vettius Bolanus.
c. 66. Angebat	E praesentibus angebat
atrox arsisset	atrox exarsisset
c. 68. Et [<i>victas</i>] quidem partes	Et quidem partes
c. 76. an quod inchoatur rei p.	an quod inchoaturi rei p.
manu positum [est].	manu positum est.
c. 77. partiemur; immo tu melius	patiemur. immo, ut melius est, tu
ex tuto exercitus reges	hos exercitus rege
et contumacia heb.	et contumaciam heb.
c. 78. ominis videbantur	ominis videbatur
templum, <i>sed</i> trad. maiores	templum; sic trad. maiores, aram
aram	
c. 79. quintum nonas Iulii	quintum Nonas Iulias
c. 80. tantae vicissitudinis	tantae altitudinis
c. 81. Ante idus Iulii	Ante Idus Iulias
c. 88. miscuerat; incuriosos in milites vernacula utebantur	miscuerat. incuriosos milites — vernacula utebantur urbanitate
urbanitate; quidam	— quidam
c. 94. insitam <i>inerti</i> animo ign.	insitam marcenti animo ign.
c. 100. validior mutatum id	validior immutatum id

HIST. LIB. III.

c. 2. belli concitor	belli concitator
c. 3. militibus erat culpa	militibus erat, culpa
c. 5. temptantibus fortuna [<i>armorum defuit, sed fortuna</i>] partium alibi t.	temptantibus, fortuna partium alibi t.
c. 6. occupata Aquileia proxima quaeque <i>vi obtinent</i> , [et] Opitergii	occupata Aquileia <i>per</i> proxima quaeque et Opitergii
Ravennatis <i>conatus</i> , nondum	Ravennatis motum, nondum
c. 7. data legiones septima	data duae legiones, septima
c. 8. quod per se parvum	quod per se parvum
c. 9. de exercitu securi	de exercitu securi
c. 10. et visi inde procul	et visi procul
rap. arma metu prodicionis.	rap. arma, et ut prodicionis ira
ira	
c. 12. paucis resistentium obturbatis	paucis resistentium obtuncatis

c. 13. traderent arma? ut armatorum milia, velut — darentur? quas enim ex diverso — fuderint straverintque. octo nimirum	traderent arma? quas enim ex diverso — fuderint straverintque. ut armatorum milia, velut — darentur? octo nimirum
c. 15. et e Britannia immensam belli molem longius cursabant.	et Britannia immensam belli luem longius curabant.
c. 17. atque illi consternantur	atque ilico consternantur
c. 22. Macedonicam dextro suorum	Macedonicam dextrum suorum
c. 25. postquam impulsos sensit fratres trucidant, spoliant.	postquam pulsos sensit fratres trucidatos spoliant.
c. 34. templaque magnificentia	templaque munificentia
c. 44. Britanniam vetus erga	Britanniam inclinatus erga
c. 45. Cartimanduum — Cartimandua	Cartimanduum — Cardismandua
c. 48. fluminis Chobi	fluminis Cobi
c. 50. plerique etiam integri	plerique integri
c. 52. adscitum ac legioni	additum ac legioni
c. 55. ad magn. beneficiorum habebat,	ad magn. beneficiorum aderat,
c. 56. ut aspera quae utilia	ut aspere quae utilia
c. 58. haud proinde Vitellium	haud perinde Vitellium
c. 62. immane quantum aucto animo neque absurdus ingenio famam urb. p. l. petere; ludicro Iuvenalium	immane quantum animo neque absurdus ingenio, qui famam urb. p. l. peteret. ludicro iuvenum
c. 65. senecta: sed erant qui eius fidem precio iuvisse	senecta. erant qui eius fidem parum iuvisse
c. 66. extincto aemulo redituram.	extincto aemulatore redituram.
c. 67. familia; ferebatur lecticula	familia. simul ferebatur lecticula
c. 69. subierant obsidium	subierunt obsidium
c. 71. fama, nitentes ac p. depulerint.	fama, ut nitentes ac p. depellerent.
c. 72. quo tantae cladis pretio? stetit dum pro patria bellavimus: voverat inter tanta Caesarum	quo tanta clades pretio stetit? pro patria bellavimus? voverat inter tot Caesarum
c. 77. traditurum, multa nocte	traditurum. multa nocte
c. 80. viri; pulsantur comites	vir. palantur comites
c. 83. conflixerant et ante	conflixerant ante

HIST. LIB. IV.

c. 5. Priscus, regione Italiae Carecina e municipio Cluviis, patre,	Priscus † regione Italiae Carecinae municipio, Cluvio patre,
non ut plerique, quo nomine	non quo, ut plerique, nomine
c. 11. Asiaticus [etenim is libertus] malam	Asiaticus etsi libertus malam
c. 12. mare [Oceanus] a fronte ministrando; diu	mare Oceanus a fronte ministrant, diu
c. 13. et Iulius Civilis	et Claudius Civilis
c. 15. hiberna proxima [occupata] Oceano	hiberna proxima occupatum Oceano
c. 20. plerique telis interiere.	plerique telis interire.

c. 24. navibus <i>rectus</i> , invalidus	navibus, invalidus
c. 25. adversum nos armari spe	adversum nos arma <i>cepere</i> spe
c. 26. loco [<i>cui</i>] Gelduba	loco <i>cui</i> Gelduba
ductus a Vocula exercitus	ductus Voculae exercitus
c. 28. patria Romanorum nomen	patria [Romanorum nomen] Agripp.
c. 29. Romani per conspicuum barb.	Romani conspicuam barb.
tendere arcus;	tendere artus.
c. 37. nec incruenti in via	nec incruentati. in via
c. 38. absentes inierant	absentes inierunt
c. 39. egregiis <i>artibus</i> maioribus-	egregiis maioribus et fr.
que et fr.	
rediit urbi	redit urbi
c. 46. sine multa <i>mercede</i> pelli	sine multa caede pelli
pecunia dicebatur, <i>qua</i> tanta	pecunia <i>terrebat</i> , <i>qua</i> tanta
c. 49. laeta Pisoni omnia	laeta Pisoni omnia
c. 50. et <i>inter</i> causas	et in causas
c. 52. orasse ferunt, ne crim.	orasse dicebatur, ne crim.
c. 53. aqua <i>conterminis</i> e fontibus	aqua e fontibus
c. 55. dispecturas Gallias	disceptaturas Gallias
c. 56. extra commercium	extra commeatum
c. 58. tot malis [hostium] ut f.	tot malis ut f.
Batavus dabit? et Germ.	Batavus dabit? [et] Germ.
c. 60. in castra perfugiunt: dire-	in castra perfugiunt, querente sane
ptis castris — incendium	— parum adfirmatur. direptis
hausit, querente sane —	castris — incendium hausit. Ci-
parum adfirmatur. Civilis	vilis barb.
barb.	
c. 64. rata sint, postulamus	rata sit, postulamus
c. 66. e primoribus	ex primoribus
c. 68. legiones victrices undecima	legiones victrices sexta et octava
et octava	
c. 72. Cerialis a metu infamiae	Cerialis [a] metu infamiae
nec proinde	nec perinde
c. 75. attulerat <i>et</i> ipsas epistulas	attulerat ipsasque epistulas
c. 80. neque adverso	neque averso
c. 84. insignibus quaeque in	insignibus quae in

HIST. LIB. V.

c. 1. Eiusdem a. p. C. Titus perd. I.	Eiusdem a. p. C. Titus, perd. I. d. a
d. a patre, et p. u. r. m. cla-	patre et p. u. r. m. clarus, maiore
rus maiore tum	tum
c. 3. sed sibimet <i>ducem</i> caelestem	sed sibimet duce caelesti crede-
crearent, primo c. auxilio	rent, primo c. auxilio praesentes
[credentes] praesentes	
c. 4. animalis [onagri], quo m.	animalis, quo m.
quem Aegyptii [Apin] colunt;	quia Aegyptii Apin colunt. sue ab-
sue abstinent merito cladis	stinent memoria cladis
nullo fermento. [detinetur]	nullo fermento detinetur. sept.
sept.	
viam suam et cursum septimos	viam suam et cursum septimos per
per numeros commutare.	numeros commeare.
c. 5. stipes illuc <i>congeriebant</i> , unde	stipes illuc gerebant; unde auctae
auctae I. res; et quia	I. res, et quia

caelestium contra Aegyptii nedum templis <i>sinunt</i> ;	caelestium contra. Aegyptii nedum templis <i>sistunt</i> .
c. 7. gravi. [et] Belus litus, <i>sed</i> egerentibus	gravi. et Belus litus et egerentibus
c. 8. est: [nam ea t. A. desciverat;] tum	est: nam ea t. A. desciverat. tum
c. 10. casusve utile videbatur.	casusve utilius videbatur.
c. 11. colles in inmensum sexaginta pedes centenos vicanos[que] att.	colles inmensum saxagenos pedes centenos vicanosque att.
c. 12. Ioannes, [quem et B. voca- bant,] templum	Ioannes, quem et B. vocabant, tem- plum
c. 13. templum; <i>ei</i> apertae Titum praedixerant:	templum. <i>ex</i> apertae Titum praedixerat:
c. 15. comminus [eminus] cert.	comminus <i>eminus</i> cert.
c. 16. exciderent	exciderent
c. 20. manum traheret; Batavoduri rumpere	manum traherent; Batavoduri interrumpere
c. 21. adfuit; et iussum erat; consiliis, et eventu	adfuit, ut iussum erat: consiliis, <i>sed</i> eventu
c. 22. mulieris nuptae; <i>aut</i> vigiles	mulieris Ubiae. et vigiles
c. 24. amicitia paratum	amicitia partum
c. 26. apud Vitellianum legatum	apud Vitellii legatum

GERMANIAE

c. 2. Istaevones Vandilios	Iscaevones Vandalios
c. 4. nullis [aliis] aliarum	nullis aliis aliarum
c. 5. arborum inpatiens	arborum patiens
c. 6. nec varietate gyrorum in	nec variare gyros in
c. 9. habent. Martem c. a. placant [et Herculem]. pars	habent. Herculem ac Martem c. a. placant. pars
c. 10. publice consultetur apud plebem, <i>sed</i> apud pro- ceres, apud sac.	publice consultitur apud plebem apud proceres, <i>sed</i> apud sac.
c. 13. ceteri robustioribus	ceteris robustioribus
c. 14. eiusmodi loci molliunt	eiusmodi locis molliunt
c. 18. ac [munera] probant mune- ra, non ad	ac munera probant, munera non ad
c. 21. et comes; proximam	et comes, proximam
c. 22. mens postera	mens: postera
c. 23. cibi simplices: agrestia po- ma, r. f. a. l. concretum, sine apparatu, sine blandimen- tis, exp. famem:	cibi simplices agrestia poma, r. f. a. l. concretum. sine apparatu, sine blandimentis exp. famem.
c. 26. in vices occupantur	invicem occupantur
c. 28. Osis [Germanorum natione], an	Osis, Germanorum natione, an
c. 30. nisi ratione disciplinae	nisi Romanae disciplinae
c. 32. Usipi	Usipii
c. 33. urgentibus [iam] imperii	urguentibus iam imperii
c. 35. arma ac, si res poscat, [exer- citus,] plurimum	arma et, si res poscat, exercitus, plu- rimum
c. 36. socii [sunt], cum	socii sunt, cum

c. 38. retro [sequuntur] ac saepe bella, [compti] ut h. oculis orn.	retro sequuntur, ac saepe bella, compti ut h. oculis, orn.
c. 40. et Vuithones flum.	et Nurtones flum.
c. 42. Danuvio pergitur.	Danuvio peragitur.
c. 44. velis ministrant, nec	velis ministrantur, nec
c. 45. formaeque decorem et illucusque et fama: versa tantum natura.	formasque deorum et illuc usque, et fama vera, tantum natura.
sudantur, ita	sudant, ita
c. 46. ac torpor procerum; conubiis	ac torpor: procerum conubiis
in aliquo ** ramorum nexu	in aliquo ramorum nexu

AGRICOLAE

c. 9. egregiae tum spei	egregiae iam spei
c. 10. fama est: transgressis [sed] inmensum	fama est transgressa. sed inmensum
c. 11. deprehendas, superstitionum persuasiones;	deprehendas superstitionum persuasione;
c. 12. patiens frugum [fecundum]:	patiens frugum, fecundum.
c. 13. ni ingenio mobili, velox paenitentiae,	ni velox ingenio, mobilis paenitentiae,
auctor iterati operis	auctor tandem operis
c. 14. populus Romanus consuetudine haberet	populi Romani consuetudine, haberet
c. 15. alterius manum cent.	alterius manus cent.
c. 16. Boudicca	Boudicca
suae cuiusque iniuriae	suae quoque iniuriae
Trebellius fuga ac l. v. e. ira ind. a. humilis, precario mox praefuit, ac velut — salutem: et seditio	Trebellius fuga ac l. v. e. ira, ind. a. humilis, precario mox praefuit; ac velut — salutem, et seditio
c. 17. obruisset, [ni ** obisset]; sust.	obruisset: subiit sust.
c. 18. ostentationem et officiorum	ostentationem aut officiorum
c. 19. primam domum	primum domum
centurionem militesve ascire frumenta ac luere pretio cogebantur devortia itinerum; et longinquitas r.	centurionem, militem ascire frumenta ac † ludere pretio cogebantur. devortia itinerum et longinquitas r.
c. 22. usque ad Tanaum	usque ad Taum
secretum aut silentium	secretum vel silentium
c. 23. percucurrerat	percurrebat
c. 24. a Britannia differt et in melius; aditus	a Britannia differunt: ** melius aditus
c. 25. et infesta [hostilis exercitus] itinera	et infesta hostilis exercitus itinera
c. 26. rediit animus	redit animus
c. 27. civitatum	civitatum
c. 28. et uno remigium regente, susp. mox adaquantes et quae utilia rapiunt, cum	et uno remigante, susp. mox ad aquam atque utilia raptum exeuntes
atque ita circumvecti	atque circumvecti
c. 29. civitatum	civitatum

	bello et sua quisque	bello ac sua quisque
c. 30.	libertatis toti Britanniae	libertatis totius Britanniae
c. 31.	conterunt. nata	conteruntur. nata
c. 32.	metus ac terror est paucos numero, trepidos ign.	metus et terror est paucos numero, locorum trepidos ign.
	aegra mancipia et disc.	aegra municipia et disc.
c. 33.	cuiusque voces aud.	cuiusque vocem aud.
c. 34.	novissimae res et extremo metu corpora defixere	novissimi haesere et extremo metu ac torpore defixere
c. 35.	octo milium erant, sanguinem bellandi ne simul in frontem, simul in latera	octo milia erant, sanguinem bellanti ne [simul] in frontem simul et la- tera
c. 36.	gerentibus. [nam Brit. g. s. m. c. a. et in a]pe[r]to p. n. tole- rabant.] igitur ora foedare, et minimeque equestris ea iam pugnae facies erat, cum egredientes aut stantes si- mul	gerentibus. nam Brit. g. s. m. c. a. et in arto p. n. tolerabant. igitur ora fodere, et minimeque aequa nostris iam pu- gnae facies erat, cum aegre clivo adstantes simul
c. 37.	appropinquavere, <i>vertunt</i> in primos, et incautos collecti et locorum gnari circ.	appropinquaverunt, identidem pri- mos sequentium, incautos col- lecti et locorum ignaros gnari, circ.
c. 38.	Britanniam praecipit;	Britanniam praecipit.
c. 39.	ut erat Domitianus, fronte occuparet; [et] cetera	ut Domitiano moris erat, fronte occuparet; et cetera
c. 40.	addique insuper officio noctu in urbem, noctu in palat. otium penitus hausit adeo ut plerique	addique insuper officio noctu in Palat. otium penitus auxit adeo ut plerique
c. 41.	militares vici formidine ceterorum. quibus sermonibus	militares viri formidine eorum <i>quibus exercitus committi solerent.</i> quibus sermo- nibus
c. 42.	iturusne esset in provinciam, ultra eo laudis excedere	iturusne esset ultra eo laudis escendere
c. 43.	laetatus est aut st. oblitus [est]. augebat comperti; <i>nec</i> adfirmare au- sim.	laetatus est, aut st. oblitus. et au- gebat comperti, adfirmare <i>ut</i> ausim.
c. 44.	excessit quarto et quinquag. nihil metus et impetus in vultu sita [sunt], impleverat nam sicuti durare in hanc videre <i>quandoque</i> augurio	excessit sexto et quinquag. nihil metus in vultu sita sunt, impleverat nam sicuti <i>magnae cuiusdam felicita- tis</i> esset durare in hanc videre, quod augurio
c. 45.	Baebius [iam] tum amissus est. omnia	Baebius iam tum amissus est. omnia
c. 46.	suppeditet, <i>aemulatu</i> decore- mus: is verus honos,	suppeditet, imitando colamus. is verus honor,

DIALOGI DE ORATT.

c. 1. diversas vel easdem, sed	diversas [vel easdem] sed
c. 3. ipsumque quem pridie	ipsum quem pridie
c. 5. et moderati iudices	et modesti iudices
cognitionibus se excusent	cognitionibus excusent
oratoriam, qua	oratoriam, quo
possit, omittit	possit, amittit
reo [et] periclitanti	reo et periclitanti
c. 6. dari? ipsos quin	dari? illos quin
c. 7. si non in animo oritur	si non in aliquo oritur
inlustres [et] in urbe	inlustres et in urbe
c. 8. non minores esse	non minus esse
alterius ***, alterius ter mi-	alterius ***, ter sestertium
lies sestertium	
fortunam hominis	fortunam homines
spectanda habemus.	spectanda haberemus.
promptum est, Marc.	promptum sit, Marc.
c. 9. si amicus eius, si prop.	si amicus, si prop.
omnis ista laus	omnis illa laus
flore praecepta	flore praecepta
c. 10. pretium omnes laboris	pretium laboris
oratores [in]sequitur	oratores insequitur
videris hanc elegisse	videris etiam elegisse
hinc ingentis [ex his] assen-	hinc ingentis existere assensus
sus	
in quibus [ex]pressis	in quibus expressis
c. 11. quidem in Nerone improbam	quidem in † Neronem improbam
statum hunc iusque ac	statum hucusque ac
c. 12. Aper increpat,	Aper increpabat,
commota mortalibus	commoda mortalibus
et sanguinantis	et saginantis
recens et [ex] malis	recens et ex malis
c. 13. adligati canum adulatione	adligati adulatione
c. 15. plerumque inquirō	plerumque conquiro
Sacerdos ille	sacerdos ille
c. 16. incipit, videturque Demosthe-	incipit Demosthenes
nes	
sed ferme	sed fere
c. 18. parum atticus videretur.	parum antiquus videretur.
si me interrogas	si me interrogas
c. 19. solent, quod eam usque ad C.	solent, quem usque ad C. Severum
Severum pertinere faciunt,	faciunt,
c. 21. de populo Canutiaut Arri me-	de populo † Canuti † aut Atti de
morabo nec dicam de Furnio	Furnio
nervos rubor tegit et decor	nervos rubore tegit et decore comm.
comm.	
videbimus, in quantum	viderimus, in quantum
c. 22. quas senior iam et	quas iam senior et
in manus, ut aspicere	in manus et aspicere
c. 23. fastidiunt [oderunt],	fastidiunt et oderunt
c. 25. repugno, qua non sine convi-	repugno, † si cominus fatetur
tis fatetur	
c. 26. nostrorum oratores ita	nostrorum actores ita
frequens seculi huius gloria et	frequens quibusdam exclamatio
exclamatio	

XIV   SCRIPTURA HUIUS EXEMPLI.   HALMANI EXEMPLI.

c. 27.	ante <i>dixisti</i> , <i>tum quidem</i> plane	ante <i>dixisti</i> , plane
c. 29.	nec praeceptores quidem	ne praeceptores quidem
c. 31.	neque Stoicorum <i>civem</i> al- quem, sed omnes libere grammaticae, musicae et geo- metriae imb. in quibus haec quoque scien- tia	neque Stoicorum † artem, sed omnes litteras libere grammaticae, musice [et] geome- trice imb. in quibus haec scientia
c. 32.	leges nec teneant rhetorum [<i>officinis</i>] sed Acad.	leges, non teneant rhetorum sed Acad.
c. 33.	aut illi scirent tot <i>tam</i> reconditas percipiendi quae prof.	aut illi scierint ~~tot~~ reconditas percipiendi quod prof.
c. 34.	dimicantes; nec auditorium	dimicantes, sed auditorium
c. 35.	reverentiae, <i>scilicet</i> in quem	reverentiae est, in quem
c. 36.	cogitans nihil	cogitant, nihil
c. 37.	quae [et] <i>in</i> antiquariorum sciamusque [<i>nos</i>] de ea	quae et in antiquariorum sciamusque <i>nos</i> de ea
c. 38.	et maxime principis	et maximi principis
c. 40.	populi quoque, ut histriones, <i>plausibus</i> uterentur obsequio, sine severitate, cont.	populi quoque † et histriones auri- bus uterentur obsequio, sine servitute, cont.
	nec Macedonum	ne Macedonum
c. 41.	quomodo <i>deinde</i> minimum vitas vestras ac tempora	quomodo enim minimum vitas ac vestra tempora
c. 42.	Maternus. <i>tum</i> Messala	Maternus, cum Messala

CORNELII TACITI

HISTORiarUM

LIBRI V.

CORNELII TACITI
HISTORIARUM
LIBER PRIMUS.

BREVIARIUM.

Cap. 1. Praefatio. auctoris dignitas, aetas, institutum. 2. 3. praesentis historiae summa capita. 4. 5. status urbis, mens exercituum, habitus provinciarum occiso Nerone. Nymphidius imperium affectans oppressus. 6. 7. Galbam crudelitas sua, aetas, corporis forma et amicorum vitia reddunt invisum. 8. 9. status Hispaniae, Galliae, Germanicorum exercituum, Britanniae, Illyrici. 10. in Syria Muciani virtutes et vitia. Flavii Vespasiani, Iudaicum bellum administrantis, animus in Galbam. 11. Aegypti, Africae, Mauretaniae, Raetiae, Norici, Thraciae, Italiae status coss. Galba et Vinio.

12. Deficiente superioris Germaniae milite Galba de adoptando Caesare cogitat. 13. Vinus Othoni favet, non ita Laco et Icelus. 14—16. Galba transactis imperii comitiis Pisonem eligit, hominem antiqui moris et severum, cui adoptionis causas et imperii administrandi consilium aperit. 17. Pisonis inter haec moderatio. 18. 19. adoptio in castris nuncupata, tum in senatu; legati ad defectores missi. 20. Neronis prodigae donationes rescissae.

21—24. Othoni spe lapso consilium in turbido, instigantibus libertis, servis, mathematicis, paratis iam ante militum studiis per blanditias et largitiones, oscitante ad id praefecto. 25. 26. ergo iam legiones et auxilia pro Othone. 27. mox consalutatus imperator. 28. castris praetorianis infertur.

29. 30. Piso cohortem, quae in palatio stationem agit, hortatur ad fidem. 31. illa parat signa, reliquis copiis deficientibus. 32. 33. plebis adulatio et levitas. fluctuat Galba cum amicis an occurrendum. 34. praemittitur in castra Piso. falsus de occiso Othone rumor. 35. 36. populus et senatus Galbae, castra Othoni favent. 37. 38. hic militum animos oratione sibi conciliat, Galbae et Pisoni reddit infensos. arma militi dividit. 39. agitat Laco de caede Vinii. 40. Galba fluctuat, plebs nutat. Othoniani forum irrumpunt. 41. 42. Galba desertus, occisus; sic et Vinus. 43. 44. Sempronii Densi fides. Piso caesus, magna Othonis laetitia. caedium praemia poscentes iussu Vitellii postea interfecti. 45. adulantur senatus et populus victorem Othonem, qui coercendo militum furori impar. 46. hi vacationes sibi remitti petunt. Laco et Icelus caesi. 47. 48. Pisonis et T. Vinii sepultura, elogia, testamenta. 49. Galbae sepultura, aetas, nobilitas, mores, honores.

50. Trepidam urbem novus de Vitellio nuntius exterret. Vespasianum nonnulli augurantur. 51. initia Vitelliani motus ex bello Iulii Vindicis et secutis inde discordiis inter legiones et Gallos. 52. 53. Vitellius suo ingenio ignavus ad res novas stimulatur a Valente et Caecina legatis. 54—56. legiones utriusque Germaniae fidem in Galbam exuunt, segni spectatore Hordeonio Flacco legato. 57. Valens Vitellium imperatorem consalutat magno militum studio; 58. quibus poscentibus multi caesi. 59—61. Iulius Civilis periculum evadit. undique viribus auctus inter foedas legatorum discordias duos exercitus in Italiam mittit. 62. torpet Vitellius; ardor et vis militum ultro ducis munia inplet. 63. subito furore correptus miles ab excidio Divoduri aegre temperat. Gallias terror invadit. 64. Vitellio adhaerent. 65. 66. Lugudunenses ex vetere odio milites in eversionem Viennensium impellunt; illi tamen donis placantur et precibus. Valentis avaritia et libido. 67. 68. Helvetios Vitellii imperium abnuentes Caecina belli avidus caedit. 69. Aventicum aegre impunitatem salutemque inpetrat. 70. in Vitellii partes transgressa Italiae parte Caecina Alpes superat.

71. Otho prudenter se gerit; Mario Celso ignoscit. 72. Tigellinus infamem vitam exitu inhonesto foedat. 73. Calvia Crispinilla cum mala Othonis fama periculo exempta. 74. 75. principes mutuo sibi condiciones offerunt; mox rixantes flagitia invicem obiectant et insidiatores inmittunt. 76. distractis inter utrumque exercitibus ac provinciis bello opus. 77. 78. Otho imperatorem agit; honores, civitatem, iura dilargitur; de celebranda Neronis memoria agit. 79. Sarmatae Roxolani Moesiam inrumpentes caesi. 80—84. seditio gravis in ipsa urbe temere orta cum magno metu atque discrimine primorum civitatis, precibus et lacrimis Othonis componitur, qui milites ad concordiam et modestiam hortatur. 85. istis compositis omnia suspicionum et formidinis plena, praecipuo patrum metu. 86. prodigia Othonis cladem praesagientia. 87. 88. is lustrata urbe Narbonensem Galliam adgredi statuit, et cum multis nobilibus L. Vitellium aemuli fratrem secum ducit. 89. inde varii animorum motus. 90. commendata patribus re publica Otho festinat ad bellum. Trachali eloquentia usus Otho, in quem studia et voces vulgi.

Gesta haec paucis mensibus, imp. Ser. Galba et T. Vinio coss.

-
- 1 Initium mihi operis SERVIVS GALBA ITERUM, TITVS VINIVS consules erunt. nam post conditam urbem octingentos et viginti prioris aevi annos multi auctores rettulerunt, dum res populi Romani memorabantur, pari eloquentia ac libertate: postquam bellatum apud Actium atque omnem potentiam ad unum conferri pacis interfuit, magna illa ingenia cessere; simul veritas pluribus modis infracta, pri-

p. Ch. 69.

mum inscitia rei publicae ut alienae, mox libidine adsendandi aut rursus odio adversus dominantes: ita neutris cura posteritatis inter infensos vel obnoxios. sed ambitionem scriptoris facile averseris: obtrectatio et livor pronis auribus accipiuntur; quippe adulationi foedum crimen servitutis, malignitati falsa species libertatis inest. mihi Galba, Otho, Vitellius nec beneficio nec iniuria cogniti; dignitatem nostram a Vespasiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano longius provectam non abnuerim: sed incorruptam fidem professis neque amore quisquam et sine odio dicendus est. quodsi vita suppeditet, principatum divi Nervae et imperium Traiani, uberiorem securioremque materiam, senectuti seposui, rara temporum felicitate, ubi sentire quae velis et quae sentias dicere licet.

Opus adgredior opimum casibus, atrox proeliis, discors 2
seditionibus, ipsa etiam pace saevum: quattuor principes ferro interempti; trina bella civilia, plura externa ac plerumque permixta; prosperae in Oriente, adversae in Occidente res; turbatum Illyricum; Galliae nutantes; perdomita Britannia et statim missa; coortae in nos Sarmatarum ac Sueborum gentes; nobilitatus cladibus mutuis Dacus; mota prope etiam Parthorum arma falsi Neronis ludibrio. iam vero Italia novis cladibus vel post longam seculorum seriem repetitis adflicta: haustae aut obrutae urbes, fecundissima Campaniae ora; et urbs incendiis vastata, consumptis antiquissimis delubris, ipso Capitolio civium manibus incenso. pollutae caerimoniae; magna adulteria; plenum exiliis mare; infecti caedibus scopuli. atrocius in urbe saevitum: nobilitas, opes, omissi gestique honores pro crimine, et ob virtutes certissimum exitium; nec minus praemia delatorum invisa quam scelera, cum alii sacerdotia et consulatus ut spolia adepti, procurationes alii et interiorum potentiam, agerent verterent cuncta odio et terrore; corrupti in dominos servi, in patronos liberti; et quibus deerat inimicus, per amicos oppressi.

Non tamen adeo virtutum sterile seculum, ut non et 3
bona exempla prodiderit: comitatae profugos liberos matres, secutae maritos in exilia coniuges; propinqui audentes, constantes generi; contumax etiam adversus tormenta

servorum fides; supremae clarorum virorum necessitates, ipsa necessitas fortiter tolerata, et laudatis antiquorum mortibus pares exitus. praeter multiplices rerum humanarum casus caelo terraeque prodigia et fulminum monitus et futurorum praesagia, laeta, tristia, ambigua, manifesta; nec enim umquam atrocioribus populi Romani cladibus magisve iustis iudiciis adprobatum est non esse curae deis securitatem nostram, esse ultionem.

- 4 Ceterum antequam destinata componam, repetendum videtur, qualis status urbis, quae mens exercituum, quis habitus provinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid aegrum fuerit, ut non modo casus eventusque rerum, qui plerumque fortuiti sunt, sed ratio etiam causaeque noscantur.

- Finis Neronis ut laetus primo gaudentium impetu fuerat, ita varios motus animorum non modo in urbe apud patres aut populum aut urbanum militem, sed omnes legiones ducesque conciverat, evolgato imperii arcano, posse principem alibi quam Romae fieri: sed patres laeti, usurpata statim libertate licentius ut erga principem novum et absentem; primores equitum proximi gaudio patrum; pars populi integra et magnis domibus adnexa, clientes libertique damnatorum et exulum in spem erecti; plebs sordida et circo ac theatris sueta, simul deterrimi servorum aut qui adesis bonis per dedecus Neronis alebantur, maesti et
5 rumorum avidi; miles urbanus longo Caesarum sacramento inbutus, et ad destituendum Neronem arte magis et impulsu quam suo ingenio traductus, postquam neque dari donativum sub nomine Galbae promissum, neque magnis meritis ac praemiis eundem in pace quem in bello locum, praeeventamque gratiam intellegit apud principem a legionibus factum, pronus ad novas res, scelere insuper Nymphidii Sabini praefecti imperium sibi molientis agitur: et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus; sed quamvis capite defectionis ablato, manebat plerisque militum conscientia, nec deerant sermones senium atque avaritiam Galbae increpantium; laudata olim et militari fama celebrata severitas eius angebat aspernantes veterem disciplinam atque ita quattuordecim annis a Nerone adsuefa-

p. Ch. 69.

ctos, ut haud minus vitia principum amarent quam olim virtutes verebantur. accessit Galbae vox pro re publica honesta, ipsi anceps: legi a se militem, non emi: nec enim ad hanc formam cetera erant.

Invalidum senem Titus Vinius et Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum oneratum contemptu inertiae destruebant. tardum Galbae iter et cruentum, interfectis Cingonio Varrone consule designato et Petronio Turpiliano consulari: ille ut Nymphidii socius, hic ut dux Neronis, inauditi atque indefensi tamquam innocentes perierant. ** [*flagrantiore crimine classiarii in ipso urbis conspectu caesi.*] *** introitus in urbem trucidatis tot milibus inermium militum infaustus omine atque ipsis etiam qui occiderant formidolosus. inducta legione Hispana, remanente ea quam e classe Nero conscripserat, plena urbs exercitu insolito; multi ad hoc numeri e Germania ac Britannia et Illyrico, quos idem Nero electos praemissosque ad claustra Caspiarum et bellum, quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis coeptis revocaverat: ingens novis rebus materia, ut non in unum aliquem prono favore, ita audenti parata.

Forte congruerat ut Clodii Macri et Fonteii Capitonis caedes nuntiarentur: Macrum in Africa haud dubie turbantem Trebonius Garutianus procurator iussu Galbae, Capitonem in Germania, cum similia coeptaret, Cornelius Aquinus et Fabius Valens, legati legionum, interfecerant antequam iuberentur; fuere qui crederent Capitonem ut avaritia et libidine foedum ac maculosum, ita cogitatione rerum novarum abstinuisse, sed a legatis bellum suadentibus, postquam inpellere nequiverint, crimen ac dolum ultro compositum, et Galbam mobilitate ingenii an ne altius scrutaretur, quoquo modo acta quia mutari non poterant comprobasse. ceterum utraque caedes sinistre accepta, et in viso semel principi seu bene seu male facta parem invidiam adferebant. venalia cuncta, praepotentes liberti; servorum manus subitis avidae et tamquam apud senem festinantes; eademque novae aulae mala, aequae gravia, non aequae excusata; ipsa aetas Galbae inrisui ac fastidio erat adsuetis iuventae Neronis et impe-

ratores forma ac decore corporis, ut est mos vulgi, comparantibus.

8 Et hic quidem Romae, tamquam in tanta multitudine, habitus animorum fuit. e provinciis Hispaniae praeerat Cluvius Rufus, vir facundus et pacis artibus, bellis inexpertus; Galliae super memoriam Vindicis obligatae recenti dono Romanae civitatis et in posterum tributi levamento; proximae tamen Germanis exercitibus Galliarum civitates non eodem honore habitae, quaedam etiam finibus ademptis pari dolore commoda aliena ac suas iniurias metiebantur. Germani exercitus, quod periculosissimum in tantis viribus, solliciti et irati, superbia recentis victoriae et metu tamquam alias partes fovissent: tarde a Nerone desciverant, nec statim pro Galba Verginius; an imperare noluisset dubium; delatum ei a milite imperium conveniebat. Fonteium Capitonem occisum etiam qui queri non poterant, tamen indignabantur. dux deerat, abducto Verginio per simulationem amicitiae; quem non remitti atque etiam reum esse tamquam suum crimen accipiebant.

9 Superior exercitus legatum Hordeonium Flaccum spernebat, senecta ac debilitate pedum invalidum, sine constantia, sine auctoritate, ne quieto quidem milite regimen: adeo furentes infirmitate retinentis ultro accendebantur. inferioris Germaniae legiones diutius sine consulari fuere, donec missu Galbae A. Vitellius aderat, censoris Vitellii ac ter consulis filius: id satis videbatur. in Britannico exercitu nihil irarum; non sane aliae legiones per omnes civilium bellorum motus innocentius egerunt, seu quia procul et Oceano divisae, seu crebris expeditionibus doctae hostem potius odisse. quies et Illyrico, quamquam excitae a Nerone legiones, dum in Italia cunctantur, Verginium legationibus adissent; sed longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec vitiis nec viribus miscebantur.

10 Oriens adhuc inmotus: Syriam et quattuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir secundis adversisque iuxta famosus: insignes amicitias iuvenis ambitiose coluerat; mox attritis opibus, lubrico statu, suspecta etiam Claudii iracundia, in secretum Asiae repositus tam prope ab exule

p. Ch. 69.

fuit quam postea a principe; luxuria, industria, comitate, adrogantia, malis bonisque artibus mixtus; nimiae voluptates, cum vacaret: quotiens expedierat, magnae virtutes; palam laudares: secreta male audiebant; sed apud subiectos, apud proximos, apud collegas variis inlecebris potens et cui expeditius fuerit tradere imperium quam obtinere. bellum Iudaicum Flavius Vespasianus — ducem eum Nero delegerat — tribus legionibus administrabat; nec Vespasiano adversus Galbam votum aut animus: quippe Titum filium ad venerationem cultumque eius miserat, ut suo loco memorabimus. occulta *lege* fati et ostentis ac responsis destinatum Vespasiano liberisque eius imperium post fortunam credidimus.

Aegyptum cōpiasque, quibus coerceretur, iam inde a 11 divo Augusto equites Romani obtinent loco regum: ita visum expedire, provinciam aditu difficilem, annonae fecundam, superstitione ac lascivia discordem et mobilem, insciam legum, ignaram magistratum, domi retinere; regebat tum Tiberius Alexander, eiusdem nationis. Africa ac legiones in ea interfecto Clodio Macro contenta qualicumque principe post experimentum domini minoris. duae Mauritaniae, Raetia, Noricum, Thracia et quae aliae procuratoribus cohibentur, ut cuique exercitui vicinae, ita in favorem aut odium contactu valentiorum agebantur. inermes provinciae atque ipsa in primis Italia cuicumque servitio exposita, in pretium belli cessura erat. hic fuit rerum Romanarum status, cum SERVIVS GALBA ITERUM, TITUS VINIVS consules inchoavere annum sibi ultimum, rei publicae prope supremum.

Paucis post kalendas Ianuarias diebus Pompei Propin- 12 qui procuratoris e Belgica litterae adferuntur, superioris Germaniae legiones rupta sacramenti reverentia imperatorem alium flagitare et senatui ac populo Romano arbitrium eligendi permittere, quo seditio mollius acciperetur. maturavit ea res consilium Galbae, iam pridem de adoptione secum et cum proximis agitantis. non sane crebrior tota civitate sermo per illos menses fuerat, primum licentia ac libidine talia loquendi, dein fessa iam aetate Galbae: paucis iudicium aut rei publicae amor; multi stulta spe, prout

quis amicus vel cliens, hunc vel illum ambitiosis rumoribus destinabant, etiam in Titi Vinii odium, qui in dies quanto potentior, eodem auctu invisior erat. quippe hiantes in magna fortuna amicorum cupiditates ipsa Galbae facilitas intendebat, cum apud infirmum et credulum minore metu et maiore praemio peccaretur.

- 13 Potentia principatus divisa in Titum Vinium consulem, Cornelium Laconem praetorii praefectum; nec minor gratia Icelo Galbae liberto, quem anulis donatum equestri nomine Marcianum vocitabant. hi discordes et rebus minoribus sibi quisque tendentes, circa consilium eligendi successoris in duas factiones scindebantur: Vinius pro M. Othone, Laco atque Icelus consensu non tam unum aliquem fovebant quam alium. neque erat Galbae ignota Othonis ac Titi Vinii amicitia; et rumoribus nihil silentio transmittentium, quia Vinio vidua filia, caelebs Otho, gener ac socer destinabantur; credo et rei publicae curam subisse, frustra a Nerone translatae, si apud Othonem relinqueretur. namque Otho pueritiam incuriose, adulescentiam petulanter egerat, gratus Neroni aemulatione luxus, eoque [iam] Poppaeam Sabinam, principale scortum, ut apud conscium libidinum deposuerat, donec Octaviam uxorem amoliretur; mox suspectum in eadem Poppaea in provinciam Lusitaniam specie legationis seposuit. Otho comiter administrata provincia primus in partes transgressus nec segnis et, donec bellum fuit, inter praesentes splendidissimus spem adoptionis statim conceptam acrius in dies rapiebat, faventibus plerisque militum, prona in eum aula Neronis ut similem.

- 14 Sed Galba post nuntios Germanicae seditionis, quamquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius quonam exercituum vis erumperet, ne urbano quidem militi confisus, quod remedium unicum rebatur, comitia imperii transigit; adhibitoque super Vinium ac Laconem Mario Celso consule designato ac Ducentio Gemino praefecto urbis, pauca praefatus de sua senectute, Pisonem Licinianum accersiri iubet, seu propria electione sive, ut quidam crediderunt, Lacone instante, cui apud Rubellium Plautum exercita cum Pisone amicitia: sed callide ut ignotum fovebat, et

p. Ch. 69.

prospera de Pisone fama consilio eius fidem addiderat. Piso, M. Crasso et Scribonia genitus, nobilis utrimque, vultu habituque moris antiqui et aestimatione recta severus, deterius interpretantibus tristior habebatur: ea pars morum eius quo suspectior sollicitis, adoptanti placebat.

Igitur Galba, adprehensa Pisonis manu, in hunc modum locutus fertur: 15

„Si te privatus lege curiata apud pontifices, ut moris est, adoptarem, et mihi egregium erat Cn. Pompei et M. Crassi subolem in penates meos asciscere, et tibi insigne Sulpiciae ac Lutatiae decora nobilitati tuae adiecisse: nunc me deorum hominumque consensu ad imperium vocatum praeclara indoles tua et amor patriae impulit, ut principatum, de quo maiores nostri armis certabant, bello adeptus quiescenti offeram, exemplo divi Augusti, qui sororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes suos, postremo Tiberium Neronem privignum in proximo sibi fastigio collocavit. sed Augustus in domo successorem quaesivit, ego in re publica, non quia propinquos aut socios belli non habeam, sed neque ipse imperium ambitione accepi et iudicii mei documentum sint non meae tantum necessitudines, quas tibi postposui, sed et tuae. est tibi frater pari nobilitate, natu maior, dignus hac fortuna, nisi tu potior esses. ea aetas tua, quae cupiditates adulescentiae iam effugerit, ea vita, in qua nihil praeteritum excusandum habeas; fortunam adhuc tantum adversam tulisti: secundae res acrioribus stimulis animos explorant, quia miseriae tolerantur, felicitate corrumpimur. fidem, libertatem, amicitiam, praecipua humani animi bona, tu quidem eadem constantia retinebis, sed alii per obsequium immineunt: inrumpet adulatio, blanditiae, pessimum veri adfectus venenum, sua cuique utilitas. et iam ego ac tu simplicissime inter nos hodie loquimur: ceteri libentius cum fortuna nostra quam nobiscum; nam suadere principi quod oporteat, multi laboris: adsentatio erga quemcunque principem sine adfectu peragitur. si inmensum imperii corpus stare ac librari sine rectore posset, dignus eram a quo res publica inciperet: nunc eo necessitatis iam pridem ventum est, ut nec mea senectus conferre plus populo Romano 16

possit quam bonum successorem, nec tua plus iuventa quam bonum principem. sub Tiberio et Gaio et Claudio unius familiae quasi hereditas fuimus: loco libertatis erit quod eligi coepimus; et finita Iuliorum Claudiorumque domo optimum quemque adoptio inveniet. nam generari et nasci a principibus fortuitum nec ultra aestimatur: adoptandi iudicium integrum, et si velis eligere, consensu monstratur. sit ante oculos Nero, quem longa Caesarum serie tumentem non Vindex cum inermi provincia aut ego cum una legione, sed sua immanitas, sua luxuria cervicibus publicis depulerunt; neque erat adhuc damnati principis exemplum: nos bello et ab aestimantibus asciti cum invidia quamvis egregii erimus. ne tamen territus fueris, si duae legiones in hoc concussi orbis motu nondum quiescunt: ne ipse quidem ad securas res accessi; et audita adoptione desinam videri senex, quod nunc mihi unum obicitur. Nero a pessimo quoque semper desiderabitur: mihi ac tibi providendum est ne etiam a bonis desideretur. monere diutius neque temporis huius, et impletum est omne consilium, si te bene elegi. utilissimus idem ac brevissimus bonarum malarumque rerum dilectus est, cogitare quid aut volueris sub alio principe aut nolueris; neque enim hic, ut gentibus quae regnantur, certa dominorum domus et ceteri servi: sed imperaturus es hominibus qui nec totam servitutem pati possunt nec totam libertatem.“

- Et Galba quidem haec ac talia, tamquam principem
17 faceret, ceteri tamquam cum facto loquebantur. Pisonem ferunt statim intuentibus et mox coniectis in eum omnium oculis nullum turbati aut exsultantis animi motum prodidisse. sermo erga patrem imperatoremque reverens, de se moderatus; nihil in vultu habituque mutatum, quasi imperare posset magis quam vellet. consultatum inde, pro rostris an in senatu an in castris adoptio nuncuparetur; iri in castra placuit: honorificum id militibus fore, quorum favorem ut largitione et ambitu male adquiri, ita per bonas artes haud spernendum. circumsteterat interim palatium publica expectatio, magni secreti inpatiens; et male coercitam famam suppressantes augebant.

- 18 Quartum idus Ianuarias, foedum imbribus diem, toni-

p. Ch. 69.

trua et fulgura et caelestes minae ultra solitum turbaverant. observatum id antiquitus comitiis dirimendis non terruit Galbam quo minus in castra pergeret, contemptorem talium ut fortuitorum; seu quae fato manent, quamvis significata, non vitantur. apud frequentem militum contionem imperatoria brevitate adoptari a se Pisonem more divi Augusti et exemplo militari, quo vir virum legeret, pronuntiat; ac ne dissimulata seditio in maius crederetur, ultro adseverat quartam et duoetvicensimam legiones, paucis seditionis auctoribus, non ultra verba ac voces errasse, et brevi in officio fore. nec ullum orationi aut lenocinium addit aut pretium. tribuni tamen centurionesque et proximi militum grata auditu respondent: per ceteros maestitia ac silentium, tamquam usurpatam etiam in pace donativi necessitatem bello perdidissent. constat potuisse conciliari animos quantulacumque parci senis liberalitate: nocuit antiquus rigor et nimia severitas, cui iam pares non sumus.

Inde apud senatum non comptior Galbae, non longior 19 quam apud militem sermo; Pisonis comis oratio. et patrum favor aderat: multi voluntate, effusius qui noluerant, mediis ac plurimi obvio obsequio, privatas spes agitantes sine publica cura. nec aliud sequenti quadriduo, quod medium inter adoptionem et caedem fuit, dictum a Pisone in publico factumve. crebrioribus in dies Germanicae defectionis nuntiis et facili civitate ad accipienda credendaque omnia nova, cum tristia sunt, censuerant patres mittendos ad Germanicum exercitum legatos. agitatum secreto num et Piso proficisceretur, maiore praetextu, illi auctoritatem senatus, hic dignationem Caesaris laturus. placebat et Laconem praetorii praefectum simul mitti: is consilio intercessit. legati quoque — nam senatus electionem Galbae permiserat — foeda inconstantia nominati, excusati, substituti, ambitu remanendi aut eundi, ut quemque metus vel spes infulerat.

Proxima pecuniae cura; et cuncta scrutantibus iustis- 20 simum visum est inde repeti, ubi inopiae causa erat: bis et vicies millies sestertium donationibus Nero effuderat: appellari singulos iussit, decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relicta. at illis vix decumae super por-

tiones erant, isdem erga aliena sumptibus quibus sua prodegerant, cum rapacissimo cuique ac perditissimo non agri aut fenus, sed sola instrumenta vitiorum manerent; exactioni triginta equites Romani praepositi, novum officii genus et ambitu ac numero onerosum: ubique hasta et sector, et inquieta urbs actionibus; ac tamen grande gaudium, quod tam pauperes forent quibus donasset Nero quam quibus abstulisset. exauctorati per eos dies tribuni, e praetorio Antonius Taurus et Antonius Naso, ex urbanis cohortibus Aemilius Pacensis, e vigiliis Iulius Fronto; nec remedium in ceteros fuit, sed metus initium, tamquam per artem et formidinem singuli pellerentur, omnibus suspectis.

21 Interea Othonem, cui compositis rebus nulla spes, omne in turbido consilium, multa simul exstimulabant, luxuria etiam principi onerosa, inopia vix privato toleranda, in Galbam ira, in Pisonem invidia; fingeat et metum, quo magis concupisceret: praegravem se Neroni fuisse nec Lusitaniam rursus et alterius exilii honorem expectandum; suspectum semper invisumque dominantibus qui proximus destinaretur; nocuisse id sibi apud senem principem, magis nociturum apud iuvenem ingenio trucem et longo exilio efferatum; occidi Othonem posse: proinde agendum audendumque, dum Galbae auctoritas fluxa, Pisonis nondum coaluisset. opportunos magnis conatibus transitus rerum, nec cunctatione opus, ubi perniciosior sit quies quam temeritas. mortem omnibus ex natura aequalem oblivione apud posteros vel gloria distingui; ac si nocentem innocentemque idem exitus maneat, acrioris viri esse merito perire.

22 Non erat Othonis mollis et corpori similis animus; et intimi libertorum servorumque, corruptius quam in privata domo habiti, aulam Neronis et luxus, adulteria, matrimonia ceterasque regnorum libidines avido talium, si auderet, ut sua ostentantes, quiescenti ut aliena exprobrabant, urgentibus etiam mathematicis, dum novos motus et clarum Othoni annum observatione siderum adfirmant, genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostra et vetabitur semper et retinebitur.

p. Ch. 69.

multos secreta Poppaeae mathematicos, pessimum principalis matrimonii instrumentum, habuerant, e quibus Ptolemaeus, Othoni in Hispania comes, cum superfuturum eum Neroni promississet, postquam ex eventu fides, conjectura iam et rumore senium Galbae et iuventam Othonis computantium persuaserat fore ut in imperium ascisceretur. sed Otho tamquam peritia et monitu factorum praedicta accipiebat, cupidine ingenii humani libentius obscura credendi. nec deerat Ptolemaeus, iam et sceleris instinator, 23 ad quod facillime ab eiusmodi voto transitur.

Sed sceleris cogitatio incertum an repens: studia militum iam pridem spe successionis aut paratu facinoris adfectaverat, in itinere, in agmine, in stationibus vetustissimum quemque militum nomine vocans ac memoria Neroniani comitatus contubernales appellando; alios adgnosceret, quosdam requirere et pecunia aut gratia iuvare, inserendo saepius querelas et ambiguos de Galba sermones, quaeque alia turbamenta volgi; labores itinerum, inopia comaeatum, duritia imperii atrocius accipiebantur, cum Campaniae lacus et Achaiae urbes classibus adire soliti Pyrenaeum et Alpes et immensa viarum spatia aegre sub armis enterentur. flagrantibus iam militum animis velut faces 24 addiderat Maevius Pudens, e proximis Tigellini; is mobilissimum quemque ingenio aut pecuniae indigum et in novas cupiditates praecipitem adliciendo eo paulatim progressus est, ut per speciem convivii, quotiens Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti viritim centenos nummos divideret; quam velut publicam largitionem Otho secretioribus apud singulos praemiis intendebat, adeo animosus corruptor, ut Cocceio Proculo speculatori, de parte finium cum vicino ambigenti, universum vicini agrum sua pecunia emptum dono dederit, per socordiam praefecti, quem nota pariter et occulta fallebant.

Sed tum e libertis Onomastum futuro sceleri praefecit, 25 a quo Barbium Proculum, tesserarium speculatorum, et Veturium, optionem eorundem, perductos postquam vario sermone callidos audacesque cognovit, pretio et promissis onerat, data pecunia ad pertemptandos plurium animos: susceperat duo manipulares imperium populi Romani trans-

ferendum: et transtulerunt. in conscientiam facinoris pauci adsciti; suspensos ceterorum animos diversis artibus stimulant, primores militum per beneficia Nymphidii ut suspectos, volgus et ceteros ira et desperatione dilati totiens donativi; erant quos memoria Neronis ac desiderium prioris licentiae accenderet: in commune omnes metu mutandae militiae terrebantur.

- 26 Infecit ea tabes legionum quoque et auxiliorum motas iam mentes, postquam vulgatum erat labare Germanici exercitus fidem; adeoque parata apud malos seditio, etiam apud integros dissimulatio fuit, ut postero iduum *Ianuariarum* redeuntem a cena Othonem rapturi fuerint, ni incerta noctis et tota urbe sparsa militum castra nec facilem inter temulentos consensum timuissent, non rei publicae cura, quam foedare principis sui sanguine sobrii parabant, sed ne per tenebras, ut quisque Pannonici vel Germanici exercitus militibus oblatus esset, ignorantibus plerisque, pro Othone destinaretur. multa erumpentis seditionis indicia per conscios oppressa; quaedam apud Galbae aures praefectus Laco elusit, ignarus militarium animorum consilii quavis egregii, quod non ipse afferret, inimicus et adversus peritos pervicax.

- 27 Octavo decimo kalendas Februarias sacrificanti pro aede Apollinis Galbae haruspex Umbricius tristia exta et instantes insidias ac domesticum hostem praedicit, audiente Othone — nam proximus astiterat — idque ut laetum e contrario et suis cogitationibus prosperum interpretante: nec multo post libertus Onomastus nuntiat expectari eum ab architecto et redemptoribus, quae significatio coeuntium iam militum et paratae coniurationis convenerat. Otho, causam digressus requirentibus, cum emi sibi praedia vetustate suspecta eoque prius exploranda finxisset, innixus liberto per Tiberianam domum in Velabrum, inde ad miliarium aureum sub aedem Saturni pergit: ibi tres et viginti speculatores consalutatum imperatorem ac paucitate salutantium trepidum et sellae festinanter impositum strictis mucronibus rapiunt; totidem ferme milites in itinere adgregantur, alii conscientia, plerique miraculo, pars clamore et gaudiis, pars silentio, animum ex eventu sumpturi.

p. Ch. 69.

Stationem in castris agebat Iulius Martialis tribunus; 28
is magnitudine subiti sceleris, an corrupta latius castra et,
si contra tenderet, exitium metuens, praeiit plerisque sus-
picionem conscientiae; anteposuerunt ceteri quoque tribuni
centurionesque praesentia dubiis et honestis: isque habitus
animorum fuit, ut pessimum facinus auderent pauci, plures
vellent, omnes paterentur.

Ignarus interim Galba et sacris intentus fatigabat alieni 29
iam imperii deos, cum adfertur rumor rapti in castra incer-
tum quem senatorem, mox, Othonem esse qui raperetur;
simul ex tota urbe, ut quisque obuius fuerat, alii formidine
augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliiti adu-
lationis. igitur consultantibus placuit pertemptari animum
cohortis quae in palatio stationem agebat, nec per ipsum
Galbam, cuius integra auctoritas maioribus remediis ser-
uabatur. Piso pro gradibus domus vocatos in hunc modum
adlocutus est:

„Sextus dies agitur, commilitones, ex quo ignarus
futuri, et sive optandum hoc nomen sive timendum erat,
Caesar ascitus sum: quo domus nostrae aut rei publicae
fato, in vestra manu positum est, non quia meo nomine
tristiores casum paveam, ut qui adversas res expertus
cum maxime discam ne secundas quidem minus discrimi-
nis habere: patris et senatus et ipsius imperii vicem doleo,
si nobis aut perire hodie necesse est aut, quod aequè apud
bonos miserum est, occidere. solatium proximi motus ha-
beamus incruentam urbem et res sine discordia transla-
tas; provisum adoptione videbatur, ut ne post Galbam
quidem bello locus esset. nihil adrogabo mihi nobilitatis 30
aut modestiae; neque enim relatu virtutum in comparatione
Othonis opus est: vitia, quibus solis gloriatur, evertere
imperium, etiam cum amicis imperatoris ageret. habitum
et incessu an illo muliebri ornatu mereretur imperium?
falluntur quibus luxuria specie liberalitatis inponit: per-
dere iste sciet, donare nesciet. stupra nunc et comissationes
et feminarum coetus voluit animo: haec principatus
praemia putat, quorum libido ac voluptas penes ipsum sit,
rubor ac dedecus penes omnes; nemo enim umquam im-
perium flagitio quaesitum bonis artibus exercuit. Galbam

consensus generis humani, me Galba consentientibus vobis Caesarem dixit. si res publica et senatus et populus vacua nomina sunt, vestra, commilitones, interest ne imperatorem pessimi faciant. legionum seditio adversus duces suos audita est aliquando: vestra fides famaue inlaesa ad hunc diem mansit; et Nero quoque vos destituit, non vos Neronem. minus triginta transfugae et desertores, quos centurionem aut tribunum sibi eligentes nemo ferret, imperium adsignabunt? admittitis exemplum? et quiescendo commune crimen facitis? transcendet haec licentia in provincias et ad nos scelerum exitus, bellorum ad vos pertinebunt. nec est plus quod pro caede principis quam quod innocentibus datur, sed proinde a nobis donativum ob fidem quam ab aliis pro facinore accipietis.“

- 31 Dilapsis speculatoribus cetera cohors non aspernata contionantem, ut turbidis rebus evenit, forte magis et nullo adhuc consilio parat signa, non, quod postea creditum est, insidiis et simulatione. missus et Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus, Vipsania in porticu tendentes; praeceptum Amulio Sereno et Domitio Sabino primipilaribus, ut Germanicos milites e Libertatis atrio accerserent; legioni classicae diffidebatur, infestae ob caedem commilitonum, quos primo statim introitu trucidaverat Galba; pergunt etiam in castra praetorianorum tribuni Cetrius Severus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus, si incipiens adhuc et necdum adulta seditio melioribus consiliis flecteretur. tribunorum Subrium et Cetrium adorti milites minis, Longinum manibus coercent exarmanisque, quia non ordine militiae, sed e Galbae amicis, fidus principi suo et desciscientibus suspectior erat; legio classica nihil cunctata praetorianis adiungitur; Illyrici exercitus electi Celsum infestis pilis proturbant; Germanica vexilla diu nutavere, invalidis adhuc corporibus et placatis animis, quod eos a Nerone Alexandriam praemissos atque inde rursus longa navigatione aegros pensiore cura Galba refovebat.

- 32 Universa iam plebs palatium inplebat, mixtis servitiis et dissono clamore caedem Othonis et coniuratorum exitium poscentium, ut si in circo ac theatro ludicrum aliquod postularent; neque illis iudicium aut veritas, quippe eodem

p. Ch. 69.

die diversa pari certamine postulaturis, sed tradito more quemcunque principem adulandi licentia adclamationum et studiis inanibus.

Interim Galbam duae sententiae distinebant: Titus Vinius manendum intra domum, opponenda servitia, firmandos aditus, non eundum ad iratos censebat; daret maiorum paenitentiae, daret bonorum consensui spatium; scelera impetu, bona consilia mora valescere; denique eundi ultro, si ratio sit, eandem mox facultatem, regressum, si paeniteat, in aliena potestate. festinandum ceteris 33 videbatur, antequam cresceret invalida adhuc coniuratio paucorum: trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digressus, ad ignaros inlatus, cunctatione nunc et segnitia terentium tempus imitari principem discat; non expectandum ut compositis castris forum invadat et prospectante Galba Capitolium adeat, dum egregius imperator cum fortibus amicis ianua ac limine tenus domum cludit, obsidionem nimirum toleraturus: et praeclarum in servis auxilium, si consensus tantae multitudinis et, quae plurimum valet, prima indignatio elanguescat. proinde intuta quae indecora; vel si cadere necesse sit, occurrendum discrimini: id Othoni invidiosius et ipsis honestum.

Repugnantem huic sententiae Vinium Laco minaciter invasit, stimulante Icelo privati odii pertinacia in publicum exitium. nec diutius Galba cunctatus speciosiora suaden- 34 tibus accessit; praemissus tamen in castra Piso, ut iuvenis magno nomine, recenti favore et infensus Tito Vinio, seu quia erat seu quia irati ita volebant; et facilius de odio creditur. vixdum egresso Pisone occisum in castris Othonem vagus primum et incertus rumor; mox, ut in magnis mendaciis, interfuisse se quidam et vidisse adfirmabant, credula fama inter gaudentes et incuriosos. multi arbitrabantur compositum auctumque rumorem mixtis iam Othonianis, qui ad evocandum Galbam laeta falso volgaverint.

Tum vero non populus tantum et imperita plebs in 35 plausus et inmodica studia, sed equitum plerique ac senatorum, posito metu incauti, refractis palatii foribus ruere intus ac se Galbae ostentare, praereptam sibi ultionem querentes, ignavissimus quisque et, ut res docuit, in pe-

riculo non ausurus, nimii verbis, linguae feroces; nemo scire et omnes adfirmare, donec inopia veri et consensu errantium victus, sumpto thorace Galba inruenti turbae, neque aetate neque corpore sistens, sella levaretur. obuius in palatio Iulius Atticus speculator, cruentum gladium ostentans, occisum a se Othonem exclamavit; et Galba „commilito“ inquit „quis iussit?“ insigni animo ad coerendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, adversus blandientes incorruptus.

- 36 Haud dubiae iam in castris omnium mentes tantusque ardor, ut non contenti agmine et corporibus in suggestu, in quo paulo ante aurea Galbae statua fuerat, medium inter signa Othonem vexillis circumdarent; nec tribunis aut centurionibus adeundi locus: gregarius miles caveri insuper praepositos iubebat. strepere cuncta clamoribus et tumultu et exhortatione mutua, non tamquam in populo ac plebe variis segni adulatione vocibus, sed ut quemque adfluentium militum aspexerant, prensare manibus, complecti armis, conlocare iuxta, praecire sacramentum, modo imperatorem militibus, modo milites imperatori commendare. nec deerat Otho protendens manus adorare volgum, iacere oscula et omnia serviliter pro dominatione. postquam universa classicorum legio sacramentum eius accepit, fidens viribus, et quos adhuc singulos exstimulaverat, accendendos in commune ratus pro vallo castrorum ita coepit:

- 37 „Quis ad vos processerim, commilitones, dicere non possum, quia nec privatum me vocare sustineo princeps a vobis nominatus, nec principem alio imperante; vestrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur imperatorem populi Romani in castris an hostem habeatis. auditisne ut poena mea et supplicium vestrum simul postulentur? adeo manifestum est neque perire nos neque salvos esse nisi una posse; et cuius lenitatis est Galba, iam fortasse promisit, ut qui nullo exposcente tot milia innocentissimorum militum trucidaverit. horror animum subit, quotiens recorder feralem introitum et hanc solam Galbae victoriam, cum in oculis urbis decumari deditos iuberet, quos deprecantes in fidem acceperat. his auspiciis urbem in-

p. Ch. 69.

gressus, quam gloriam ad principatum attulit nisi occisi Obultronii Sabini et Cornelii Marcelli in Hispania, Betui Cilonis in Gallia, Fonteii Capitonis in Germania, Clodii Macri in Africa, Cingonii in via, Turpiliani in urbe, Nymphidii in castris? quae usquam provincia, quae castra sunt nisi cruenta et maculata aut ut ipse praedicat, emendata et correcta? nam quae alii scelera, hic remedia vocat, dum falsis nominibus severitatem pro saevitia, parsimoniam pro avaritia, supplicia et contumelias vestras disciplinam appellat. septem a Neronis fine menses sunt, et iam plus rapuit Icelus quam quo Polycliti et Vatinii et Aegiali perierunt; minore avaritia ac licentia grassatus esset T. Vinus, si ipse imperasset: nunc et subiectos nos habuit tamquam suos, et viles ut alienos. una illa domus sufficit donativo, quod vobis numquam datur et cotidie exprobratur. ac ne qua saltem in successore Galbae spes esset, 38 accersit ab exilio quem tristitia et avaritia sui simillimum iudicabat; vidistis, commilitones, notabili tempestate etiam deos infaustam adoptionem aversantes; idem senatus, idem populi Romani animus est. vestra virtus expectatur, apud quos omne honestis consiliis robur et sine quibus quamvis egregia invalida sunt. non ad bellum vos nec ad periculum voco: omnium militum arma nobiscum sunt; nec una cohors togata defendit nunc Galbam, sed detinet: cum vos aspexerit, cum signum meum acceperit, hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum inputet. nullus cunctationis locus est in eo consilio, quod non potest laudari nisi peractum."

Aperire deinde armamentarium iussit; rapta statim arma sine more et ordine militiae, ut praetorianus aut legionarius insignibus suis distingueretur: miscentur auxiliaribus galeis scutisque, nullo tribunorum centurionumve adhortante, sibi quisque dux et instigator; et praecipuum pessimorum incitamentum, quod boni maerebant.

Iam exterritus Piso fremitu crebrescentis seditionis et 39 vocibus in urbem usque resonantibus, egressum interim Galbam et foro adpropinquantem adsecutus erat; iam Marius Celsus haud laeta rettulerat, cum alii in palatium redire, alii Capitolium petere, plerique rostra occupanda cen-

serent, plures tantum sententiis aliorum contradicerent, utque evenit in consiliis infelicibus, optima viderentur quorum tempus effugerat. agitasse Laco ignaro Galba de occidendo Tito Vinio dicitur, sive ut poena eius animos militum mulceret, seu conscium Othonis credebat, ad postremum vel odio. haesitationem attulit tempus ac locus, quia initio caedis orto difficilis modus; et turbavere consilium trepidi nuntii ac proximorum diffugia, languentibus omnium studiis qui primo alacres fidem atque animum ostentaverant.

- 40 Agebatur huc illuc Galba, vario turbae fluctuantis impulsu, completis undique basilicis ac templis, lugubri prospectu; neque populi aut plebis ulla vox, sed attoniti voltus et conversae ad omnia aures, non tumultus, non quies, quale magni metus et magnae irae silentium est. Othoni tamen armari plebem nuntiabatur: ire praecipites et occupare pericula iubet. igitur milites Romani, quasi Vologesen aut Pacorum avito Arsacidarum solio depulsuri ac non imperatorem suum inermem et senem trucidare pergerent, disiecta plebe, proculcato senatu, truces armis, rapidis equis forum irrumpunt; nec illos Capitolii aspectus et imminentium templorum religio et priores et futuri principes terruere, quo minus facerent scelus cuius ultor est quisquis successit.

- 41 Viso comminus armatorum agmine vexillarius comitatae Galbam cohortis — Atilium Vergilionem fuisse tradunt — dereptam Galbae imaginem solo adfixit: eo signo manifesta in Othonem omnium militum studia, desertum fuga populi forum, destrecta adversus dubitantes tela. iuxta Curtii lacum trepidatione ferentium Galba proiectus e sella ac provolutus est. extremam eius vocem, ut cuique odium aut admiratio fuit, varie prodidere: alii suppliciter interrogasse quid mali meruisset, paucos dies exsolvendo donativo deprecatum; plures obtulisse ultro percussoribus iugulum: agerent ac ferirent, si ita e re publica videretur. non interfuit occidentium quid diceret. de percussore non satis constat: quidam Terentium evocatum, alii Lecanium; crebrior fama tradidit Camurium quintae decumae legionis militem inpresso gladio iugulum

p. Ch. 69.

eius hausisse; ceteri crura brachiaque, nam pectus tegebatur, foede laniavere; pleraque volnera feritate et saevitia trunco iam corpori adiecta.

Titum inde Vinium invasere, de quo et ipso ambigitur, 42 consumpseritne vocem eius instans metus, an proclamaverit non esse ab Othone mandatum ut occideretur; quod seu finxit formidine seu conscientia coniurationis confessus est, huc potius eius vita famaue inclinat, ut conscius sceleris fuerit cuius causa erat. ante aedem divi Iulii iacuit primo ictu in poplitem, mox ab Iulio Caro, legionario milite, in utrumque latus transverberatus.

Insignem illa die virum Sempronium Densum aetas 43 nostra vidit: centurio is praetoriae cohortis, a Galba custodiae Pisonis additus, stricto pugione occurrens armatis et scelus exprobrans ac modo manu modo voce vertendo in se percussores quamquam vulnerato Pisoni effugium dedit. Piso in aedem Vestae pervasit, exceptusque misericordia publici servi et contubernio eius abditus non religione nec caerimoniis sed latebra imminens exitium differebat, cum advenere missu Othonis nominatim in caedem eius ardentes Sulpicius Florus e Britannicis cohortibus, nuper a Galba civitate donatus, et Statius Murcus, speculator, a quibus protractus Piso in foribus templi trucidatur.

Nullam caedem Otho maiore laetitia exceperat, nullum 44 caput tam insatiabilibus oculis perlustrasse dicitur, seu tum primum levata omni sollicitudine mens vacare gaudio coeperat, seu recordatio maiestatis in Galba, amicitiae in Tito Vinio quamvis inमितem animum imagine tristi confuderat: Pisonis ut inimici et aemuli caede laetari ius fasque credebatur. praefixa contis capita gestabantur inter signa cohortium, iuxta aquilam legionis, certatim ostentantibus cruentas manus qui occiderant, qui interfuerant, qui vere, qui falso ut pulchrum et memorabile facinus iactabant: plures quam centum viginti libellos praemium exposcentium ob aliquam notabilem illa die operam Vitellius postea invenit, omnesque conquiri et interfici iussit, non honore Galbae, sed tradito principibus more, munimentum ad praesens, in posterum ultionem.

- 45 Alium crederes senatum, alium populum: ruere cuncti in castra, anteire proximos, certare cum praecurrentibus, increpare Galbam, laudare militum iudicium, exosculari Othonis manum; quantoque magis falsa erant quae fiebant, tanto plura facere. nec aspernabatur singulos Otho, avidum et minacem militum animum voce voltuque temperans. Marium Celsum, consulem designatum et Galbae usque in extremas res amicum fidumque, *ad* supplicium expostulabant, industriae eius innocentiaeque quasi malis artibus infensi: caedis et praedarum initium et optimo cuique perniciem quaeri apparebat; sed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum scelus: iubere iam poterat. ita simulatione irae vinciri iussum et maiores poenas daturum adfirmans praesenti exitio subtraxit.
- 46 Omnia deinde arbitrio militum acta: praetorii praefectos sibi ipsi legere, Plotium Firmum e manipularibus quondam, tum vigilibus praepositum et incolumi adhuc Galba partes Othonis secutum; adiungitur Licinius Proculus, intima familiaritate Othonis suspectus consilia eius fovisse; urbi Flavium Sabinum praefecere, iudicium Neronis secuti, sub quo eandem curam obtinuerat, plerisque Vespasianum fratrem in eo respicientibus. flagitatum ut vacationes praestari centurionibus solitae remitterentur; namque gregarius miles ut tributum annuum pendebat; quarta pars manipuli sparsa per commeatus aut in ipsis castris vaga, dum mercedem centurioni exsolveret, neque modum oneris quisquam neque genus quaestus pensi habebat; per latrocinia et raptus aut servilibus ministeriis militare otium redimebant; tum locupletissimus quisque miles labore ac saevitia fatigari, donec vacationem emeret; ubi sumptibus exhaustus socordia insuper elanguerat, inops pro locuplete et iners pro strenuo in manipulum redibat, ac rursus alius atque alius, eadem egestate ac licentia corrupti, ad seditiones et discordias et ad extremum *in* bella civilia ruebant; sed Otho ne volgi largitione centurionum animos averteret, fiscum suum vacationes annuas exsoluturum promisit, rem haud dubie utilem et a bonis postea principibus perpetuitate disciplinae firmatam. Laco praefectus, tamquam in insulam seponeretur, ab evocato, quem

p. Ch. 69.

ad caedem eius Otho praemisera, confossus; in Marcianum Icelum ut in libertum palam animadversum.

Exacto per scelera die novissimum malorum fuit laetitiae. vocat senatum praetor urbanus, certant adulationibus ceteri magistratus, adcurrunt patres; decernitur Othoni tribunicia potestas et nomen Augusti et omnes principum honores, adnitentibus cunctis abolere convicia ac probra, quae promisce iacta haesisse animo eius nemo sensit: omisisset offensas an distulisset, brevitate imperii in incerto fuit. Otho cruento adhuc foro per stragem iacentium in Capitolium atque inde in palatium vectus concedi corpora sepulturae cremarique permisit; Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus, Titum Vinium Crispina filia composuere, quaesitis redemptisque capitibus, quae venalia interfectores servaverant.

Piso unum et tricesimum aetatis annum explebat, fama meliore quam fortuna; fratres eius Magnum Claudius, Crassum Nero interfecerant; ipse diu exul, quadriduo Caesar, properata adoptione ad hoc tantum maiori fratri praelatus est, ut prior occideretur. Titus Vinium quinquaginta septem annos variis moribus egit: pater illi praetoria familia, maternus avus e proscriptis; prima militia infamis: legatum Calvisium Sabinum habuerat, cuius uxor mala cupidine visendi situm castrorum per noctem militari habitu ingressa, cum vigilias et cetera militiae munia eadem lascivia temerasset, in ipsis principiis stuprum ausa, et criminis huius reus Titus Vinium arguebatur; igitur iussu Gaii Caesaris oneratus catenis, mox mutatione temporum dimissus, cursu honorum inoffenso legioni post praeturam praepositus probatusque, servili deinceps probro respersus est tamquam scyphum aureum in convivio Claudii furatus; et Claudius postera die soli omnium Vinio feticilibus ministrari iussit; sed Vinium proconsulatu Galliam Narbonensem severe integreque rexit; mox Galbae amicitia in abruptum tractus, audax, callidus, promptus et prout animus intendisset, pravus aut industrius eadem vi. testamentum Titi Vinii magnitudine opum inritum; Pisonis supremam voluntatem paupertas firmavit.

Galbae corpus diu neglectum et licentia tenebrarum

plurimis ludibriis vexatum dispensator Argius, e prioribus servis, humili sepultura in privatis eius hortis contextit. caput per lixas calonesque suffixum laceratumque, ante Patrobii tumulum — libertus is Neronis punitus a Galba fuerat — postera demum die repertum et cremato iam corpori admixtum est. hunc exitum habuit Servius Galba, tribus et septuaginta annis quinque principes prospera fortuna emensus et alieno imperio felicius quam suo. vetus in familia nobilitas, magnae opes: ipsi medium ingenium, magis extra vitia quam cum virtutibus; famae nec incuriosus nec venditator; pecuniae alienae non appetens, suae parcus, publicae avarus; amicorum libertorumque, ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens, si mali forent, usque ad culpam ignarus. sed claritas natalium et metus temporum obtentui, ut quod segnitia erat, sapientia vocaretur; dum vigeat aetas, militari laude apud Germanias floruit; pro consule Africam moderate, iam senior citeriorem Hispaniam pari iustitia continuit, maior privato visus, dum privatus fuit, et omnium consensu capax imperii, nisi imperasset.

- 50 Trepidam urbem ac simul atrocitatem recentis sceleris, simul veteres Othonis mores paventem novus insuper de Vitellio nuntius exterruit, ante caedem Galbae suppressus, ut tantum superioris Germaniae exercitum descivisse crederetur: tum duos omnium mortalium inpudicitia, ignavia, luxuria deterrimos velut ad perdendum imperium fataliter electos non senatus modo et eques, quis aliqua pars et cura rei publicae, sed vulgus quoque palam maerere; nec iam recentia saevae pacis exempla, sed repetita bellorum civilium memoria captam totiens suis exercitibus urbem, vastitatem Italiae, direptiones provinciarum, Pharsaliam, Philippas et Perusiam ac Mutinam, nota publicarum cladum nomina, loquebantur; prope eversum orbem etiam cum de principatu inter bonos certaretur; sed mansisse Gaio Iulio, mansisse Caesare Augusto victore imperium; mansuram fuisse sub Pompeio Brutoque rem publicam: nunc pro Othone an pro Vitellio in templa ituros? utraque impias preces, utraque detestanda vota inter duos, quorum bello solum id scires, deteriorem fore qui vicisset.

p. Ch. 69.

erant qui Vespasianum et arma Orientis augurarentur; et ut potior utroque Vespasianus, ita bellum aliud atque alias clades horrebant; et ambigua de Vespasiano fama; solusque omnium ante se principum in melius mutatus est.

Nunc initia causasque motus Vitelliani expediam. caeso 51 cum omnibus copiis Iulio Vindice ferox praeda gloriaque exercitus, ut cui sine labore ac periculo ditissimi belli victoria evenisset, expeditionem et aciem, praemia quam stipendia malebat. diu infructuosam et asperam militiam toleraverant ingenio loci caelique et severitate disciplinae, quam in pace inexorabilem discordiae civium resolvunt, paratis utrimque corruptoribus et perfidia impunita; viri, arma, equi ad usum et ad decus supererant. sed ante bellum centurias tantum suas turmasque noverant; exercitus finibus provinciarum discernebantur: tum adversus Vindicem contractae legiones, seque et Gallias expertae, quaerere rursum arma novasque discordias; nec socios, ut olim, sed hostes et victos vocabant. nec deerat pars Galliarum, quae Rhenum accolit, easdem partes secuta ac tum acerrima instigatrix adversum Galbianos: hoc enim nomen fastidito Vindice indiderant. igitur Sequanis Aeduisque ac deinde, prout opulentia civitatibus erat, infensi, expugnationes urbium, populationes agrorum, raptus penatium hauserant animo, super avaritiam et adrogantiam, praecipua validiorum vitia, contumacia Gallorum inritati, qui remissam sibi a Galba quartam tributorum partem et publice donatos in ignominiam exercitus iactabant. accessit callide volgatum, temere creditum, decumari legiones et promptissimum quemque centurionum dimitti. undique atroces nuntii, sinistra ex urbe fama; infensa Lugdunensis colonia et, pertinaci pro Nerone fide, fecunda rumoribus; sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipsis castris, odio, metu, et ubi vires suas respexerant, securitate.

Sub ipsas superioris anni kalendas Decembres Aulus 52 Vitellius inferiorem Germaniam ingressus hiberna legionum cum cura adierat: redditu plerisque ordines, remissa ignominia, adlevatae notae, plura ambitione, quaedam iudicio, in quibus sordes et avaritiam Fonte Capitonis adi-

mendis adsignandisve militiae ordinibus integre mutaverat. nec consularis legati mensura, sed in maius omnia accipiebantur. et ut Vitellius apud severos humilis, ita comitatem bonitatemque faventes vocabant, quod sine modo, sine iudicio donaret sua; largiretur aliena; simul aviditate imperandi ipsa vitia pro virtutibus interpretabantur. multi in utroque exercitu sicut modesti quietique, ita mali et strenui: sed profusa cupidine et insigni temeritate legati legionum Alienus Caecina et Fabius Valens; e quibus Valens, infensus Galbae tamquam detectam a se Verginii cunctationem, oppressa Capitonis consilia ingrate tulisset, instigare Vitellium, ardorem militum ostentans: ipsum celebri ubique fama, nullam in Flacco Hordeonio moram; adfore Britanniam, secutura Germanorum auxilia; male fidas provincias, precarium seni imperium et brevi transiturum: panderet modo sinum et venienti Fortunae occurreret. merito dubitasse Verginium equestri familia, ignoto patre, inparem, si recepisset imperium, tutum, si recusasset: Vitellio tres patris consulatus, censuram, collegium Caesaris et inponere iampridem imperatoris dignationem
 53 et auferre privati securitatem. quatiebatur his segne ingenium, ut concupisceret magis quam ut speraret.

At in superiore Germania Caecina, decorus iuventa, corpore ingens, animi inmodicus, scito sermone, erecto incessu, studia militum inlexerat; hunc iuvenem Galba, quaestorem in Baetica, inpigre in partes suas transgressum legioni praeposuit; mox compertum publicam pecuniam avertisse, ut peculatorem flagitari iussit. Caecina aegre passus miscere cuncta et privata vulnera rei publicae malis operire statuit; nec deerant in exercitu semina discordiae, quod et bello adversus Vindicem universus adfuerat nec nisi occiso Nerone translatus in Galbam, atque in eo ipso sacramento vexillis inferioris Germaniae praeventus erat. et Treveri ac Lingones, quasque alias civitates atrocibus edictis aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propius miscentur; unde seditiosa colloquia, et inter paganos corruptior miles, et in Verginium favor cuicumque alii profuturus.

54 Miserat civitas Lingonum vetere instituto dona legio-

p. Ch. 69.

nibus dextras, hospitii insigne; legati eorum in squalorem maestitiamque compositi, per principia, per contubernia modo suas iniurias, modo vicinarum civitatum praemia, et ubi pronis militum auribus accipiebantur, ipsius exercitus pericula et contumelias conquerentes accendebant animos. nec procul seditione aberant, cum Hordeonius Flaccus abire legatos, utque occultior digressus esset, nocte castris excedere iubet: inde atrox rumor, adfirmantibus plerisque interfectos, ac nisi ipsi consularent, fore ut acerrimi militum et praesentia conquesti per tenebras et inscientiam ceterorum occiderentur; obstringuntur inter se tacito foedere legiones; asciscitur auxiliorum miles, primo suspectus tamquam circumdatis cohortibus alisque impetus in legiones pararetur, mox eadem acrius volvens, faciliore inter malos consensu ad bellum quam in pace ad concordiam.

Inferioris tamen Germaniae legiones sollemni kalendarum Ianuariarum sacramento pro Galba adactae multa cunctatione et raris primorum ordinum vocibus, ceteri silentio proximi cuiusque audaciam expectantes, insita mortalibus natura, propere sequi quae piget inchoare. sed ipsi legionibus inerat diversitas animorum: primani quintanique turbidi adeo, ut quidam saxa in Galbae imagines iecerint; quinta decuma ac sexta decuma legiones nihil ultra fremitum et minas ausae initium erumpendi circumspectabant. at in superiore exercitu quarta ac duoetvicensima legiones, isdem hibernis tendentes, ipso kalendarum Ianuariarum die dirumpunt imagines Galbae, quarta legio promptius, duoetvicensima cunctanter, mox consensu; ac ne reverentiam imperii exuere viderentur, senatus populi-que Romani oblitterata iam nomina sacramento advocabant, nullo legatorum tribunorumve pro Galba nitente, quibusdam, ut in tumultu, notabilius turbantibus; non tamen quisquam in modum contionis aut suggestu locutus; neque enim erat adhuc cui imputaretur.

Spectator flagitii Hordeonius Flaccus consularis legatus aderat, non compescere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos ausus, sed segnis, pavidus et socordia innocens; quattuor centuriones duoetvicensimae legionis, Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus,

Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbae imagines, impetu militum abrepti vinctique: nec cuiquam ultra fides aut memoria prioris sacramenti, sed quod in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuere.

Nocte quae kalendas Ianuarias secuta est, in coloniam Agrippinensem aquilifer quartae legionis epulanti Vitellio nuntiat quartam et duoetvicensimam legiones proiectis Galbae imaginibus in senatus ac populi Romani verba iurasse. id sacramentum inane visum: occupari nutantem fortunam et offerri principem placuit. missi a Vitellio ad legiones legatosque qui descivisse a Galba superiorem exercitum nuntiarent: proinde aut bellandum adversus desciscentes aut, si concordia et pax placeat, faciendum imperatorem; et minore discrimine sumi principem quam quaeri.

57 Proxima legionis primae hiberna erant et promptissimus e legatis Fabius Valens: is die proximo coloniam Agrippinensem cum equitibus legionis auxiliariorumque ingressus imperatorem Vitellium consulavit. secutae ingenti certamine eiusdem provinciae legiones; et superior exercitus, speciosis senatus populique Romani nominibus relictis, tertium nonas Ianuarias Vitellio accessit: scires illum priore biduo non penes rem publicam fuisse. ardorem exercituum Agrippinenses, Treveri, Lingones aequabant, auxilia, equos, arma, pecuniam offerentes, ut quisque corpore, opibus, ingenio validus; nec principes modo coloniarum aut castrorum, quibus praesentia ex affluentia et parta victoria magnae spes, sed manipuli quoque et gregarius miles viatica sua et balteos phalerasque, insignia armorum argento decora, loco pecuniae tradebant, instinctu et impetu et avaritia.

58 Igitur laudata militum alacritate Vitellius ministeria principatus per libertos agi solita in equites Romanos disponit; vacationes centurionibus ex fisco numerat; saevitiam militum plerosque ad poenam exposcentium saepius adprobat, raro simulatione vinculorum frustratur: Pompeius Propinquus, procurator Belgicae, statim interfectus; Iulium Burdonem, Germanicae classis praefectum, astu subtrahit; exarserat in eum iracundia exercitus, tamquam

p. Ch. 69.

crimen ac mox insidias Fonteio Capitoni struxisset; grata erat memoria Capitonis; et apud saevientes occidere palam, ignoscere non nisi fallendo licebat: ita in custodia habitus et post victoriam demum statis iam militum odiis dimissus est. interim ut piaculum obicitur centurio Crispinus: *is se sanguine Capitonis cruentaverat* eoque et postulantibus manifestior et punienti vilior fuit. Iulius deinde 59 Civilis periculo exemptus, praepotens inter Batavos, ne supplicio eius ferox gens alienaretur; et erant in civitate Lingonum octo Batavorum cohortes, quartae decimae legionis auxilia, tum discordia temporum a legione digressae, prout inclinassent, grande momentum sociae aut adversae. Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium centuriones, de quibus supra rettulimus, occidi iussit, damnatos fidei crimine, gravissimo inter desciscentes.

Accessere partibus Valerius Asiaticus, Belgicae provinciae legatus, quem mox Vitellius generum adscivit, et Iunius Blaesus, Lugdunensis Galliae rector, cum Italica legione et ala Taurina, Lugduni tendentibus. nec in Raeticis copiis mora quo minus statim adiungerentur. ne in Britannia quidem dubitatum; praeerat Trebellius Maximus, 60 per avaritiam ac sordes contemptus exercitui invisusque; accendebat odium eius Roscius Caelius, legatus vicensimae legionis, olim discors, sed occasione civilium armorum atrocius proruperat: Trebellius seditionem et confusum ordinem disciplinae Caelio, spoliatas et inopes legiones Caelius Trebellio obiectabat, cum interim foedis legatorum certaminibus modestia exercitus corrupta eoque discordiae ventum, ut auxiliarium quoque militum conviciis proturbatus et adgregantibus se Caelio cohortibus alisque desertus Trebellius ad Vitellium perfugerit; quies provinciae quamquam remoto consulari mansit: rexere legati legionum, pares iure, Caelius audendo potentior.

Adiuncto Britannico exercitu ingens viribus opibusque 61 Vitellius duos duces, duo itinera bello destinavit: Fabius Valens adlicere vel, si abnuerent, vastare Gallias et Cottianis Alpibus Italiam inrumpere, Caecina propiore transitu Poeninis iugis degredi iussus. Valenti inferioris exercitus electi cum aquila quintae legionis et cohortibus alisque ad

quadraginta milia armatorum data; triginta milia Caecina e superiore Germania ducebat, quorum robur legio una, primaetvicensima, fuit; addita utrique Germanorum auxilia, e quibus Vitellius suas quoque copias supplevit, tota mole belli secuturus.

62 Mira inter exercitum imperatoremque diversitas: instare miles, arma poscere, dum Galliae trepident, dum Hispaniae cunctentur; non obstare hiemem neque ignavae pacis moras; invadendam Italiam, occupandam urbem; nihil in discordiis civilibus festinatione tutius, ubi facto magis quam consulto opus esset. torpebat Vitellius et fortunam principatus inerti luxu ac prodigis epulis praesumebat, medio diei temulentus et sagina gravis, cum tamen ardor et vis militum ultro ducis munia implebat; ut si adesset imperator et strenuis vel ignavis spem metumque adderet, instructi intentique signum profectionis exposcunt. nomen Germanici Vitellio statim additum: Caesarem se appellari etiam victor prohibuit. laetum augurium Fabio Valenti exercituique, quem in bellum agebat, ipso profectionis die aquila levi meatu, prout agmen incederet, velut dux viae praevolavit longumque per spatium is gaudentium militum clamor, ea quies interritae alitis fuit, ut haud dubium magnae et prosperae rei omen acciperetur.

63 Et Treveros quidem ut socios securi adiere; Divoduri, Mediomatricorum id oppidum est, quamquam omni comitate exceptos subitus pavor terruit, raptis derepente armis ad caedem innoxiae civitatis non ob praedam aut spoliandi cupidine, sed furore et rabie et causis incertis, eoque difficilioribus remediis, donec precibus ducis mitigati ab excidio civitatis temperavere; caesa tamen ad quattuor milia hominum: isque terror Gallias invasit, ut venienti mox agmini universae civitates cum magistratibus et precibus occurrerent, stratis per vias feminis puerisque, quaeque alia placamenta hostilis irae, non quidem in bello, sed pro pace tendebantur.

64 Nuntium de caede Galbae et imperio Othonis Fabius Valens in civitate Leucorum accepit: nec militum animus in gaudium aut formidine permotus, bellum volvebat. Gallis cunctatio exempta; et in Othonem ac Vitellium odium

p. Ch. 69.

par, ex Vitellio et metus. proxima Lingonum civitas erat, fida partibus; benigne excepti modestia certavere; sed brevis laetitia fuit cohortium intemperie, quas a legione quarta decima, ut supra memoravimus, digressas exercitui suo Fabius Valens adiunxerat: iurgia primum, mox rixa inter Batavos et legionarios, dum his aut illis studia militum adgregantur, prope in proelium exarsere, ni Valens animadversione paucorum oblitos iam Batavos imperii admonuisset. frustra adversus Aeduos quaesita belli causa: iussi pecuniam atque arma deferre gratuitos insuper com meatus praebuere. quod Aedui formidine, Lugdunenses gaudio fecere. sed legio Italica et ala Taurina abductae: cohortem duodevicensimam Lugduni, solitis sibi hibernis, relinqui placuit. Manlius Valens legatus Italicae legionis, quamquam bene de partibus meritis, nullo apud Vitellium honore fuit; secretis eum criminationibus infamaverat Fabius ignarum et, quo incautior deciperetur, palam laudatum.

Veterem inter Lugdunenses et Viennenses discordiam 65 proximum bellum accenderat: multae in vicem clades crebrius infestiusque quam ut tantum propter Neronem Galbamque pugnaretur; et Galba reditus Lugdunensium occasione irae in fiscum verterat; multus contra in Viennenses honor: unde aemulatio et invidia et uno amne discretis connexum odium. igitur Lugdunenses exstimulare singulos militum et in eversionem Viennensium impellere, obsessam ab illis coloniam suam, adiutos Vindicis conatus, conscriptas nuper legiones in praesidium Galbae referendo; et ubi causas odiorum praetenderant, magnitudinem praedae ostendebant; nec iam secreta exhortatio, sed publicae preces: irent ultores, excinderent sedem Gallici belli; cuncta illic externa et hostilia: se coloniam Romanam et partem exercitus et prosperarum adversarumque rerum socios; si fortuna contra daret, iratis ne relinquerentur.

His et pluribus in eundem modum perpulerant, ut nec 66 legati quidem ac duces partium restingui posse iracundiam exercitus arbitrarentur, cum haud ignari discriminis sui Viennenses, velamenta et infulas praeferebant, ubi agmen inceserat, arma, genua, vestigia prensando flexere militum animos; addidit Valens trecenos singulis militibus

sestertios: tum vetustas dignitasque coloniae valuit et verba Fabii salutem incolumitatemque Viennensium commendantis aequis auribus accepta; publice tamen armis multati, privatis et promiscuis copiis iuvare militem; sed fama constans fuit ipsum Valentem magna pecunia emptum: is diu sordidus, repente dives mutationem fortunae male tegebat, accensis egestate longa cupidinibus inmoderatus et inopi iuventa senex prodigus. lento deinde agmine per fines Allobrogum ac Vocontiorum ductus exercitus, ipsa itinerum spatia et stativorum mutationes venditante duce foedis pactionibus adversus possessores agrorum et magistratus civitatum, adeo minaciter ut Luco, municipium id Vocontiorum est, faces admoverit, donec pecunia mitigaretur; quotiens pecuniae materia deesset, stupris et adulteriis exorabatur: sic ad Alpes perventum.

- 67 Plus praedae ac sanguinis Caecina hausit. inritaverant turbidum ingenium Helvetii, Gallica gens olim armis virisque, mox memoria nominis clara, de caede Galbae ignari et Vitellii imperium abnuentes; initium bello fuit avaritia ac festinatio unaetvicensimae legionis; rapuerant pecuniam missam in stipendium castelli, quod olim Helvetii suis militibus ac stipendiis tuebantur. aegre id passi Helvetii, interceptis epistulis, quae nomine Germanici exercitus ad Pannonicas legiones ferebantur, centurionem et quosdam militum in custodia retinebant. Caecina belli avidus proximam quamque culpam, antequam paeniteret, ultum ibat; mota propere castra, vastati agri, direptus longa pace in modum municipii exstructus locus, amoeno salubrium aquarum usu frequens; missi ad Raetica auxilia nuntii, ut
- 68 versos in legionem Helvetios a tergo adgrederentur. illi ante discrimen feroces, in periculo pavidi, quamquam primo tumultu Claudium Severum ducem legerant, non arma noscere, non ordines sequi, non in unum consulere; exitiosum adversus veteranos proelium, intuta obsidio dilapsis vetustate moenibus; hinc Caecina cum valido exercitu, inde Raeticae alae cohortesque et ipsorum Raetorum iuventus, sueta armis et more militiae exercita. undique populatio et caedes: ipsi medio vagi, abiectis armis, magna pars saucii aut palantes, in montem Vocetium perfugere.

p. Ch. 69.

ac statim inmissa cohorte Thracum depulsi et consecantibus Germanis Raetisque per silvas atque in ipsis latebris trucidati. multa hominum milia caesa, multa sub corona venundata. cumque dirutis omnibus Aventicum gentis caput iusto agmine peteretur, missi qui dederent civitatem; et deditio accepta. in Iulium Alpinum, e principibus, ut concitorem belli Caecina animadvertit: ceteros veniae vel saevitiae Vitellii reliquit.

Haud facile dictu est, legati Helvetiorum minus placabilem imperatorem an militem invenerint. civitatis excidium poscunt, tela ac manus in ora legatorum intentant. ne Vitellius quidem verbis ac minis temperabat, cum Claudius Cossus, unus ex legatis, notae facundiae, sed dicendi artem apta trepidatione occultans atque eo validior, militis animum mitigavit, ut est volgus mutabile subitis et tam pronum in misericordiam quam immodicum saevitia fuerat; effusis lacrimis et meliora constantius postulando impunitatem salutemque civitati impetravere.

Caecina paucos in Helvetiis moratus dies, dum sententiae Vitellii certior fieret, simul transitum Alpium parans, laetum ex Italia nuntium accipit alam Silianam circa Padum agentem sacramento Vitellii accessisse. pro consule Vitellium Siliani in Africa habuerant; mox a Nerone ut in Aegyptum praemitterentur exciti et ob bellum Vindicis revocati ac tum in Italia manentes, instinctu decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obstricti robur adventantium legionum et famam Germanici exercitus attollebant, transiere in partes et ut donum aliquod novo principi firmissima Transpadanae regionis municipia Mediolanum ac Novariam et Eporediam ac Vercellas adiungere. id Caecinae per ipsos compertum; et quia praesidio alae unius latissima Italiae pars defendi nequibat, praemissis Gallorum Lusitanorumque et Britannorum cohortibus et Germanorum vexillis cum ala Petrina, ipse paulum cunctatus est num Raeticis iugis in Noricum flecteret adversus Petronium Urbicum procuratorem, qui concitis auxiliis et interruptis fluminum pontibus fidus Othoni putabatur; sed metu ne amitteret praemissas iam cohortes alasque, simul [*et*] reputans plus gloriae retenta Italia, et ubicumque certatum

foret, Noricos in cetera victoriae praemia cessuros, Poenino itinere subsignanum militem et grave legionum agmen hibernis adhuc Alpibus traduxit.

71 Otho interim contra spem omnium non deliciis neque desidia torpescere: dilatae voluptates, dissimulata luxuria et cuncta ad decorem imperii composita, eoque plus formidinis afferebant falsae virtutes et vitia reditura. Marium Celsum, consulem designatum, per speciem vinculorum saevitiae militum subtractum, acciri in Capitolium iubet: clementiae titulus e viro claro et partibus invisio petebatur. Celsus constanter servatae erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum ultro imputavit; nec Otho quasi ignosceret, sed nec *quasi* hostes metueret conciliationes adhibens, statim inter intimos amicos habuit et mox bello inter duces delegit, mansitque Celso velut fataliter etiam pro Othone fides integra et infelix: laeta primoribus civitatis, celebrata in vulgus Celsi salus ne militibus quidem ingrata fuit, eandem virtutem admirantibus cui irascebantur.

72 Par inde exsultatio disparibus causis consecuta impertrato Tigellini exitio. Sophonius Tigellinus obscuris parentibus, foeda pueritia, impudica senecta, praefecturam vigilum et praetorii et alia praemia virtutum, quia velocius erat, vitiis adeptus, crudelitatem mox, deinde avaritiam et virilia scelera exercuit, corrupto ad omne facinus Nerone, quaedam ignaro ausus ac postremo eiusdem desertor ac proditor: unde non alium pertinacius ad poenam flagitare, diverso affectu, quibus odium Neronis inerat et quibus desiderium. apud Galbam Titi Vinii potentia defensus, praetextentis servatam ab eo filiam: et haud dubie servaverat, non clementia, quippe tot interfectis, sed effugium in futurum, quia pessimus quisque diffidentia praesentium mutationem pavens adversus publicum odium privatam gratiam praeparat; unde nulla innocentiae cura, sed vices impunitatis: eo infensior populus, addita ad vetus Tigellini odium recenti Titi Vinii invidia, concurrere e tota urbe in palatium ac fora, et ubi plurima volgi licentia, in circum ac theatra effusi seditiosis vocibus strepere, donec Tigellinus accepto apud Sinuessanas aquas supremae necessitatis nuntio inter stupra concubinarum et oscula et

p. Ch. 69.

deformes moras sectis novacula faucibus infamem vitam foedavit etiam exitu sero et inhonesto.

Per idem tempus expostulata ad supplicium Calvia 73 Crispinilla variis frustrationibus et adversa dissimulantis principis fama periculo exempta est: magistra libidinum Neronis, transgressa in Africam ad instigandum in arma Clodium Macrum, famem populo Romano haud obscure molita, totius postea civitatis gratiam obtinuit consulari matrimonio subnixa et apud Galbam, Othonem, Vitellium illaesa, mox potens pecunia et orbitate, quae bonis malisque temporibus iuxta valent.

Crebrae interim et muliebribus blandimentis infectae 74 ab Othone ad Vitellium epistolae offerebant pecuniam et gratiam et quemcunque quietis locum prodigae vitae legisset; paria Vitellius ostentabat: primo mollius stulta utrumque et indecora simulatione; mox quasi rixantes stupra et flagitia in vicem obiectavere, neuter falso. Otho, revocatis quos Galba miserat legatis, rursus [alios] ad utrumque Germanicum exercitum et ad legionem Italicam easque quae Lugduni agebant copias specie senatus misit: legati apud Vitellium remansere, promptius quam ut retenti viderentur; praetoriani quos per simulationem officii legatis Otho adiunxerat, remissi antequam legionibus miscerentur; addidit epistulas Fabius Valens nomine Germanici exercitus ad praetorias et urbanas cohortes, de viribus partium magnificas et concordiam offerentes; increpabat ultro quod tanto ante traditum Vitellio imperium ad Othonem vertissent. ita promissis simul ac minis temptabantur, 75 ut bello impares, in pace nihil amissuri: neque ideo praetorianorum fides mutata. sed insidiatores ab Othone in Germaniam, a Vitellio in urbem missi: utrisque frustra fuit, Vitellianis impune, per tantam hominum multitudinem mutua ignorantia fallentibus: Othoniani novitate voltus omnibus in vicem gnaris prodebantur. Vitellius litteras ad Titianum fratrem Othonis composuit, exitium ipsi filioque eius minitans, ni incolumes sibi mater ac liberi servarentur: et stetit domus utraque, sub Othone incertum an metu: Vitellius victor clementiae gloriam tulit.

- 76 Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, iurasse in eum Dalmatiae ac Pannoniae et Moesiae legiones. idem ex Hispania adlatum, laudatusque per edictum Cluvius Rufus: et statim cognitum est conversam ad Vitellium Hispaniam. ne Aquitania quidem, quamquam ab Iulio Cordo in verba Othonis obstricta, diu mansit. nusquam fides aut amor: metu ac necessitate huc illuc mutabantur. eadem formido provinciam Narbonensem ad Vitellium vertit, facili transitu ad proximos et validiores. longinquae provinciae, et quicquid armorum mari dirimitur, penes Othonem manebant, non partium studio, sed erat grande momentum in nomine urbis ac praetexto senatus, et occupaverat animos prior auditus. Iudaeicum exercitum Vespasianus, Syriae legiones Mucianus sacramento Othonis adegere. simul Aegyptus omnesque versae in Orientem provinciae nomine eius tenebantur. idem Africae obsequium, initio Karthagine orto; neque expectata Vipstani Aproniani proconsulis auctoritate Crescens Neronis libertus — nam et hi malis temporibus partem se rei publicae faciunt — epulum plebi ob laetitiam recentis imperii obtulerat, et populus pleraque sine modo festinavit: Karthaginem ceterae civitates secutae.
- 77 Sic distractis [*in partes*] exercitibus ac provinciis Vitellio quidem ad capessendam principatus fortunam bello opus erat, Otho ut in multa pace munia imperii obibat, quaedam ex dignitate rei publicae, pleraque contra decus ex praesenti usu properando. consul cum Titiano fratre in kalendas Martias ipse; proximos menses Verginio destinat ut aliquod exercitui Germanico delenimentum; iungitur Verginio Pompeius Vopiscus praetexto veteris amicitiae; plerique Viennensium honori datum interpretabantur. ceteri consulatus ex destinatione Neronis aut Galbae mansere, Caelio ac Flavio Sabinis in Iulias, Arrio Antonino et Mario Celso in Septembres, quorum honoribus ne Vitellius quidem victor intercessit. sed Otho pontificatus auguratusque honoratis iam senibus cumulum dignitatis addidit, aut recens ab exilio reversos nobiles adulescentulos avitis ac paternis sacerdotiis in solatium recoluit. redditus Cadio Rufo, Pedio Blaeso, Saevino Porcio senatorius locus;

p. Ch. 69.

repetundarum criminibus sub Claudio ac Nerone ceciderant: placuit ignoscentibus verso nomine, quod avaritia fuerat, videri maiestatem, cuius tum odio etiam bonae leges peribant.

Eadem largitione civitatum quoque ac provinciarum 78 animos adgressus Hispaliensibus et Emeritensibus familiarum adiectiones, Lingonibus universis civitatem Romanam, provinciae Baeticae Maurorum civitates dono dedit; nova iura Cappadociae, nova Africae ostenta magis quam mansura. inter quae necessitate praesentium rerum et instantibus curis excusata ne tum quidem immemor amorum statuas Poppaeae per senatus consultum reposuit; creditus est etiam de celebranda Neronis memoria agitavisse spe volgum alliciendi: et fuere qui imagines Neronis proponerent; atque etiam Othoni quibusdam diebus populus et miles, tamquam nobilitatem ac decus adstruerent, Neroni Othoni acclamavit: ipse in suspenso tenuit, vetandi metu vel agnoscendi pudore.

Conversis ad civile bellum animis externa sine cura 79 habebantur: eo audentius Rhoxolani, Sarmatica gens, priore hieme caesis duabus cohortibus, magna spe ad Moesiam iruperant, novem milia equitum, ex ferocia et successu praedae magis quam pugnae intenta. igitur vagos et incuriosos tertia legio adiunctis auxiliis repente invasit. apud Romanos omnia proelio apta: Sarmatae dispersi cupidine praedae aut graves onere sarcinarum et lubrico itinerum adempta equorum pernecitate velut vincti caedebantur. namque mirum dictu ut sit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipsos; nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum: ubi per turmas advenere, vix ulla acies obstiterit. sed tum humido die et soluto gelu neque conti neque gladii, quos praelongos utraque manu regunt, usui, lapsantibus equis et cataphractarum pondere. id principibus et nobilissimo cuique tegimen, ferreis lamminis aut praeduro corio consertum, ut adversus ictus impenetrabile, ita impetu hostium provolutis inhabile ad resurgendum; simul altitudine et mollitia nivis hauriebantur: Romanus miles facilis lorica et missili pilo aut lanceis adsultans, ubi res posceret, levi gladio inermem Sarmatam — neque enim

scuto defendi mos est — comminus fodiebat, donec pauci, qui proelio superfuerant, paludibus abderentur. ibi saevitia hiemis aut vulnerum absumpti. postquam id Romae compertum, M. Aponius Moesiam obtinens triumphali statua, Fulvius Aurelius et Iulianus Tettius ac Numisius Lupus legati legionum consularibus ornamentis donantur, laeto Othone et gloriam in se trahente tamquam et ipse felix bello et suis ducibus suisque exercitibus rem publicam auxisset.

- 80 Parvo interim initio, unde nihil timebatur orta seditio prope urbi excidio fuit. septumam decumam cohortem e colonia Ostiensi in urbem acciri Otho iusserat; armandae eius cura Vario Crispino tribuno e praetorianis data; is quo magis vacuus quietis castris iussa exsequeretur, vehicula cohortis incipiente nocte onerari aperto armamentario iubet: tempus in suspicionem, causa in crimen, affectatio quietis in tumultum evaluit, et visa inter temulentos arma cupidinem sui movere. fremit miles et tribunos centurionesque prodicionis arguit tamquam familiae senatorum ad perniciem Othonis armarentur, pars ignari et vino graves, pessimus quisque in occasionem praedarum, volgus, ut mos est, cuiuscumque motus novi cupidum; et obsequia meliorum nox abstulerat; resistantem seditioni tribunum et severissimos centurionum obruncant; rapta arma, nudati gladii; insidentes equis urbem ac palatium petunt.
- 81 Erat Othoni celebre convivium primoribus feminis virisque; qui trepidi, fortuitusne militum furor an dolus imperatoris, manere ac deprehendi an fugere et dispergi periculosius foret, modo constantiam simulare, modo formidine detegi, simul Othonis voltum intueri; utque evenit inclinatis ad suspicionem mentibus, cum timeret Otho, timebatur. sed haud secus discrimine senatus quam suo territus et praefectos praetorii ad mitigandas militum iras statim miserat et abire propere omnes e convivio iussit: tum vero passim magistratus proiectis insignibus, vitata comitum et servorum frequentia senes feminaeque per tenebras diversa urbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta et ut cuique humillimus cliens, incertas latebras petivere.

p. Ch. 69.

Militum impetus ne foribus quidem palatii coercitus 82
quo minus convivium inrumperent, ostendi sibi Othonem
expostulantes, vulnerato Iulio Martiale tribuno et Vitellio
Saturnino praefecto legionis, dum ruentibus obsistunt: un-
dique arma et minae, modo in centuriones tribunosque,
modo in senatum universum, lymphatis caeco pavore ani-
mis, et quia neminem unum destinare irae poterant, licen-
tiam in omnes poscentibus, donec Otho contra decus im-
perii toro insistens precibus et lacrimis aegre cohibuit,
redieruntque in castra inviti neque innocentes. postera die
velut capta urbe clausae domus, rarus per vias populus,
maesta plebs, deiecti in terram militum voltus ac plus tri-
stitiae quam paenitentiae. manipulatim adlocuti sunt Lici-
nius Proculus et Plotius Firmus praefecti, ex suo quisque
ingenio mitius aut horridius: finis sermonis in eo, ut quina
milia nummum singulis militibus numerarentur. tum Otho
ingredi castra ausus: atque illum tribuni centurionesque
circumsistunt, abiectis militiae insignibus otium et salutem
flagitantes; sensit invidiam miles et compositus in obse-
quium auctores seditionis ad supplicium ultro postulabat.

Otho, quamquam turbidis rebus et diversis militum 83
animis, cum optimus quisque remedium praesentis licen-
tiae posceret, vulgus et plures seditionibus et ambitioso
imperio laeti per turbas et raptus facilius ad civile bellum
inpellerentur, simul reputans non posse principatum sce-
lere quaesitum subita modestia et prisca gravitate retineri,
sed discrimine urbis et periculo senatus anxius, postremo
ita disseruit:

„Neque ut affectus vestros in amorem mei accenderem,
commilitones, neque ut animum ad virtutem cohortarer,
utraque enim egregie supersunt, sed veni postulaturus a
vobis temperamentum vestrae fortitudinis et erga me mo-
dum caritatis. tumultus proximi initium non cupiditate
vel odio, quae multos exercitus in discordiam egere, ac ne
detrectatione quidem aut formidine periculorum nimia
pietas vestra acrius quam considerate excitavit. nam saepe
honestas rerum causas, ni iudicium adhibeas, perniciosi
exitus consequuntur. imus ad bellum: num omnes nuntios
palam audiri, omnia consilia cunctis praesentibus tractari

ratio rerum aut occasionum velocitas patitur? tam nescire quaedam milites quam scire oportet; ita se ducum auctoritas, sic rigor disciplinae habet, ut multa etiam centuriones tribunosque tantum iuberi expediat. si, ubi iubeantur, quaerere singulis liceat, pereunte obsequio etiam imperium intercidit. an et illic nocte intempesta rapiuntur arma? unus alterve perditus ac temulentus — neque enim plures consternatione proxima insanisse crediderim — centurionis ac tribuni sanguine manus imbuet, imperatoris sui tentorium inrumpet? vos quidem istud pro me: sed in discursu ac tenebris et rerum omnium confusione pateferi occasio etiam adversus me potest. si Vitellio et satellitibus eius eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes inprecentur, quid aliud quam seditionem et discordiam optabunt? ne miles centurioni, ne centurio tribuno obsequatur, hinc confusi pedites equitesque in exitium ruamus. parendo potius, commilitones, quam imperia ducum sciscitando res militares continentur et fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimen quietissimus. vobis arma et animus sit: mihi consilium et virtutis vestrae regimen relinquit. paucorum culpa fuit, duorum poena erit: ceteri abolete memoriam foedissimae noctis. nec illas adversus senatum voces ullus usquam exercitus audiat. caput imperii et decora omnium provinciarum ad poenam vocare non hercule illi, quos cum maxime Vitellius in nos ciet, Germani audeant: ulline Italiae alumni et Romana vere iuventus ad sanguinem et caedem depoposcerint ordinem, cuius splendore et gloria sordes et obscuritatem Vitellianarum partium praestringimus? nationes aliquas occupavit Vitellius, imaginem quandam exercitus habet: senatus nobiscum est: sic fit ut hinc res publica, inde hostes rei publicae constiterint. quid? vos pulcherrimam hanc urbem domibus et tectis et congestu lapidum stare creditis? muta ista et inanima intercidere ac reparari promisca sunt: aeternitas rerum et pax gentium et mea cum vestra salus incolumitate senatus firmatur; hunc auspicato a parente et conditore urbis nostrae institutum et a regibus usque ad principes continuum et immortalem sicut a maioribus accepimus, sic posteris

p. Ch. 69.

tradamus; nam ut ex vobis senatores, ita ex senatoribus principes nascuntur.“

Et oratio ad perstringendos mulcendosque militum animos et severitatis modus — neque enim in plures quam in duos animadverti iusserat — grate accepta compositique ad praesens qui coerceri non poterant. non tamen quies urbis redierat: strepitus telorum et facies belli [et] militibus ut nihil in commune turbantibus, ita sparsis per domos occulto habitu et maligna cura in omnes, quos nobilitas aut opes aut aliqua insignis claritudo rumoribus obiecerat; Vitellianos quoque milites venisse in urbem ad studia partium noscenda plerique credebant: unde plena omnia suspicionum et vix secreta domuum sine formidine, sed plurimum trepidationis in publico, ut quemque nuntium fama adtulisset, animum voltumque conversis, ne diffidere dubiis ac parum gaudere prosperis viderentur. coacto vero in curiam senatu arduus rerum omnium modus, ne contumax silentium, ne suspecta libertas. et privato Othoni nuper atque eadem dicenti nota adulatio; igitur versare sententias et huc atque illuc torquere, hostem et parricidam Vitellium vocantes, providentissimus quisque vulgaribus conviciis, quidam vera probra iacere, in clamore tamen et ubi plurimae voces, aut tumultu verborum sibi ipsi obstrepentes.

Prodigia insuper terrebant diversis auctoribus volgata: 86 in vestibulo Capitolii omissas habenas bigae cui Victoria institerat, erupisse cella Iunonis maiorem humana speciem, statuam divi Iulii in insula Tiberini amnis sereno et immoto die ab Occidente in Orientem conversam, prolocutum in Etruria bovem, insolitos animalium partus, et plura alia rudibus seculis etiam in pace observata, quae nunc tantum in metu audiuntur; sed praecipuus et cum praesenti exitio etiam futuri pavor subita inundatione Tiberis, qui immenso auctu prorupto ponte sublicio, ac strage obstantis molis refusus non modo iacentia et plana urbis loca sed secunda eiusmodi casuum implevit: rapti e publico plerique, plures in tabernis et cubilibus intercepti; fames in volgus inopia quaestus et penuria alimentorum; corrupta stagnantibus aquis insularum fundamenta, dein remeante

flumine dilapsa; utque primum vacuus a periculo animus fuit, id ipsum quod paranti expeditionem Othoni campus Martius et via Flaminia iter belli esset obstructum a fortuitis vel naturalibus causis, in prodigium et omen imminentium cladum vertebatur.

- 87 Otho lustrata urbe et expensis belli consiliis, quando Poeninae Cottiaeque Alpes et ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonensem Galliam adgredi statuit classe valida et partibus fida, quod reliquos caesorum ad pontem Mulvium et saevitia Galbae in custodiam habitos in numeros legionis composuerat, facta et ceteris spe honoratoris in posterum militiae. addidit classi urbanas cohortes et plerosque e praetorianis, vires et robur exercitus atque ipsis ducibus consilium et custodes. summa expeditionis Antonio Novello, Suedio Clementi primipilaribus, Aemilio Pacensi, cui ademptum a Galba tribunatum reddiderat, permissa; curam navium Moschus libertus retinebat, ad observandam honestiorum fidem stimulatus. peditum equitumque copiis Suetonius Paulinus, Marius Celsus, Annius Gallus rectores destinati. sed plurima fides Licinio Proculo praetorii praefecto; is urbanae militiae impiger, bellorum insolens, auctoritatem Paulini, vigorem Celsi, maturitatem Galli, ut cuique erat, criminando, quod facillimum factu est, pravus et callidus bonos et modestos anteibat.

- 88 Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque arta custodia neque obscura, nullum ob crimen, sed vetusto nomine et propinquitate Galbae monstratus. multos e magistratibus, magnam consularium partem Otho, non participes aut ministros bello sed comitum specie secum expedire iubet, in quis et Lucium Vitellium, eodem quo ceteros cultu, nec ut imperatoris fratrem nec ut hostis. igitur mota urbis cura; nullus ordo metu aut periculo vacuus: primores senatus aetate invalidi et longa pace desides, segnis et oblita bellorum nobilitas, ignarus militiae eques, quanto magis occultare et abdere pavorem nitebantur, manifestius pavidi; nec deerant e contrario qui ambitione stolidi conspicua arma, insignes equos, quidam luxuriosos apparatus conviviorum et irritamenta

p. Ch. 69.

libidinum ut instrumenta belli mercarentur. sapientibus quietis et rei publicae cura; levissimus quisque et futuri improvidus spe vana tumens; multi afflicta fide in pace, [ac si] turbatis rebus alacres et per incerta tutissimi.

Sed volgus et magnitudine nimia communium curarum 89
expers populus sentire paulatim belli mala, conversa in militum usum omni pecunia, intentis alimentorum pretiis, quae motu Vindicis haud perinde plebem attriverant, securam tum urbe et provinciali bello, quod inter legiones Galliasque velut externum fuit. nam ex quo divus Augustus res Caesarum composuit, procul et in unius sollicitudinem aut decus populus Romanus bellaverat; sub Tiberio et Gaio tantum pacis adversa [rei publicae] pertimuerunt; Scriboniani contra Claudium incepta simul audita et coercita; Nero nuntiis magis et rumoribus quam armis depulsus: tum legiones classesque et, quod raro alias, praetorianus urbanusque miles in aciem deducti, Oriens Occidensque et quicquid utrimque virium est, a tergo, si ducibus aliis bellatum foret, longo bello materia. fuere qui proficiscenti Othoni moras religionemque nondum conditorum ancilium afferrent: aspernatus est omnem cunctationem ut Neroni quoque exitiosam; et Caecina iam Alpes transgressus exstimulabat.

Pridie idus Martias commendata patribus re publica 90
reliquias Neronianarum sectionum nondum in fiscum conversas revocatis ab exilio concessit, iustissimum donum et in speciem magnificum, sed festinata iam pridem exacti-one usu sterile. mox vocata contione maiestatem urbis et consensum populi ac senatus pro se attollens adversum Vitellianas partes modeste disseruit, incertam potius legionum quam audaciam increpans, nulla Vitellii mentione, sive ipsius ea moderatio, seu scriptor orationis sibi metuens contumeliis in Vitellium abstinuit, quando, ut in consiliis militiae Suetonio Paulino et Mario Celso, ita in rebus urbanis Galerii Trachali ingenio Othonem uti credebatur; et erant qui genus ipsum orandi noscerent, crebro fori usu celebre et ad implendas populi aures latum et sonans. clamor vocesque volgi ex more adulandi nimiae et falsae; quasi dictatorem Caesarem aut imperato-

rem Augustum prosequerentur, ita studiis votisque certabant, nec metu aut amore, sed ex libidine servitii, ut in familiis, privata cuique stimulatio et vile iam decus publicum. profectus Otho quietem urbis curasque imperii Salvio Titiano fratri permisit.

CORNELII TACITI

HISTORIARUM

LIBER SECUNDUS.

BREVIARIUM.

Cap. 1. Titus ad Galbam missus nuntio mortis eius accepto vertit iter. 2. Paphiae Veneris templum adit. 3. huius origo et deae cultus. 4. ibi futura edoctus aucto animo ad patrem, qui bellum Iudaicum profligaverat, redit. 5. Vespasiani Mucianique ingenium ac mores diversi. hi duces positos odiis in medium consulunt. 6. 7. inde civilis belli occasio, intumescens Orientis legionibus. 8. 9. falsi Neronis ludibrium ab Asprenate compressum. 10. in urbe parvae res magnis motibus actae. Vibius Crispus Annium Faustum, delatorem fratris sui, pervertit.

11. Laeta Othoni principia belli. 12. miles eius in Alpinos sacvit. 13. in Albium Intemelium iras vertit. egregium maternae pietatis exemplum. 14. 15. imminet provinciae Narbonensi Othoniana classis. Vitelliani caesi, nec Othonianis incruenta victoria. 16. Pacarium procuratorem, iuvare Vitellium Corsorum viribus parantem, insulani necant. 17. Vitellianorum res secundae in Italia. 18. 19. Spurinna Placentiam munit contra Vitellianos. 20. 21. eam Caecina dum oppugnat, amphitheatrum urbi proximum conflagratur. 22. 23. obsidione soluta Cremonam Caecina petit, ubi Othoniani prospere pugnant. vincendum impetum reprimunt duces, inde suspecti fiunt suis. 24. 25. Caecinae insidias in ipsum vertit Suetonius Paulinus, cuius cunctatione Vitelliani servantur. 26. utrimque tumultuantur milites.

27. Valens in Italiam copias ducit. 28. 29. gravis in eius exercitu orta Bataavorum seditio Alfeni Vari consilio composita. 30. iunctis armis, aemulatione suppressa, Caecina ac Valens Vitellium fovant, Othoni probra obiectant. 31. eorum Othonisque et Vitellii comparatio. Otho consultat de ratione belli. 32. Suetonius Paulinus moram suadet. 33. Titiani fratris et Proculi consilia praevalent. Otho cum valida manu Brixellum concedit. 34. Vitelliani transitum Padi simulant; 35. 36. quem prohibentes Othoniani caeduntur. 37. va-

p. Ch. 69.

nus rumor, pavore belli fastidiove utriusque principis pacis consilia inter exercitus fuisse agitata. 38. excursus de prioribus populi Romani civilibus bellis. 39. 40. Titianus et Proculus ad quartum a Bedriaco castra inperite promovent. ducibus dubiis rem in discrimen mitti Otho iubet. 41—43. Bedriacensis pugna. 44. Othonianorum fuga et adversus duces suos ira. 45. indutiae. victi cum victoribus, in lacrimas effusi, civilia bella detestantur. 46—49. accepto cladis nuntio Otho, consilii certus, spretis amicorum militumque solatiis, seditionem compescit et in ferrum pectore incumbit. funus maturatum. ad rogum quidam militum se interficiunt. 50. Othonis aetas, origo, fama.

51. Novata luctu ac dolore militum seditio. 52—54. pars senatus Othonem secuta extremum discrimen adit. 55. Romae trepidationis nihil; spectantur ludi; audita Othonis morte Vitellio plauditur. 56. gravis Italiae victor exercitus. 57. 58. Vitellius nuntium de victoria sua accipit, simulque de transgressa in partes suas utraque Mauretania. 59. Blaesi verniles blanditias odiis pensat. 60. Othonianorum promptissimos centuriones interficit, duces absolvit. 61. Maricci, inserere sese fortunae ausi, supplicium. 62. Vitellii gula, edicta. spretum Augusti Caesarisque praeconium. pulsi mathematici. equites arena prohibiti. 63. 64. Dolabellae caedes. Triariae licentia, Galeriae et Sextiliae modestia. 65. Cluvius absolvitur, Trebellius removetur. 66. victae legiones ferociunt. quartadecimanorum et Batavorum discordia. 67. praetorianorum honesta missio. sparguntur legiones. 68. luxuriam principis aemulatur exercitus. Ticini tumultus alio tumultu sedatus. Verginii periculum. 69. cohortes Batavorum in Germaniam remissae. amputati legionum auxiliorumque numeri, miles luxu corruptus. 70. Vitellius Bedriacenses campos laetus lustrat, propinquae sortis ignarus. 71. Neronis libidines aemulatur. consulatus partitur. 72. falsus Scribonianus cruci suffixus.

73. Vitellius, ob adactum in verba eius Orientem superbus et vaecors, Vespasiani ad nomen excitatur. 74. hic bellum armaque parat. 75—78. nutantem firmant Mucianus, legati alii, vatum responsa et Carmeli dei sacerdos. 79. 80. imperatorem salutant Aegyptus et Syria. 81. accedunt ad partes eius reges Sohaemus, Antiochus, Agrippa, regina Berenice. 82. belli consilia. Titus instat Iudaeae. Vespasianus claustra Aegypti obtinet. 83. 84. Mucianus cum exercitu praemissus nervum belli conquirat. 85. 86. Moesicae Pannonicaeque legiones, in partes transgressae, Dalmaticum militem trahunt. belli faces Antonius Primus, Cornelius Fuscus. 87—90. Vitellius, contemptior in dies, gravi urbem agmine petit, eamque patrata multa militum paganorumque caede, ut captam ingressus, magnificam de semet ipso orationem promittit. 91. humani divinique iuris expers, nonnulla tamen popularia usurpat. 92. munia imperii Caecina ac Valens obeunt. Vitellio auctoritatis nihil. 93. 94. militis in urbe otium, libidines, morbi, mortes, insolentia, paucitas. Vitellii inopia, prodigientia. duces Galliarum po-

stulati ad supplicium. militiae ordo confusus. 95. natalis Vitellii ingenti paratu celebratus. inferiae Neroni factae. urbis miseria. 96. defectionis Flavianae rumores male coercescunt Vitellius. 97. 98. excita tamen auxilia, sed necessitas dissimulata. 99—101. inrum-pentibus hostibus Caecina ad bellum praemittitur; sed is cum Lucilio Basso classibusque Ravennate Misenensique prodicionem componit et ad partes Vespasiani transit.

Gesta haec sunt paucis mensibus anno eodem consulibus iisdem et aliis suffectis, de quibus videsis I, 77.

- 1 Struebat iam fortuna in diversa parte terrarum initia causasque imperio, quod varia sorte laetum rei publicae aut atrox, ipsis principibus prosperum aut exitio fuit. Titus Vespasianus e Iudaea incolumi adhuc Galba missus a patre causam profectionis officium erga principem et maturationem petendis honoribus iuventam ferebat; sed vulgus fingendi avidum disperserat accitum in adoptionem; materia sermonibus senium et orbitas principis et intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multos destinandi; augebat famam ipsius Titi ingenium quantaecumque fortunae capax, decor oris cum quadam maiestate, prosperae Vespasiani res, praesaga responsa, et inclinatis ad credendum animis loco omnium etiam fortuita. ubi Corinthi, Achaiae urbe, certos nuntios accepit de interitu Galbae et aderant qui arma Vitellii bellumque adfirmarent, anxius animo paucis amicorum adhibitis cuncta utrimque perlustrat: si pergeret in urbem, nullam officii gratiam in alterius honorem suscepti, ac se Vitellio sive Othoni obsidem fore; sin rediret, offensam haud dubiam victoris et incerta adhuc victoria; at concedente in partes patre filium excusatum; sin Vespasianus rem publicam susciperet, obliviscendum offensarum de bello agitantibus.
- 2 His ac talibus inter spem metumque iactatum spes vicit. fuere qui accensum desiderio Berenices reginae vertisse iter crederent; neque abhorrebat a Berenice iuvenilis animus, sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum; laetam voluptatibus adulescentiam egit, suo quam patris imperio modestior. igitur oram Achaiae et Asiae ac laeva maris praevectus, Rhodum et Cyprum insulas, inde Syriam audentioribus spatiis petebat; atque illum cupido incessit adeundi visendique templum Paphiae Veneris, inclutum

p. Ch. 69.

per indigenas advenasque. haud fuerit longum initia religionis, templi ritum, formam deae — neque enim alibi sic habetur — paucis disserere.

Conditorem templi regem Aerian vetus memoria, quidam ipsius deae nomen id perhibent; fama recentior tradit a Cinyra sacratum templum deamque ipsam conceptam mari huc adpulsam; sed scientiam artemque haruspicum accitam, et Cilicem Tamiram intulisse, atque ita pactum, ut familiae utriusque posterius caerimoniis praesiderent; mox, ne honore nullo regum genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa quam intulerant scientia hospites cessare: tantum Cinyrades sacerdos consulitur. hostiae, ut quisque vovit, sed mares deliguntur; certissima fides haedorum fibris. sanguinem arae obfundere vetitum: precibus et igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus quamquam in aperto madescunt. simulacrum deae non effigie humana, continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metae modo exsurgens; et ratio in obscuro.

Titus spectata opulencia donisque regum, quaeque alia laetum antiquitatibus Graecorum genus incertae vetustati adfingit, de navigatione primum consulit; postquam pandi viam et mare prosperum accepit, de se per ambages interrogat caesis compluribus hostiis: Sostratus, sacerdotis id nomen erat, ubi laeta et congruentia exta magnisque consultis adnuere deam videt, pauca in praesens et solita respondens, petito secreto futura aperit. Titus aucto animo ad patrem pervectus suspensis provinciarum et exercituum mentibus ingens rerum fiducia accessit.

Profligaverat bellum Iudaeicum Vespasianus, obpugnatione Hierosolymorum reliqua, duro magis et arduo opere ob ingenium montis et pervicaciam superstitionis, quam quo satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset. tres, ut supra memoravimus, ipsi Vespasiano legiones erant, exercitae bello; quattuor Mucianus obtinebat in pace; sed aemulatio et proximi exercitus gloria depulerat segnitiam, quantumque illis roboris discrimina et labor, tantum his vigoris addiderat integra quies et inexpertus belli ardor. auxilia utrique cohortium alarumque et classes regesque, ac nomen dispari fama celebre: Vespasianus

acer militiae anteire agmen, locum castris capere, noctu diuque consilio ac, si res posceret, manu hostibus obniti, cibo fortuito, veste habituque vix a gregario milite discrepans: prorsus, si avaritia abesset, antiquis ducibus par. Mucianum e contrario magnificentia et opes et cuncta privatum modum supergressa extollebant; aptior sermone, dispositu provisuque civilium rerum peritus: egregium principatus temperamentum, si demptis utriusque vitiis solae virtutes miscerentur. ceterum hic Syriae, ille Iudaeae praepositus, vicinis provinciarum administrationibus invidia discordes, exitu demum Neronis positus odiis in medium consulere, primum per amicos, dein praecipua concordiae fides Titus prava certamina communi utilitate aboleverat, natura atque arte compositus adliciendis etiam Muciani moribus. tribuni centurionesque et vulgus militum industria, licentia, per virtutes, per voluptates, ut cuique ingenium, adscisciebantur.

- 6 Antequam Titus adventaret, sacramentum Othonis acceperat uterque exercitus, praecipitibus, ut adsolet, nuntiis et tarda mole civilis belli, quod longa concordia quietus Oriens tunc primum parabat. namque olim validissima inter se civium arma in Italia Galliave viribus Occidentis coepta; et Pompeio, Cassio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare secutum est civile bellum, haud prosperi exitus fuerant; auditique saepius in Syria Iudaeaque Caesares quam inspecti. nulla seditio legionum, tantum adversus Parthos minae, vario eventu; et proximo civili bello turbatis aliis inconcussa ibi pax, dein fides erga Galbam. mox, ut Othonem ac Vitellium scelestis armis res Romanas raptum ire volgatum est, ne penes ceteros imperii praemia, penes ipsos tantum servitii necessitas esset, fremere miles et vires suas circumspicere. septem legiones statim et cum ingentibus auxiliis Syria Iudaeaque; inde continua Aegyptus duaeque legiones, hinc Cappadocia Pontusque et quicquid castrorum Armeniis praetenditur; Asia et ceterae provinciae nec virorum inopes et pecunia opulentae; quantum insularum mari cingitur, et parando interim bello secundum tutumque ipsum mare.

- 7 Non fallebat duces impetus militum; sed bellantibus

p. Ch. 69.

aliis placuit expectari: bello *civium* victores victosque numquam solida fide coalescere; nec referre, Vitellium an Othonem superstitem fortuna faceret; rebus secundis etiam egregios duces insolescere: discordiam his, ignaviam, luxuriam; et suismet vitiis alterum bello, alterum victoria perituum. igitur arma in occasionem distulere, Vespasianus Mucianusque nuper, ceteri olim mixtis consiliis, optimus quisque amore rei publicae; multos dulcedo praedarum stimulabat, alios ambiguae domi res: ita boni malique causis diversis, studio pari, bellum omnes cupiebant.

Sub idem tempus Achaia atque Asia falso exterritae, 8 velut Nero adventaret, vario super exitu eius rumore eoque pluribus vivere eum fingentibus credentibusque. ceterorum casus conatusque in contextu operis dicemus: tunc servus e Ponto sive, ut alii tradidere, libertinus ex Italia, citharae et cantus peritus, unde illi super similitudinem oris propior ad fallendum fides, adiunctis desertoribus, quos inopia vagos ingentibus promissis corruerat, mare ingreditur; ac vi tempestatum Cythnum insulam detrusus et militum quosdam ex Oriente commeantium adscivit vel abnuentes interfici iussit, et spoliatis negotiatoribus mancipiorum valentissimum quemque armavit; centurionemque Sisennam, dextras, concordiae insignia, Syriaci exercitus nomine ad praetorianos ferentem, variis artibus adgressus est, donec Sisenna clam relicta insula trepidus et vim metuens aufugeret: inde late terror; multi ad celebritatem nominis erecti rerum novarum cupidine et odio praesentium. gliscentem in dies famam fors discussit. Galatiam ac Pamphyliam provincias Calpurnio 9 Asprenati regendas Galba permiserat. datae e classe Misennensi duae triremes ad prosequendum, cum quibus Cythnum insulam tenuit; nec defuere qui trierarchos nomine Neronis accirent. is in maestitiam compositus et fidem suorum quondam militum invocans, ut eum in Syria aut Aegypto sisterent, orabat. trierarchi, nutantes seu dolo, adloquendos sibi milites et paratis omnium animis reversuros firmaverunt; sed Asprenati cuncta ex fide nuntiata, cuius cohortatione expugnata navis et interfectus quisquis ille erat; *caput*, insigne oculis comaque et torvitate vultus, in Asiam atque inde Romam pervectum est.

10 In civitate discordi et ob crebras principum mutationes inter libertatem ac licentiam incerta parvae quoque res magnis motibus agebantur. Vibius Crispus, pecunia, potentia, ingenio inter claros magis quam inter bonos, An-nium Faustum equestris ordinis, qui temporibus Neronis delationes factitaverat, ad cognitionem senatus vocabat. nam recens, Galbae principatu, censuerant patres ut accusatorum causae noscerentur; id senatus consultum varie iactatum et, prout potens vel inops reus inciderat, infirmum aut validum, retinebatur adhuc terrori; et propria vi Crispus incubuerat delatorem fratris sui pervertere, traxeratque magnam senatus partem, ut indefensum et inauditum dedi ad exitium postulerent. contra apud alios nihil aequae reo proderat quam nimia potentia accusatoris: dari tempus, edi crimina, quamvis invisum ac nocentem more tamen audiendum censebant; et valere primo dilataque in paucos dies cognitio; mox damnatus est Faustus, nequaquam eo assensu civitatis, quem pessimis moribus meruerat; quippe ipsum Crispum easdem accusationes cum praemio exercuisse meminerant, nec poena criminis sed ultor displicebat.

11 Laeta interim Othoni principia belli, motis ad imperium eius e Dalmatia Pannoniaque exercitibus. fuere quattuor legiones, e quibus bina milia praemissa; ipsae modicis intervallis sequebantur, septima a Galba conscripta, veteranae undecima ac tertia decima et praecipui fama quartadecumani, rebellione Britanniae compressa; addiderat gloriam Nero eligendo ut potissimos, unde longa illis erga Neronem fides et erecta in Othonem studia. sed quo plus virium ac roboris, e fiducia tarditas inerat. agmen legionum alae cohortesque praeveniebant; et ex ipsa urbe haud spernenda manus, quinque praetoriae cohortes et equitum vexilla cum legione prima, ac deforme insuper auxilium, duo milia gladiatorum, sed per civilia arma etiam severis ducibus usurpatum, his copiis rector additus Annius Gallus, cum Vestricio Spurinna ad occupandas Padi ripas praemissus, quoniam prima consiliorum frustra ceciderant, transgresso iam Alpes Caecina, quem sisti intra Gallias posse speraverat. ipsum Othonem comitabantur speculatorum lecta

p. Ch. 69.

corpora cum ceteris praetoriis cohortibus, veterani e praetorio, classicorum ingens numerus; nec illi segne aut corruptum luxu iter, sed lorica ferrea usus est, et ante signa pedester, horridus, incomptus famaeque dissimilis.

Blandiebatur coeptis fortuna, possessa per mare et na- 12
ves maiore Italiae parte penitus usque ad initium maritimarum Alpium, quibus temptandis adgrediendaeque provinciae Narbonensi Suedium Clementem, Antonium Novellum, Aemilium Pacensem duces dederat. sed Pacensis per licentiam militum vinctus; Antonio Novello nulla auctoritas; Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, ut adversus *immodestiam disciplinae corruptus*, ita proeliorum avidus. non Italia adiri nec loca sedesque patriae videbantur: tamquam externa litora et urbes hostium urere, vastare, rapere, eo atrocius quod nihil usquam provisum adversum metus: pleni agri, apertae domus; occursantes domini iuxta coniuges et liberos securitate pacis et belli malo circumveniebantur. maritimas tum Alpes tenebat procurator Marius Maturus; is concita gente — nec deest iuventus — arcere provinciae finibus Othonianos intendit; sed primo impetu caesi disiectique montani, ut quibus temere collectis, nec castra, non ducem noscitantibus, neque in victoria decus esset neque in fuga flagitium.

Irritatus eo proelio Othonis miles vertit iras in muni- 13
cipium Albintimilium. quippe in acie nihil praedae, inopes agrestes et vilia arma; nec capi poterant, pernix genus et gnari locorum: sed calamitatibus insontium expleta avaritia. auxit invidiam praeclaro exemplo femina Ligus, quae filio abdito, cum simul pecuniam occultari milites credidissent eoque per cruciatus interrogarent ubi filium occuleret, uterum ostendens latere respondit, nec ullis deinde terroribus aut morte constantiam vocis egregiae mutavit.

Imminere provinciae Narbonensi, in verba Vitellii ad- 14
actae, classem Othonis trepidi nuntii Fabio Valenti attulere; aderant legati coloniarum auxilium orantes. duas Tungrorum cohortes, quattuor equitum turmas, universam Trevirorum alam cum Iulio Classico praefecto misit, c quibus pars in colonia Foroiuliensi retenta, ne omnibus

copiis in terrestre iter versis vacuo mari classis adceleraret. duodecim equitum turmae et lecti e cohortibus adversus hostem iere, quibus adiuncta Ligurum cohors, vetus loci auxilium, et quingenti Pannonii, nondum sub signis. nec mora proelio, sed acie ita instructa, ut pars classicorum mixtis paganis in colles mari propinquos exsurgeret, quantum inter colles ac litus aequi loci praetorianus miles expleret, in ipso mari ut adnexa classis et pugnae parata conversa et minaci fronte praetenderetur: Vitelliani, quibus minor peditum vis, in equite robur, Alpinos proximis iugis, cohortes densis ordinibus post equitem locant. Trevirorum turmae obtulere se hosti incaute, cum exciperet contra veteranus miles, simul a latere saxis urgueret apta ad iaciendum etiam paganorum manus, qui sparsi inter milites, strenui ignavique, in victoria idem audebant. additus percussis terror invecta in terga pugnantium classe: ita undique clausi, deletaeque omnes copiae forent, ni victorem exercitum attinuisset obscurum noctis, obtentui fugientibus.

- 15 Nec Vitelliani quamquam victi quiescere: accitis auxiliis securum hostem ac successu rerum socordius agentem invadunt; caesi vigiles, perrupta castra, trepidatum apud navis, donec sidente paulatim metu, occupato iuxta colle defensi, mox irrupere. atrox ibi caedes, et Tungrarum cohortium praefecti sustentata diu acie telis obruuntur. ne Othonianis quidem incruenta victoria fuit, quorum improvide secutos conversi equites circumvenerunt. ac velut pactis indutiis, ne hinc classis, inde eques subitam formidinem inferrent, Vitelliani retro Antipolim Narbonensis Galliae municipium, Othoniani Albigaunum interioris Liguria revertere.

- 16 Corsicam ac Sardiniam ceterasque proximi maris insulas fama vittricis classis in partibus Othonis tenuit; sed Corsicam prope adflixit Decumi Pacarii procuratoris temeritas, tanta mole belli nihil in summam profutura, ipsi exitiosa. namque Othonis odio iuvare Vitellium Corsorum viribus statuit, inani auxilio, etiam si provenisset. vocatis principibus insulae consilium aperit, et contra dicere ausos, Claudium Pyrrhicum, trierarchum Liburnicarum ibi

p. Ch. 69.

navium, Quintium Certum, equitem Romanum, interficere iubet; quorum morte exterriti qui aderant, simul ignara et alieni metus socia imperitorum turba in verba Vitellii iuravere. sed ubi dilectum agere Pacarius et inconditos homines fatigare militiae muneribus coepit, laborem insolitum perosi infirmitatem suam reputabant: insulam esse quam incolerent, et longe Germaniam viresque legionum; direptos vastatosque classe etiam quos cohortes alaeque protegerent. et aversi repente animi, nec tamen aperta vi: aptum tempus insidiis legere. digressis qui Pacarium frequentabant, nudus et auxilii inops balineis interficitur; trucidati et comites. capita ut hostium ipsi interfectores ad Othonem tulere; neque eos aut Otho praemio affecti aut punit Vitellius, in multa conluvie rerum maioribus flagitiis permixtos.

Aperuerat iam Italiam bellum, quod transmiserat, ut 17 supra memoravimus, ala Siliana, nullo apud quemquam Othonis favore nec quia Vitellium mallent; sed longa pax ad omne servitium fregerat, faciles occupantibus et melioribus incuriosos. florentissimum Italiae latus, quantum inter Padum Alpesque camporum et urbium, armis Vitellii — namque et praemissae a Caecina cohortes advenerant — tenebatur; capta Pannoniorum cohors apud Cremonam; intercepti centum equites ac mille classici inter Placentiam Ticinumque; quo successu Vitellianus miles non iam flumine aut ripis arcebat; irritabat quin etiam Batavos Transrhenanosque Padus ipse, quem repente contra Placentiam transgressi raptis quibusdam exploratoribus ita ceteros terruere, ut adesse omnem Caecinae exercitum trepidi ac falsi nuntiarent.

Certum erat Spurrinae, is enim Placentiam obtinebat, 18 necdum venisse Caecinam et, si propinquaret, coercere intra munimenta militem nec tris praetorias cohortes et mille vexillarios cum paucis equitibus veterano exercitui obicere; sed indomitus miles et belli ignarus correptis signis vexillisque ruere et retinenti duci tela intentare spreto centurionibus tribunisque: quin prodi Othonem et accitum Caecinam clamitabant. fit temeritatis alienae comes Spurrina, primo coactus, mox velle simulans, quo plus auctoritatis

19 inesset consiliis, si seditio mitesceret. postquam in conspectu Padus et nox adpetebat, vallari castra placuit; is labor urbano militi insolitus contundit animos: tum vetustissimus quisque castigare credulitatem suam, metum ac discrimen ostendere, si cum exercitu Caecina patentibus campis tam paucas cohortes circumfudisset; iamque totis castris modesti sermones, et inserentibus se centurionibus tribunisque laudari providentia ducis, quod coloniam virium et opum validam robur ac sedem bello legisset. ipse postremo Spurinna, non tam culpam exprobrans quam ratione ostendens, relictis exploratoribus ceteros Placentiam reduxit minus turbidos et imperia accipientes. solidati muri, propugnacula addita, auctae turrets, provisa parataque non arma modo sed obsequium et parendi amor, quod solum illis partibus defuit, cum virtutis haud paeniteret.

20 At Caecina, velut relictis post Alpes saevitia ac licentia, modesto agmine per Italiam incessit. ornatum ipsius municipia et coloniae in superbiam trahebant, quod versicolori sagulo, bracas, barbarum tegmen, indutus togatos alloqueretur; uxoremque eius Saloninam, quamquam in nullius iniuriam insignis equo ostroque veheretur, tamquam laesi gravabantur, insita mortalibus natura recentem aliorum felicitatem acerbis oculis introspicere modumque fortunae a nullis magis exigere quam quos in aequo vident. Caecina Padum transgressus, temptata Othonianorum fide per conloquium et promissa, isdem petitus, postquam pax et concordia speciosis et inritis nominibus iactata sunt, consilia curasque in oppugnationem Placentiae magno terrore vertit, gnarus, ut initia belli provenissent, famam in cetera fore.

21 Sed primus dies impetu magis quam veterani exercitus artibus transactus: aperti incautique muros subiere, cibo vinoque prae graves. in eo certamine pulcherrimum amphitheatri opus, situm extra muros, conflagravit sive ab oppugnatoribus incensum, dum faces et glandes et missilem ignem in obsessos iaculantur, sive ab obsessis, dum retorta ingerunt; municipale volgus, pronum ad suspiciones, fraude inlata ignis alimenta credidit a quibusdam e vicinis coloniis invidia et aemulatione, quod nulla

p. Ch. 69.

in Italia moles tam capax foret: quocumque casu accidit, dum atrociora metuebantur, in levi habitum; reddita securitate, tamquam nihil gravius pati potuissent, maerebant. ceterum multo suorum cruore pulsus Caecina; et nox parandis operibus *absumpta*: Vitelliani pluteos cratesque et vineas subfodiendis muris protegendisque obpugnatoribus, Othoniani sudes et immensas lapidum ac plumbi aerisque moles perfringendis obruendisque hostibus expediunt. utrimque pudor, utrimque gloria et diversae exhortationes, hinc legionum et Germanici exercitus robur, inde urbanae militiae et praetoriarum cohortium decus attollentium; illi ut segnem et desidem et circo ac theatris corruptum militem, hi peregrinum et externum increpabant; simul Othonem ac Vitellium celebrantes culpantesve uberioribus inter se probris quam laudibus stimulabantur.

Vixdum orto die plena propugnatoribus moenia, ful- 22
gentes armis virisque campi, densum legionum agmen, sparsa auxiliorum manus, altiora murorum, sagittis aut saxis incescere, neglecta aut aevo fluxa comminus adgredi. ingerunt desuper Othoniani pila librato magis et certo ictu adversus temere subeuntes cohortes Germanorum, cantu truci et more patrio nudis corporibus super humeros scuta quatientium. legionarius pluteis et cratibus tectus subruit muros, instruit aggerem, molitur portas; contra praetoriani dispositos ad id ipsum molares ingenti pondere ac fragore provolvunt; pars subeuntium obruti, pars confixi et exsanguis aut laceri; cum augeret stragem trepidatio eoque acius e moenibus vulnerarentur, rediere infracta partium fama; et Caecina pudore coeptae temere obpugnationis, ne inrisus ac vanus isdem castris adsideret, traiectione rursus Pado Cremonam petere intendit. tradidere sese abeunti Turullius Cerialis cum compluribus classicis et Iulius Breganticus cum paucis equitum, hic praefectus alae, in Batavis genitus, ille primipilaris et Caecinae haud alienus, quod ordines in Germania duxerat.

Spurinna comperto itinere hostium defensam Placentiam quaeque acta et quid Caecina pararet, Annium Gallum 23
per litteras docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiae ducebat, diffusus paucitate cohortium, ne lon-

gius obsidium et vim Germanici exercitus parum tolerarent: ubi pulsum Caecinam pergere Cremonam accepit, aegre coercitam legionem et pugnandi ardore usque ad seditionem progressam Bedriaci sistit; inter Veronam Cremonamque situs est vicus, duabus iam Romanis cladibus notus infaustusque.

Isdem diebus a Marcio Macro haud procul Cremona prospere pugnatum; namque promptus animi Marcius transvectos navibus gladiatores in adversam Padi ripam repente effudit; turbata ibi Vitellianorum auxilia, et ceteris Cremonam fugientibus caesi qui restiterant: sed repressus vincentium impetus, ne novis subsidiis firmati hostes fortunam proelii mutarent. suspectum id Othonianis fuit, omnia ducum facta prave aestimantibus; certatim, ut quisque animo ignavus, procax ore, Annium Gallum et Suetonium Paulinum et Marium Celsum, nam eos quoque Otho praefecerat, variis criminibus incescebant; acerrima seditionum ac discordiae incitamenta interfectores Galbae; scelere et metu vaecordes miscere cuncta, modo palam turbidis vocibus, modo occultis ad Othonem litteris; qui humillimo cuique credulus, bonos metuens trepidabat, rebus prosperis incertus et inter adversa melior. igitur Titianum fratrem accitum bello praeposuit.

- 24 Interea Paulini et Celsi ductu res egregie gestae. angebatur Caecinam nequicquam omnia coepta et senescens exercitus sui fama; pulsus Placentia, caesis nuper auxiliis, etiam per concursum exploratorum, crebra magis quam digna memoratu proelia, inferior, propinquante Fabio Valente, ne omne belli decus illuc concederet, recipere gloriam avidius quam consultius properabat. ad duodecimum a Cremona, locus Castorum vocatur, ferocissimos auxiliarium imminentibus viae lucis occultos componit; equites procedere longius iussi et irritato proelio sponte refugii festinationem sequentium elicere, donec insidiae coererentur. proditum id Othonianis ducibus, et curam peditum Paulinus, equitum Celsus sumpserunt; tertiae decimae legionis vexillum, quattuor auxiliorum cohortes et quingenti equites in sinistro locantur; aggerem viae tres praetoriae cohortes altis ordinibus obtinuerunt; dextra fronte prima

p. Ch. 69.

legio incescit cum duabus auxiliariis cohortibus et quingentis equitibus; super hos e praetorio auxiliisque mille equites, cumulus prosperis aut subsidium laborantibus, ducebantur.

Antequam miscerentur acies terga vertentibus Vitellianis Celsus doli prudens repressit suos: Vitelliani temere exsurgentes, cedente sensim Celso longius secuti ultro in insidias praecipitantur; nam a lateribus cohortes, legionariorum adversa frons, et subito discursu terga cinxerant equites. signum pugnae non statim a Suetonio Paulino pediti datum; cunctator natura et cui cauta potius consilia cum ratione quam prospera ex casu placerent, compleri fossas, aperiri campum, pandi aciem iubebat, satis cito incipi victoriam ratus, ubi provisum foret ne vincerentur: ea cunctatione spatium Vitellianis datum in vineas nexu traducum impeditas refugiendi; et modica silva adhaerebat, unde rursus ausi promptissimos praetorianorum equitum interfecere; vulneratur rex Epiphanes, impigre pro Othone pugnam ciens: tum Othonianus pedes erupit; protrita hostium acie versi in fugam etiam qui subveniebant; nam Caecina non simul cohortes sed singulas acciverat, quae res in proelio trepidationem auxit, cum dispersos nec usquam validos pavor fugientium abriperet; orta et in castris seditio, quod non universi ducerentur; vinctus praefectus castrorum Iulius Gratus, tamquam fratri apud Othonem militanti prodicionem ageret, cum fratrem eius, Iulium Frontonem tribunum, Othoniani sub eodem crimine vinxissent. ceterum ea ubique formido fuit apud fugientes, occurrentes, in acie, pro vallo, ut deleri cum universo exercitu Caecinam potuisse, ni Suetonius Paulinus receptui cecinisset, utrisque in partibus percrebruerit. timuisse se Paulinus ferebat tantum insuper laboris atque itineris, ne Vitellianus miles recens e castris fessos adgrederetur et percussis nullum retro subsidium foret. apud paucos ea ducis ratio probata, in volgus adverso rumore fuit.

Haud proinde id damnum Vitellianos in metum compulit quam ad modestiam composuit; nec solum apud Caecinam, qui culpam in militem conferebat seditioni magis quam proelio paratum: Fabii quoque Valentis copiae, iam

enim Ticinum venerat, posito hostium contemptu et recipiendi decoris cupidine reverentius et aequalius duci parabant. gravis alioquin seditio exarserat, quam altiore initio, neque enim rerum a Caecina gestarum ordinem interrumpi oportuerat, repetam.

Cohortes Batavorum, quas bello Neronis a quarta decima legione digressas, cum Britanniam peterent, audito Vitellii motu in civitate Lingonum Fabio Valenti adiunctas rettulimus, superbe agebant, ut cuiusque legionis tentoria accessissent, coercitos a se quartadecimanos, ablatam Neroni Italiam, atque omnem belli fortunam in ipsorum manu sitam iactantes. contumeliosum id militibus, acerbum duci; corrupta iurgiis aut rixis disciplina; ad postremum Valens
28 e petulantia etiam perfidiam suspectabat. igitur nuntio adlato pulsam Trevirorum alam Tungrosque a classe Othonis et Narbonensem Galliam circumiri, simul cura socios tuendi et militari astu cohortes turbidas ac, si una forent, praevalidas dispergendi, partem Batavorum ire in subsidium iubet. quod ubi auditum volgatumque, maerere socii, fremere legiones. orbari se fortissimorum virorum auxilio; veteres illos et tot bellorum victores, postquam in conspectu sit hostis, velut ex acie abduci. si provincia urbe et salute imperii potior sit, omnes illuc sequerentur: sin victoriae sanitas [sustentaculum] et columen in Italia verteretur, non abrumpendos ut corpori validissimos artus.
29 haec ferociter iactando, postquam inmissis lictoribus Valens coercere seditionem coeptabat, ipsum invadunt, saxa iaciunt, fugientem sequuntur. spolia Galliarum et Viennensium aurum et pretia laborum suorum occultare clamitantes, direptis sarcinis tabernacula ducis ipsamque humum pilis et lanceis rimabantur: nam Valens servili veste apud decurionem equitum tegebatur. tum Alfenus Varus praefectus castrorum, deflagrante paulatim seditione addit consilium, vetitis obire vigilias centurionibus, omisso tubae sono, quo miles ad belli munia cietur. igitur torpere cuncti, circumspectare inter se attoniti et id ipsum, quod nemo regeret, paventes, silentio, patientia, postremo precibus ac lacrimis veniam quaerebant: ut vero deformis et flens et praeter spem incolumis Valens processit, gaudium, mise-

p. Ch. 69.

ratio, favor; versi in laetitiam, ut est volgus utroque inmodicum, laudantes gratantesque circumdatum aquilis signisque in tribunal ferunt: ille utili moderatione non supplicium cuiusquam poposcit ac, ne dissimulans suspectior foret, paucos incusavit, gnarus civilibus bellis plus militibus quam ducibus licere.

Munientibus castra apud Ticinum de adversa Caecinae pugna adlatum, et prope renovata seditio, tamquam fraude et cunctationibus Valentis proelio defuissent: nolle requiem, non expectare ducem, anteire signa, urgere signiferos; rapido agmine Caecinae iunguntur. inprospera Valentis fama apud exercitum Caecinae erat: expositos se tanto pauciores integris hostium viribus querebantur, simul in suam excusationem, et adventantium robur per adulationem attollentes, ne ut victi et ignavi despectarentur; et quamquam plus virium, prope duplicatus legionum auxiliorumque numerus erat Valenti, studia tamen militum in Caecinam inclinabant, super benignitatem animi, qua promptior habebatur, etiam vigore aetatis, proceritate corporis et quodam inani favore. hinc aemulatio ducibus: Caecina ut foedum ac maculosum, ille ut tumidum ac vanum inridebant. sed condito odio eandem utilitatem fovere, crebris epistulis sine respectu veniae probra Othoni obiectantes, cum duces partium Othonis quamvis uberrima conviciorum in Vitellium materia abstinerent: sane ante utriusque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitiosissimam meruere, minus Vitellii ignavae voluptates quam Othonis flagrantissimae libidines timebantur; addiderat huic terrorem atque odium caedes Galbae: contra illi initium belli nemo inputabat. Vitellius ventre et gula sibi inhonestus, Otho luxu, saevitia, audacia rei publicae exitiosior ducebatur.

Coniunctis Caecinae ac Valentis copiis nulla ultra penes Vitellianos mora quin totis viribus certarent; Otho consultavit, trahi bellum an fortunam experiri placeret. tunc Suetonius Paulinus dignum fama sua ratus, qua nemo illa tempestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere, festinationem hostibus, moram ipsis utilem disserunt: exercitum Vitellii universum adve-

nisse, nec multum virium a tergo, quoniam Galliae tument et deserere Rheni ripam inrupturis tam infestis nationibus non conducat; Britannicum militem hoste et mari destineri; Hispanias armis non ita redundare; provinciam Narbonensem incursu classis et adverso proelio contremuisse; clausam Alpibus et nullo maris subsidio transpadanam Italiam, atque ipso transitu exercitus vastam; non frumentum usquam exercitui, nec exercitum sine copiis retineri posse; iam Germanos, quod genus militum apud hostis atrocissimum sit, tracto in aestatem bello fluxis corporibus mutationem soli caelique haud toleraturos. multa bella impetu valida per taedia et moras evanuisse. contra ipsis omnia opulenta et fida, Pannoniam, Moesiam, Delmatiam, Orientem cum integris exercitibus, Italiam et caput rerum urbem, senatumque et populum numquam obscura nomina, ut iam aliquando obumbrentur; publicas privatasque opes et immensam pecuniam, inter civiles discordias ferro validiorem; corpora militum aut Italiae sueta aut aestibus; obiacere flumen Padum, tutas viris murisque urbes, e quibus nullam hosti cessuram Placentiae defensione exploratum: proinde duceret bellum. paucis diebus quartam decimam legionem, magna ipsam fama, cum Moesicis copiis adfore; tum rursus deliberaturum et, si proelium placuisset, auctis viribus certaturos.

- 33 Accedebat sententiae Paulini Marius Celsus; idem placere Annio Gallo, paucos ante dies lapsu equi adfecto, missi qui consilium eius sciscitarentur rettulerant: Otho pronus ad decertandum; frater eius Titianus et praefectus praetorii Proculus, imperitia properantes, fortunam et deos et numen Othonis adesse consiliis, adfore conatibus testabantur; neu quis obviam ire sententiae auderet, in adulationem concesserant. postquam pugnari placitum, interesse pugnae imperatorem an seponi melius foret dubitare: Paulino et Celso iam non adversantibus, ne principem obiectare periculis viderentur, iidem illi deterioris consilii auctores perpulere ut Brixellum concederet, ac dubiis procliorum exemptus summam rerum et imperii, se ipsum, reservaret. is primus dies Othonianas partes adfixit; namque et cum ipso praetoriarum cohortium et speculatorum

p. Ch. 69.

equitumque valida manus discessit, et remanentium fractus animus, quando suspecti duces, et Otho, cui uni apud militem fides, dum et ipse nonnisi militibus credit, imperia ducum *in* incerto reliquerat.

Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris, ut in civili 34 bello, transfugiis; et exploratores, cura diversa sciscitandi, sua non occultabant. quieti intentique Caecina ac Valens, quando hostis imprudentia rueret, quod loco sapientiae est, alienam stultitiam opperiebantur, inchoato ponte transitum Padi simulantes adversus obpositam gladiatorum manum ac ne ipsorum miles segne otium tereret. naves pari inter se spatio validis utrimque trabibus connexae adversum in flumen dirigebantur, iactis super ancoris, quae firmitatem pontis continerent; sed ancorarum fumes non extenti fluitabant, ut augescente flumine inoffensus ordo navium attolleretur; claudebat pontem inposita turris et in extremam navem educta, unde tormentis ac machinis hostes propulsarentur. Othoniani in ripa turrim struxerant saxaque et faces iaculabantur.

Et erat insula amne medio, in quam gladiatores navi- 35 bus molientes, Germani nando praelabebantur; ac forte plures transgressos completis Liburnicis per promptissimos gladiatorum Macer adgreditur. sed neque ea constantia gladiatoribus ad proelia quae militibus, nec proinde nutantes e navibus quam stabili gradu e ripa volnera derigebant; et cum variis trepidantium inclinationibus mixti remiges propugnatoresque turbarentur, desilire in vada ultro Germani, retentare puppes, scandere foros aut comminus mergere, quae cuncta in oculis utriusque exercitus quanto laetiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani causam auctoremque cladis detestabantur: et proelium quidem, 36 abreptis quae supererant navibus, fuga diremptum: Macer *ad* exitium poscebatur; iamque vulneratum eminus lancea strictis gladiis invaserant, cum interkursu tribunorum centurionumque protegitur. nec multo post Vestricius Spurinna iussu Othonis, relicto Placentiae modico praesidio, cum cohortibus subvenit. dein Flavium Sabinum, consulem designatum, Otho rectorem copiis misit quibus Macer praefuerat, laeto milite ad mutationem ducum, et

ducibus ob crebras seditiones tam infestam militiam aspernantibus.

37 Invenio apud quosdam auctores, pavore belli seu fastidio utriusque principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies fama noscebantur, dubitasse exercitus num posito certamine vel ipsi in medium consultarent, vel senatui permetterent legere imperatorem, atque eo duces Othonianos spatium ac moras suasisse, praecipua *spe* Paulini, quod vetustissimus consularium et militia clarus gloriam nomenque Britannicis expeditionibus meruisset. ego ut concesserim apud paucos tacito voto quietem pro discordia, bonum et innocentem principem pro pessimis ac flagitiosissimis expetiturum, ita neque Paulinum, qua prudentia fuit, sperasse corruptissimo seculo tantam volgi moderationem reor, ut qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent; neque aut exercitus linguis moribusque dissonos in hunc consensum potuisse coalescere, aut legatos ac duces, magna ex parte luxus, egestatis, scelerum sibi conscios, nisi pollutum obstrictumque meritis suis principem passuros.

38 Vetus ac iam pridem insita mortalibus potentiae cupiditas cum imperii magnitudine adolevit erupitque: nam rebus modicis aequalitas facile habebatur; sed ubi subacto orbe et aemulis urbibus regibusve excisis securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter patres plebemque certamina exarsere: modo turbulenti tribuni, modo consules praevalidi, et in urbe ac foro temptamenta civilium bellorum; mox e plebe infima C. Marius et nobilium saevissimus L. Sulla victam armis libertatem in dominationem verterunt. post quos Cn. Pompeius occultior, non melior: et numquam postea nisi de principatu quaesitum. non discessere ab armis in Pharsalia ac Philippis civium legiones, nedum Othonis ac Vitellii exercitus sponte posituri bellum fuerint; eadem illos deum ira, eadem hominum rabies, eadem scelorum causae in discordiam egere: quod singulis velut ictibus transacta sunt bella, ignavia principum factum est. sed me veterum novorumque morum reputatio longius tulit: nunc ad rerum ordinem venio.

39 Profecto Brixillum Othone honor imperii penes Titia-

p. Ch. 69.

num fratrem, vis ac potestas penes Proculum praefectum; Celsus et Paulinus, cum prudentia eorum nemo uteretur, inani nomine ducum alienae culpa praetendebantur; tribuni centurionesque ambigui, quod spretis melioribus deterrimi valebant; miles alacer, qui tamen iussa ducum interpretari quam exsequi mallet. promoveri ad quantum a Bedriaco castra placuit, adeo imperite, ut quamquam verno tempore anni et tot circum annibus penuria aquae fatigaretur; ibi de proelio dubitatum, Othone per litteras flagitante ut maturarent, militibus ut imperator pugnae adesset poscentibus; plerique copias trans Padum agentes acciri postulabant: nec proinde diiudicari potest quid optimum factu fuerit, quam pessimum fuisse quod factum est.

Non ut ad pugnam sed ad bellandum profecti confluentes Padi et Aduae fluminum, sedecim inde milium spatio distantes, petebant. Celso et Paulino abnuentibus militem itinere fessum, sarcinis gravem obicere hosti, non omisuro quo minus expeditus et vix quattuor milia passuum progressus aut incompositos in agmine aut dispersos et vallum molientes adgrederetur, Titianus et Proculus, ubi consiliis vincerentur, ad ius imperii transibant; aderat sane citus equo Numida cum atrocibus mandatis, quibus Otho increpita ducum segnitia rem in discrimen mitti iubebat, aeger mora et spei inpatiens.

Eodem die ad Caecinam operi pontis intentum duo praetoriarum cohortium tribuni, colloquium eius postulant, venerant; audire condiciones ac reddere parabat, cum praecipites exploratores adesse hostem nuntiavere. interruptus tribunorum sermo eoque incertum fuit, insidias an prodicionem vel aliquod honestum consilium coeptaverint. Caecina dimissis tribunis revector in castra datum iussu Fabii Valentis pugnae signum et militem in armis inventum legiones de ordine agminis sortiuntur, equites prorupere; et mirum dictu, a paucioribus Othonianis quo minus in vallum inpingerentur, Italicae legionis virtute deteriti sunt; ea strictis mucronibus redire pulsos et pugnam resumere coegit. disposita Vitellianarum legionum acies sine trepidatione: etenim quamquam vicino hoste aspectus armorum densis arbustis prohibebatur. apud Othonianos

pavidi duces, miles ducibus infensus, mixta vehicula et lixae et praeruptis utrimque fossis via quieto quoque agmini angusta; circumstiteri alii signa sua, quaerere alii; incertus undique clamor adcurrentium, vocitantium; ut cuique audacia vel formido, in primam postremamve aciem prorumpebant aut relabebantur.

- 42 Attonitas subito terrore mentes falsum gaudium in languorem vertit, repertis qui descivisse a Vitellio exercitum ementirentur. is rumor ab exploratoribus Vitellii dispersus, an in ipsa Othonis parte seu dolo seu forte surrexerit, parum compertum. omisso pugnae ardore Othoniani ultro salutavere; et hostili murmure excepti plerisque suorum ignaris, quae causa salutandi, metum proditionis fecere: tum incubuit hostium acies, integris ordinibus, robore et numero praestantior. Othoniani, quamquam dispersi, pauciores, fessi, proelium tamen acriter sumpsere, et per locos arboribus ac vineis impeditos non una pugnae facies: comminus, eminus, catervis et cuneis concurrebant; in aggere viae conlato gradu corporibus et umbonibus niti, omisso pilorum iactu gladiis et securibus galeas loricasque perrumpere, noscentes inter se, ceteris conspicui, in eventum totius belli certabant.

- 43 Forte inter Padum viamque patenti campo duae legiones congressae sunt, pro Vitellio unaetvicensima, cui cognomen Rapaci, vetere gloria insignis; e parte Othonis prima Adiutrix, non ante in aciem deducta, sed ferox et novi decoris avida: primani stratis unaetvicensimanorum principiis aquilam abstulere; quo dolore accensa legio et inpulit rursus primanos interfecto Orfidio Benigno legato, et plurima signa vexillaque ex hostibus rapuit. a parte alia propulsa quintanorum impetu tertia decima legio; circumventi plurium adkursu quartadecimani. et ducibus Othonis iam pridem profugis Caecina ac Valens subsidiis suos firmabant. accessit recens auxilium, Varus Alfenus cum Batavis, fusa gladiatorum manu, quam navibus transvectam obpositae cohortes in ipso flumine trucidaverant:
- 44 ita victores latus hostium invecti. et media acie perrupta fugere passim Othoniani, Bedriacum petentes. inmensum id spatium, obstructae strage corporum viae, quo plus

p. Ch. 69.

caedis fuit; neque enim civilibus bellis capti in praedam vertuntur.

Suetonius Paulinus et Licinius Proculus diversis itineribus castra vitavere. Vedium Aquilam tertiae decimae legionis legatum irae militum inconsultus pavor obtulit; multo adhuc die vallum ingressus clamore seditiosorum et fugacium circumstrepitur; non probris, non manibus abstinent; desertorem proditoremque increpant, nullo proprio crimine eius, sed more volgi suum quisque flagitium aliis obiectantes. Titianum et Celsum nox iuvit, dispositis iam excubiis compressisque militibus, quos Annius Gallus consilio, precibus, auctoritate flexerat, ne super cladem adversae pugnae suismet ipsi caedibus saevirent: sive finis bello venisset seu resumere arma mallent, unicum victis in consensu levamentum. ceteris fractus animus: praetorianus miles non virtute se sed proditione victum fremebat; ne Vitellianis quidem incruentam fuisse victoriam, pulso equite, rapta legionis aquila; superesse cum ipso Othone militum quod trans Padum fuerit, venire Moesicas legiones, magnam exercitus partem Bedriaci remansisse: hos certe nondum victos et, si ita ferret, honestius in acie perituros. his cogitationibus truces aut pavidi extrema desperatione ad iram saepius quam in formidinem stimulantur.

At Vitellianus exercitus ad quintum a Bedriaco lapidem 45
consedit, non ausis ducibus eadem die obpugnationem castrorum; simul voluntaria deditio sperabatur; sed expeditis et tantum ad proelium egressis munimentum fuere arma et victoria. postera die, haud ambigua Othoniani exercitus voluntate et qui ferociores fuerant ad paenitentiam inclinantibus, missa legatio; nec apud duces Vitellianos dubitatum quo minus pacem concederent; legati paulisper retenti. ea res haesitationem attulit ignaris adhuc an impetrassent; mox remissa legatione patuit vallum: tum victi victoresque in lacrimas effusi, sortem civilium armorum misera laetitia detestantes; isdem tentoriis alii fratrum, alii propinquorum volnera fovebant; spes et praemia in ambiguo, certa funera et luctus, nec quisquam adeo mali expers, ut non aliquam mortem maceraret. requisitum Or-

fidii legati corpus honore solito crematur; paucos necessarii ipsorum sepelivere, ceterum volgus super humum relictum.

- 46 Opperiebatur Otho nuntium pugnae nequaquam trepidus et consilii certus. maesta primum fama, dein profugice proelio perditas res patefaciunt. non expectavit militum ardor vocem imperatoris; bonum haberet animum iuebant: superesse adhuc novas vires, et ipsos extrema passuros ausurosque. neque erat adulatio: ire in aciem, excitare partium fortunam furore quodam et instinctu flagrabant. qui procul astiterant, tendere manus, et proximi prensare genua, promptissimo Plotio Firmo; is praetorii praefectus identidem orabat, ne fidissimum exercitum, ne optime meritos milites desereret: maiore animo tolerari adversa quam relinqui; fortes et strenuos etiam contra fortunam insistere spei, timidos et ignavos ad desperationem formidine properare. quas inter voces ut flexerat vultum aut induraverat Otho, clamor et gemitus. nec praetoriani tantum, proprius Othonis miles, sed praemissi e Moesia eandem obstinationem adventantis exercitus, legiones Aquileiam ingressas nuntiabant: ut nemo dubitet potuisse renovari bellum atrox, lugubre, incertum victis et
- 47 victoribus. ipse aversus a consiliis belli

„hunc“ inquit „animum, hanc virtutem vestram ultra periculis obicere nimis grande vitae meae pretium puto. quanto plus spei ostenditis, si vivere placeret, tanto pulchrior mors erit. experti in vicem sumus, ego ac fortuna; nec tempus computaveritis: difficilius est temperare felicitati, qua te non putes diu usurum. civile bellum a Vitellio coepit, et ut de principatu certaremus armis, initium illic fuit: ne plus quam semel certemus, penes me exemplum erit; hinc Othonem posteritas aestimet. fruetur Vitellius fratre, coniuge, liberis: mihi non ultione neque solatiis opus est. alii diutius imperium tenuerint: nemo tam fortiter reliquerit. an ego tantum Romanae pubis, tot egregios exercitus sterni rursus et rei publicae eripi patiar? eat hic mecum animus, tamquam perituri pro me fueritis: sed este superstites; nec diu moremur, ego incolumitatem vestram, vos constantiam meam; plura de extremis loqui pars igna-

p. Ch. 69.

viae est. praecipuum destinationis meae documentum habete quod de nemine queror; nam incusare deos vel homines eius est qui vivere velit.“

Talia locutus, ut cuique aetas aut dignitas, comiter 48 appellatos, irent propere neu remanendo iram victoris asperarent, iuvenes auctoritate, senes precibus movebat, placidus ore, intrepidus verbis, intempestivas suorum lacrimas coercens. dari naves ac vehicula abeuntibus iubet; libellos epistulasque studio erga se aut in Vitellium contumeliis insignes abolet; pecunias distribuit, parce nec ut periturus. mox Salvium Cocceianum, fratris filium prima iuventa, trepidum et maerentem ultro solatus est, laudando pietatem eius, castigando formidinem: an Vitellium tam inmitis animi fore, ut pro incolumi tota domo ne hanc quidem sibi gratiam redderet? mereri se festinato exitu clementiam victoris; non enim ultima desperatione, sed poscente proelium exercitu remisisse rei publicae novissimum casum. satis sibi nominis, satis posteris suis nobilitatis quaesitum; post Iulios, Claudios, Servios se primum in familiam novam imperium intulisse: proinde erecto animo capesseret vitam neu patruum sibi Othonem fuisse aut oblivisceretur umquam aut nimium meminisset.

Post quae dimotis omnibus paulum requievit. atque 49 illum supremas iam curas animo volutantem repens tumultus avertit nuntiata consternatione ac licentia militum; namque abeuntibus exitium minitabantur, atrocissima in Verginium vi, quem clausa domo obsidebant; increpitis seditionis auctoribus regressus vacavit abeuntium adloquiis, donec omnes inviolati digrederentur. vesperscente die sitim haustu gelidae aquae sedavit; tum adlatis pugionibus cum utrumque pertemptasset, alterum capiti subdidit, et explorato iam profectos amicos, noctem quietam, utque adfirmatur, non insomnem egit; luce prima in ferum pectore incubuit. ad gemitum morientis ingressi liberti servique et Plotius Firmus praetorii praefectus unum vulnus invenere. funus maturatum; ambitiosis id precibus petierat, ne amputaretur caput ludibrio futurum. tulere corpus praetoriae cohortes cum laudibus et lacrimis, volnus manusque eius exosculantes. quidam militum iuxta

rogum interfecere se, non noxa neque ob metum, sed ac-
 mulatione decoris et caritate principis; ac postea promisce
 Bedriaci, Placentiae aliisque in castris celebratum id ge-
 nus mortis. Othoni sepulchrum exstructum est modicum
 et mansurum: hunc vitae finem habuit septimo et tricen-
 simo aetatis anno.

- 50 Origo illi e municipio Ferentino, pater consularis, avus
 praetorius; maternum genus inpar, nec tamen indecorum.
 pueritia ac iuventa, qualem monstravimus. duobus facino-
 ribus, altero flagitiosissimo, altero egregio, tantundem apud
 posteros meruit bonae famae quantum malae. ut conqui-
 rere fabulosa et fictis oblectare legentium animos procul
 gravitate coepti operis crediderim, ita volgatis traditisque
 demere fidem non ausim: die quo Bedriaci certabatur, avem
 invisitata specie apud Regium Lepidum celebri luco con-
 sedisse incolae memorant, nec deinde coetu hominum aut
 circumvolitantium alitum territam pulsamve, donec Otho
 se ipse interficeret: tum ablatam ex oculis; et tempora
 reputantibus initium finemque miraculi cum Othonis exitu
 competisse.

- 51 In funere eius novata luctu ac dolore militum seditio;
 nec erat qui coecerneret: ad Verginium versi, modo ut reci-
 peret imperium, nunc ut legatione apud Caecinam ac Va-
 lentem fungeretur, minitantes orabant; Verginius per aver-
 sam domus partem furtim degressus inrumpentes frustra-
 tus est. earum quae Brixelli egerant cohortium preces
 Rubrius Gallus tulit et venia statim impetrata, conceden-
 tibus ad victorem per Flavium Sabinum iis copiis quibus
 [Macer] prae fuerat.

- 52 Posito ubique bello magna pars senatus extremum
 discrimen adiit, profecta cum Othone ab urbe, dein Muti-
 nae relicta. illuc adverso de proelio adlatum: sed milites
 ut falsum rumorem aspernantes, quod infensum Othoni
 senatum arbitrabantur, custodire sermones, voltum habi-
 tumque trahere in deterius; conviciis postremo ac probris
 causam et initium caedis quaerebant, cum alius insuper
 metus senatoribus instaret, ne praevalidis iam Vitellii
 partibus cunctanter excepisse victoriam crederentur. ita
 trepidi et utrumque anxii coeunt, nemo privatim expedito

p. Ch. 69.

consilio, inter multos societate culpaе tutior. onerabat pa-
ventium curas ordo Mutinensis arma et pecuniam offerendo
appellabatque patres conscriptos intempestivo honore.

Notabile iurgium fuit, quo Licinius Caecina Marcellum 53
Eprium ut ambigua disserentem invasit; nec ceteri senten-
tias aperiebant: sed invisum memoria delationum exposi-
tumque ad invidiam Marcelli nomen inritaverat Caecinam,
ut novus adhuc et in senatum nuper adscitus magnis ini-
micitiiis claresceret: moderatione meliorum dirempti. et
rediere omnes Bononiam, rursus consiliaturi; simul medio
temporis plures nuntii sperabantur. Bononiae, divis per
itineraria qui recentissimum quemque percunctarentur, inter-
rogatus Othonis libertus causam digressus, habere se su-
prema eius mandata respondit; ipsum viventem quidem
relictum, sed sola posteritatis cura et abruptis vitae blan-
dimentis. hinc admiratio et plura interrogandi pudor; atque
omnium animi in Vitellium inclinavere.

Intererat consiliis frater eius L. Vitellius seque iam 54
adulantibus offerebat, cum repente Coenus, libertus Nero-
nis, atroci mendacio universos perculit, adfirmans super-
ventu quartae decimae legionis, iunctis a Brixello viribus,
caesos victores, versam partium fortunam. causa fingendi
fuit, ut diplomata Othonis, quae neglegebantur, laetiore
nuntio revalerent. et Coenus quidem rapide in urbem
vectus paucos post dies iussu Vitellii poenas luit. senatorum
periculum auctum credentibus Othonianis militibus
vera esse quae adferebantur. intendebat formidinem quod
publici consilii facie discessum Mutina desertaeque partes
forent. nec ultra in commune congressi sibi quisque con-
suluere, donec missae a Fabio Valente epistulae demere-
rent metum. et mors Othonis quo laudabilior, eo velocius
audita.

At Romae nihil trepidationis; Ceriales ludi ex more 55
spectabantur; ut cecidisse Othonem et a Flavio Sabino,
praefecto urbis, quod erat in urbe militum, sacramento
Vitellii adactum, certi auctores in theatrum adtulerant,
Vitellio plausere; populus cum lauru ac floribus Galbae
imagines circum templa tulit, congestis in modum tumuli
coronis iuxta lacum Curtii, quem locum Galba moriens

sanguine infecerat. in senatu cuncta longis aliorum principatibus composita statim decernuntur; additae erga Germanicum exercitum laudes gratesque et missa legatio quae gaudio fungeretur. recitatae Fabii Valentis epistolulae ad consules scriptae haud immoderate: gratior Caecinae modestia fuit, quod non scripsisset.

56 Ceterum Italia gravius atque atrocius *victoria* quam bello adfectabatur: dispersi per municipia et colonias Vitelliani spoliare, rapere, vi et stupris polluere; in omne fas nefasque avidi aut venales non sacro, non profano abstinabant; et fuere qui inimicos suos specie militum interficerent; ipsique milites regionum gnari refertos agros, dites dominos in praedam aut, si repugnatum foret, ad excidium destinabant, obnoxiiis ducibus et prohibere non ausis. minus avaritiae in Caecina, plus ambitionis: Valens ob lucra et quaestus infamis, eoque alienae etiam culpa dissimulatur. iam pridem adtritae Italiae rebus tanta peditum equitumque vis damnaeque et iniuriae aegre tolerabantur.

57 Interim Vitellius victoriae suae nescius ut ad integrum bellum reliquas Germanici exercitus vires trahebat. pauci veterum militum in hibernis relictis, festinatis per Gallias dilectibus, ut remanentium legionum nomina supplerentur. cura ripae Hordeonio Flacco permissa; ipse e Britannico dilectu octo milia sibi adiunxit. et paucorum dierum iter progressus prosperas apud Bedriacum res ac morte Othonis concidisse bellum accepit: vocata contione virtutem militum laudibus cumulat; postulante exercitu, ut libertum suum Asiaticum equestri dignitate donaret, inhonestam adulationem conpescit; dein mobilitate ingenii, quod palam abnuerat, inter secreta convivii largitur honoravitque Asiaticum anulis, foedum mancipium et malis artibus ambitiosum.

58 Isdem diebus accessisse partibus utramque Mauretania interfecto procuratore Albino, nuntii venere. Luceius Albinus a Nerone Mauretaniae Caesariensi praepositus, addita per Galbam Tingitanae provinciae administratione haud spernendis viribus agebat: decem novem cohortes, quinque alae, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia et raptus apta bello manus. caeso Galba in Othonem pronus nec Africa contentus Hispaniae angusto freto

p. Ch. 69.

diremptae imminebat. inde Cluvio Rufo metus; et decimam legionem propinquare litori ut transmissurus iussit; praemissi centuriones qui Maurorum animos Vitellio conciliarent; neque arduum fuit, magna per provincias Germanici exercitus fama; spargebatur insuper, spreto procuratoris vocabulo Albinum insigne regis et Iubae nomen usurpare. ita mutatis animis Asinius Pollio alae praefectus, 59 e fidissimis Albino, et Festus ac Scipio cohortium praefecti opprimuntur; ipse Albinus dum e Tingitana provincia Caesariensem Mauretanium petit, adpulsu litoris trucidatus; uxor eius cum se percussoribus obtulisset, simul interfecta est, nihil eorum quae fierent Vitellio anquirente: brevi auditu quamvis magna transibat, inpar curis gravioribus.

Exercitum itinere terrestri pergere iubet: ipse Arare flumine devehitur, nullo principali paratu, sed vetere egestate conspicuus, donec Iunius Blaesus, Lugudunensis Galliae rector, genere illustri, largus animo et par opibus, circumdaret principi ministeria, comitaretur liberaliter, eo ipso ingratus, quamvis odium Vitellius vernilibus blanditiis velaret. praesto fuere Luguduni victricium victarumque partium duces; Valentem et Caecinam pro contione laudatos curuli suae circumposuit; mox universum exercitum occurrere infanti filio iubet, perlatumque et paludamento opertum sinu retinens Germanicum appellavit cinxitque cunctis fortunae principalis insignibus: nimius honos inter secunda, rebus adversis in solatium cessit.

Tum interfecti centuriones promptissimi Othonianorum, 60 unde praecipua in Vitellium alienatio per Illyricos exercitus; simul ceterae legiones contactu et adversus Germanicos milites invidia bellum meditabantur. Suetonium Paulinum ac Licinium Proculum tristi mora squalidos tenuit, donec auditi necessariis magis defensionibus quam honestis uterentur: proditionem ultro inputabant, spatium longi ante proelium itineris, fatigationem Othonianorum, permixtum vehiculis agmen ac pleraque fortuita fraudi suae adsignantes. et Vitellius credidit de perfidia, et fidem absolvit. Salvius Titianus Othonis frater nullum discrimen adiit, pietate et ignavia excusatus. Mario Celso consulatus servatur. sed creditum fama obiectumque mox in senatu

Caccilio Simplici, quod eum honorem pecunia mercari, nec sine exitio Celsi, voluisset: restitit Vitellius deditque postea consulatum Simplici innoxium et inemptum. Trachalum adversus criminantes Galeria uxor Vitellii protexit.

61 Inter magnorum virorum discrimina, pudendum dictu, Mariccus quidam, e plebe Boiorum, inserere sese fortunae et provocare arma Romana simulatione numinum ausus est; iamque adsertor Galliarum et deus, nam id sibi indiderat, concitis octo milibus hominum proximos Aeduorum pagos trahebat, cum gravissima civitas electa iuventute, adiectis a Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem disiecit. captus in eo proelio Mariccus ac mox feris obiectus quia non laniabatur, stolidum vulgus inviolabilem credebat, donec spectante Vitellio interfectus est.

62 Nec ultra in defectores aut bona cuiusquam saevitum: rata fuere eorum qui acie Othoniana ceciderant testamenta aut lex intestatis: prorsus, si luxuriae temperaret, avaritiam non timeres. epularum foeda et inexplebilis libido; ex urbe atque Italia inritamenta gulae gestabantur, strepitibus ab utroque mari itineribus; exhausti conviviorum apparatibus principes civitatum; vastabantur ipsae civitates; degenerabat a labore ac virtute miles adsuetudine voluptatum et contemptu ducis. praemisit in urbem edictum quo vocabulum Augusti differret, Caesaris non reciperet, cum de potestate nihil detraheret. pulsus Italia mathematici. cautum severe ne equites Romani ludo et arena polluerentur: priores id principes pecunia et saepius vi perpulerant; ac pleraque municipia et coloniae aemulabantur corruptissimum quemque adulescentium pretio inlicere.

63 Sed Vitellius adventu fratris et inrepentibus dominationis magistris superbior et atrocior occidi Dolabellam iussit, quem in coloniam Aquinatem sepositum ab Othone rettulimus. Dolabella audita morte Othonis urbem introierat; id ei Plancius Varus praetura functus, ex intimis Dolabellae amicis, apud Flavium Sabinum praefectum urbis obiecit, tamquam rupta custodia ducem se victis partibus ostentasset; addidit temptatam cohortem quae Ostiae ageret; nec ullis tantorum criminum probationibus, in paenitentiam versus seram veniam post scelus quaere-

p. Ch. 69.

bat. cunctantem super tanta re Flavium Sabinum Triaria, L. Vitellii uxor ultra feminam ferox, terruit ne periculo principis famam clementiae adfectaret; Sabinus suoapte ingenio mitis, ubi formido incessisset, facilis mutatu et in alieno discrimine sibi pavens, ne adlevasse videretur, impulit ruentem. igitur Vitellius metu et odio, quod Petro- 61
niam uxorem eius mox Dolabella in matrimonium accepisset, vocatum per epistulas, vitata Flaminiae viae celebritate devertere Interamnium atque ibi interfici iussit. longum interfectori visum: in itinere ac taberna proiectum humi iugulavit, magna cum invidia novi principatus, cuius hoc primum specimen noscebatur. et Triariae licentiam modestum e proximo exemplum onerabat, Galeria imperatoris uxor, non inmixta tristibus; et pari probitate mater Vitelliorum Sextilia, antiqui moris; dixisse quin etiam ad primas filii sui epistulas ferebatur, non Germanicum a se sed Vitellium genitum; nec ullis postea fortunae inlecebris aut ambitu civitatis in gaudium evicta, domus suae tantum adversa sensit.

Digressum a Luguduno Vitellium M. Cluvius Rufus 65
adsequitur, omissa Hispania laetitiam et gratulationem vultu ferens, animo anxius et petatum se criminationibus gnarus: Hilarius Caesaris libertus detulerat, tamquam audito Vitellii et Othonis principatu propriam ipse potentiam et possessionem Hispaniarum temptasset eoque diplomatibus nullum principem praescripsisset; et interpretabatur quaedam ex orationibus eius contumeliosa in Vitellium et pro se ipso popularia. auctoritas Cluvii praevaluit, ut puniri ultro libertum suum Vitellius iuberet; Cluvius comitatu principis adiectus non adempta Hispania, quam rexit absens exemplo L. Arruntii: sed Arruntium Tiberius Caesar ob metum, Vitellius Cluvium nulla formidine retinebat. non idem Trebellio Maximo honos: profugerat Britannia ob iracundiam militum; missus est in locum eius Vettius Bolanus e praesentibus.

Angebat Vitellium victarum legionum haudquaquam 66
fractus animus: sparsae per Italiam et victoribus permixtae hostilia loquebantur, praecipua quartadecimanorum ferocia, qui se victos abnuebant: quippe Bedriacensi acie

vexillariis tantum pulsas vires legionis non adfuisse. remitti eos in Britanniam, unde a Nerone excitati erant, placuit, atque interim Batavorum cohortes una tendere ob veterem adversus quartadecimanos discordiam. nec diu in tantis armorum odiis quies fuit: Augustae Taurinorum dum opificem quendam Batavus ut fraudatorem insectatur, legionarius ut hospitem tuetur, sui cuique commilitones aggregati a conviciis ad caedem transiere et proclium atrox arsisset, ni duae praetoriae cohortes causam quartadecimanorum secutae his fiduciam et metum Batavis fecissent; quos Vitellius agmini suo iungi ut fidos, legionem Graii Alpibus traductam eo flexu itineris ire iubet, quo Viennam vitarent: namque et Viennenses timebantur. nocte qua proficiscebatur legio, relictis passim ignibus pars Taurinae coloniae ambusta, quod damnum, ut pleraque belli mala, maioribus aliarum urbium cladibus oblitteratum. quartadecimani postquam Alpibus degressi sunt, seditiosissimus quisque signa Viennam ferebant; consensu meliorum compressi et legio in Britanniam transvecta.

67 Proximus Vitellio e praetoriis cohortibus metus erat: separati primum, deinde addito honestae missionis lenimento arma ad tribunos suos deferebant, donec motum a Vespasiano bellum crebresceret; tum resumpta militia robur Flavianarum partium fuere. prima classicorum legio in Hispaniam missa, ut pace et otio mitesceret; undecima ac septima suis hibernis redditae; tertiadecimani struere amphitheatra iussi. nam Caecina Cremonae, Valens Bononiae spectaculum gladiatorum edere parabant, numquam ita ad curas intento Vitellio, ut voluptatum oblivisceretur.

68 Et [*victas*] quidem partes modeste distraxerat: apud victores orta seditio, ludicro initio, ni numerus caesorum invidiam bello auxisset: discubuerat Vitellius Ticini adhibito ad epulas Verginio. legati tribunique ex moribus imperatorum severitatem aemulantur vel tempestivis conviviis gaudent; perinde miles intentus aut licenter agit. apud Vitellium omnia indisposita, temulenta, pervigiliis ac bacchanalibus quam disciplinae et castris propiora. igitur duobus militibus, altero legionis quintae, altero e Gallis auxiliaribus, per lasciviam ad certamen luctandi accensis,

p. Ch. 69.

postquam legionarius prociderat, insultante Gallo et iis qui ad spectandum convenerant in studia diductis, erupere legionarii in perniciem auxiliorum ac duae cohortes interfectae. remedium tumultus fuit alius tumultus: pulvis procul et arma aspiciebantur; conclamatum repente quartam decimam legionem verso itinere ad proelium venire; sed erant agminis coactores: agniti dempsere sollicitudinem. interim Verginii servus forte obvius ut percussor Vitellii insimulatur; et ruebat ad convivium miles, mortem Verginii exposcens; ne Vitellius quidem, quamquam ad omnes suspensiones pavidus, de innocentia eius dubitavit: aegre tamen cohibiti qui exitium consularis et quondam ducis sui flagitabant. nec quemquam saepius quam Verginium omnis seditio infestavit: manebat admiratio viri et fama, sed oderant ut fastiditi.

Postero die Vitellius, senatus legatione quam ibi oppo- 69
riri iusserat audita, transgressus in castra ultro pietatem militum conlaudavit, frementibus auxiliis tantum impunitatis atque arrogantiae legionariis accessisse. Batavorum cohortes ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissae, principium interno simul externoque bello parantibus fatis; reddita civitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus et prima statim defectione inter inania belli adsumptus. ceterum ut largitionibus adfectae iam imperii opes sufficerent, amputari legionum auxiliorumque numeros iubet vetitis supplementis; et promiscuae missiones offerebantur: exitiabile id rei publicae, ingratum militi, cui eadem munia inter paucos periculaque ac labor crebrius redibant; et vires luxu corrumpebantur, contra veterem disciplinam et instituta maiorum, apud quos virtute quam pecunia res Romana melius stetit.

Inde Vitellius Cremonam flexit et spectato munere Cae- 70
cinae insistere Bedriacensibus campis ac vestigia recentis victoriae lustrare oculis concupivit, foedum atque atrox spectaculum: intra quadragesimum pugnae diem lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorumque formae, infecta tabo humus, protritris arboribus ac frugibus dira vastitas; nec minus inhumana pars viae, quam Cremo-
nenses lauru rosaque constraverant extructis altaribus

caesisque victimis regium in morem; quae laeta in praesens mox perniciem ipsis fecere. aderant Valens et Caecina monstrabantque pugnae locos: hinc inrupisse legionum agmen, hinc equites coortos, inde circumfusas auxiliorum manus; iam tribuni praefectique, sua quisque facta extolles, falsa, vera aut maiora vero miscebant; volgus quoque militum clamore et gaudio deflectere via, spatia certaminum recognoscere, aggerem armorum, strues corporum intueri, mirari; et erant quos varia fors rerum lacrimaeque et misericordia subiret. at non Vitellius flexit oculos nec tot milia insepultorum civium exhorruit: laetus ultro et tam propinquae sortis ignarus instaurabat sacrum dis loci.

- 71 Exin Bononiae a Fabio Valente gladiatorum spectaculum editur advecto ex urbe cultu; quantoque magis propinquabat, tanto corruptius iter inmixtis histrionibus et spadonum gregibus et cetero Neronianae aulae ingenio: namque et Neronem ipsum Vitellius admiratione celebrabat, sectari cantantem solitus, non necessitate qua honestissimus quisque, sed luxu et saginae mancipatus emptusque. ut Valenti et Caecinae vacuos honoris menses aperiret, coartati aliorum consulatus, dissimulatus Marcii Macri tamquam Othonianarum partium ducis; et Valerium Marinum destinatum a Galba consulem distulit, nulla offensa, sed mitem et iniuriam segniter laturum; Pedanius Costa omititur, ingratus principi ut adversus Neronem ausus et Verginii exstimulator, sed alias protulit causas; actaeque insuper Vitellio gratiae consuetudine servitii.

- 72 Non ultra paucos dies, quamquam acribus initiis coeptum, mendacium valuit: extiterat quidam Scribonianum se Camerinum ferens, Neronianorum temporum metu in Histria occultatum, quod illic clientelae et agri veterum Crassorum ac nominis favor manebat; igitur deterrimo quoque in argumentum fabulae assumpto volgus credulum et quidam militum errore veri seu turbarum studio certatim adgregabantur, cum pertractus ad Vitellium interrogatusque quisnam mortalium esset, postquam nulla dictis fides et a domino noscebatur condicione fugitivus, nomine Geta, sumptum de eo supplicium in servilem modum.

- 73 Vix credibile memoratu est quantum superbiae socor-

p. Ch. 69.

diaequae Vitellio adoleverit, postquam speculatores e Syria Iudaeaque adactum in verba eius Orientem nuntiavere. nam etsi vagis adhuc et incertis auctoribus erat tamen in ore famaue Vespasianus ac plerumque ad nomen eius Vitellius excitabatur: tum ipse exercitusque, ut nullo aemulo, saevitia, libidine, raptu in externos mores proruperant.

At Vespasianus bellum armaque et procul vel iuxta 74
sitas vires circumspectabat: miles ipsi adeo paratus, ut praeceuntem sacramentum et fausta Vitellio omnia precantem per silentium audierint; Muciani animus nec Vespasiano alienus et in Titum pronior; praefectus Aegypti *Ti.* Alexander consilia sociaverat; tertiam legionem, quod e Syria in Moesiam transisset, suam numerabat; ceterae Illyrici legiones secuturae sperabantur; namque omnis exercitus flammaverat adrogantia venientium a Vitellio militum, quod truces corpore, horridi sermone ceteros ut inpares inridebant. sed in tanta mole belli plerumque cunctatio; et Vespasianus modo in spem erectus, aliquando adversa reputabat: quis ille dies foret, quo sexaginta aetatis annos et duos filios iuvenes bello permetteret? esse privatis cogitationibus progressum et, prout velint, plus minusve sumi ex fortuna: imperium cupientibus nihil medium inter summa aut praecipitia. versabatur ante oculos 75
Germanici exercitus robur, notum viro militari: suas legiones civili bello inexpertas, Vitellii victrices, et apud victos plus querimoniarum quam virium; fluxam per discordias militum fidem et periculum ex singulis: quid enim profuturas cohortes alasque, si unus alterque praesenti facinore paratum ex diverso praemium petat? sic Scribonianum sub Claudio interfectum; sic percussorem eius Volaginium e gregario ad summa militiae provectum: facilius universos inPELLI quam singulos vitari.

His pavoribus nutantem et alii legati amique firma- 76
bant et Mucianus post multos secretosque sermones iam et coram ita locutus:

„Omnes qui magnarum rerum consilia suscipiunt, aestimare debent an quod inchoatur rei publicae utile, ipsis gloriosum, aut promptum effectum aut certe non arduum sit; simul ipse qui suadet considerandus est, adiciatne

consilio periculum suum, et, si fortuna coeptis adfuerit, cui summum decus adquiratur. ego te, Vespasiane, ad imperium voco tam salutare rei publicae quam tibi magnificentum, iuxta deos in tua manu positum [est]. nec speciem adulantis expaveris: a contumelia quam a laude propius fuerit post Vitellium eligi; non adversus divi Augusti acerrimam mentem, nec adversus cautissimam Tiberii senectutem, ne contra Gai quidem aut Claudii vel Neronis fundatam longo imperio domum exurgimus; cessisti etiam Galbae imaginibus: torpere ultra et polluentiam perdendamque rem publicam relinquere sopor et ignavia videretur, etiam si tibi quam inhonesta, tam tuta servitus esset. abiit iam et transvectum est tempus, quo posses videri concupisse: confugiendum est ad imperium; an excidit trucidatus Corbulo? splendidior origine quam nos sumus, fateri: sed et Nero nobilitate natalium Vitellium antebat. satis clarus est apud timentem quisquis timetur. et posse ab exercitu principem fieri sibi ipse Vitellius documento, nullis stipendiis, nulla militari fama, Galbae odio provectus; ne Othonem quidem ducis arte aut exercitus vi, sed praepropera ipsius desperatione victum, iam desiderabilem et magnum principem fecit, cum interim spargit legiones, exarmat cohortes, nova cotidie bello semina ministrat. si quid ardoris ac ferociae miles habuit, popinis et comissionibus et principis imitatione deteritur: tibi e Iudaea et Syria et Aegypto novem legiones integrae, nulla acie exhaustae, non discordia corruptae, sed firmatus usu miles et belli domitor externi; classium, alarum, cohortium robora
77 et fidiissimi reges et tua ante omnis experientia. nobis nihil ultra adrogabo, quam ne post Valentem et Caecinam numeremur; ne tamen Mucianum socium spreveris, quia aemulum non experiris: me Vitellio antepono, te mihi. tuae domui triumphale nomen, duo iuvenes, capax iam imperii alter et primis militiae annis apud Germanicos quoque exercitus clarus: absurdum fuerit non cedere imperio ei, cuius filium adoptaturus essem, si ipse imperarem. ceterum inter nos non idem prosperarum adversarumque rerum ordo erit; nam si vincimus, honorem quem dederis habebo: discrimen ac pericula ex aequo partiemur;

p. Ch. 69.

immo tu melius ex tuto exercitus reges; mihi bellum et procliorum incerta trade. acriore hodie disciplina victi quam victores agunt; hos ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit: illi per fastidium et contumacia hebescent; aperiet et recludet contexta et tumescentia victricium partium volnera bellum ipsum; nec mihi maior in tua vigilantia, parsimonia, sapientia fiducia est quam in Vitellii torpore, inscitia, saevitia. sed meliorem in bello causam quam in pace habemus: nam qui deliberant, desceverunt.“

Post Muciani orationem ceteri audentius circumsistere, 78 hortari, responsa vatum et siderum motus referre; nec erat intactus tali superstitione, ut qui mox rerum dominus Seleucum quendam mathematicum rectorem et praescium palam habuerit; recursabant animo vetera omina: cupressus arbor in agris eius conspicua altitudine repente prociderat ac postera die eodem vestigio resurgens procer a et latior virebat; grande id prosperumque consensu haruspicum et summa claritudo iuveni admodum Vespasiano promissa; sed primo triumphalia et consulatus et Iudaeicae victoriae decus inplesse fidem ominis videbantur: ut haec adeptus est, portendi sibi imperium credebat. est Iudaeam inter Syriamque Carmelus: ita vocant montem deumque; nec simulacrum deo aut templum, sed tradidere maiores aram tantum et reverentiam; illic sacrificanti Vespasiano, cum spes occultas versaret animo, Basilides sacerdos inspectis identidem extis „quicquid est,“ inquit „Vespasiane, quod paras, seu domum extruere seu prolatare agros sive ampliare servitia, datur tibi magna sedes, ingentes termini, multum hominum.“ has ambages et statim exceperat fama et tunc aperiebat; nec quicquam magis in ore vulgi; crebriores apud ipsum sermones, quanto sperantibus plura dicuntur. haud dubia destinatione discessere, Mucianus Antiochiam, Vespasianus Caesaream: illa Syriae, haec Iudaeae caput est.

Initium ferendi ad Vespasianum imperii Alexandriae 79 coeptum, festinante Tiberio Alexandro, qui kalendis Iuliis sacramento eius legiones adegit, isque primus principatus dies in posterum celebratus, quamvis Iudaeicus exercitus

quintum nonas Iulii apud ipsum iurasset, eo ardore ut ne Titus quidem filius expectaretur, Syria remeans et consiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius: cuncta impetu militum acta, non parata contione, non coniunctis legionibus.

80 Dum quaeritur tempus, locus, quodque in re tali difficillimum est, prima vox, dum animo spes, timor, ratio, casus obversantur, egressum cubiculo Vespasianum pauci milites, solito adsistentes ordine ut legatum salutaturi, imperatorem salutavere: tum ceteri adcurrere, Caesarem et Augustum et omnia principatus vocabula cumulare; mens a metu ad fortunam transierat: in ipso nihil tumidum, adrogans aut in rebus novis novum fuit; ut primum tantae vicissitudinis obfusam oculis caliginem disiecit, militariter locutus laeta omnia et affluentia excepit; namque id ipsum opperiens Mucianus alacrem militem in verba Vespasiani adegit. tum Antiochensium theatrum ingressus, ubi illis consultare mos est, concurrentes et in adulationem effusus adloquitur, satis decorus etiam Graeca facundia, omniumque quae diceret atque ageret arte quadam ostentator. nihil aequae provinciam exercitumque accendit quam quod adseverabat Mucianus, statuisset Vitellium ut Germanicas legiones in Syriam ad militiam opulentam quietamque transferret, contra Syriacis legionibus Germanica hiberna caelo ac laboribus dura mutarentur: quippe et provinciales sueto militum contubernio gaudebant, plerique necessitudinibus et propinquitatibus mixti; et militibus vetustate stipendiorum nota et familiaria castra in modum penatium diligebantur.

81 Ante idus Iulii Syria omnis in eodem sacramento fuit. accessere cum regno Sohaemus haud spernendis viribus, Antiochus vetustis opibus ingens et inservientium regum ditissimus. mox per occultos suorum nuntios excitus ab urbe Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri navigatione properaverat. nec minore animo regina Berenice partes iuvabat, florens aetate formaeque et seni quoque Vespasiano magnificentia munerum grata. quidquid provinciarum adluitur mari Asia atque Achaia tenus, quantumque introrsus in Pontum et Armenios patescit, iuravere; sed inermes legati regebant, nondum additis Cappadociae legionibus.

p. Ch. 69.

Consilium de summa rerum Beryti habitum: illuc Mucianus cum legatis tribunisque et splendidissimo quoque centurionum ac militum venit, et e Iudaëico exercitu lecta decora; tantum simul peditum equitumque et aemulantium inter se regum paratus speciem fortunae principalis effecerant. prima belli cura agere dilectus, revocare veteranos; destinantur validae civitates exercendis armorum officinis; apud Antiochenses aurum argentumque signatur; eaque cuncta per idoneos ministros suis quaeque locis festinabantur: ipse Vespasianus adire, hortari, bonos laude, segnes exemplo incitare saepius quam coercere, vitia magis amicorum quam virtutes dissimulans; multos praefecturis et procurationibus, plerosque senatorii ordinis honore percoluit, egregios viros et mox summa adeptos; quibusdam fortuna pro virtutibus fuit. donativum militi neque Mucianus prima contione nisi modice ostenderat, ne Vespasianus quidem plus civili bello obtulit quam alii in pace, egregie firmus adversus militarem largitionem, eoque exercitu meliore. missi ad Parthum Armeniumque legati provi-⁸²sumque ne versis ad civile bellum legionibus terga nudarentur; Titum instare Iudaeae, Vespasianum obtinere claustra Aegypti placuit: sufficere videbantur adversus Vitellium pars copiarum et dux Mucianus et Vespasiani nomen ac nihil arduum fatis. ad omnes exercitus legatosque scriptae epistolae praeceptumque ut praetorianos Vitellio infensos recipiendae militiae praemio invitarent.

Mucianus cum expedita manu, socium magis imperii⁸³ quam ministrum agens, non lento itinere, ne cunctari videretur, neque tamen properans gliscere famam ipso spatio sinebat, gnarus modicas vires sibi et maiora credi de absentibus. sed legio sexta et tredecim vexillariorum milia ingenti agmine sequebantur. classem e Ponto Byzantium adigi iusserat, ambiguus consilii, num omissa Moesia Dyrhachium peditate atque equite, simul longis navibus versum in Italiam mare clauderet, tuta pone tergum Achaia Asiaque, quas inermes exponi Vitellio, ni praesidiis firmarentur; atque ipsum Vitellium in incerto fore quam partem Italiae protegeret, si sibi Brundisium Tarentumque et Calabriae Lucaniaeque litora infestis classibus peterentur.

- 84 Igitur navium, militum, armorum paratu strepere provinciae; sed nihil aeque fatigabat quam pecuniarum conquisitio: eos esse belli civilis nervos dictitans Mucianus, non ius aut verum in cognitionibus, sed solam magnitudinem opum spectabat; passim delationes, et locupletissimus quisque in praedam correpti; quae gravia atque intoleranda, sed necessitate armorum excusata, etiam in pace mansere, ipso Vespasiano inter initia imperii ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinante, donec indulgentia fortunae et pravis magistris didicit aususque est. propriis quoque opibus Mucianus bellum iuvit, largus privatim, quod avidius de re publica sumeret; ceteri conferendarum pecuniarum exemplum secuti: rarissimus quisque eandem in recipiendo licentiam habuerunt.
- 85 Adcelerata interim Vespasiani coepta Illyrici exercitus studio, transgressi in partes: tertia legio exemplum ceteris Moesiae legionibus praebeuit; octava erat ac septima Claudiana, inbutae favore Othonis, quamvis proelio non interfuissent: Aquileiam progressae, proturbatis qui de Othone nuntiabant, laceratisque vexillis nomen Vitellii praeferentibus, rapta postremo pecunia et inter se divisa, hostiliter egerant; unde metus et ex metu consilium: posse imputari Vespasiano quae apud Vitellium excusanda erant. ita tres Moesicae legiones per epistulas adliciebant Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant. in eo motu Aponius Saturninus Moesiae rector pessimum facinus audet, misso centurione ad interficiendum Tettium Iulianum septimae legionis legatum, ob simultates, quibus causam partium praetendebat; Iulianus comperto discrimine et gnaris locorum ascitis per avia Moesiae ultra montem Haemum profugit; nec deinde civili bello interfuit, per varias moras susceptum ad Vespasianum iter trahens et ex nuntiis cunctabundus aut properans.
- 86 At in Pannonia tertia decima legio ac septima Galbiana, dolorem iramque Bedriacensis pugnae retinentes, haud cunctanter Vespasiano accessere, vi praecipua Primi Antonii. is legibus nocens et tempore Neronis falsi damnatus, inter alia belli mala senatorium ordinem recipaverat; praepositus a Galba septimae legioni scriptitasse Othoni credebatur,

p. Ch. 69.

ducem se partibus offerens; a quo neglectus in nullo Othoniani belli usu fuit; labantibus Vitellii rebus Vespasianum secutus grande momentum addidit, strenuus manu, sermone promptus, serendae in alios invidiae artifex, discordiis et seditionibus potens, raptor, largitor, pace pessimus, bello non spernendus. iuncti inde Moesici ac Pannonici exercitus Delmaticum militem traxere, quamquam consularibus legatis nihil turbantibus; Titus Ampius Flavianus Pannoniam, Pompeius Silvanus Delmatiam tenebant, divites senes; sed procurator aderat Cornelius Fuscus, vixens aetate, claris natalibus; prima iuventa quietis cupidine senatorium ordinem exuerat; idem pro Galba dux coloniae suae, eaque opera procuracionem adeptus, susceptis Vespasiani partibus acerrimam bello faciem praetulit; non tam praemiis periculorum quam ipsis periculis laetus, pro certis et olim partis nova, ambigua, ancipitia malebat. igitur movere et quater, quidquid usquam aegrum foret, adgrediuntur: scriptae in Britanniam ad quartadecimanos, in Hispaniam ad primanos epistulae, quod utraque legio pro Othone, adversa Vitellio fuerat; sparguntur per Gallias litterae; momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palam desciscensibus, ceteris fortunam secuturis.

Dum haec per provincias a Vespasiano ducibusque par- 87
tium geruntur, Vitellius, contemptior in dies segniorque, ad omnis municipiorum villarumque amoenitates resistens, gravi urbem agmine petebat: sexaginta milia armatorum sequebantur, licentia corrupta; calorum numerus amplior, procacissimis etiam inter servos lixarum ingeniis; tot legatorum amicorumque comitatus inhabilis ad parendum, etiam si summa modestia regeretur. onerabant multitudinem obvii ex urbe senatores equitesque, quidam metu, multi per adulationem, ceteri ac paulatim omnes, ne aliis proficiscentibus ipsi remanerent. adgregabantur e plebe flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti, scurrae, histriones, aurigae, quibus ille amicitiarum dehonestamentis mire gaudebat. nec coloniae modo aut municipia congestu copiarum, sed ipsi cultores arvaeque maturis iam frugibus ut hostile solum vastabantur.

Multae et atroces inter se militum caedes, post sedi- 88
tionem Ticini coeptam manente legionum auxiliorumque

discordia; ubi adversus paganos certandum foret, consensu. sed plurima strages ad septimum ab urbe lapidem: singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos ut gladiatoriam sanguinem dividebat; et effusa plebes totis se castris miscuerat; incuriosos in milites vernacula utebantur urbanitate; quidam spoliavere, abscisis furtim balteis an accincti forent rogitantes; non tulit ludibrium insolens contumeliae animus: inermem populum gladiis invasere; caesus inter alios pater militis, cum filium comitaretur; deinde agnitus et volgata caede temperatum ab innoxiiis. in urbe tamen trepidatum praecurrentibus passim militibus; forum maxime petebant cupidine visendi locum in quo Galba iacuisset; nec minus saevum spectaculum erant ipsi, tergis ferarum et ingentibus telis horrentes, cum turbam populi per inscientiam parum vitarent, aut ubi lubrico viae vel occursu aliquis procidissent, ad iurgium, mox ad manus et ferrum transirent. quin et tribuni praefectique cum terrore et armatorum catervis volitabant.

89 Ipse Vitellius a ponte Mulvio insigni equo, paludatus accinctusque, senatum et populum ante se agens, quo minus ut captam urbem ingrederetur, amicorum consilio deterritus, sumpta praetexta et composito agmine incessit: quattuor legionum aquilae per frontem, totidemque circa e legionibus aliis vexilla, mox duodecim alarum signa, et post peditum ordines eques; dein quattuor et triginta cohortes, ut nomina gentium aut species armorum forent, discretae. ante aquilas praefecti castrorum tribunique et primi centurionum candida veste, ceteri iuxta suam quisque centuriam, armis donisque fulgentes; et militum phalerae torquesque splendebant: decora facies, et non Vitellio principe dignus exercitus. sic Capitolium ingressus, atque ibi matrem complexus Augustae nomine honoravit.

90 Postera die, tamquam apud alterius civitatis senatum populumque, magnificam orationem de semet ipso prompsit, industriam temperantiamque suam laudibus adtollens, consciis flagitiorum ipsis qui aderant omniue Italia, per quam somno et luxu pudendus incesserat; vulgus tamen vacuum curis et sine falsi verique discrimine solitas adulationes edoctum clamore et vocibus adstrepebat; abnuen-

p. Ch. 69.

tique nomen Augusti expressere ut adsumeret, tam frustra quam recusaverat.

Apud civitatem cuncta interpretantem funesti ominis ⁹¹ loco acceptum est, quod maximum pontificatum adeptus Vitellius de caerimoniis publicis XV. kalendas Aug. edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi Alliensique cladibus: adeo omnis humani divinique iuris expertus, pari libertorum, amicorum socordia, velut inter temulentos agebat. sed comitia consulum cum candidatis civiliter celebrans omnem infimae plebis rumorem, in theatro ut spectator, in circo ut fautor, adfectavit; quae grata sane et popularia, si a virtutibus proficiscerentur, memoria vitae prioris indecora et vilia accipiebantur. ventitabat in senatum, etiam cum parvis de rebus patres consulerentur: ac forte Priscus Helvidius, praetor designatus, contra studium eius censuerat; commotus primo Vitellius non tamen ultra quam tribunos plebis in auxilium spretae potestatis advocavit; mox mitigantibus amicis, qui altiore iracundiam eius verebantur, nihil novi accidisse respondit, quod duo senatores in re publica dissentirent; solitum se etiam Thraseae contradicere. inrisere plerique impudentiam aemulationis; aliis id ipsum placebat, quod neminem ex praepotentibus, sed Thraseam ad exemplar verae gloriae legisset.

Praeposuerat praetorianis P. Sabinum a praefectura ⁹² cohortis, Iulium Priscum tum centurionem: Priscus Valentis, Sabinus Caecinae gratia pollebant; inter discordes Vitellio nihil auctoritatis. munia imperii Caecina ac Valens obibant, olim anxii odiis, quae bello et castris male dissimulata pravitas amicorum et fecunda gignendis inimicitiis civitas auxerat, dum ambitu, comitatu et immensis salutantium agminibus contendunt comparanturque, variis in hunc aut illum Vitellii inclinationibus: nec unquam satis fida potentia, ubi nimia est. simul ipsum Vitellium, subitis offensis aut intempestivis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantque; nec eo segnius invaserant domos, hortos opesque imperii, cum flebilis et egens nobilium turba, quos ipsos liberosque patriae Galba reddiderat, nulla principis misericordia iuvarentur. gratum primoribus civitatis etiam plebs adprobavit, quod reversis ab exilio iura libertorum

concessisset, quamquam id omni modo servilia ingenia corrumpebant, abditis pecuniis per occultos aut ambitiosos sinus, et quidam in domum Caesaris transgressi atque ipsis dominis potentiores.

- 93 Sed miles, plenis castris et redundante multitudine, in porticibus aut delubris et urbe tota vagus, non principia noscere, non servare vigilias, neque labore firmari: per illecebras urbis et inhonesta dictu corpus otio, animum libidinibus imminuebant; postremo, ne salutis quidem cura, infamibus Vaticanis locis magna pars tetendit, unde crebrae in volgus mortes; et adiacente Tiberi Germanorum Gallorumque obnoxia morbis corpora fluminis aviditas et aestus inpatientia labefecit. insuper confusus pravitate vel ambitu ordo militiae: sedecim praetoriae, quattuor urbanae cohortes scribebantur, quis singula milia inessent; plus in eo dilectu Valens audebat, tamquam ipsum Caecinam periculo exemisset: sane adventu eius partes convaluerant et sinistrum lenti itineris rumorem prospero proelio vertebat omnisque inferioris Germaniae miles Valentem adsectabatur, unde primum creditur Caecinae fides fluitasse.
- 94 ceterum non ita ducibus indulisit Vitellius, ut non plus militi liceret: sibi quisque militiam sumpsere; quamvis indignus, si ita maluerat, urbanae militiae adscribebatur; rursus bonis remanere inter legionarios aut alares volentibus permissum; nec deerant qui vellent, fessi morbis et intemperiem caeli incusantes; robora tamen legionibus alisque subtracta, convolsum castrorum decus, viginti milibus e toto exercitu permixtis magis quam electis.

Contionante Vitellioulantur ad supplicium Asiaticus et Flavius et Rufinus, duces Galliarum, quod pro Vindice bellassent; nec coercebat eiusmodi voces Vitellius; super insitam *inerti* animo ignaviam conscius sibi, instare donativum et deesse pecuniam, omnia alia militi largiebatur. liberti principum conferre pro numero mancipiorum ut tributum iussi: ipse sola perdendi cura stabula aurigis extruere, circum gladiatorum ferarumque spectaculis opplere, tamquam in summa abundantia pecuniae inludere.

- 95 Quin et natalem Vitellii diem Caecina ac Valens editis tota urbe vicatim gladiatoribus celebravere, ingenti paratu

p. Ch. 69.

et ante illum diem insolito. laetum foedissimo cuique, apud bonos invidiae fuit, quod extractis in campo Martio aris inferias Neroni fecisset; caesae publice victimae cremataeque; facem Augustales subdidere, quod sacerdotium, ut Romulus Tatius regi, ita Caesar Tiberius Iuliae genti sacra-
 cravit. nondum quartus a victoria mensis, et libertus Vitellii Asiaticus Polyclitos, Patrobios et vetera odiorum nomina aequabat; nemo in illa aula probitate aut industria certavit: unum ad potentiam iter prodigis epulis et sumptu ganeaue satiare inexplebiles Vitellii libidines. ipse abunde ratus, si praesentibus frueretur, nec in longius consultans, noviens miliens sestertium paucissimis mensibus intervertisse creditur. magna et misera civitas, eodem anno Othonem Vitelliumque passa, inter Vinios, Fabios, Icelos, Asiaticos varia et pudenda sorte agebat, donec succedere Mucianus et Marcellus et magis alii homines quam alii mores.

Prima Vitellio tertiae legionis defectio nuntiatur, missis 96 ab Aponio Saturnino epistulis, antequam is quoque Vespasiani partibus adgregaretur; sed neque Aponius cuncta, ut trepidans re subita, perscripserat, et amici adulantes mollius interpretabantur: unius legionis eam seditionem, ceteris exercitibus constare fidem. in hunc modum etiam Vitellius apud milites disseruit, praetorianos nuper exauctoratos insectatus, a quibus falsos rumores dispergi, nec ullum civilis belli metum adseverabat, suppresso Vespasiani nomine, et vagis per urbem militibus, qui sermones populi coercerent: id praecipuum alimentum famae erat.

Auxilia tamen e Germania Britanniaque et Hispaniis 97 excivit, segniter et necessitatem dissimulans: perinde legati provinciaeque cunctabantur, Hordeonius Flaccus suspectis iam Batavis anxius proprio bello, Vettius Bolanus numquam satis quietam Britanniam, et uterque ambigui; neque ex Hispaniis properabatur, nullo tum ibi consulari: trium legionum legati, pares iure et prosperis Vitellii rebus certaturi ad obsequium, adversam eius fortunam ex aequo detrectabant; in Africa legio cohortesque delectae a Clodio Macro, mox a Galba dimissae, rursus iussu Vitellii militiam cepere; simul cetera iuventus dabat impigre

nomina: quippe integrum illic ac favorabilem proconsulatum Vitellius, famosum invisumque Vespasianus egerat; proinde socii de imperio utriusque coniectabant, sed experimentum contra fuit; ac primo Valerius Festus legatus
 93 studia provincialium cum fide iuvit; mox nutabat, palam epistulis edictisque Vitellium, occultis nuntiis Vespasianum fovens et haec illave defensurus, prout invaluissent.

Deprehensi cum litteris edictisque Vespasiani per Ractiam et Gallias militum et centurionum quidam ad Vitellium missi necantur; plures fefellere, fide amicorum aut suomet astu occultati: ita Vitellii paratus noscebantur, Vespasiani consiliorum pleraque ignota, primum socordia Vitellii, dein Pannonicae Alpes praesidiis insessae nuntios retinebant; mare quoque etesiarum flatu in Orientem navigantibus secundum, inde adversum erat.

99 Tandem inruptione hostium atrocibus undique nuntiis exterritus Caecinam ac Valentem expedire ad bellum iubet; praemissus Caecina: Valentem e gravi corporis morbo tum primum adsurgentem infirmitas tardabat. longe alia proficiscentis ex urbe Germanici exercitus species: non vigor corporibus, non ardor animis; lentum et rarum agmen, fluxa arma, segnes equi; inpatiens solis, pulveris, tempestatum, quantumque hebes ad sustinendum laborem miles, tanto ad discordias promptior. accedebat huc Caecinae ambitio vetus, torpor recens, nimia fortunae indulgentia soluti in luxum, seu perfidiam meditati infringere exercitus virtutem inter artes erat; credidere plerique Flavii Sabini consiliis concussam Caecinae mentem, ministro sermonum Rubrio Gallo: rata apud Vespasianum fore pacta transitionis. simul odiorum invidiaeque erga Fabium Valentem admonebatur, ut inpar apud Vitellium gratiam viresque apud novum principem pararet.

100 Caecina e complexu Vitellii multo cum honore digressus, partem equitum ad occupandam Cremonam praemisit. mox vexilla *quartae*, *quintae* decimae et *sextae* decimae legionum, dein quinta et duoetvicensima secutae; postremo agmine unaetvicensima Rapax et prima Italica incessere cum vexillariis trium Britannicarum legionum et electis auxiliis. profecto Caecina scripsit Fabius Valens exercitui,

p. Ch. 69.

quem ipse ductaverat, ut in itinere opperiretur: sic sibi cum Caecina convenisse; qui praesens eoque validior mutatum id consilium finxit, ut ingruenti bello tota mole occurreretur. ita adcelerare legiones Cremonam, pars Hostilium petere iussae: ipse Ravennam devertit, praetexto classem adloquendi; mox Patavii secretum componendae proditiōnis quaesitum. namque Lucilius Bassus post praefecturam alae Ravennati simul ac Misenensi classibus a Vitellio praepositus, quod non statim praefecturam praetorii adeptus foret, iniquam iracundiam flagitiosa perfidia ulciscitur; nec sciri potest traxeritne Caecinam, an, quod evenit inter malos ut et similes sint, eadem illos pravitas inpulerit. scriptores temporum, qui potiente rerum Flavia domo monumenta belli huiusce composuerunt, curam pacis et amorem rei publicae, corruptas in adulationem causas, tradidere: nobis, super insitam levitatem et prodito Galba vilem mox fidem, aemulatione etiam invidiaque, ne ab aliis apud Vitellium anteirentur, pervertisse ipsum videntur. Caecina legiones adsecutus centurionum militumque animos obstinatos pro Vitellio variis artibus subruebat; Basso eadem molienti minor difficultas erat, lubrica ad mutandam fidem classe ob memoriam recentis pro Othone militiae.

CORNELII TACITI

HISTORIARUM

LIBER TERTIUS.

BREVIARIUM.

Cap. 1—3. Flavianis de ratione belli deliberantibus moram alii, festinationem Antonius Primus suadet, et obtinet. 4. proxima Cornelii Fusci auctoritas. 5. principes Sarmatarum Iazygum in commilitium asciti. Sido et Italicus Sueborum reges tracti in partes. 6. 7. Antonio Italiam invadenti comes est Arrius Varus. multas urbes occupant. 8. Verona fit belli sedes. moras frustra aut sero nequeunt Vespasianus et Mucianus. 9. interim duces mutuis epistulis bellum gerunt. 10. T. Ampius Flavianus militi suspectus ab Antonio servatur. 11. hic alteram quoque seditionem, odio Aponii Saturnini ortam, comprimit. 12—14. Lucilius Bassus et Caecina, a

Vitellio deficientes, a militibus suis coniciuntur in vincula. 15. discordes Vitellianos ad Bedriacum adgredi statuit Antonius. 16. aviditate navandae operae Arrius Varus rem in discrimen adducit; 17. 18. eam Antonius constantia et virtute restituit, victoria potitur.

19. Flaviani ea freti Cremonam expugnare deposcunt. 20. inconsultum eorum ardorem frustra retinet Antonius. 21. sed adventantis hostis terror obstructas mentes consiliis ducis aperit. 22—25. proelium atrox, anceps. Antonius egregii ducis munia implet. victoriam aufert. 26—33. Cremona obsessa, capta, cremata; 34. postea restituta. 35. victae legiones dispersae.

36. Vitellius luxu torpet. 37. in urbem revectus Caecinam condemnat; ei Rosium Regulum in unum diem consulem sufficit. 38. 39. Iunius Blaesus fraude L. Vitellii veneno tollitur. 40—43. Fabius Valens libidine et cunctatione Vitellianorum res subruit et Flavianis Italiam occupantibus ad Stoechadas delatus capitur. 44. Hispaniae, Galliae, Britannia, cuncta ad Vespasiani opes conversa. 45. turbat tamen Britanniam Venutius. ibi varia sorte pugnatum. 46. turbata quoque Germania. mota et Dacorum gens, a Muciano ex Oriente reduce repressa. 47. 48. Anicetus Polemonis libertus Pontum infestans capitur. Vespasianus Alexandriam pergit, ut urbem fame urgeat. 49. 50. Antonius, post Cremonam superbior, partem copiarum Veronae relinquit, partem in Vitellianos expedit. 51. nefarium facinus militis, ob occisum a se fratrem praemium petentis. 52. festinationem Antonii apud Vespasianum criminatur Mucianus. 53. is iactantius quam ad principem litteras componit, Mucianum insectatus. inde graves ducum simulates.

54. Vitellius stulta dissimulatione cladis ad Cremonam remedia malorum differt. notabilis constantia Iulii Agrestis. 55. Vitellius, ut e somno excitus, Apenninum obsideri iubet, honores largitur, in castra venit. 56. prodigia. praecipuum ipse Vitellius ostentum, ignarus militiae, improvidus consilii, Romam revertit percussus defectione Misenensis classis. 57. Puteolani Vespasiano, Capua Vitellio favet. Claudius Iulianus in partes Vespasiani transit, qui Tarracinam occupat. 58. Vitellius fratrem Lucium bello per Campaniam opponit. ipse Romae ex plebe et servitiis exercitum corradit, qui brevi dilabatur. 59. Flaviani Apenninum transeunt. ad eos Cerialis Vitellii custodias elapsus venit, et inter duces adsumitur. 60. pugnae avidos milites aegre cohibet Antonius. 61. iam crebra fiunt ad Vespasianum transfugia. Priscus et Alfenus castra deserunt, ad Vitellium regressi. 62. 63. caeso Valente desperabundus miles sub signis vexillisque ad Vespasianum transit. pax et salus offeruntur Vitellio, si se dedat.

64. Flavius Sabinus urbis praefectus frustra incitatur ad arma; 65. 66. pacis amans de pace agit cum Vitellio, cedere parato, ni sui reniterentur. 67. 68. hi pullo amictu palatio degressum et pro conatione cedere se imperio testantem, eo redire cogunt. 69—71. interim Sabinus rem publicam susceperat, eique aderant Romani omnis ordinis, frementibus Germanicis cohortibus. modicum proc-

p. Ch. 69.

lium, Flavianis prosperum. Sabinus Capitolium occupat, quod Cornelio Martiale frustra ad Vitellium misso Vitelliani oppugnant, incendunt. 72. de prioribus Capitolii fatis digressio. 73. Vitelliani cuncta sanguine, ferro, flammis miscent. Flavium Sabinum et Atticum consulem capiunt. 74. Domitianus sacricolae habitu delitescit. Sabinus invito Vitellio trucidatur. 75. Sabini laudes. Atticus servatur.

76. 77. Tarracina a L. Vitellio obsessa et capta. Iulianus iugulatur. Triariae inmodestia. 78. 79. Flaviani, incertum Antonii an Muciani culpa cunctantes, obsessi Capitolii fama excitati, ad urbem properant. ibi equestre proelium Ceriali adversum. 80. 81. Vitellius legatos et Vestales virgines pro pace aut induciis mittit, nec obtinet. 82. Flaviani tripartito agmine urbi propinquant. varia ibi fortuna pugnatur. 83. foeda lascivientis urbis facies, spectatore populo et plausu diversas partes fovente. 84. castra praetoria expugnantur. 85. Vitellius, e pudenda latebra protractus et contumeliis affectus, ad Gemonias propellitur. 86. vita Vitellii moresque.

Gesta uno eodemque anno.

Meliore fato fideque partium Flavianarum duces consilia belli tractabant. Poetovionem in hiberna tertiae decimae legionis convenerant; illic agitavere placeretne obstrui Pannoniae Alpes, donec a tergo vires universae consurgerent, an ire comminus et certare pro Italia constantius foret. quibus opperiri auxilia et trahere bellum videbatur, Germanicarum legionum vim famamque extollebant, et advenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robor: ipsis nec numerum parem pulsarum nuper legionum, et quamquam atrociter loquerentur, minorem esse apud victos animum; sed insessis interim Alpibus venturum cum copiis Orientis Mucianum; superesse Vespasiano mare, classes, studia provinciarum, per quas velut alterius belli molem cieret: ita salubri mora novas vires adfore et praesentibus nihil perituum.

Ad ea Antonius Primus, is acerrimus belli concitor, festinationem ipsis utilem, Vitellio exitiosam disseruit; plus socordiae quam fiduciae accessisse victoribus; neque enim in procinctu et castris habitos: per omnia Italiae municipia desides, tantum hospitibus metuendos, quanto ferocius ante se egerint, tanto cupidius insolitas voluptates hausisse; circo quoque ac theatri et amoenitate urbis emollitos aut valetudinibus fessos. sed addito spatio redi-

turum et his robor meditatione belli; nec procul Germaniam, unde vires; Britanniam freto dirimi, iuxta Gallias Hispaniasque, utrimque viros, equos, tributa; ipsamque Italiam et opes urbis; ac si inferre arma ultro velint, duas classes vacuumque Illyricum mare: quid tum claustra montium profutura? quid tractum in aestatem aliam bellum? unde interim pecuniam et commeatus? quin potius eo ipso uterentur, quod Pannonicae legiones deceptae magis quam victae resurgere in ultionem properent, Moesici exercitus integras vires attulerint. si numerus militum potius quam legionum putetur, plus hinc roboris, nihil libidinum; et profuisse disciplinae ipsum pudorem; equites vero ne tum quidem victos, sed quamquam rebus adversis disiectam Vitellii aciem. „duae tunc Pannonicae ac Moesicae alae perrupere hostem: nunc sedecim alarum coniuncta signa pulsu sonituque et nube ipsa operient ac superfundent oblitos proeliorum equites equosque. nisi quis retinet, idem suasor auctorque consilii ero. vos, quibus fortuna in integro est, legiones continete: mihi expeditae cohortes sufficient: iam reseratam Italiam, impulsas Vitellii res audietis; iuvabit sequi et vestigiis vincentis insistere.“

3 Haec ac talia flagrans oculis, truci voce, quo latius audiretur — etenim se centuriones et quidam militum consilio miscuerant — ita effudit, ut cautos quoque ac providos permoveret, volgus et ceteri unum virum ducemque, spreta aliorum segnitia, laudibus ferrent. hanc sui famam ea statim contione commoverat, qua recitatis Vespasiani epistulis non ut plerique incerta disseruit, huc illuc tracturus interpretatione, prout conduxisset: aperte descendisse in causam videbatur, eoque gravior militibus erat culpa vel gloriae socius.

4 Proxima Cornelii Fusci procuratoris auctoritas; is quoque inclementer in Vitellium invehi solitus nihil spei sibi inter adversa reliquerat. T. Ampius Flavianus, natura ac senecta cunctantior, suspiciones militum inritabat, tamquam adfinitatis cum Vitellio meminisset; idemque quod coeptante legionum motu profugus, dein sponte remeaverat, perfidiae locum quaesisse credebatur. nam Flavianum, omissa Pannonia ingressum Italiam et discrimini exemptum,

p. Ch. 69.

rerum novarum cupido legati nomen resumere et misceri civilibus armis impulerat, suadente Cornelio Fusco, non quia industria Flaviani egebat, sed ut consulare nomen surgentibus cum maxime partibus honesta specie praetenderetur.

Ceterum ut transmittere in Italiam inpune et usui foret, scriptum Aponio Saturnino, cum exercitu Moesico celebraret; ac ne inermes provinciae barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Iazygum, penes quos civitatis regimen, in commilitium adsciti; plebem quoque et vim equitum, qua sola valent, offerebant: remissum id munus, ne inter discordias externa molirentur aut maiore ex diverso mercede ius fasque exuerent. trahuntur in partes Sido atque Italicus, reges Sueborum, quis vetus obsequium erga Romanos et gens fidei commissae patientior. posita in latus auxilia, infesta Raetia, cui Porcius Septiminus procurator erat, incorruptae erga Vitellium fidei; igitur Sextilius Felix cum ala Auriana et octo cohortibus ac Noricorum iuventute ad occupandam ripam Aeni fluminis, quod Raetos Noricosque interfluit, missus. nec his aut illis proelium temptantibus fortuna [*armorum defuit, sed fortuna*] partium alibi transacta.

Antonio vexillarios e cohortibus et partem equitum ad invadendam Italiam rapienti comes fuit Arrius Varus, strenuus bello, quam gloriam et dux Corbulo et prosperae in Armenia res addiderant; idem secretis apud Neronem sermonibus ferebatur Corbulonis virtutes criminatus; unde infami gratia primum pilum adepto laeta ad praesens male parta mox in perniciem vertere. sed Primus ac Varus occupata Aquileia proxima quaeque *vi obtinent*, [et] Opitergii et Altini laetis animis accipiuntur; relictum Altini praesidium adversus classis Ravennatis *conatus*, nondum defectione eius audita. inde Patavium et Ateste partibus adiungere; illic cognitum tris Vitellianas cohortes et alam, cui Sebonianae nomen, ad Forum Alieni ponte iuncto consedis: placuit occasio invadendi incuriosos: nam id quoque nuntiabatur. luce prima inermos plerosque oppressere; praedictum ut paucis interfectis ceteros pavore ad mutandam fidem cogerent; et fuere qui se sta-

tim dederent: plures abrupto ponte instanti hosti viam abstulerunt.

7 Volgata victoria, post principia belli secundum Flavianos data legiones septima Galbiana, tertia decima Gemina cum Vedio Aquila legato Patavium alacres veniunt; ibi pauci dies ad requiem sumpti; et Minucius Iustus, praefectus castrorum legionis septimae, quia adductius quam civili bello imperitabat, subtractus militum irae ad Vespasianum missus est. desiderata diu res interpretatione gloriae *in* maius accipitur, postquam Galbae imagines discordia temporum subversas in omnibus municipiis recoli iussit Antonius, decorum pro causa ratus, si placere Galbae principatus et partes revirescere crederentur.

8 Quaesitum inde quae sedes bello legeretur: Verona potior visa, patentibus circum campis ad pugnam equestrem, qua praevalebant; simul coloniam copiis validam auferre Vitellio in rem famamque videbatur. possessa ipso transitu Vicetia; quod per se parvum — etenim modicae municipio vires — magni momenti locum obtinuit reputantibus illic Caecinam genitum et patriam hostium duci ereptam. in Veronensibus pretium fuit: exemplo opibusque partes iuvere, et interiectus exercitus Raetiam Iuliasque Alpes, [ac] ne pervium illa Germanicis exercitibus foret, obseperat. quae ignara Vespasiano aut vetita: quippe Aquileiae sisti bellum expectarique Mucianum iubebat, adiciebatque imperio consilium, quando Aegyptus, claustra annonae, vectigalia opulentissimarum provinciarum obtinerentur, posse Vitellii exercitum egestate stipendii frumentique ad deditionem subigi; eadem Mucianus crebris epistulis monebat, incruentam et sine luctu victoriam et alia huiusmodi praetexendo, sed gloriae avidus atque omne belli decus sibi retinens; ceterum ex distantibus terrarum spatiis consilia post res adferebantur.

9 Igitur repentino incursu Antonius stationes hostium inrupit, temptatisque levi proelio animis ex aequo discesum. mox Caecina inter Hostiliam, vicum Veronensium, et paludes Tartari fluminis castra permuniit, tutus loco, cum terga flumine, latera obiectu paludis tegerentur. quodsi adfuisset fides, aut opprimi universis Vitellianorum viribus

p. Ch. 69.

duae legiones nondum coniuncto Moesico exercitu potuere, aut retro actae deserta Italia turpem fugam conscivissent. sed Caecina per varias moras prima hostibus prodidit tempora belli, dum quos armis pellere promptum erat, epistulis increpat, donec per nuntios pacta perfidiae firmaret. interim Aponius Saturninus cum legione septima Claudiana advenit; legioni tribunus Vipstanus Messalla praeerat, claris maioribus, egregius ipse et qui solus ad id bellum artes bonas attulisset; has ad copias nequaquam Vitellianis pares, quippe tres adhuc legiones erant, misit epistulas Caecina, temeritatem victa arma tractantium incusans; simul virtus Germanici exercitus laudibus attollebatur, Vitellii modica et vulgari mentione, nulla in Vespasianum contumelia: nihil prorsus quod aut corrumperet hostem aut terreret. Flavianarum partium duces, omissa prioris fortunae defensione, pro Vespasiano magnifice, pro causa fidenter, de ex[erc]itu securi, in Vitellium ut inimici praesumpsere, facta tribunis centurionibusque retinendi quae Vitellius indulsisset spe; atque ipsum Caecinam non obscure ad transitionem hortabantur. recitatae pro conitione epistolae addidere fiduciam, quod submissee Caecina, velut offendere Vespasianum timens, ipsorum duces contemptum tamquam insultantes Vitellio scripsissent.

Adventu deinde duarum legionum, e quibus tertiam 10 Dillius Aponianus, octavam Numisius Lupus ducebant, ostentare vires et militari vallo Veronam circumdare placuit. forte Galbianae legioni in adversa fronte valli opus cesserat, et visi inde procul sociorum equites vanam formidinem ut hostes fecere: rapiuntur arma metu proditiōnis. ira militum in T. Ampium Flavianum incubuit nullo criminis argumento, sed iam pridem invisus turbine quodam ad exitium poscebatur: propinquum Vitellii, proditorem Othonis, interceptorem donativi clamitabant; nec defensionis locus, quamquam supplices manus tenderet, humi plerumque stratus, lacera veste, pectus atque ora singultu quatiens: id ipsum apud infensos incitamentum erat, tamquam nimius pavor conscientiam argueret. obturbatur militum vocibus Aponius, cum loqui coeparet; fremitu et clamore ceteros aspernantur: uni Antonio aper-

tae militum aures; namque et facundia aderat mulcendique volgum artes et auctoritas. ubi crudescere seditio, et a conviciis ac probris ad tela et manus transibant, inici catenas Flaviano iubet: sensit ludibrium miles, disiectisque qui tribunal tuebantur, extrema vis parabatur; opposuit sinum Antonius stricto ferro, aut militum se manibus aut suis moriturum obtestans; ut quemque notum et aliquo militari decore insignem aspexerat, ad ferendam opem nomine ciens; mox conversus ad signa et bellorum deos, hostium potius exercitibus illum furorem, illam discordiam inicerent orabat, donec fatisceret seditio et extremo iam die sua quisque in tentoria dilaberentur. profectus eadem nocte Flavianus obviis Vespasiani litteris discrimini exemptus est.

- 11 Legiones velut tabe infectae Aponium Saturninum, Moesici exercitus legatum, eo atrocius adgrediuntur, quod non, ut prius, labore et opere fessae, sed medio diei exarserant, volgatis epistulis quas Saturninus ad Vitellium scripsisse credebatur. ut olim virtutis modestiaeque, tunc procacitatis et petulantiae certamen erat, ne minus violenter Aponium quam Flavianum ad supplicium deposcerent: quippe Moesicae legiones adiutam a se Pannonicorum ultionem referentes, et Pannonici, velut absolverentur aliorum seditione, iterare culpam gaudebant. in hortos, in quibus devertebatur Saturninus, pergunt; nec tam Primus et Aponianus et Messalla, quamquam omni modo nisi, eripere Saturninum, quam obscuritas latebrarum quibus occulebatur, vacantium forte balnearum fornacibus abditus; mox omissis lictoribus Patavium concessit. digressu consularium uni Antonio vis ac potestas in utrumque exercitum fuit, cedentibus collegis et obversis militum studiis; nec deerant qui crederent utramque seditionem fraude Antonii coeptam, ut solus bello frueretur.

- 12 Ne in Vitellii quidem partibus quietae mentes exitiosiore discordia, non suspicionibus volgi sed perfidia ducum, turbabantur. Lucilius Bassus classis Ravennatis praefectus ambiguos militum animos, quod magna pars Dalmatae Pannonique erant, quae provinciae Vespasiano tenebantur, partibus eius adgregaverat. nox conditioni electa,

p. Ch. 69.

ut ceteris ignaris soli in principia defectores coirent; Bassus pudore seu metu quisnam exitus foret, intra domum opperiebatur. trierarchi magno tumultu Vitellii imagines invadunt, et paucis resistentium obturbatis ceterum vulgus rerum novarum studio in Vespasianum inclinabat: tum progressus Lucilius auctorem se palam praebet. classis Cornelium Fuscum praefectum sibi destinat, qui propere adcurrit; Bassus honorata custodia Liburnicis navibus Atriam pervectus a praefecto alae Vivennio Rufino, praesidium illic agitante, vincitur; sed exsoluta statim vincula interventu Hormi Caesaris liberti: is quoque inter duces habebatur.

At Caecina, defectione classis volgata, primores centurionum et paucos militum, ceteris per militiae munera dispersis, secretum castrorum adfectans in principia vocat; ibi Vespasiani virtutem viresque partium extollit: transfugisse classem, in arto commeatum, adversas Gallias Hispaniasque, nihil in urbe fidum; atque omnia de Vitellio in deterius. mox incipientibus qui conscii aderant, ceteros re nova attonitos in verba Vespasiani adigit; simul Vitellii imagines dereptae et missi qui Antonio nuntiarent. sed ubi totis castris in fama proditio, recurrens in principia miles praescriptum Vespasiani nomen, proiectas Vitellii effigies aspexit, vastum primo silentium, mox cuncta simul erumpunt: huc cecidisse Germanici exercitus gloriam, ut sine proelio, sine vulnere victas manus et capta traderent arma? ut armatorum milia, velut grex venalium, exuli Antonio donum darentur? quas enim ex diverso legiones? nempe victas; et abesse unicum Othoniani exercitus robur, primanos quartadecumanosque, quos tamen isdem illis campis fuderint straverintque. octo nimirum legiones unius classis accessionem fore: id Basso, id Caecinae visum; postquam domos, hortos, opes principi abstulerint, etiam militibus principem auferre. integros incruentosque, Flavianis quoque partibus viles, quid dicturos resoscentibus aut prospera aut adversa?

Haec singuli, haec universi, ut quemque dolor impulerat, vociferantes, initio a quinta legione orto, repositis Vitellii imaginibus vincla Caecinae iniciunt; Fabium Fa-

bullum quintae legionis legatum et Cassium Longum praefectum castrorum duces deligunt; forte oblatos trium Liburnicarum milites, ignaros et insontes, trucidant; relictis castris, abrupto ponte Hostilium rursus, inde Cremonam pergunt, ut legionibus primae Italicae et unietvicensimae Rapaci iungerentur, quas Caecina ad obtinendam Cremonam cum parte equitum praemiseraat.

- 15 Ubi haec comperta Antonio, discordes animis, discretos viribus hostium exercitus adgredi statuit, antequam ducibus auctoritas, militi obsequium et iunctis legionibus fiducia rediret; namque Fabium Valentem profectum ab urbe adceleraturumque cognita Caecinae proditione conieciabat; et fidus Vitellio Fabius nec militiae ignarus; simul ingens Germanorum vis per Raetiam timebatur; et e Britannia Galliaque et Hispania auxilia Vitellius acciverat, immensam belli molem, ni Antonius id ipsum metuens festinato proelio victoriam praecepisset. universo cum exercitu secundis a Verona castris Bedriacum venit; postero die legionibus ad muniendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonensem agrum missae, ut specie parandarum copiarum civili praeda miles inbueretur: ipse cum quattuor milibus equitum ad octavum a Bedriaco progressus, quo licentius popularentur; exploratores, ut mos est, longius cursabant.

- 16 Quinta ferme hora diei erat, cum citus eques adventare hostes, praegredi paucos, motum fremitumque late audiri nuntiavit. dum Antonius quidnam agendum consultat, aviditate navandae operae Arrius Varus cum promptissimis equitum prorupit inpulitque Vitellianos modica caede; nam plurium ad cursu versa fortuna, et acerrimus quisque sequentium fugae ultimus erat. nec sponte Antonii properatum, et fore quae acciderant rebatur: hortatus suos ut magno animo capessèrent pugnam, diductis in latera turmis vacuum medio relinquit iter, quo Varum equitesque eius reciperet; iussae armari legiones; datum per agros signum ut, qua cuique proximum, omissa praeda proelio occurreret. pavidus interim Varus turbae suorum miscetur, intulitque formidinem; pulsi cum sauciis integri suomet ipsi metu et angustiis viarum conflictabantur.

p. Ch. 69.

Nullum in illa trepidatione Antonius constantis ducis 17
 aut fortissimi militis officium omisit: occurrere paventibus,
 retinere cedentes, ubi plurimus labor, unde aliqua spes,
 consilio, manu, voce insignis hosti, conspicuus suis, eo
 postremo ardoris provectus est, ut vexillarium fugientem
 hasta transverberaret; mox raptum vexillum in hostem
 vertit, quo pudore haud plures quam centum equites re-
 sistere: iuvit locus, artiore illic via et fracto interfluentis
 rivi ponte, qui incerto alveo et praecipitibus ripis fugam
 impediabat: ea necessitas seu fortuna lapsas iam partes
 restituit; firmati inter se densis ordinibus excipiunt Vitel-
 lianos temere effusos; atque illi consternantur: Antonius
 instare percussis, sternere obvios; simul ceteri, ut cuique
 ingenium, spoliare, capere, arma equosque abripere; et
 exciti prospero clamore, qui modo per agros fuga pala-
 bantur, victoriae se miscebant.

Ad quantum a Cremona lapidem fulsere legionum signa 18
 Rapacis atque Italicae, laeto inter initia equitum suorum
 proelio illuc usque provecta, sed ubi fortuna contra fuit,
 non laxare ordines, non recipere turbatos, non obviam ire
 ultroque adgredi hostem tantum per spatium cursu et pu-
 gnando fessum; forte victi, haud perinde rebus prosperis
 ducem desideraverant atque in adversis deesse intellege-
 bant. nutantem aciem victor equitatus incursat, et Vipsta-
 nus Messalla tribunus cum Moesicis auxiliariis adsequi-
 tur, quos multi e legionariis quamquam raptim ductos
 aequabant: ita mixtus pedes equesque rupere legionum
 agmen; et propinqua Cremonensium moenia quanto plus
 spei ad effugium, minorem ad resistendum animum da-
 bant. nec Antonius ultra institit, memor laboris ac volne- 19
 rum, quibus tam anceps proelii fortuna, quamvis prospero
 fine, equites equosque adflictaverat.

Inumbrante vespera universum Flaviani exercitus ro-
 bur advenit; utque cumulos super et recentia caede vesti-
 gia incessere, quasi debellatum foret, pergere Cremonam
 et victos in deditionem accipere aut expugnare deposcunt.
 haec in medio, pulchra dictu; illa sibi quisque: posse co-
 loniam plano sitam impetu capi; idem audaciae per tene-
 bras inrumpentibus, et maiorem rapiendi licentias: quodsi

lucem opperiantur, iam pacem, iam preces, et pro labore ac vulneribus clementiam et gloriam, inania, laturus, sed opes Cremonensium in sinu praefectorum legatorumque fore; expugnatae urbis praedam ad militem, deditae ad duces pertinere. spernuntur centuriones tribunique, ac ne vox cuiusquam audiat, quatiunt arma, rupturi imperium, ni ducantur.

- 20 Tum Antonius inserens se manipulis, ubi aspectu et auctoritate silentium fecerat, non se decus neque pretium eripere tam bene meritis adfirmabat, sed divisa inter exercitum ducesque munia: militibus cupidinem pugnandi convenire, duces providendo, consultando, cunctatione saepius quam temeritate prodesse; ut pro virili portione armis ac manu victoriam iuverit, ratione et consilio, propriis ducis artibus, profuturum; neque enim ambigua esse quae occurrant, noctem et ignotae situm urbis, intus hostes et cuncta insidiis opportuna. non si pateant portae, nisi explorato, nisi die intrandum: an obpugnationem inchoaturos adempto omni prospectu, quis aequus locus, quanta altitudo moenium, tormentisne et telis an operibus et vineis adgredienda urbs foret? mox conversus ad singulos, num secures dolabrasque et cetera expugnandis urbibus secum attulissent, rogabat; et cum abnuerent, „gladiisne“ inquit „et pilis perfringere ac subruere muros ullae manus possunt? si aggerem struere, si pluteis cratibusve protegi necesse fuerit, ut volgus improvidum inriti stabimus, altitudinem turrium et aliena munimenta mirantes? quin potius mora noctis unius advectis tormentis machinisque vim victoriamque nobiscum ferimus?“ simul lixas calonesque cum recentissimis equitum Bedriacum mittit, copias ceteraque usui adlaturos.

- 21 Id vero aegre tolerante milite prope seditionem ventum, cum progressi equites sub ipsa moenia vagos ex Cremonensibus corripunt, quorum indicio noscitur sex Vitellianas legiones omnemque exercitum, qui Hostiliae egerat, eo ipso die triginta milia passuum emensum, comperta suorum clade in proelium accingi ac iam adfore. is terror obstructas mentes consiliis ducis aperuit: sistere tertiam decimam legionem in ipso viae Postumiae aggere

p. Ch. 69.

iubet, cui iuncta a laevo septima Galbiana patenti campo stetit, dein septima Claudiana agresti fossa, ita locus erat, praemunita; dextro octava per apertum limitem, mox tertia densis arbustis intersepta. hic aquilarum signorumque ordo: milites mixti per tenebras, ut fors tulerat; praetorianum vexillum proximum tertianis, cohortes auxiliorum in cornibus, latera ac terga equite circumdata; Sido atque Italicus Suebi cum delectis popularium primori in acie versabantur.

At Vitellianus exercitus, cui adquiescere Cremonae et ²² reciperatis cibo somnoque viribus confectum algore atque inedia hostem postera die profligare ac proruere ratio fuit, indigus rectoris, inops consilii, tertia ferme noctis hora paratis iam dispositisque Flavianis impingitur. ordinem agminis disiecti per iram ac tenebras adseverare non auisim, quamquam alii tradiderint quartam Macedonicam dextro suorum cornu, quintam et quintam decumam cum vexillis nonae secundaeque et vicensimae Britannicarum legionum mediam aciem, sextadecumanos duoetvicensimanosque et primanos laevum cornu compluisse; Rapaces atque Italici omnibus se manipulis miscuerant; eques auxiliaque sibi ipsi locum legere.

Proelium tota nocte varium, anceps, atrox; his, rursus illis exitiabile; nihil animus aut manus, ne oculi quidem provisu iuvabant; eadem utraque acie arma; crebris interrogationibus notum pugnae signum; permixta vexilla, ut quisque globus capta ex hostibus huc vel illuc raptabat. urgebatur maxime septima legio, nuper a Galba conscripta. occisi sex primorum ordinum centuriones, abrepta quaedam signa: ipsam aquilam Atilius Verus primipili centurio multa cum hostium strage et ad extremum moriens servaverat. sustinuit labantem aciem Antonius accitis praetorianis; qui ubi excepere pugnam, pellunt hostem, dein pelluntur; namque Vitelliani tormenta in aggerem viae contulerant, ut tela vacuo atque aperto excuterentur, dispersa primo et arbustis sine hostium noxa inlisa. magnitudine eximia quintae decimae legionis ballista ingentibus saxis hostilem aciem proruebat, lateque cladem intulisset, ni duo milites praeclarum facinus ausi, arreptis e

strage scutis ignorati, vincla ac libramenta tormentorum abscondissent; statim confossi sunt eoque interciderere nomina: de facto haud ambigitur.

Neutro inclinaverat fortuna, donec adulta nocte luna surgens ostenderet acies falleretque, sed Flavianis aequior a tergo; hinc maiores equorum virorumque umbrae, et falso; ut in corpora, ictu tela hostium citra cadebant: Vitelliani adverso lumine conlucentes velut ex occulto iaculantibus incauti offerebantur. igitur Antonius ubi noscere suos noscique poterat, alios pudore et probis, multos laude et hortatu, omnes spe promissisque accendens, cur *rursum* sumpsissent arma, Pannonicas legiones interrogabat: illos esse campos in quibus abolere labem prioris ignominiae, ubi recipere gloriam possent. tum ad Moesicos conversus principes auctoresque belli ciebat: frustra minis et verbis provocatos Vitellianos, si manus eorum oculosque non tolerent. haec, ut quosque accesserat; plura ad tertianos, veterum recentiumque admonens, ut sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios, nuper Sarmatas pepulissent. mox infensius praetorianis „vos“ inquit „nisi vincitis, pagani, quis alius imperator, quae castra alia excipient? illic signa armaque vestra sunt, et mors victis: nam ignominiam consumpsistis.“ undique clamor, et orientem solem, ita in Syria mos est, tertiani salutavere. 25 vagus inde, an consilio ducis subditus rumor, advenisse Mucianum, exercitus in vicem salutasse; gradum inferunt quasi recentibus auxiliis aucti, rariore iam Vitellianorum acie, ut quos nullo rectore suus quemque impetus vel pavor contraheret diduceretve. postquam impulsos sensit Antonius, denso agmine obturbabat; laxati ordines ab-rumpuntur nec restitui quivere inpedientibus vehiculis tormentisque; per limitem viae sparguntur festinatione con-sectandi victores.

Eo notabilior caedes fuit, quia filius patrem interfecit. rem nominaque auctore Vipstano Messalla tradam. Iulius Mansuetus ex Hispania, Rapaci legioni additus, inpubem filium domi liquerat; is mox adultus, inter septimanos a Galba conscriptus, oblatum forte patrem et vulnere stratum dum semianimem scrutatur, agnitus agnoscensque et

p. Ch. 69.

exsanguem amplexus, voce flebili precabatur pios patris manes, neve se ut parricidam aversarentur: publicum id facinus; et unum militem quotam civiliū armorum partem? simul attollere corpus, aperire humum, supremo erga parentem officio fungi. advertere proximi, deinde plures: hinc per omnem aciem miraculum et questus et saevissimi belli execratio; nec eo segnius propinquos, adfinis, fratres trucidant, spoliant; factum esse scelus loquuntur faciuntque.

Ut Cremonam venire, novum immensumque opus occurrit. Othoniano bello Germanicus miles moenibus Cremonensium castra sua, castris vallum circumiecerat eaque munimenta rursus auxerat; quorum aspectu haesere victores, incertis ducibus quid iuberent: incipere obpugnationem fesso per diem noctemque exercitu arduum et nullo iuxta subsidio anceps; sin Bedriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, et victoria ad inritum revolvebatur; munire castra, id quoque propinquis hostibus formidolosum, ne dispersos et opus molientes subita eruptione turbarent. quae super cuncta terrebat ipsorum miles periculi quam morae patientior: quippe ingrata quae tuta, ex temeritate spes: omnisque caedes et volnera et sanguis aviditate praedae pensabantur.

Huc inclinavit Antonius, cingique vallum corona iussit: primo sagittis saxisque minus certabant, maiore Flavianorum pernicie, in quos tela desuper librabantur; mox vallum portasque legionibus attribuit, ut discretus labor fortes ignavosque distingueret atque ipsa contentione decoris accenderentur: proxima Bedriacensi viae tertiani septimanique sumpserunt, dexteriores valli octava ac septima Claudiana; tertiadecumanos ad Brixianam portam impetus tulit. paulum inde morae, dum ex proximis agris ligones, dolabras, et alii falces scalasque convectant: tum elatis super capita scutis, densa testudine succedunt; Romanae utrimque artes: pondera saxorum Vitelliani provolvunt, disiectam fluviantemque testudinem lanceis contisque scrutantur, donec soluta compage scutorum exsanguis aut laceros prosternerent multa cum strage. incesserat cunctatio, ni duces fesso militi et velut inritas exhortationes abnuenti Cremonam monstrassent. Hormine id ingenium, ut Messalla 28

tradit, an potior auctor sit C. Plinius qui Antonium incusat, haud facile discreverim, nisi quod neque Antonius neque Hormus a fama vitaeque sua quamvis pessimo flagitio degenerare. non iam sanguis neque vulnera morabantur, quin subruerent vallum quaterentque portas, innixi humeris et super iteratam testudinem scandentes prensarent hostium tela brachiaque; integri cum sauciis, semineces cum expirantibus volvuntur varia pereuntium forma et omni imagine mortuum.

29 Acerrimum tertiae septimaeque legionum certamen; et dux Antonius cum delectis auxiliariis eodem incuberat. obstinatos inter se cum sustinere Vitelliani nequirent et superiacta tela testudine laberentur, ipsam postremo balistam in subeuntes propulere, quae ut ad praesens disiecit obruitque quos inciderat, ita pinnas ac summa valli ruina sua traxit; simul iuncta turris ictibus saxorum cessit, qua septimani dum nituntur cuneis, tertianus securibus gladiisque portam perfregit. primum inrupisse C. Volusium tertiae legionis militem inter omnes auctores constat; is in vallum egressus, deturbatis qui restiterant, conspicuus manu ac voce capta castra conclamavit; ceteri trepidis iam Vitellianis seque e vallo praecipitantibus perrupere. completur caede quantum inter castra murosque vacui fuit.

30 Ac rursus nova laborum facies: ardua urbis moenia, saxae turres, ferrati portarum obices, vibrans tela miles, frequens obstrictusque Vitellianis partibus Cremonensis populus, magna pars Italiae stato in eosdem dies mercatu congregata, quod defensoribus auxilium ob multitudinem, obpugnantibus incitamentum ob praedam erat. rapi ignes Antonius inferrique amoenissimis extra urbem aedificiis iubet, si damno rerum suarum Cremonenses ad mutandam fidem traherentur; propinqua muris tecta et altitudinem moenium egressa fortissimo quoque militum complet; illi trabibus tegulisque et facibus propugnatores deturbant.

31 iam legiones in testudinem glomerabantur, et alii tela saxaque incutiebant, cum languescere paulatim Vitellianorum animi; ut quis ordine anteibat, cedere fortunae, ne Cremona quoque excisa nulla ultra venia, omnisque ira victoris non in vulgus inops sed in tribunos centurionesque,

p. Ch. 69.

ubi pretium caedis erat, reverteretur. gregarius miles futuri socors et ignobilitate tutior perstabat; vagi per vias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant, cum bellum posuissent. primores castrorum nomen atque imagines Vitellii amoliuntur. catenas Caecinae, nam etiam tum vinctus erat, exsolvunt, orantque ut causae suae deprecator adsistat; aspernantem tumentemque lacrimis fatigant, extremum malorum, tot fortissimi viri proditoris opem invocantes. mox velamenta et infulas pro muris ostentant; cum Antonius inhiberi tela iussisset, signa aquilasque extulere; maestum inermium agmen deiectis in terram oculis sequebatur. circumstiterant victores et primo ingerebant probra, intentabant ictus: mox, ut praeberi ora contumeliis, et posita omni ferocia cuncta victi patiebantur, subit recordatio illos esse qui nuper Bedriaci victoriae temperassent. sed ubi Caecina praetexta lictoribusque insignis, dimota turba, consul incessit, exarsere victores: superbiam saevitiamque, adeo invisae scelera sunt, etiam perfidiam obiectabant; obstitit Antonius, datisque defensoribus ad Vespasianum dimisit.

Plebs interim Cremonensium inter armatos conflicta-³² batur; nec procul caede aberant, cum precibus ducum mitigatus est miles; et vocatos ad contionem Antonius adloquitur, magnifice victores, victos clementer, de Cremona in neutrum. exercitus praeter insitam praedandi cupidinem vetere odio ad excidium Cremonensium incubuit; iuvisse partes Vitellianas Othonis quoque bello credebantur; mox tertiadecimanos ad extruendum amphitheatrum relictos, ut sunt procacia urbanae plebis ingenia, petulantibus iurgiis inluserant. auxit invidiam editum illic a Caecina gladiatorum spectaculum, eademque rursus belli sedes, et praebiti in acie Vitellianis cibi, caesae quaedam feminae studio partium ad proelium progressae; tempus quoque mercatus ditem alioqui coloniam maiore opum specie complebat. ceteri duces in obscuro: Antonium fortuna famaue omnium oculis exposuerat; is balineas abluendo cruori propere petiit. excepta vox est, cum teporem incusaret, statim futurum ut incalescerent: vernile dictum omnem invidiam in eum vertit, tamquam signum incendendae Cremonae dedisset, quae iam flagrabat.

- 33 Quadraginta armatorum milia inrupere, calorum lixarumque amplior numerus et in libidinem ac saevitiam corruptior: non dignitas, non aetas protegebat, quo minus supra caedibus, caedes stupris miscerentur; grandaevos senes, exacta aetate feminas, viles ad praedam, in ludibrium trahebant; ubi adulta virgo aut quis forma conspicuus incidisset, vi manibusque rapientium divolsus ipsos postremo direptores in mutuam perniciem agebat. dum pecuniam vel gravia auro templorum dona sibi quisque trahunt, maiore aliorum vi truncabantur; quidam obvia aspernati, verberibus tormentisque dominorum abdita scrutari, defossa eruere; faces in manibus, quas, ubi praedam egresserant, in vacuas domos et inania templa per lasciviam iaculabantur; utque exercitu vario linguis, moribus, cui cives, socii, externi interessent, diversae cupidines et aliud cuique fas nec quidquam illicitum. per quadriduum Cremona suffecit. cum omnia sacra profanaque in igne considerent, solum Mefitis templum stetit ante moenia, loco seu numine defensum.
- 34 Hic exitus Cremonae anno ducentesimo octogesimo sexto a primordio sui. condita erat Sempronio et Cornelio consulibus ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum adversus Gallos trans Padum agentes et si qua alia vis per Alpes rueret; igitur numero colonorum, opportunitate fluminum, ubere agri, adnexu conubiisque gentium adolevit floruitque, bellis externis intacta, civilibus infelix. Antonius pudore flagitii, crebrescente invidia, edixit ne quis Cremonensem captivum detineret; irritamque praedam militibus effecerat consensus Italiae emptionem talium Mancipiorum aspernantis: occidi coepere; quod ubi enotuit, a propinquis adfinibusque occulte redemptabantur. mox rediit Cremonam reliquus populus; reposita fora templaque magnificentia municipum; et Vespasianus hortabatur.
- 35 Ceterum adsidere sepultae urbis ruinis noxia tabo humus haud diu permisit. ad tertium lapidem progressi vagos paventesque Vitellianos, sua quemque apud signa, componunt; et victae legiones ne manente adhuc civili bello ambiguae agerent, per Illyricum dispersae; in Britanniam inde et Hispanias nuntios famamque, in Galliam Iulium

p. Ch. 69.

Calenum tribunum, in Germaniam Alpinum Montanum praefectum cohortis, quod hic Trevir, Calenus Aeduis, uterque Vitelliani fuerant, ostentui misere; simul tansitus Alpium praesidiis occupati, suspecta Germania, tamquam in auxilium Vitellii accingeretur.

At Vitellius profecto Caecina cum Fabium Valentem 36 paucis post diebus ad bellum inpulisset, curis luxum obtendebat: non parare arma, non adloquio exercitioque militem firmare, non in ore volgi agere, sed umbraculis hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus si cibum suggeras, iacent torpentque, praeterita, instantia, futura pari oblivione dimiserat. atque illum in nemore Aricino desiderem et marcentem proditio Lucilii Bassi ac defectio classis Ravennatis perculit; nec multo post de Caecina adfertur mixtus gaudio dolor, et descivisse et ab exercitu vinctum: plus apud socordem animum laetitia quam cura valuit; multa cum exultatione in urbem revectus frequenti conitione pietatem militum laudibus cumulat; P. Sabinum praetorii praefectum ob amicitiam Caecinae vinciri iubet, substituto in locum eius Alfeno Varo.

Mox senatum composita in magnificentiam oratione ad- 37 locutus, exquisitis patrum adulationibus attollitur; initium atrocis in Caecinam sententiae a L. Vitellio factum; dein ceteri composita indignatione, quod consul rem publicam, dux imperatorem, tantis opibus, tot honoribus cumulatus amicum prodidisset, velut pro Vitellio conquerentes, suum dolorem proferebant; nulla in oratione cuiusquam erga Flavianos duces obtrectatio: errorem imprudentiamque exercituum culpantes, Vespasiani nomen suspensi et vitabundi circumibant; nec defuit qui unum consulatus diem, is enim in locum Caecinae supererat, magno cum inrisu tribuentis accipientisque eblandiretur: pridie kalendas Novembris Rosius Regulus iniit eiuravitque. adnotabant periti numquam antea non abrogato magistratu neque lege lata alium subfectum; nam consul uno die et ante fuerat Caninius Rebilus C. Caesare dictatore, cum belli civilis praemia festinarentur.

Nota per eos dies Iunii Blaesi mors et famosa fuit, de 38 qua sic accepimus: gravi corporis morbo aeger Vitellius

Servilianis hortis turrim vicino sitam concludere per noctem crebris luminibus animadvertit; sciscitanti causam apud Caecinam Tuscum epulari multos, praecipuum honore Iunium Blaesum nuntiatur, cetera in maius, de apparatu et solutis in lasciviam animis. nec defuere qui ipsum Tuscum et alios, sed criminosius Blaesum incusarent, quod aegro principe laetos dies ageret. ubi asperatum Vitellium et posse Blaesum perverti satis patuit iis, qui principum offensas acriter speculantur, datae L. Vitellio delationis partes; ille infensus Blaeso aemulatione prava, quod eum omni dedecore maculosum egregia fama anteibat, cubiculum imperatoris reserat, filium eius sinu complexus et genibus accidens; causam confusionis quaerenti: non se proprio metu nec sui anxium, sed pro fratre, pro liberis fratris preces lacrimasque attulisse; frustra Vespasianum timeri, quem tot Germanicae legiones, tot provinciae virtute ac fide, tantum denique terrarum ac maris immensis spatiis arceat: in urbe ac sinu cavendum hostem Iunios Antoniosque avos iactantem, qui se stirpe imperatoria, comem ac magnificum militibus ostendet; versas illuc omnium mentes, dum Vitellius amicorum inimicorumque neglegens fovet aemulum, principis labores e convivio prospectantem: reddendam pro intempestiva laetitia maestam et funebrem noctem, qua sciat et sentiat vivere Vitellium et imperare et, si quid fato accadat, filium habere.

39 Trepidanti inter scelus metumque, ne dilata Blaesi mors maturam perniciem, palam iussa atrocem invidiam ferret, placuit veneno grassari; addidit facinori fidem notabili gaudio, Blaesum visendo; quin et audita est saevissima Vitellii vox, qua se, ipsa enim verba referam, pavisse oculos spectata inimici morte iactavit. Blaeso super claritatem natalium et elegantiam morum fidei obstinatio fuit: integris quoque rebus a Caecina et primoribus partium iam Vitellium aspernantibus ambitus abnuere perseveravit; sanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeo non principatus appetens, parum effugerat ne dignus crederetur.

40 Fabius interim Valens multo ac molli concubinarum spadonumque agmine segnius quam ad bellum incedens, proditam a Lucilio Basso Ravennatem classem pernicibus

p. Ch. 69.

nuntiis accepit; et si coeptum iter properasset, nutantem Caecinam praevenire aut ante discrimen pugnae adsequi legiones potuisset; nec deerant qui monerent, ut cum fidissimis per occultos tramites vitata Ravenna Hostiliam Cremonamve pergeret; aliis placebat accitis ex urbe praetoriis cohortibus valida manu perrumpere: ipse inutili cunctatione agendi tempora consultando consumpsit; mox utrumque consilium aspernatus, quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequitur, nec ausus est satis nec providit.

Missis ad Vitellium litteris auxilium postulat: venere 41 tres cohortes cum ala Britannica, neque ad fallendum aptus numerus neque ad penetrandum. sed Valens ne in tanto quidem discrimine infamia caruit, quo minus rapere illicitas voluptates adulteriisque ac stupris polluere hospitum domus crederetur; aderant vis et pecunia et ruentis fortunae novissima libido. adventu demum peditum equitumque pravitas consilii patuit, quia nec vadere per hostes tam parva manu poterat, etiam si fidissima foret, nec integram fidem attulerant; pudor tamen et praesentis ducis reverentia morabatur, haud diuturna vincla apud avidos periculorum et dedecoris securos. eo metu et paucis, quos adversa non mutaverant, comitantibus cohortes Ariminum praemittit, alam tueri terga iubet: ipse flexit in Umbriam atque inde Etruriam, ubi cognito pugnae Cremonensis eventu non ignavum et, si provenisset, atrox consilium iniit, ut arreptis navibus in quamcunque partem Narbonensis provinciae egressus Gallias et exercitus et Germaniae gentes novumque bellum cieret.

Digresso Valente trepidos, qui Ariminum tenebant, 42 Cornelius Fuscus, admoto exercitu et missis per proxima litorum Liburnicis, terra marique circumvenit: occupantur plana Umbriae et qua Picens ager Hadria alluitur. omnisque Italia inter Vespasianum ac Vitellium Appenninis iugis dividebatur. Fabius Valens e sinu Pisano segnitia maris aut adversante vento portum Herculis Monoeci depellitur. haud procul inde agebat Marius Maturus Alpium maritimarum procurator, fidus Vitellio, cuius sacramentum cunctis circa hostilibus nondum exuerat; is Valentem comiter exceptum, ne Galliam Narbonensem temere ingredere-

- tur, monendo terruit; simul ceterorum fides metu infracta. namque circumiectas civitates procurator Valerius Paulinus, strenuus militiae et Vespasiano ante fortunam amicus, 43 in verba eius adegerat; concitisque omnibus, qui exauctorati a Vitellio bellum sponte sumebant, Foroiuliensem coloniam, claustra maris, praesidio tuebatur, eo gravior auctor, quod Paulino patria Forum Iulii et honos apud praetorianos, quorum quondam tribunus fuerat, ipsique pagani favore municipali et futurae potentiae spe iuvare partes adnitebantur. quae ut paratu firma et aucta rumore apud varios Vitellianorum animos increbrueret, Fabius Valens cum quattuor speculatoribus et tribus amicis, totidem centurionibus, ad naves regreditur; Maturo ceterisque remanere et in verba Vespasiani adigi volentibus fuit. ceterum ut mare tutius Valenti quam litora aut urbes, ita futuri ambiguus et magis quid vitaret quam cui fideret certus, adversa tempestate Stoechadas Massiliensium insulas adfertur; ibi eum missae a Paulino Liburnicae oppressere.
- 44 Capto Valente cuncta ad victoris opes conversa, initio per Hispaniam a prima Adiutrice legione orto, quae memoria Othonis infensa Vitellio decimam quoque ac sextam traxit; nec Galliae cunctabantur; et Britanniam *vetus* erga Vespasianum favor, quod illic secundae legioni a Claudio praepositus et bello clarus egerat, non sine motu adiunxit ceterarum, in quibus plerique centuriones ac milites a Vitellio provecti expertum iam principem anxii mutabant.
- 45 Ea discordia et crebris belli civilis rumoribus Britanni sustulere animos auctore Venutio, qui super insitam ferociam et Romani nominis odium propriis in Cartimanduum reginam stimulis accendebatur: Cartimandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate; et auxerat potentiam, postquam capto per dolum rege Carataco instruxisse triumphum Claudii Caesaris videbatur: inde opes et rerum secundarum luxus; spreto Venutio, is fuit maritus, armigerum eius Vellocatum in matrimonium regnumque accepit; concussa statim flagitio domus: pro marito studia civitatis, pro adultero libido reginae et saevitia; igitur Venutius accitis auxiliis, simul ipsorum Brigantum defectione in extremum discrimen Cartimanduum adduxit;

p. Ch. 69.

tum petita a Romanis praesidia: et cohortes alaeque nostrae variis proeliis, exemere tamen periculo reginam; regnum Venutio, bellum nobis relictum.

Turbata per eosdem dies Germania; et socordia dum, seditione legionum, externa vi, perfidia sociali prope afflicta Romana res; id bellum cum causis et eventibus, etenim longius protractum est, mox memorabimus. mota et Dacorum gens, numquam fida, tunc sine metu abducto è Moesia exercitu; sed prima rerum quieti speculabantur: ubi flagrare Italiam bello, cuncta in vicem hostilia accipere, expugnatis cohortium alarumque hibernis utraque Danuvii ripa potiebantur; iamque castra legionum excindere parabant, ni Mucianus sextam legionem opposuisset, Cremonensis victoriae gnarus, ac ne externa moles utrimque ingrueret, si Dacus Germanusque diversi inrupissent: adfuit, ut saepe alias, fortuna populi Romani, quae Mucianum viresque Orientis illuc tulit, et quod Cremonae interim transegit. Fonteius Agrippa ex Asia, pro consule eam provinciam annuo imperio tenuerat, Moesiae praepositus est, additis copiis e Vitelliano exercitu, quem spargi per provincias et externo bello inligari pars consilii pacisque erat.

Nec ceterae nationes silebant: subita per Pontum arma 47 barbarum mancipium, regiae quondam classis praefectus, moverat; is fuit Anicetus, Polemonis libertus, praepotens olim, et postquam regnum in formam provinciae verterat, mutationis inpatiens; igitur Vitellii nomine adscitis gentibus quae Pontum adcolunt, corrupto in spem rapinarum egentissimo quoque, haud temnendae manus ductor, Trapezuntem vetusta fama civitatem, a Graecis in extremo Ponticae orae conditam, subitus inrupit; caesa ibi cohors, regium auxilium olim; mox donati civitate Romana signa armaque in nostrum modum, desidia licentiamque Gracorum retinebant; classis quoque faces intulit, vacuo mari eludens, quia lectissimas Liburnicarum omnemque militem Mucianus Byzantium adegerat; quin et barbari contemptim vagabantur, fabricatis repente navibus: camaras vocant, artis lateribus latam alvum sine vinculo aeris aut ferri connexam; et tumido mari, prout fluctus attollitur, summa

navium tabulis augent, donec in modum tecti claudantur; sic inter undas volvuntur, pari utrimque prora et mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere indiscretum et innoxium est.

- 48 Advertit ea res Vespasiani animum, ut vexillarios e legionibus ducemque Viridium Geminum, spectatae militiae, deligeret: ille inconpositum et praedae cupidine vagum hostem adortus coegit in naves, effectisque raptim Liburnicis adsequitur Anicetum in ostio fluminis Chobi, tutum sub Sedochezorum regis auxilio, quem pecunia donisque ad societatem perpulerat; ac primo rex minis armisque supplicem tueri: postquam merces proditionis aut bellum ostendebatur, fluxa, ut est barbaris, fide pactus Aniceti exitium per fugas tradidit, belloque servili finis inpositus.

Laetum ea victoria Vespasianum, cunctis super vota fluentibus, Cremonensis proelii nuntius in Aegypto adsequitur. eo properantius Alexandriam pergit, ut fracto Vitellii exercitu urbem quoque externae opis indigam fame urgeret; namque et Africam, eodem latere sitam, terra marique invadere parabat, clausis annonae subsidiis inopiam ac discordiam hosti facturus.

- 49 Dum hac totius orbis nutatione fortuna imperii transit, Primus Antonius nequaquam pari innocentia post Cremonam agebat, satisfactum bello ratus et cetera ex facili, seu felicitas in tali ingenio avaritiam, superbiam ceteraque occulta mala patefecit: ut captam Italiam persultare, ut suas legiones colere; omnibus dictis factisque viam sibi ad potentiam struere; utque licentia militem inbueret, interfectorum centurionum ordines legionibus offerebat: eo suffragio turbidissimus quisque delecti, nec miles in arbitrio ducum, sed duces militari violentia trahebantur. quae seditiosa et corrumpendae disciplinae mox in praedam vertebat, nihil adventantem Mucianum veritus, quod exitiosius erat quam Vespasianum sprevisse.

- 50 Ceterum propinqua hieme et humentibus Pado campis expeditum agmen incedere; signa aquilaeque victricium legionum, milites vulneribus aut aetate graves, plerique etiam integri Veronae relictis: sufficere cohortes alaeque et e legionibus lecti profligato iam bello videbantur. undecima

p. Ch. 69.

legio sese adiunxerat, initio cunctata, sed prosperis rebus anxia quod defuisset; sex milia Dalmatarum, recens dilectus, comitabantur; ducebat Pompeius Silvanus consularis; vis consiliorum penes Annium Bassum legionis legatum: is Silvanum socordem bello et dies rerum verbis terentem specie obsequii regebat, *ad* omniaque quae agenda forent quieta cum industria aderat. ad has copias e classicis Ravennatibus, legionariam militiam poscentibus, optimus quisque adsciti: classem Dalmatae supplere. exercitus ducesque ad Fanum Fortunae iter sistunt, de summa rerum cunctantes, quod motas ex urbe praetorias cohortes audierant et teneri praesidiis Appenninum rebantur; et ipsos in regione bello attrita inopia et seditiosae militum voces terrebant, clavarium — donativi nomen est — flagitantium; nec pecuniam aut frumentum providerant, et festinatio atque aviditas praepediebant, dum quae accipi poterant rapiuntur.

Celeberrimos auctores habeo, tantam victoribus adversus fas nefasque inreverentiam fuisse, ut gregarius eques 51 occisum a se proxima acie fratrem professus praemium a ducibus petierit; nec illis aut honorare eam caedem ius hominum aut ulcisci ratio belli permittebat: distulerant tamquam maiora meritum quam quae statim exsolverentur; nec quidquam ultra traditur. ceterum et prioribus civium bellis par scelus inciderat; nam proelio, quo apud Ianiculum adversus Cinnam pugnatum est, Pompeianus miles fratrem suum, dein cognito facinore se ipsum interfecit, ut Sisenna memorat: tanto acrior apud maiores sicut virtutibus gloria, ita flagitiis paenitentia fuit. sed haec aliaque ex vetere memoria petita, quotiens res locusque exempla recti aut solatia mali poscet, haud absurde memorabimus.

Antonio ducibusque partium praemitti equites omnem- 52 que Umbriam explorari placuit, si qua Appennini iuga clementius adirentur; acciri aquilas signaque et quidquid Veronae militum foret, Padumque et mare commeatibus compleri. erant inter duces qui necterent moras: quippe nimis iam Antonius, et certiora ex Muciano sperabantur; namque Mucianus tam celeri victoria anxius, et ni praesens urbe poteretur, expertem se belli gloriaeque ratus, ad Primum et Varum media scriptitabat, instandum coeptsit aut rursus

cunctandi utilitates edisserens atque ita compositus, ut ex eventu rerum adversa abnueret vel prospera agnosceret. Plotium Griphum, nuper a Vespasiano in senatorium ordinem adscitum ac legioni praepositum, ceterosque sibi fidos apertius monuit, hique omnes de festinatione Primi ac Vari sinistre et Muciano volentia rescripsere; quibus epistulis Vespasiano missis effecerat, ut non pro spe Antonii consilia factaque eius aestimarentur.

- 53 Aegre id pati Antonius et culpam in Mucianum conferre, cuius criminationibus eviuisent pericula sua; nec sermonibus temperabat, immodicus lingua et obsequii insolens. litteras ad Vespasianum composuit iactantius quam ad principem nec sine occulta in Mucianum insectatione: se Pannonicas legiones in arma egisse, suis stimulis excitos Moesiae duces, sua constantia perruptas Alpes, occupatam Italiam, intersepta Germanorum Raetorumque auxilia; quod discordes dispersasque Vitellii legiones equestri procella, mox peditum vi per diem noctemque fudisset, id pulcherrimum et sui operis; casum Cremonae bello imputandum: maiore damno, plurium urbium excidiis veteres civium discordias rei publicae stetisse. non se nuntiis neque epistulis, sed manu et armis imperatori suo militare; neque officere gloriae eorum qui Asiam interim composuerint: illis Moesiae pacem, sibi salutem securitatemque Italiae cordi fuisse; suis exhortationibus Gallias Hispaniasque, validissimam terrarum partem, ad Vespasianum conversas: sed cecidisse in inritum labores, si praemia periculorum soli adsequantur qui periculis non adfuerint. nec fefellere ea Mucianum; inde graves simultates, quas Antonius simplicius, Mucianus callide eoque inplacabilius nutriebat.

- 54 At Vitellius fractis apud Cremonam rebus nuntios cladis occultans stulta dissimulatione remedia potius malorum quam mala differebat; quippe confitenti consultantique supererant spes viresque: cum e contrario laeta omnia fingeret, falsis ingravescebat. mirum apud ipsum de bello silentium; prohibiti per civitatem sermones, eoque plures, ac, si liceret, vere narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgaverant. nec duces hostium augendae famae deerant,

p. Ch. 69.

captos Vitellii exploratores circumductosque, ut robora victoris exercitus noscerent, remittendo; quos omnis Vitellius secreto percontatus interfici iussit. notabili constantia centurio Iulius Agrestis post multos sermones, quibus Vitellium ad virtutem frustra accendebat, perpulit ut ad vires hostium spectandas quaeque apud Cremonam acta forent, ipse mitteretur; nec exploratione occulta fallere Antonium temptavit, sed mandata imperatoris suumque animum professus, ut cuncta viseret postulat: missi qui locum proelii, Cremonae vestigia, captas legiones ostenderent; Agrestis ad Vitellium remeavit abnuentique vera esse quae adferret atque ultro corruptum arguenti „quandoquidem“ inquit „magno documento opus est, nec alius iam tibi aut vitae aut mortis meae usus, dabo cui credas“ atque ita digressus voluntaria morte dicta firmavit. quidam iussu Vitellii interfectum, de fide constantiaque eadem tradidere.

Vitellius, ut e somno excitus, Iulium Priscum et Al- 55
fenum Varum cum quattuordecim praetoriis cohortibus et omnibus equitum alis obsidere Appenninum iubet; secuta e classicis legio: tot milia armatorum, lecta equis virisque, si dux alius foret, inferendo quoque bello satis pollebant; ceterae cohortes ad tuendam urbem L. Vitellio fratri datae: ipse nihil e solito luxu remittens et diffidentia properus festinare comitia, quibus consules in multos annos destinabat; foedera sociis, Latium externis dilargiri; his tributa dimittere, alios immunitatibus iuvare; denique nulla in posterum cura lacerare imperium. sed volgus ad magnitudinem beneficiorum hiabat, stultissimus quisque pecuniis mercabatur, apud sapientes cassa habebantur, quae neque dari neque accipi salva re publica poterant. tandem flagitante exercitu, qui Mevaniam insederat, magno senatorum agmine, quorum multos ambitione, plures formidine trahebat, in castra venit, incertus animi et infidis consiliis obnoxius.

Contionanti, prodigiosum dictu, tantum foedarum vo- 56
lucrum supervolitavit, ut nube atra diem obtenderent; accessit dirum omen profugus altaribus taurus disiecto sacrificii apparatu, longe nec ut feriri hostias mos est, confossus. sed praecipuum ipse Vitellius ostentum erat, ignarus militiae, inprovidus consilii, quis ordo agminis, quae cura

explorandi, quantus urgendo trahendove bello modus, alios rogitans, et ad omnis nuntios voltu quoque et incessu trepidus, dein temulentus: postremo taedio castrorum et audita defectione Misenensis classis Romam revertit, recentissimum quodque vulnus pavens, summi discriminis incuriosus. nam cum transgredi Appenninum integro exercitus sui robore et fessos hieme atque inopia hostes adgredi in aperto foret, dum dispergit vires, acerrimum militem et usque in extrema obstinatum trucidandum capientdumque tradidit, peritissimis centurionum dissentientibus et, si consulerentur, vera dicturis; arcuere eos intimi amicorum Vitellii, ita formatis principis auribus, ut aspera quae utilia, nec quidquam nisi iucundum et laesurum acciperet.

57 Sed classem Misenensem — tantum civilibus discordiis etiam singulorum audacia valet — Claudius Faventinus centurio per ignominiam a Galba dimissus ad defectionem traxit, fictis Vespasiani epistulis pretium proditionis ostentans. praeerat classi Claudius Apollinaris, neque fidei constans neque strenuus in perfidia; et Apinius Tiro, praetura functus ac tum forte Minturnis agens, ducem se defectoribus obtulit; a quibus municipia coloniaeque impulsae, praecipuo Puteolanorum in Vespasianum studio, contra Capua Vitellio fida, municipalem aemulationem bellis civilibus miscebant. Vitellius Claudium Iulianum — is nuper classem Misenensem molli imperio rexerat — permulcendis militum animis delegit; data in auxilium urbana cohors et gladiatores, quibus Iulianus praeerat: ut collata utrimque castra, haud magna cunctatione Iuliano in partes Vespasiani transgresso, Tarracinam occupavere, moenibus situque magis quam ipsorum ingenio tutam.

58 Quae ubi Vitellio cognita, parte copiarum Narniae cum praefectis praetorii relictis L. Vitellium fratrem cum sex cohortibus et quingentis equitibus ingruenti per Campaniam bello opposuit: ipse aeger animi studiis militum et clamoribus populi arma poscentis refovebatur, dum vulgus ignavum et nihil ultra verba ausurum falsa specie exercitum et legiones appellat. hortantibus libertis — nam amicorum eius quanto quis clarior, minus fidus — vocari tribus iubet, dantes nomina sacramento adigit; superfluite

p. Ch. 69.

multitudine curam dilectus in consules partitur; servorum numerum et pondus argenti senatoribus indicit; equites Romani obtulere operam pecuniasque, etiam libertinis idem munus ultro flagitantibus. ea simulatio officii a metu profecta verterat in favorem; ac plerique haud proinde Vitellium quam casum locumque principatus miserabantur. nec deerat ipse voltu, voce, lacrimis misericordiam elicere, largus promissis, et quae natura trepidantium est, inmodicus; quin et Caesarem se dici voluit, aspernatus antea, sed tunc superstitione nominis, et quia in metu consilia prudentium et vulgi rumor iuxta audiuntur. ceterum ut omnia inconculti impetus coepta initiis valida spatio languescunt, dilabi paulatim senatores equitesque, primo cunctanter et ubi ipse non aderat, mox contemptim et sine discrimine, donec Vitellius pudore inriti conatus quae non dabantur remisit.

Ut terrorem Italiae possessa Mevania ac velut renatum 59 ex integro bellum intulerat, ita haud dubium erga Flavianas partes studium tam pavidus Vitellii discessus addidit; erectus Samnis Pelignusque et Marsi aemulatione, quod Campania praevenisset, ut in novo obsequio, ad cuncta belli munia acres erant. sed foeda hieme per transitum Appennini conflictatus exercitus; et vix quieto agmine nives eluctantibus patuit, quantum discriminis adeundum foret, ni Vitellium retro fortuna vertisset, quae Flavianis ducibus non minus saepe quam ratio adfuit. obvium illic Petilium Cerialem habuere, agresti cultu et notitia locorum custodias Vitellii elapsum; propinqua adfinitas Ceriali cum Vespasiano, nec ipse inglorius militiae, eoque inter duces adsumptus est. Flavio quoque Sabino ac Domitiano patuisse effugium multi tradidere; et missi ab Antonio nuntii per varias fallendi artes penetrabant, locum ac praesidium monstrantes: Sabinus inhabilem labori et audaciae valetudinem causabatur; Domitiano aderat animus, sed custodes a Vitellio additi, quamquam se socios fugae promitterent, tamquam insidiantes timebantur; atque ipse Vitellius respectu suarum necessitudinum nihil in Domitianum atrox parabat.

Duces partium ut Carsulas venere, paucos ad requiem 60 dies sumunt, donec aquilae signaque legionum adseque-

rentur; et locus ipse castrorum placebat, late prospectans, tuto copiarum adgestu, florentissimis pone tergum municipiis; simul colloquia cum Vitellianis decem milium spatio distantibus et proditio sperabatur. aegre id pati miles, et victoriam malle quam pacem; ne suas quidem legiones opperiebantur, ut praedae quam periculorum socias. vocatos ad contionem Antonius docuit esse adhuc Vitellio vires, ambiguas, si deliberarent, acres, si desperassent; initia bellorum civilium fortunae permittenda: victoriam consiliis et ratione perfici; iam Misenensem classem et pulcherrimam Campaniae oram descivisse, nec plus e toto terrarum orbe reliquum Vitellio quam quod inter Tarracinam Narniamque iaceat; satis gloriae proelio Cremonensi partum, et exitio Cremonae nimium invidiae: ne concupiscerent Romam capere potius quam servare; maiora illis praemia et multo maximum decus, si incolumitatem senatui populoque Romano sine sanguine quacsissent. his ac talibus mitigati animi.

61 Nec multo post legiones venere. et terrore famaue aucti exercitus Vitellianae cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad transitionem, qui suas centurias turmasque tradere, donum victori et sibi in posterum gratiam, certabant. per eos cognitum est Interamnā proximis campis praesidio quadringentorum equitum teneri; missus extemplo Varus cum expedita manu paucos repugnantium interfecit; plures abiectis armis veniam petivere; quidam in castra refugi cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutem copiasque hostium, quo amissi praesidii dedecus lenirent. nec ulla apud Vitellianos flagitii poena, et praemiis defectorum versa fides; ac reliquum perfidiae certamen; crebra transfugia tribunorum centurionumque: nam gregarius miles induruerat pro Vitellio, donec Priscus et Alfenus desertis castris ad Vitellium regressi pudore proditiōis cunctos exsolverent.

62 Isdem diebus Fabius Valens Urbini in custodia interficitur. caput eius Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam ultra spem foverent; nam pervasisse in Germanias Valentem et veteres illic novosque exercitus ciere credebant: visa caede in desperationem versi. et Flavianus

p Ch. 69.

exercitus immane quantum *aucto* animo exitium Valentis ut finem belli accepit. natus erat Valens Anagninae equestri familia; procax moribus, neque absurdus ingenio famam urbanitatis per lasciviam petere; ludicro Iuvenalium sub Nerone velut ex necessitate, mox sponte mimos actitavit, scite magis quam probe; legatus legionis et fovit Verginium et infamavit; Fonteium Capitonem corruptum, seu quia corrumpere nequiverat, interfecit; Galbae proditor, Vitellio fidus et aliorum perfidia inlustratus.

Abrupta undique spe Vitellianus miles transiturus in 63 partes, id quoque non sine decore, sed sub signis vexillisque, in subiectos Narniae campos descendere; Flavianus exercitus, ut ad proelium intentus ornatusque, densis circa viam ordinibus adstiterat; accepti in medium Vitelliani, et circumdatos Primus Antonius clementer adloquitur: pars Narniae, pars Interamnae subsistere iussi; relictæ simul e victricibus legiones, neque quiescentibus graves et adversus contumaciam validæ. non omisere per eos dies Primus ac Varus crebris nuntiis salutem et pecuniam et secreta Campaniæ offerre Vitellio, si positis armis seque ac liberos suos Vespasiano permisisset; in eundem modum et Mucianus composuit epistulas; quibus plerumque fidere Vitellius, ac de numero servorum, electione litorum loqui: tanta torpedo invaserat animum, ut, si principem eum fuisse ceteri non meminissent, ipse oblivisceretur.

At primores civitatis Flavium Sabinum, præfectum 64 urbis, secretis sermonibus incitabant, victoriae famaëque partem capesseret: esse illi proprium militem cohortium urbanarum nec defuturas vigilum cohortes, servitia ipsorum, fortunam partium, et omnia prona victoribus; ne Antonio Varoque de gloria concederet: paucas Vitellio cohortes, et maestis undique nuntiis trepidas; populi mobilem animum, et si ducem se praeberet, easdem illas adulationes pro Vespasiano fore: ipsum Vitellium ne prosperis quidem parem, adeo ruentibus debilitatum; gratiam patrati belli penes eum qui urbem occupasset: id Sabino convenire ut imperium fratri reservaret; id Vespasiano, ut ceteri post Sabinum haberentur.

Haudquaquam erecto animo eas voces accipiebat, in- 65

validus senecta: sed erant qui occultis suspicionibus in-
cesserent, tamquam invidia et aemulatione fortunam fratris
moraretur. namque Flavius Sabinus aetate prior privatis
utriusque rebus auctoritate pecuniaque Vespasianum antei-
bat, et credebatur adfectam eius fidem *precio* iuvisse domo
agrisque pignori acceptis; unde, quamquam manente in spe-
ciem concordia, offensarum operta metuebantur. melior in-
terpretatio, mitem virum abhorreere a sanguine et caedibus,
eoque crebris cum Vitellio sermonibus de pace ponendisque
per condicionem armis agitare: saepe domi congressi, po-
stremo in aede Apollinis, ut fama fuit, pepigere; verba
vocesque duos testes habebant, Cluvium Rufum et Silium
Italicum; voltus procul visentibus notabantur, Vitellii proie-
ctus et degener, Sabinus non insultans et miseranti propior.

66 Quodsi tam facile suorum mentes flexisset Vitellius
quam ipse cesserat, incruentam urbem Vespasiani exerci-
tus intrasset: ceterum ut quisque Vitellio fidus, ita pacem
et condiciones abnuebant, discrimen ac dedecus ostentan-
tes, et fidem in libidine victoris; nec tantam Vespasiano
superbiam ut privatum Vitellium pateretur; ne victos qui-
dem laturos; ita periculum ex misericordia: ipsum sane
senem et prosperis adversisque satiatum, sed quod nomen,
quem statum filio eius Germanico fore? nunc pecuniam et
familiam et beatos Campaniae sinus promitti; sed ubi im-
perium Vespasianus invaserit, non ipsi, non amicis eius,
non denique exercitibus securitatem nisi extincto aemulo
redituram. Fabium illis Valentem captivum et *casibus du-*
bis reservatum praegravem fuisse: nedum Primus ac Fu-
scus et specimen partium Mucianus ullam in Vitellium nisi
occidendi licentiam habeant; non a Caesare Pompeium,
non ab Augusto Antonium incolumes relictos, nisi forte
Vespasianus altiores spiritus gerat, Vitellii cliens, cum Vi-
telliis collega Claudio foret: quin, ut censuram patris, ut
tres consulatus, ut tot egregiae domus honores deceret,
desperatione saltem in audaciam accingeretur! perstare
militem, superesse studia populi; denique nihil atrocis
eventurum quam in quod sponte ruant; moriendum victis,
moriendum deditis: id solum referre, novissimum spiritum
per ludibrium et contumelias effundant an per virtutem.

p. Ch. 69.

surdae ad fortia consilia Vitellio aures: obruebatur animus 67
 miseratione curaque, ne pertinacibus armis minus placabilem victorem relinqueret coniugi ac liberis; erat illi et fessa aetate parens, quae tamen paucis ante diebus opportuna morte excidium domus praevenit, nihil principatu filii adsecuta nisi luctum et bonam famam.

xv. kalendas Ian. audita defectione legionis cohortiumque, quae se Narniae dediderant, pullo amictu palatio degreditur, maesta circum familia; ferebatur lecticula parvulus filius, velut in funebrem pompam; voces populi blandae et intempestivae, miles minaci silentio. nec quisquam adeo 68
 rerum humanarum inmemor quem non commoveret illa facies, Romanum principem et generis humani paulo ante dominum relictam fortunae suae sede per populum, per urbem exire de imperio; nihil tale viderant, nihil audierant: repentina vis dictatorem Caesarem oppresserat, occultae Gaium insidiae; nox et ignotum rus fugam Neronis absconderant; Piso et Galba tamquam in acie cecidere: in sua contione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam feminis, pauca et praesenti maestitiae congruentia locutus, cedere se pacis et rei publicae causa: retinerent tantum memoriam sui, fratremque et coniugem et innoxiam liberorum aetatem miserarentur; simul filium protendens, modo singulis modo universis commendans, postremo fletu praepediente adsistenti consuli, Caecilius Simplex erat, exsolutum a latere pugionem, velut ius necis vitaeque civium, reddebat. aspernante consule, reclamantibus qui in contione adstiterant, ut in aede Concordiae positurus insignia imperii domumque fratris petiturus discessit; maior hinc clamor obsistentium penetibus privatis, in palatium vocantium; interclusum aliud iter, idque solum quo in sacram viam pergeret patebat: tum consilii inops in palatium rediit.

Praevenerat rumor eiurari ab eo imperium, scripseratque Flavius Sabinus cohortium tribunis ut militem cohiberent. igitur tamquam omnis res publica in Vespasiani 69
 sinum cecidisset, primores senatus et plerique equestris ordinis omnisque miles urbanus et vigiles domum Flavii Sabini complevere: illuc de studiis volgi et minis Germa-

nicarum cohortium adfertur. longius iam progressus erat, quam ut regredi posset; et suo quisque metu, ne disiectos eoque minus validos Vitelliani consecrarentur, cunctantem in arma inellebant; sed quod in eiusmodi rebus accidit, consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumpsere. circa lacum Fundani descendentibus qui Sabinum comitabantur, armatis occurrunt promptissimi Vitellianorum; modicum ibi proelium improviso tumultu, sed prosperum Vitellianis fuit. Sabinus re trepida, quod tutissimum e praesentibus, arcem Capitolii insedit mixto milite et quibusdam senatorum equitumque, quorum nomina tradere haud promptum est, quoniam victore Vespasiano multi id meritum erga partes simulavere; subierant obsidium etiam feminae, inter quas maxime insignis Verulana Gratilla, neque liberos neque propinquos sed bellum secuta. Vitellianus miles socordi custodia clausos circumdedit; eoque concubia nocte suos liberos Sabinus et Domitianum fratris filium in Capitolium accivit, misso per neglecta ad Flavianos duces nuntio, qui circumsideri ipsos et, ni subveniretur, artas res nuntiaret. noctem adeo quietam egit, ut digredi sine noxa potuerit: quippe miles Vitellii adversus pericula ferox, laboribus et vigiliis parum intentus erat, et hibernus imber repente fusus oculos auresque impediabat.

- 70 Luce prima Sabinus, antequam in vicem hostilia coeptarent, Cornelium Martialem e primipilaribus ad Vitellium misit cum mandatis et questu quod pacta turbarentur: simulationem prorsus et imaginem deponendi imperii fuisse ad decipiendos tot illustres viros; cur enim e rostris fratris domum, imminentem foro et inritandis hominum oculis, quam Aventinum et penates uxoris petisset? ita privato et omnem principatus speciem vitanti convenisse: contra Vitellium in palatium, in ipsam imperii arcem regressum; inde armatum agmen emissum, stratam innocentium caedibus celeberrimam urbis partem, ne Capitolio quidem abstinere; togatum nempe se et unum e senatoribus, dum inter Vespasianum ac Vitellium proeliis legionum, captivitatibus urbium, deditionibus cohortium iudicatur, iam Hispaniis Germaniisque et Britannia desciscentibus, fratrem Vespasiani mansisse in fide, donec ultro ad condiciones vocaretur.

p. Ch. 69.

pacem et concordiam victis utilia, victoribus tantum pulchra esse. si conventionis paeniteat, non se, quem perfidia deceperit, ferro peteret, non filium Vespasiani vix puberem — quantum occisis uno sene et uno iuvene profici? — iret obviam legionibus et de summa rerum illic certaret: cetera secundum eventum proelii cessura. trepidus ad haec Vitellius pauca purgandi sui causa respondit, culpam in militem conferens, cuius nimio ardori inparem esse modestiam suam; et monuit Martialem, ut per secretam aedium partem occulte abiret, ne a militibus internuntius invisae pacis interficeretur: ipse neque iubendi neque vetandi potens, non iam imperator sed tantum belli causa erat.

Vixdum regresso in Capitolium Martiale furens miles 71
aderat, nullo duce, sibi quisque auctor; cito agmine forum et imminetia foro templa praetervecti erigunt aciem per adversum collem usque ad primas Capitolinae arcis fores. erant antiquitus porticus in latere clivi dextrae subeuntibus; in quarum tectum egressi saxis tegulisque Vitellianos obruebant; neque illis manus nisi gladiis armatae; et arcescere tormenta aut missilia tela longum videbatur: faces in prominentem porticum iecere, et sequebantur ignem, ambustasque Capitolii fores penetrassent, ni Sabinus revolsas undique statuas, decora maiorum, in ipso aditu vice muri obiecisset. tum diversos Capitolii aditus invadunt iuxta lucum asyli et qua Tarpeia rupes centum gradibus aditur: improvisa utraque vis; propior atque acrior per asylum in-gruebat; nec sisti poterant scandentes per coniuncta aedificia, quae, ut in multa pace, in altum edita solum Capitolii aequabant: hic ambigitur, ignem tectis obpugnatores iniecerint, an obsessi, quae crebrior fama, nitentes ac progressos depulerint. inde lapsus ignis in porticus adpositas aedibus; mox sustinentes fastigium aquilae vetere ligno traxerunt flammam alueruntque: sic Capitolium clausis foribus indefensum et indireptum conflagravit.

Id facinus post conditam urbem luctuosissimum foedis- 72
simumque rei publicae populi Romani accidit, nullo externo hoste, propitiis, si per mores nostros liceret, deis, sedem Iovis Optimi Maximi auspicato a maioribus pignus imperii conditam, quam non Porsenna dedita urbe neque Galli capta

temerare potuissent, furore principum excindi. arserat et ante Capitolium civili bello, sed fraude privata: nunc palam obsessum, palam incensum, quibus armorum causis, quo tantae cladis pretio? stetit *dum* pro patria bellavimus: voverat Tarquinius Priscus rex bello Sabino, ieceratque fundamenta spe magis futurae magnitudinis quam quo modicae adhuc populi Romani res sufficerent; mox Servius Tullius sociorum studio, dein Tarquinius Superbus capta Suessa Pometia hostium spoliis extruxere; sed gloria operis libertati reservata: pulsus regibus Horatius Pulvillus iterum consul dedicavit, ea magnificentia quam immensae postea populi Romani opes ornarent potius quam augerent. isdem rursus vestigiis situm est, postquam interiecto quadringentorum quindecim annorum spatio L. Scipione, C. Norbano consulibus flagraverat; curam victor Sulla suscepit, neque tamen dedicavit: hoc solum felicitati eius negatum: Lutatii Catuli nomen inter *tanta* Caesarum opera usque ad Vitellium mansit. ea tunc aedes cremabatur.

- 73 Sed plus pavoris obsessis quam obsessoribus intulit. quippe Vitellianus miles neque astu neque constantia inter dubia indigebat: ex diverso trepidi milites, dux segnis et velut captus animi non lingua, non auribus competere; neque alienis consiliis regi, neque sua expedire; huc illuc clamoribus hostium circumagi; quae iusserat, vetare, quae vetuerat, iubere; mox, quod in perditis rebus accidit, omnes praecipere, nemo exequi: postremo abiectis armis fugam et fallendi artes circumspectabant. inrumpunt Vitelliani et cuncta sanguine, ferro flammisque miscent; pauci militarium virorum, inter quos maxime insignes Cornelius Martialis, Aemilius Pacensis, Casperius Niger, Didius Scaeva, pugnam ausi obtruncantur; Flavium Sabinum inermem neque fugam coeptantem circumstant, et Quintium Atticum consulem, umbra honoris et suamet vanitate monstratum, quod edicta in populum pro Vespasiano magnifica, probrosa adversus Vitellium iecerat: ceteri per varios casus elapsi, quidam servili habitu, alii fide clientium contexti et inter sarcinas abdit; fuere qui excepto Vitellianorum signo, quo inter se noscebantur, ultro rogitantes respondentesve audaciam pro latebra haberent.

p. Ch. 69.

Domitianus prima inruptione apud aedituum occultatus, 74
 sollertia liberti lineo amictu turbae sacricolarum inmixtus
 ignoratusque, apud Cornelium Primum paternum clientem
 iuxta Velabrum delituit; ac potente rerum patre, disiecto
 aeditui contubernio, modicum sacellum Iovi Conservatori
 aramque posuit casus suos in marmore expressam; mox
 imperium adeptus Iovi Custodi templum ingens seque in
 sinu dei sacravit. Sabinus et Atticus onerati catenis et ad
 Vitellium ducti nequaquam infesto sermone voltuque exci-
 piuntur, frementibus qui ius caedis et praemia navatae ope-
 rac petebant; clamore e proximis orto sordida pars plebis
 supplicium Sabini exposcit, minas adulationesque miscet;
 stantem pro gradibus palatii Vitellium et preces parantem
 pervicere, ut absisteret: tum confossum conlaceratumque et
 absciso capite truncum corpus Sabini in Gemonias trahunt.

Hic exitus viri haud sane spernendi: quinque et tri- 75
 ginta stipendia in re publica fecerat, domi militiaeque cla-
 rus; innocentiam iustitiamque eius non argueres; sermonis
 nimius erat: id unum septem annis quibus Moesiam, duo-
 decim quibus praefecturam urbis obtinuit, calumniatus est
 rumor. in fine vitae alii segnem, multi moderatum et ci-
 vium sanguinis parcum credere: quod inter omnis con-
 stiterit, ante principatum Vespasiani decus domus penes
 Sabinum erat. caedem eius laetam fuisse Muciano acce-
 pimur; ferebant plerique etiam paci consultum dirempta
 aemulatione inter duos, quorum alter se fratrem imperato-
 ris, alter consortem imperii cogitaret. sed Vitellius consulis
 supplicium poscenti populo restitit, placatus ac velut vicem
 reddens, quod interrogantibus quis Capitolium incendisset
 se reum Atticus obtulerat, eaque confessione, sive aptum
 tempori mendacium fuit, invidiam crimenque agnovisse et
 a partibus Vitellii amolitus videbatur.

Isdem diebus L. Vitellius positus apud Feroniam castris 76
 excidio Tarracinae imminabat, clausis illic gladiatoribus
 remigibusque, qui non egredi moenia neque periculum in
 aperto audebant; praecerat, ut supra memoravimus, Iulia-
 nus gladiatoribus, Apollinaris remigibus, lascivia socordia-
 que gladiatorum magis quam ducum similes: non vigilias
 agere, non intuta moenium firmare; noctu dieque fluxi et

amoena litorum personantes, in ministerium luxus dispersis militibus, de bello tantum inter convivia loquebantur. paucos ante dies discesserat Apinius Tiro, donisque ac pecuniis acerbe per municipia conquirendis plus invidiae quam virium partibus addebat.

- 77 Interim ad L. Vitellium servus Verginii Capitonis perfugit pollicitusque, si praesidium acciperet, vacuum arcem traditurum, multa nocte cohortes expeditas summis montium iugis super caput hostium sistit: inde miles ad caedem magis quam ad pugnam decurrit; sternunt inermes aut arma capientes, et quosdam somno excitos, cum tenebris, pavore, sonitu tubarum, clamore hostili turbarentur; pauci gladiatorum resistentes neque inulti cecidere: ceteri ad naves ruebant, ubi cuncta pari formidine implicabantur, permixtis paganis, quos nullo discrimine Vitelliani trucidabant. sex Liburnicae inter primum tumultum evasere, in quis praefectus classis Apollinaris; reliquae in litore captae, aut nimio ruentium onere pressas mare hausit; Iulianus ad L. Vitellium perductus et verberibus foedatus in ore eius iugulatur. fuere qui uxorem L. Vitellii Triariam incesse-
rent, tamquam gladio militari cincta inter luctum cladesque expugnatae Tarracinae superbe saeveque egisset; ipse lauream gestae prospere rei ad fratrem misit, percontatus statim regredi se an perdomandae Campaniae insistere iuberet: quod salutare non modo partibus Vespasiani sed rei publicae fuit; nam si recens victoria miles et super insitam perviciam secundis ferox Romam contendisset, haud parva mole certatum nec sine exitio urbis foret; quippe L. Vitellio quamvis infami inerat industria, nec virtutibus, ut boni, sed quomodo pessimus quisque, vitiis valebat.

- 78 Dum haec in partibus Vitellii geruntur, digressus Narnia Vespasiani exercitus festos Saturni dies Ocriculi per otium agitabat. causa tam pravae morae, ut Mucianum opperirentur; nec defuere qui Antonium suspicionibus arguerent tamquam dolo cunctantem post secretas Vitellii epistulas, quibus consulatum et nubilem filiam et dotaes opes pretium prodicionis offerebat; alii ficta haec et in gratiam Muciani composita; quidam omnium id ducum consilium fuisse, ostentare potius urbi bellum quam inferre, quando

p. Ch. 69.

validissimae cohortes a Vitellio descivissent, et abscisis omnibus praesidiis cessurus imperio videbatur: sed cuncta festinatione, deinde ignavia Sabini corrupta, qui sumptis temere armis munitissimam Capitolii arcem et ne magnis quidem exercitibus expugnabilem adversus tris cohortes tueri nequivisset: haud facile quis uni adsignaverit culpam, quae omnium fuit; nam et Mucianus ambiguis epistulis victores morabatur, et Antonius praepostero obsequio, vel dum regerit invidiam, crimen meruit; ceterique duces dum peractum bellum putant, finem eius insignivere. ne Petilius quidem Cerialis, cum mille equitibus praemissus, ut transversis itineribus per agrum Sabinum Salaria via urbem introiret, satis maturaverat, donec obsessi Capitolii fama cunctos simul exciret.

Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra multo iam noctis 79 serum auxilium venit; illic interfectum Sabinum, confla-grasse Capitolium, tremere urbem, maesta omnia accepit; plebem quoque et servitia pro Vitellio armari nuntiabatur. et Petilio Ceriali equestre proelium adversum fuerat: namque incautum et tamquam ad victos ruentem Vitelliani, interiectus equiti pedes, excepere; pugnatum haud procul urbe, inter aedificia hortosque et anfractus viarum; quae gnara Vitellianis, inconperta hostibus metum fecerant; neque omnis eques concors, adiunctis quibusdam qui nuper apud Narniam dediti fortunam partium speculabantur. capitur praefectus alae Tullius Flavianus; ceteri foeda fuga consternantur, non ultra Fidenas secutis victoribus.

Eo successu studia populi aucta; volgus urbanum arma 80 cepit; paucis scuta militaria; plures raptis, quod cuique obvium, telis signum pugnae exposcunt. agit grates Vitellius, et ad tuendam urbem prorumpere iubet. mox vocato senatu deliguntur legati ad exercitus, ut praetexto rei publicae concordiam pacemque suaderent. varia legatorum sors fuit: qui Petilio Ceriali occurrerant, extremum discrimen adiere, aspernante milite condiciones pacis; vulneratur praetor Arulenus Rusticus; auxit invidiam super violatum legati praetorisque nomen propria dignatio viri; pulsantur comites, occiditur proximus lictor, dimovere turbam ausus, et ni dato a duce praesidio defensi forent,

sacrum etiam in exteris gentes legatorum ius ante ipsa patriae moenia civilis rabies usque in exitum temerasset.

Aequioribus animis accepti sunt qui ad Antonium venerant, non quia modestior miles, sed duci plus auctoritatis. miscuerat se legatis Musonius Rufus equestris ordinis, studium philosophiae et placita Stoicorum aemulatus; coeptabatque permixtus manipulis, bona pacis ac belli discrimina disserens, armatos monere; id plerisque ludibrio, pluribus taedio; nec deerant qui propellerent proculcarentque, ni admonitu modestissimi cuiusque et aliis minitanti-
 81 bus omisisset intempestivam sapientiam. obviae fuere et virgines Vestales cum epistulis Vitellii ad Antonium scriptis: eximi supremo certamini unum diem postulabat; si moram interiecissent, facilius omnia conventura. virgines cum honore dimissae; Vitellio rescriptum Sabini caede et incendio Capitoli dirempta belli commercia.

82 Temptavit tamen Antonius vocatas ad contionem legiones mitigare, ut castris iuxta pontem *Mulvium* positis postera die urbem ingrederentur; ratio cunctandi, ne asperatus proelio miles non populo, non senatui, ne templis quidem ac delubris deorum consuleret: sed omnem prolationem ut inimicam victoriae suspectabant; simul fulgentia per colles vexilla, quamquam inbellis populus sequeretur, speciem hostilis exercitus fecerant. tripertito agmine pars, ut adstiterat, Flaminia via, pars iuxta ripam Tiberis incessit; tertium agmen per Salariam Collinae portae propinquabat. plebs invectis equitibus fusa; miles Vitellianus trinis et ipse praesidiis occurrit; proelia ante urbem multa et varia, sed Flavianis consilio ducum praestantibus saepius prospera; ii tantum conflictati sunt, qui in partem sinistram urbis ad Sallustianos hortos per angusta et lubrica viarum flexerant: superstantes maceris hortorum Vitelliani ad serum usque diem saxis pilisque subeuntes arcebant, donec ab equitibus, qui porta Collina intruperant, circumvenirentur. concurrere et in campo Martio infestae acies: pro Flavianis fortuna et parta totiens victoria, Vitelliani desperatione sola ruebant; et quamquam pulsi, rur-
 83 sus in urbe congregabantur. aderat pugnantibus spectator populus, utque in ludicro certamine, hos, rursus illos cla-

p. Ch. 69.

more et plausu fovebat; quotiens pars altera inclinasset, abditos in tabernis aut si quam in domum perfugerant, erui iugularique expostulantes parte maiore praedae potiebantur: nam milite ad sanguinem et caedes obverso spolia in volgus cedebant. saeva ac deformis urbe tota facies: alibi proelia et volnera, alibi balineae popinaeque; simul cruor et strues corporum, iuxta scorta et scortis similes; quantum in luxurioso otio libidinum, quidquid in acerbissima captivitate scelerum, prorsus ut eandem civitatem et furere crederes et lascivire. confixerant *et* ante armati exercitus in urbe, bis Lucio Sulla, semel Cinna victoribus; nec tunc minus crudelitatis: nunc inhumana securitas, et ne minimo quidem temporis voluptates intermissae; velut festis diebus id quoque gaudium accederet, exultabant, fruebantur, nulla partium cura, malis publicis laeti.

Plurimum molis in obpugnatione castrorum fuit, quae 84 acerrimus quisque ut novissimam spem retinebant: eo intentius victores, praecipuo veterum cohortium studio, cuncta validissimarum urbium excidiis reperta simul admovent, testudinem, tormenta, aggeres facesque, quidquid tot proeliis laboris ac periculi hausissent, opere illo consummari clamitantes: urbem senatui ac populo Romano, templa dis reddita: proprium esse militis decus in castris; illam patriam, illos penates; ni statim recipiantur, noctem in armis agendam. contra Vitelliani, quamquam numero fatoque dispares, inquietare victoriam, morari pacem, domos arasque cruore foedare, suprema victis solatia amplectebantur. multi semianimes super turres et propugnacula moenium expiravere: convolsis portis reliquus globus obtulit se victoribus; et cecidere omnes contrariis vulneribus versi in hostem: ea cura etiam morientibus decori exitus fuit.

Vitellius capta urbe per aversam palatii partem Aventinum in domum uxoris sellula defertur, ut si diem latebra vitavisset, Tarracinam ad cohortes fratremque perfugeret; dein mobilitate ingenii et, quae natura pavoris est, cum omnia metuenti praesentia maxime displicerent, in palatium regreditur vastum desertumque, dilapsis etiam infimis servitiorum aut occursum eius declinantibus. terret

solitudo et tacentes loci; temptat clausa, inhorrescit vacuis; fessusque misero errore, et pudenda latebra semet occultans, ab Iulio Placido tribuno cohortis protrahitur. vinctae pone tergum manus; laniata veste foedum spectaculum ducebatur, multis increpantibus, nullo inlacrimante: deformitas exitus misericordiam abstulerat. obuius e Germanicis militibus Vitellium infesto ictu per iram vel quo maturius ludibrio eximeret, an tribunum adpetierit, in incerto fuit: aurem tribuni amputavit ac statim confossus
85 est. Vitellium infestis mucronibus coactum modo erigere os et offerre contumeliis, nunc cadentes statuas suas, plerumque rostra aut Galbae occisi locum contueri, postremo ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini iacuerat, propulere. una vox non degeneris animi excepta, cum tribuno insultanti se tamen imperatorem eius fuisse respondit. ac deinde ingestis vulneribus concidit; et volgus eadem prauitate insectabatur interfectum, qua foverat viventem.

86 Patria illi Luceria; septimum et quinquagesimum aetatis annum explebat; consulatum, sacerdotia, nomen locumque inter primores nulla sua industria, sed cuncta patris claritudine adeptus. principatum ei detulere qui ipsum non noverant; studia exercitus raro cuiquam bonis artibus quaesita perinde adfuere quam huic per ignaviam. inerat tamen simplicitas ac liberalitas, quae, ni adsit modus, in exitium vertuntur; amicitias dum magnitudine munerum, non constantia morum contineri putat, meruit magis quam habuit. rei publicae haud dubie intererat Vitellium vinci: sed imputare perfidiam non possunt qui Vitellium Vespasiano prodidere, cum a Galba descivissent.

Praecipiti in occasum die, ob pavorem magistratuum senatorumque, qui dilapsi ex urbe aut per domos clientium semet occulabant, vocari senatus non potuit. Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur, ad duces partium progressum et Caesarem consalutatum miles frequens, utque erat in armis in paternos penates deduxit.

CORNELII TACITI
HISTORIARUM
LIBER QUARTUS.

BREVIARIUM.

Cap. 1. Interfecto Vitellio milites Flaviani in urbe saeviunt. 2. Domitianus nomen sedemque Caesaris nactus adulteriis filium principis agit. L. Vitellius interficitur. 3. Campania composita, Vespasiano senatus consulatum cum Tito filio, praeturam Domitiano et consulari imperium decernit. 4. Muciani, Antonii, ceterorum honores. restituendi Capitolii consilium. libertati consulit Helvidius Priscus. 5—8. eius vita et mores, et cum Eprio Marcello acre iurgium de legatis ad principem mittendis. 9. de impensis publicis dissensio. 10. Musonius Rufus in P. Celerem invehitur. 11. Mucianus urbem ingressus cuncta in se trahit, Calpurnium Galerianum caedi curat, Asiaticum libertum servili supplicio tollit. 12. Germanicae cladis fama, eius belli causa in Batavis. 13. dux Iulius Civilis. 14—16. is Batavos, Canninefates, Frisios excitat, statim dolo, mox aperta vi Romanos superat. 17. victoriae huius fama motae Germaniae auxilia offerunt Civili, qui et Galliarum societatem adfectat. 18. Hordeonii Flacci segnitia. victi Romani in Vetera castra fugiunt. 19. 20. Batavorum et Canninefatium cohortes, iussu Vitellii in urbem pergentes, corruptae Civili iunguntur, et Bonnensi proelio Romanorum aciem perfringunt. 21. Civilis consilii ambiguus suos in verba Vespasiani adigit, hostilia velans; 22. 23. mox Vetera obsidet, frustra. 24. 25. Hordeonius Flaccus seditione conflictatus summam rerum Voculae permittit. 26. 27. huic additus Herennius Gallus, re male gesta, verberatur. nova seditio. 28—30. Civilis, immensis auctibus ab universa Germania elatus, obsidium Veterum urget, Ubios vexat. varia certamina.

31. Nuntiato Cremonensi proelio auxilia Gallorum a Vitellio desciscunt. suos quoque Hordeonius in Vespasiani verba adigit haesitantes. 32. ad Civilem missus Montanus, ut a bello absistere iubeat, ab ipso temptatur. 33. 34. cum Vocula configit Civilis vario eventu, non sine utriusque ducis culpa. 35. Vocula male utitur victoria. Vetera obsidione liberat. 36. Civilis Geldubam capit. Romani milites Hordeonium necant. Vocula per tenebras evadit. 37. mox a Civile superati Voculam denuo sequuntur, quocum obsidione Mongitiacum liberant. Treveri nunc fidi, mox rebelles.

38. Vespasianus cum Tito consulatum init. falsi pavores in urbe et a L. Pisone. 39. Domitianus praetor. vis penes Mucianum. is Primi Antonii potentiam infringit. 40. restituti Galbae honores. Barcae Sorani manibus P. Celere damnato satisfactum. 41. alii quoque delatores castigati. 42. in his Aquilium Regulum, a Messalla

fratre defensum, Montanus percellit. 43. 44. idem in Marcellum temptat Helvidius intercedente Caesare, abolendam priorum temporum memoriam rato. itaque in paucos modo saevitum.

45. Senenses ob pulsatum senatorem puniti. Antonius Flamma lege repetundarum damnatus. 46. militaris seditio a Muciano repressa. 47. abrogati consulatus quos Vitellius dederat. funus censorium Flavio Sabino ductum. 48—50. L. Pisonis Africae proconsulis caedes. servi eius egregium mendacium. Oeensium Leptitanorumque discordiae compositae. fusi Garamantes. 51. Parthorum auxilia non recipit Vespasianus. 52. hunc iratum Domitiano Titus mitigat. 53. cura restituendi Capitoli in L. Vestinum collata.

54. Audita mors Vitellii duplicaverat bellum per Gallias Germaniasque. cum incendio Capitoli finis imperio adesse creditus. 55—58. interfecto Hordeonio conspirant cum Civile et Classico Iulius Tutor et Iulius Sabinus. nutant reliquae Galliae. Romanae quoque legiones temptantur, frustra renitente Vocula. 59. 60. quo caeso, vinctisque Herennio et Numisio legatis, istas pro imperio Galliarum sacramento adigit Civilis, Tutor Agrippinenses, Classicus obsessos ad Vetera. 61. Civilis voti compos crinem deponit. tum et maior auctoritas Veledae. 62. captarum legionum maestum silensque agmen. ala Picentina necem Voculae vindicat. 63—65. colonia Agrippinensis, Transrhenanis gentibus invisa, in summum discrimen adducta cum Civile societatem init, Veledae numen donis placat. 66. Civilis Betasios, Tungros, Nervios in fidem accipit. 67. fusi Lingones a Sequanis. Iulius Sabinus victus latet. 68. Mucianus cum Domitiano ad bellum accingitur. 69. Remi Gallias in fide Romana conservant, exceptis Treveris atque Lingonibus. 70. sed nec iis nec reliquis civitatibus nec ipsis ducibus satis consilii aut concordiae. Tutor ad Bingium victus. 71. Petilius Cerialis Mogontiacum venit, spes Romanorum erigit. Valentinum ducem magna strage adfectum capit. 72. Treveros intrat; militibus exitium urbis poscentibus resistit. victas legiones in castra recipit. 73. 74. Treveros et Lingones officii admonet. 75. Civilis et Classicus ad Cerialem litteras mittunt, ad quas ille nihil. 76. Civilis cunctandum, Tutor et Classicus statim pugnandum statuunt. 77. 78. atrox proelium, quo Cerialis initio victus mox victor castra hostium excindit. 79. Agrippinenses a Germanis desciscunt.

80. Mucianus Vitellii filium interficit. Antonius Primus ad Vespasianum profectus non pro spe excipitur. 81. multis miraculis caelestis in Vespasianum favor ostensus. ipse oculorum tabe notum, alium manu aegrum sanitati restituit. 82. confirmatur omine in templo Serapidis. 83. 84. eius origo Sinopensis, templum Alexandriae magnificum, nomen. 85. Valentinus supplicio adfectus. 86. Domitianus, frustra temptato Ceriali, an sibi exercitum imperiumque traditurus foret, litterarum studium et amorem carminum simulat.

Gesta haec partim eodem anno, partim imp. Vespasiano iterum, Tito filio coss.

p. Ch. 69.

Interfecto Vitellio bellum magis desierat quam pax 1
coeperat: armati per urbem victores inplacabili odio victos
consectabantur; plenae caedibus viae, cruenta fora tem-
plaque passim trucidatis, ut quemque fors obtulerat; ac
mox augescente licentia scrutari ac protrahere abditos; si
quem procerum habitu et iuventa conspexerant, obtrun-
care, nullo militum aut populi discrimine. quae saevitia
recentibus odiis sanguine explebatur, dein verterat in ava-
ritiam: nihil usquam secretum aut clausum sinebant, Vi-
tellianos occultari simulantes; initium id perfringendarum
domuum, vel si resisteretur, causa caedis; nec deerat egen-
tissimus quisque e plebe et pessimi servitiorum prodere
ultro dites dominos; alii ab amicis monstrabantur. ubique
lamenta, conclamationes et fortuna captae urbis, adeo ut
Othoniani Vitellianique militis invidiosa antea petulantia
desideraretur. duces partium accendendo civili bello acres,
temperandae victoriae in pares: quippe in turbas et discor-
dias pessimo cuique plurima vis, pax et quies bonis arti-
bus indigent.

Nomen sedemque Caesaris Domitianus acceperat, non- 2
dum ad curas intentus, sed stupris et adulteriis filium
principis agebat. praefectura praetorii penes Arrium Va-
rum, summa potentiae in Primo Antonio; is pecuniam
familiamque e principis domo quasi Cremonensem prae-
dam rapere; ceteri modestia vel ignobilitate ut in bello
obscuri, ita praemiorum expertes. civitas pavida et ser-
vitio parata occupari redeuntem Tarracina L. Vitellium
cum cohortibus extinguique reliqua belli postulabat: prae-
missi Ariciam equites; agmen legionum intra Bovillas ste-
tit; nec cunctatus est Vitellius seque et cohortes arbitrio
victoris permittere, et miles infelicia arma haud minus ira
quam metu abiecit. longus deditorum ordo, septus armatis,
per urbem incessit, nemo supplici voltu, sed tristes et truces
et adversum plausus ac lasciviam insultantis volgi immobi-
les; paucos erumpere ausos circumiecti oppressere; ceteri in
custodiam conditi, nihil quisquam locutus indignum, et
quamquam inter adversa, salva virtutis fama. dein L. Vitel-
lius interficitur, par vitiis fratris, in principatu eius vigilan-
tior, nec perinde prosperis socius quam adversis abstractus.

- 3 Isdem diebus Lucilius Bassus cum expedito equite ad componendam Campaniam mittitur, discordibus municipiorum animis magis inter semet quam contumacia adversus principem. viso milite quies, et minoribus coloniis impunitas: Capuae legio tertia hiemandi causa locatur et domus illustres afflictae, cum contra Tarracinenses nulla ope iuvarentur: tanto proclivius est iniuriae quam beneficio vicem exsolvere, quia gratia oneri, ultio in quaestu habetur. solatio fuit servus Verginii Capitonis, quem proditorem Tarracinensium diximus, patibulo adfixus in isdem anulis quos acceptos a Vitellio gestabat.

At Romae senatus cuncta principibus solita Vespasiano decernit, laetus et spei certus, quippe sumpta per Gallias Hispaniasque civilia arma, motis ad bellum Germanis, mox Illyrico, postquam Aegyptum, Iudaeam Syriamque et omnis provincias exercitusque lustraverant, velut expiato terrarum orbe cepisse finem videbantur. addidere alacritatem Vespasiani litterae tamquam manente bello scriptae: ea prima specie forma: ceterum ut princeps loquebatur, civilia de se et rei publicae egregia; nec senatus obsequium deerat: ipsi consulatus cum Tito filio, praetura Domitiano et consulare imperium decernuntur.

- 4 Miserat et Mucianus epistulas ad senatum, quae materiam sermonibus praebuere: si privatus esset, cur publice loqueretur? potuisse eadem paucos post dies loco sententiae dici; ipsa quoque insectatio in Vitellium sera et sine libertate; id vero erga rem publicam superbum, erga principem contumeliosum, quod in manu sua fuisse imperium donatumque Vespasiano iactabat. ceterum invidia in occulto, adulatio in aperto erant: multo cum honore verborum Muciano triumphalia de bello civium data, sed in Sarmatas expeditio fingebatur. adduntur Primo Antonio consularia, Cornelio Fusco et Arrio Varo praetoria insignia. mox deos respexere; restitui Capitolium placuit: eaque omnia Valerius Asiaticus consul designatus censuit; ceteri vultu manuque, pauci, quibus conspicua dignitas aut ingenium adulatione exercitum, compositis orationibus adsentiebantur: ubi ad Helvidium Priscum praetorem designatum ventum, prompsit sententiam ut honorificam in

p. Ch. 69.

bonum principem, *** falsa aberant, et studiis senatus attollebatur: isque praecipuus illi dies magnae offensae initium et magnae gloriae fuit.

Res poscere videtur, quia iterum in mentionem incidimus viri saepius memorandi, ut vitam studiaque eius, et quali fortuna sit usus, paucis repetam. Helvidius Priscus, regione Italiae Carecina e municipio Cluviis, patre, qui ordinem primipili duxisset, ingenium inlustre altioribus studiis iuvenis admodum dedit, non ut plerique, quo nomine magnifico segne otium velaret, sed quo firmior adversus fortuita rem publicam capesseret; doctores sapientiae secutus est qui sola bona quae honesta, mala tantum quae turpia, potentiam, nobilitatem ceteraque extra animum neque bonis neque malis adnumerant. quaestorius adhuc a Paeto Thrasea gener delectus e moribus soceri nihil aeque ac libertatem hausit, civis, senator, maritus, gener, amicus, cunctis vitae officiis aequabilis, opum contemptor, recti pervicax, constans adversus metus; erant quibus adpetentior famae videretur, quando etiam sapientibus cupido gloriae novissima exuitur. ruina soceri in exilium pulsus, ut Galbae principatu rediit, Marcellum Eprium, delatorem Thraseae, accusare adgreditur: ea ultio, incertum maior an iustior, senatum in studia diduxerat; nam si caderet Marcellus, agmen reorum sternebatur: primo minax certamen et egregiis utriusque orationibus testatum; mox dubia voluntate Galbae, multis senatorum deprecantibus, omisit Priscus, variis, ut sunt hominum ingenia, sermonibus moderationem laudantium aut constantiam requirentium.

Ceterum eo senatus die, quo de imperio Vespasiani censebant, placuerat mitti ad principem legatos: hinc inter Helvidium et Eprium acre iurgium; Priscus eligi nominatum a magistratibus iuratis, Marcellus urnam postulabat, quae consulis designati sententia fuerat. sed Marcelli studium proprius rubor excitabat, ne aliis electis posthabitus crederetur; paulatimque per altercationem ad continuas et infestas orationes proveci sunt, quaerente Helvidio, quid ita Marcellus iudicium magistratum pavesceret: esse illi pecuniam et eloquentiam, quis multos anteiret, ni memoria

flagitiorum urgueretur. sorte et urna mores non discerni: suffragia et existimationem senatus reperta, ut in cuiusque vitam famamque penetrarent. pertinere ad utilitatem rei publicae, pertinere ad Vespasiani honorem, occurrere illi quos innocentissimos senatus habeat, qui honestis sermonibus aures imperatoris inbuant. fuisse Vespasiano amicitiam cum Thrasea, Sorano, Sentio; quorum accusatores etiamsi puniri non oporteat, ostentari non debere; hoc senatus iudicio velut admoneri principem quos probet, quos reformidet; nullum maius boni imperii instrumentum quam bonos amicos esse. satis Marcello, quod Neronem in exitium tot innocentium inpulerit: frueretur praemiis et inpu-
nitate, Vespasianum melioribus relinqueret.

- 8 Marcellus non suam sententiam inpugnari, sed consulem designatum censuisse dicebat, secundum vetera exempla, quae sortem legationibus posuissent, ne ambitioni aut inimicitii locus foret. nihil evenisse cur antiquitus instituta exolescerent aut principis honor in cuiusquam contumeliam verteretur; sufficere omnes obsequio. id magis vitandum, ne pervicacia quorundam iritaretur animus novo principatu suspensus et voltus quoque ac sermones omnium circumspectans. se meminisse temporum quibus natus sit, quam civitatis formam patres avique instituerint; ulteriora mirari, praesentia sequi; bonos imperatores voto expetere, qualescumque tolerare. non magis sua oratione Thraseam quam iudicio senatus adfectum; saevitiam Neronis per eiusmodi imagines inluisse, nec minus sibi anxiam talem amicitiam quam aliis exilium. denique constantia, fortitudine Catonibus et Brutis aequaretur Helvidius: se unum esse ex illo senatu qui simul servierit. suadere etiam Prisco, ne supra principem scanderet, ne Vespasianum, senem triumphalem, iuvenum liberorum patrem, praeceptis coerceret: quomodo pessimis imperatoribus sine fine dominationem, ita quamvis egregiis modum libertatis placere.

Haec magnis utrimque contentionibus iactata diversis studiis accipiebantur: vicit pars quae sortiri legatos malebat, etiam mediis patrum adnitentibus retinere morem; et splendidissimus quisque eodem inclinabat, metu invidiae, si ipsi eligerentur.

p. Ch. 69.

Secutum aliud certamen: praetores aerarii — nam tum 9
a praetoribus tractabatur aerarium — publicam paupertatem
questi modum impensis postulaverant; eam curam consul
designatus ob magnitudinem oneris et remedii difficultatem
principi reservabat: Helvidius arbitrio senatus
agendum censuit. cum perrogarent sententias consules,
Volcatius Tertullinus, tribunus plebis, intercessit, ne quid
super tanta re principe absente statueretur. censuerat Hel-
vidius ut Capitolium publice restitueretur, adiuvaret Vespasianus:
eam sententiam modestissimus quisque silentio, deinde oblivio
transmisit; fuere qui et meminissent.

Tum invectus est Musonius Rufus in P. Celerem, a quo 10
Baream Soranum falso testimonio circumventum arguebat:
ea cognitione renovari odia accusationum videbantur; sed
vilis et nocens reus protegi non poterat: quippe Sorani
sancta memoria; Celer professus sapientiam, dein testis in
Baream, proditor corruptorque amicitiae, cuius se magistrum
ferebat. proximus dies causae destinatur; nec tam
Musonius aut Publius quam Priscus et Marcellus ceterique,
motis ad ultionem animis, expectabantur.

Tali rerum statu, cum discordia inter patres, ira apud 11
victos, nulla in victoribus auctoritas, non leges, non princeps
in civitate essent, Mucianus urbem ingressus cuncta simul
in se traxit: fracta Primi Antonii Varique Arrii potentia,
male dissimulata in eos Muciani iracundia, quamvis
vultu tegeretur; sed civitas rimandis offensis sagax vertebra
se transtuleratque: ille unus ambiri, coli. nec deerat ipse,
stipatus armatis, domos hortosque permutans, apparatu,
incessu, excubiis vim principis amplecti, nomen remittere.
plurimum terroris intulit caedes Calpurnii Galeriani: is fuit
filius Gai Pisonis, nihil ausus; sed nomen insigne et decora
ipsi iuventa rumore vulgi celebrabantur, erantque in civitate
adhuc turbida et novis sermonibus laeta qui principatus
inanem ei famam circumdarent: iussu Muciani custodia
militari cinctus, ne in ipsa urbe conspectior mors foret,
ad quadragensimum ab urbe lapidem Appia via, fuso per
venas sanguine extinguitur. Iulius Priscus praetoriarum
sub Vitellio cohortium praefectus se ipse interfecit, pudore
magis quam necessitate. Alfenus Varus

ignaviae infamiaeque suae superfuit. Asiaticus [etenimis libertus] malam potentiam servili supplicio expiavit.

- 12 Isdem diebus crebrescentem cladis Germanicae famam nequaquam maesta civitas excipiebat; caesos exercitus, capta legionum hiberna, descivisse Gallias, non ut mala loquebantur: id bellum quibus causis ortum, quanto exter-
narum sociarumque gentium motu flagraverit, altius ex-
pediam. Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Chat-
torum, seditione domestica pulsus extrema Gallicae orae
vacua cultoribus, simulque insulam iuxta sitam occupa-
vere, quam mare [Oceanus] a fronte, Rhenus amnis ter-
gum ac latera circumluit; nec opibus Romanis, societate
validiorum, adtriti viros tantum armaque imperio mini-
strando; diu Germanicis bellis exerciti; mox aucta per Bri-
tanniam gloria transmissis illuc cohortibus, quas veteri
instituto nobilissimi popularium regebant; erat et domi
delectus eques, praecipuo nandi studio, arma equosque
retinens integris turmis Rhenum perrumpere.

- 13 Iulius Paulus et Iulius Civilis regia stirpe multo cete-
ros anteibant: Paulum Fonteius Capito falso rebellionis
crimine interfecit; iniectae Civili catenae, missusque ad
Neronem et a Galba absolutus sub Vitellio rursus discrimen
adiit, flagitante supplicium eius exercitu: inde causae
irarum, spesque ex malis nostris. sed Civilis ultra quam
barbaris solitum ingenio sollers et Sertorium se aut Han-
nibalem ferens simili oris dehonestamento, ne ut hosti ob-
viam iretur, si a populo Romano palam descivisset, Ve-
spasiani amicitiam studiumque partium praetendit, missis
sane ad eum Primi Antonii litteris, quibus avertere accita
Vitellio auxilia et tumultus Germanici specie retentare le-
giones iubebatur; eadem Hordeonius Flaccus praesens
monuerat, inclinato in Vespasianum animo et rei publicae
cura, cui excidium adventabat, si redintegratum bellum et
tot armatorum milia Italiam inrupissent.

- 14 Igitur Civilis desciscendi certus, occultato interim al-
tiore consilio cetera ex eventu iudicaturus, novare res hoc
modo coepit: iussu Vitellii Batavorum iuventus ad dilectum
vocabatur, quem suapte natura gravem onerabant ministri
avaritia ac luxu, senes aut invalidos conquirendo, quos

p. Ch. 69.

pretio dimitterent; rursus inpubes sed forma conspicui — et est plerisque procera pueritia — ad stuprum trahebantur: hinc invidia, et compositae seditionis auctores perpullere ut dilectum abnuerent. Civilis primores gentis et promptissimos volgi, specie epularum sacrum in nemus vocatos, ubi nocte ac laetitia incaluisse videt, a laude gloriae gentis orsus iniurias et raptus et cetera servitii mala enumerat: neque enim societatem, ut olim, sed tamquam mancipia haberi; quando legatum, gravi quidem comitatu et superbo cum imperio, venire? tradi se praefectis centurionibusque; quos ubi spoliis et sanguine expleverint, mutari, exquirique novos sinus et varia praedandi vocabula. instare dilectum, quo liberi a parentibus, fratres a fratribus velut supremum dividantur. numquam magis afflictam rem Romanam, nec aliud in hibernis quam praedam et senes; attollerent tantum oculos, et inania legionum nomina ne pavescerent: at sibi robur peditum equitumque, consanguineos Germanos, Gallias idem cupientis; ne Romanis quidem ingratum id bellum, cuius ambiguum fortunam Vespasiano inputaturos: victoriae rationem non reddi.

Magno cum adsensu auditus barbaro ritu et patriis ¹⁵ execrationibus universos adigit. missi ad Canninefates qui consilia sociarent: ea gens partem insulae colit, origine, lingua, virtute par Batavis; numero superantur. mox occultis nuntiis pellexit Britannica auxilia, Batavorum cohortes missas in Germaniam, ut supra rettulimus, ac tum Mongontiaci agentes. erat in Canninefatibus stolidae audaciae Brinno, claritate natalium insignis; pater eius multa hostilia ausus Gaianarum expeditionum ludibrium inpune spreverat: igitur ipso rebellis familiae nomine placuit, inpositusque scuto more gentis et sustinentium humeris vibratus dux deligitur. statimque accitis Frisiis, Transrhennana gens est, duarum cohortium hiberna proxima [occupata] Oceano inrumpit. nec praeviderant impetum hostium milites, nec, si praevidissent, satis virium ad arcendum erat: capta igitur ac direpta castra. dein vagos et pacis modo effusos lixas negotiatoresque Romanos invadunt. simul excidiis castellorum imminebant, quae a praefectis cohortum incensa sunt, quia defendi nequibant. signa vexillaque et

quod militum in superiorem insulae partem congregantur, duce Aquilio primipilari, nomen magis exercitus quam robur: quippe viribus cohortium abductis Vitellius e proximis Nerviorum Germanorumque pagis segnem numerum armis oneraverat.

- 16 Civilis dolo grassandum ratus incusavit ultro praefectos quod castella deseruissent: sese cum cohorte, cui praeerat, Canninefatem tumultum compressurum; illi sua quisque hiberna repeterent. subesse fraudem consilio et dispersas cohortes facilius opprimi, nec Brinnonem ducem eius belli sed Civilem esse patuit, erumpentibus paulatim indicis, quae Germani, laeta bello gens, non diu occultaverant. ubi insidiae parum cessere, ad vim transgressus Canninefates, Frisios, Batavos propriis cuneis componit; directa ex diverso acies haud procul a flumine Rheno et obversis in hostem navibus, quas incensis castellis illuc adpulerant. nec diu certato Tungrorum cohors signa ad Civilem transtulit, percussique milites improvisa proditione a sociis hostibusque caedebantur. eadem etiam navibus perfidia: pars remigum e Batavis, tamquam inperitia, officia nautarum propugnatorumque impediabant; mox contra tendere et puppes hostili ripae obicere: ad postremum gubernatores centurionesque, nisi eadem volentis, trucidant, donec universa quatuor et viginti navium classis transfugeret aut caperetur.

- 17 Clara ea victoria in praesens, in posterum usui; armaque et naves, quibus indigebant, adepti magna per Germanias Galliasque fama libertatis auctores celebrabantur: Germaniae statim misere legatos auxilia offerentes; Galliarum societatem Civilis arte donisque adfectabat, captos cohortium praefectos suas in civitates remittendo, cohortibus, abire an manere mallent, data potestate; manentibus honorata militia, digredientibus spolia Romanorum offerebantur; simul secretis sermonibus admonebat malorum, quae tot annis perpassi miseram servitutem falso pacem vocarent: Batavos, quamquam tributorum expertes, arma contra communes dominos cepisse; prima acie fustum victumque Romanum: quid si Galliae iugum exuant? quantum in Italia reliquum? provinciarum sanguine provincias vinci. ne Vindicis aciem cogitarent: Batavo equite protri-

p. Ch. 69.

tos Aeduos Arvernosque; fuisse inter Verginii auxilia Belgas, vereque reputantibus Galliam suismet viribus concidisse: nunc easdem omnium partes, addito, si quid militaris disciplinae in castris Romanorum viguerit; esse secum veteranas cohortes, quibus nuper Othonis legiones procubuerint. servirent Syria Asiaque et suetus regibus Oriens: multos adhuc in Gallia vivere ante tributa genitos; nuper certe caeso Quintilio Varo pulsam e Germania servitutem, nec Vitellium principem sed Caesarem Augustum bello provocatum. libertatem natura etiam mutis animalibus datam, virtutem proprium hominum bonum; deos fortioribus adesse: proinde arriperent vacui occupatos, integri fessos; dum alii Vespasianum, alii Vitellium foveant, patere locum adversus utrumque. sic in Gallias Germaniasque intentus, 18 si destinata provenissent, validissimarum ditissimarumque nationum regno imminebat.

At Flaccus Hordeonius primos Civilis conatus per dissimulationem aluit: ubi expugnata castra, deletas cohortes, pulsum Batavorum insula Romanum nomen trepidi nuntii adferebant, Munium Lupercum legatum, is duarum legionum hibernis praeerat, egredi adversus hostem iubet. Lupercus legionarios e praesentibus, Ubios e proximis, Treverorum equites haud longe agentis raptim transmisit, addita Batavorum ala, quae iam pridem corrupta fidem simulabat, ut proditis in ipsa acie Romanis maiore pretio fugeret. Civilis captarum cohortium signis circumdatus, ut suo militi recens gloria ante oculos, et hostes memoria cladis terrentur, matrem suam sororesque, simul omnium coniuges parvosque liberos consistere a tergo iubet, hortamenta victoriae vel pulsus pudorem. ut virorum cantu, feminarum ululatu sonuit acies, nequaquam par a legionibus cohortibusque redditur clamor; nudaverat sinistrum cornu Batavorum ala transfugiens statimque in nos versa; sed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordinesque retinebat; Ubiorum Trevirorumque auxilia, foeda fuga dispersa, totis campis palantur: illuc incubuere Germani, et fuit interim effugium legionibus in castra quibus Veterum nomen est. praefectus alae Batavorum Claudius Labeo, oppidano certamine aemulus Civili, ne interfectus

invidiam apud populares vel, si retineretur, semina discordiae praeberet, in Frisios avehitur.

- 19 Isdem diebus Batavorum et Canninefatium cohortes, cum iussu Vitellii in urbem pergerent, missus a Civile nuntius adsequitur: intumescere statim superbia ferociaeque, et pretium itineris donativum, duplex stipendium, augeri equitum numerum, promissa sane a Vitellio, postulabant, non ut adsequerentur, sed causam seditioni; et Flaccus multa concedendo nihil aliud effecerat quam ut acrius exposcerent quae sciebant negaturum; spreto Flacco inferiorem Germaniam petivere, ut Civili iungerentur. Hordeonius adhibitis tribunis centurionibusque consultavit, num obsequium abnuentes vi coereret; mox insita ignavia et trepidis ministris, quos ambiguus auxiliorum animus et subito dilectu suppletæ legiones angebant, statuit continere intra castra militem: dein paenitentia, et arguentibus ipsis qui suaserant, tamquam secuturus, scripsit Herennio Gallo legionis primæ legato, qui Bonnam obtinebat, ut arceret transitu Batavos: se cum exercitu tergis eorum haesurum. et opprimi poterant, si hinc Hordeonius, inde Gallus motis utrimque copiis medios clausissent: Flaccus omisit inceptum, aliisque litteris Gallum monuit ne timeret abeuntes; unde suspicio sponte legatorum excitari bellum, cunctaque quae acciderant aut metuebantur, non inertia militis neque hostium vi sed fraude ducum evenire.

- 20 Batavi cum castris Bonnensibus propinquarent, prae-misere qui Herennio Gallo mandata cohortium exponeret: nullum sibi bellum adversus Romanos, pro quibus totiens bellassent; longa atque irrita militia fessis patriæ atque otii cupidinem esse; si nemo obsisteret, innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro viam inventuros. cunctantem legatum milites perpulerant, fortunam proelii experiretur: tria milia legionariorum et tumultuariæ Belgarum cohortes, simul paganorum lixarumque ignava sed procax ante periculum manus, omnibus portis prorumpunt, ut Batavos numero in pares circumfundant. illi veteres militiae in cuneos congregantur, densi undique et frontem tergaque ac latus tuti; sic tenuem nostrorum aciem perfringunt; cedentibus Belgis pellitur legio, et vallum portasque trepidi

p. Ch. 69.

petebant: ibi plurimum cladis; cumulatæ corporibus fossæ, nec caede tantum et volneribus, sed ruina et suis ple-
rique telis interiøre. victores colonia Agrippinensium vitata,
nihil cetero in itinere hostile ausi, Bonnense proelium ex-
cusabant tamquam petita pace, postquam negabatur, sibi-
met ipsi consuluissent.

Civilis adventu veteranarum cohortium iusti iam ex- 21
ercitus ductor, sed consilii ambiguus et vim Romanam
reputans, cunctos qui aderant in verba Vespasiani adigit,
mittitque legatos ad duas legiones, quæ priore acie pulsæ
in Vetera castra concesserant, ut idem sacramentum acci-
perent. redditur responsum: neque proditoris neque ho-
stium se consiliis uti; esse sibi Vitellium principem, pro
quo fidem et arma usque ad supremum spiritum retentu-
ros: proinde perfuga Batavus arbitrium rerum Romanarum
ne ageret, sed meritas sceleris poenas expectaret.
quæ ubi relata Civili, incensus ira universam Batavorum
gentem in arma rapit; iunguntur Bructeri Tencterique et
excita nuntiis Germania ad prædam famamque.

Adversus has concurrentis belli minas legati legionum 22
Munius Lupercus et Numisius Rufus vallum murosque
firmabant; subversa longæ pacis opera, haud procul ca-
stris in modum municipii extracta, ne hostibus usui forent;
sed parum provisum ut copiae in castra conveherentur:
rapi permisere: ita paucis diebus per licentiam absumpta
sunt quæ adversus necessitates in longum suffecissent.
Civilis medium agmen cum robore Batavorum obtinens,
utramque Rheni ripam, quo truculentior visu foret, Ger-
manorum catervis complet, adsultante per campos equite;
simul naves in adversum amnem agebantur; hinc vetera-
narum cohortium signa, inde depromptæ silvis lucisque
ferarum imagines, ut cuique genti inire proelium mos est,
mixta belli civilis externique facie obstupescerant obses-
sos; et spem obpugnantium augebat amplitudo valli, quod
duabus legionibus situm vix quinque milia armatorum Ro-
manorum tuebantur; sed lixarum multitudo turbata pace
illuc congregata et bello ministra aderat.

Pars castrorum in collem leniter exsurgens, pars aequo 23
adibatur: quippe illis hibernis obsideri premique Germa-

nias Augustus crediderat, neque umquam id malorum, ut obpugnatum ultro legiones nostras venirent; inde non loco neque munimentis labor additus: vis et arma satis placebant. Batavi Transrhenanique, quo discreta virtus manifestius spectaretur, sibi quaeque gens consistunt, eminus lacescentes; post ubi pleraque telorum turribus pinnisque moenium irrita haerebant et desuper saxis vulnerabantur, clamore atque impetu invasere vallum, adpositis plerique scalis, alii per testudinem suorum; scandebantque iam quidam, cum gladiis et armorum incussu praecipitati sudibus et pilis obruuntur, praeferos initio et rebus secundis nimii. sed tum praedae cupidine adversa quoque tolerabant; machinas etiam, insolitum sibi, ausi; nec ulla ipsis sollertia: perfugae captivique docebant struere materias in modum pontis, mox subiectis rotis propellere, ut alii superstantes tamquam ex aggere proeliarentur, pars intus occulti muros subruerent: sed excussa ballistis saxa stravere informe opus. et crates vineasque parantibus adactae tormentis ardentes hastae, ultroque ipsi obpugnatores ignibus petebantur, donec desperata vi verterent consilium ad moras, haud ignari paucorum dierum inesse alimenta et multum inbellis turbae; simul ex inopia proditio et fluxa servitiorum fides ac fortuita belli sperabantur.

- 24 Flaccus interim cognito castrorum obsidio, et missis per Gallias qui auxilia concirent, lectos *e* legionibus Dillio Voculae duoetvicensimae legionis legato tradit, ut quam maximis per ripam itineribus celeraret, ipse navibus *vectus*, invalidus corpore, invisus militibus; neque enim ambigue fremebant: emissas a Mogontiaci Batavorum cohortes, dissimulatos Civilis conatus, adsciri in societatem Germanos; non Primi Antonii neque Muciani ope Vespasianum magis adolevisse; aperta odia armaque palam depelli: fraudem et dolum obscura eoque inevitabilia. Civilem stare contra, struere aciem: Hordeonium e cubiculo et lectulo iubere quidquid hosti conducat; tot armatas fortissimorum virorum manus unius senis valetudine regi: quin potius interfecto *proditore* fortunam virtutemque suam malo omine exsolverent.

His inter se vocibus instinctos flammavere insuper

p. Ch. 69.

adlatae a Vespasiano litterae, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro contione recitavit, vinctosque qui attulerant ad Vitellium misit; sic mitigatis animis Bonnam, hiberna 25 primae legionis, ventum. infensior illic miles culpam cladis in Hordeonium vertebat: eius iussu directam adversus Batavos aciem, tamquam a Mogontiaci legiones sequerentur; eiusdem proditione caesos, nullis supervenientibus auxiliis; ignota haec ceteris exercitibus, neque imperatori suo nuntiari, cum adcurso tot provinciarum extingui repens perfidia potuerit. Hordeonius exemplares omnium litterarum, quibus per Gallias Britanniamque et Hispanias auxilia orabat, exercitui recitavit, instituitque pessimum facinus, ut epistolae aquiliferis legionum traderentur, a quis ante militi quam ducibus legebantur. tum e seditiosis unum vinciri iubet, magis usurpandi iuris quam quia unius culpa foret. motusque Bonna exercitus in coloniam Agrippinensem, affluentibus auxiliis Gallorum, qui primo rem Romanam enixe iuvabant: mox valescentibus Germanis pleraeque civitates adversum nos armari spe libertatis et, si exuissent servitium, cupidine imperitandi. gliscebant iracundia legionum, nec terrorem unius militis vincula indiderant: quin idem ille arguebat ultro conscientiam ducis, tamquam nuntius inter Civilem Flaccumque falso crimine testis veri opprimeretur. conscendit tribunal Vocula mira constantia, presumque militem ac vociferantem duci ad supplicium iussit: et dum mali pavent, optimus quisque iussis parvare; exin consensu ducem Voculam poscentibus, Flaccus summam rerum ei permisit.

Sed discordes animos multa efferabant, inopia stipendi 26 dii frumentique et simul dilectum tributaque Galliae aspernantes, Rhenus incognita illi caelo siccitate vix navium patiens, arti commeatus, dispositae per omnem ripam stationes, quae Germanos vado arcerent, eademque de causa minus frugum et plures qui consumerent. apud imperitos prodigii loco accipiebatur ipsa aquarum penuria, tamquam nos amnes quoque et vetera imperii munimenta desererent: quod in pace fors seu natura, tunc fatum et ira dei vocabatur.

Ingressis Novaesium sexta decima legio coniungitur; additus Voculae in partem curarum Herennius Gallus legatus;

nec ausi ad hostem pergere, loco [*cui*] Gelduba nomen est, castra fecere. ibi struenda acie, muniendo vallandoque et ceteris belli meditamentis militem firmabant; utque praeda ad virtutem accenderetur, in proximos Gugernorum pagos, qui societatem Civilis acceperant, ductus a Vocula exercitus; pars cum Herennio Gallo permansit.

- 27 Forte navem haud procul castris, frumento gravem, cum per vada haesisset, Germani in suam ripam trahebant: non tulit Gallus misitque subsidio cohortem; auctus et Germanorum numerus, paulatimque adgregantibus se auxiliis acie certatum; Germani multa cum strage nostrorum navem abripiunt. victi, quod tum in morem verterat, non suam ignaviam sed perfidiam legati culpabant: protractum e tentorio, scissa veste, verberato corpore, quo pretio, quibus consciis prodidisset exercitum, dicere iubent; redit in Hordeonium invidia: illum auctorem sceleris, hunc ministrum vocant, donec exitium minitantibus exterritus prodicionem et ipse Hordeonio obiecit; vinctusque adventu demum Voculae exsolvitur; is postera die auctores seditionis morte adfecit: tanta illi exercitui diversitas inerat licentiae patientiaeque. haud dubie gregarius miles Vitellio fidus, splendidissimus quisque in Vespasianum proni: inde scelerum ac suppliciorum vices et mixtus obsequio furor, ut contineri non possent qui puniri poterant.

- 28 At Civilem immensis auctibus universa Germania extollebat, societate nobilissimis obsidum firmata: ille, ut cuique proximum, vastari Ubios Trevirosque, et aliam manum Mosam amnem transire iubet, ut Menapios et Morinos et extrema Galliarum quateret; actae utrobique praedae, infestius in Ubiis, quod gens Germanicae originis eiurata patria Romanorum nomen Agrippinenses vocarentur: caesae cohortes eorum in vico Marcoduro incuriosius agentes, quia procul ripa aberant; nec quievire Ubii quo minus praedas e Germania peterent, primo inpune, dein circumventi sunt, per omne id bellum meliore usu fide quam fortuna.

Contusis Ubiis gravior et successu rerum ferocior Civilis obsidium legionum urgebat, intentis custodiis, ne quis occultus nuntius venientis auxilii penetraret; machinas

p. Ch. 69.

molemque operum Batavis delegat; Transrhenanos proelium poscentis ad scindendum vallum ire, detrusosque redintegrare certamen iubet, superante multitudo et facili damno. nec finem labori nox attulit: congestis circum li- 29
gnis accensisque, simul epulantes, ut quisque vino incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur; quippe ipsorum tela per tenebras vana: Romani per conspicuum barbarorum aciem, et si quis audacia aut insignibus effulgens, ad ictum destinabant. intellectum id Civili, et restincto igne misceri cuncta tenebris et armis iubet: tum vero strepitus dissoni, casus incerti, neque ferendi neque declinandi providentia; unde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere arcus; nihil prodesse virtus, fors cuncta turbare, et ignavorum saepe telis fortissimi cadere. apud Germanos inconsulta ira: Romanus miles periculorum gnarus ferratas sudes, gravia saxa non forte iaciebat; ubi sonus molientium aut adpositae scalae hostem in manus dederant, propellere umbone, pilo sequi; multos in moenia egressos pugionibus fodere. sic exhausta nocte novam aciem dies aperuit: eduxerant Batavi turrim duplici tabu- 30
lato, quam praetoriae portae, is aequissimus locus, propinquantem promoti contra validi asseres et incussae trabes perfregere multa superstantium pernicie, pugnatumque in percussos subita et prospera eruptione; simul a legionariis peritia et arte praestantibus plura struebantur: praecipuum pavorem intulit suspensum et nutans machinamentum, quo repente demisso praeter suorum ora singuli pluresve hostium sublime rapti verso pondere intra castra effundebantur. Civilis omissa obpugnandi spe rursus per otium adsidebat, nuntiis et promissis fidem legionum convellens.

Haec in Germania ante Cremonense proelium gesta, 31
cuius eventum litterae Primi Antonii docuere, addito Caecinae edicto; et praefectus cohortis e victis, Alpinus Montanus, fortunam partium praesens fatebatur: diversi hinc motus animorum: auxilia e Gallia, quis nec amor neque odium in partes, militia sine affectu, hortantibus praefectis statim a Vitellio desciscunt; vetus miles cunctabatur: sed adigente Hordeonio Flacco, instantibus tribunis, dixit sacramentum, non voltu neque animo satis adfirmans; et cum

cetera iuris iurandi verba conciperent, Vespasiani nomen haesitantes aut levi murmure et plerumque silentio trans-
32 mittebant. lectae deinde pro contione epistulae Antonii ad Civilem suspiciones militum irritavere, tamquam ad socium partium scriptae et de Germanico exercitu hostiliter.

Mox adlatis Geldubam in castra nuntiis eadem dicta factaque; et missus cum mandatis Montanus ad Civilem, ut absisteret bello neve externa armis falsis velaret: si Vespasianum iuvare adgressus foret, satisfactum coeptis. ad ea Civilis primo callide: post ubi videt Montanum praeferoce ingenio paratumque in res novas, orsus a questu periculisque quae per quinque et viginti annos in castris Romanis exhausisset, „egregium“ inquit „pretium laborum recepi, necem fratris et vincula mea et saevissimas huius exercitus voces, quibus ad supplicium petitus iure gentium poenas reposco: vos autem Treveri ceteraeque servientium animae, quod praemium effusi totiens sanguinis expectatis nisi ingratam militiam, immortalia tributa, virgas, secures et dominorum ingenia? en ego praefectus unius cohortis et Canninefates Batavique, exigua Galliarum portio, vana illa castrorum spatia excidimus, vel septa ferro fameque premimus. denique ausos aut libertas sequetur, aut victi iidem erimus.“ sic accensum, sed molliora referre iussum dimittit: ille ut inritus legationis redit, cetera dissimulans, quae mox erupere.

33 Civilis parte copiarum retenta veteranas cohortes, et quod e Germanis maxime promptum, adversus Vocolam exercitumque eius mittit, Iulio Maximo et Claudio Victore, sororis suae filio, ducibus; rapiunt in transitu hiberna alae Asciburgii sita; adeoque inprovisi castra involavere, ut non adloqui, non pandere aciem Vocola potuerit: id solum ut in tumultu monuit, subsignano milite media firmare; auxilia passim circumfusa sunt; eques prorupit exceptusque compositis hostium ordinibus terga in suos vertit: caedes inde, non proelium; et Nerviorum cohortes metu seu perfidia latera nostrorum nudavere: sic ad legiones perventum, quae amissis signis intra vallum sternebantur, cum repente novo auxilio fortuna pugnae mutatur: Vascorum lectae a Galba cohortes ac tum accitae dum iussum

p. Ch. 69.

propinquant, audito proeliantium clamore intentos hostis a tergo invadunt, latioremq̃ quam pro numero terrorem faciunt, aliis a Novaesio aliis a Magontiacō universas copias advenisse credentibus: is error addit animos, et dum alienis viribus confidunt, suas recepere: fortissimus quisque e Batavis, quantum peditum erat, funduntur; eques evasit cum signis captivisque, quos prima acie corripuerant. caesorum eo die in partibus nostris maior numerus et inbellior; e Germanis ipsa robora.

Dux uterque pari culpa meritis adversa, prosperis de- 34
fuere: nam Civilis si maioribus copiis instruxisset aciem, circumiri a tam paucis cohortibus nequisset castraque perrupta excidisset; Vocula nec adventum hostium exploravit, eoque simul egressus victusque; dein victoriae parum confisus, tritis frustra diebus castra in hostem movit, quem si statim impellere cursumque rerum sequi maturasset, solvere obsidium legionum eodem impetu potuit. temptaverat interim Civilis obsessorum animos, tamquam perditae apud Romanos res et suis victoria provenisset; circumferebantur signa vexillaque; ostentati etiā captivi; ex quibus unus, egregium facinus ausus, clara voce gesta patefecit, confossus illico a Germanis: unde maior indicifides; simul vastatione incendiisque flagrantium villarum venire victorem exercitum intellegebatur. in conspectu castrorum constitui signa fossamque et vallum circumdari Vocula iubet: depositis impedimentis sarcinisque expediti certarent. hinc in ducem clamor pugnam poscentium; et minari adsueverant; ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto incompositi fessique proelium sumpserē. nam Civilis aderat, non minus vitiis hostium quam virtute suorum fretus. varia apud Romanos fortuna, et seditiosissimus quisque ignavus; quidam recentis victoriae memores retinere locum, ferire hostem, seque et proximos hortari, et redintegrata acie manus ad obsessos tendere, ne tempori deessent: illi cuncta e muris cernentes, omnibus portis prorumpunt; ac forte Civilis lapsu equi prostratus, credita per utrumque exercitum fama volneratum aut interfectum, immane quantum suis pavoris et hostibus alacritatis indidit: sed Vocula omissis fugientium tergis vallum turrisque

castrorum augebat, tamquam rursus obsidium immineret, corrupta totiens victoria non falso suspectus bellum malle.

- 35 Nihil aequae exercitus nostros quam egestas copiarum fatigabat: impedimenta legionum cum inbelli turba Novaesium missa, ut inde terrestri itinere frumentum adveherent; nam flumine hostes potiebantur. primum agmen securum incessit, nondum satis firmo Civile; qui ubi rursum missos Novaesium frumentatores datasque in praesidium cohortes velut multa pace ingredi accepit, rarum apud signa militem, arma in vehiculis, cunctos licentia vagos, compositus invadit, praemissis qui pontes et viarum angusta insiderent; pugnatum longo agmine et incerto Marte, donec proelium nox dirimeret. cohortes Geldubam perrexere, manentibus, ut fuerant, castris, quae relictorum illic militum praesidio tenebantur; non erat dubium quantum in regressu discriminis adeundum foret frumentatoribus onustis percussisque. addit exercitui suo Vocula mille delectos e quinta et quinta decima legionibus apud Vetera obsessis, indomitum militem et cubibus infensum; plures quam iussum erat profecti palam in agmine fremebant, non se ultra famem, insidias legatorum toleraturos; at qui remanserant, desertos se abducta parte legionum querebantur: duplex hinc seditio, aliis revocantibus Voculam, aliis redire in castra abnuentibus.

- 36 Interim Civilis Vetera circumsegit: Vocula Geldubam atque inde Novaesium concessit. Civilis capit Geldubam; mox haud procul Novaesio equestri proelio prospere certavit. sed miles secundis adversisque perinde in exitium ducum accendebatur; et adventu quintanorum quintadecimanorumque auctae legiones donativum exposcunt, conperto pecuniam a Vitellio missam: nec diu cunctatus Hordeonius nomine Vespasiani dedit; idque praecipuum fuit seditionis alimentum: effusi in luxum et epulas et nocturnos coetus veterem in Hordeonium iram renovant, nec ullo legatorum tribunorumve obsistere auso, quippe omnem pudorem nox ademerat, protractum e cubili interficiunt. eadem in Voculam parabantur, nisi servili habitu per tenebras ignoratus evasisset.

p. Ch. 69. 70.

Ubi sedato impetu metus rediit, centuriones cum epistulis ad civitates Galliarum misere, auxilia ac stipendia oraturos: ipsi, ut est volgus sine rectore praeceps, pavidum, socors, adventante Civile, raptis temere armis ac statim omissis, in fugam vertuntur. res adversae discordiam peperere, iis qui e superiore exercitu erant causam suam dissociantibus; Vitellii tamen imagines in castris et per proximas Belgarum civitates repositae, cum iam Vitellius occidisset; dein mutati in paenitentiam primani quartanique et duoetvicensimani Voculam sequuntur, apud quem resumpto Vespasiani sacramento ad liberandum Mogontiaci obsidium ducebantur. discesserant obsessores, mixtus ex Chattis, Usippiis, Mattiacis exercitus, satietate praedae nec incruenti: in via dispersos et nescios miles noster invaserat. quin et loricam vallumque per fines suos Treveri struxere, magnisque in vicem cladibus cum Germanis certabant, donec egregia erga populum Romanum merita mox rebelles foedarent.

Interea VESPASIANUS ITERUM AC TITUS consulatum ab-
sentes inierant, maesta et multiplici metu suspensa civitate,
quae super instantia mala falsos pavores induerat, descivisse
Africam res novas moliente L. Pisone: is *proconsul*
provinciae, nequaquam turbidus ingenio; sed quia naves
saevitia hiemis prohibebantur, volgus alimenta in dies mercari
solutum, cui una ex re publica annonae cura, clausum litus,
retineri commeatus dum timet, credebat, augmentibus famam
Vitellianis, qui studium partium nondum posuerant, ne victoribus
quidem ingrato rumore, quorum cupiditates externis quoque
bellis inexpleriles nulla umquam civilis victoria satiavit.

Kalendis Ianuariis in senatu, quem Iulius Frontinus
praetor urbanus vocaverat, legatis exercitibusque ac regibus
laudes gratesque decretae; et Tettio Iuliano praetura
tamquam transgredientem in partes Vespasiani legionem
deseruisset, ablata, ut in Plotium Griphum transferretur;
Hormo dignitas equestris data; et mox eiurante Frontino
Caesar Domitianus praeturam cepit: eius nomen epistulis
edictisque praeponebatur, vis penes Mucianum erat, nisi
quod pleraque Domitianus instigantibus amicis aut propria

libidine audebat. sed praecipuus Muciano metus e Primo Antonio Varoque Arrio, quos recentes clarosque rerum fama ac militum studiis etiam populus fovebat, quia in neminem ultra aciem saevierant; et ferebatur Antonius Scribonianum Crassum, egregiis *artibus* maioribusque et fraterna imagine fulgentem, ad capessendam rem publicam hortatus, haud defutura consiorum manu, ni Scribonianus abnuisset, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeo metuens incerta. igitur Mucianus, quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in senatu laudibus cumulatam secretis promissis onerat, citeriorem Hispaniam ostentans discessu Cluvii Rufi vacuam; simul amicis eius tribunatus praefecturasque largitur; dein postquam inanem animum spe et cupidine inpleverat, vires abolet dimissa in hiberna legione septima, cuius flagrantissimus in Antonium amor. et tertia legio, familiaris Arrio Varo miles, in Syriam remissa. pars exercitus in Germanias ducebatur: sic egesto quidquid turbidum, rediit urbi sua forma legesque et munia magistratum.

- 40 Quo die senatum ingressus est Domitianus, de absentia patris fratrisque ac iuventa sua pauca et modica disseruit, decorus habitu; et ignotis adhuc moribus crebra oris confusio pro modestia accipiebatur. referente Caesare de restituendis Galbae honoribus, censuit Curtius Montanus ut Pisonis quoque memoria celebraretur: patres utrumque iussere; de Pisone irritum fuit. tum sorte ducti, per quos redderentur bello rapta, quique aera legum vetustate delapsa noscerent figerentque, et fastos adulatione temporum foedatos exonerarent modumque publicis impensis facerent. redditur Tettio Iuliano praetura, postquam cognitus est ad Vespasianum confugisse: Gripho honor mansit. repeti inde cognitionem inter Musonium Rufum et Publium Celerem placuit, damnatusque Publius et Sorani manibus satisfactum; insignis publica severitate dies ne privatim quidem laude caruit: iustum iudicium explesse Musonius videbatur; diversa fama Demetrio Cynicam sectam professo, quod manifestum reum ambitiosius quam honestius defendisset; ipsi Publio neque animus in periculis neque oratio subpeditavit. signo ultionis in accusatores dato, petit a Caesare Iunius Mauricus, ut commentariorum principalium pote-

p. Ch. 70.

statem senatui faceret, per quos nosceret quem quisque accusandum poposcisset: consulendum tali super re principem respondit.

Senatus inchoantibus primoribus ius iurandum concepit, 41 quo certatim omnes magistratus, ceteri ut sententiam rogabantur, deos testes advocabant, nihil ope sua factum quo cuiusquam salus laederetur, neque se praemium aut honorem ex calamitate civium cepisse, trepidis et verba iuris iurandi per varias artes mutantibus, quis flagitii conscientia inerat: probabant religionem patres, periurium arguebant; eaque velut censura in Sariolenum Voculam et Nonium Attianum et Cestium Severum acerrime incubuit, crebris apud Neronem delationibus famosos; Sariolenum et recens crimen urgebat, quod apud Vitellium molitus eadem foret; nec destitit senatus manus intentare Voculae, donec curia excederet. ad Paccium Africanum transgressi eum quoque proturbant, tamquam Neroni Scribonios fratres concordia opibusque insignes ad exitium monstravisset; Africanus neque fateri audebat neque abnuere poterat: in Vibium Crispum, cuius interrogationibus fatigabatur, ultro conversus, miscendo quae defendere nequibat, societate cul-pae invidiam declinavit.

Magnam eo die pietatis eloquentiaeque famam Vipsta- 42 nus Messalla adeptus est, nondum senatoria aetate, ausus pro fratre Aquilio Regulo deprecari: Regulum subversa Crassorum et Orfiti domus in summum odium extulerat; sponte eas accusationes subisse iuvenis admodum, nec depellendi periculi sed in spem potentiae videbatur; et Sulpicia Praetextata Crassi uxor quattuorque liberi, si cognosceret senatus, ultores aderant; igitur Messalla non causam neque reum tueri, sed periculis fratris semet opponens flexerat quosdam: occurrit truci oratione Curtius Montanus, eo usque progressus, ut post caedem Galbae datam interfectori Pisonis pecuniam a Regulo adpetitumque morsu Pisonis caput obiectaret; „hoc certe“ inquit „Nero non coegit, nec dignitatem aut salutem illa saevitia redemisti. sane toleremus istorum defensiones, qui perdere alios quam periclitari ipsi maluerunt: te securum reliquerat exul pater et divisa inter creditores bona, nondum honorum capax

aetas, nihil quod ex te concupisceret Nero, nihil quod timeret: libidine sanguinis et hiatu praemiorum ignotum adhuc ingenium et nullis defensionibus expertum caede nobili inbuisti, cum ex funere rei publicae raptis consularibus spoliis, septuagiens sestertio saginatus et sacerdotio fulgens innoxios pueros, inlustres senes, conspicuas feminas eadem ruina prosterneret, cum segnitiam Neronis incusares, quod per singulas domos seque et delatores fatigaret: posse universum senatum una voce subverti. retinete, patres conscripti, et reservate hominem tam expediti consilii, ut omnis aetas instructa sit, et quomodo senes nostri Marcellum, Crispum, iuvenes Regulum imitentur. invenit etiam aemulos infelix nequitia: quid si floreat vigeatque? et quem adhuc quaestorium offendere non audemus, praetorium et consularem visuri sumus? an Neronem extremum dominorum putatis? idem crediderant qui Tiberio, qui Gaio superstitēs fuerunt, cum interim instabilior et saevior exortus est. non timemus Vespasianum: ea principis aetas, ea moderatio; sed diutius durant exempla quam mores. elanguimus, patres conscripti, nec iam ille senatus sumus, qui occiso Nerone delatores et ministros more maiorum puniendos flagitabat. optimus est post malum principem dies primus.“

- 43 Tanto cum adsensu senatus auditus est Montanus, ut spem caperet Helvidius posse etiam Marcellum prosterni; igitur a laude Cluvii Rufi orsus, qui perinde dives et eloquentia clarus nulli umquam sub Nerone periculum facesisset, crimine simul exemploque Eprium urgebat, ardentibus patrum animis. quod ubi sensit Marcellus, velut excedens curia „imus,“ inquit „Prisce, et relinquimus tibi senatum tuum: regna praesente Caesare.“ sequebatur Vibius Crispus, ambo infensi, vultu diverso, Marcellus minacibus oculis, Crispus renidens, donec adkursu amicorum retraherentur. cum glisceret certamen, hinc multi bonique, inde pauci et validi pertinacibus odiis tenderent, consum-
- 44 ptus per discordiam dies. proximo senatu, inchoante Caesare de abolendo dolore iraque et priorum temporum necessitatibus, censuit Mucianus prolixè pro accusatoribus; simul eos qui coeptam, deinde omissam actionem repete-

p. Ch. 70.

rent, monuit sermone molli et tamquam rogaret; patres coeptatam libertatem, postquam obviam itum, omisere.

Mucianus, ne sperni senatus iudicium et cunctis sub Nerone admissis data inpunitas videretur, Octavium Sagittam et Antistium Sosianum, senatorii ordinis, egressos exilium in easdem insulas redegit: Octavius Pontiam Postumiam, stupro cognitam et nuptias suas abnuentem, impotens amoris interfecerat; Sosianus pravitatem morum multis exitiosus; ambo gravi senatus consulto damnati pulsique, quamvis concesso aliis reditu, in eadem poena retenti sunt. nec ideo lenita erga Mucianum invidia: quippe Sosianus ac Sagitta viles, etiam si reverterentur: accusatorum ingenia et opes et exercita malis artibus potentia timebantur.

Reconciliavit paulisper studia patrum habita in senatu 45 cognitio secundum veterem morem: Manlius Patritius senator pulsatum se in colonia Seniensi coetu multitudinis et iussu magistratum querebatur; nec finem iniuriæ hic stetit: planctum et lamenta et supremorum imaginem praesenti sibi circumdata cum contumeliis ac probris, quæ in senatum universum iacerentur. vocati qui arguebantur, et cognita causa in convictos vindicatum, additumque senatus consultum quo Seniensium plebes modestiæ admoneretur. isdem diebus Antonius Flamma Cyrenensibus damnatur lege repetundarum, et exilio ob saevitiam.

Inter quæ militaris seditio prope exarsit: praetorianam 46 militiam repetebant a Vitellio dimissi, pro Vespasiano congregati; et lectus in eandem spem e legionibus miles promissa stipendia flagitabat; ne Vitelliani quidem sine multa mercede pelli poterant: sed immensa pecunia dicebatur, qua tanta vis hominum retinenda erat. ingressus castra Mucianus, quo rectius stipendia singulorum spectaret, suis cum insignibus armisque victores constituit, modicis inter se spatiis discretos; tum Vitelliani, quos apud Bovillas in deditionem acceptos memoravimus, ceterique per urbem et urbi vicina conquisiti producuntur prope intecto corpore; eos Mucianus diduci, et Germanicum Britannicumque militem, ac si qui aliorum exercituum, separatim adsisistere iubet: illos primus statim aspectus obstupescerat, cum ex diverso velut aciem telis et armis truncem, semet clausos

nudosque et inluevie deformes aspicerent: ut vero huc illuc distrahi coepere, metus per omnes, et praecipua Germanici militis formido, tamquam ea separatione ad caedem destinaretur: prensare commanipularium pectora, cervicibus innecti, suprema oscula petere, ne desererentur soli, neu pari causa disparem fortunam paterentur; modo Mucianum, modo absentem principem, postremum caelum ac deos obtestari, donec Mucianus cunctos eiusdem sacramenti, eiusdem imperatoris milites appellans, falso timori obviam iret; namque et victor exercitus clamore lacrimas eorum iuvabat; isque finis illa die. paucis post diebus adloquentem Domitianum firmati iam exceperere: spernunt oblatos agros, militiam et stipendia orant: preces erant, sed quibus contradici non posset; igitur in praetorium accepti. dein quibus aetas et iusta stipendia, dimissi cum honore, alii ob culpam, sed carptim ac singuli, quo tutissimo remedio consensus multitudinis extenuatur.

47 Ceterum, verane pauperie an uti videretur, actum in senatu, ut sescenties sestertium a privatis mutuum acciperetur, praepositusque ei curae Pompeius Silvanus: nec multo post necessitas abiit sive omissa simulatio. abrogati inde, legem ferente Domitiano, consulatus quos Vitellius dederat, funusque censorium Flavio Sabino ductum, magna documenta instabilis fortunae summaque et ima miscentis.

48 Sub idem tempus L. Piso pro consule interficitur. ea de caede quam verissime expediam, si pauca supra repetiero, ab initio causisque talium facinorum non absurda. legio in Africa auxiliaque tutandis imperii finibus sub divo Augusto Tiberioque principibus proconsuli parebant; mox Gaius Caesar, turbidus animi ac Marcum Silanum obtinentem Africam metuens, ablatam proconsuli legionem misso in eam rem legato tradidit; aequatus inter duos beneficiorum numerus et mixtis utriusque mandatis discordia quaesita auctaque pravo certamine: legatorum vis adolevit diuturnitate officii, vel quia minoribus maior aemulandi cura; proconsulum splendidissimus quisque securitati magis quam potentiae consulebant.

49 Sed tum legionem in Africa regebat Valerius Festus, sumptuosae adulescentiae neque modica cupiens, et adfi-

p. Ch. 70.

nitate Vitellii anxius: is crebris sermonibus temptaveritne Pisonem ad res novas an temptanti restiterit, incertum, quoniam secreto eorum nemo adfuit, et occiso Pisone plerique ad gratiam interfectoris inclinavere; nec ambigitur provinciam et militem alienato erga Vespasianum animo fuisse; et quidam e Vitellianis urbe profugi ostentabant Pisoni nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipsius et in pace suspecto tutius bellum. inter quae Claudius Sagitta, praefectus alae Petrinae, prospera navigatione praevenit Papirium centurionem a Muciano missum, adseveravitque mandata interficiendi Pisonis centurioni data; cecidisse Galerianum consobrinum eius generumque: unam in audacia spem salutis, sed duo itinera audendi, seu mallet statim arma, seu petita navibus Gallia ducem se Vitellianis exercitibus ostenderet. nihil ad ea moto Pisone centurio a Muciano missus ut portum Karthaginis attigit, magna voce laeta Pisoni omnia tamquam principi continuare, obvios et subitae rei miraculo attonitos, ut eadem adstreperent, hortari. vulgus credulum ruere in forum, praesentiam Pisonis exposcere; gaudio clamoribusque cuncta miscebant, indigentia veri et adulandi libidine. Piso, indicio Sagittae vel insita modestia, non in publicum egressus est neque se studiis vulgi permisit; centurionemque percunctatus, postquam quaesitum sibi crimen caedemque comperit, animadverti in eum iussit, haud perinde spe vitae quam ira in percussorem, quod idem ex interfectore Clodii Macri cruentas legati sanguine manus ad caedem proconsulis retulisset. anxio deinde edicto Karthaginiensibus increpitis, ne solita quidem munia usurpabat, clausus intra domum, ne qua motus novi causa vel forte oreretur.

Sed ubi Festo consternatio vulgi, centurionis suppli- 50
cium, veraque et falsa more famae in maius innotuere, equites in necem Pisonis mittit: illi raptim vecti, obscuro adhuc coeptae lucis domum proconsulis inrumpunt destri-
ctis gladiis, et magna pars Pisonis ignari, quod Poenos auxiliares Maurosque in eam caedem delegerat. haud procul cubiculo obvium forte servum, quisnam et ubi esset Piso, interrogavere: servus egregio mendacio se Pisonem esse respondit ac statim obtruncatur. nec multo post Piso

interficitur; namque aderat qui nosceret, Baebius Massa e procuratoribus Africae, iam tunc optimo cuique exitiosus et *inter* causas malorum quae mox tulimus saepius rediturus. Festus Adrumeto, ubi speculabundus substiterat, ad legionem contendit praefectumque castrorum Cetronium Pisanum vinciri iussit, proprias ob simultates; sed Pisonis satellitem vocabat; militesque et centuriones quosdam puniit, alios praemiis adfecit, neutrum ex merito, sed ut oppressisse bellum crederetur. mox Oeensium Leptitanorumque discordias componit, quae raptu frugum et pecorum inter agrestes, modicis principiis, iam per arma atque acies exercebantur; nam populus Oeensis multitudine inferior Garamantas exciverat, gentem indomitam et inter accolae latrociniis fecundam; unde artae Leptitanis res, lateque vastatis agris intra moenia trepidabant, donec interventu cohortium alarumque fusi Garamantes et recepta omnis praeda, nisi quam vagi per inaccessa mapalium ulterioribus vendiderant.

- 51 At Vespasiano post Cremonensem pugnam et prosperos undique nuntios, cecidisse Vitellium multi cuiusque ordinis, pari audacia fortunaque hibernum mare adgressi, nuntiavere. aderant legati regis Vologesi quadraginta *milia* Parthorum equitum offerentes; magnificum laetumque tantis sociorum auxiliis ambiri neque indigere; gratiae Vologeso actae, mandatumque ut legatos ad senatum mitteret et pacem esse sciret.

- Vespasianus in Italiam resque urbis intentus adversam de Domitiano famam accipit, tamquam terminos aetatis et concessa filio egrederetur; igitur validissimam exercitus partem Tito tradit ad reliqua Iudaeici belli perpetranda.
- 52 Titum, antequam digrederetur, multo apud patrem sermone orasse ferunt, ne criminantium nuntiis temere accenderetur, integrumque se ac placabilem filio praestaret: non legiones, non classes perinde firma imperii munimenta quam numerum liberorum; nam amicos tempore, fortuna, cupidinibus aliquando aut erroribus imminui, transferri, desinere: suum cuique sanguinem indiscretum, sed maxime principibus, quorum prosperis et alii fruuntur, adversa ad iunctissimos pertineant; ne fratribus quidem mansuram

p. Ch. 70.

concordiam, ni parens exemplum prae buisset. Vespasianus haud aeque Domitiano mitigatus quam Titi pietate gaudens, bono esse animo iubet belloque et armis rem publicam attollere: sibi pacem domumque curae fore.

Tum celerrimas navium frumento onustas saevo adhuc mari committit: quippe tanto discrimine urbs nutabat, ut decem haud amplius dierum frumentum in horreis fuerit, cum a Vespasiano commeatus subvenere. curam resti- 53
tuendi Capitoli in L. Vestinum confert, equestris ordinis virum, sed auctoritate famaue inter proceres: ab eo contracti haruspices monuere ut reliquiae prioris delubri in paludes aveherentur, templum isdem vestigiis sisteretur; nolle deos mutari veterem formam. undecimo kalendas Iulias serena luce spatium omne, quod templo dicabatur, evinctum vittis coronisque; ingressi milites, quis fausta nomina, felicibus ramis; dein virgines Vestales, cum pueris puellisque patrimis matrimisque, aqua *conterminis* e fontibus amnisque hausta perluere. tum Helvidius Priscus praetor praeunte Plautio Aeliano pontifice, lustrata suo-
vetaurilibus arca et super caespitem redditis extis Iovem, Lunonem, Minervam praesidesque imperii deos precatus uti coepa prosperarent sedesque suas pietate hominum inchoatas divina ope attollerent, vittas quis ligatus lapis in-
nexique funes erant contigit; simul ceteri magistratus et sacerdotes et senatus et eques et magna pars populi, studio laetitiaque connixi, saxum ingens traxere; passimque iniectae fundamentis argenti auri-
que stipes et metallorum primitiae, nullis fornacibus victae, sed ut gignuntur: praedixere haruspices, ne temeraretur opus saxo aurove in aliud destinato. altitudo aedibus adiecta: id solum religio ad-
nuere et prioris templi magnificentiae defuisse credebatur.

Audita interim per Gallias Germaniasque mors Vitellii 54
duplicaverat bellum; nam Civilis ommissa dissimulatione in populum Romanum ruere; Vitellianae legiones vel externum servitium quam imperatorem Vespasianum malle; Galli sustulerant animos, eandem ubique exercituum nostrorum fortunam rati, volgato rumore a Sarmatis Dacisque Moesica ac Pannonica hiberna circumsideri; paria de Britannia finge-
bantur; sed nihil aeque quam incendium

Capitolii, ut finem imperio adesse crederent, inpulerat: captam olim a Gallis urbem, sed integra Iovis sede mansisse imperium: fatali nunc igne signum caelestis irae datum et possessionem rerum humanarum Transalpinis gentibus portendi superstitione vana Druidae canebant; incesseratque fama, primores Galliarum ab Othone adversus Vitellium missos, antequam digrederentur, pepigisse ne deessent libertati, si populum Romanum continua civilium bellorum series et interna mala fregissent.

- 55 Ante Flacci Hordeonii caedem nihil prorupit quo coniuratio intellexeretur: interfecto Hordeonio commeavere nuntii inter Civilem Classicumque praefectum alae Trevirorum; Classicus nobilitate opibusque ante alios; regium illi genus et pace belloque clara origo: ipse e maioribus suis hostis populi Romani quam socios iactabat. miscuere sese Iulius Tutor et Iulius Sabinus, hic Trevir, hic Lingonus, Tutor ripae Rheni a Vitellio praefectus; Sabinum super insitam vanitatem falsae stirpis gloria incendebat: proaviam suam divo Iulio per Gallias bellanti corpore atque adultério placuisse. hi secretis sermonibus animos ceterorum scrutari. ubi quos idoneos rebantur, conscientia obstrinxere, in colonia Agrippinensi in domum privatam conveniunt; nam publice civitas talibus inceptis abhorrebat; attamen interfuere quidam Ubiorum Tungrorumque; sed plurima vis penes Treviros ac Lingonas. nec tulere moras consultandi: certatim proclamant furere discordiis populum Romanum, caesas legiones, vastatam Italiam, capi cum maxime urbem, omnis exercitus suis quemque bellis distineri; si Alpes praesidiis firmentur, coalita libertate dispecturas Gallias quem virum suarum terminum velint.

- 56 Haec dicta pariter probataque: de reliquiis Vitelliani exercitus dubitavere; plerique interficiendos censebant, turbidos, infidos, sanguine ducum pollutos: vicit ratio parcendi, ne sublata spe veniae pertinaciam accenderent: alliciendos potius in societatem; legatis tantum legionum interfectis, ceterum vulgus conscientia scelerum et spe impunitatis facile accessurum: ea primi consilii forma. missique per Gallias concitores belli; simulatum ipsis obsequium, quo incautiorem Voculam opprimerent. nec de-

p. Ch. 70.

fuere qui Voculae nuntiarent: sed vires ad coercendum deerant, infrequentibus infidisque legionibus. inter ambiguos milites et occultos hostes, optimum e praesentibus ratus mutua dissimulatione et isdem quibus petebatur grassari, in coloniam Agrippinensem descendit. illuc Claudius La-beo, quem captum et extra commercium amandatum in Frisios diximus, corruptis custodibus perfugit; pollicitus-que, si praesidium daretur, iturum in Batavos et potio-rem civitatis partem ad societatem Romanam retracturum, ac-cepta peditum equitumque modica manu, nihil apud Ba-tavos ausus quosdam Nerviorum Baetasiorumque in arma traxit, et furtim magis quam bello Canninefates Marsacos-que incursabat.

Vocula Gallorum fraude inlectus ad hostem contendit; 57 nec procul Veteribus aberat, cum Classicus ac Tutor per speciem explorandi praegressi cum ducibus Germanorum pacta firmavere: tumque primum discreti a legionibus proprio vallo castra sua circumdant, obtestante Vocula, non adeo turbatam civilibus armis rem Romanam, ut Treveris etiam Lingonibusque despectui sit; superesse fidas provin-cias, victores exercitus, fortunam imperii et ultores deos: sic olim Sacrovirum et Aeduos, nuper Vindicem Galliasque singulis proeliis concidisse: eadem rursus numina, eadem fata ruptores foederum expectarent; melius divo Iulio divo-que Augusto notos eorum animos: Galbam et infracta tri-buta hostiles spiritus induisse; nunc hostes, quia molle ser-vitium; cum spoliati exutique fuerint, amicos fore. haec ferociter locutus, postquam perstare in perfidia Classicum Tutoremque videt, verso itinere Novaesium concedit; Galli-duum milium spatio distantibus campis consedere. illuc commeantium centurionum militumque emebantur animi, ut — flagitium incognitum — Romanus exercitus in ex-terna verba iurarent, pignusque tanti sceleris nece aut vin-culis legatorum daretur. Vocula, quamquam plerique fu-gam suadebant, audendum ratus, vocata contione in hunc modum disseruit:

„Numquam apud vos verba feci aut pro vobis sollici- 58
tior aut pro me securior; nam mihi exitium parari libens
audio, mortemque in tot malis [hostium] ut finem miseria-

rum expecto: vestri me pudet miseretque, adversus quos non proelium et acies parantur; id enim fas armorum et ius hostium est: bellum cum populo Romano vestris se manibus gesturum Classicus sperat, imperiumque et sacramentum Galliarum ostentat: adeo nos, si fortuna in praesens virtusque deseruit, etiam vetera exempla deficiunt, quotiens Romanae legiones perire praeoptaverint, ne loco pellerentur? socii saepe nostri excindi urbes suas seque cum coniugibus ac liberis cremari pertulerunt; neque aliud pretium exitus quam fides famaue. tolerant cum maxime inopiam obsidiumque apud Vetera legiones, nec terrore aut promissis demoveantur: nobis, super arma et viros et egregia castrorum munimenta, frumentum et commeatus quamvis longo bello pares; pecunia nuper etiam donativo suffecit, quod sive a Vespasiano sive a Vitellio datum interpretari mavoltis, ab imperatore certe Romano accepistis. tot bel-lorum victores, apud Geldubam, apud Vetera, fuso totiens hoste, si pavetis aciem, indignum id quidem: sed est vallum murique et trahendi artes, donec e proximis provinciis auxilia exercitusque concurrant. sane ego displiceam: sunt alii legati, tribuni, centurio denique aut miles, ne hoc prodigium toto terrarum orbe volgetur, vobis satellitibus Civilem et Classicum Italiam invasuros. an, si ad moenia urbis Germani Gallicque duxerint, arma patriae inferetis? horret animus tanti flagitii imagine. Tutorin Treviro agentur excubiae? signum belli Batavus dabit? et Germanorum catervas supplebitis? quis deinde sceleris exitus, cum Romanae legiones contra derexerint? transfugae e transfugis et proditores e proditoribus, inter recens et vetus sacramentum invisi deis errabitis? te, Iuppiter optime maxime, quem per octingentos viginti annos tot triumphis coluimus, te, Quirine Romanae parens urbis, precor venerorque ut, si vobis non fuit cordi me duce haec castra incorrupta et intemerata servari, at certe pollui foedarique a Tutore et Classico ne sinatis. militibus Romanis aut innocentiam detis, aut maturam et sine noxa paenitentiam."

- 59 Varie excepta oratio inter spem metumque ac pudorem. digressum Voculam et de supremis agitantem liberti servique prohibuere foedissimam mortem sponte praevenire;

p. Ch. 70.

et Classicus misso Aemilio Longino, desertore primae legionis, caedem eius maturavit; Herennium et Numisium legatos vinciri satis visum. dein sumptis Romani imperii insignibus in castra venit; nec illi, quamquam ad omne facinus durato, verba ultra suppeditavere quam ut sacramentum recitaret: iuravere qui aderant pro imperio Galliarum. interfectorem Voculae altis ordinibus, ceteros, ut quisque flagitium navaverat, praemiis attollit.

Divisae inde inter Tutorem et Classicum curae: Tutor valida manu circumdatos Agrippinenses quantumque militum apud superiorem Rheni ripam in eadem verba adigit, occisis Mogontiacy tribunis, pulso castrorum praefecto, qui detractaverant; Classicus corruptissimum quemque e deditis pergere ad obsessos iubet, veniam ostentantes, si praesentia sequerentur: aliter nihil spei, famem ferrumque et extrema passuros; adiecere qui missi erant exemplum suum. obsessos hinc fides, inde egestas inter decus ac flagitium 60 distrahebant; cunctantibus solita insolitaque alimenta deerant, absumptis iumentis equisque et ceteris animalibus, quae profana. foedaque in usum necessitas vertit; virgulta postremo et stirpes et internatas saxis herbas vellentes miseriarum patientiaeque documentum fuere, donec egregiam laudem fine turpi macularent, missis ad Civilem legatis vitam orantes. neque ante preces admissae quam in verba Galliarum iurarent: tum pactus praedam castrorum dat custodes, qui pecuniam, calones, sarcinas retentarent atque ipsos leves abeuntes prosequerentur. ad quintum fere lapidem coorti Germani incautum agmen adgrediuntur: pugnacissimus quisque in vestigio, multi palantes occubuerunt; ceteri retro in castra perfugiunt: direptis castris faces incidunt, cunctosque qui proelio superfuerant incendium hausit, querente sane Civile et increpante Germanos tamquam fidem per scelus abrumperent: simulata ea fuerint, an retinere saevientes nequiverit, parum adfirmatur. Civilis barbaro voto post coepta adversus Romanos arma propexum 61 rutilatumque crinem patrata demum caede legionum deposuit; et ferebatur parvulo filio quosdam captivorum sagittis iaculisque puerilibus figendos obtulisse.

Ceterum neque se neque quemquam Batavum in verba

Galliarum adegit, fisis Germanorum opibus et, si certandum adversus Gallos de possessione rerum foret, inclitus fama et potior. Munius Lupercus legatus legionis inter dona missus Veledae: ea virgo nationis Bructerae late imperitabat, vetere apud Germanos more, quo plerasque feminarum fatidicas et augescente superstitione arbitrantur deas; tuncque Veledae auctoritas adolevit; nam prosperas Germanis res et excidium legionum praedixerat: sed Lupercus in itinere interfectus. pauci centurionum tribunorumque in Gallia geniti reservantur pignus societati. cohortium, alarum, legionum hiberna subversa cremataque, iis tantum relictis quae Mogontiaci ac Vindonissae sita sunt.

62 Legio sexta decima cum auxiliis simul deditis a Novae-sio in coloniam Trevirorum transgredi iubetur, praefinita die intra quam castris excederet. medium omne tempus per varias curas egere, ignavissimus quisque caesorum apud Vetera exemplo paventes, melior pars rubore et infamia: quale illud iter? quis dux viae? et omnia in arbitrio eorum quos vitae necisque dominos fecissent. alii nulla dedecoris cura pecuniam aut carissima sibimet ipsi circumdare; quidam expedire arma telisque tamquam in aciem accingi. haec meditantibus advenit proficiscendi hora, expectatione tristior; quippe intra vallum deformitas haud perinde notabilis: detexit ignominiam campus et dies; revolsae imperatorum imagines, inhonora signa, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis; silens agmen et velut longae exsequiae; dux Claudius Sanctus effosso oculo, dirus ore, ingenio debilior. duplicatur flagitium, postquam desertis Bonnensibus castris altera se legio miscuerat; et volgata captarum legionum fama cuncti, qui paulo ante Romanorum nomen horrebant, procurentes ex agris tectisque et undique effusi insolito spectaculo nimium fruebantur. non tulit ala Picentina gaudium insultantis volgi, spretisque Sancti promissis aut minis Mogontiacum abeunt; ac forte obvio interfectore Voculae Longino, coniectis in eum telis initium exsolvendae in posterum culpa fecere: legiones nihil mutato itinere ante moenia Trevirorum considunt.

63 Civilis et Classicus, rebus secundis sublatis, an coloniam Agrippinensem diripiendam exercitibus suis permitterent

p. Ch. 70.

dubitavere; saevitia ingenii et cupidine praedae ad excidium civitatis trahebantur: obstabat ratio belli, et novum imperium inchoantibus utilis clementiae fama; Civilem etiam beneficii memoria flexit, quod filium eius primo rerum motu in colonia Agrippinensi deprehensum honorate custodiverant; sed Transrhenanis gentibus invisa civitas opulentia auctuque, neque alium finem belli rebantur quam si promisca ea sedes omnibus Germanis foret, aut disiecta Ubios quoque dispersisset.

Igitur Tencteri, Rheno discreta gens, missis legatis 64 mandata apud concilium Agrippinensium edi iubent, quae ferocissimus e legatis in hunc modum protulit: „redisse vos in corpus nomenque Germaniae, communibus deis et praecipuo deorum Marti grates agimus, vobisque gratulamur quod tandem liberi inter liberos eritis; nam ad hunc diem flumina ac terras et caelum quodammodo ipsum clauserant Romani, ut conloquia congressusque nostros arcerent, vel, quod contumeliosius est viris ad arma natis, inermes ac prope nudi sub custode et pretio coiremus. sed ut amicitia societasque nostra in aeternum rata sint, postulamus a vobis, muros coloniae, munimenta servitii, detrahatis: etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliviscuntur; Romanos omnes in finibus vestris trucidetis: haud facile libertas et domini miscentur. bona interfectorum in medium cedant, ne quis oculere quicquam aut segregare causam suam possit. liceat nobis vobisque utramque ripam colere, ut olim maioribus nostris: quomodo lucem diemque omnibus hominibus, ita omnes terras fortibus viris natura aperuit. instituta cultumque patrium resumite, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus adversus subiectos quam armis valent. sincerus et integer et servitutis oblitus populus aut ex aequo agetis aut aliis imperitabitis.“

Agrippinenses sumpto consultandi spatio, quando neque 65 subire condiciones metus futuri neque palam aspernari condicio praesens sinebat, in hunc modum respondent: „quae prima libertatis facultas data est, avidius quam cautius sumpsimus, ut vobis ceterisque Germanis, consanguineis nostris, iungeremur. muros civitatis, congregantibus se cum maxime Romanorum exercitibus, augere nobis quam diruere

tutius est. si qui ex Italia aut provinciis alienigenae in finibus nostris fuerant, eos bellum absumpsit vel in suas quisque sedes refugerunt. deductis olim et nobiscum per conubium sociatis, quique mox provenerunt, haec patria est; nec vos adeo iniquos existimamus, ut interfici a nobis parentes, fratres, liberos nostros velitis. vectigal et onera commerciorum resolvimus: sint transitus incustoditi, sed diurni et inermes, donec nova et recentia iura in vetustatem consuetudine vertantur. arbitrum habebimus Civilem et Veledam, apud quos pacta sancientur.“ sic lenitis Tenteris legati ad Civilem et Veledam missi cum donis cuncta ex voluntate Agrippinensium perpetrare; sed coram adire adloquique Veledam negatum: arcebantur aspectu, quo venerationis plus inesset; ipsa edita in turre; delectus e propinquis consulta responsaque ut internuntius numinis portabat.

66 Civilis societate Agrippinensium auctus proximas civitates adfectare aut adversantibus bellum inferre statuit; occupatisque Sunucis et iuventute eorum per cohortes composita, quo minus ultra pergeret, Claudius Labeo Baetasiorum Tungrorumque et Nerviorum tumultuaria manu restitit, fretus loco, quia pontem Mosae fluminis anteceperat; pugnabaturque in angustiis ambigue, donec Germani tranantes terga Labeonis invasere; simul Civilis, ausus an ex composito, intulit se agmini Tungrorum, et clara voce „non ideo“ inquit „bellum sumpsimus, ut Batavi et Treveri gentibus imperent; procul haec a nobis adrogantia: accipite societatem; transgredior ad vos, seu me ducem seu militem mavultis.“ movebatur vulgus condebantque gladios, cum Campanus ac Iuvenalis, e primoribus Tungrorum, universam ei gentem dedidere; Labeo antequam circumveniretur profugit. Civilis Baetasios quoque ac Nervios in fidem acceptos copiis suis adiunxit, ingens rerum, perculsis civitatum animis vel sponte inclinantibus.

67 Interea Iulius Sabinus proiectis foederis Romani monumentis Caesarem se salutari iubet, magnamque et inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, conterminam civitatem et nobis fidam; nec Sequani detractavere certamen. fortuna melioribus adfuit: fusi Lingones. Sabinus

p. Ch. 70.

festinatum temere proelium pari formidine deseruit. utque famam exitii sui faceret, villam in quam perfugerat crema-vit, illic voluntaria morte interisse creditus. sed quibus artibus latebrisque vitam per novem mox annos traduxerit, simul amicorum eius constantiam et insigne Epponinae uxoris exemplum, suo loco reddemus. Sequanorum prospera acie belli impetus stetit. resipiscere paulatim civitates, fasque et foedera respicere, principibus Remis, qui per Gallias edixere ut missis legatis in commune consul-tarent, libertas an pax placeret.

At Romae cuncta in deterius audita Mucianum ange- 68
bant, ne quamquam egregii duces (iam enim Gallum An-nium et Petilium Cerialem delegerat) summam belli parum tolerarent. nec relinquenda urbs sine rectore. et Domi-tiani indomitae libidines timebantur, suspectis, uti diximus, Primo Antonio Varoque Arrio. Varus praetorianis prae-positus vim atque arma retinebat; eum Mucianus pulsum loco, ne sine solatio ageret, annonae praefecit; utque Do-mitiani animum Varo haud alienum deleniret, Arretinum Clementem, domui Vespasiani per adfinitatem innexum et gratissimum Domitiano, praetorianis praeposuit, patrem eius sub Gaio Caesare egregie functum ea cura dictitans; laetum militibus idem nomen, atque ipsum, quamquam senatorii ordinis, ad utraque munia sufficere. adsumuntur e civitate clarissimus quisque, et alii per ambitionem. si-mul Domitianus Mucianusque accingebantur, dispari animo, ille spe ac iuventa properus, hic moras nectens, quis fla-grantem retineret, ne ferocia aetatis et pravis impulsoribus, si exercitum invasisset, paci belloque male consuleret. legiones victrices undecima *et* octava, Vitellianarum unaet-viceusima, e recens conscriptis secunda, Poeninis Cottia-nisque Alpibus, pars monte Graio traducuntur; quarta decima legio e Britannia, sexta ac *decima* ex Hispania accitae.

Igitur venientis exercitus fama et suopte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum civitates in Remos convenere. Trevirorum legatio illic opperiebatur, acerrimo instinctore belli Julio Valentino: is meditata oratione cuncta magnis imperiis obiectari solita contumeliasque et invidiam in po-

pulum Romanum effudit, turbidus miscendis seditionibus et plerisque gratus vaecordi facundia.

69 At Iulius Auspex, e primoribus Remorum, vim Romanam pacisque bona dissertans, et sumi bellum etiam ab ignavis, strenuissimi cuiusque periculo geri, iamque super caput legiones, sapientissimum quemque reverentia fideque, iuniores periculo ac metu continuit: et Valentini animum laudabant, consilium Auspiciis sequebantur. constat obstitisse Treveris Lingonibusque apud Gallias, quod Vindicis motu cum Verginio steterant. deterruit plerosque provinciarum aemulatio: quod bello caput? unde ius auspicii-que peteretur? quam, si cuncta provenissent, sedem imperio legerent? nondum victoria, iam discordia erat, aliis foedera, quibusdam opes viresque aut vetustatem originis per iurgia iactantibus; taedio futurorum praesentia placuere. scribuntur ad Treviros epistulae nomine Galliarum, ut abstinerent armis, impetrabili venia et paratis deprecatoribus, si paeniteret: restitit idem Valentinus obstruxitque civitatis suae aures, haud perinde instruendo bello intentus quam frequens contionibus.

70 Igitur non Treviri neque Lingones ceteraeve rebellium civitates pro magnitudine suscepti discriminis agere; ne duces quidem in unum consulere: sed Civilis avia Belgarum circumibat, dum Claudium Labeonem capere aut exturbare nititur; Classicus segne plerumque otium trahens velut parto imperio fruebatur; ne Tutor quidem maturavit superiorem Germaniae ripam et ardua Alpium praesidiis claudere. atque interim unaetvicensima legio Vindonissa, Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Raetiam inrupere; accessit ala singularium, excita olim a Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa; praecerat Iulius Briganticus sorore Civilis genitus, ut ferme acerrima proximorum odia sunt, invivsus avunculo infensusque. Tutor Trevirorum copias, recenti Vangionum, Caeracatium, Tribocorum dilectu auctas, veterano pedite atque equite firmavit, corruptis spe aut metu subactis legionariis; qui primo cohortem praemissam a Sextilio Felice interficiunt, mox ubi duces exercitusque Romanus propinquabant, honesto transfugio rediere, secutis Tribocis Vangionibusque et Caeracatibus. Tutor Belveris

p. Ch. 70.

comitantibus, vitato Mogontiaco, Bingium concessit, fidens loco, quia pontem Navae fluminis abruperat; sed incursu cohortium, quas Sextilius ducebat, et reperto vado proditus fususque. ea clade perculsi Treviri, et plebes omissis armis per agros palatur; quidam principum, ut primi posuisse bellum viderentur, in civitates quae societatem Romanam non exuerant perfugere. legiones a Novaesio Bonnaque in Treviros, ut supra memoravimus, traductae se ipsae in verba Vespasiani adigunt. haec Valentino absente gesta; qui ubi adventabat furens cunctaque rursus in turbas et exitium conversurus, legiones in Mediomatricos, sociam civitatem, abscessere: Valentinus ac Tutor in arma Treviros retrahunt, occisis Herennio ac Numisio legatis, quo minore spe veniae cresceret vinculum sceleris.

Hic belli status erat, cum Petilius Cerialis Mogontiacum 71 venit: eius adventu erectae spes; ipse pugnae avidus et contemnendis quam cavendis hostibus melior, ferocia verborum militem incendebat, ubi primum congredi licuisset, nullam proelio moram facturus. dilectus per Galliam habitos in civitates remittit ac nuntiare iubet sufficere imperio legiones: socii ad munia pacis redirent, securi velut confecto bello, quod Romanae manus exceperant. auxit ea res Gallorum obsequium: nam recepta iuventute facilius tributa toleravere, prouiores ad officia, quod spernebantur. at Civilis et Classicus ubi pulsum Tutorem, caesos Treviros, cuncta hostibus prospera acceperunt, trepidi ac properantes, dum dispersas suorum copias conducunt, crebris interim nuntiis Valentinum monuere, ne summae rei periculum faceret: eo rapidius Cerialis, missis in Mediomatricos qui breviori itinere legiones in hostem verterent, contracto quod erat militum Mogontiacy quantumque secum transvexerat, tertiis castris Rigodulum venit; quem locum magna Trevirorum manu Valentinus insederat, montibus aut Mosella amne septum; et addiderat fossas obicesque saxorum. nec deteruere ea munimenta Romanum ducem quo minus peditem percurrere iuberet, equitum aciem in collem erigeret, spreto hoste, quem temere collectum haud ita loco iuvare, ut non plus suis in virtute foret. paulum morae in ascensu, dum missilia hostium praevehuntur: ut ventum in manus, de-

turbati ruinae modo praecipitantur; et pars equitum aequioribus iugis circumvecta nobilissimos Belgarum, in quis ducem Valentinum, cepit.

- 72 Cerialis postero die coloniam Trevirorum ingressus est, avido milite eruendae civitatis: hanc esse Classici, hanc Tutoris patriam; horum scelere clausas caesasque legiones. quid tantum Cremonam meruisse, quam e gremio Italiae raptam, quia unius noctis moram victoribus attulerit? stare in confinio Germaniae integram sedem spoliis exercituum et ducum caedibus ovantem; redigeretur praeda in fiscum: ipsis sufficere ignes et rebellis coloniae ruinas, quibus tot castrorum excidia pensarentur. Cerialis a metu infamiae, si licentia saevitiaque inbuere militem crederetur, pressit iras: et parvum, posito civium bello ad externa modestiores. convertit inde animos accitarum e Mediomatricis legionum miserabilis aspectus: stabant conscientia flagitii maestae, fixis in terram oculis; nulla inter coeuntes exercitus consalutatio; neque solantibus hortantibusve responsa dabant, abditi per tentoria et lucem ipsam vitantes; nec proinde periculum aut metus quam pudor ac dedecus obstupefecerat, attonitis etiam victoribus, qui vocem precesque adhibere non ausi lacrimis ac silentio veniam poscebant, donec Cerialis mulceret animos, fato acta dictitans, quae militum ducumque discordia vel fraude hostium evenissent: primum illum stipendiorum et sacramenti diem haberent: priorum facinorum neque imperatorem neque se meminisse. tunc recepti in eadem castra, et edictum per manipulos, ne quis in certamine iurgiove seditionem aut
- 73 cladem commilitoni obiectaret. mox Treviros ac Lingonas ad contionem vocatos ita adloquitur:

„Neque ego umquam facundiam exercui, et populi Romani virtutem armis adfirmavi; sed quoniam apud vos verba plurimum valent, bonaque ac mala non sua natura sed vocibus seditiosorum aestimantur, statui pauca disserere, quae profligato bello utilius sit vobis audisse quam nobis dixisse. terram vestram ceterorumque Gallorum ingressi sunt duces imperatoresque Romani nulla cupidine, sed maioribus vestris invocantibus, quos discordiae usque ad exitum fatigabant; et acciti auxilio Germani sociis pa-

p. Ch. 70.

riter atque hostibus servitutem imposuerant. quot proeliis adversus Cimbros Teutonosque, quantis exercituum nostrorum laboribus quove eventu Germanica bella tractaverimus, satis clarum; nec ideo Rhenum insedimus, ut Italiam tueremur, sed ne quis alius Ariovistus regno Galliarum potiretur: an vos cariores Civili Batavisque et Transrhenanis gentibus creditis quam maioribus eorum patres avique vestri fuerunt? eadem semper causa Germanis transcendendi in Gallias, libido atque avaritia et mutandae sedis amor, ut relictis paludibus et solitudinibus suis fecundissimum hoc solum vosque ipsos possiderent; ceterum libertas et speciosa nomina praetextuntur; nec quisquam alienum servitium et dominationem sibi concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet. regna bellaque per Gallias semper fuere, donec in nostrum 74 ius concederetis: nos, quamquam totiens lacessiti, iure victoriae id solum vobis addidimus quo pacem tueremur; nam neque quies gentium sine armis neque arma sine stipendiis neque stipendia sine tributis haberi queunt; cetera in communi sita sunt: ipsi plerumque legionibus nostris praesidetis, ipsi has aliasque provincias regitis; nihil separatim clausumve; et laudatorum principum usus ex aequo, quamvis procul agentibus: saevi proximis ingruunt. quomodo sterilitatem aut nimios imbres et cetera naturae mala, ita luxum vel avaritiam dominantium tolerate; vitia erunt, donec homines; sed neque haec continua, et meliorum interventu pensantur: nisi forte Tutore et Classico regnantibus moderatius imperium speratis, aut minoribus quam nunc tributis parabuntur exercitus quibus Germani Britannique arceantur; nam pulsus, quod di prohibeant, Romanis quid aliud quam bella omnium inter se gentium existent? octingentorum annorum fortuna disciplinaque compages haec coaluit, quae convelli sine exitio convellentium non potest. sed vobis maximum discrimen, penes quos aurum et opes, praecipuae bellorum causae: proinde pacem et urbem, quam victi victoresque eodem iure obtinemus, amate, colite; moneant vos utriusque fortunae documenta ne contumaciam cum pernicie quam obsequium cum securitate malitis.“

Tali oratione graviora metuentes composuit erexitque.

Tenebantur victore exercitu Treveri, cum Civilis et 75

Classicus misere ad Cerialem epistulas, quarum haec sententia fuit: Vespasianum, quamquam nuntios occultarent, excessisse vita; urbem atque Italiam interno bello consumptam; Muciani ac Domitiani vana et sine viribus nomina: si Cerialis imperium Galliarum velit, ipsos finibus civitatum suarum contentos; si proelium mallet, ne id quidem abnuere. ad ea Cerialis Civili et Classico nihil: eum qui attulerat *et ipsas epistulas ad Domitianum misit.*

Hostes divisis copiis advenere undique. plerique culpabant Cerialem passum iungi quos discretos intercipere licuisset. Romanus exercitus castra fossa valloque circumdedit, quis temere antea intutis consederat. apud Germanos diversis sententiis certabatur: Civilis opperiendas Transrhenanorum gentes, quarum terrore fractae populi Romani vires obtererentur; Gallos quid aliud quam praedam victoribus? et tamen, quod roboris sit, Belgas secum palam aut voto stare. Tutor cunctatione crescere rem Romanam affirmabat, coeuntibus undique exercitibus: transvectam e Britannia legionem, accitas ex Hispania, adventare ex Italia; nec subitum militem, sed veterem expertumque belli. nam Germanos, qui ab ipsis sperentur, non iuberi, non regi, sed cuncta ex libidine agere; pecuniamque ac dona, quis solis corrumpantur, maiora apud Romanos, et neminem adeo in arma pronum, ut non idem pretium quietis quam periculi malit. quod si statim congregiantur, nullas esse Ceriali nisi e reliquiis Germanici exercitus legiones, foederibus Galliarum obstrictas; idque ipsum, quod inconditam nuper Valentini manum contra spem suam fuderint, alimentum illis ducique temeritatis: ausuros rursus venturosque in manus non inperiti adolescentuli, verba et contiones quam ferrum et arma meditantis, sed Civilis et Classici; quos ubi aspexerint, redituram in animos formidinem, fugam famemque ac totiens captis precariam vitam. neque Treviros aut Lingonas benivolentia contineri: resumpturos arma, ubi metus abscesserit.

Diremit consiliorum diversitatem adprobata Tutoris sententia Classicus; statimque exsequuntur: media acies Ubiis Lingonibusque data; dextro cornu cohortes Batavorum, sinistro Bructeri Tencterique; pars montibus, alii viam inter

p. Ch. 70.

Mosellamque flumen tam improvisi adsiluire, ut in cubiculo ac lectulo Cerialis — neque enim noctem in castris egerat — pugnari simul vincique suos audierit, increpans pavorem nuntiantium, donec universa clades in oculis fuit, perrupta legionum castra, fusi equites, medius Mosellae pons, qui ulteriora coloniae adnectit, ab hostibus insessus. Cerialis turbidis rebus intrepidus et fugientes manu retrahens, intacto corpore promptus inter tela, felici temeritate et fortissimi cuiusque adcursum recipiendum pontem electa manu firmavit; mox in castra reversus palantes captarum apud Novaesium Bonnamque legionum manipulos et rarum apud signa militem ac prope circumventas aquilas videt: incensus ira „non Flaccum,“ inquit „non Voculam deseritis; nulla hic proditio; neque aliud excusandum habeo quam quod vos Gallici foederis oblitos redisse in memoriam Romani sacramenti temere credidi. adnumerabor Numisiis et Herenniis, ut omnes legati vestri aut militum manibus aut hostium ceciderint: ite, nuntiate Vespasiano vel, quod propius est, Civili et Classico, relictum a vobis in acie ducem: venient legiones quae neque me inultum neque vos impunitos patiantur.“

Vera erant, et a tribunis praefectisque eadem ingerebantur: consistunt per cohortes et manipulos; neque enim poterat patescere acies effuso hoste et impredientibus tentoriis sarcinisque, cum intra vallum pugnaretur. Tutor et Classicus et Civilis suis quisque locis pugnam ciebant, Gallos pro libertate, Batavos pro gloria, Germanos ad praedam instigantes; et cuncta pro hostibus erant, donec legio unaetvicesima patientiore quam ceterae spatio conglobata sustinuit ruentes, mox impulit; nec sine ope divina mutatis repente animis terga victores vertere. ipsi territos se cohortium aspectu ferebant, quae primo impetu disiectae summis rursus iugis congregabantur ac speciem novi auxilii fecerant: sed obstitit vincentibus pravum inter ipsos certamen, omisso hoste spolia consecrandi. Cerialis ut incuria prope rem afflixit, ita constantia restituit; secutusque fortunam castra hostium eodem die capit excinditque.

Nec in longum quies militi data: orabant auxilium Agrippinenses offerebantque uxorem ac sororem Civilis et filiam Classici, relictam sibi pignora societatis; atque interim

dispersos in domibus Germanos trucidaverant; unde metus et iustae preces invocantium, antequam hostes reparatis viribus ad spem vel ad ultionem accingerentur. namque et Civilis illuc intenderat, non invalidus, flagrantissima cohortium suarum integra, quae ex Chaucis Frisiisque composita Tolbiaci in finibus Agrippinensium agebat: sed tristis nuntius avertit, deletam cohortem dolo Agrippinensium, qui largis epulis vinoque sopitos Germanos, clausis foribus, igne iniecto cremavere; simul Cerialis propero agmine subvenit. circumsteterat Civilem et alius metus, ne quarta decima legio adiuncta Britannica classe adflicaret Batavos, qua Oceano ambiuntur: sed legionem terrestri itinere Fabius Priscus legatus in Nervios Tungrosque duxit, eaeque civitates in deditionem acceptae; classem ultro Canninefates adgressi sunt, maiorque pars navium depressa aut capta. et Nerviorum multitudinem, sponte commotam ut pro Romanis bellum capesseret, iidem Canninefates fudere. Classicus quoque adversus equites Novaesium a Ceriali praemissos secundum proelium fecit: quae modica sed crebra damna famam victoriae nuper partae lacerabant.

80 Isdem diebus Mucianus Vitellii filium interfici iubet, mansuram discordiam obtendens, ni semina belli restinxisset. neque Antonium Primum adsciri inter comites a Domitiano passus est, favore militum anxius et superbia viri, aequalium quoque, adeo superiorum intolerantis. profectus ad Vespasianum Antonius ut non pro spe sua excipitur, ita neque adverso imperatoris animo: trahebatur in diversa, hinc meritis Antonii, cuius ductu confectum haud dubie bellum erat, inde Muciani epistulis; simul ceteri ut infestum tumidumque insectabantur, adiunctis prioris vitae criminibus; neque ipse deerat adrogantia vocare offensas, nimius commemorandis quae meruisset; alios ut inbelles, Caecinam ut captivum ac dediticium increpat: unde paulatim levior villorque haberi, manente tamen in speciem amicitia.

81 Per eos menses, quibus Vespasianus Alexandriae statos aestivis flatibus dies et certa maris opperiebatur, multa miracula evenere, quis caelestis favor et quaedam in Vespasianum inclinatio numinum ostenderetur. e plebe Alexandrina quidam oculorum tabe notus genua eius advolvitur,

p. Ch. 70.

remedium caecitatis exposcens gemitu, monitu Serapidis dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit; precabaturque principem ut genas et oculorum orbes dignaretur respergere oris excremento. alius manum aeger, eodem deo auctore, ut pede ac vestigio Caesaris calcaretur orabat. Vespasianus primo inridere, aspernari; atque illis instantibus modo famam vanitatis metuere, modo obsecratione ipsorum et vocibus adulantium in spem induci; postremo aestimari a medicis iubet, an talis caecitas ac debilitas ope humana superabiles forent: medici varie disserere: huic non exesam vim luminis et redituram, si pellerentur obstantia; illi elapsos in pravum artus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari; id fortasse cordi deis, et divino ministerio principem electum; denique patrati remedii gloriam penes Caesarem, inriti ludibrium penes miseros fore. igitur Vespasianus cuncta fortunae suae patere ratus nec quicquam ultra incredibile, laeto ipse vultu, erecta quae adstabat multitudine, iussa exsequitur: statim conversa ad usum manus, ac caeco reluxit dies. utrumque qui interfuere nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium.

Altior inde Vespasiano cupido adeundi sacram sedem, 82 ut super rebus imperii consuleret. arceri templo cunctos iubet: atque ingressus intentusque numini respexit pone tergum e primoribus Aegyptiorum nomine Basiliden, quem procul Alexandria plurium dierum itinere et aegro corpore detineri haud ignorabat: percunctatur sacerdotes num illo die Basilides templum inisset; percunctatur obvios num in urbe visus sit; denique missis equitibus explorat, illo temporis momento octoginta milibus passuum afuisse: tunc divinam speciem et vim responsi ex nomine Basilidis interpretatus est.

Origo dei nondum nostris auctoribus celebrata: Ae- 83 gyptiorum antistites sic memorant: Ptolemaeo regi, qui Macedonum primus Aegypti opes firmavit, cum Alexandria recens conditae moenia templaque et religiones adderet, oblatum per quietem decore eximio et maiore quam humana specie iuvenem, qui moneret ut fidissimis amicorum in Pontum missis effigiem suam acciret; laetum id regno, magnamque et inclutam sedem fore quae excepis-

set; simul visum eundem iuvenem in caelum igne plurimo attolli. Ptolemaeus omine et miraculo excitus sacerdotibus Aegyptiorum, quibus mos talia intellegere, nocturnos visus aperit; atque illis Ponti et externorum parum gnaris, Timotheum Atheniensem e gente Eumolpidarum, quem ut antistitem caerimoniarum Eleusine exciverat, quatenus illa superstitio, quod numen, interrogat. Timotheus quaesitis qui in Pontum meassent, cognoscit urbem illic Sinopen, nec procul templum, vetere inter accolae fama, Iovis Ditis; namque et muliebrem effigiem adsistere, quam plerique Proserpinam vocent. sed Ptolemaeus, ut sunt ingenia regum, pronus ad formidinem, ubi securitas rediit, voluptatum quam religionum adpetens, negligere paulatim aliasque ad curas animum vertere, donec eadem species terribilior iam et instantior exitium ipsi regnoque denuntiaret, ni iussa patrentur: tum legatos et dona Scydrothemidi regi, is tunc Sinopensibus imperitabat, expediri iubet praecipitque navigaturis ut Pythicum Apollinem adeant; illis mare secundum, sors oraculi haud ambigua: irent simul
84 lacrumque patris sui reveherent, sororis relinquerent. ut Sinopen venere, munera, preces, mandata regis sui Scydrothemidi adlegant. qui *diversus* animi modo numen pavescere, modo minis adversantis populi terreri; saepe donis promissisque legatorum flectebatur; atque interim triennio exacto Ptolemaeus non studium, non preces omittere; dignitatem legatorum, numerum navium, auri pondus augebat. tum minax facies Scydrothemidi offertur, ne destinata deo ultra moraretur; cunctantem varia perniciēs morbi et manifesta caelestium ira graviorque in dies fatigabat; advocata contione iussa numinis, suos Ptolemaei visus, ingruentia mala exponit; volgas aversari regem, invidere Aegypto, sibi metuere templumque circumsedere. maior hinc fama tradidit deum ipsum adpulsas litori navis sponte consendisse: mirum inde dictu, tertio die tantum maris emensi Alexandriam adpelluntur. templum pro magnitudine urbis extractum loco cui nomen Rhacotis; fuerat illic sacellum Serapidi atque Isidi antiquitus sacratum. haec de origine et adventu dei celeberrima; nec sum ignarus esse quosdam qui Seleucia urbe Syriae accitum, regnante

p. Ch. 70.

Ptolemaeo quem tertia aetas tulit; alii auctorem eundem Ptolemaeum, sedem ex qua transierit Memphim perhibent, inclutam olim et veteris Aegypti columnen. deum ipsum multi Aesculapium, quod medeatur aegris corporibus, quidam Osirin, antiquissimum illis gentibus numen, plerique Iovem ut rerum omnium potentem, plurimi Ditem patrem insignibus quaeque in ipso manifesta aut per ambages coniectant.

At Domitianus Mucianusque antequam Alpibus pro- 85
pinquarent, prosperos rerum in Treveris gestarum nuntios accepere: praecipua victoriae fides dux hostium Valentinus, nequaquam abiecto animo, quos spiritus gessisset, vultu ferebat; auditus ideo tantum, ut nosceretur ingenium eius, damnatusque, inter ipsum supplicium exprobranti cuidam patriam eius captam, accipere se solatium mortis respondit. sed Mucianus quod diu occultaverat, ut recens exprompsit: quoniam benignitate deum fractae hostium vires forent, parum decore Domitianum confecto prope bello alienae gloriae interventurum; si status imperii aut salus Galliarum in discrimine verteretur, debuisse Caesarem in acie stare: Canninefates Batavosque minoribus ducibus delegandos: ipse Luguduni vim fortunamque principatus e proximo ostentaret, nec parvis periculis inmixtus et maioribus non defuturus.

Intellegebantur artes, sed pars obsequii in eo ne de- 86
prehenderentur: ita Lugudunum ventum. unde creditur Domitianus occultis ad Cerialem nuntiis fidem eius temptavisse, an praesenti sibi exercitum imperiumque traditurus foret; qua cogitatione bellum adversus patrem agitaverit an opes viresque adversus fratrem, in incerto fuit: nam Cerialis salubri temperamento elusit ut vana pueriliter cupientem. Domitianus sperni a senioribus iuventam suam cernens, modica quoque et usurpata antea munia imperii omittebat, simplicitatis ac modestiae imagine in altitudinem conditus, studiumque litterarum et amorem carminum simulans, quo velaret animum et fratris aemulationi subduceret, cuius disparem mitioremque naturam contra interpretabatur.

CORNELII TACITI
HISTORIARUM
LIBER QUINTUS.

BREVIARIUM.

Cap. 1. Interim Titus cum valido exercitu prope Hierosolyma castra facit. 2—5. Iudaicae gentis primordia, sacra, instituta, deque iis maligna profanorum iudicia. 6. 7. descriptio terrae finiumque, balsami, Libani, Iordanis, lacus bitumen egerentis, camporum torridorum, fructuum in cinerem vanescentium, Beli amnis, cuius arenae vitro inservientes. 8. Hierosolyma genti caput. immensae opulentiae templum. Iudaeorum sub aliis gentibus et suis regibus fata; 9. varia sors sub Romanis. 10—12. bellum sub Gessio Floro procuratore ortum. Titus Iudaeos in urbem compulsos obsidet. Hierosolymorum munitiones, copiae, duces. 13. prodigia ante obsidium.

14. Interea Civilis reparato per Germaniam exercitu bellum renovat; 15. manum conserit cum Ceriali satis prospere. uterque ad maturandum summae rei discrimen erectus. 16. 17. aciem instruit, suos adloquitur. 18. fit atrox pugna, qua proditione cuiusdam Batavi Germani vincuntur. 19. 20. Civilis in Batavorum insulam transgressus praesidia Romanorum invadit Verace, Classico, Tutore suffultus. 21. ambiguum proelium. subvenit Cerialis fortunamque vertit. 22. at parum providus paene opprimitur. 23. Civilis navalem aciem ostentat, sed a Ceriali trans Rhenum pellitur. hic insulam Batavorum populatus superfuso amne novum discrimen adit. 24. 25. tum hostium animos occultis nuntiis labefactat. 26. Civilis petito colloquio ad deditionem se pronum proficitur. A. u. 823. post Chr. 70.

-
- 1 Eiusdem anni principio Caesar Titus perdomandae Iudaeae delectus a patre, et privatis utriusque rebus militia clarus: maiore tum vi famaue agebat, certantibus provinciarum et exercituum studiis; atque ipse, ut super fortunam crederetur, decorum se promptumque in armis ostendebat, comitate et adloquiis officia provocans, ac plerumque in opere, in agmine gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore. tres eum in Iudaea legiones, quinta et decuma et quinta decuma, vetus Vespasiani miles, exceperere; addidit e Syria duodecumam et adductos Alexandria duoetvicensimanos tertianosque; comitabantur viginti sociae cohortes, octo equitum alae, simul Agrippa Sohaemusque reges et

p. Ch. 70.

auxilia regis Antiochi validaque et solito inter accolae odio infensa Iudaeis Arabum manus; multi quos urbe atque Italia sua quemque spes acciverat occupandi principem adhuc vacuum: his cum copiis fines hostium ingressus composito agmine, cuncta explorans paratusque decernere, haud procul Hierosolymis castra facit.

Sed quoniam famosae urbis supremum diem tradituri sumus, congruens videtur primordia eius aperire.

Iudaeos Creta insula profugos novissima Libyae inesse memorant, qua tempestate Saturnus vi Iovis pulsus cesserit regnis; argumentum e nomine petitur; inclutum in Creta Idam montem, accolae Idaeos aucto in barbarum cognomento Iudaeos vocitari. quidam regnante Iside exundantem per Aegyptum multitudinem ducibus Hierosolymo ac Iuda proximas in terras exoneratam. plerique Aethiopum prolem, quos rege Cepheo metus atque odium mutare sedes perpulerit. sunt qui tradant Assyrios convenas, indigum agrorum populum, parte Aegypti potitos, mox proprias urbes Hebraeasque terras et propiora Syriae coluisse. clara alii Iudaeorum initia, Solymos, carminibus Homeri celebratam gentem, conditae urbi Hierosolyma nomen e suo fecisse.

Plurimi auctores consentiunt, orta per Aegyptum tabe³ quae corpora foedaret, regem Bocchorim adito Hammonis oraculo remedium petentem purgare regnum et id genus hominum ut invisum deis alias in terras avehere iussum; sic conquisitum collectumque volgas, postquam vastis locis relictum sit, ceteris per lacrimas torpentibus, Moysen unum exulum monuisse, ne quam deorum hominumve opem expectarent utrisque deserti, sed sibimet ducem caelestem crearent, primo cuius auxilio [credentes] praesentes miseras pepulissent. adsensere atque omnium ignari fortuitum iter incipiunt. sed nihil aeque quam inopia aquae fatigabat; iamque haud procul exitio totis campis procubuerant, cum grex asinorum agrestium e pastu in rupem nemore opacum concessit; secutus Moyses coniectura herbidi soli largas aquarum venas aperit; id levamen et continuum sex dierum iter emensi, septimo pulsus cultoribus obtinere terras, in quis urbs et templum dicata.

- 4 Moyses quo sibi in posterum gentem firmaret, novos ritus contrariosque ceteris mortalibus indidit: profana illic omnia quae apud nos sacra; rursum concessa apud illos quae nobis incesta. effigiem animalis [onagri], quo monstrante errorem sitimque depulerant, penetrati sacrare, caeso ariete velut in contumeliam Hammonis; bos quoque immolatur, quem Aegyptii [Apin] colunt; suae abstinent merito cladis, qua ipsos scabies quondam turpaverat, cui id animal obnoxium. longam olim famem crebris adhuc ieiuniis fatentur; et raptarum frugum argumentum panis Iudaicus nullo fermento. [detinetur] septimo die otium placuisse ferunt, quia is finem laborum tulit; dein blandiente inertia septimum quoque annum ignaviae datum; alii honorem eum Saturno haberi, seu principia religionis tradentibus Idaeis, quos cum Saturno pulsos et conditores gentis accepimus, seu quod de septem sideribus, quis mortales reguntur, altissimo orbe et praecipua potentia stella Saturni feratur; ac pleraque caelestium vim suam et cursus septimos per numeros commutare.
- 5 Hi ritus, quoquo modo inducti, antiquitate defenduntur: cetera instituta, sinistra, foeda, pravitate valere; nam pessimus quisque spretis religionibus patriis tributa et stipes illuc *con*gerebant, unde auctae Iudaeorum res; et quia apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, sed adversus omnes alios hostile odium: separati epulis, discreti cubilibus, proiectissima ad libidinem gens, alienarum concubitu abstinent; inter se nihil illicitum. circumcidere genitalia instituerunt, ut diversitate noscantur; transgressi in morem eorum idem usurpant, nec quidquam prius inbuuntur quam contemnere deos, exuere patriam, parentes, liberos, fratres vilia habere. augendae tamen multitudini consulitur; nam et necare quemquam ex agnatis nefas, animosque proelio aut suppliciiis peremptorum aeternos putant: hinc generandi amor et moriendi contemptus. corpora condere quam cremare e more Aegyptio, eademque cura et de infernis persuasio: caelestium contra Aegyptii pleraque animalia effigiesque compositas venerantur; Iudaei mente sola unumque numen intellegunt: profanos qui deum imagines mortalibus materiis in species hominum

p. Ch. 70.

effingant; summum illud et aeternum neque imitabile neque interiturum; igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis *sinunt*; non regibus haec adulatio, non Caesaribus honor. sed quia sacerdotes eorum tibia tympanisque concinebant, hedera vinciebantur, vitisque aurea templo reperta, Liberum patrem coli, domitorem Orientis, quidam arbitrati sunt, nequaquam congruentibus institutis: quippe Liber festos laetosque ritus posuit, Iudaeorum mos absurdus sordidusque.

Terra finesque qua ad Orientem vergunt Arabia terminantur, a meridie Aegyptus obiacet, ab occasu Phoenices et mare, septentrionem e latere Syriae longe prospectant. corpora hominum salubria et fereptia laborum. rari imbres, uber solum; fruges nostrum ad morem, praeterque eas balsamum et palmae: palmetis proceritas et decor, balsamum modica arbor; ut quisque ramus intumuit, si vim ferri adhibeas, pavent venae: fragmine lapidis aut testa aperiuntur; humor in usu medentium est. praecipuum montium Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum fidumque nivibus; idem amnem Iordanem alit funditque. nec Iordanes pelago accipitur, sed unum atque alterum lacum integer perfluit, tertio retinetur. lacus immenso ambitu, specie maris, sapore corruptior, gravitate odoris accolis pestifer, neque vento inpellitur neque pisces aut suetas aquis volucres patitur; inertes undae superiacta, ut solido, ferunt; periti imperitique nandi perinde attolluntur. certo anni bitumen egerit, cuius legendi usum, ut ceteras artes, experientia docuit: ater suapte natura liquor et sparso aceto concretus innatat; hunc manu captum, quibus ea cura, in summa navis trahunt: inde nullo iuvante influit oneratque, donec abscindas; nec abscindere aere ferrove possis: fugit cruorem vestemque infectam sanguine quo feminae per menses exsolvuntur. sic veteres auctores: sed gnari locorum tradunt undantes bitumine moles pelli inanueque trahi ad litus; mox, ubi vapore terrae, vi solis inaruerint, securibus cuneisque ut trabes aut saxa discindi.

Haud procul inde campi, quos ferunt olim uberes magnisque urbibus habitatos fulminum iactu arsisse; et ma-

nere vestigia, terramque ipsam, specie torridam, vim frugiferam perdidisse; nam cuncta sponte edita aut manu sata, sive herba tenuis aut flore, seu solidam in speciem adolevere, atra et inania velut in cinerem vanescunt. ego sicut inclutas quondam urbes igne caelesti flagrasse concesserim, ita halitu lacus infici terram, corrumpi superfusum spiritum, eoque fetus segetum et autumnii putrescere reor, solo caeloque iuxta gravi. [et] Belus amnis Iudaeico mari inlabitur, circa cuius os lectae arenae admixto nitro in vitrum excoquuntur; modicum id litus, sed egerentibus s in exhaustum. magna pars Iudaeae vicis dispergitur; habent et oppida; Hierosolyma genti caput: illic immensae opulentiae templum; et primis munimentis urbs, dein regia, templum intimis clausum; ad fores tantum Iudaeo aditus, limine praeter sacerdotes arcebantur.

Dum Assyrios penes Medosque et Persas Oriens fuit, despectissima pars servientium: postquam Macedones praepotuerunt, rex Antiochus demere superstitionem et mores Graecorum dare adnitus, quo minus taeterrimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus est: [nam ea tempestate Arsaces desciverat;] tum Iudaei, Macedonibus invalidis, Parthis nondum adultis — et Romani procul erant — sibi ipsi reges inposuere; qui mobilitate vulgi expulsi, resumpta per arma dominatione fugas civium, urbium eversiones, fratrum, coniugum, parentum neces aliaque solita regibus ausi superstitionem fovebant, quia honor sacerdotii firmamentum potentiae adsumebatur.

9 Romanorum primus Cn. Pompeius Iudaeos domuit, templumque iure victoriae ingressus est: inde volgatum nulla intus deum effigie vacuum sedem et inania arcana. muri Hierosolymorum diruti, delubrum mansit. mox civili inter nos bello, postquam in dicionem M. Antonii provinciae cesserant, rex Parthorum Pacorus Iudaea potitus interfectusque a P. Ventidio, et Parthi trans Euphraten redacti: Iudaeos C. Sossius subegit. regnum ab Antonio Herodi datum victor Augustus auxit. post mortem Herodis, nihil expectato Caesare, Simo quidam regium nomen invaserat; is a Quintilio Varo obtinente Syriam punitus, et gentem coercitam liberi Herodis tripertito rexere, sub Tiberio

p. Ch. 70.

quies. dein iussi a Gaio Caesare effigiem eius in templo locare arma potius sumpsere; quem motum Caesaris mors diremit. Claudius, defunctis regibus aut ad modicum redactis, Iudaeam provinciam equitibus Romanis aut libertis permisit; e quibus Antonius Felix per omnem saevitiam ac libidinem ius regium servili ingenio exercuit, Drusilla Cleopatrae et Antonii nepte in matrimonium accepta, ut eiusdem Antonii Felix progener, Claudius nepos esset.

Duravit tamen patientia Iudaeis usque ad Gessium 10
Florum procuratorem: sub eo bellum ortum; et comprimere coeptantem Cestium Gallum, Syriae legatum, varia proelia ac saepius adversa excepere. qui ubi fato aut taedio occidit, missu Neronis Vespasianus fortuna famaque et egregiis ministris intra duas aestates cuncta camporum omnesque praeter Hierosolyma urbes victore exercitu tenebat; proximus annus civili bello intentus, quantum ad Iudaeos, per otium transiit. pace per Italiam parta et externae curae rediere; augebat iras quod soli Iudaei non cessissent; simul manere apud exercitus Titum ad omnes principatus novi eventus casusve utile videbatur.

Igitur castris, uti diximus, ante moenia Hierosolymorum positus instructas legiones ostentavit: Iudaei sub ipsos 11
muros struxere aciem, rebus secundis longius ausuri et, si pellerentur, parato perfugio. missus in eos eques cum expeditis cohortibus ambigue certavit; mox cessere hostes, et sequentibus diebus crebra pro portis proelia serebant, donec assiduus damnis intra moenia pellerentur. Romani ad obpugnandum versi; neque enim dignum videbatur famem hostium opperiri, poscebantque pericula, pars virtute, multi ferocia et cupidine praemiorum: ipsi Tito Roma et opes voluptatesque ante oculos, ac ni statim Hierosolyma considerent, morari videbantur.

Sed urbem arduam situ opera molesque firmaverant, quis vel plana satis munirentur; nam duos colles in inmensum editos claudebant muri per artem obliqui aut introrsus sinuati, ut latera obpugnantium ad ictus patescerent. extrema rupis abrupta; et turres, ubi mons iuvisset, in sexaginta pedes, inter devexa in centenos vicanos[que] attollebantur, mira specie ac procul intuentibus pares. alia

intus moenia, regiae circumiecta, conspicuoque fastigio turris Antonia, in honorem M. Antonii ab Herode appellata. templum in modum arcis propriique muri, labore et opere ante alios; ipsae porticus, quis templum ambibatur, egregium propugnaculum. fons perennis aquae, cavati sub terra montes, et piscinae cisternaeque servandis imbribus. praeviderant conditores ex diversitate morum crebra bella: inde cuncta quamvis adversus longum obsidium; et a Pompeio expugnatis metus atque usus pleraque monstravere; atque per avaritiam Claudianorum temporum empto iure muniendi struxere muros in pace tamquam ad bellum, magna conluvie et ceterarum urbium clade aucti: nam pervicacissimus quisque illuc perfugerat, eoque seditiosius agebant. tres duces, totidem exercitus: extrema et latissima moenium Simo, mediam urbem Ioannes, [quem et Bargioram vocabant,] templum Eleazarus firmaverat. multitudine et armis Ioannes ac Simo, Eleazarus loco pollebat; sed proelia, dolus, incendia inter ipsos, et magna vis frumenti ambusta; mox Ioannes, missis per speciem sacrificandi qui Eleazarum manumque eius obruncarent, templo potitur: ita in duas factiones civitas discessit, donec propinquantibus Romanis bellum externum concordiam pareret.

13 Evenerant prodigia, quae neque hostiis neque votis piare fas habet gens superstitioni obnoxia, religionibus adversa: visae per caelum concurrere acies, rutilantia arma, et subito nubium igne conlucere templum; et apertae repente delubri fores, et audita maior humana vox, excedere deos, simul ingens motus excedentium; quae pauci in metum trahebant: pluribus persuasio inerat antiquis sacerdotum litteris contineri, eo ipso tempore fore ut valesceret Oriens profectique Iudaea rerum potirentur. quae ambages Vespasianum ac Titum praedixerant: sed vulgus, more humanae cupidinis, sibi tantam fatorum magnitudinem interpretati ne adversis quidem ad vera mutabantur: multitudinem obsessorum, omnis aetatis, virile ac muliebre secus, sexcenta milia fuisse accepimus; arma cunctis qui ferre possent, et plures quam pro numero audebant; obstinatio viris feminisque par; ac si transferre sedes cogerentur, maior vitae metus quam mortis. hanc adversus

p. Ch. 70.

urbem gentemque Caesar Titus, quando inpetus et subita belli locus abnueret, aggeribus vineisque certare statuit: dividuntur legionibus munia, et quies proeliorum fuit, donec cuncta expugnandis urbibus reperta apud veteres aut novis ingeniis struerentur.

At Civilis post malam in Treveris pugnam reparato 14 per Germaniam exercitu apud Vetera castra consedit, tutus loco, et ut memoria prosperarum illic rerum augescerent barbarorum animi. secutus est eodem Cerialis, duplicatis copiis adventu secundae et sextae et quartae decimae legionum; cohortesque et alae iam pridem accitae post victoriam properaverant. neuter ducum cunctator; sed areebat latitudo camporum suoapte ingenio humentium; addiderat Civilis obliquam in Rhenum molem, cuius obiectu revolutus annis adiacentibus superfunderetur. ea loci forma, incertis vadis subdola et nobis adversa: quippe miles Romanus armis gravis et nandi pavidus: Germanos fluminibus suetos levitas armorum et proceritas corporum attollit.

Igitur lacessentibus Batavis ferocissimo cuique nostro- 15 rum coeptum certamen; deinde orta trepidatio, cum praealtis paludibus arma, equi haurirentur. Germani notis vadis persultabant, omissa plerumque fronte latera ac terga circumvenientes; neque ut in pedestri acie comminus [eminus] certabatur, sed tamquam navali pugna, vagi inter undas aut, si quid stabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cum ignaris in mutuam perniciem implicabantur. minor tamen quam pro tumultu caedes, quia non ausi egredi paludem Germani in castra rediere. eius proelii eventus utrumque ducem diversis animi motibus ad maturandum summae rei discrimen erexit: Civilis instare fortunae, Cerialis abolere ignominiam; Germani prosperis feroces, Romanos pudor excitaverat; nox apud barbaros cantu aut clamore, nostris per iram et minas acta.

Postera luce Cerialis equite et auxiliariis cohortibus 16 frontem explet; in secunda acie legiones locatae; dux sibi delectos retinuerat ad improvisa. Civilis haud porrecto agmine sed cuneis astitit: Batavi Gugernique in dextro, laeva ac propiora fluminis Transrhenani tenere. exhor-

tatio ducum non more contionis apud universos, sed ut quosque suorum advehebantur: Cerialis veterem Romani nominis gloriam, antiquas recentesque victorias; ut perfidum, ignavum, victum hostem in aeternum exciderent, ultione magis quam proelio opus esse. pauciores nuper cum pluribus certasse, ac tamen fusos Germanos, quod roboris fuerit: superesse qui fugam animis, qui vulnera tergo ferant. proprios inde stimulos legionibus admovebat, domitores Britanniae quartadecumanos appellans; principem Galbam sextae legionis auctoritate factum; illa primum acie secundanos nova signa novamque aquilam dicaturos. hinc praevectus ad Germanicum exercitum manus tendebat, ut suam ripam, sua castra sanguine hostium recuperarent. alacrior omnium clamor, quis vel ex longa pace proelii cupido, vel fessis bello pacis amor praemiaque et quies in posterum sperabantur.

- 17 Nec Civilis silentem struxit aciem, locum pugnae testem virtutis ciens: stare Germanos Batavosque super vestigia gloriae, cineres ossaque legionum calcantes; quocumque oculos Romanus intenderet, captivitatem clademque et dira omnia obversari. ne terrerentur vario Treverici proelii eventu: suam illic victoriam Germanis obstitisse, dum omissis telis praeda manus impediunt; sed cuncta mox prospera et hosti contraria evenisse. quae provideri astu ducis oportuerit, provisa, campos madentes et ipsis gnaros, paludes hostibus noxias. Rhenum et Germaniae deos in aspectu; quorum numine capessere pugnam, coniugum, parentum, patriae memores: illum diem aut gloriosissimum inter maiores aut ignominiosum apud posteros fore. ubi sono armorum tripudiisque, ita illis mos, adprobata sunt dicta, saxis glandibusque et ceteris missilibus proelium incipitur, neque nostro milite paludem ingrediente et Germanis, ut elicerent, lacescentibus.

- 18 Absumptis quae iaciuntur, et ardente pugna, procursum ab hoste infestius; immensis corporibus et praelongis hastis fluitantem labantemque militem eminus fodiebant; simul e mole, quam eductam in Rhenum retulimus, Bructerorum cuneus tranatavit: turbata ibi res; et pellebatur sociarum cohortium acies, cum legiones pugnam excipiunt

p. Ch. 70.

suppressaque hostium ferocia proelium aequatur. inter quae perfuga Batavus adiit Cerialem, terga hostium promittens, si extremo paludis eques mitteretur: solidum illa, et Gugernos, quibus custodia obvenisset, parum intentos. duae alae cum perfuga missae incauto hosti circumfunduntur; quod ubi clamore cognitum, legiones a fronte incubuere, pulsique Germani Rhenum fuga petebant. debellatum eo die foret, si Romana classis sequi maturasset; ne eques quidem institit, repente fusis imbribus et propinqua nocte.

Postera die quartadecuma legio in superiorem provinciam Gallo Annio missa; Cerialis exercitum decuma ex Hispania legio supplevit. Civili Chaucorum auxilia venire; non tamen ausus oppidum Batavorum armis tueri, raptis quae ferri poterant, ceteris iniecto igni, in insulam concessit, gnarus deesse naves efficiendo ponti, neque exercitum Romanum aliter transmissurum; quin et diruit molem a Druso Germanico factam, Rhenum prono alveo in Galliam ruentem, disiectis quae morabantur, effudit: sic velut abacto amne tenuis alveus insulam inter Germanosque continentium terrarum speciem fecerat. transiere Rhenum Tutor quoque et Classicus et centum tredecim Trevi-
orum senatores, in quis fuit Alpinus Montanus, quem a Primo Antonio missum in Gallias superius memoravimus; comitabatur eum frater D. Alpinus; simul ceteri miseratione ac donis auxilia concibant inter gentes periculorum avidas: tantumque belli superfuit, ut praesidia cohortium, alarum, legionum uno die Civilis quadripertito invaserit, decumam legionem Arenaci, secundam Batavoduri, et Grinnes Vadamque cohortium alarumque castra, ita divisis copiis, ut ipse et Verax, sorore eius genitus, Classicusque ac Tutor suam quisque manum traheret; nec omnia patrandi fiducia, sed multa ausis aliqua in parte fortunam adfore; simul Cerialem neque satis cautum, et pluribus nuntiis huc illuc cursantem posse medio intercipi.

Quibus obvenerant castra decumanorum, obpugnationem legionis arduam rati egressum militem et caedendis materiis operatum turbavere, occiso praefecto castrorum et quinque primoribus centurionum paucisque militibus:

ceteri se munimentis defendere. *et* interim Germanorum manus Batavoduri rumpere inchoatum pontem nitebantur; 21 ambiguum proelium nox diremit. plus discriminis apud Grinnes Vadamque: Vadam Civilis, Grinnes Classicus obpugnabant; nec sisti poterant interfecto fortissimo quoque, in quis Briganticus praefectus alae ceciderat, quem fidum Romanis et Civili avunculo infensum diximus. sed ubi Cerialis cum delecta equitum manu subvenit, versa fortuna praecipites Germani in amnem aguntur. Civilis dum fugientes retentat, agnitus petitusque telis relicto equo tranavit; idem *Veracis* effugium; Tutorem Classicumque adpulsae lintres vexere. ne tum quidem Romana classis pugnae adfuit; et iussum erat; sed obstitit formido et remiges per alia militiae munia dispersi. sane Cerialis parum temporis ad exequenda imperia dabat, subitus consiliis, et eventu clarus: aderat fortuna, etiam ubi artes defuissent: hinc ipsi exercituique minor cura disciplinae; et paucos post dies, quamquam periculum captivitatis evasisset, infamiam non vitavit.

22 Profectus Novaesium Bonnamque ad visenda castra, quae hiematuris legionibus erigebantur, navibus remeabat, disiecto agmine, incuriosis vigiliis. animadversum id Germanis, et insidias conposuere: electa nox atra nubibus; et prono amne rapti nullo prohibente vallum ineunt. prima caedes astu adiuta: incisis tabernaculorum funibus, suis met tentoriis coopertos trucidabant; aliud agmen turbare classem, inicere vincla, trahere puppis; utque ad fallendum silentio, ita coepta caede, quo plus terroris adderent, cuncta clamoribus miscebant. Romani vulneribus exciti quaerunt arma, ruunt per vias, pauci ornatu militari, plerique circum brachia torta veste et strictis mucronibus; dux semisomnus ac prope intectus errore hostium servatur: namque praetoriam navem vexillo insignem, illic ducem rati, abripiunt; Cerialis alibi noctem egerat, ut plerique credidere, ob stuprum Claudiae Sacratae, mulieris nuptae; aut vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant, tamquam iussi silere, ne quietem eius turbarent: ita intermisso signo et vocibus se quoque in somnum lapsos. multa luce revecti hostes captivis navi-

p. Ch. 70.

bus, praetoriam triremem flumine Lupia donum Veledae traxere.

Civilem cupido incessit navalem aciem ostentandi: com- 23
plet quod biremium quaeque simplici ordine agebantur;
adiecta ingens lintrium vis, tricenos quadragenosque *fe-*
rentium; armamenta Liburnicis solita; et simul captae lin-
tres sagulis versicoloribus haud indecore pro velis iuva-
bantur; spatium velut aequoris electum, quo Mosae fluminis
os amnem Rhenum Oceano adfundit. causa instruendae
classis super insitam genti vanitatem, ut eo terrore com-
meatus Gallia adventantes interciperentur. Cerialis mira-
culo magis quam metu derexit classem, numero inparem,
usu remigum, gubernatorum arte, navium magnitudine
potiorem; his flumen secundum, illi vento agebantur: sic
praevecti, temptato levium telorum iactu dirimuntur. Ci-
vilis nihil ultra ausus trans Rhenum concessit: Cerialis
insulam Batavorum hostiliter populatus, agros villasque
Civilis intactas nota arte ducum sinebat, cum interim flexu
auctumni et crebris per *aequinoctium* imbribus superflusus
amnis palustrem humilemque insulam in faciem stagni
opplevit; nec classis aut commeatus aderant, castraque in
plano sita vi fluminis differebantur.

Potuisse tunc opprimi legiones, et voluisse Germanos, 24
sed dolo a se flexos inputavit Civilis; neque abhorret vero,
quando paucis post diebus deditio insecuta est. nam Ce-
rialis per occultos nuntios Batavis pacem, Civili veniam
ostentans, Veledam propinquosque monebat fortunam
belli tot cladibus adversam oportuno erga populum Ro-
manum merito mutare: caesos Treviros, receptos Ubios,
ereptam Batavis patriam; neque aliud Civilis amicitia pa-
ratum quam vulnera, fugas, luctus; exulem eum et extor-
rem recipientibus oneri; et satis peccavisse quod totiens
Rhenum transcenderint; si quid ultra moliantur, inde ini-
uriam et culpam, hinc ultionem et deos fore.

Miscebantur minis promissa; et concussa Transrhena- 25
norum fide inter Batavos quoque sermones orti: non pro-
rogandam ultra ruinam, nec posse ab una natione totius
orbis servitium depelli. quid profectum caede et incendiis
legionum nisi ut plures validioresque accirentur? si Ve-

spasiano bellum navaverint, Vespasianum rerum potiri; sin populum Romanum armis vocent, quotam partem generis humani Batavos esse? respicerent Raetos Noricosque et ceterorum onera sociorum: sibi non tributa sed virtutem et viros indici; proximum id libertati; et si dominorum electio sit, honestius principes Romanorum quam Germanorum feminas tolerari. haec volgus; procures atrociora: Civilis rabie semet in arma trusus; illum domesticis malis excidium gentis obposuisse: tunc infensos Batavis deos, cum obsiderentur legiones, interficerentur legati, bellum uni necessarium, ferale ipsis sumeretur. ventum ad extrema, ni resipiscere incipiant et noxii capitis poena pacnitentiam fateantur.

- 26 Non fefellit Civilem ea inclinatio et praevenire statuit, super taedium malorum etiam spe vitae, quae plerumque magnos animos infringit: petito colloquio scinditur Nabaliae fluminis pons, in cuius abrupta progressi duces; et Civilis ita coepit: „si apud Vitellianum legatum defenderer, neque facto meo venia neque dictis fides debebatur; cuncta inter nos inimica, hostilia, ab illo coepta, a me aucta erant: erga Vespasianum vetus mihi observantia; et cum privatus esset, amici vocabamur. hoc Primo Antonio notum, cuius epistulis ad bellum actus sum, ne Germanicae legiones et Gallica iuventus Alpes transcenderent; quae Antonius epistulis, Hordeonius Flaccus praesens monebat. arma in Germania movi, quae Mucianus in Syria, Aponius in Moesia, Flavianus in Pannonia ***.“
-

CORNELII TACITI
DE ORIGINE SITU MORIBUS AC POPULIS
GERMANIAE.
VITA IULII AGRICOLAE.
DE ORATORIBUS DIALOGUS.

CORNELII TACITI

DE ORIGINE SITU MORIBUS AC POPULIS

GERMANIAE

LIBER.

BREVIARIUM.

Cap. 1. Germaniae situs. 2. incolae indigenae. auctores gentis. nominis origo. Hercules. 3. barditus. ara Ulixis. 4. Germani, gens sincera. habitus corporum. 5. terrae natura. non aurum, non argentum, nec aestimatum. 6. Germanorum arma, equitatus, peditatus, ordo militiae. 7. reges, duces, sacerdotes. 8. feminarum virtus et veneratio. Veleda. Aurinia. 9. dii, sacra, simulacra nulla. 10. auspicia, sortes. ex equis, e captivo praesagia. 11. consultationes publicae et conventus. 12. accusationes, poenae, ius redditum. 13. scuto frameaque ornati iuvenes, principum comites. eorum virtus et fama. 14. gentis bellica studia. 15. in pace venatio, otium. collata principibus munera. 16. urbes nullae. vici, domus, specus suffugium hiemi et receptaculum frugibus. 17. vestitus virorum, feminarum. 18. matrimonia severa. dos a marito oblata. 19. pudicitia, adulterii poena. monogamia. liberorum numerus non finitus. 20. liberorum educatio. successionis leges. 21. patris, propinqui amicitiae inimicitiaeque susceptae. homicidii pretium. hospitalitas. 22. lotio, victus, ebriorum rixae. consultatio in conviviis. 23. potus, cibus. 24. spectacula. aleae furor. 25. servi, libertini. 26. fenus ignotum. agricultura. anni tempora. 27. funera, sepulchra, luctus.

28. Singularum gentium instituta. Galli, olim valida gens, in Germaniam transgressi, Helvetii, Boii. Aravisci, Osi, incertum genus. Germanicae originis populi Treveri, Nervii, Vangiones, Triboci, Nemetes, Ubii. 29. Batavi, Chatterum proles. Mattiaci. Decumates agri. 30. 31. Chatterum regio, habitus, disciplina militaris, vota, virtutis incentiva. 32. Usipi, Tencteri, equitatu praestantes. 33. Bructerorum sedes, a Chamavis et Angrivariis occupatae. 34. Dulgibini. Chasuari. Frisii. 35. Chauci, pacis studio, iustitia et virtute nobiles. 36. Cherusci et Fosi, a Chattis victi. 37. Cimbrorum parva civitas, gloria ingens. Romanorum clades. Germani triumphati magis quam victi. 38. Sueborum numerus, mores. 39. Semnonum religio, victimae humanae. 40. Langobardi. Reudigni. Aviones. Anglii. Varini. Eudoses. Suardones. Nurtones. Nerthi cultus communis. 41. Hermunduri. 42. Naristi. Marcomanni. Quadi. 43. Marsigni. Gotini. Osi. Buri. Lygiorum civitates, Ha-

rii, Helvecones, Manimi, Elisii, Nahanarvali; horum numen Alcis. Gotores. Rugii. Lemovii. 44. Suiones, classibus valentes. 45. mare pigrum. Aestii, matris deum cultores, succinum legunt. Sitionibus femina imperat. 46. Peucini, Venedi, Fenni, Germani an Sarmatae? eorum feritas, paupertas. hominum monstra, Hellusii, Oxiones.

1 Germania omnis a Gallis Raetisque et Pannoniis Rheno et Danuvio fluminibus, a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur; cetera Oceanus ambit, latos sinus et insularum immensa spatia complectens, nuper cognitis quibusdam gentibus ac regibus, quos bellum aperuit. Rhenus Raeticarum Alpium inaccessu ac praecipiti vertice ortus, modico flexu in occidentem versus septentrionali Oceano miscetur. Danuvius molli et clementer edito montis Abnobaе iugo effusus pluris populos adit, donec in Ponticum mare sex meatibus erumpat: septimum os paludibus hauritur.

2 Ipsos Germanos indigenas crediderim, minimeque aliarum gentium adventibus et hospitibus mixtos, quia nec terra olim sed classibus advehebantur qui mutare sedes quaerebant, et immensus ultra utque sic dixerim adversus Oceanus raris ab orbe nostro navibus aditur. quis porro, praeter periculum horridi et ignoti maris, Asia aut Africa aut Italia relictæ Germaniam peteret, informem terris, asperam caelo, tristem cultu aspectuque, nisi si patria sit?

Celebrant carminibus antiquis, quod unum apud illos memoriae et annalium genus est, Tuisconem deum terra editum, et filium Mannum, originem gentis conditoresque; Manno tris filios adsignant, e quorum nominibus proximi Oceano Ingaevones, medii Herminones, ceteri Istaevones vocentur. quidam, ut in licentia vetustatis, pluris deo ortos plurisque gentis appellationes, Marsos, Gambrivios, Suebos, Vandilios adfirmant, eaque vera et antiqua nomina; ceterum Germaniae vocabulum recens et nuper additum, quoniam qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerint, ut nunc Tungri, tunc Germani vocati sint: ita nationis nomen, non gentis, evaluisse paulatim, ut omnes primum a victore ob metum, mox etiam a se ipsis invento nomine Germani vocarentur.

3 Fuisse apud eos et Herculem memorant, primumque

omnium virorum fortium ituri in proelia canunt. sunt illis haec quoque carmina, quorum relatu, quem barditum vocant, accendunt animos, futuraeque pugnae fortunam ipso cantu augurantur; terrent enim trepidantve, prout sonuit acies; nec tam vocis ille quam virtutis concentus videtur; adfectatur praecipue asperitas soni et fractum murmur, obiectis ad os scutis, quo plenior et gravior vox percussu intumescat. ceterum et Ulixem quidam opinantur longo illo et fabuloso errore in hunc Oceanum delatum adisse Germaniae terras, Asciburgiumque, quod in ripa Rheni situm hodieque incolitur, ab illo constitutum nominatumque; aram quin etiam Ulixi consecratam, adiecto Laertae patris nomine, eodem loco olim repertam, monumentaque et tumulos quosdam Graecis litteris inscriptos in confinio Germaniae Raetiaeque adhuc extare; quae neque confirmare argumentis neque refellere in animo est; ex ingenio suo quisque demat vel addat fidem: ipse eorum opinionibus 4 accedo, qui Germaniae populos nullis [aliis] aliarum nationum conubiis infectos propriam et sinceram et tantum sui similem gentem extitisse arbitrantur. unde habitus quoque corporum, quamquam in tanto hominum numero, idem omnibus: truces et caerulei oculi, rutilae comae, magna corpora et tantum ad impetum valida: laboris atque operum non eadem patientia; minimeque sitim aestumque tolerare, frigora atque inediae caelo solove adsuerunt.

Terra etsi aliquanto specie differt, in universum tamen 5 aut silvis horrida aut paludibus foeda, humidior, qua Gallias, ventosior, qua Noricum ac Pannoniam aspicit; satis ferax, frugiferarum arborum inpatiens, pecorum fecunda, sed plerumque improcera; ne armentis quidem suus honor aut gloria frontis; numero gaudent, caeque solae et gratissimae opes sunt. argentum et aurum propitiine an irati di negaverint dubito; nec tamen adfirmaverim nullam Germaniae venam argentum aurumve gignere: quis enim scrutatus est? possessione et usu haud perinde adficiuntur. est videre apud illos argentea vasa, legatis et principibus eorum muneri data, non in alia vilitate quam quae humo finguntur; quamquam proximi ob usum commerciorum aurum et argentum in pretio habent, formasque quasdam

nostrae pecuniae agnoscunt atque eligunt: interiores simplicius et antiquius permutatione mercium utuntur. pecuniam probant veterem et diu notam, serratos bigatosque; argentum quoque magis quam aurum sequuntur, nulla adfectione animi, sed quia numerus argenteorum facilior usui est promiscua ac vilia mercantibus.

- 6 Ne ferrum quidem superest, sicut ex genere telorum colligitur: rari gladiis aut maioribus lanceis utuntur; hastas, vel ipsorum vocabulo frameas gerunt, angusto et brevi ferro, sed ita acri et ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, vel comminus vel eminus pugnent. et eques quidem scuto frameaque contentus est: pedites et missilia spargunt pluraque singuli, atque in immensum vibrant, nudi aut sagulo leves. nulla cultus iactatio: scuta tantum lectissimis coloribus distinguunt. paucis loricae, vix uni alterive cassis aut galea. equi non forma, non velocitate conspicui. sed nec varietate *gyrorum* in morem nostrum docentur: in rectum aut uno flexu dextros agunt, ita coniuncto orbe in nemo posterior sit. in universum aestimanti plus penes peditem roboris; eoque mixti proeliantur, apta et congruente ad equestrem pugnam velocitate peditum, quos ex omni iuventute delectos ante aciem locant; definitur et numerus: centeni ex singulis pagis sunt, idque ipsum inter suos vocantur, et quod primo numerus fuit, iam nomen et honor est. acies per cuneos componitur. cedere loco, dummodo rursus instes, consilii quam formidinis arbitrantur. corpora suorum etiam in dubiis proeliis referunt. scutum reliquisse praecipuum flagitium, nec aut sacris adesse aut concilium inire ignominioso fas; multique superstitēs bellorum infamiam laqueo finierunt.

- 7 Reges ex nobilitate, duces ex virtute sumunt: nec regibus infinita aut libera potestas, et duces exemplo potius quam imperio, si prompti, si conspicui, si ante aciem agant, admiratione praesunt. ceterum neque animadvertere neque vincere, ne verberare quidem nisi sacerdotibus permissum, non quasi in poenam nec ducis iussu, sed velut deo imperante, quem adesse bellantibus credunt; effigiesque et signa quaedam detracta lucis in proelium ferunt. quodque praecipuum fortitudinis incitamentum est, non

casus neque fortuita conglobatio turmam aut cuneum facit, sed familiae et propinquitates; et in proximo pignora, unde feminarum ululatus audiri, unde vagitus infantium: hi cuique sanctissimi testes, hi maximi laudatores; ad matres, ad coniuges vulnera ferunt; nec illae numerare aut exigere plagas pavent, cibosque et hortamina pugnantis gestant.

Memoriae proditur quasdam acies inclinatam iam et labantes a feminis restitutas constantia precum et obiectu pectorum et monstrata comminus captivitate, quam longe impatientius feminarum suarum nomine timent, adeo ut efficacius obligentur animi civitatum, quibus inter obsides puellae quoque nobiles imperantur. inesse quin etiam sanctum aliquid et providum putant, nec aut consilia earum aspernantur aut responsa neglegunt. vidimus sub divo Vespasiano Veledam, diu apud plerosque numinis loco habitam; sed et olim Auriniam et compluris alias venerati sunt, non adulatione, neque tamquam facerent deas.

Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoque hostiis litare fas habent. Martem concessis animalibus placant [et Herculem]. pars Sueborum et Isidi sacrificat: unde causa et origo peregrino sacro, parum comperi, nisi quod signum ipsum in modum liburnae figuratum docet advectam religionem. ceterum nec cohibere parietibus deos neque in ullam humani oris speciem adsimulare ex magnitudine caelestium arbitrantur: lucos ac nemora consecrant, deorumque nominibus appellant secretum illud quod sola reverentia vident.

Auspicia sortesque ut qui maxime observant: sortium consuetudo simplex: virgam frugiferae arbori decisam in surculos amputant, eosque notis quibusdam discretos super candidam vestem temere ac fortuito spargunt; mox, si publice consultetur, sacerdos civitatis, sin privatim, ipse pater familiae, precatus deos caelumque suspiciens ter singulos tollit, sublatis secundum impressam ante notam interpretatur; si prohibuerunt, nulla de eadem re in eundem diem consultatio; sin permissum, auspiciorum adhuc fides exigitur. et illud quidem etiam hic notum, avium voces volatusque interrogare: proprium gentis equorum quoque praesagia ac monitus experiri. publice aluntur isdem nemoribus

ac lucis candidi et nullo mortali opere contacti; quos pressos sacro curru sacerdos ac rex vel princeps civitatis comitantur, hinnitusque ac fremitus observant. nec ulli auspicio maior fides, non solum apud plebem, *sed* apud proceres, apud sacerdotes; se enim ministros deorum, illos conscios putant. est et alia observatio auspiciorum, qua gravium bellorum eventus explorant: eius gentis cum qua bellum est, captivum quoquo modo interceptum cum electo popularium suorum, patriis quemque armis, committunt; victoria huius vel illius pro praeiudicio accipitur.

- 11 De minoribus rebus principes consultant, de maioribus omnes, ita tamen ut ea quoque, quorum penes plebem arbitrium est, apud principes pertractentur. coeunt, nisi quid fortuitum et subitum incidit, certis diebus, cum aut inchoatur luna aut impletur; nam agendis rebus hoc auspicatissimum initium credunt; nec dierum numerum, ut nos, sed noctium computant; sic constituunt, sic condicunt: nox ducere diem videtur. illud ex libertate vitium, quod non simul nec ut iussi conveniunt, sed et alter et tertius dies cunctatione coeuntium absumitur. ut turbae placuit, considunt armati; silentium per sacerdotes, quibus tum et coercendi ius est, imperatur. mox rex vel princeps, prout aetas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur auctoritate suadendi magis quam iubendi potestate. si displicuit sententia, fremitu aspernantur; sin placuit, frameas concutiunt: honoratissimum adsensus genus est armis laudare.

- 12 Licet apud concilium accusare quoque et discrimen capitis intendere. distinctio poenarum ex delicto: proditores et transfugas arboribus suspendunt; ignavos et inbelles et corpore infames coeno ac palude, iniecta insuper crate, mergunt. diversitas supplicii illuc respicit, tamquam scelera ostendi oporteat, dum puniuntur, flagitia abscondi. sed et levioribus delictis pro modo poena: equorum pecorumque numero convicti multantur. pars multae regi vel civitati, pars ipsi qui vindicatur vel propinquis eius exsolvitur. eliguntur in isdem conciliis et principes, qui iura per pagos vicosque reddunt; centeni singulis ex plebe comites, consilium simul et auctoritas, adsunt.

Nihil autem neque publicae neque privatae rei nisi ar- 13
mati agunt. sed arma sumere non ante cuiquam moris quam
civitas suffecturum probaverit: tum in ipso concilio vel
principum aliquis vel pater vel propinqui scuto frameaque
iuvenem ornant; haec apud illos toga, hic primus iuventae
honus: ante hoc domus pars videntur, mox rei publicae.
insignis nobilitas aut magna patrum merita principis digna-
tionem etiam adulescentulis adsignant: ceteri robustioribus
ac iam pridem probatis adgregantur; nec rubor inter
comites aspici. gradus quin etiam ipse comitatus habet,
iudicio eius quem sectantur; magnaque et comitum aemu-
latio, quibus primus apud principem suum locus, et prin-
cipum, cui plurimi et acerrimi comites. haec dignitas, hae
vires, magno semper electorum iuvenum globo circumdari;
in pace decus, in bello praesidium. nec solum in sua gente
cuique, sed apud finitimas quoque civitates id nomen, ea
gloria est, si numero ac virtute comitatus emineat; expec-
tuntur enim legationibus et muneribus ornantur et ipsa
plerumque fama bella profligant.

Cum ventum in aciem, turpe principi virtute vinci, 14
turpe comitatui virtutem principis non adaequare. iam vero
infame in omnem vitam ac probrosum superstitem prin-
cipi suo ex acie recessisse; illum defendere, tueri, sua
quoque fortia facta gloriae eius adsignare praecipuum sa-
cramentum est: principes pro victoria pugnant, comites
pro principe. si civitas in qua orti sunt longa pace et otio
torpeat, plerique nobilium adulescentium petunt ultro eas
nationes, quae tum bellum aliquod gerunt, quia et ingrata
genti quies, et facilius inter ancipitia clarescunt, magnum-
que comitatum nonnisi vi belloque tumentur; exigunt enim
principis sui liberalitate illum bellatorem equum, illam
cruentam victricemque frameam: nam epulae et quamquam
incompti, largi tamen apparatus pro stipendio cedunt. ma-
teria munificentiae per bella et raptus; nec arare terram
aut expectare annum tam facile persuaseris quam vocare
hostem et vulnera mereri; pigrum quin immo et iners vi-
detur sudore adquirere quod possis sanguine parare.

Quotiens bella non ineunt, non multum venatibus, plus 15
per otium transigunt, dediti somno ciboque, fortissimus

quisque ac bellicosissimus nihil agens, delegata domus et penatium et agrorum cura feminis senibusque et infirmissimo cuique ex familia: ipsi hebent, mira diversitate naturae, cum iidem homines sic ament inertiam et oderint quietem. mos est civitatibus ultro ac viritim conferre principibus vel armentorum vel frugum, quod pro honore acceptum etiam necessitatibus subvenit. gaudent praecipue finitimarum gentium donis, quae non modo a singulis sed et publice mittuntur, electi equi, magna arma, phalerae torquesque; iam et pecuniam accipere docuimus.

- 16 Nullas Germanorum populis urbes habitari satis notum est; ne pati quidem inter se iunctas sedes. colunt discreti ac diversi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit; vicos locant non in nostrum morem, connexis et cohaerentibus aedificiis: suam quisque domum spatio circumdat, sive adversus casus ignis remedium, sive inscitia aedificandi. ne caementorum quidem apud illos aut tegularum usus: materia ad omnia utuntur informi et citra speciem aut delectationem; quaedam loca diligentius inlinunt terra ita pura ac splendente, ut picturam ac lineamenta colorum imitetur. solent et subterraneos specus aperire, eosque multo insuper fimo onerant, suffugium hiemi et receptaculum frugibus, quia rigorem frigorum eiusmodi loci molliunt, et si quando hostis advenit, aperta populatur, abdita autem et defossa aut ignorantur aut eo ipso fallunt quod quaerenda sunt.

- 17 Tegumen omnibus sagum fibula aut, si desit, spina consertum: cetera intecti totos dies iuxta focum atque ignem agunt. locupletissimi veste distinguuntur, non fluitante, sicut Sarmatae ac Parthi, sed stricta et singulos artus exprimente. gerunt et ferarum pelles, proximi ripae neglegenter, ultiores exquisitius, ut quibus nullus per commercia cultus. eligunt feras, et detracta velamina spargunt maculis pellibusque beluarum, quas exterior Oceanus atque ignotum mare gignit. nec alius feminis quam viris habitus, nisi quod feminae saepius lineis amictibus velantur, eosque purpura variant, partemque vestitus superioris in manicas non extendunt, nudae brachia ac lacertos; sed et
18 proxima pars pectoris patet: quamquam severa illic ma-

trimonia, nec ullam morum partem magis laudaveris; nam prope soli barbarorum singulis uxoribus contenti sunt, exceptis admodum paucis, qui non libidine sed ob nobilitatem plurimis nuptiis ambiuntur. dotem non uxor marito, sed uxori maritus offert. intersunt parentes ac propinqui, ac [munera] probant munera, non ad delicias muliebres quaesita nec quibus nova nupta comatur, sed boves et frenatum equum et scutum cum framea gladioque. in haec munera uxor accipitur, atque in vicem ipsa armorum aliquid viro affert: hoc maximum vinculum haec arcana sacra, hos coniugales deos arbitrantur; ne se mulier extra virtutum cogitationes extraque bellorum casus putet, ipsis incipientis matrimonii auspiciis admonetur, venire se laborum periculorumque sociam, idem in pace, idem in proelio passuram ausuramque; hoc iuncti boves, hoc paratus equus, hoc data arma denuntiant: sic vivendum, sic pereundum; accipere se quae liberis inviolata ac digna reddat, quae nurus accipiant rursusque ad nepotes referantur.

Ergo septa pudicitia agunt, nullis spectaculorum inle- 19
cebris, nullis conviviorum irritationibus corruptae. litterarum secreta viri pariter ac feminae ignorant. paucissima in tam numerosa gente adulteria, quorum poena praesens et maritis permissa: abscisis crinibus, nudatam, coram propinquis expellit domo maritus ac per omnem vicum verbere agit; publicatae enim pudicitiae nulla venia: non forma, non aetate, non opibus maritum invenerit; nemo enim illic vitia ridet nec corrumpere et corrumpi seculum vocatur. melius quidem adhuc eae civitates, in quibus tantum virgines nubunt et cum spe votoque uxoris semel transigitur: sic unum accipiunt maritum quomodo unum corpus unamque vitam, ne ulla cogitatio ultra, ne longior cupiditas, ne tamquam maritum sed tamquam matrimonium ament. numerum liberorum finire aut quemquam ex agnatis necare flagitium habetur; plusque ibi boni mores valent quam alibi bonae leges.

In omni domo nudi ac sordidi in hos artus, in haec 20
corpora, quae miramur, excrescunt. sua quemque mater uberibus alit, nec ancillis aut nutricibus delegantur. dominum ac servum nullis educationis deliciis dignoscas:

inter eadem pecora, in eadem humo degunt, donec aetas separet ingenuos, virtus adgnoscat. sera iuvenum venus, eoque inexhausta pubertas; nec virgines festinantur: eadem iuventa, similis proceritas; pares validaeque miscentur, ac robora parentum liberi referunt. sororum filiis idem apud avunculum qui apud patrem honor; quidam sanctiorem artio remque hunc nexum sanguinis arbitrantur et in accipiendis obsidibus magis exigunt, tamquam et animum firmitus et domum latius teneant. heredes tamen successorumque sui cuique liberi, et nullum testamentum; si liberi non sunt, proximus gradus in possessione fratres, patrui, avunculi. quanto plus propinquorum, quo maior adfinium numerus, tanto gratiosior senectus: nec ulla orbitatis pretia.

- 21   Suscipere tam inimicitias seu patris seu propinqui quam amicitias necesse est; nec implacabiles durant; luitur enim etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recipitque satisfactionem universa domus, utiliter in publicum, quia periculosiores sunt inimicitiae iuxta libertatem.

Convictibus et hospitibus non alia gens effusius indulget. quemcumque mortalium arcere tecto nefas habetur: pro fortuna quisque apparatus epulis excipit; cum defecere, qui modo hospes fuerat, monstrator hospitii et comes; proximam domum non invitati adeunt; nec interest: pari humanitate accipiuntur. notum ignotumque, quantum ad ius hospitii, nemo discernit. abeunti, si quid poposcerit, concedere moris; et poscendi in vicem eadem facilitas. gaudent muneribus, sed nec data imputant nec acceptis obligantur. [victus inter hospites comis.]

- 22   Statim e somno, quem plerumque in diem extrahunt, lavantur, saepius calida, ut apud quos plurimum hiems occupat; lautum cibum capiunt; separatae singulis sedes et sua cuique mensa. tum ad negotia, nec minus saepe ad convivia procedunt armati. diem noctemque continuare potando nulli probrum. crebrae, ut inter vinolentos, rixae raro conviciis, saepius caede et vulneribus transiguntur; sed et de reconciliandis in vicem inimicis et iungendis adfinitatibus et asciscendis principibus, de pace denique ac bello plerumque in conviviis consultant, tamquam nullo magis tempore aut ad simplices cogitationes pateat animus

aut ad magnas incalescat. gens non astuta nec callida aperit adhuc secreta pectoris licentia ioci; ergo detecta et nuda omnium mens postera die retractatur, et salva utriusque temporis ratio est: deliberant, dum fingere nesciunt; constituunt, dum errare non possunt.

Potui humor ex hordeo aut frumento, in quandam similitudinem vini corruptus; proximi ripae et vinum mercantur. cibi simplices: agrestia poma, recens fera aut lac concretum, sine apparatu, sine blandimentis, expellunt famem: adversus sitim non eadem temperantia: si indulseris ebrietati suggerendo quantum concupiscunt, haud minus facile vitii quam armis vincentur.

Genus spectaculorum unum atque in omni coetu idem: nudi iuvenes, quibus id ludicrum est, inter gladios se atque infestas frameas saltu iaciunt; exercitatio artem paravit, ars decorem, non in quaestum tamen aut mercedem: quamvis audacis lasciviae pretium est voluptas spectantium. aleam, quod mirere, sobrii inter seria exercent, tanta lucrandi perdendive temeritate ut, cum omnia defecerunt, extremo ac novissimo iactu de libertate ac de corpore contendant: victus voluntariam servitutem adit; quamvis iuvenior, quamvis robustior, adligari se ac venire patitur: ea est in re prava pervicacia: ipsi fidem vocant. servos condicionis huius per commercia tradunt, ut se quoque pudore victoriae exsolvant.

Ceteris servis non in nostrum morem descriptis per familiam ministeriis utuntur: suam quisque sedem, suos penates regit. frumenti modum dominus aut pecoris aut vestis ut colono iniungit, et servus hactenus paret: cetera domus officia uxor ac liberi exsequuntur. verberare servum ac vinculis et opere coercere rarum: occidere solent, non disciplina et severitate, sed impetu et ira, ut inimicum, nisi quod impune est. liberti non multum supra servos sunt, raro aliquod momentum in domo, numquam in civitate, exceptis dumtaxat iis gentibus quae regnantur; ibi enim et super ingenuos et super nobiles ascendunt: apud ceteros impares libertini libertatis argumentum sunt.

Fenus agitare et in usuras extendere ignotum; ideoque magis servatur quam si vetitum esset. agri pro numero

cultorum ab universis in vices occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur; facilitatem partiendi camporum spatia praebent. arva per annos mutant; et superest ager; nec enim cum ubertate et amplitudine soli labore contendunt, ut pomaria conserant et prata separent et hortos rigent: sola terrae seges imperatur. unde annum quoque ipsum non in totidem digerunt species: hiems et ver et aestas intellectum ac vocabula habent; autumnus perinde nomen ac bona ignorantur.

- 27 Funerum nulla ambitio: id solum observant, ut corpora clarorum virorum certis lignis cumentur. struem rogi nec vestibus nec odoribus cumulant: sua cuique arma, quorundam igni et equus adicitur; sepulchrum caespes erigit: monumentorum arduum et operosum honorem, ut gravem defunctis, aspernantur. lamenta ac lacrimas cito, dolorem et tristitiam tarde ponunt; feminis lugere honestum est, viris meminisse.

Haec in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus: nunc singularum gentium instituta ritusque, quatenus differant, quae nationes e Germania in Gallias commigraverint, expediam.

- 28 Validiores olim Gallorum res fuisse summus auctor divus Iulius tradit; eoque credibile est etiam Gallos in Germaniam transgressos; quantulum enim amnis obstabat quo minus, ut quaeque gens evaluerat, occuparet permutteretque sedes promiscuas adhuc et nulla regnorum potentia divisas? igitur inter Hercyniam silvam Rhenumque et Moenum amnes Helvetii, ulteriora Boii, Gallica utraque gens, tenere; manet adhuc Boihaemi nomen, signatque loci veterem memoriam quamvis mutatis cultoribus. sed utrum Aravisci in Pannoniam ab Osis [Germanorum natione], an Osi ab Araviscis in Germaniam commigraverint, cum eodem adhuc sermone, institutis, moribus utantur, incertum est, quia pari olim inopia ac libertate eadem utriusque ripae bona malaque erant. Treveri et Nervii circa adfectionem Germanicae originis ultro ambitiosi sunt, tamquam per hanc gloriam sanguinis a similitudine et inertia Gallorum separentur. ipsam Rheni ripam haud dubie Germanorum populi colunt, Vangiones, Triboci, Nemetes; ne

Ubii quidem, quamquam Romana colonia esse meruerint ac libentius Agrippinenses conditoris sui nomine vocentur, origine erubescunt, transgressi olim et experimento fidei super ipsam Rheni ripam collocati, ut arcerent, non ut custodirentur.

Omniū harum gentium virtute praecipui Batavi non 29 multum ex ripa, sed insulam Rheni amnis colunt, Chattorum quondam populus et seditione domestica in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani imperii fierent. manet honos et antiquae societatis insigne; nam nec tributis contemnuntur, nec publicanus atterit: exempti oneribus et collationibus, et tantum in usum proeliorum sepositi, velut tela atque arma, bellis reservantur. est in eodem obsequio et Mattiacorum gens; protulit enim magnitudo populi Romani ultra Rhenum ultraque veteres terminos imperii reverentiam: ita sede finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum agunt, cetera similes Batavis, nisi quod ipso adhuc terrae suae solo et caelo acrius animantur.

Non numeraverim inter Germaniae populos, quamquam trans Rhenum Danuviumque consederint, eos qui decumates agros exercent: levissimus quisque Gallorum et inopia audax dubiae possessionis solum occupavere; mox limite acto promotisque praesidiis sinus imperii et pars provinciae habentur.

Ultra hos Chatti initium sedis ab Hercynio saltu in- 30 choant, non ita effusis ac palustribus locis, ut ceterae civitates in quas Germania patescit; durant siquidem colles, paulatim rarescunt, et Chattos suos saltus Hercynius prosequitur simul atque deponit; duriora genti corpora, stricti artus, minax vultus et maior animi vigor; multum, ut inter Germanos, rationis ac sollertiae: praepondere electos, audire praepositos, nosse ordines, intellegere occasiones, differre impetus, disponere diem, vallare noctem, fortunam inter dubia, virtutem inter certa numerare, quodque rarissimum nec nisi ratione disciplinae concessum, plus repone in duce quam in exercitu. omne robur in peditē, quem super arma ferramentis quoque et copiis onerant: alios ad proelium ire videas, Chattos ad bellum; rari excursus et fortuita pugna; equestrium sane virum id pro-

prium, cito parare victoriam, cito cedere: velocitas iuxta formidinem, cunctatio propior constantiae est.

- 31 Et aliis Germanorum populis usurpatum raro et pri-
vata cuiusque audentia apud Chattos in consensum vertit,
ut primum adoleverint, crinem barbamque submittere, nec
nisi hoste caeso exuere votivum obligatumque virtuti oris
habitum: super sanguinem et spolia revelant frontem, se-
que tum demum pretia nascendi rettulisse dignosque patria
ac parentibus ferunt: ignavis et imbellibus manet squalor.
fortissimus quisque ferreum insuper anulum (ignominiosum
id genti) velut vinculum gestat, donec se caede hostis ab-
solvat. plurimis Chattorum hic placet habitus; iamque ca-
nent insignes et hostibus simul suisque monstrati. omnium
penes hos initia pugarum; haec prima semper acies, visu
nova; nam ne in pacē quidem vultu mitiore mansuescunt;
nulli domus aut ager aut aliqua cura: prout ad quemque
venere, aluntur, prodigi alieni, contemptores sui, donec ex-
sanguis senectus tam durae virtuti impares faciat.

- 32 Proximi Chattis certum iam alveo Rhenum quique
terminus esse sufficiat, Usipi ac Tencteri colunt. Tencteri
super solitum bellorum decus equestris disciplinae arte
praececllunt; nec maior apud Chattos peditum laus quam
Tencteris equitum: sic instituere maiores: posterī imitan-
tur; hi lusus infantium, haec iuvenum aemulatio; perseve-
rant senes; inter familiam et penates et iura successionum
equi traduntur: excipit filius, non ut cetera, maximus natu,
sed prout ferox bello et melior.

- 33 Iuxta Tencteros Bructeri olim occurrebant: nunc Cha-
mavos et Angrivarios immigrasse narratur, pulsīs Bructeris
ac penitus excisis vicinarum consensu nationum, seu su-
perbiae odio, seu praedae dulcedine, seu favore quodam
erga nos deorum: nam ne spectaculo quidem proelii invi-
dere: super sexaginta milia non armis telisque Romanis,
sed quod magnificentius est, oblectationi oculisque ceci-
derunt. maneat, quaeso, duretque gentibus, si non amor
nostri, at certe odium sui, quando urgentibus [iam] im-
perii fatīs nihil iam praestare fortuna maius potest quam
hostium discordiam.

- 34 Angrivarios et Chamavos a tergo Dulgibini et Chasuarii

cludunt aliaeque gentes haud perinde memoratae; a fronte Frisii excipiunt. maioribus minoribusque Frisiis vocabulum est ex modo virium; utraeque nationes usque ad Oceanum Rheno praetexuntur, ambiuntque imensos insuper lacus et Romanis classibus navigatos. ipsum quin etiam Oceanum illa temptavimus; et superesse adhuc Herculis columnas fama vulgavit, sive adiit Hercules, seu quidquid ubique magnificum est, in claritatem eius referre consensimus; nec defuit audentia Druso, Germanico: sed obstitit Oceanus in se simul atque in Herculem inquiri; mox nemo temptavit, sanctiusque ac reverentius visum de actis deorum credere quam scire.

Hactenus in Occidentem Germaniam novimus: in Septentrionem ingenti flexu redit. ac primo statim Chaucorum gens, quamquam incipiat a Frisiis ac partem litoris occupet, omnium quas exposui gentium lateribus obtenditur, donec in Chattos usque sinuetur: tam immensum terrarum spatium non tenent tantum Chauci, sed et implent, populus inter Germanos nobilissimus quique magnitudinem suam malit iustitia tueri; sine cupiditate, sine impotentia, quieti secretique nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniiis populantur. id praecipuum virtutis ac virium argumentum est, quod, ut superiores agant, non per iniurias adsequuntur; prompta tamen omnibus arma ac, si res poscat, [exercitus,] plurimum virorum equorumque; et quiescentibus eadem fama.

In latere Chaucorum Chattorumque Cherusci nimiam ac marcentem diu pacem inlaccessiti nutrierunt, idque iucundius quam tutius fuit, quia inter impotentes et validos falso quiescas: ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt: ita qui olim boni aeque Cherusci, nunc inertes ac stulti vocantur; Chattis victoribus fortuna in sapientiam cessit. tracti ruina Cheruscorum et Fosi, contermina gens, adversarum rerum ex aequo socii [sunt], cum in secundis minores fuissent.

Eundem Germaniae sinum proximi Oceano Cimbri tenent, parva nunc civitas, sed gloria ingens; veterisque famae lata vestigia manent, utraque ripa castra ac spatia, quorum ambitu nunc quoque metiaris molem manusque

gentis et tam magni exitus fidem. sexcentessimum et quadragessimum annum urbs nostra agebat, cum primum Cimbrorum audita sunt arma, Caecilio Metello et Papirio Carbone consulibus; ex quo si ad alterum imperatoris Traiani consulatum computemus, ducenti ferme et decem anni colliguntur: tam diu Germania vincitur. medio tam longi aevi spatio multa invicem damna; non Samnis, non Poeni, non Hispaniae Galliaeve, ne Parthi quidem saepius admonuere; quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas; quid enim aliud nobis quam caedem Crassi, amisso et ipse Pacoro, infra Ventidium deiectus Oriens obiecerit? at Germani Carbone et Cassio et Scauro Aurelio et Servilio Caepione, Marco quoque Manlio fuis vel captis, quinque simul consularis exercitus populo Romano, Varum trisque cum eo legiones etiam Caesari abstulerunt; nec impune C. Marius in Italia, divus Iulius in Gallia, Drusus ac Nero et Germanicus in suis eos sedibus perculerunt; mox ingentes Gai Caesaris minae in ludibrium versae. inde otium, donec occasione discordiae nostrae et civilium armorum, expugnatis legionum hibernis, etiam Gallias adfectavere; ac rursus inde pulsi proximis temporibus triumphati magis quam victi sunt.

- 38 Nunc de Suebis dicendum est, quorum non una, ut Chattorum Tencterorumve gens; maiorem enim Germaniae partem obtinent, propriis adhuc nationibus nominibusque discreti, quamvis in commune Suebi vocentur. insigne gentis obliquare crinem nodoque substringere: sic Suebi a ceteris Germanis, sic Sueborum ingenui a servis separantur; in aliis gentibus seu cognatione aliqua Sueborum seu, quod saepe accidit, imitatione, rarum et intra iuventae spatium: apud Suebos usque ad canitiem horrentem capillum retro [sequuntur] ac saepe in ipso vertice reliquant; principes et ornatiorem habent: ea cura formae, sed innoxia; neque enim ut ament amenturve, in altitudinem quandam et terrorem adituri bella, [compti] ut hostium oculis ornantur.

- 39 Vetustissimos se nobilissimosque Sueborum Semnones memorant; fides antiquitatis religione firmatur: stato tempore in silvam auguriis patrum et prisca formidine sacram

omnes eiusdem sanguinis populi legationibus coeunt, caesoque publice homine celebrant barbari ritus horrenda primordia. est et alia luco reverentia: nemo nisi vinculo ligatus ingreditur, ut minor et potestatem numinis prae se ferens; si forte prolapsus est, attolli et insurgere haud licitum: per humum evolvuntur. eoque omnis superstitio respicit, tamquam inde initia gentis, ibi regnator omnium deus, cetera subiecta atque parentia. adicit auctoritatem fortuna Semnonum: centum pagis habitant, magnoque corpore efficitur, ut se Sueborum caput credant.

Contra Langobardos paucitas nobilitat: plurimis ac va- 40
lentissimis nationibus cincti non per obsequium, sed proeliis et periclitando tuti sunt. Reudigni deinde et Aviones et Anglii et Varini et Eudoses et Suardones et Vuithones fluminibus aut silvis muniuntur. nec quicquam notabile in singulis, nisi quod in commune Nerthum, id est Terram matrem colunt, eamque intervenire rebus hominum, invehi populis arbitrantur. est in insula Oceani castum nemus, dicatumque in eo vehiculum, veste contextum; attingere uni sacerdoti concessum; is adesse penetrali deam intellegit, vectamque bubus feminis multa cum veneratione prosequitur. laeti tunc dies; festa loca, quaecumque adventu hospitioque dignatur: non bella ineunt, non arma sumunt; clausum omne ferrum; pax et quies tunc tantum nota, tunc tantum amata, donec idem sacerdos satiatam conversatione mortalium deam templo reddat. mox vehiculum et vestes et, si credere velis, numen ipsum secreto lacu abluitur; servi ministrant, quos statim idem lacus haurit; arcanus hinc terror sanctaque ignorantia, quid sit illud quod tantum perituri vident.

Et haec quidem pars Sueborum in secretiora Germa- 41
niae porrigitur: propior, ut, quomodo paulo ante Rhenum, sic nunc Danuvium sequar, Hermundurorum civitas, fida Romanis; eoque solis Germanorum non in ripa commercium, sed penitus atque in splendidissima Raetiae provinciae colonia; passim sine custode transeunt; et cum ceteris gentibus arma modo castraque nostra ostendamus, his domos villasque patefecimus non concupiscentibus. in Hermunduris Albis oritur, flumen inclutum et notum olim: nunc tantum auditur.

- 42 Iuxta Hermunduros Naristi, ac deinde Marcomani et Quadi agunt. praecipua Marcomanorum gloria viresque; atque etiam ipsa sedes pulsis olim Boiis virtute parta. nec Naristi Quadive degenerant. eaque Germaniae velut frons est, quatenus Danuvio pergitur. Marcomanis Quadisque usque ad nostram memoriam reges manserunt ex gente ipsorum, nobile Marobodui et Tudri genus: iam et externos patiuntur; sed vis et potentia regibus ex auctoritate Romana; raro armis nostris, saepius pecunia iuvantur, nec minus valent.
- 43 Retro Marsigni, Gotini, Osi, Buri terga Marcomanorum Quadorumque claudunt. e quibus Marsigni et Buri sermone cultuque Suebos referunt: Gotinos Gallica, Osos Pannonica lingua coarguit non esse Germanos, et quod tributa patiuntur: partem tributorum Sarmatae, partem Quadi ut alienigenis imponunt; Gotini, quo magis pudeat, et ferrum effodiunt. omnesque hi populi pauca campestrium, ceterum saltus et vertices montium [iugumque] insederunt. dirimit enim scinditque Suebiam continuum montium iugum, ultra quod plurimae gentes agunt, ex quibus latissime patet Lygiorum nomen in plures civitates diffusum: valentissimas nominasse sufficiet, Harios, Helveconas, Manimos, Elisios, Nahanarvalos. apud Nahanarvalos antiquae religionis lucus ostenditur; praesidet sacerdos muliebri ornatu; sed deos interpretatione Romana Castorem Pollucemque memorant: ea vis numini: nomen Alcis; nulla simulacra, nullum peregrinae superstitionis vestigium; ut fratres tamen, ut iuvenes venerantur. ceterum Harii super vires, quibus enumeratos paulo ante populos antecedunt, truces, insitae feritati arte ac tempore lenocinantur: nigra scuta, tincta corpora; atras ad proelia noctes legunt, ipsaque formidine atque umbra feralis exercitus terrorem inferunt, nullo hostium sustinente novum ac velut infernum aspectum: nam primi in omnibus proeliis oculi vincuntur.
- 44 Trans Lygios Gotones regnantur, paulo iam adductius quam ceterae Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem. protinus deinde ab Oceano Rugii et Lemovii; omniumque harum gentium insigne rotunda scuta, breves gladii et erga reges obsequium.

Suionum hinc civitates, ipso in Oceano, praeter viros armaque classibus valent. forma navium eo differt quod utrimque prora paratam semper adpulsui frontem agit; nec velis ministrant, nec remos in ordinem lateribus adiungunt: solutum, ut in quibusdam fluminum, et mutabile, ut res poscit, hinc vel illinc remigium. est apud illos et opibus honos, eoque unus imperitat, nullis iam exceptionibus, non precario iure parendi; nec arma, ut apud ceteros Germanos, in promiscuo, sed clausa sub custode, et quidem servo, quia subitos hostium incursus prohibet Oceanus; otiosae porro armatorum manus facile lasciviunt; enimvero neque nobilem neque ingenuum, ne libertinum quidem armis praeponere regia utilitas est.

Trans Suionas aliud mare, pigrum ac prope inmotum, ⁴⁵ quo cingi cludique terrarum orbem hinc fides, quod extremus cadentis iam solis fulgor in ortum edurat adeo clarus, ut sidera hebetet; sonum insuper emergentis audiri formaeque decorem et radios capitis aspici persuasio adicit. illuc usque et fama: versa tantum natura. ergo iam dextro Suebici maris litore Aestiorum gentes adluuntur, quibus ritus habitusque Sueborum, lingua Britannicae propior. matrem deum venerantur; insigne superstitionis formas aprorum gestant: id pro armis omnique tutela securum deae cultorem etiam inter hostis praestat. rarus ferri, frequens fustium usus. frumenta ceterosque fructus patientius quam pro solita Germanorum inertia laborant; sed et mare scrutantur, ac soli omnium succinum, quod ipsi glesum vocant, inter vada atque in ipso litore legunt; nec quae natura quaeve ratio gignat, ut barbaris, quaesitum compertumve; diu quin etiam inter cetera eiectamenta maris iacebat, donec luxuria nostra dedit nomen: ipsis in nullo usu: rude legitur, informe perfertur, pretiumque mirantes accipiunt; succum tamen arborum esse intellegas, quia terrena quaedam atque etiam volucra animalia plerumque interlucent, quae implicata humore mox durescente materia cluduntur. fecundiora igitur nemora lucosque, sicut Orientis secretis, ubi tura balsamaque sudantur, ita Occidentis insulis terrisque inesse crediderim; quae vicini solis radiis expressa atque liquentia in proximum mare

labuntur, ac vi tempestatum in adversa litora exundant. si naturam succini admoto igni temptes, in modum taedae accenditur, alitque flammam pinguem et olentem; mox ut in picem resinamve lentescit.

Suionibus Sitonum gentes continuantur. cetera similes uno differunt, quod femina dominatur: in tantum non modo a libertate sed etiam a servitute degenerant. hic Suebiae finis.

46 Peucinatorum Venetorumque et Fennorum nationes Germanis an Sarmatis ascribam dubito, quamquam Peucini, quos quidam Bastarnas vocant, sermone, cultu, sede ac domiciliis ut Germani agunt: sordes omnium ac torpor procerum; connubiis mixtis nonnihil in Sarmatarum habitum foedantur. Veneti multum ex moribus traxerunt; nam quidquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant. hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia et domos figunt et scuta gestant et peditum usu ac pernecitate gaudent; quae omnia diversa Sarmatis sunt in plaustro equoque viventibus. Fennis mira feritas, foeda paupertas: non arma, non equi, non penates; victui herba, vestitui pelles, cubile humus: sola in sagittis spes, quas inopia ferri ossibus asperant; idemque venatus viros pariter ac feminas alit; passim enim comitantur, partemque praedae petunt. nec aliud infantibus ferarum imbriumque suffugium quam ut in aliquo ** ramorum nexu contegantur; huc redeunt iuvenes, hoc senum receptaculum: sed beatius arbitrantur quam ingemere agris, inlaborare domibus, suas alienasque fortunas spe metuque versare; securi adversus homines, securi adversus deos, rem difficillimam adsecuti sunt, ut illis ne voto quidem opus esset. cetera iam fabulosa: Hellusios et Oxionas ora hominum vultusque, corpora atque artus ferarum gerere; quod ego ut incompetum in medium relinquam.

CORNELII TACITI

DE VITA ET MORIBUS

IULII AGRICOLAE

LIBER.

BREVIARIUM.

Cap. 1—3. Scribendi clarorum virorum vitam mos antiquus, sub malis principibus periculosus, sub Traiano in honorem Agricolae repetitus a Tacito, qui non eloquentiam, sed pietatem pollicetur. 4. Agricolae stirps, educatio, studia. 5. 6. positus in Britannia primis castrorum rudimentis, uxorem ducit. fit quaestor, tribunus, praetor. recognoscendis templorum donis praefectus. 7. Othoniano bello matrem partemque patrimonii amittit. 8. in Vespasiani partes transgressus, legioni XX. in Britannia praepositus, alienae famae cura promovet suam. 9. redux inter patricos adscitus Aquitaniam regit. consul factus Tacito filiam despondet. Britanniae praeficitur.

10. Britanniae descriptio. Thule cognita. mare pigrum. 11. 12. Britannorum origo, habitus, sacra, sermo, mores; militia, regimen, rarus conventus. caelum, solum, metalla, margarita. 13. victae gentis ingenium. Caesarum in Britanniam expeditiones. 14. consularium legatorum res gestae. 15. 16. Britanniae rebellio, Boudicca duce coepta, a Suetonio Paulino compressa. huic succedunt ignavi. 17—21. rem restituunt Petilius Cerialis et Iulius Frontinus; hic Siluros, ille Brigantes vincit, Agricola Ordovices et Monam. totam provinciam pacat et moderatione, prudentia, abstinentia, aequitate in obsequio retinet, animosque artibus et voluptatibus molliat.

22. 23. Nova expeditio novas gentes aperit, quae praesidio firmantur. Agricolae candor in communicanda gloria. 24. consilium de occupanda Hibernia. 25—27. civitates trans Bodotriam sitae explorantur. Caledonii, Romanos adgressi, consilio ductique Agricolae pulsi, sacrificiis conspiracyem civitatum sanciant. 28. Usipiorum cohors miro casu Britanniam circumvecta. Agricolae filius obit. 29—32. bellum Britanni reparant Calgaco duce; eius oratio ad suos. 33. 34. Romanos quoque hortatur Agricola. 35—37. atrox et eruentum proelium. 38. penes Romanos victoria. Agricola Britanniam circumvehi praecipit.

39. Domitianus, fronte laetus, pectore anxius, nuntium victoriae excipit. 40. honores tamen Agricolae decerni iubet, condito odio, donec provincia decedat Agricola. is redux modeste agit. 41. periculum ab accusatoribus et laudatoribus. 42. excusat se, ne provinciam sortiatur proconsul. 43. obit non sine veneni suspitione

a Domitiano dati. 44. eius aetas, habitus, honores, opes. 45. mortis opportunitas ante Domitiani atrocitates. 46. questus scriptoris et ex virtute solatia. fama Agricolae ad posteros transmissa.

- 1 Clarorum virorum facta moresque posteris tradere, antiquitus usitatum, ne nostris quidem temporibus quamquam incuriosa suorum aetas omisit, quotiens magna aliqua ac nobilis virtus vicit ac supergressa est vitium parvis magnisque civitatibus commune, ignorantiam recti et invidiam. sed apud priores ut agere digna memoratu pronum magisque in aperto erat, ita celeberrimus quisque ingenio ad prodendam virtutis memoriam sine gratia aut ambitione bonae tantum conscientiae pretio ducebatur; ac plerique suam ipsi vitam narrare fiduciam potius morum quam adrogantiam arbitrati sunt; nec id Rutilio et Scauro citra fidem aut obtrectationi fuit: adeo virtutes isdem temporibus optime aestimantur, quibus facillime gignuntur. at nunc narraturo mihi vitam defuncti hominis venia opus fuit, quam non petissem incusaturus tam saeva et infesta virtutibus tempora.
- 2 Legimus, cum Aruleno Rustico Paetus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Helvidius laudati essent, capitale fuisse, neque in ipsos modo auctores sed in libros quoque eorum saevitum, delegato triumviris ministerio ut monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro urerentur: scilicet illo igne vocem populi Romani et libertatem senatus et conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur, expulsis insuper sapientiae professoribus atque omni bona arte in exilium acta, ne quid usquam honestum occurreret. dedimus profecto grande patientiae documentum; et sicut vetus aetas vidit quid ultimum in libertate esset, ita nos quid in servitute, adempto per inquisitiones etiam loquendi audiendique commercio: memoriam quoque ipsam cum voce perdissemus, si tam in nostra potestate esset oblivisci quam tacere.
- 3 Nunc demum redit animus; et quamquam primo statim beatissimi seculi ortu Nerva Caesar res olim dissociabiles miscuerit, principatum ac libertatem, augeatque quotidie felicitatem temporum Nerva Traianus, nec spem modo ac

votum securitas publica sed ipsius voti fiduciam ac robur adsumserit, natura tamen infirmitatis humanae tardiora sunt remedia quam mala; et ut corpora nostra lente auge-scunt, cito extinguuntur, sic ingenia studiaque oppresseris facilius quam revocaveris; subit quippe etiam ipsius iner-tiae dulcedo, et invisa primo desidia postremo amatur: quid, si per quindecim annos, grande mortalis aevi spa-tium, multi fortuitis casibus, promptissimus quisque sae-vitia principis interciderunt? pauci, ut *ita* dixerim, non modo aliorum sed etiam nostri superstites sumus, exem-ptis e media vita tot annis, quibus iuvenes ad senectutem, senes prope ad ipsos exactae aetatis terminos per silentium venimus. non tamen pigebit vel incondita ac rudi voce memoriam prioris servitutis ac testimonium praesentium bonorum composuisse: hic interim liber honori Agricolae soceri mei destinatus, professione pietatis aut laudatus erit aut excusatus.

Gnaeus Iulius Agricola, vetere et inlustri Foroiulien- 4
sium colonia ortus, utrumque avum procuratorem Caesa-
rum habuit, quae equestris nobilitas est. pater [Iulii] Iulius
Graecinus, senatorii ordinis, studio eloquentiae sapientiae-
que notus, iisque ipsis virtutibus iram Gai Caesaris me-
ritus: namque M. Silanum accusare iussus, et quia ab-
nuerat, interfectus est. mater Iulia Procilla fuit, rarae
castitatis. in huius sinu indulgentiaque educatus per om-
nem honestarum artium cultum pueritiam adulescentiamque
transegit. arcebat eum ab illecebris peccantium praeter
ipsius bonam integramque naturam, quod statim parvulus
sedem ac magistram studiorum Massiliam habuit, locum
Graeca comitate et provinciali parsimonia mixtum ac bene
compositum. memoria teneo solitum ipsum narrare se
prima in iuventa studium philosophiae acrius, ultra quam
concessum Romano ac senatori, hausisse, ni prudentia ma-
tris incensum ac flagrantem animum coercuisset: scilicet
sublime et erectum ingenium pulchritudinem ac speciem
magnae excelsaeque gloriae vehementius quam caute ad-
petebat; mox mitigavit ratio et aetas; retinuitque, quod
est difficillimum, ex sapientia modum.

Prima castrorum rudimenta in Britannia Suetonio Pau- 5

lino, diligenti ac moderato duci, adprobavit, electus quem contubernio aestimaret. nec Agricola licenter, more iuvenum qui militiam in lasciviam vertunt, neque segniter ad voluptates et commeatus titulum tribunatus et incitiam rettulit: sed noscere provinciam, nosci exercitui, discere a peritis, sequi optimos, nihil adpetere in iactationem, nihil ob formidinem recusare, simulque et anxius et intentus agere. non sane alias exercitatio magisque in ambiguo Britannia fuit: trucidati veterani, incensae coloniae, intercepti exercitus; tum de salute, mox de victoria certavere. quae cuncta etsi consiliis ductuque alterius agebantur, ac summa rerum et recuperatae provinciae gloria in ducem cessit, artem et usum et stimulos addidere iuveni, intravitque animum militaris gloriae cupido, ingrata temporibus quibus sinistra erga eminentes interpretatio, nec minus periculum ex magna fama quam ex mala.

- 6 Hinc ad capessendos magistratus in urbem digressus, Domitiam Decidianam, splendidis natalibus ortam, sibi iunxit. idque matrimonium ad maiora nitenti decus ac robur fuit; vixeruntque mira concordia per mutuam caritatem et invicem se anteponendo, nisi quod in bona uxore tanto maior laus quanto in mala plus culpa est. sors quaesturae provinciam Asiam, proconsulem Salvium Titianum dedit, quorum neutro corruptus est, quamquam et provincia dives ac parata peccantibus, et proconsul in omnem aviditatem pronus quantalibet facilitate redempturus esset mutuam dissimulationem mali. auctus est ibi filia, in subsidium simul et solatium; nam filium ante sublatum brevi amisit. mox inter quaesturam ac tribunatum plebis atque ipsum etiam tribunatus annum quiete et otio transiit, gnarus sub Nerone temporum, quibus inertia pro sapientia fuit. idem praeturae *tenor* et silentium; nec enim iurisdictio obvenerat. ludos et inania honoris medio rationis atque abundantiae duxit, uti longe a luxuria, ita famae propior. tum electus a Galba ad dona templorum recognoscenda, diligentissima conquisitione fecit, ne cuius alterius sacrilegium res publica quam Neronis sensisset.

- 7 Sequens annus gravi vulnere animum domumque eius afflixit: nam classis Othoniana licenter vaga dum Inteme-

lios, Liguria pars est, hostiliter populatur, matrem Agricolae in praediis suis interfecit, praediaque ipsa et magnam patrimonii partem diripuit, quae causa caedis fuerat. igitur ad sollemnia pietatis profectus Agricola, nuntio adfectati a Vespasiano imperii deprehensus ac statim in partes transgressus est. initia principatus ac statum urbis Mucianus regebat, iuvene admodum Domitiano et ex paterna fortuna tantum licentiam usurpante; is missum ad dilectus agendos Agricolam, integreque ac strenue versatum, vicesimae legioni tarde ad sacramentum transgressae praeposuit, ubi decessor seditiose agere narrabatur: quippe legatis quoque consularibus nimia ac formidolosa erat, nec legatus praetorius ad cohibendum potens, incertum suo an militum ingenio: ita successor simul et ultor electus, rarissima moderatione maluit videri invenisse bonos quam fecisse.

Praeerat tunc Britanniae Vettius Bolanus, placidius 8 quam feroci provincia dignum est. temperavit Agricola vim suam ardoremque compescuit, ne incresceret, peritus obsequi eruditusque utilia honestis miscere. brevi deinde Britannia consularem Petilium Cerialem accepit: habuerunt virtutes spatium exemplorum; sed primo Cerialis labores modo et discrimina, mox et gloriam communicabat; saepe parti exercitus in experimentum, aliquando maioribus copiis ex eventu praefecit. nec Agricola umquam in suam famam gestis exsultavit: ad auctorem ac ducem ut minister fortunam referebat: ita virtute in obsequendo, verecundia in praedicando extra invidiam nec extra gloriam erat.

Revertentem ab legatione legionis divus Vespasianus 9 inter patricos adscivit; ac deinde provinciae Aquitaniae praeposuit, splendidae inprimis dignitatis administratione ac spe consulatus, cui destinarat. credunt plerique militariis ingeniis subtilitatem deesse, quia castrensis iurisdictio secuta et obtusior ac plura manu agens calliditatem fori non exercent: Agricola naturali prudentia, quamvis inter togatos, facile iusteque agebat. iam vero tempora curarum remissionumque divisa: ubi conventus ac iudicia poscerent, gravis, intentus, severus, et saepius misericors: ubi officio satisfactum, nulla ultra potestatis persona. tri-

stitiam et adrogantiam et avaritiam exuerat; nec illi, quod est rarissimum, aut facilitas auctoritatem aut severitas amorem deminuit. integritatem atque abstinentiam in tanto viro referre iniuria virtutum fuerit. ne famam quidem, cui saepe etiam boni indulgent, ostentanda virtute aut per artem quaesivit: procul ab aemulatione adversus collegas, procul a contentione adversus procuratores, et vincere inglorium et atteri sordidum arbitrabatur.

Minus triennium in ea legatione detentus ac statim ad spem consulatus revocatus est, comitante opinione Britanniam ei provinciam dari, nullis in hoc suis sermonibus, sed quia par videbatur. haud semper errat fama; aliquando et elegit. consul egregiae tum spei filiam iuveni mihi despondit, ac post consulatum collocavit; et statim Britanniae praepositus est, adiecto pontificatus sacerdotio.

10 Britanniae situm populosque multis scriptoribus memoratos non in comparisonem curae ingeniive referam, sed quia tum primum perdomita est: ita quae priores nondum comperta eloquentia percoluere, rerum fide tradentur. Britannia, insularum, quas Romana notitia complectitur, maxima, spatio ac caelo in orientem Germaniae, in occidentem Hispaniae obtenditur, Gallis in meridiem etiam inspicitur; septentrionalia eius, nullis contra terris, vasto atque aperto mari pulsantur. formam totius Britanniae Livius veterum, Fabius Rusticus recentium eloquentissimi auctores oblongae scutulae vel bipenni adsimulavere; et est ea facies citra Caledoniam, unde et in universum fama est: transgressis [sed] immensum et enorme spatium procurentium extremo iam litore terrarum velut in cuneum tenuatur. hanc oram novissimi maris tunc primum Romana classis circumvecta insulam esse Britanniam adfirmavit, ac simul incognitas ad id tempus insulas, quas Orcadas vocant, invenit domuitque. dispecta est et Thule, quia hactenus iussum, et hiems adpetebat. sed mare pigrum et grave remigantibus perhibent ne ventis quidem perinde attolli, credo, quod rariores terrae montesque, causa ac materia tempestatum, et profunda moles continui maris tardius impellitur. naturam Oceani atque aestus neque quaerere huius operis est, ac multi rettulere: unum

addiderim, nusquam latius dominari mare, multum fluminum huc atque illuc ferre, nec litore tenuis adcreescere aut resorberi, sed influere penitus atque ambire, et iugis etiam ac montibus inseri velut in suo.

Ceterum Britanniam qui mortales initio coluerint, indigenae an advecti, ut inter barbaros parum compertum. habitus corporum varii, atque ex eo argumenta: namque rutilae Caledoniam habitantium comae, magni artus Germanicam originem adseverant; Silurum colorati vultus, torti plerumque crines et posita contra Hispania Hiberos veteres traiecissee easque sedes occupasse fidem faciunt; proximi Gallis et similes sunt, seu durante originis vi, seu procurentibus in diversa terris positio caeli corporibus habitum dedit. in univcrsum tamen aestimanti Gallos vicinam insulam occupasse credibile est. eorum sacra deprehendas, superstitionum persuasiones; sermo haud multum diversus; in deposcendis periculis eadem audacia et, ubi advenere, in detrectandis eadem formido. plus tamen ferociae Britanni praeferunt, ut quos nondum longa pax emollierit: nam Gallos quoque in bellis floruisse accepimus; mox segnitia cum otio intravit, amissa virtute pariter ac libertate; quod Britannorum olim victis evenit: ceteri manent quales Galli fuerunt.

In pedite robur; quaedam nationes et curru proeliantur; honestior auriga, clientes propugnant. olim regibus parebant, nunc per principes factionibus et studiis distrahuntur: nec aliud adversus validissimas gentis pro nobis utilius quam quod in commune non consulunt; rarus duabus tribusve civitatibus ad propulsandum commune periculum conventus: ita singuli pugnant, universi vincuntur.

Caelum crebris imbris ac nebulis foedum; asperitas frigorum abest. dierum spatia ultra nostri orbis mensuram; nox clara et extrema Britanniae parte brevis, ut finem atque initium lucis exiguo discrimine internoscas. quod si nubes non officiant, aspici per noctem solis fulgorem, nec occidere et exsurgere sed transire adfirmant: scilicet extrema et plana terrarum humili umbra non erigunt tenebras, infraque caelum et sidera nox cadit. solum, praeter oleam vitemque et cetera calidioribus terris oriri sueta,

patiens frugum [fecundum]: tarde mitescunt, cito prove-
niunt; eademque utriusque rei causa, multus humor ter-
rarum caelique. fert Britannia aurum et argentum et alia
metalla, pretium victoriae. gignit et Oceanus margarita,
sed subfusca ac liventia; quidam artem abesse legentibus
arbitrantur; nam in rubro mari viva ac spirantia saxis
avelli, in Britannia, prout expulsa sint, colligi: ego faci-
lius crediderim naturam margaritis deesse quam nobis
avaritiam.

- 13 Ipsi Britanni dilectum ac tributa et iniuncta imperii
munera impigre obeunt, si iniuriae absint: has aegre to-
lerant, iam domiti ut pareant, nondum ut serviant.

Igitur primus omnium Romanorum divus Iulius cum
exercitu Britanniam ingressus, quamquam prospera pugna
terruerit incolas ac littore potitus sit, potest videri osten-
disse posteris, non tradidisse. mox bella civilia et in rem
publicam versa principum arma, ac longa oblivio Britan-
niae etiam in pace: consilium id divus Augustus vocabat,
Tiberius praeceptum. agitasse Gaium Caesarem de in-
tranda Britannia satis constat, ni ingenio mobili, velox
paenitentiae, et ingentes adversus Germaniam conatus fru-
stra fuissent. divus Claudius auctor *iterati* operis, trans-
vectis legionibus auxiliisque, et adsumpto in partem rerum
Vespasiano, quod initium venturae mox fortunae fuit: do-
mitae gentes, capti reges, et monstratus fatis Vespasianus.

- 14 Consularium primus Aulus Plautius praepositus, ac
subinde Ostorius Scapula, uterque bello egregius; reda-
ctaque paulatim in formam provinciae proxima pars Bri-
tanniae. addita insuper veteranorum colonia. quaedam
civitates Cogidumno regi donatae (is ad nostram usque
memoriam fidissimus mansit), ut vetere ac iam pridem
recepta populus Romanus consuetudine haberet instru-
menta servitutis et reges. mox Didius Gallus parta a
prioribus continuit, paucis admodum castellis in ulteriora
promotis, per quae fama aucti officii quaereretur. Didium
Veranius excepit, isque intra annum extinctus est.

Suetonius hinc Paulinus biennio prosperas res habuit,
subactis nationibus firmatisque praesidiis; quorum fiducia
Monam insulam ut vires rebellibus ministrantem adgressus,

terga occasione patefecit. namque absentia legati remoto 15 metu, Britanni agitare inter se mala servitutis, conferre iniurias et interpretando accendere: nihil profici patientia nisi ut graviora tamquam ex facili tolerantibus imperentur. singulos sibi olim reges fuisse, nunc binos imponi, e quibus legatus in sanguinem, procurator in bona saeviret; aequae discordiam praepositorum, aequae concordiam subiectis exitiosam; alterius manum centuriones, alterius servos vim et contumelias miscere. nihil iam cupiditati, nihil libidini exceptum. in proelio fortiores esse qui spoliet: nunc ab ignavis plerumque et imbellibus eripi domos, abstrahi liberos, iniungi dilectus, tamquam mori tantum pro patria nescientibus. quantum enim transisse militum, si sese Britanni numerent? sic Germanias excussisse iugum: et flumine, non Oceano defendi. sibi patriam, coniuges, parentes, illis avaritiam et luxuriam causas belli esse: recessuros, ut divus Iulius recessisset, modo virtutem maiorum suorum aemularentur; neve proelii unius aut alterius eventu pavescerent: plus impetus, maiorem constantiam penes miseros esse. iam Britannorum etiam deos misereri, qui Romanum ducem absentem, qui relegatum in alia insula exercitum detinerent; iam ipsos, quod difficillimum fuerit, deliberare: porro in eiusmodi consiliis periculosius esse deprehendi quam audere.

His atque talibus invicem instincti, Boudicca generis 16 regii femina duce (neque enim sexum in imperiis discernunt) sumpsere universi bellum; ac sparsos per castella milites consecrati, expugnatis praesidiis ipsam coloniam invasere ut sedem servitutis, nec ullum in barbaris saevitiae genus omisit ira et victoria: quod nisi Paulinus cognito provinciae motu propere subvenisset, amissa Britannia foret; quam unius proelii fortuna veteri patientiae restituit, tenentibus arma plerisque, quos conscientia defectionis et proprius ex legato timor agitabat, ne, quamquam egregius cetera, arroganter in deditos et ut suae civis in iuriarum ultor durius consulere. missus igitur Petronius Turpilianus tamquam exorabilior et delictis hostium novus eoque paenitentiae mitior, compositis prioribus nihil ultra ausus Trebellio Maximo provinciam tradidit. Trebellius

segnior et nullis castrorum experimentis, comitate quadam curandi provinciam tenuit. didicere iam barbari quoque ignoscere vitiis blandientibus; et interventus civilium armorum praebuit iustam segnitiae excusationem. sed discordia laboratum, cum adsuetus expeditionibus miles otio lasciviret; Trebellius, fuga ac latebris vitata exercitus ira indecorus atque humilis, precario mox praefuit, ac velut pacti, exercitus licentiam, dux salutem: et seditio sine sanguine stetit. nec Vettius Bolanus, manentibus adhuc civilibus bellis, agitavit Britanniam disciplina: eadem inertia erga hostis, similis petulantia castrorum, nisi quod innocens Bolanus et nullis delictis invisus caritatem paraverat loco auctoritatis.

- 17 Sed ubi cum cetero orbe Vespasianus et Britanniam recuperavit, magni duces, egregii exercitus, minuta hostium spes; et terrorem statim intulit Petilius Cerialis, Brigantum civitatem, quae numerosissima provinciae totius perhibetur, adgressus: multa proelia, et aliquando non incruenta; magnamque Brigantum partem aut victoria amplexus est aut bello. et Cerialis quidem alterius successoris curam famamque obruisset, [*ni** obisset*]; sustinuitque molem Iulius Frontinus, vir magnus, quantum licebat; validamque et pugnacem Silurum gentem armis subegit, super virtutem hostium locorum quoque difficultates elucatus.

- 18 Hunc Britanniae statum, has bellorum vices media iam aestate transgressus Agricola invenit, cum et milites velut omissa expeditione ad securitatem et hostes ad occasionem verterentur. Ordovicum civitas, haud multo ante adventum eius alam in finibus suis agentem prope universam obtriverat, eoque initio erecta provincia; et quibus bellum volentibus erat, probare exemplum ac recentis legati animum opperiri, cum Agricola, quamquam transvecta aestas, sparsi per provinciam numeri, praesumpta apud militem illius anni quies, tarda et contraria bellum inchoaturo, et plerisque custodiri suspecta potius videbatur, ire obviam discrimini statuit; contractisque legionum vexillis et modica auxiliorum manu, quia in aequum degredi Ordovices non audebant, ipse ante agmen, quo ceteris par animus

simili periculo esset, erexit aciem. caesaque prope universa gente, non ignarus instandum famae ac, prout prima cessissent, terrorem ceteris fore, Monam insulam, cuius possessione revocatum Paulinum rebellione totius Britanniae supra memoravi, redigere in potestatem animo intendit. sed ut in dubiis consiliis naves deerant: ratio et constantia ducis transvexit. depositis omnibus sarcinis lectissimos auxiliarium, quibus nota vada et patrius nandi usus, quo simul seque et arma et equos regunt, ita repente inmisit, ut obstupefacti hostes, qui classem, qui navis, qui mare expectabant, nihil arduum aut invictum crediderint sic ad bellum venientibus: ita petita pace ac dedita insula clarus ac magnus haberi Agricola, quippe cui ingredienti provinciam, quod tempus alii per ostentationem et officiorum ambitum transigunt, labor et periculum placuisset. nec Agricola prosperitate rerum in vanitatem usus, expeditionem aut victoriam vocabat victos continuisse; ne laureatis quidem gesta prosecutus est: sed ipsa dissimulatione famae famam auxit, aestimantibus, quanta futuri spe tam magna tacuisset.

Ceterum animorum provinciae prudens, simulque do- 19
ctus per aliena experimenta parum profici armis, si iniuriae sequerentur, causas bellorum statuit excidere. a se suisque orsus primam domum suam coercuit, quod plerisque haud minus arduum est quam provinciam regere: nihil per liberos servosque publicae rei; non studiis privatis nec ex commendatione aut precibus centurionem militesve ascire, sed optimum quemque fidissimum putare. omnia scire, non omnia exsequi. parvis peccatis veniam, magnis severitatem commodare; nec poena semper, sed saepius paenitentia contentus esse; officiis et administrationibus potius non peccaturos praeponere, quam damnare cum peccassent. frumenti et tributorum exactionem aequalitate munerum mollire, circumcisis quae in quaestum reperta ipso tributo gravius tolerabantur. namque per ludibrium adsidere clausis horreis et emere ultro frumenta ac luere pretio cogeabantur devortia itinerum; et longinquitas regionum indicebatur, ut civitates, proximis hibernis, in remota et avia deferrent, donec quod omnibus in promptu erat, paucis lucrosus fieret.

- 20 Haec primo statim anno comprimendo egregiam famam paci circumdedit, quae vel incuria vel intolerantia priorum haud minus quam bellum timebatur. sed ubi aestas advenit, contracto exercitu multus in agmine, laudare modestiam, disiectos coercere, loca castris ipse capere, aestuaria ac silvas ipse praetemptare; et nihil interim apud hostis quietum pati, quo minus subitis excursibus popularetur; atque ubi satis terruerat, parcendo rursus irritamenta pacis ostentare. quibus rebus multae civitates, quae in illum diem ex aequo egerant, datis obsidibus iram posuere, et praesidiis castellisque circumdatae, tanta ratione curaque ut nulla ante Britanniae nova pars *pariter* illacessita transierit.
- 21 Sequens hiems saluberrimis consiliis absumpta: namque ut homines dispersi ac rudes eoque in bella faciles quieti et otio per voluptates adsuescerent, hortari privatim, adiuvere publice, ut templa, fora, domos extruerent, laudando promptos et castigando segnes: ita honoris aemulatio pro necessitate erat. iam vero principum filios liberalibus artibus erudire, et ingenia Britannorum studiis Gallorum anteferre, ut qui modo linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiscerent. inde etiam habitus nostri honor et frequens toga. paulatimque discessum ad delenimenta vitiorum, porticus et balnea et conviviorum elegantiam. idque apud imperitos humanitas vocabatur, cum pars servitutis esset.
- 22 Tertius expeditionum annus novas gentis aperuit, vastatis usque ad Tanaum (aestuario nomen est) nationibus. qua formidine territi hostes quamquam conflictatum saevis tempestatibus exercitum lacessere non ausi; ponendisque insuper castellis spatium fuit. adnotabant periti non alium ducem opportunitates locorum sapientius legisse; nullum ab Agricola positum castellum aut vi hostium expugnatum aut pactione ac fuga desertum; crebrae eruptiones: nam adversus moras obsidionis annuis copiis firmabantur. ita intrepida ibi hiems et sibi quisque praesidio, irritis hostibus eoque desperantibus, quia soliti plerumque damna aestatis hibernis eventibus pensare tum aestate atque hieme iuxta pellebantur. nec Agricola umquam per alios gesta avidus intercept: seu centurio seu praefectus incorruptum

facti testem habebat. apud quosdam acerbior in conviciis narrabatur, ut erat comis bonis, ita adversus malos iniuncundus: ceterum ex iracundia nihil supererat; secretum aut silentium eius non timeres: honestius putabat offendere quam odisse.

Quarta aestas obtinendis quae percucurrerat insumpta; 23 ac si virtus exercituum et Romani nominis gloria patetur, inventus in ipsa Britannia terminus: namque Clota et Bodotria diversi maris aestibus per immensum revectae, angusto terrarum spatio dirimuntur; quod tum praesidiis firmabatur, atque omnis propior sinus tenebatur, summotis velut in aliam insulam hostibus.

Quinto expeditionum anno nave prima transgressus 24 ignotas ad id tempus gentis crebris simul ac prosperis proeliis domuit; eamque partem Britanniae quae Hiberniam aspicit copiis instruxit, in spem magis quam ob formidinem: si quidem Hibernia medio inter Britanniam atque Hispaniam sita et Gallico quoque mari opportuna valentissimam imperii partem magnis in vicem usibus miscuerit. spatium eius, si Britanniae comparetur, angustius, nostri maris insulas superat; solum caelumque et ingenia cultusque hominum haud multum a Britannia differt et in melius; aditus portusque per commercia et negotiatores cogniti. Agricola expulsum seditione domestica unum ex regulis gentis exceperat ac specie amicitiae in occasionem retinebat. saepe ex eo audiui legione una et modicis auxiliis debellari obtinerique Hiberniam posse; idque etiam adversus Britanniam profuturum, si Romana ubique arma, et velut e conspectu libertas tolleretur.

Ceterum aestate qua sextum officii annum inchoabat, 25 amplexus civitates trans Bodotriam sitas, quia motus universarum ultra gentium et infesta [hostilis exercitus] itinera timebantur, portus classe exploravit, quae ab Agricola primum adsumpta in partem virium sequebatur, egregia specie, cum simul terra, simul mari bellum impelleretur, ac saepe isdem castris pedes equesque et nauticus miles mixti copii et laetitia sua quisque facta, suos casus attollerent, ac modo silvarum ac montium profunda, modo tempestatum ac fluctuum adversa, hinc terra et hostis, hinc victus Oce-

anus militari iactantia compararentur. Britannos quoque, ut ex captivis audiebatur, visa classis obstupefaciebat, tamquam aperto maris sui secreto ultimum victis perfugium clauderetur: ad manus et arma conversi Caledoniam incolentes populi, paratu magno, maiore fama, uti mos est de ignotis, oppugnare ultro castellum adorti, metum ut provocantes addiderant; regrediendumque citra Bodotriam, et excedendum potius quam pellerentur, ignavi specie prudentium admonebant, cum interim cognoscit hostis pluribus agminibus irrupturos; ac ne superante numero et peritia locorum circumiretur, diviso et ipse in tris partes exercitu incessit.

- 26 Quod ubi cognitum hosti, mutato repente consilio universi nonam legionem ut maxime invalidam nocte adgressi, inter somnum ac trepidationem caesis vigilibus irrupere. iamque in ipsis castris pugnabatur, cum Agricola iter hostium ab exploratoribus edoctus et vestigiis insecutus, velocissimos equitum peditumque adsultare tergis pugnantium iubet, mox ab universis adici clamorem; et propinqua luce fulsere signa: ita ancipiti malo territi Britanni; et Romanis rediit animus, ac securi pro salute de gloria certabant; ultro quin etiam erupere, et fuit atrox in ipsis portarum angustiis proelium, donec pulsii hostes, utroque exercitu certante, his, ut tulisse opem, illis, ne eguisse auxilio viderentur: quod nisi paludes et silvae fugientes texissent, debellatum illa victoria foret.

- 27 Cuius conscientia ac fama ferox exercitus nihil virtuti suae invium, et penetrandam Caledoniam inveniendumque tandem Britanniae terminum continuo proeliorum cursu fremebant. atque illi modo cauti ac sapientes prompti post eventum ac magniloqui erant. iniquissima haec bellorum condicio est: prospera omnes sibi vindicant, adversa uni imputantur. at Britanni non virtute *victos se* sed occasione et arte ducis rati, nihil ex arrogantia remittere, quo minus inventum armarent, coniuges ac liberos in loca tuta transferrent, coetibus ac sacrificiis conspersionem civitatum sancirent: atque ita irritatis utrimque animis discessum.

- 28 Eadem aestate cohors Usipiorum per Germanias conscripta et in Britanniam transmissa magnum ac memorabile

facinus ausa est: occiso centurione ac militibus, qui ad tradendam disciplinam immixti manipulis exemplum et rectores habebantur, tris liburnicas adactis per vim gubernatoribus ascendere; et uno remigium regente, suspectis duobus eoque interfectis, nondum vulgato rumore ut miraculum praevehebantur. mox adaquantes et quae utilia rapientes, cum plerisque Britannorum sua defensantium proelio congressi, ac saepe victores, aliquando pulsi, eo ad extremum inopiae venire, ut infirmissimos suorum, mox sorte ductos vescerentur. atque ita circumvecti Britanniam, amissis per inscitiam regendi navibus, pro praedonibus habiti, primum a Suebis, mox a Frisiis intercepti sunt; ac fuere quos per commercia venundatos et in nostram usque ripam mutatione ementium adductos indicium tanti casus inlustravit.

Initio aestatis Agricola domestico vulnere ictus, anno 29 ante natum filium amisit; quem casum neque ut plerique fortium virorum ambitiose, neque per lamenta rursus ac maerorem muliebriter tulit. et in luctu bellum inter remedia erat: igitur praemissa classe, quae pluribus locis praedata magnum et incertum terrorem faceret, expedito exercitu, cui ex Britannis fortissimos et longa pace exploratos addiderat, ad montem Graupium pervenit, quem iam hostis insederat. nam Britanni nihil fracti pugnae prioris eventu, et ultionem aut servitium expectantes, tandemque docti commune periculum concordia propulsandum, legationibus et foederibus omnium civitatum vires exciverant. iamque super triginta milia armatorum aspiciebantur, et adhuc adfluebat omnis iuventus et quibus cruda ac viridis senectus, clari bello et sua quisque decora gestantes, cum inter plures duces virtute et genere praestans, nomine Calgacus, apud contractam multitudinem proelium poscentem in hunc modum locutus fertur:

„Quotiens causas belli et necessitatem nostram intueor, 30 magnus mihi animus est hodiernum diem consensumque vestrum initium libertatis toti Britanniae fore. nam et universi servitutis expertes, et nullae ultra terrae, ac ne mare quidem securum imminente nobis classe Romana: ita proelium atque arma, quae fortibus honesta, eadem etiam ignavis

tutissima sunt. priores pugnae, quibus adversus Romanos varia fortuna certatum est, spem ac subsidium in nostris manibus habebant, quia nobilissimi totius Britanniae, eo-que in ipsis penetralibus siti nec servientium littora aspicientes, oculos quoque a contactu dominationis inviolatos habebamus; nos, terrarum ac libertatis extremos, recessus ipse ac sinus famae in hunc diem defendit: nunc terminus Britanniae patet. atque omne ignotum pro magnifico est: sed nulla iam ultra gens, nihil nisi fluctus et saxa, et infestiores Romani, quorum superbiam frustra per obsequium et modestiam effugeris. raptores orbis, postquam cuncta vastantibus defuere terrarum, iam et mare scrutantur. si locuples hostis est, avari, si pauper, ambitiosi; quos non Oriens, non Occidens satiaverit; soli omnium opes atque inopiam pari adfectu concupiscunt. auferre, trucidare, rapere falsis nominibus imperium, atque ubi solitudinem faciunt, pacem appellant.

- 31 Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit: hi per dilectus alibi servituri auferuntur: coniuges sororesque etiamsi hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum atque hospitem polluantur. bona fortunaeque in tributum, ager et annus in frumentum: corpora ipsa ac manus silvis ac paludibus emuniendis inter verbera ac contumelias conterunt. nata servituti mancipia semel veneunt, atque ultro a dominis aluntur: Britannia servitutem suam quotidie emit, quotidie pascit. ac sicut in familia recentissimus quisque servorum etiam conservis ludibrio est, sic in hoc orbis terrarum vetere famulatu novi nos et viles in excidium petimur; neque enim arva nobis aut metalla aut portus sunt, quibus exercendis reservemur. virtus porro ac ferocia subiectorum ingrata imperantibus; et longinquitas ac secretum ipsum quo tutius, eo suspectius: ita sublata spe veniae tandem sumite animum, tam quibus salus quam quibus gloria carissima est. Brigantes femina duce exurere coloniam, expugnare castra, ac nisi felicitas in socordiam vertisset, exuere iugum potuere: nos integri et indomiti et libertatem non in paenitentiam laturi, primo statim congressu ostendamus, quos sibi Caledonia viros seposuerit.

An eandem Romanis in bello virtutem quam in pace 32
lasciviam adesse creditis? nostris illi dissensionibus ac discordiis clari vitia hostium in gloriam exercitus sui vertunt; quem contractum ex diversissimis gentibus ut secundae res tenent, ita adversae dissolvent: nisi si Gallos et Germanos et (pudet dictu) Britannorum plerosque, licet dominationi alienae sanguinem commodent, diutius tamen hostes quam servos, fide et adfectu teneri putatis: metus ac terror est, infirma vincla caritatis; quae ubi removeris, qui timere desierint, odisse incipient. omnia victoriae incitamenta pro nobis sunt: nullae Romanos coniuges accendunt, nulli parentes fugam exprobraturi sunt; aut nulla plerisque patria aut alia est. paucos numero, trepidos ignorantia, caelum ipsum ac mare et silvas, ignota omnia circumspectantes, clausos quodammodo ac vinctos di nobis tradiderunt. ne terreat vanus aspectus et auri fulgor atque argenti, quod neque tegit neque vulnerat. in ipsa hostium acie inveniemus nostras manus: agnoscent Britanni suam causam; recordabuntur Galli priorem libertatem; deserent illos ceteri Germani, tamquam nuper Usipii reliquerunt. nec quicquam ultra formidinis: vacua castella, senum coloniae, inter male parentes et iniuste imperantes aegra mancipia et discordantia. hic dux, hic exercitus: ibi tributa et metalla et ceterae servientium poenae, quas in aeternum perferre aut statim ulcisci in hoc campo est. proinde ituri in aciem et maiores vestros et posteros cogitate.“

Excepere orationem alacres, ut barbaris moris, cantu 33
fremituque et clamoribus dissonis. iamque agmina, et armorum fulgores audentissimi cuiusque procursu: simul instruebatur acies, cum Agricola quamquam laetum et vix munimentis coercitum militem accendendum adhuc ratus, ita disseruit:

„Octavus annus est, commilitones, ex quo virtute et auspiciis imperii Romani, fide atque opera vestra Britanniam vicistis. tot expeditionibus, tot proeliis, seu fortitudine adversus hostis seu patientia ac labore paene adversus ipsam rerum naturam opus fuit, neque me militum neque vos ducis paenituit: ergo egressi, ego veterum legatorum,

vos priorum exercituum terminos, finem Britanniae non fama nec rumore sed castris et armis tenemus: inventa Britannia et subacta. equidem saepe in agmine, cum vos paludes montesve et flumina fatigarent, fortissimi cuiusque voces audiebam: „quando dabitur hostis, quando acies?“ veniunt, c latebris suis extrusi, et vota virtusque in aperto, omniaque prona victoribus, atque eadem victis adversa. nam ut superasse tantum itineris, silvas evasisse, transisse aestuaria pulchrum ac decorum in frontem, ita fugientibus periculosissima quae hodie prosperrima sunt; neque enim nobis aut locorum eadem notitia aut commeatum eadem abundantia, sed manus et arma et in his omnia. quod ad me attinet, iam pridem mihi decretum est neque exercitus neque ducis terga tuta esse. proinde et honesta mors turpi vita potior, et incolumitas ac decus eodem loco sita sunt; nec inglorium fuerit in ipso terrarum ac naturae fine cecidisse.

- 34 Si novae gentes atque ignota acies constitisset, aliorum exercituum exemplis vos hortarer: nunc vestra decora recensete, vestros oculos interrogate: hi sunt quos proximo anno unam legionem furto noctis adgressos clamore debellastis; hi ceterorum Britannorum fugacissimi, ideoque tam diu superstites. quomodo silvas saltusque penetrantibus fortissimum quodque animal contra ruere, pavida et inertia ipso agminis sono pelluntur, sic acerrimi Britannorum iam pridem ceciderunt: reliquus est numerus ignavorum et metuentium. quos quod tandem invenistis, non restiterunt, sed deprehensi sunt; novissimae res et extremo metu corpora defixere aciem in his vestigiis, in quibus pulchram et spectabilem victoriam ederetis. transigite cum expeditionibus; imponite quinquaginta annis magnum diem; adprobate rei publicae numquam exercitui imputari potuisse aut moras belli aut causas rebellandi.“

- 35 Et adloquente adhuc Agricola militum ardor eminebat, et finem orationis ingens alacritas consecuta est, statimque ad arma discursum. instinctos ruentesque ita disposuit, ut peditum auxilia, quae octo milium erant, mediam aciem firmarent, equitum tria milia cornibus adfunderentur: legiones pro vallo stetero, ingens victoriae decus, citra Romanum

sanguinem bellandi, et auxilium, si pellerentur. Britanno-
rum acies in speciem simul ac terrorem editioribus locis
constiterat ita, ut primum agmen *in* aequo, ceteri per ad-
clive iugum connexi velut insurgerent; media campi co-
vinnarius eques strepitu ac discursu complebat. tum Agri-
cola superante hostium multitudine veritus, ne simul in
frontem, simul *in* latera suorum pugnaretur, diductis or-
dinibus, quamquam porrectior acies futura erat et arces-
sendas plerique legiones admonebant, promptior in spem et
firmus adversis, dimisso equo pedes ante vexilla constitit.

Ac primo congressu eminus certabatur; simulque con- 36
stantia, simul arte Britanni ingentibus gladiis et brevibus
cetris missilia nostrorum vitare vel excutere, atque ipsi
magnam vim telorum superfundere, donec Agricola Bata-
vorum cohortes *tris* ac Tungrorum duas cohortatus est, ut
rem ad mucrones ac manus adducerent; quod et ipsis ve-
tustate militiae exercitatum et hostibus inhabile, parva
scuta et enormes gladios gerentibus. [nam Britannorum
gladii sine mucrone complexum armorum et in a[pe]rto pu-
gnam non tolerabant.] igitur ut Batavi miscere ictus, ferire
umbonibus, ora foedare, et stratis qui in aequo adstite-
rant, erigere in colles aciem coepere, ceterae cohortes ae-
mulatione et impetu connisae proximos quosque caedere:
ac plerique semineces aut integri festinatione victoriae
relinquebantur. interim equitum turmae, *ut* fugere covin-
narii, peditum se proelio miscuere; et quamquam recentem
terrorem intulerant, densis tamen hostium agminibus et
inaequalibus locis haerebant; minimeque equestris ea iam
pugnae facies erat, cum *egredientes* aut stantes simul
equorum corporibus impellerentur; ac saepe vagi currus,
exterriti sine rectoribus equi, ut quemque formido tulerat,
transversos aut obvios incursabant.

Et Britanni, qui adhuc pugnae expertes summa col- 37
lium insederant et paucitatem nostrorum vacui spernebant,
degredi paulatim et circumire terga vincientium coeperant,
ni id ipsum veritus Agricola quattuor equitum alas, ad
subita belli retentas, venientibus opposuisset, quantoque
ferocius adcucurrerant, tanto acrius pulsos in fugam dis-
iecisset: ita consilium Britannorum in ipsos versum, trans-

vectaeque praecepto ducis a fronte pugnantium alae aversam hostium aciem invasere. tum vero patentibus locis grande et atrox spectaculum: sequi, vulnerare, capere, atque eosdem oblati aliis trucidare; iam hostium, prout cuique ingenium erat, catervae armatorum paucioribus terga praestare, quidam inermes ultro ruere ac se morti offerre; passim arma et corpora et laceri artus et cruenta humus; et aliquando etiam victis ira virtusque. postquam silvis appropinquavere, *vertunt in primos sequentium, et incautos collecti et locorum gnari circumveniebant*: quod ni frequens ubique Agricola validas et expeditas cohortes indaginis modo, et sicubi artiora erant, partem equitum dimissis equis, simul rariores silvas equitem persultare iussisset, acceptum aliquod vulnus per nimiam fiduciam foret. ceterum ubi compositos firmis ordinibus sequi rursus videre, in fugam versi, non agminibus, ut prius, nec alius alium respectantes, rari et vitabundi in vicem longinqua atque avia petiere. finis sequendi nox et satietas fuit. caesa hostium ad decem milia: nostrorum trecenti sexaginta cecidere, in quis Aulus Atticus, praefectus cohortis, iuvenili ardore et ferocia equi hostibus inlatus.

- 38 Et nox quidem gaudio praedaeque laeta victoribus: Britanni palantes, mixtoque virorum mulierumque ploratu trahere vulneratos, vocare integros, deserere domos ac per iram ultro incendere, eligere latebras et statim relinquere; miscere invicem consilia aliqua, dein separare; aliquando frangi aspectu pignorum suorum, saepius concitari; satisque constabat saevisse quosdam in coniuges ac liberos, tamquam misererentur. proximus dies faciem victoriae latius aperuit: vastum ubique silentium, secreti colles, fumantia procul tecta, nemo exploratoribus obviis; quibus in omnem partem dimissis, ubi incerta fugae vestigia neque usquam conglobari hostes compertum, et exacta iam aestate spargi bellum nequibat, in finis Borestorum exercitum deducit. ibi acceptis obsidibus, praefecto classis circumvahi Britanniam praecipit; datae ad id vires, et praecesserat terror. ipse peditem atque equites lento itinere, quo novarum gentium animi ipsa transitus mora terrerentur, in hibernis locavit. et simul classis secunda

tempestate ac fama Trutulensem portum tenuit, unde proximo Britanniae latere lecto omni redierat.

Hunc rerum cursum, quamquam nulla verborum ia-
39 ctantia epistulis Agricolae auctum, ut erat Domitianus, fronte laetus, pectore anxius excepit: inerat conscientia derisui fuisse nuper falsum e Germania triumphum, emptis per commercia, quorum habitus et crines in captivorum speciem formarentur: at nunc veram magnamque victoriam tot milibus hostium caesis ingenti fama celebrari; id sibi maxime formidolosum, privati hominis nomen supra principis attolli; frustra studia fori et civilium artium decus in silentium acta, si militarem gloriam alius occuparet; [et] cetera utcumque facilius dissimulari: ducis boni imperatoriam virtutem esse. talibus curis exercitus, quodque saevae cogitationis indicium erat, secreto suo satiatus, optimum in praesentia statuit reponere odium, donec impetus famae et favor exercitus languesceret; nam etiamtum Agricola Britanniam obtinebat.

Igitur triumphalia ornamenta et inlustris statu-
40 no rem, et quicquid pro triumpho datur, multo verborum honore cumulata, decerni in senatu iubet, additque insuper opinionem, Syriam provinciam Agricolae destinari, vacuum tum morte Atilii Rufi consularis et maioribus reservatam. credidere plerique libertum ex secretioribus ministeriis missum ad Agricolam codicillos, quibus ei Syria dabatur, tulisse, cum praecepto ut, si in Britannia foret, traderentur; eumque libertum in ipso freto Oceani obvium Agricolae, ne appellato quidem eo ad Domitianum remeasse, sive verum istud, sive ex ingenio principis fictum ac compositum est. tradiderat interim Agricola successori suo provinciam quietam tutamque; ac ne notabilis celebritate et frequentia occurrentium introitus esset, vitato amicorum officio noctu in urbem, noctu in palatium, ita ut praeceptum erat, venit; exceptusque brevi osculo et nullo sermone turbae servientium inmixtus est. ceterum uti militare nomen, grave inter otiosos, aliis virtutibus temperaret, tranquillitatem atque otium penitus hausit, cultu modicus, sermone facilis, uno aut altero amicorum comitatus, adeo ut plerique, quibus magnos viros per ambitionem

aestimare mos est, viso aspectoque Agricola quaererent famam, pauci interpretarentur.

- 41 Crebro per eos dies apud Domitianum absens accusatus, absens absolutus est: causa periculi non crimen ullum aut querela laesi cuiusquam, sed infensus virtutibus princeps et gloria viri ac pessimum inimicorum genus, laudantes. et ea insecuta sunt rei publicae tempora, quae sileri Agricolam non sinerent: tot exercitus in Moesia Daciaque et Germania et Pannonia temeritate aut per ignaviam ducum amissi, tot militares vici cum tot cohortibus expugnati et capti; nec iam de limite imperii et ripa, sed de hibernis legionum et possessione dubitatum: ita cum damna damnis continuarentur atque omnis annus funeribus et cladibus insigniretur, poscebatur ore vulgi dux Agricola, comparantibus cunctis vigorem et constantiam et expertum bellis animum cum inertia et formidine *ceterorum*. quibus sermonibus satis constat Domitiani quoque aures verberatas, dum optimus quisque libertorum amore et fide, pessimi malignitate et livore prorum deterioribus principem exstimulabant: sic Agricola simul suis virtutibus, simul vitiis aliorum in ipsam gloriam praeceps agebatur.

- 42 Aderat iam annus, quo proconsulatus Asiae et Africae sortiretur: et occiso Civica nuper nec Agricolae consilium deerat nec Domitiano exemplum. accessere quidam cogitationum principis periti, qui, iturusne esset in provinciam, ultro Agricolam interrogarent; ac primo occultius quietem et otium laudare, mox operam suam in adprobanda excusatione offerre; postremo non iam obscuri suadentes simul terrentesque pertraxere ad Domitianum. qui paratus simulatione, in arrogantiam compositus, et audiit preces excusantis et, cum adnuisset, agi sibi gratias passus est nec erubuit beneficii invidia; salarium tamen proconsulari solitum offerri et quibusdam a se ipso concessum Agricolae non dedit, sive offensus non petitum, sive ex conscientia, ne quod vetuerat, videretur emisse. proprium humani ingenii est odisse quem laeseris: Domitiani vero natura praeceps in iram, et quo obscurior, eo inrevocabilior, moderatione tamen prudentiaque Agricolae leniebatur, quia non contumacia neque inani iactatione libertatis famam fatum-

que provocabat. sciant, quibus moris est illicita mirari, posse etiam sub malis principibus magnos viros esse, obsequiumque ac modestiam, si industria ac vigor adsint, eo laudis excedere, quo plerique per abrupta, sed in nulum rei publicae usum, ambitiosa morte inclinarunt.

Finis vitae eius nobis luctuosus, amicis tristis, extra- 43
neis etiam ignotisque non sine cura fuit; vulgus quoque et hic aliud agens populus et ventitavere ad domum et per fora et circulos locuti sunt; nec quisquam audita morte Agricolae aut laetatus est aut statim oblitus [est]. augebat miserationem constans rumor veneno interceptum: nobis nihil comperti; *nec* adfirmare ausim. ceterum per omnem valitudinem eius crebrius quam ex more principatus, per nuntios visentis, et libertorum primi et medicorum intimi venere, sive cura illud sive inquisitio erat: supremo quidem die momenta ipsa deficientis per dispositos cursores nuntiata constabat, nullo credente sic accelerari quae tristis audiret. speciem tamen doloris animo vultuque prae se tulit, securus iam odii, et qui facilius dissimularet gaudium quam metum. satis constabat lecto testamento Agricolae, quo coheredem optimae uxori et piissimae filiae Domitianum scripsit, laetatum eum velut honore iudicioque: tam caeca et corrupta mens assiduus adulationibus erat, ut nesciret a bono patre non scribi heredem nisi malum principem.

Natus erat Agricola Gaio Caesare tertium consule idi- 44
bus Iuniis; excessit *quarto* et quinquagesimo anno, decimo kalendas Septembris Collega Priscoque consulibus. quod si habitum quoque eius posterī noscere velint, decentior quam sublimior fuit; nihil metus et impetus in vultu; gratia oris supererat. bonum virum facile crederes, magnum libenter. et ipse quidem, quamquam medio in spatio integrae aetatis ereptus, quantum ad gloriam, longissimum aevum peregit: quippe et vera bona, quae in virtutibus sita [sunt], impleverat, et consulari ac triumphalibus ornamentis praedito quid aliud adstruere fortuna poterat? opibus nimis non gaudebat; speciosae contigerant. filia atque uxore superstitibus potest videri etiam beatus incolumi dignitate, florente fama, salvis adfinitatibus et amicitiiis futura effugisse.

nam sicuti durare in hanc beatissimi seculi lucem ac principem Traianum videre *quandoque* augurio votisque apud nostras auras ominabatur, ita festinatae mortis grande solatium tulit evasisse postremum illud tempus, quo Domitianus non iam per intervalla ac spiramenta temporum, sed continuo et velut uno ictu rem publicam exhaustit: 45 non vidit Agricola obsessam curiam et clausum armis senatum et eadem strage tot consularium caedes, tot nobilissimarum feminarum exilia et fugas. una adhuc victoria Carus Metius censebatur, et intra Albanam arcem sententia Messalini strepebat, et Massa Baebius [iam] tum reus erat: mox nostrae duxere Helvidium in carcerem manus; nos Maurici Rusticique visus, nos innocenti sanguine Senecio perfudit. Nero tamen subtraxit oculos suos, iussitque scelera, non spectavit: praecipua sub Domitiano miseriorum pars erat videre et aspici, cum suspiria nostra subscriberentur, cum denotandis tot hominum palloribus sufficeret saevus ille vultus et rubor, quo se contra pudorem munebat.

Tu vero felix, Agricola, non vitae tantum claritate sed etiam opportunitate mortis. ut perhibent qui interfuerunt novissimis sermonibus tuis, constans et libens fatum excepisti, tamquam pro virili portione innocentiam principi donares. sed mihi filiaeque eius praeter acerbitem parentis erepti auget maestitiam, quod adsidere valitudini, fovere deficientem, satiari vultu complexuque non contigit. excepissemus certe mandata vocesque, quas penitus animo figeremus. noster hic dolor, nostrum vulnus, nobis tam longae absentiae condicione ante quadriennium amissus est. omnia sine dubio, optime parentum, adsidente amantissima uxore superfuere honori tuo: paucioribus tamen lacrimis comploratus es, et novissima in luce desideravere aliquid oculi tui.

46 Si quis piorum manibus locus, si, ut sapientibus placet, non cum corpore extinguuntur magnae animae, placide quiescas, nosque domum tuam ab infirmo desiderio et muliebribus lamentis ad contemplationem virtutum tuarum voces, quas neque lugeri neque plangi fas est. admiratione te potius et immortalibus laudibus et, si natura sup-

peditet, *aemulatu* decoremus: is verus honos, ea coniunctissimi cuiusque pietas; id filiae quoque uxoriue praeceperim, sic patris, sic mariti memoriam venerari, ut omnia facta dictaque eius secum revolvant, formamque ac figuram animi magis quam corporis complectantur, non quia intercedendum putem imaginibus quae marmore aut aere finguntur; sed, ut vultus hominum, ita simulacra vultus imbecilla ac mortalia sunt, forma mentis aeterna, quam tenere et exprimere non per alienam materiam et artem, sed tuis ipse moribus possis. quicquid ex *Agricola* amavimus, quicquid mirati sumus, manet mansurumque est in animis hominum, in aeternitate temporum, fama rerum; nam multos veterum velut inglorios et ignobiles oblivio obruit: *Agricola* posteritati narratus et traditus superstes erit.

CORNELII TACITI

DIALOGUS

DE ORATORIBUS.

BREVIARIUM.

Cap. 1. Postquam Iustus Fabius saepe ex auctore dialogi requisiverat, cur non amplius vigeat eloquentiae studium, hic non suam proferre sententiam statuit, sed repetere sermonem hominum disertissimorum, quos eandem quaestionem pertractantes admodum iuvenis audisset. 2. 3. isti sunt Curiatius Maternus, ex oratore poeta, M. Aper et Iulius Secundus, celeberrima tum fori ingenia, qui mirantur, quod Maternus fastiditis orationum causarumque studiis omne nunc tempus circa tragoedias consumat, quarum tamen recitatione offendisse potentium animos dicatur. 4. hic poesis a se nunc coli profitetur, quia sanctior haec et augustior sit eloquentia.

5—8. Hinc oritur disceptatio, utrum praestantior sit ars oratoria an poetica. Aper magnis laudibus praedicat oratoriae artis utilitatem, voluptatem, dignitatem, ac provocat ad exempla Marcelli Eprii et Crispi Vibii. 9. 10. poetarum contra nullam esse dignitatem dicit et utilitatem; voluptatem vero brevem, laudem inanem, infructuosam multisque recitationum molestiis ac sumptibus par-

tam. iis in solitudinem secedendum, si modo dignum aliquid elaborare velint, et mediocres nemini notos, bonos paucis; studium denique illorum non minus obnoxium offensae quam oratorum. itaque Materno, ad altiorum eloquentiam et summa nato, non subsistendum esse in levioribus, sed ab auditoriis et theatris in forum et ad causas veraque proelia redeundum.

11—13. Quae quum Aper dixisset acrius et intento ore, remissus et subridens respondet Maternus: poeticae studio maiorem parari securitatem et gloriam, quam forensi labore et strepitu litigantium aut comitatum salutationumque frequentia; puriorem vero voluptatem securo et secreto secessu in nemora et lucos, quam lucrosa et saginante in foro eloquentia, quae non, ut poesis, aureo, sed ferreo seculo et propter malos hominum mores in locum teli reperta sit. dulcem esse poetarum vitam et curarum expertem, anxiam vero oratorum, qui semper vel timeant vel timeantur.

14. Colloquio supervenit Vipstanus Messala, admirator veterum temporum oratorumque, recentiorum contemptor. 15—17. hinc Aper, seculi sui novorumque rhetorum patronus, accuratius definiendum censet, quinam oratores vocandi sint antiqui: utrum Ulixes tantum et Nestor et Menenius Agrippa, an et iam Demosthenes et Hyperides, inter quorum et hoc aevum non multo plures quam CCCC anni intersint, aut Cicero, Caesar, Caelius, Calvus, Brutus, Asinius et Messala, qui vix unius hominis aetate sint priores. 18. formas autem et genera dicendi cum temporibus ac diversitate aurium mutari monet, et vitio malignitatis humanae semper laudari vetera, praesentia fastidiri. 19. 20. Cassium Severum a multis velut terminum antiquitatis constitui primumque flexisse ab illa vetere atque directa dicendi via, non infirmitate ingenii nec inscitia litterarum, sed iudicio et intellectu. olim in honore fuisse longa principia et narrationes, divisionum argumentorumque multorum ostentationem et philosophica orationi inserta; nunc ab oratore laetitiam et pulchritudinem orationis poeticumque decorem exigi. 21. 22. in orationibus Calvi quoque, Caelii, Caesaris, Asinii, Corvini ipsiusque Ciceronis multa deprehendi antiquitatis vitia, sordes verborum, hiantem compositionem et sensus inconditos, quae tamen sola mirentur perversi imitatores. 23. iniquos igitur iudices esse, qui antiqua tantum efferant laudibus rhetorumque recentiorum commentarios fastidiant. postremo Messalae, Materni et Secundi virtutes praedicat eosque ad illustrandum seculum suum pulcherrimo dicendi genere exhortatur, cum videat eos, quae vera sit eloquentiae ars, laetissima quaeque antiquorum imitari ac gravitati sensuum nitorem cultumque verborum miscere.

24. Tum Maternus admonet Messalam, ut, missa antiquorum laudatione, qui ea non indigeant, memor potius promissi causas expromat, cur in tantum ab eloquentia eorum recesserit aetas recentior. 25. hic primum docet, quinam antiqui sint appellandi; plures etiam dicendi formas iisdem seculis fuisse et singulares Calvi, Asinii aliorumque virtutes: quod vero se invicem obtrectaverint,

non esse oratorum vitium, sed hominum: 26. gravitatem denique et cultum oratorium impetumque veterum longe praeferendum esse verborum lasciviae, levitati sententiarum et compositionis licentiae, in quibus sibi placeant recentiores.

27—29. Materno iterum rogante Messala transit ad explicandas causas corruptae eloquentiae, primas vero et praecipuas putat desidiam iuventutis et negligentiam parentum et inscientiam praecipientium et moris antiqui oblivionem. liberos enim non iam educari in gremio ac sinu castae matris aut a propinqua maiore natu, sed Graeculae ancillae delegari et servis, a quibus teneri eorum animi fabulis, erroribus vitiisque imbuantur. 30—33. eorundem ingenium non, ut quondam, severa disciplina et infinito labore et quotidiana meditatione et in omni genere studiorum exercitationibus formari atque subigi, sed in pueritia et iuventute nihil disci, quod usum habeat. hinc antiquam eloquentiam ex omnium rerum scientia pluribusque artibus exundasse et oratorem potuisse de omni quaestione pulchre et ornate et varie et ad persuadendum apte dicere; horum vero temporum disertos, aridis rhetorum praeceptis artificisque sordidissimis contentos, grammatices, legum et philosophiae ignaros esse.

34. 35. Materno deinde hortante Messala progreditur ad aliam corruptae eloquentiae causam, et eximiam antiquorum oratorum et perversam recentiorum exercitationem. iuvenes dicit, imbutos iam domestica disciplina, honestis studiis refertos ac bene praeparatos, a patre olim vel propinquis fuisse deductos ad principes oratorum, quos sectati in iudiciis, foro contionibusque pugnare in ipsa veluti arena et acie didicissent; at nunc educatione depravatos, inscios ac torpentes transire in rhetorum scholas, in quibus duo materiarum genera, suasoriae et controversiae, tractentur, nec facile dixeris, utrumne locus ipse, an genus studiorum, an condiscipuli plus mali ingeniis afferant.

Hic Messalae sermo mutilus est: eum statim excepsisse videtur sermo Materni, internis corruptae eloquentiae causis externas annectentis has:

36. 37. 1) Uberiorem ad dicendum materiam fuisse oratoribus antiquis, splendorem rerum et magnitudinem causarum, leges rogandas et populare nomen, contiones magistratum, accusationes potentium reorum et assignatas etiam domibus inimicitias, procerum factiones et assidua senatus adversus plebem certamina. 2) maiora iisdem praemia fuisse proposita, faciliores ad summos honores aditus eloquentia patefaciendos, plus apud principes et magistratos provinciales gratiae, apud patres auctoritatis, apud plebem notitiae ac nominis, clientelas exterarum nationum, praeturas et consulatus. 38—40. 3) formam et consuetudinem veterum iudiciorum oratoribus fuisse, causas in foro, non in auditoriis tabulariisve explicatas, liberum et dicendi et comperendinandi tempus, clamorem et plausum et studia certantis populi, reos concursu totius civitatis et accusatos et defensos, contiones assiduas et datum

ius potentissimum quemque vexandi. 40. 41. neque tamen propterea laudandam censet Maternus valentior eloquentiam, quod licentiae, quam stulti libertatem vocent, alumna sit et comes seditionum et effrenati populi incitamentum. eam quidem vigere dicit in civitatibus, quae discordiis et partibus se ipsae conficiant, sed in quietis ac bene constitutis non opus esse tali eloquentia longisve in senatu sententiis et multis apud populum contionibus: multo minus in re publica, in qua non imperiti et multi deliberent, sed sapientissimus et unus. melius esse non queri quam vindicari, et si inveniretur aliqua civitas, in qua nemo peccaret, supervacaneum fore inter innocentes et mores bonos et in obsequium regentis paratos oratorem sicut inter sanos medicum. itaque non dolendum, quod minor nunc oratorum obscuriorque gloria sit, sed utendum potius cuique bonis sui seculi citra obtrectationem alterius.

42. Dissolvitur colloquium. (Habitum fingitur a. u. 828. p. Ch. 75.)

1 Saepe ex me requiris, Iuste Fabi, cur, cum priora secula tot eminentium oratorum ingeniis gloriaque floruerint, nostra potissimum aetas deserta et laude eloquentiae orbata vix nomen ipsum oratoris retineat; neque enim ita appellamus nisi antiquos: horum autem temporum disertius causidici et advocati et patroni et quidvis potius quam oratores vocantur. cui percontationi tuae respondere et tam magnae quaestionis pondus excipere, ut aut de ingeniis nostris male existimandum *sit*, si idem adsequi non possumus, aut de iudiciis, si nolumus, vix hercule aude-rem, si mihi mea sententia proferenda ac non disertissimorum, ut nostris temporibus, hominum sermo repetendus esset, quos eandem hanc quaestionem pertractantes iuvenis admodum audi: ita non ingenio sed memoria et recodatione opus est, ut quae a praestantissimis viris et excogitata subtiliter et dicta graviter accepi, cum singuli diversas vel easdem, sed probabiles causas adferrent, dum formam sui quisque et animi et ingenii redderent, isdem nunc numeris isdemque rationibus persequar, servato ordine disputationis. neque enim defuit qui diversam quoque partem susciperet, ac multum vexata et inrisa vetustate nostrorum temporum eloquentiam antiquorum ingeniis anteferebat.

2 Nam postero die quam Curiatius Maternus Catonem recitaverat, cum offendisse potentium animos diceretur, tamquam in eo tragoediae argumento sui oblitus tantum

Catonem cogitasset, eaque de re per urbem frequens sermo haberetur, venerunt ad eum Marcus Aper et Iulius Secundus, celeberrima tum ingenia fori nostri, quos ego in iudiciis non utrosque modo studiose audiebam, sed domi quoque et in publico adsectabar mira studiorum cupiditate et quodam ardore iuvenili, ut fabulas quoque eorum et disputationes et arcana semotae dictionis penitus exciperem, quamvis maligne plerique opinarentur, nec Secundo promptum esse sermonem, et Aprum ingenio potius et vi naturae quam institutione et litteris famam eloquentiae consecutum. nam et Secundo purus et pressus et, in quantum satis erat, profluens sermo non defuit, et Aper omni eruditione imbutus contemnebat potius litteras quam nesciebat, tamquam maiorem industriae et laboris gloriam habiturus, si ingenium eius nullis alienarum artium adminiculis inniti videretur.

Igitur ut intravimus cubiculum Materni, sedentem 3 ipsumque quem pridie recitaverat librum intra manus habentem deprehendimus.

Tum Secundus „nihilne te“ inquit „Materne, fabulae malignorum terrent, quo minus offensas Catonis tui ames? an ideo librum istum adprehendisti, ut diligentius retractares, et sublatis si qua pravae interpretationi materiam dederunt, emitteres Catonem non quidem meliorem sed tamen securiorem?“

Tum ille: „leges, quid Maternus sibi debuerit, et agnosces quae audisti. quod si qua omisit Cato, sequenti recitatione Thyestes dicet. hanc enim tragoediam disposui iam et intra me ipse formavi. atque ideo maturare libri huius editionem festino, ut dimissa priore cura novae cogitationi toto pectore incumbam.“

„Adeo te tragoediae istae non satiant“ inquit Aper „quo minus omissis orationum et causarum studiis omne tempus modo circa Medeam, ecce nunc circa Thyestem consumas, cum te tot amicorum causae, tot coloniarum et municipiorum clientelae in forum vocent, quibus vix suffeceris, etiamsi non novum tibi ipse negotium importasses, Domitium et Catonem, id est, nostras quoque historias et Romana nomina Graecorum fabulis adgregare.“

4 Et Maternus: „perturbarer hac tua severitate, nisi frequens et adsidua nobis contentio iam prope in consuetudinem vertisset; nam nec tu agitare et insequi poetas intermitteris, et ego, cui desidiam advocationum obicis, quotidianum hoc patrocinium defendendae adversus te poeticae exerceo. quo laetor magis oblatum nobis iudicem, qui me vel in futurum vetet versus facere, vel, quod iam pridem opto, sua quoque auctoritate compellat, ut omissis forensium causarum angustiis, in quibus mihi satis superque sudatum est, sanctiorem illam et augustiorem eloquentiam colam.“

5 „Ego vero“ inquit Secundus „antequam me iudicem Aper recuset, faciam quod probi et moderati iudices solent, ut in iis cognitionibus *se* excusent, in quibus manifestum est alteram apud eos partem gratia praevalere. quis enim nescit neminem mihi coniunctiorem esse et usu amicitiae et adsiduitate contubernii quam Saleium Bassum, cum optimum virum tum absolutissimum poetam? porro si poetica accusatur, non alium video reum locupletiores.“

„Securus sit“ inquit Aper „et Saleius Bassus et quisquis alius studium poeticae et carminum gloriam fovet, cum causas agere non possit. ego enim, quatenus arbitrum litis huius inveni, non patiar Maternum societate plurium defendi: sed ipsum solum apud vos arguam, quod natus ad eloquentiam virilem et oratoriam, qua parere simul et tueri amicitias, asciscere necessitudines, complecti provincias possit, omittit studium, quo non aliud in civitate nostra vel ad utilitatem fructuosius vel ad dignitatem amplius vel ad urbis famam pulchrius vel ad totius imperii atque omnium gentium notitiam inlustrius excogitari potest. nam si ad utilitatem vitae omnia consilia factaque nostra dirigenda sunt, quid est tutius quam eam exercere artem, qua semper armatus praesidium amicis, opem alienis, salutem periclitantibus, invidis vero et inimicis metum et terrorem ultro feras, ipse securus et quadam velut perpetua potentia ac potestate munitus? cuius vis et utilitas rebus prospere fluentibus aliorum perfugio et tutela intellegitur: sin proprium periculum increpuit, non hercule lorica et gladius in acie firmitus munimentum quam reo [et] periclitanti eloquentia praesidium simul ac telum, quo propugnare pariter et inces-

sere vel in iudicio sive in senatu sive apud principem possis. quid aliud infestis patribus nuper Eprius Marcellus quam eloquentiam suam opposuit? qua accinctus et minax disertam quidem sed inexercitam et eiusmodi certaminum rudem Helvidii sapientiam elusit. plura de utilitate non dico, cui parti minime contradicturum Maternum meum arbitror.

Ad voluptatem oratoriae eloquentiae transeo, cuius iu- 6
cunditas non uno aliquo momento sed omnibus prope diebus ac prope omnibus horis contingit. quid enim dulcius libero et ingenuo animo et ad voluptates honestas nato quam videre plenam semper et frequentem domum suam concursu splendidissimorum hominum? idque scire non pecuniae, non orbitati, non officii alicuius administrationi, sed sibi ipsi dari? ipsos quin immo orbos et locupletes et potentes venire plerumque ad iuvenem et pauperem, ut aut sua aut amicorum discrimina commendent. ullane tanta ingentium opum ac magnae potentiae voluptas quam spectare homines veteres et senes et totius orbis gratia subnixos in summa rerum omnium abundantia confitentes, id quod optimum sit se non habere? iam vero qui togatorum comitatus et egressus! quae in publico species! quae in iudiciis veneratio! quod gaudium consurgendi adsistendique inter tacentes et in unum conversos! coire populum et circumfundi coronam et accipere adfectum quemcunque orator induerit! vulgata dicentium gaudia et imperitorum quoque oculis exposita percenseo: illa secretiora et tantum ipsis orantibus nota maiora sunt: sive accuratam meditatamque profert orationem, est quoddam sicut ipsius dictionis, ita gaudii pondus et constantia; sive novam et recentem curam non sine aliqua trepidatione animi attulerit, ipsa sollicitudo commendat eventum et lenocinatur voluptati. sed extemporalis audaciae atque ipsius temeritatis vel praecipua iucunditas est; nam in ingenio quoque, sicut in agro, quamquam alia diu serantur atque elaborentur, gratiora tamen quae sua sponte nascuntur.

Equidem, ut de me ipse fatear, non eum diem laetio- 7
rem egi, quo mihi latus clavus oblatu est, vel quo homo novus et in civitate minime favorabili natus quaesturam aut tribunatum aut praeturam accepi, quam eos quibus

mihi pro mediocritate huius quantulaecumque in dicendo facultatis aut reum prospere defendere aut apud centumviros causam aliquam feliciter orare aut apud principem ipsos illos liberos et procuratores principum tueri et defendere datur: tum mihi supra tribunatus et praeturas et consulatus ascendere videor, tum habere quod, si non in animo oritur, nec codicillis datur nec cum gratia venit. quid? fama et laus cuius artis cum oratorum gloria comparanda est? qui *tam* inlustres [et] in urbe non solum apud negotiosos et rebus intentos, sed etiam apud vacuos et adulescentes, quibus modo et recta indoles est et bona spes sui? quorum nomina prius parentes liberis suis ingerunt? quos saepius vulgus quoque imperitum et tunicatus hic populus transeuntes nomine vocat et digito demonstrat? advenae quoque et peregrini iam in municipiis et coloniis suis auditos, cum primum urbem attigerunt, requirunt ac velut agnoscere concupiscunt.

- 8 Ausim contendere Marcellum hunc Eprium, de quo modo locutus sum, et Crispum Vibium, libentius enim novis et recentibus quam remotis et obliteratis exemplis utor, non minores esse in extremis partibus terrarum quam Capuae aut Vercellis, ubi nati dicuntur; nec hoc illis alterius ***, *alterius* ter milies sestertium praestat, quamquam ad has ipsas opes possunt videri eloquentiae beneficio venisse, *sed* ipsa eloquentia; cuius numen et caelestis vis multa quidem omnibus seculis exempla edidit, ad quam usque fortunam homines ingenii viribus pervenerint, sed haec, ut supra dixi, proxima et quae non auditu cognoscenda, sed oculis spectanda habemus. nam quo sordidius et abiectius nati sunt, quoque notabilior paupertas et angustiae rerum nascentes eos circumsteterunt, eo clariora et ad demonstrandam oratoriae eloquentiae utilitatem inlustriora exempla sunt, quod sine commendatione natalium, sine substantia facultatum, neuter moribus egregius, alter habitu quoque corporis contemptus, per multos iam annos potentissimi sunt civitatis ac, donec libuit, principes fori, nunc principes in Caesaris amicitia agunt feruntque cuncta atque ab ipso principe cum quadam reverentia diliguntur, quia Vespasianus, venerabilis senex et patientissimus veri,

bene intellegit, ceteros quidem amicos suos iis niti, quae ab ipso acceperint quaeque ipsi accumulare et in alios congerere promptum est, Marcellum autem et Crispum attulisse ad amicitiam suam quod non a principe acceperint nec accipi possit. minimum inter tot ac tanta locum obtinent imagines ac tituli et statuæ, quae neque ipsa tamen negleguntur, tam hercule quam divitiae et opes, quas facilius invenies qui vituperet quam qui fastidiat. his igitur et honoribus et ornamentis et facultatibus refertas domos eorum videmus, qui se ab ineunte adolescentia causis forensibus et oratorio studio dederunt.

Nam carmina et versus, quibus totam vitam Maternus 9 insumere optat, inde enim omnis fluxit oratio, neque dignitatem ullam auctoribus suis conciliant neque utilitates alunt; voluptatem autem brevem, laudem inanem et infructuosam consequuntur. licet haec ipsa, et quae deinceps dicturus sum, aures tuae, Materne, respuant, cui bono est, si apud te Agamemnon aut Iason diserte loquitur? quis ideo domum defensum et tibi obligatus redit? quis Saleium nostrum, egregium poetam vel, si hoc honorificentius est, praeclarissimum vatem, deducit aut salutat aut prosequitur? nempe si amicus eius, si propinquus, si denique ipse in aliquod negotium inciderit, ad hunc Secundum recurret, aut ad te, Materne, non quia poeta es, neque ut pro eo versus facias: hi enim Basso domi nascuntur, pulchri quidem et iucundi, quorum tamen hic exitus est, ut cum toto anno per omnes dies, magna noctium parte unum librum excudit et elucubravit, rogare ultro et ambire cogatur, ut sint qui dignentur audire, et ne id quidem gratis: nam et domum mutuatur et auditorium extruit et subsellia conducit et libellos dispergit; et ut beatissimus recitationem eius eventus prosequatur, omnis ista laus intra unum aut alterum diem, velut in herba vel flore praecepta, ad nullam certam et solidam pervenit frugem; nec aut amicitiam inde refert aut clientelam aut mansurum in animo cuiusquam beneficium, sed clamorem vagum et voces inanes et gaudium volucre. laudavimus nuper ut miram et eximiam Vespasiani liberalitatem, quod quingenta sestertia Basso donasset; pulchrum id quidem, indulgentiam principis ingenio

mereri: quanto tamen pulchrius, si ita res familiaris exigat, se ipsum colere, suum genium propitiare, suam experiri liberalitatem! adice quod poetis, si modo dignum aliquid elaborare et efficere velint, relinquenda conversatio amicorum et iucunditas urbis, deserenda cetera officia et, ut ipsi dicunt, in nemora et lucos, id est in solitudinem recedendum est.

- 10 Ne opinio quidem et fama, cui soli serviunt et quod unum esse pretium omnes laboris sui fatentur, aequae poetas quam oratores [in]sequitur, quoniam mediocri poetas nemo novit, bonos pauci; quando enim rarissimarum recitationum fama in totam urbem penetrat? nedum ut per tot provincias innotescat; quotus quisque, cum ex Hispania vel Asia, ne quid de Gallis nostris loquar, in urbem venit, Saleium Bassum requirit? atque adeo si quis requirit, ut semel vidit, transit et contentus est, ut si picturam aliquam vel statuam vidisset. neque hunc meum sermonem sic accipi volo, tamquam eos, quibus natura sua oratorium ingenium denegavit, deterream a carminibus, si modo in hac studiorum parte oblectare otium et nomen inserere possunt famae: ego vero omnem eloquentiam omnesque eius partes sacras et venerabiles puto, nec solum cothurnum vestrum aut heroici carminis sonum, sed lyricorum quoque iucunditatem et elegorum lascivias et iamborum amaritudinem et epigrammatum lusus et quamcunque aliam speciem eloquentia habeat, anteponendam ceteris aliarum artium studiis credo: sed tecum mihi, Materne, res est, quod, cum natura tua in ipsam arcem eloquentiae ferat, errare mavis et summa adeptus in levioribus subsistis. ut si in Graecia natus esses, ubi ludicras quoque artis exercere honestum est, ac tibi Nicostrati robur ac vires di dedissent, non paterer immanes illos et ad pugnam natos lacertos levitate iaculi aut iactu disci vanescere, sic nunc te ab auditoriis et theatri in forum et ad causas et ad vera proelia voco, cum praesertim ne ad illud quidem confugere possis, quod plerisque patrocinatur, tamquam minus obnoxium sit offendere poetarum quam oratorum studium; effervescit enim vis pulcherrimae naturae tuae, nec pro amico aliquo, sed, quod periculosius est, pro Catone offendis; nec excu-

satur offensa necessitudine officii aut fide advocationis aut fortuitae ac subitae dictionis impetu: meditatus videris hanc elegisse personam notabilem et cum auctoritate dicturam. sentio quid responderi possit: hinc ingentis [ex his] assensus, haec in ipsis auditoriis praecipue laudari et mox omnium sermonibus ferri: tolle igitur quietis et securitatis excusationem, cum tibi sumas adversarium superiorem, nobis satis sit privatas et nostri seculi controversias tueri, in quibus [ex]pressis si quando necesse sit pro periclitante amico potentiorum aures offendere, et probata sit fides et libertas excusata.“

Quae cum dixisset Aper acrius, ut solebat, et intento 11 ore, remissus et subridens Maternus „parantem,“ inquit „me non minus diu accusare oratores quam Aper laudaverat (fore enim arbitrabar ut a laudatione eorum digressus detrectaret poetas atque carminum studium prosterneret) arte quadam mitigavit, concedendo iis qui causas agere non possent, ut versus facerent. ego autem sicut in causis agendis efficere aliquid et eniti fortasse possum, ita recitatione tragoediarum et ingredi famam auspicatus sum, cum quidem in Nerone improbam et studiorum quoque sacra profanantem Vatinius potentiam fregi, et hodie si quid in nobis notitiae ac nominis est, magis arbitror carminum quam orationum gloria partum. ac iam me deiungere a forensi labore constitui, nec comitatus istos et egressus aut frequentiam salutationum concupisco, non magis quam aera et imagines, quae etiam me nolente in domum meam inrumpunt; nam statum hunc iusque ac securitatem melius innocentia tueor quam eloquentia; nec vereor ne mihi umquam verba in senatu nisi pro alterius discrimine facienda sint.

Nemora vero et luci et secretum ipsum, quod Aper in- 12 crepat, tantam mihi adferunt voluptatem, ut inter praecipuos carminum fructus numerem, quod non in strepitu nec sedente ante ostium litigatore nec inter sordes ac lacrimas reorum componuntur, sed secedit animus in loca pura atque innocentia, fruiturque sedibus sacris: haec eloquentiae primordia, haec penetralia; hoc primum habitu cultuque commota mortalibus in illa casta et nullis contacta vitii pectora influxit; sic oracula loquebantur. nam lucrosae

huius et sanguinantis eloquentiae usus recens et [ex] malis moribus natus, atque, ut tu dicebas, Aper, in locum teli repertus. ceterum felix illud et, ut more nostro loquar, aureum seculum et oratorum et criminum inops, poetis et vatibus abundabat, qui bene facta canerent, non qui male admissa defenderent; nec ullis aut gloria maior aut augustior honor, primum apud deos, quorum proferre responsa et interesse epulis ferebantur, deinde apud illos dis genitos sacrosque reges, inter quos neminem causidicorum, sed Orphea ac Linum ac, si introspicere altius velis, ipsum Apollinem accepimus; vel si haec fabulosa nimis et composita videantur, illud certe mihi concedis, Aper, non minorem honorem Homero quam Demostheni apud posteros, nec angustioribus terminis famam Euripidis aut Sophoclis quam Lysiae aut Hyperidis includi. plures hodie reperies qui Ciceronis gloriam quam qui Virgilii detrectent; nec ullus Asinii aut Messalae liber tam inlustris est quam Medea Ovidii aut Varii Thyestes.

- 13 Ac ne fortunam quidem vatum et illud felix contubernium comparare timuerim cum inquieta et anxia oratorum vita: licet illos certamina et pericula sua ad consulatus evexerint, malo securum et quietum Virgilii secessum, in quo tamen neque apud divum Augustum gratia caruit neque apud populum Romanum notitia; testes Augusti epistulae, testis ipse populus, qui auditis in theatro Virgilii versibus surrexit universus et forte praesentem spectantemque Virgilium veneratus est sic quasi Augustum. ne nostris quidem temporibus Secundus Pomponius Afro Domitio vel dignitate vitae vel perpetuitate famae cesserit. nam Crispus iste et Marcellus, ad quorum exempla me vocas, quid habent in hac sua fortuna concupiscendum? quod timent, an quod timentur? quod, cum quotidie aliquid rogentur, ii quibus praestant indignantur? quod adligati canum adulatione nec imperantibus umquam satis servi videntur nec nobis satis liberi? quae haec summa eorum potentia est? tantum posse liberti solent. me vero dulces, ut Virgilius ait, Musae, remotum a sollicitudinibus et curis et necessitate quotidie aliquid contra animum faciendi, in illa sacra illosque fontis ferant; nec insanum ultra et lubricum forum

famamque pallentem trepidus experiar; non me fremitus salutantium nec anhelans libertus excitet, nec incertus futuri testamentum pro pignore scribam, nec plus habeam quam quod possim cui velim relinquere, quandoque fatalis et meus dies veniet; statuarque tumulo non maestus et atrox, sed hilaris et coronatus; et pro memoria mei nec consulat quisquam nec roget.“

Vixdum finierat Maternus, concitatus et velut instinctus, cum Vipstanus Messala cubiculum eius ingressus est, suspicatusque ex ipsa intentione singulorum altiore inter eos esse sermonem „num parum tempestivus“ inquit „intervenire secretum consilium et causae alicuius meditationem tractantibus?“

„Minime, minime“ inquit Secundus; „atque adeo vellem maturius intervenisses; delectasset enim te et Apri nostri accuratissimus sermo, cum Maternum ut omne ingenium ac studium suum ad causas agendas converteret exhortatus est, et Materni pro carminibus suis laeta, utque poetas defendi decebat, audentior et poetarum quam oratorum similior oratio.“

„Me vero“ inquit „et sermo ipse infinita voluptate adfecisset, atque id ipsum delectat, quod vos, viri optimi et temporum nostrorum oratores, non forensibus tantum negotiis et declamatorio studio ingenia vestra exercetis, sed eiusmodi etiam disputationes adsumitis, quae et ingenium alunt et eruditionis ac litterarum iucundissimum oblectamentum cum vobis, qui ista disputatis, adferunt, tum etiam iis ad quorum aures pervenerint. itaque hercle non minus probari video in te, Secunde, quod Iulii Asiatici vitam componendo spem hominibus fecisti plurimum eiusmodi librorum, quam in Apro, quod nondum ab scholasticis controversiis recessit et otium suum mavult novorum rhetorum more quam veterum oratorum consumere.“

Tum Aper: „non desinis, Messala, vetera tantum et antiqua mirari, nostrorum autem temporum studia inridere atque contemnere? nam hunc tuum sermonem saepe excepi, cum oblitus et tuae et fratris tui eloquentiae neminem hoc tempore oratorem esse contenderes *prae* antiquis, eo, credo, audacius, quod malignitatis opinionem non ve-

rebaris, cum eam gloriam quam tibi alii concedunt ipse tibi denegares.“

„Neque illius“ inquit „sermonis mei paenitentiam ago, neque aut Secundum aut Maternum aut te ipsum, Aper, quamquam interdum in contrarium disputes, aliter sentire credo; ac velim impetratum ab aliquo vestrum ut causas huius infinitae differentiae scrutetur ac reddat, quas mecum ipse plerumque inquirō. et quod quibusdam solatio est, mihi auget quaestionem, quia video etiam Graeis accidisse ut longius absit Aeschine et Demosthene Sacerdos ille Nicetes, et si quis alius Ephesum vel Mytilenas concentu scholasticorum et clamoribus quatit, quam Afer aut Africanus aut vos ipsi a Cicerone aut Asinio recessistis.“

16 „Magnam“ inquit Secundus „et dignam tractatu quaestionem movisti: sed quis eam iustius explicabit quam tu, ad cuius summam eruditionem et praestantissimum ingenium cura quoque et meditatio accessit?“

Et Messala „aperiam“ inquit „cogitationes meas, si illud a vobis ante impetravero, ut vos quoque sermonem hunc nostrum adiuvetis.“

„Pro duobus“ inquit Maternus „promitto. nam et ego et Secundus exequemur eas partes, quas intellexerimus te non tam omisisse quam nobis reliquisse; Aprum enim solere dissentire et tu paulo ante dixisti et ipse satis manifestus est iamdudum in contrarium accingi, nec aequo animo perferre hanc nostram pro antiquorum laude concordiam.“

„Non enim“ inquit Aper „inauditum et indefensum seculum nostrum patiar hac vestra conspiratione damnari. sed hoc primum interrogabo, quos vocetis antiquos, quam oratorum aetatem significatione ista determinetis. ego enim cum audio antiquos, quosdam veteres et olim natos intellego, ac mihi versantur ante oculos Ulixes ac Nestor, quorum aetas mille fere et trecentis annis seculum nostrum antecedit: vos autem Demosthenem et Hyperidem proferitis, quos satis constat Philippi et Alexandri temporibus floruisse, ita tamen ut utrique superstites essent; ex quo apparet non multo plures quam trecentos annos interesse inter nostram et Demosthenis aetatem. quod spatium temporis si ad infirmitatem corporum nostrorum referas, for-

tasse longum videatur; si ad naturam seculorum ac respectum immensi huius aevi, perquam breve et in proximo est; nam si, ut Cicero in Hortensio scribit, is est magnus et verus annus, quo eadem positio caeli siderumque, quae cum maxime est, rursum existet, isque annus horum quos nos vocamus annorum duodecim milia nongentos quinquaginta quattuor complectitur, incipit [*videturque*] Demosthenes vester, quem vos veterem et antiquum fingitis, non solum eodem anno quo nos, sed ferme eodem mense extitisse.

Sed transeo ad Latinos oratores, in quibus non Mene- 17
nium, ut puto, Agrippam, qui potest videri antiquus, nostrorum temporum disertis antepone soletis, sed Ciceronem et Caesarem et Caelium et Calvum et Brutum et Asinium et Messalam; quos quid antiquis temporibus potius ascribatis quam nostris, non video. nam ut de Cicerone ipso loquar, Hirtio nempe et Pansa consulibus, ut Tiro libertus eius scripsit, septimo idus *Decembris* occisus est, quo anno divus Augustus in locum Pansae et Hirtii se et Q. Pedium consules suffecit: statue sex et quinquaginta annos, quibus mox divus Augustus rem publicam rexit; adice Tiberii tres et viginti, et prope quadriennium Gai, ac bis quaternos denos Claudii et Neronis annos, atque illum Galbae et Othonis et Vitellii longum et unum annum, ac sextam iam felicis huius principatus stationem, qua Vespasianus rem publicam fovet: centum et viginti anni ab interitu Ciceronis in hunc diem colliguntur, unius hominis aetas; nam ipse ego in Britannia vidi senem, qui se fateretur ei pugnae interfuisse, qua Caesarem inferentem arma Britanniae arcere litoribus et pellere adgressi sunt: ita si eum, qui armatus C. Caesari restitit, vel captivitas vel voluntas vel fatum aliquod in urbem pertraxisset, idem Caesarem ipsum et Ciceronem audire potuit et nostris quoque actionibus interesse. proximo quidem congiario ipsi vidistis plerisque senes, qui se a divo quoque Augusto semel atque iterum accepisse congiarium narrabant. ex quo colligi potest et Corvinum ab illis et Asinium audiri potuisse; nam Corvinus in medium usque Augusti principatum, Asinius paene ad extremum duravit: ne dividatis seculum, et antiquos ac veteres vocetis oratores, quos eorum-

dem hominum aures agnoscere ac velut coniungere et copulare potuerunt.

- 18 Haec ideo praedixi, ut si qua ex horum oratorum fama gloriaque laus temporibus acquiritur, eandem docerem in medio sitam et propiorem nobis quam Servio Galbae aut Gaio Carboni quosque alios merito antiquos vocaverimus; sunt enim horridi et impoliti et rudes et informes, et quos utinam nulla parte imitatus esset Calvus vester aut Caelius aut ipse Cicero. agere enim fortius iam et audentius volo, si illud ante praedixero, mutari cum temporibus formas quoque et genera dicendi: sic Catoni seni comparatus C. Gracchus plenior et uberior, sic Graccho politior et ornatio Crassus, sic utroque distinctior et urbanior et altior Cicero, Cicerone mitior Corvinus et dulcior et in verbis magis elaboratus. nec quaero quis disertissimus: hoc interim probasse contentus sum, non esse unum eloquentiae vultum, sed in illis quoque quos vocatis antiquos plures species deprehendi, nec statim deterius esse quod diversum est, vitio autem malignitatis humanae vetera semper in laude, praesentia in fastidio esse. num dubitamus inventos qui prae Catone Appium Caecum magis mirarentur? satis constat ne Ciceroni quidem obtrectatores defuisse, quibus inflatus et tumens nec satis pressus, sed supra modum exsultans et superfluens et parum atticus videretur. legistis utique et Calvi et Bruti ad Ciceronem missas epistulas, ex quibus facile est deprehendere Calvum quidem Ciceroni visum exsanguem et attritum, Brutum autem otiosum atque diiunctum; rursusque Ciceronem a Calvo quidem male audisse tamquam solutum et enervem, a Bruto autem, ut ipsius verbis utar, tamquam fractum atque elumbem. si me interrogas, omnes mihi videntur verum dixisse: sed mox ad singulos veniam; nunc mihi cum universis negotium est.

- 19 Nam quatenus antiquorum admiratores hunc velut terminum antiquitatis constituere solent, quod eam usque ad Cassium Severum *pertinere* faciunt, quem primum adfirmant flexisse ab illa vetere atque directa dicendi via, non infirmitate ingenii nec inscitia litterarum transtulisse se ad illud dicendi genus contendo, sed iudicio et intellectu;

vidit namque, ut paulo ante dicebam, cum condicione temporum et diversitate aurium formam quoque et speciem orationis esse mutandam. facile perferebat prior ille populus, ut imperitus et rudis, impeditissimarum orationum spatia, atque id ipsum laudabat, si dicendo quis diem eximeret; iam vero longa principiorum praeparatio et narrationis alte repetita series et multarum divisionum ostentatio et mille argumentorum gradus, et quidquid aliud aridissimis Hermagorae et Apollodori libris praecipitur, in honore erat; quod si quis odoratus philosophiam videretur et ex ea locum aliquem orationi suae insereret, in caelum laudibus ferebatur; nec mirum: erant enim haec nova et incognita, et ipsorum quoque oratorum paucissimi praecepta rhetorum aut philosophorum placita cognoverant. at hercule pervulgatis iam omnibus, cum vix in cortina quisquam adsistat quin elementis studiorum etsi non instructus, at certe imbutus sit, novis et exquisitis eloquentiae itineribus opus est, per quae orator fastidium aurium effugiat, utique apud eos iudices, qui vi et potestate, non iure aut legibus cognoscunt, nec accipiunt tempora, sed constituunt, nec expectandum habent oratorem, dum illi libeat de ipso negotio dicere, sed saepe ultro admonent atque alio transgredientem revocant et festinare se testantur.

Quis nunc feret oratorem de infirmitate valitudinis suae 20
 praefantem, qualia sunt fere principia Corvini? quis quinque in Verrem libros expectabit? quis de exceptione et formula perpetietur illa immensa volumina quae pro M. Tullio et Aulo Caecina legimus? praecurrit hoc tempore iudex dicentem, et nisi aut cursu argumentorum aut colore sententiarum aut nitore et cultu descriptionum invitatus et corruptus est, aversatur dicentem. vulgus quoque adsistentium et adfluens et vagus auditor adsuevit iam exigere laetitiam et pulchritudinem orationis; nec magis perfert in iudiciis tristem et impexam antiquitatem, quam si quis in scena Roscii aut Turpionis Ambivii exprimere gestus velit. iam vero iuvenes et in ipsa studiorum incude positi, qui profectus sui causa oratores sectantur, non solum audire sed etiam referre domum aliquid inlustre et dignum memoria volunt, traduntque invicem, ac saepe in colonias et

provincias suas scribunt, sive sensus aliquis arguta et brevi sententia effulsit, sive locus exquisito et poetico cultu enituit; exigitur enim iam ab oratore etiam poeticus decor, non Accii aut Pacuvii veterno inquinatus, sed ex Horatii et Virgilii et Lucani sacrario prolatus; horum igitur auribus et iudiciis obtemperans nostrorum oratorum aetas pulchrior et ornatior extitit; neque ideo minus efficaces sunt orationes nostrae, quia ad aures iudicantium cum voluptate perveniunt; quid enim, si infirmiora horum temporum templa credas, quia non rudi caemento et informibus tegulis extruuntur, sed marmore nitent et auro radiantur?

- 21 Equidem fatebor vobis simpliciter me in quibusdam antiquorum vix risum, in quibusdam autem vix somnum tenere. nec unum de populo Canuti aut Arri *memorabo nec dicam* de Furnio et Toranio quique alii in eodem valitudinario haec ossa et hanc maciem probant: ipse mihi Calvus, cum unum et viginti, ut puto, libros reliquerit, vix in una et altera oratiuncula satisfacit. nec dissentire ceteros ab hoc meo iudicio video: quotus enim quisque Calvi in Asitium aut in Drusum legit? at hercle in hominum studiosorum manibus versantur accusationes quae in Vatinius inscribuntur, ac praecipue secunda ex iis oratio; est enim verbis ornata et sententiis, auribus iudicum accommodata, ut scias ipsum quoque Calvum intellexisse quid melius esset, nec voluntatem ei, quo sublimius et cultius diceret, sed ingenium ac vires defuisse. quid? ex Caelianis orationibus nempe eae placent, sive universae *sive* partes earum, in quibus nitorem et altitudinem horum temporum agnoscimus; sordes autem illae verborum et hians compositio et inconditi sensus redolent antiquitatem; nec quemquam adeo antiquarium puto, ut Caelium ex ea parte laudet qua antiquus est. concedamus sane C. Caesari, ut propter magnitudinem cogitationum et occupationes rerum minus in eloquentia effecerit quam divinum eius ingenium postulabat, tam hercle quam Brutum philosophiae suae relinquamus: nam in orationibus minorem esse fama sua etiam admiratores eius fatentur. nisi forte quisquam aut Caesaris pro Decio Samnite aut Bruti pro Deiotaro

rege ceterosque eiusdem lentitudinis ac teporis libros legit, nisi qui et carmina eorundem miratur: fecerunt enim et carmina et in bibliothecas rettulerunt, non melius quam Cicero, sed felicius, quia illos fecisse pauciores sciunt. Asinius quoque, quamquam propioribus temporibus natus sit, videtur mihi inter Menenios et Appios studuisse; Pacuvium certe et Accium non solum tragoediis sed etiam orationibus suis expressit: adeo durus et siccus est. oratio autem, sicut corpus hominis, ea demum pulchra est, in qua non eminent venae nec ossa numerantur, sed temperatus ac bonus sanguis implet membra et exsurgit toris ipsosque nervos rubor tegit et decor commendat. nolo Corvinum insequi, quia nec per ipsum stetit quo minus laetitiam nitoremque nostrorum temporum exprimeret: videbimus, in quantum iudicio eius vis aut animi aut ingenii suffecerit.

Ad Ciceronem venio, cui eadem pugna cum aequalibus suis fuit quae mihi vobiscum est: illi enim antiquos mirabantur, ipse suorum temporum eloquentiam anteponebat; nec ulla re magis oratores aetatis eiusdem praecurrit quam iudicio; primus enim excoluit orationem, primus et verbis delectum adhibuit et compositioni artem; locosque laetiores attentavit et quasdam sententias invenit, utique in iis orationibus quas senior iam et iuxta finem vitae composuit, id est, postquam magis profecerat usuque et experimentis didicerat quod optimum dicendi genus esset: nam priores eius orationes non carent vitiis antiquitatis: lentus est in principiis, longus in narrationibus, otiosus circa excessus; tarde commovetur, raro incalescit; pauci sensus apte et cum quodam lumine terminantur; nihil excerptere, nihil referre possis; et velut in rudi aedificio, firmus sane paries et duraturus, sed non satis expolitus et splendens. ego autem oratorem, sicut locupletem ac lautum patrem familiae, non tantum eo volo tecto tegi quod imbrem ac ventum arceat, sed etiam quod visum et oculos delectet; non ea solum instrui supellectile quae necessariis usibus sufficiat, sed sit in apparatu eius et aurum et gemmae, ut sumere in manus, ut aspicere saepius libeat; quaedam vero procul arceantur ut iam oblitterata et olentia: nullum sit verbum velut rubigine infectum, nulli sensus tarda et inerti

structura in morem annalium componantur; fugitet foedam et insulsam scurrilitatem, variet compositionem, nec omnes clausulas uno et eodem modo determinet.

- 23 Nolo inridere rotam Fortunae et ius verrinum et illud tertio quoque sensu in omnibus orationibus pro sententia positum „esse videatur.“ nam et haec invitus rettuli, et plura omisi, quae tamen sola mirantur atque exprimunt ii qui se antiquos oratores vocant. neminem nominabo, genus hominum significasse contentus: sed vobis utique versantur ante oculos isti, qui Lucilium pro Horatio et Lucretium pro Virgilio legunt; quibus eloquentia Aufidii Bassi aut Servilii Noniani ex comparatione Sissennae aut Varronis sordet; qui rhetorum nostrorum commentarios fastidiunt [oderunt], Calvi mirantur. quos more prisco apud iudicem fabulantes non auditores sequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur: adeo maesti et inculti illam ipsam, quam iactant, sanitatem non firmitate sed ieiunio consequuntur. porro ne in corpore quidem validudinem medici probant quae animi anxietate contingit; parum est aegrum non esse: fortem et laetum et alacrem volo. prope abest ab infirmitate, in quo sola sanitas laudatur. vos vero, disertissimi, ut potestis, ut facitis, illustrate seculum nostrum pulcherrimo genere dicendi. nam et te, Messala, video laetissima quaeque antiquorum imitantem, et vos, Materne ac Secunde, ita gravitati sensuum nitorem et cultum verborum miscetis, ea electio inventionis, is ordo rerum, ea, quotiens causa poscit, ubertas, ea, quotiens permittitur, brevitatis, is compositionis decor, ea sententiarum planitas est, sic exprimitis adfectus, sic libertatem temperatis, ut etiamsi nostra iudicia malignitas et invidia tardaverit, verum de vobis dicturi sint posterius nostri.“

- 24 Quae cum Aper dixisset, „agnoscitisne“ inquit Mater-nus „vim et ardorem Apri nostri? quo torrente, quo impetu seculum nostrum defendit! quam copiose ac varie vexavit antiquos! quanto non solum ingenio ac spiritu, sed etiam eruditione et arte ab ipsis mutuatus est per quae mox ipsos incesseret! tuum tamen, Messala, promissum immutasse non debet; neque enim defensorem antiquorum

exigimus, nec quemquam nostrum, quamquam modo laudati sumus, iis quos insectatus est Aper comparamus; ac ne ipse quidem ita sentit, sed more veteri et a vestris philosophis saepe celebrato sumpsit sibi contradicendi partes. igitur exprome nobis non laudationem antiquorum, satis enim illos fama sua laudat, sed causas, cur tantum ab eloquentia eorum recesserimus, cum praesertim centum et viginti annos ab interitu Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum collegerit.“

Tum Messala: „sequar praescriptam a te, Materne, 25 formam; neque enim diu contradicendum est Apro, qui primum, ut opinor, nominis controversiam movit, tamquam parum proprie antiqui vocarentur quos satis constat ante centum annos fuisse: mihi autem de vocabulo pugna non est; sive illos antiquos sive maiores sive quo alio mavult nomine appellet, dummodo in confesso sit eminentiorem illorum temporum eloquentiam fuisse. ne illi quidem parti sermonis eius repugno, *qua non sine convitiis* fatetur plures formas dicendi etiam isdem seculis, nedum diversis extitisse: sed quomodo inter Atticos oratores primae Demostheni tribuuntur, proximum autem locum Aeschines et Hyperides et Lysias et Lycurgus obtinent, omnium autem concessu haec oratorum aetas maxime probatur, sic apud nos Cicero quidem ceteros eorundem temporum disertos antecessit, Calvus autem et Asinius et Caesar et Caelius et Brutus suo iure et prioribus et sequentibus anteponuntur. nec refert quod inter se specie differant, cum genere consentiant: adstrictior Calvus, numerosior Asinius, splendidior Caesar, amarior Caelius, gravior Brutus, vehementior et plenior et valentior Cicero: omnes tamen eandem sanitatem eloquentiae ferunt, ut si omnium pariter libros in manum sumpseris, scias, quamvis in diversis ingeniis, esse quandam iudicii ac voluntatis similitudinem et cognationem. nam quod in vicem se obtrectaverunt et sunt aliqua epistulis eorum inserta ex quibus mutua malignitas detegitur, non est oratorum vitium sed hominum; nam et Calvum et Asinium et ipsum Ciceronem credo solitos et invidere et livere et ceteris humanae infirmitatis vitiis adfici: solum inter hos arbitror Brutum non malignitate nec

invidia, sed simpliciter et ingenue iudicium animi sui detexisse: an ille Ciceroni invideret, qui mihi videtur ne Caesari quidem invidisse? quod ad Ser. Galbam et C. Laelium attinet, et si quos alios antiquorum agitare non destituit, non exigit defensorem, cum fatear quaedam eloquentiae eorum ut nascenti adhuc nec satis adultae defuisse.

- 26 Ceterum si omisso optimo illo et perfectissimo genere eloquentiae eligenda sit forma dicendi, malim hercle C. Gracchi impetum aut L. Crassi maturitatem quam calamistros Maecenatis aut tinnitus Gallionis: adeo melius est oratorem vel hirta toga induere quam fucatis et meretriciis vestibus insignire. neque enim oratorius iste, immo hercle ne virilis quidem cultus est, quo plerique temporum nostrorum oratores ita utuntur, ut lascivia verborum et levitate sententiarum et licentia compositionis histrionales modos expriment; quodque vix auditu fas esse debeat, laudis et gloriae et ingenii loco plerique iactant cantari saltarique commentarios suos; unde oritur illa foeda et praepostera, sed tamen frequens *seculi huius gloria* et exclamatio, ut oratores nostri tenere dicere, histriones diserte saltare dicantur. equidem non negaverim Cassium Severum, quem solum Aper noster nominare ausus est, si iis comparetur qui postea fuerunt, posse oratorem vocari, quamquam in magna parte librorum suorum plus vis habeat quam sanguinis: primus enim contempto ordine rerum, omissa modestia ac pudore verborum, ipsis etiam quibus utitur armis incompositus et studio feriendi plerumque deiectus, non pugnat sed rixatur; ceterum, ut dixi, sequentibus comparatus et varietate eruditionis et lepore urbanitatis et ipsarum virium robore multum ceteros superat, quorum neminem Aper nominare et velut in aciem educere sustinuit. ego autem expectabam, ut incusato Asinio et Caelio et Calvo aliud nobis agmen produceret, plurisque vel certe totidem nominaret, ex quibus alium Ciceroni, alium Caesari, singulis deinde singulos opponeremus: nunc detrectasse nominatim antiquos oratores contentus neminem sequentium laudare ausus est nisi in publicum et in commune, veritus credo, ne multos offenderet, si paucos excerpisset; quotus enim quisque scholasticorum non hac sua persua-

sione fruitur, ut se ante Ciceronem numeret, sed plane post Gabinianum? at ego non verebor nominare singulos, 27 quo facilius propositis exemplis adpareat, quibus gradibus fracta sit et deminuta eloquentia.“

„Appara te“ inquit Maternus „et potius exsolve promissum; neque enim hoc colligi desideramus, disertiores esse antiquos, quod apud me quidem in confesso est, sed causas exquirimus, quas te solitum tractare paulo ante *dixisti, tum quidem* plane mitior et eloquentiae temporum nostrorum minus iratus, antequam te Aper offenderet maiores tuos lacescendo.“

„Non sum“ inquit „offensus Aprī illa disputatione; nam nec vos offendi decebit, si quid forte aures vestras perstringat, cum sciatis hanc esse eiusmodi sermonum legem, iudicium animi citra damnum adfectus proferre.“

„Perge“ inquit Maternus „et cum de antiquis loquaris, utere antiqua libertate, a qua vel magis degeneravimus quam ab eloquentia.“

Tum Messala: „non reconditas, Materne, causas re- 28 quiris, nec aut tibi ipsi aut huic Secundo vel huic Apro ignotas, etiamsi mihi partes adsignatis proferendi in medium quae omnes sentimus. quis enim ignorat et eloquentiam et ceteras artes descivisse ab illa vetere gloria non inopia hominum, sed desidia iuventutis et negligentia parentum et inscientia praecipientium et oblivione moris antiqui? quae mala primum in urbe nata, mox per Italiam fusa, iam in provincias manant. quamquam vestra vobis notiora sunt: ego de urbe et his propriis ac vernaculis vitiis loquar, quae natos statim excipiunt et per singulos aetatis gradus cumulantur, si prius de severitate ac disciplina maiorum circa educandos formandosque liberos pauca praedixero. iam primum suus cuique filius, ex casta parente natus, non in cella emptae nutricis sed gremio ac sinu matris educabatur, cuius praecipua laus erat tueri domum et inservire liberis; eligebatur autem maior aliqua natus propinqua, cuius probatis spectatisque moribus omnis eiusdem familiae suboles committeretur; coram qua neque dicere fas erat quod turpe dictu, neque facere quod inhonestum factu videretur. ac non studia modo curasque,

sed remissiones etiam lususque puerorum sanctitate quadam ac verecundia temperabat: sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Caesaris, sic Atiam Augusti matrem praeuisse educationibus ac produxisse principes liberos accepimus. quae disciplina ac severitas eo pertinebat, ut sincera et integra et nullis pravitatibus detorta unius cuiusque natura toto statim pectore arriperet artes honestas, et sive ad rem militarem sive ad iuris scientiam sive ad eloquentiae studium inclinasset, id solum ageret, id univ-
ersum hauriret.

29 At nunc natus infans delegatur Graeculae alicui ancillae, cui adiungitur unus aut alter ex omnibus servis plerumque villissimus nec cuiquam serio ministerio accommodatus: horum fabulis et erroribus teneri statim et rudes animi imbuuntur; nec quisquam in tota domo pensi habet quid coram infante domino aut dicat aut faciat. quin etiam ipsi parentes nec probitati neque modestiae parvulos ad-
suefaciunt, sed lasciviae et dicacitati, per quae paulatim impudentia inrepat et sui alienique contemptus. iam vero propria et peculiaria huius urbis vitia paene in utero matris concipi mihi videntur, histrionalis favor et gladiatorum equorumque studia; quibus occupatus et obsessus animus quantulum loci bonis artibus relinquit? quotum quemque invenies qui domi quicquam aliud loquatur? quos alios adolescentulorum sermones excipimus, si quando auditoria intravimus? nec praeceptores quidem ulla crebriores cum auditoribus suis fabulas habent: colligunt enim discipulos non severitate disciplinae nec ingenii experimento, sed ambitione salutationum et inlecebris adulationis.

30 Transeo prima discentium elementa, in quibus et ipsis parum laboratur; nec in auctoribus cognoscendis nec in evolvenda antiquitate nec in notitia vel rerum vel hominum vel temporum satis operae insumitur; sed expetuntur quos rhetoras vocant; quorum professio quando primum in hanc urbem introducta sit quamque nullam apud maiores nostros auctoritatem habuerit, statim dicturus, referam necesse est animum ad eam disciplinam, qua usos esse eos oratores accepimus, quorum infinitus labor et quotidiana meditatio et in omni genere studiorum adsiduae

exercitationes ipsorum etiam continentur libris: notus est vobis utique Ciceronis liber qui Brutus inscribitur, in cuius extrema parte, nam prior commemorationem veterum oratorum habet, sua initia, suos gradus, suae eloquentiae velut quandam educationem refert: se apud Q. Mucium ius civile didicisse, apud Philonem Academicum, apud Diodotum Stoicum omnes philosophiae partes penitus hausisse; neque iis doctoribus contentum, quorum ei copia in urbe contigerat, Achaiam quoque et Asiam peragrasse, ut omnem omnium artium varietatem complecteretur. itaque hercle in libris Ciceronis deprehendere licet non geometriae, non musicae, non grammaticae, non denique ullius artis ingenuae scientiam ei defuisse; ille dialecticae subtilitatem, ille moralis partis utilitatem, ille rerum motus causasque cognoverat. ita est enim, optimi viri, ita: ex multa eruditione et plurimis artibus et omnium rerum scientia exundat et exuberat illa admirabilis eloquentia; neque oratoris vis et facultas, sicut ceterarum rerum, angustis et brevibus terminis cluditur, sed is est orator, qui de omni quaestione pulchre et ornate et ad persuadendum apte dicere pro dignitate rerum, ad utilitatem temporum, cum voluptate audientium possit.

Hoc sibi illi veteres persuaserant, ad hoc efficiendum 31 intellegebant opus esse non ut in rhetorum scholis declamarent, nec ut fictis nec ullo modo ad veritatem accedentibus controversiis linguam modo et vocem exercerent, sed ut iis artibus pectus implerent, in quibus de bonis ac malis, de honesto et turpi, de iusto et iniusto disputatur: haec enim est oratori subiecta ad dicendum materia; nam in iudiciis fere de aequitate, in deliberationibus de honestate disserimus, ita ut plerumque haec invicem misceantur, de quibus copiose et varie et ornate nemo dicere potest, nisi qui cognovit naturam humanam et vim virtutum pravitatemque vitiorum et intellectum eorum quae nec in virtutibus nec in vitiis numerantur. ex his fontibus etiam illa profluunt, ut facilius iram iudicis vel instiget vel leniat, qui scit quid ira, promptius ad miserationem impellat, qui scit quid sit misericordia et quibus animi motibus concitetur. in his artibus exercitationibusque versatus orator, sive apud

infestos sive apud cupidos sive apud invidentes sive apud tristes sive apud timentes dicendum habuerit, tenebit venas animorum, et prout cuiusque natura postulabit, adhibebit manum et temperabit orationem, parato omni instrumento et ad omnem usum reposito: sunt apud quos adstrictum et collectum et singula statim argumenta concludens dicendi genus plus fidei meretur: apud hos dedisse operam dialecticae proficiet. alios fusa et aequalis et ex communibus ducta sensibus oratio magis delectat: ad hos permovendos mutuabimur a Peripateticis aptos et in omnem disputationem paratos iam locos. dabunt Academici pugnacitatem, Plato altitudinem, Xenophon iucunditatem; ne Epicuri quidem et Metrodori honestas quasdam exclamations adsumere, iisque prout res poscit uti alienum erit oratori. neque enim sapientem informamus neque Stoicorum civem aliquem, sed eum qui quasdam artes haurire, omnes libare debet; ideoque et iuris scientiam veteres oratores comprehendebant, et grammaticae, musicae et geometriae imbuebantur; incidunt enim causae plurimae quidem ac paene omnes, quibus iuris notitia desideratur, pleraeque autem, in quibus haec quoque scientia requiritur.

- 32 Nec quisquam respondeat sufficere ut ad tempus simplex quiddam et uniforme doceamur. primum enim aliter utimur propriis, aliter commodatis, longeque interesse manifestum est, possideat quis quae profert, an mutuetur. deinde ipsa multarum artium scientia etiam aliud agentes nos ornat, atque ubi minime credas, eminet et excellit, idque non doctus modo et prudens auditor sed etiam populus intellegit ac statim ita laude prosequitur, ut legitime studuisse, ut per omnes eloquentiae numeros isse, ut denique oratorem esse fateatur; quem non posse aliter existere nec extitisse umquam confirmo, nisi eum, qui tamquam in aciem omnibus armis instructus, sic in forum omnibus artibus armatus exierit. quod adeo negligitur ab horum temporum disertis, ut in actionibus eorum huius quoque quotidiani sermonis foeda ac pudenda vitia deprehendantur; ut ignorent leges nec teneant senatus consulta, ius civitatis ultro derideant, sapientiae vero studium et praecepta prudentium penitus reformident, in paucissimos

sensus et angustas sententias detrudant eloquentiam velut expulsam regno suo, ut quae olim omnium artium domina pulcherrimo comitatu pectora implebat, nunc circumcisa et amputata, sine apparatu, sine honore, paene dixerim sine ingenuitate, quasi una ex sordidissimis artificiis discatur. ergo hanc primam et praecipuam causam arbitror, cur in tantum ab eloquentia antiquorum oratorum recesserimus. si testes desiderantur, quos potiores nominabo quam apud Graecos Demosthenem, quem studiosissimum Platonis auditorem fuisse memoriae proditum est? et Cicero his, ut opinor, verbis refert, quidquid in eloquentia effecerit, id se non rhetorum [*officinis*] sed Academiae spatiis consecutum. sunt aliae causae, magnae et graves, quas a vobis aperiri aequum est, quoniam quidem ego iam meum munus explevi, et quod mihi in consuetudine est, satis multos offendi, quos, si forte haec audiverint, certum habeo dicturos me, dum iuris et philosophiae scientiam tamquam oratori necessariam laudo, ineptiis meis plausisse.“

Et Maternus „mihi quidem“ inquit „susceptum a te 33 munus adeo peregissem nondum videris, ut inchoasse tantum et velut vestigia ac lineamenta quaedam ostendisse videaris. nam quibus instrui veteres oratores soliti sint dixisti, differentiamque nostrae desidiae et inscientiae adversus acerrima et fecundissima eorum studia demonstrasti: cetera expecto, ut quemadmodum ex te didici, quid aut illi scirent aut nos nesciamus, ita hoc quoque cognoscam, quibus exercitationibus iuvenes iam et forum ingressuri confirmare et alere ingenia sua soliti sint; neque enim tantum arte et scientia sed longe magis facultate et usu eloquentiam contineri, nec tu puto abnues, et hi significare vultu videntur.“

Deinde cum Aper quoque et Secundus idem adnuissent, Messala quasi rursus incipiens: „quoniam initia et semina veteris eloquentiae satis demonstrasse videor, docendo quibus artibus antiqui oratores institui erudiri soliti sint, persequar nunc exercitationes eorum. quamquam ipsis artibus inest exercitatio, nec quisquam percipere tot tam reconditas aut tam varias res potest, nisi ut scientiae meditatio, meditationi facultas, facultati vis elo-

quentiae accedat. per quae colligitur eandem esse rationem et percipiendi quae proferas, et proferendi quae perceperis. sed si cui obscuriora haec videntur isque scientiam ab exercitatione separat, illud certe concedet, instructum et plenum his artibus animum longe paratiorum ad eas exercitationes venturum quae propriae oratorum videntur.

- 34 Ergo apud maiores nostros iuvenis ille qui foro et eloquentiae parabatur, imbutus iam domestica disciplina, refertus honestis studiis deducebatur a patre vel a propinquis ad eum oratorem, qui principem in civitate locum obtinebat; hunc sectari, hunc prosequi, huius omnibus dictionibus interesse sive in iudiciis sive in contionibus ad-suescebat, ita ut altercationes quoque exciperet et iurgiis interesset, utque sic dixerim, pugnare in proelio disceret. magnus ex hoc usus multumque constantiae, plurimum iudicii iuvenibus statim contingebat, in media luce studentibus atque inter ipsa discrimina, ubi nemo impune stulte aliquid aut contrarie dicit, quo minus et iudex respuat et adversarius exprobet, ipsi denique advocati aspernentur. igitur vera statim et incorrupta eloquentia imbuebantur; et quamquam unum sequerentur, tamen omnes eiusdem aetatis patronos in plurimis et causis et iudiciis cognoscebant; habebantque ipsius populi diversissimarum auarum copiam, ex qua facile deprehenderent quid in quoque vel probaretur vel displiceret. ita nec praeceptor deerat, optimus quidem et electissimus, qui faciem eloquentiae, non imaginem praestaret; nec adversarii et aemuli ferro, non rudibus dimicantes; nec auditorium semper plenum, semper novum ex invidis et faventibus, ut nec bene nec male dicta dissimularentur. scitis enim magnam illam et duraturam eloquentiae famam non minus in diversis subselliis parari quam suis; inde quin immo constantius surgere, ibi fidelius corroborari. atque hercule sub eiusmodi praeceptoribus iuvenis ille de quo loquimur, oratorum discipulus, fori auditor, sectator iudiciorum, eruditus et adsuefactus alienis experimentis, cui quotidie audienti notae leges, non novi iudicum vultus, frequens in oculis consuetudo contionum, saepe cognitae populi aures, sive accusationem susceperat sive defensionem, solus statim et unus cuicum-

que causae par erat. nono decumo aetatis anno L. Crassus C. Carbonem, unoetvicesimo Caesar Dolabellam, altero et vicesimo Asinius Pollio C. Catonem, non multum aetate antecedens Calvus Vatinius iis orationibus insecuti sunt, quas hodie quoque cum admiratione legimus.

At nunc adolescentuli nostri deducuntur in scenam ³⁵ scholasticorum, qui rhetores vocantur, quos paulo ante Ciceronis tempora extitisse nec placuisse maioribus nostris ex eo manifestum est, quod Crasso et Domitio censoribus cludere, ut ait Cicero, ludum impudentiae iussi sunt. sed ut dicere institueram, deducuntur in scholas, in quibus non facile dixerim utrumne locus ipse an condiscipuli an genus studiorum plus mali ingeniis adferant: nam in loco nihil reverentiae, *scilicet* in quem nemo nisi aequae imperitus intrat; in condiscipulis nihil profectus, cum pueri inter pueros et adolescentuli inter adolescentulos pari securitate et dicant et audiantur; ipsae vero exercitationes magna ex parte contrariae. nempe enim duo genera materiarum apud rhetoras tractantur, suasoriae et controversiae; ex his suasoriae quidem, tamquam plane leviores et minus prudentiae exigentes, pueris delegantur, controversiae robustioribus adsignantur, quales, per fidem, et quam incredibiliter compositae! sequitur autem ut materiae abhorrenti a veritate declamatio quoque adhibeatur: sic fit ut tyrannicidarum praemia aut vitiiatarum electiones aut pestilentiae remedia aut incesta matrum, aut quidquid in schola quotidie agitur, in foro vel raro vel numquam, ingentibus verbis persequantur; cum ad veros iudices ventum ***.

*** rem cogitans nihil humile vel abiectum eloqui po- ³⁶ terat. magna eloquentia, sicut flamma, materia alitur et motibus excitatur et urendo clarescit: eadem ratio in nostra quoque civitate antiquorum eloquentiam proxit. nam etsi horum quoque temporum oratores ea consecuti sunt, quae composita et quieta et beata re publica tribui fas erat, tamen illa perturbatione ac licentia plura sibi adsequi videbantur, cum mixtis omnibus et moderatore uno carentibus tantum quisque orator saperet quantum erranti populo persuaderi poterat: hinc leges adsiduae et populare nomen, hinc contiones magistratum paene per-

noctantium in rostris, hinc accusationes potentium reorum et adsignatae etiam domibus inimicitiae, hinc procerum factiones et adsidua senatus adversus plebem certamina; quae singula etsi distrahebant rem publicam, exercebant tamen illorum temporum eloquentiam et magnis cumulare praemiis videbantur, quia quanto quisque plus dicendo poterat, tanto facilius honores adsequebatur, tanto magis in ipsis honoribus collegas suos anteibat, tanto plus apud principes gratiae, plus auctoritatis apud patres, plus notitiae ac nominis apud plebem parabat; hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant; hos ituri in provincias magistratus reverebantur, hos reversi colebant; hos et praeturae et consulatus vocare ultro videbantur; hi ne privati quidem sine potestate erant, cum et populum et senatum consilio et auctoritate regerent. quin immo sibi persuaserant neminem sine eloquentia aut adsequi posse in civitate aut tueri conspicuum et eminentem locum: nec mirum, cum etiam inviti ad populum producerentur; cum parum esset in senatu breviter censere, nisi qui ingenio et eloquentia sententiam suam tuerentur; cum in aliquam invidiam aut crimen vocati sua voce respondendum haberent; cum testimonia quoque in *iudiciis* publicis non absentes nec per tabellam dare, sed coram et praesentes dicere cogerentur: ita ad summa eloquentiae praemia magna etiam necessitas accedebat; et quomodo disertum haberi pulchrum et gloriosum, sic contra mutum et elinguem videri deforme habebatur.

- 37 Ergo non minus rubore quam praemiis stimulabantur, ne clientulorum loco potius quam patronorum numerarentur, ne traditae a maioribus necessitudines ad alios transirent, ne tamquam inertes et non suffecturi honoribus aut non impetrarent aut impetratos male tuerentur. nescio an venerint in manus vestras haec vetera, quae [et] in antiquiorum bibliothecis adhuc manent et cum maxime a Muciano contrahuntur ac iam undecim, ut opinor, Actorum libris et tribus Epistularum composita et edita sunt: ex his intellegi potest Cn. Pompeium et M. Crassum non viribus modo et armis sed ingenio quoque et oratione valuisse; Lentulos et Metellos et Lucullos et Curiones et

ceteram procerum manum multum in his studiis operae curaeque posuisse, nec quemquam illis temporibus magnam potentiam sine aliqua eloquentia consecutum. his accedebat splendor reorum et magnitudo causarum, quae et ipsa plurimum eloquentiae praestant; nam multum interest, utrumne de furto aut formula et interdicto dicendum habeas, an de ambitu comitiorum, expilatis sociis et civibus trucidatis. quae mala sicut non accidere melius est, isque optimus civitatis status habendus est, in quo nihil tale patimur, ita cum acciderent, ingentem eloquentiae materiam subministrabant; crescit enim cum amplitudine rerum vis ingenii, nec quisquam claram et inlustrem orationem efficere potest nisi qui causam parem invenit. non, opinor, Demosthenem orationes inlustrant quas adversus tutores suos composuit; nec Ciceronem magnum oratorem P. Quintius defensus aut Licinius Archias faciunt: Catilina et Milo et Verres et Antonius hanc illi famam circumdederunt. non quia tanti fuit rei publicae malos ferre cives, ut uberem ad dicendum materiam oratores haberent: sed, ut subinde admoneo, quaestionis meminerimus, sciamusque [*nos*] de ea re loqui, quae facilius turbidis et inquietis temporibus extitit. quis ignorat utilius ac melius esse frui pace quam bello vexari? plures tamen bonos proeliores bella quam pax ferunt. similis eloquentiae condicio; nam quo saepius steterit tamquam in acie, quoque plures et intulerit ictus et exceperit, quoque maiores adversarios acrioresque pugnas sibi ipsa desumpserit, tanto altior et excelsior et illis nobilitata discriminibus in ore hominum agit, quorum ea natura est, ut *** *secura velint.*

Transeo ad formam et consuetudinem veterum iudicio- 38
rum, quae etsi nunc aptior est veritati, eloquentiam tamen illud forum magis exercebat, in quo nemo intra paucissimas horas perorare cogeatur et liberae comperendinationes erant et modum dicendi sibi quisque sumebat et numerus neque dierum neque patronorum finiebatur. primus haec tertio consulatu Cn. Pompeius adstrinxit, imposuitque veluti frenos eloquentiae, ita tamen ut omnia in foro, omnia legibus, omnia apud praetores gererentur; apud quos quanto maiora negotia olim exerceri solita sint,

quod maius argumentum est quam quod causae centumvirales, quae nunc primum obtinent locum, adeo splendore aliorum iudiciorum obruebantur, ut neque Ciceronis neque Caesaris neque Bruti neque Caelii neque Calvi, non denique ullius magni oratoris liber apud centumviros dictus legatur, exceptis orationibus Asinii quae pro heredibus Urbiniae inscribuntur, ab ipso tamen Pollione mediis divi Augusti temporibus habitae, postquam longa temporum quies et continuum populi otium et adsidua senatus tranquillitas et maxime principis disciplina ipsam quoque eloquentiam sicut omnia pacaverat.

- 39 Parvum et ridiculum fortasse videbitur quod dicturus sum; dicam tamen, vel ideo ut ridear: quantum humilitatis putamus eloquentiae attulisse paenulas istas, quibus adstricti et velut inclusi cum iudicibus fabulamur? quantum virium detraxisse orationi auditoria et tabularia credimus, in quibus iam fere plurimae causae explicantur? nam quomodo nobiles equos cursus et spatia probant, sic est aliquis oratorum campus, per quem nisi liberi et soluti ferantur, debilitatur ac frangitur eloquentia. ipsam quin immo curam et diligentis stili anxietatem contrariam experimur, quia saepe interrogat iudex, quando incipias, et ex interrogatione eius incipiendum est; frequenter probationibus et testibus silentium † patronus indicit; unus inter haec dicenti aut alter adsistit, et res velut in solitudine agitur: oratori autem clamore plausuque opus est et velut quodam theatro; qualia quotidie antiquis oratoribus contingebant, cum tot pariter ac tam nobiles forum coartarent, cum clientelae quoque ac tribus ac municipiorum etiam legationes ac pars Italiae periclitantibus adsisteret, cum in plerisque iudiciis crederet populus Romanus sua interesse quid iudicaretur. satis constat C. Cornelium et M. Scaurum et T. Milonem et L. Bestiam et P. Vatinius concursu totius civitatis et accusatos et defensos, ut frigidissimos quoque oratores ipsa certantis populi studia excitare et incendere potuerint. itaque hercle eiusmodi libri extant, ut ipsi quoque qui egerunt non aliis magis orationibus censeantur.

- 40 Iam vero contiones adsiduae et datum ius potentissi-

num quemque vexandi atque ipsa inimicitiarum gloria, cum se plurimi disertorum ne a Publio quidem Scipione aut L. Sulla aut Cn. Pompeio abstinerent, et ad incessendos principes viros, ut est natura invidiae, populi quoque, ut histriones, *plausibus* uterentur, quantum ardorem ingenii, quas oratoribus faces admovebant! non de otiosa et quieta re loquimur, et quae probitate et modestia gaudeat: sed est magna illa et notabilis eloquentia alumna licentiae, quam stulti libertatem vocabant, comes seditionum, effrenati populi incitamentum, sine obsequio, sine *severitate*, contumax, temeraria, adrogans, quae in bene constitutis civitatibus non oritur. quem enim oratorem Lacedaemonium, quem Cretensem accepimus? quarum civitatum severissima disciplina et severissimae leges traduntur; nec Macedonum quidem ac Persarum aut ullius gentis, quae certo imperio contenta fuerit, eloquentiam novimus: Rhodii quidam, plurimi Athenienses oratores extiterunt, apud quos omnia populus, omnia imperiti, omnia, ut sic dixerim, omnes poterant. nostra quoque civitas, donec erravit, donec se partibus et dissensionibus et discordiis confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in senatu concordia, nulla in iudiciis moderatio, nulla superiorum reverentia, nullus magistratuum modus, tulit sine dubio valentiorum eloquentiam, sicut indomitus ager habet quasdam herbas laetiores, sed nec tanti rei publicae Gracchorum eloquentia fuit ut pateretur et leges, nec bene famam eloquentiae Cicero tali exitu pensavit.

Sic quoque quod superest antiqui oratoribus, forum ⁴¹ non emendatae nec usque ad votum compositae civitatis argumentum est: quis enim nos advocat nisi aut nocens aut miser? quod municipium in clientelam nostram venit nisi quod aut vicinus populus aut domestica discordia agitat? quam provinciam tuemur nisi spoliata vexatamque? atqui melius fuisset non queri quam vindicari. quod si inveniretur aliqua civitas in qua nemo peccaret, supervacuus esset inter innocentes orator sicut inter sanos medicus. quomodo deinde minimum usus minimumque profectus ars medentis habet in iis gentibus, quae firmissima valitudine ac saluberrimis corporibus utuntur, sic minor ora-

torum obscuriorque gloria est inter bonos mores et in obsequium regentis paratos. quid enim opus est longis in senatu sententiis, cum optimi cito consentiant? quid multis apud populum contionibus, cum de re publica non imperiti et multi deliberent, sed sapientissimus et unus? quid voluntariis accusationibus, cum tam raro et tam parce peccetur? quid invidiosis et excedentibus modum defensionibus, cum clementia cognoscentis obviam periclitantibus eat? credite, optimi et in quantum opus est disertissimi viri, si aut vos prioribus seculis aut illi quos miramur his nati essent, ac deus aliquis vitas vestras ac tempora repente mutasset, nec vobis summa illa laus et gloria in eloquentia neque illis modus et temperamentum defuisset: nunc, quoniam nemo eodem tempore adsequi potest magnam famam et magnam quietem, bono seculi sui quisque citra obtrectationem alterius utatur.“

- 42 Finierat Maternus. tum Messala: „erant quibus contradicerem, erant de quibus plura dici vellem, nisi iam dies esset exactus.“ „fiet“ inquit Maternus „postea arbitrato tuo, et si qua tibi obscura in hoc meo sermone visa sunt, de iis rursus conferemus.“ ac simul adsurgens et Aprum complexus „ego“ inquit „te poetis, Messala antiquariis criminabimur.“ „at ego vos rhetoribus et scholasticis“ inquit.

Cum adrisissent, discessimus.

AD HIST. LIB. IV, C. 3.

FRAGMENTUM LEGIS DE IMPERIO VESPASIANI.

*** foedusve cum quibus volet facere liceat ita uti licuit divo Aug. Ti. Iulio. Caesari. Aug. Tiberioque Claudio Caesari Aug. Germanico:

utique ei senatum haberé, relationem facere, remittere, senatus consulta per relationem discessionemque facere liceat ita uti licuit divo Aug. Ti. Iulio Caesari Aug. Ti. Claudio Caesari Augusto Germanicó:

utique cum ex voluntaté auctoritateve iussu mandatuve eius praesenteve eo senatus habebitur, omnium rerum ius perinde habeatur, servetur, ac si e lege senatus edictus esset habereturque:

utique quos magistratum, potestatem, imperium curationemve cuius rei petentes senatui populoque Romano commendaverit quibusque suffragationem suam dederit, promiserit, eorum comitis quibusque extra ordinem ratio habeatur:

utique ei fines pomerii proferre, promovere, cum ex re publica censebit esse, liceat ita uti licuit Ti. Claudio Caesari Aug. Germanico:

utique quaecunque ex usu reipublicae, maiestate divinarum humanarum, publicarum privatarumque rerum esse [e]censebit, ei agere facere ius potestasque sit ita uti divo Aug. Tiberioque Iulio Caesari Aug. Tiberioque Claudio Caesari Aug. Germanicó fuit:

utique quibus legibus plebeive scitis scriptum fuit, né divus Aug. Tiberiusve Iulius Caesar Aug. Tiberiusque Claudius Caesar Aug. Germanicus tenerentur, iis légibus plebisque scitis Imp. Caesar Vespasianus solútus sit, quaeque ex quaque lege, rogatione divum Aug. Tiberiumque Iulium Caesarem Aug. Tiberiumve Claudium Caesarem Aug. Germanicum facere oportuit, ea omnia Imp. Caesari Vespasiano Aug. facere liceat:

utique quae ante hanc legem rogatam acta, gesta, decreta, imperata ab Imperatore Caesare Vespasianó Aug. iussú mandatuve eius a quoque sunt, ea perinde iusta rataq. sint ac si populi plebisve iussú acta essent.

SANCTIO.

Si quis huiusce legis ergo adversus leges, rogationes plebisve scita senatusve consulta fécit, fecerit sive quod eum ex lege, rogatione plebisve scito S. ve C. facere oportebit, non fecerit huius legis ergo, id ei ne fraudi esto neve quit ob eam rem populo dare debeto neve cui de ea re actio neve iudicatio esto neve quis de ea re apud *se* agi sinito.

INDEX HISTORICUS.

Numeri nude positi Annalium libros, cum H. G. A. D. litteris Historias, Germaniam,
Agricolam, Dialogum monstrant.

- Abdagaeses VI, 42. 43. 49. 50.
 Abdus VI, 37. 38.
 Abnoba mons G. 1.
 Aborigines XI, 14.
 Abudius Ruso VI, 36.
 Academiae spatia D. 32.
 Academici D. 31.
 Acbarus Arabum rex XII, 12. 14.
 Accius poeta D. 20. 21.
 acclamationum licentia H. I, 32.
 accusator filius patris IV, 28. frater
 sororis IV, 31. amicus amici II, 27.
 IV, 68 sq. VI, 13. H. II, 63. falsus
 XII, 59. accusatorum praemia I,
 74. II, 32. III, 19. IV, 20. 30. VI,
 53. XVI, 33. H. IV, 42. ut quis des-
 trictior, velut sacrosanctus erat:
 leves, ignobiles poenis adficie-
 bantur IV, 37. exilio aut morte pu-
 niti III, 37. VI, 15. 36. H. II, 65. ne
 poenis quidem umquam satis coer-
 citi IV, 30. eorum initia sub Tibe-
 rio I, 73. 74. III, 37. 38.
 Acerronia Agrippinae familiaris in
 mari occiditur XIV, 5.
 Cn. Acerronius consul VI, 51.
 Achaemenes magnus XII, 18.
 Achaei VI, 24.
 Achaia II, 53. III, 7. XIV, 21. XV,
 53. 36. H. I, 23. II, 1. 2. 81. 83. stu-
 diis clara D. 30. proconsulari im-
 perio levatur I, 76. additur Moe-
 siae I, 80. terrae motu adflcta IV,
 13. exterretur rumore falsi Drusi
 VI, 5. falsi Neronis H. II, 8. spo-
 liatur a Nerone XV, 45. Achaiae
 praetor IV, 43.
 Acilia Lucani mater XV, 56. 71.
 M. Acilius consul XII, 64.
 Acilius Aviola Andecavos et Turo-
 nos coerces III, 41.
 Acilius Strabo a Cyrenensibus ac-
 cusatur XIV, 18.
 acinaces XII, 51. [XVI, 23.
 Acratus libertus Neronis XV, 45.
- acta deorum G. 43. iurare in acta I,
 72. IV, 42. XIII, 11. acta Claudii
 XIII, 5. patrum V, 4. XV, 74.
 diurna populi Romani III, 3. XVI,
 22. diurna urbis XIII, 31. publica
 XII, 24. Actorum libri D. 37.
 Acte liberta, paelex Neronis XIII,
 12. 46. XIV, 2.
 Actiaca victoria I, 3. II, 53. IV, 5.
 religio XV, 23. Actiacae legiones
 I, 42. Actiacum bellum III, 55.
 Actium H. I, 1.
 actor publicus II, 30. III, 67.
 Acutia P. Vitellii uxor VI, 53.
 Addua flumen H. II, 40.
 Adgandestrius Chattrorum prin-
 ceps II, 88.
 Adiabeni XII, 13. XV, 4. vastantur a
 Tigrane XV, 1. eorum rex Iza-
 tes XII, 13. 14. Monobazus XV,
 1. 14.
 aditus ad principem II, 28. XIII, 46.
 in manu Seiani IV, 41. principis
 aditum emercari XVI, 1. aditu pro-
 hiberi XVI, 10. 24. aditus prompti
 II, 2. XV, 53. Tiberium quamquam
 praesentem scripto adire moris
 erat IV, 39.
 Adiutrix. vid. *legio*.
 adoptio lege curiata H. I, 15. nun-
 cupata in castris, in senatu, pro
 rostris H. I, 17. simulata prohibe-
 tur XV, 19. senilis I, 7. nulla in
 gente Claudiorum usque ad Neronem
 XII, 25. Agrippae H. I, 15. Gai
 et Lucii Caesarum I, 3. H. I,
 15. Germanici I, 3. Tiberii I, 3. H.
 I, 15. Liviae I, 8. 14. V, 1. Marcelli
 H. I, 15. Neronis XII, 25. Pisonis
 H. I, 14. adoptionis ara I, 14.
 Adrana flumen I, 56.
 Adria. vid. *Hadria*.
 Adrumetum XI, 21. H. IV, 50.
 adulteria IV, 3. XI, 26. 30. XIII, 45.
 XIV, 62. H. I, 2. IV, 2. adulterii

- poena II, 50. IV, 42. apud Germanos G. 19. [des D. 10. advocaciones D. 4. advocacionis f. advocati D. 1. 34. eorum praemia XI, 5—7. XIII, 5. 42.]
- aedes Saturni II, 41. H. I, 27. Iovis Statoris XV, 41. Iovis XIII, 24. Minervae XIII, 24. matris deum IV, 64. Martis ultoris III, 18. Veneris IV, 43. Vestae H. I, 43. Apollinis H. I, 27. III, 65. Cereris XV, 53. Liberi Liberaeque et Cereris II, 49. Florae II, 49. Concordiae H. III, 68. Spei II, 49. Fortis Fortunae II, 41. Fortunae Equestris III, 71. Solis XV, 74. Lunae XV, 41. divi Iulii H. I, 42. Augusti IV, 55. Neronis filiae XV, 23.
- aediles luxum coercent III, 52—55. libros Cremutii per aediles cremandos censet senatus IV, 35. cohibita aedilium curulium et plebeiorum potestas XIII, 28. apud eos licentia stupri vulgatur II, 85. [ctus VI, 36.]
- aedilitas curulis I, 3. aedilitate funditus H. III, 74.
- Aedui contineri Sequanis III, 45. rebellant duce Sacroviro III, 40. 43 sqq. vincuntur III, 46. H. IV, 57. soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo R. usurpant XI, 25. primi senatorum in urbe ius adepti *ib.* iuvant Vindicem H. I, 51. IV, 17. 57. Vitellianos H. I, 64. Mariccum vincunt H. II, 61.
- Aeetes Colchorum rex VI, 40.
- Aegaeum mare VI, 5. XV, 71.
- Aegeae civitas Ciliciae XIII, 8.
- Aegeatae in Asia II, 47.
- Aegialus libertus H. I, 37.
- Aegiensis civitas apud Achaiaem terrae motu labefacta IV, 13.
- Aegyptia sacra urbe pulsa II, 85.
- Aegyptiae litterae II, 60. XI, 14.
- Aegyptii H. IV, 82. litterarum inventores XI, 14. superstitiosi H. IV, 81. animalia venerantur, corpora condunt H. V, 5. eorum antistites, sacerdotes H. IV, 83.
- Aegyptus II, 67. 69. H. IV, 84. V, 2. 6. II, 9. eius visenda II, 60. 61. fecunda et claustra annonae II, 59. XII, 43. H. I, 11. III, 8. 48. Augustus eam senatores aut equites Romanos nisi permissu ingredi vetuit II, 59. regitur ab equitibus Romanis XII, 60. H. I, 11. coercentur duabus legionibus IV, 5. H. II, 6. 76.
- Aelia Paetina XII, 1.
- Aelianus. vid. *Plautius Pompeius*.
- Aelius Gallus VI, 3.
- Aelius Gracilis, Belgicae legatus XIII, 53.
- Aelius Lamia IV, 13. funere censorio decoratur VI, 33.
- Aelius Seianus praetorii praefectus I, 24. eius origo et mores IV, 1. cum Druso in Pannoniam mittitur I, 24. morum Tiberii peritus I, 69. IV, 1. 71. odium eius in Agrippinam accendit I, 69. elusisse Pisonem per vanapromissa fertur III, 16. socer filio Claudii destinatur III, 29. laudatur a Tiberio III, 72. dominationem rapturum potentiam augeat, Drusum perdere statuit, uxorem eius adulterio pellicit IV, 1—3. incipiente potentia bonis consilii notescere vult IV, 7. Drusum veneno necat IV, 8. facinorum omnium repertor habetur IV, 11. Agrippinae et Germanici liberis insidiatur IV, 12. 17. et Germanici amicis IV, 18. 19. 68 sqq. eius clientes Cremutium Cordum evertunt IV, 34 sq. Liviam in matrimonium petit IV, 39 sq. repulsus Tiberium ad vitam procul Roma degendam impellit IV, 41. percussa Agrippina IV, 54. Tiberium in Campaniam comitatur IV, 57. periculo eripit et magis sibi devincit, potentia crescit IV, 58. 68. 74. insidiatur Neroni et Druso, Agrippinae filiis IV, 59 sq. 67. 71. post Liviae mortem velut frenis exsolutus V, 3 sqq. *reliqua de eius sceleribus et interitu amissa sunt post lib. V*, 5. perduntur eius amici VI, 1—3. 9. 13. 25. 36. 44. 46. XIII, 45. liberi VI, 4. bona in fiscum coacta VI, 8.
- Aemilia. vid. *Lepida*. [II, 48.]
- Aemilia Musa locuples intestata Aemiliana praedia XV, 40.
- Aemilium genus bonorum et malorum civium fecundum VI, 33.
- Aemilia monumenta, basilica Pauli

- III, 72. Aemilii III, 24. veteres VI, 35. Aemiliorum decus III, 22.
 Aemilius primipilaris II, 11. e militibus viris IV, 42.
 Aemilius. vid. *Lepidus*.
 Aemilius Longinus H. IV, 59. 62.
 Aemilius Mamercus XI, 22.
 Aemilius Pacensis H. I, 20. inter duces Othonis H. I, 87. a militibus vinctus H. II, 12. in Capitolio a Vellianis capto pugnam ausus obtruncatur H. III, 73.
 Aeneas Iuliae gentis auctor IV, 9. XII, 58. [H. III, 5.
 Aenus Raetos Noricosque interfuit aequinoctii sidus I, 70.
 Aequus. vid. *Considius*.
 aerarium I, 15. II, 38. III, 25. XIII, 23. et fiscus II, 47. sub Tiberio nihil interest VI, 8. varii aerarii praefecti XIII, 29. quaestor XIII, 28. praetores I, 75. H. IV, 9. S. C. ne decreta patrum ante diem decimum ad aerarium deferantur III, 51.
 aerarium militare I, 78. VI, 3.
 Aerias conditor templi Veneris Paphiae III, 62. H. II, 3.
 aera legum III, 63. H. IV, 40.
 Aeschines D. 15. 25.
 Aesculapius H. IV, 84. medendi artem Cois attulit XII, 61. eius templum apud Coos cum asyli iure IV, 14. asylum apud Pergamum III, 63. thesaurus apud Cyrenenses XIV, 18. posterum XII, 61.
 Aeserninus Marcellus III, 11.
 Aestiorum gentes G. 45.
 aestuaria II, 8. IV, 73. XI, 18. XIV, 32. A. 20. 22. 33.
 Aethiopes H. V, 2.
 Aethiopia II, 60.
 Afer. vid. *Domitius*.
 Afranius IV, 34.
 Afranius. vid. *Burrus*.
 Afranius Quintianus in Neronem coniurat XV, 49. 56. 70.
 Africa II, 43. 50. 52. III, 9. 32. VI, 18. XII, 43. H. I, 11. II, 58. III, 48. eius iura nova H. I, 78. proconsules I, 53. III, 21. 32. 58. 72. IV, 13. XIII, 52. H. I, 70. IV, 48. A. 42. quaestor XI, 21. legatus H. IV, 48. 49. procuratores H. IV, 50. legiones IV, 5. H. IV, 48. 49.
 Africanus orator D. 15.
 Africanus. vid. *Iulius Paccius Scipio Sextius*. [XV, 46.
 Africum mare I, 53. Africanus ventus Agamemnon D. 9.
 Agerinus Agrippinae libertus XIV, 6. 7.
 aggerem petere I, 65. II, 81.
 agger coercendo Rheno structus XIII, 53. cf. H. V, 19. expugnandis urbibus. H. III, 20. 84. agger viae H. II, 24. 42. III, 21. 23. aggeratus trames I, 63.
 agrariae leges IV, 32.
 Agrestis. vid. *Iulius*.
 agrorum divisiones I, 10. agri militum emeritorum I, 17. 28. H. IV, 46.
 Cn. Agricola Iulius Taciti socer A. 3. eius ardor in studiis A. 4. prima militia in Britannia A. 5. quaestor in Asia A. 6. legioni in Britannia praepositus A. 7. inter patricios adscitus Aquitaniae praeficitur, consul, pontificatus sacerdotio ornatus et in Britanniam cum imperio missus A. 9. res ibi praeclare gestae A. 18—38. invisus Domitiano triumphalia ornamenta adeptus Romae otio se dedit, moderatione et prudentia leniens Domitiani iram A. 39—42. moritur, fortasse veneno interceptus A. 43. eius mores, felicitas, gloria A. 44—46. [XII, 23.
 Agrippa rex Iudaeorum moritur Agrippa eius filius Parthos invadere iubetur XIII, 7. Vespasiano adiungitur H. II, 81. V, 1.
 Agrippa. vid. *Asinius Fonteius Haterius Iulius*.
 Agrippa Menenius D. 17. 21.
 Agrippa Postumus, bonarum artium rudis, robore corporis stolidus ferrox, nullius flagitii comperitus ab Augusto avo in Planasiam proiectus Liviae gratia I, 3. ignominia accensus I, 4. ab Augusto visitur I, 5. a Tiberio occiditur I, 6. 53. III, 30.
 Agrippa Postumus falsus II, 39. 40.
 Agrippa Vibulenus IV, 46.
 M. Agrippa Vipsanius loco ignobilis, bonus militia, gener adsumptus ab Augusto I, 3. 53. IV, 40. H. I, 15. Iulia uxor adultera I, 53. tribuniciae potestatis socius

- III, 56. Tiberii aemulus VI, 57. Mytilenis secretum agit XIV, 53. bellorum et victoriarum Augusti socius I, 3. XIV, 53. Ubios infidem recipit XII, 27. eius monumenta XV, 39. stagnum XV, 37. liberi ex Iulia C. et L. Caesares, Agrippa Postumus I, 3. Agrippina I, 33. 41. Iulia III, 24. IV, 71. ex Pomponia Vipsania, quae sola ex eius liberis mitem exitum habuit I, 13. III, 19. Agrippina, M. Agrippae filia, Augusti neptis, nurus Tiberii, Germanici uxor I, 33. 42. II, 71. IV, 54. Rheni pontem solvi prohibet I, 69. legionibus grates agit *ib.* eius fama et fecunditas II, 43. III, 4. V, 4. ferocia II, 72. IV, 52. 53. pudicitia impenetrabilis I, 33. IV, 12. simulationum nescia IV, 54. eam Livia et Plancia insectantur I, 33. II, 43. 55. et Seianus IV, 12. 17. 54. 67. et Tiberius IV, 19. 52. 54. cines Germanici Romam reportat et eius ultionem urget II, 75. 79. III, 1. 3. 18. queritur cum Tiberio et maritum sibi poscit IV, 52. 53. exitium ei paratur IV, 54. accusatur apud senatum V, 3. in exilium pulsa XIV, 63. moritur biennio post Seianum eodem die VI, 31. eius liberi sex, novissimo partu edita Iulia II, 41. 54. ex filiis promptior Neroni quam Druso IV, 60. Agrippina Iulia, Germanici et Agrippinae filia, Tiberii neptis de vita sua et suorum commentarios scripsit IV, 53. Cn. Domitio nubit III, 75. ex quo Neronem genuit XI, 11. ei infesta est Messalina XI, 12. dominationis et auri cupida, violenta, impudica XII, 7. 64. XIII, 2. 21. XIV, 2. Claudii coniugium captat adiuta a Pallante XII, 1 sqq. nubit Claudio patruo XII, 7. Lolliam ad mortem adigit XII, 22. eius stupra cum Lepido et Pallante ex dominandi cupidine XII, 25. 65. XIV, 2. Augustae cognomen augetur XII, 26. coloniam Agrippinam deduci impetrat, ubi nata erat XII, 27. signis Romanis praesidet XII, 37. Capitolium carpento ingreditur XII, 42. chlamyde aurata proelio navali praesidet XII, 56. Narcisso infensa XII, 57. Claudium veneno necat XII, 67. suggestum imperatoris descendere a Seneca prohibetur, senatui interest velo discreta XIII, 5. infractam potentiam frustra recuperare studet XIII, 12—15. Pallante demoto et Britannici nece perculsa, honore etiam privata XIII, 14. 16. 18. struente Iunia Silana accusatores Nero interficiendae matris avidus XIII, 19. 20. accusationi respondet ferociter, ultionem obtinet XIII, 21 sq. obtulisse se filio dicitur incesto paratam XIV, 2. interficiendam suscipit Anicetus et interficit ferro, postquam navigii dolum evasis XIV, 3—9.
- Agrippinensis. *vid. colonia.*
 Agrippinus. *vid. Paconius.*
 Ahenobarbus. *vid. Domitius.*
 ala equitum I, 49. II, 52. XIV, 26. Auriana H. III, 5. Batavorum H. IV, 18. Britannica H. III, 41. Caninefas IV, 73. alae Moesicae et Pannonicae H. III, 2. Petrina H. I, 70. IV, 49. Picentina H. IV, 62. Raeticae H. I, 68. Seboniana H. III, 6. Siliana H. I, 70. II, 17. singularium H. IV, 70. Taurina H. I, 59. 64. Treverorum H. II, 14. IV, 55. alares H. II, 94. Pannonii equites XV, 10. alarii equites III, 39. IV, 73. XII, 27. XIII, 35. XV, 10 extr.
- Alba, unde orti Iulii XI, 24.
 Albana villa Domitiani A. 45. Albanorum regum imagines in funere Drusi IV, 9. Albanum saxum XV, 43.
 Albani II, 68. IV, 5. VI, 39 sqq. XII, 45. XIII, 41. H. I, 6. ferunt se Thessalis ortos VI, 40.
 Albigaunum interioris Liguria oppidum H. II, 15.
 Albintimilium municipium H. II, 13.
 Albinus. *vid. Lucceius.* [G. 41.
 Albi I, 59. II, 14. 19. 22. 41. IV, 44. album senatorium IV, 42.
 Albucilla amoribus famosa accusatur VI, 53. 54.
 Alci Germanorum dii G. 43.
 alea G. 24.
 Alesia XI, 23.

- M. Aletius praetorius II, 47.
 Alexander Macedonum rex III, 63.
 XII, 13. D. 16. magnus II, 73.
 Tiberius Alexander eques Romanus XV, 28. natione Aegyptius Aegyptum regit H. I, 11. in Vespasianum pronus H. II, 74. legiones sacramento eius adigit H. II, 79.
 Alexandria Aegypti II, 59. 67. H. I, 31. V, 1. ibi annonae subsidia H. III, 48. Serapis cultus H. IV, 81. 83. 84. miracula per Vespasianum facta H. IV, 81. 82. initium ferendi ad Vespasianum imperii H. II, 79. Alexandrina plebs H. IV, 81. Alexandrinus natione Eucerus XIV, 60.
 Alfenus Varus praefectus castrorum H. II, 29. dux Vitellianorum Batavis praestitit in pugna Bedriacensi H. II, 43. praetorii praefectus a Vitellio creatus H. III, 36. Apenninum obsidere iubetur H. III, 55. ad Vitellium regreditur H. III, 61. infamis et ignavus H. IV, 11.
 Alieni forum H. III, 6.
 Aliso castellum II, 7.
 T. Alledius Severus eques R. XII, 7.
 Alliaria Sempronii Gracchi uxor I, 53. [53].
 Alliensis clades H. II, 91. [53].
 Allobroges H. I, 66.
 Alpes H. I, 23. II, 17. 32. III, 34. V, 26. ab Antonio perruptae H. III, 53. superatae a Caecina H. I, 89. Italia ad Alpes promota XI, 24. Alpes Cottiae s. Cottianae H. I, 61. 87. IV, 68. Graiae H. II, 66. Iuliae H. III, 8. maritimae XV, 32. H. II, 12. III, 42. Pannonicae H. II, 98. III, 1. Poeninae H. I, 61. 70. 87. IV, 68. Raeticae G. 1.
 Alpinus Montanus Trevir, H. III, 35. IV, 31. a Civile ad res novas accensus H. IV, 32. inter Trevirorum senatores ad Civilem venit H. V, 19.
 D. Alpinus, eius frater H. V, 19.
 Alpinus. vid. *Iulius*.
 Alpini H. II, 14.
 altaria et aram in senatu complecti XVI, 31. altaria in via exstructa H. II, 70. Paphiae Veneris in aperto nullis imbribus madesunt H. II, 3. altaribus profugus taurus H. III, 56.
 Altinum oppidum H. III, 6.
 Altinus. vid. *Iulius*.
 Amanus mons Syriae II, 83.
 Amasis rex Aegypti VI, 34.
 Amathus III, 6. Amathusia Venus ib. Amazones III, 61. IV, 56.
 ambitio militaris III, 14. municipalis IV, 62. salutationum D. 29. funerum G. 27.
 ambitus candidatorum XV, 20. comitiorum I, 15. 81. D. 37. fori II, 34. iudiciorum I, 75. officiorum A. 18. suffragiorum XIII, 29. senatorius IV, 2. civitatis H. II, 64.
 Ambivius Turpio D. 20.
 amicitiae ara IV, 74.
 Amisia I, 60. 63. II, 8. 23.
 amnibus sacra, luci, arae dicatae I, 79. amnis equo adornato placatur VI, 43.
 Amorgus insula IV, 13. 30.
 Amphictyones IV, 14.
 amphitheatrum Fidenae ruit cum magna hominum strage IV, 62 sq. Placentiae conflatur H. II, 21. Cremonense H. III, 32. in campo Martio struitur a Nerone XIII, 31. milites struere amphitheatra iussi H. II, 67.
 T. Ampius (aut potius Tampius) Flavianus Pannoniae legatus H. II, 86. III, 4. 10. V, 26.
 Ampsivarii XIII, 55. 56.
 Amucanum mare IV, 59. [31].
 Amulius Serenus primipilaris H. I, 1.
 Anagnia oppidum H. III, 62.
 Ancharius Priscus III, 38. 70.
 ancilia H. I, 89.
 ancillis Graeculis delegantur infantes D. 29.
 Ancona III, 9.
 Ancus rex III, 26.
 Andecavi in Gallia III, 41.
 Anemuriensis civitas XII, 55.
 Anglii in Germania G. 40.
 Angrivarii in Germania II, 8. 19. 22. 24. G. 33. de iis triumphatur II, 41.
 anguis ex muliere nata XIV, 12. visa in cubiculo Neronis XI, 11.
 Anicetus Neronis libertus et pueritiae educator, classi Misenensi praefectus XIV, 3. suscipit Agrippinam interficiendam navigio dolose structo XIV, 3—5. perpetrat caedem ferro XIV, 7. 8. ficto adul-

- terio Octaviam perdit et in Sardiniam pulsus fato obiit XIV, 62.
- Anicetus Polemonis libertus arma per Pontum movet H. III, 47. exilio traditur H. III, 48.
- Anicius Cerialis consul XV, 74. occiditur XVI, 17.
- Annaeus. vid. *Lucanus. Seneca*.
- Annaeus Mela eques Romanus dignitate senatoria, frater Senecae et Gallionis, pater Lucani; eius vita et mors XVI, 17.
- Annaeus Serenus Senecae familiaris velat Neronis cupidines XIII, 13. [eius Senecae XV, 64.
- Annaeus Statius amicus et medicus IV, 67. Graecorum II, 88. IV, 43. Germanorum G. 2. annuum munus et usus III, 65. IV, 32. XIII, 31. annalium compositio D.
- Annia Rufilla III, 36. [22.
- Annibal. vid. *Hannibal*.
- Annius Bassus H. III, 50.
- Annius Faustus H. II, 10.
- Annius Gallus dux Othonianus H. I, 87. II, 11. 23. 33. 44. IV, 68. V, 19.
- Annius Pollio maiestatis postulator VI, 15.
- Annius Pollio in Neronem coniurat XV, 56. in exilium pellitur XV, 71. Serviliae maritus XVI, 30.
- Annius Vinianus (*potius* Vinicianus) XV, 28.
- Annius Vinicianus VI, 15.
- annona I, 2. II, 87. IV, 6. VI, 19. XI, 4. XII, 43. annonae claustra H. III, 8. 48. I, 11. Ann. II, 59. praecipua cura principum III, 54. IV, 6. XIII, 51. XV, 18. 39. 72. vulgo una ex rep. annonae cura XV, 36. H. IV, 38. praefectura I, 7. XIII, 22. H. IV, 68.
- annus verus, magnus D. 16. septimus Iudaeorum H. V, 4. anni divisio apud Germanos G. 26. anni principum XIII, 10. sollemnia incipientis anni IV, 68. 70. XIII, 11.
- Anteus II, 6. [XVI, 22.
- P. Anteus Syriae praeficitur XIII, 22. accusatus veneno extinguitur Antenor XVI, 21. [XVI, 21.
- Anthemusias urbs VI, 47.
- Antias ager XIV, 3.
- Antigonos rex IV, 43.
- Antiochensium plebs II, 69. forum II, 73. theatrum H. II, 80. apud eos aurum argentumque signatur Vespasiano H. II, 81.
- Antiochia Syriae caput H. II, 78. ibi Germanici sepulcrum, locus Epidaphne II, 83. [42.
- Antiochus Commagenorum rex II, Antiochus (Commagenorum) rex XII, 55. XIII, 7. 37. H. V, 1. regum inservientium ditissimus H. II, 81. Armeniae partem nactus XIV, 26. Vespasianum iuvat H. V, 1.
- Antiochus Epiphanes Syriae rex H. V, 8. [63. III, 62. XII, 62.
- Antiochus Magnus Syriae rex II, Antipolis, Galliae Narbonensis municipium H. II, 15.
- antiquarius D. 21. 42.
- antistes caerimoniarum H. IV, 83. antistites Aegyptiorum ib.
- Antistia XIV, 22.
- C. Antistius consul IV, 1. eius filius consul XII, 25.
- Antistius Labeo III, 75.
- Antistius Sosianus tribunus pl. XII, 28. praetor exilio multatus XIV, 48 sq. XVI, 21. H. IV, 44.
- L. Antistius Vetus consul XIII, 11. in Germania exercitui praest XIII, 53. Plautum generum ad res novas hortatur XIV, 58. Asiae proconsul XVI, 10. cum socro et filia necem subit XVI, 10. 11.
- Antistius Vetus e primoribus Macedoniae relegatur III, 38.
- Antium III, 71. XIV, 4. colonis infrequens XIV, 27. Nero et eius filia ibi nati XV, 23. ipse ibi agit XV, 53. [sus II, 6.
- C. Antius ad census Galliarum mis-
Antonia Germanici mater III, 3. 18. XIII, 18. et Claudii XI, 3.
- Antonia minor L. Domitii uxor IV, 44. Cn. Domitii et Domitiae Lepidae mater XII, 64.
- Antonia Claudii filia XII, 2. 68. Corneliae Sullae uxor XIII, 23. coniurationis in Neronem conscia XV, 53. [11.
- Antonia turris Hierosolymis H. V, Antoninus. vid. *Arrius. Haterius*.
- M. Antonius triumvir I, 1. 2. 9. 10. II, 53. 55. III, 18. XI, 7. H. II, 6. III, 66. avus Germanici II, 43. 53. a Parthis exturbatur II, 2. Arta-

- vasden interfecit II, 3. cognoscit de iure templi Dianae Limnatidis IV, 43. regnum Iudaeorum Herodi dedit H. V, 9. ab eo honoratur H. V, 11. a Cicerone impugnatur D. 37. eius epistulae in Augustum IV, 34. neptis Drusilla H. V, 9. ex eius posteris Iunius Blaesus H. III, 38.
- Antonius Felix, Pallantis frater, Iudaeae procurator XII, 54. M. Antonii triumviri progenerius regium exercet H. V, 9.
- Antonius Flamma H. IV, 45.
- Antonius Iulus I, 10. III, 18. ob adulterium Iuliae interfectus IV, 44.
- L. Antonius, eius filius IV, 44.
- Antonius Naso tribunus H. I, 20.
- Antonius Natalis in Neronem coniurat XV, 50. 54. 55. 56. 71.
- Antonius Novellus dux Othonianus H. I, 87. II, 12.
- Antonius Primus falsi damnatus XIV, 40. eius mores H. II, 86. in partes Flavianae transgressus acerrimus belli concitor orationem habet H. II, 86. III, 2. 3. Italiam invadit et vastat H. III, 6. 49. eius facundia et apud vulgum auctoritas H. III, 3. 10. 80. virtus in proeliis H. II, 86. III, 17. avaritia ac superbia H. III, 28. 31. 49. IV, 80. Cremonam expugnat H. III, 31. Mucianum insectatur H. III, 53. ab eo timetur H. IV, 39. alloquentur milites suos H. III, 60. Vitellianos deditos H. III, 63. proditionis suspectus H. III, 78. IV, 68. eius potentia in urbe H. IV, 2. fracta Muciani adventu H. IV, 11. ad Vespasianum proficiscitur H. IV, 80. Montanum in Gallias misit H. IV, 31. V, 19. cum Civile egit H. IV, 32. V, 26.
- Antonius Taurus tribunus H. I, 20.
- anulus ferreus G. 31. anulum frangere XVI, 19. anulosa clausa utensilia II, 2. anulis donati qui equites fiunt H. I, 13. II, 57. IV, 3.
- Aorsi Asiae populus XII, 15. 16. 19.
- Apamenses XII, 58.
- Apennini iuga H. III, 42. 50. 52. 55. 56.
- M. Aper orator D. 2. 11. 27.
- apri G. 45.
- Aphrodisienses III, 62.
- Apicata Seiani uxor IV, 3. prodit Seiani scelus in Drusum IV, 11.
- Apicius dives prodigus IV, 1.
- Apidius Merula albo senatorio crassus IV, 42.
- Apinius Tiro H. III, 57. 76.
- Apio Cyrenensium rex XIV, 18.
- Apis H. V, 4.
- apium examen in fastigio Capitolii prodigium XII, 64.
- Apollinaris. vid. *Claudius*.
- Apollo Clarius II, 54. XII, 22. Pythius XII, 63. H. IV, 83. non Delo genitum esse sed apud Ephesum Ephesii contendunt III, 61. Milesii asylum eius templo vindicant III, 63. IV, 55. numen praecipuum et praescium, cui cantus sacri XIV, 14. D. 12. eius aedes H. I, 27. III, 65. oracula edit II, 54. III, 63. XII, 22. 63. H. IV, 83.
- Apollodorus rhetor D. 19.
- Apollonidenses II, 47.
- Aponianus. vid. *Dillius*.
- M. Aponius Saturninus Moesiae rector H. I, 79. II, 85. 96. III, 5. 9. 10. 11. V, 26.
- appellare principem, senatum XVI, 8. XIV, 28. in solidum VI, 23.
- Appia via II, 30. H. IV, 11. [II, 48.
- Appius Appianus senatu movetur Appius Caecus D. 18. 21.
- Appius Silanus VI, 15. XI, 29.
- Aprilis mensis Neroneus dictus XV, 74. XVI, 12. [IV, 22.
- Apronia a marito in praeeptis iacta
- Apronianus Vipstanus H. I, 76.
- L. Apronius eques Rom. II, 32. III, 64. inter Germanici duces I, 56. triumphalia insignia obtinet I, 72. contra Tacfarinatem missus III, 21. IV, 13. Plautium Silvanum generum accusat IV, 22.
- Apronius Caesianus, eius filius I, 29. III, 21. Germaniae inferioris propraetor IV, 73. XI, 19. socer Lentuli Gaetulici VI, 36.
- Apuleia Varilla II, 50.
- Sex. Apuleius I, 7.
- Apuli III, 2. Apula littora IV, 71.
- Apulia XVI, 9.
- aqua spatium templi perluitur conterminis e fontibus amnisque hausta H. IV, 53. aqua privatorum licentia intercepta XV, 43.

- Martia XIV, 22. (Claudia) XI, 13.
 aquae salubres H. I, 67. Sinues-
 sanae H. I, 72. aqua atque igni
 arcere, interdicere III, 23. 38. 50.
 68. IV, 21. VI, 24. 36. XII, 42.
 XVI, 12.
 aquilae laetum augurium II, 17. H.
 I, 62. propria legionum numina
 II, 17. legionum aquilae I, 18. 37.
 39. 60. 61. 65. II, 25. 41. XIII, 38.
 XV, 17. 29. H. I, 61. II, 29. 43. 89.
 III, 52. 60. IV, 77. inter aquilas
 vectae militum pecuniae I, 37.
 aquilae in Capitolio sustinentes
 fastigium vetere ligno H. III, 71.
 Aquila. vid. *Iulius*.
 Aquila Vedius H. II, 44. III, 7.
 Aquileia H. II, 46. 85. III, 6. 8.
 Aquilia adulterii rea IV, 42.
 aquilifer I, 39. 48. H. I, 56. IV, 25.
 Aquilius primipilaris H. IV, 15.
 Aquilius Regulus H. IV, 42.
 aquilo I, 70. aquilones II, 54.
 Aquinas colonia H. I, 88. II, 63.
 Aquinus. vid. *Cornelius*.
 Aquitania H. I, 76. A. 9.
 ara adoptionis I, 14. amicitiae, ele-
 mentiae IV, 74. ultionis III, 18.
 arae deum ob tribuniciam pote-
 statem Druso tributum decretae
 III, 57. ara Veneris Paphiae H.
 II, 3. Solis VI, 34. Cons. XII, 24.
 magna Hercules XII, 24. XV, 41.
 Ulix G. 3. Druso sita II, 7. arae
 dis manibus statutae III, 2. pa-
 triis omnibus dicatae I, 79. ara in
 senatu XVI, 31. structa ante au-
 gurale XV, 30. ara Ubiorum I, 39.
 57. arae barbarae I, 61. cruore ca-
 ptivo adolere aras XIV, 30.
 Arabes VI, 50. Iudaeis infensi H.
 V, 1. Arabum terrae VI, 34. rex
 Arabia H. V, 6. [Acbarus XII, 12.
 Arar fluvius XIII, 53. H. II, 59.
 Araricus. vid. *Volcatius*.
 aratro designata oppida XII, 24.
 Aravisci in Pannonia G. 28.
 Araxes XII, 51. XIII, 39.
 arbor Ruminalis XIII, 58.
 Arcadiae reges XII, 53.
 arcana imperii II, 36. H. I, 4. domi-
 nationis II, 59. domus I, 6. sacra
 G. 18. arcantus terror G. 40. fons
 II, 54. inania arcana H. V, 9. ar-
 cana semotae dictionis D. 2.
 Arcas Euander XI, 14. XV, 41.
 Archelaus Cappodociae rex II, 42.
 eius nepos Tigranes XIV, 26.
 Archelaus Cappadox, Clitarum rex
 VI, 47.
 Archias Licinius D. 37.
 arcus dicati ob recepta signa cum
 Varo amissa II, 41. ob res bene-
 gestas II, 64. XIII, 41. XV, 18. in
 honorem Germanici II, 83. ob tri-
 buniciam potestatem in Drusum
 collatam III, 57. — arcus Sarmata-
 rum VI, 41.
 ardent pila XV, 7. signa XII, 64.
 Arduenna silva III, 42.
 arenae admixto nitro in vitrum ex-
 coquantur H. V, 7. — arenae ope-
 ras promittere XIV, 14. per are-
 nam foedari XV, 32. H. II, 62.
 Arenacum H. V, 20.
 Areum iudicium II, 55.
 argentum signatum VI, 23. Britan-
 nicum A. 12. Germanis nullum G.
 5. Mattiacum XI, 20. argento mo-
 dum postulare II, 33.
 Argius dispensator Galbae H. I, 49.
 Argivi XII, 61. Argivus Palamedes
 XI, 14. [rum VI, 24.
 Argolicus e primoribus Achaeo-
 Aricia H. IV, 2.
 Aricinum nemus H. III, 36. [V, 4.
 aries Phrxi VI, 40. Hammonis H.
 Arie Asiae populus XI, 10.
 Ariei (Harii) Germaniae pop. G. 43.
 Ariminum H. III, 41. 42.
 Ariobarzanes Armeniae rex II, 4.
 Ariovistus rex H. IV, 73.
 Aristobulus minoris Armeniae rex
 XIII, 7. XIV, 26.
 Aristonicus Macedonum rex bel-
 lum cum Romanis gerit IV, 55.
 XII, 62.
 arma argento decorata H. I, 57. con-
 spicua H. I, 88. legionaria III, 43.
 legionariorum gladii ac pila, au-
 xiliarium spathae et hastae XII,
 35. auxilium galeae scutaeque
 H. I, 38. armorum officinae H. II,
 82. agger ex victoria H. II, 70.
 arma Germanorum G. 6. Suionum
 sub custode clausa G. 44. Sarmata-
 rum VI, 41. H. I, 79. civilia I, 9.
 49. H. I, 60. publica I, 2. armis
 multati Viennenses H. I, 66. Ae-
 dui H. I, 64. post missionem arma

- ad tribunos deferuntur H. II, 67.
 arma prensant precantes H. I, 66.
 armis laudare sententiam G. 11.
 armamenta navium H. V, 23.
 armamentarium H. I, 38. 80.
 armatura levis II, 8. 16. XIII, 41.
 XIV, 34.
 Armenia I, 3. II, 43. 56. 57. III, 48.
 XII, 12. Romanis infida II, 3. XIII,
 34. Armeniae possessio tertius po-
 tentiae gradus Arsacidis XV, 2.
 eius avidus Artabanus VI, 37. 42.
 donum populi Romani XII, 45. 48.
 a Radamisto occupata XII, 50. a
 Parthis XIII, 6. ei retinendae
 praepositur Corbulo, omissae a
 Parthis XIII, 7—9. pellitur Tiri-
 dates XIII, 34—41. XIV, 23—26.
 imponitur a Nerone missus rex
 Tigranes XIV, 26. quem expel-
 lere conatur Vologeses cum fra-
 tre Tiridate XV, 1—3. Corbulo
 poscit defendendae Armeniae
 proprium ducem XV, 3. 6. Caesen-
 nius Paetus rebus pessime gestis
 Armeniam omittit XV, 6—17. Vo-
 logeses per litteras Tiridati petit
 XV, 24. Corbulo mittitur, pace
 facta Tiridates accipiendo Arme-
 niae regno Romam venit XV,
 25—31. XVI, 23.
 Armenia minor XI, 9. XIII, 7.
 Armenii inter Parthos et Romanos
 ambigui II, 3. 56. XIII, 34. olim
 sub Aegyptiis II, 60. reges acci-
 piunt a Caesaribus II, 3. 4. Arta-
 xiam a Germanico II, 64. petun-
 tur Vononi II, 68. socii Tiridatis
 VI, 50. subiguntur a Mithridate
 XI, 9. vastantur a Corbulone XIV,
 23. H. III, 24. Armeniorum cultus,
 instituta II, 56. perfidia XII, 46.
 ad Armenium missi legati a Ve-
 spasiano H. II, 82.
 armiger H. III, 45.
 Arminius Germanorum dux I, 55.
 57. filius Catumeri XI, 17. victus
 a Segeste I, 58. concitat Cheru-
 scos I, 59. 60. contra Romanos
 pugnati I, 63. castra eorum aggre-
 ditur I, 68. cum fratre Flavo col-
 loquitur II, 9. 10. a Germanico
 funditur II, 12—17. iterum cum
 Germanico pugnati II, 21. eius fa-
 vor apud populares II, 44. pugnat
 cum Maroboduo II, 46. regnum
 affectans occiditur a suis II, 88.
 eius laudes *ib.* uxor et filius I, 55.
 57. II, 46.
 Arnus Etruriae fluvius I, 79.
 Arpus Chattorum princeps II, 7.
 Arretinus Clemens H. IV, 68.
 Arria Galla C. Pisonis uxor XV, 59.
 Arria mater et filia, Thraseae so-
 crus et uxor XVI, 34.
 Arrius D. 21.
 Arrius Antoninus H. I, 78.
 Arrius Varus praefectus cohortis
 XIII, 9. infami gratia sub Nerone
 primum pilum adeptus H. III, 6.
 dux Flavianus cum Antonio Primo
 Italiam invadit *ib.* Vitellianos
 fundit H. III, 16. 61. praefectus
 praetorii H. IV, 2. insignia prae-
 toria obtinet H. IV, 4. apud Mu-
 cianum incesatur H. III, 52. ab eo
 timetur H. IV, 11. 39. 68. annonae
 praefectus H. IV, 68.
 L. Arruntius I, 8. Tiberio suspec-
 tus I, 13. VI, 33. H. II, 65. Tiberi
 coercendo deligitur I, 76. 79. Pi-
 sonem defendere recusat III, 11.
 L. Sullam defendit III, 31. eius
 potentia VI, 11. sanctissimae ar-
 tes VI, 13. XI, 6. eius accusatores
 puniti VI, 13. decem annos Hi-
 spaniam absens regit VI, 33. H.
 II, 65. accusatur VI, 53. acrius ser-
 vitium morte effugit VI, 54. ad
 summa propectus incorrupta vita
 et facundia XI, 6.
 Arruntii XI, 7.
 Arruntius Stella XIII, 22.
 ars decorem, artem exercitatio
 parat G. 24. militares artes per
 otium ignotae XII, 12. liberales in
 Britannia A. 21. ludicrae XIV, 16.
 D. 10. theatrales XIV, 21. civi-
 lium artium decus A. 39. Graeca-
 rum artium decora XV, 41. Ro-
 manae artes VI, 47.
 Arsaces rex Armeniae VI, 37. inter-
 ficitur VI, 39.
 Arsaces Parthus H. V, 8. Arsacis
 gens XII, 14. regnum G. 37.
 Arsacides supplex decus laturus
 Caesari XV, 29. Arsacidiae II, 1.
 2. 3. VI, 37. 40. XI, 10. XII, 10.
 XIII, 9. H. I, 40. eorum fastigium
 XV, 1. favor XIV, 26.

- Arsamosata XV, 10.
 Arsaniae Armeniae fluvius XV, 15.
 Artabanus Parthorum rex II, 3. 4. eius origo VI, 48. legatos ad Germanicum mittit II, 58. superbus erga Romanos, saevus in suos VI, 37. 38. 47. subsidium adversus Hiberos in Armeniam mittit VI, 39. ipse subsecutus profugit VI, 42. 43. in Hyrcanis inluevie obsitus revocatur, Tiridaten pellit VI, 49 50.
 Artabanus, eius filius, cum coniuge ac filio a Gotarze fratre necatus XI, 8.
 Artavasdes Armeniae rex II, 3.
 Artavasdes iussu Augusti rex Armeniae impositus II, 4.
 Artaxata Armeniae caput II, 56. VI, 39. XII, 50. XIII, 39. 41. XIV, 23.
 Artaxias Armeniae rex II, 3.
 Artaxias ex nomine urbis appellatus Zeno, Polemonis filius, Armeniae rex creatus II, 56. 64. defunctus VI, 37. [47].
 Artemita Parthicum oppidum VI, Artoria Flaccilla XV, 71.
 Arverni populus Galliae H. IV, 17.
 Arulenus Rusticus tribunus pl. XV, 26. praetor H. III, 80. ob Thrasesam laudatum damnatus A. 2.
 Aruseius L. Arruntii accusator punitus VI, 13.
 L. Aruseius VI, 46.
 arx Capitoli III, 69. 71. 78. templum in modum arcis H. V, 12. velut arx XV, 69. arx aeternae dominationis XIV, 31. imperii H. III, 70. eloquentiae D. 10.
 Asciburgium oppidum in ripa Rhensitum G. 3. ibi hiberna alae sita H. IV, 33.
 Asclepiodotus. vid. *Cassius*.
 Asconius Labeo XIII, 10.
 Asia II, 54. III, 32. IV, 14. XIV, 21. 57. 58. H. II, 81. Asiae amoena III, 7. Asia amoena et fecunda G. 2. sueta regibus H. IV, 17. parata peccantibus A. 6. Asia et Achaia IV, 13. VI, 5. XIV, 21. H. II, 81. 83. D. 30. Asiae et Europae divortium XII, 63. urbes XII terrae motu collapsae et tributis levatae in quinquennium II, 47. Asiae urbes templum Tiberio matrique eius ac senatui decrevere IV, 15. undecim urbes de eo templo certant, Zmyrnaei vincunt IV, 55. 56.
 Asiae procurator IV, 15. proconsules II, 47. III, 32. XIII, 43. H. III, 46. A. 6.
 Asiaticus dux Galliarum H. II, 94.
 Asiaticus Vitellii libertus H. II, 57. 95. servili supplicio afficitur H. IV, 11.
 Asiaticus. vid. *Iulius. Valerius*.
 Asinius Agrippa, Asinii Galli filius, consul IV, 34. moritur IV, 61.
 Asinius Gallus I, 8. de eo Augusti iudicium I, 13. eius in Tiberium libertas I, 12. in senatu sententiae I, 76. 77. II, 32. 33. 35. 36. IV, 20. 30. 71. Pisonem defendere recusat III, 11. accusatus a Tiberio triennio post cibi egestate perimitur VI, 29. adulterum Agrippinae fuisse arguit Tiberius VI, 31.
 M. Asinius Marcellus consul XII, 64. proavo Asinio Pollione clarus XIV, 40.
 Asinius Pollio, eius proavus, pater Asinii Galli, ferox I, 12. incorrupta vita et facundia ad summa provectus XI, 6. scriptis laudat Pompeianos IV, 34. altero et vicesimo anno C. Catonem oratione admirabili accusavit D. 34. eius orationes pro heredibus Urbinae apud centumviros habitae D. 38. insignis inter oratores veteres D. 12. 15. iudicia de eius eloquentia D. 21. 25. 26. aetas D. 17.
 Asinius Pollio alae praefectus H. II, 59. [lius III, 75].
 Asinius Saloninus, Asinii Galli filius C. Asinius consul, Asinii Galli filius IV, 1. [sul XV, 3].
 L. Asinius, Asinii Galli nepos, nasinorum agrestium grex Moysi monstrata aquarum venas H. V, 34.
 Asitius (?) D. 21.
 Asper. vid. *Sulpicius*. [53. III, 18].
 L. Asprenas Africae proconsul I, Asprenas Calpurnius Galatiam et Pamphyliam regens H. II, 9.
 Assyria XII, 13.
 Assyrii H. V, 2. 8.
 asyla Graecas per urbes nimia licentia constituta, de quorum iure senatus cognoscit III, 60—63. IV, 14. asylum Romae H. III, 71.

- Ateius Capito I, 76. 79. iuris peritus bonas domi artes dehonestat III, 70. moritur III, 75.
- Ateste oppidum H. III, 6.
- Athenae II, 53.
- Athenienses, conluvis nationum, Mithridatis et Antonii socii, infelices adversus Macedones, violenti in suos II, 55. quaesitissimos honores in Germanicum congerunt II, 53. Philippus iis metuendus II, 63. exitio iis fuit quod victos pro alienigenis arcebant XI, 24. venenum, quo apud eos damnati extinguuntur XV, 64. eorum leges a Solone scriptae III, 26. oratores D. 25. 40.
- Atia Augusti mater D. 28.
- Atidius Geminus praetor Achaiae IV, 43. [magnae cladis IV, 62. 63.
- Atilius libertini generis, auctor A. Atilius bello Punico primo aedem Spei vovet II, 49.
- Atilius Rufus Syriae praeses A. 40.
- Atilius Vergilio vexillarius H. I, 41.
- Atilius Verus primipili centurio moriens aquilam servat H. III, 22.
- Atimetus Domitiae libertus et concubinus XIII, 19. 21. 22.
- atrata plebes III, 2.
- atrium Libertatis H. I, 31.
- Attianus. vid. *Nonius*.
- A. Atticus praefectus cohortis A. 37.
- Atticus. vid. *Curtius*. *Iulius*. *Pomponius*. *Quintius*. *Vestinus*.
- Attici oratores D. 25. parum Atticus Cicero D. 18. Attica ora VI, 5.
- Attius centurio VI, 30.
- Attus Clausus IV, 9. XII, 25.
- Atys rex IV, 55.
- auctumnus Germanis nullus G. 26.
- auditorium extruere D. 9. auditoria et theatra D. 10. 29. auditorium veterum oratorum D. 34. auditoria et tabularia multum virum orationi detraxerunt D. 39. [68.
- Aveticum Helvetiorum caput H. I, Aventinus VI, 51. H. III, 70. 85.
- Avernus lacus XV, 42.
- Aufidienus Rufus I, 20.
- Aufidius Bassus D. 23.
- augur II, 83. III, 59. augures III, 64.
- augurale II, 13. XV, 30.
- auguratus I, 62. H. I, 77.
- Augurinus. vid. *Iulius*.
- augurium salutis XII, 23. laetum H. I, 62. pulcherrimum II, 17. auguria patrum G. 39.
- Augusta. vid. *Livia*.
- Augustae nomen datum I, 8. XII, 26. XV, 23. H. II, 89.
- Augusta in theatro inter Vestalium sedes considet IV, 16.
- Augusta Taurinorum H. II, 66.
- Augustales ludi I, 15. 54. sacerdotes II, 83. H. II, 95. sodales I, 54. III, 64.
- Augustiani equites a Nerone conscripti XIV, 15.
- Augustodunum Aeduorum caput III, 43. 45. 46.
- Augustus I, 1. 2. eius mores et res gestae examinatae I, 9. 10. educatus ab Atia matre D. 28. in locum Hirtilii se consullem sufficit D. 17. invito senatu I, 10. annos natus XIX civilia bella sustinet XIII, 6. XIV, 55. foedera et bellum cum Antonio I, 10. II, 55. XI, 7. H. III, 66. consul cum Messala Corvino XIII, 34. aspectu exterret legiones Actiacas I, 42. manubias apud Actium sacravit II, 53. naves captas in oppidum Foroiulienae misit IV, 5. Neroni uxorem aufert I, 10. imperium invadit et nomine principis constituit I, 1. 2. 3. 9. pacem restituit I, 9. 10. H. I, 1. populo congiarium dat D. 17. reperit vocabulum summi fastigii, tribuniciam potestatem I, 2. III, 56. remp. legibus ornat III, 28. quaedam ex horrida antiquitate ad praesentem usum flexit IV, 16. legis maiestatis specie cognitionem de famosis libellis tractavit I, 72. Papiam Poppaeam sancit III, 25. praefectos urbi VI, 17. aeararii praefectos instituit XIII, 29. leges laedit III, 29. patricios creat XI, 25. census M. Hortali iuvat II, 37. 38. consulatum defert Pisoni II, 43. gratus pro meritis in Agrippam et Maecenatem XIV, 53. 55. Aegypto equites Ro. imponit II, 59. H. I, 11. iis plenam potestatem tradit XII, 60. a Parthis obsides accepit II, 1. Armeniae componendae deligit C. Caesarem et Quirinium II, 4. III, 48. saepius in Orientem et Occiden-

- tem commeat comite Livia III, 34.
item senex crebro in Germanias
I, 46. inde irritus discedit I, 59.
eodem novies Tiberium misit II,
26. Stratonicensium asylum con-
firmat III, 62. pomerium urbis au-
get XII, 23. forum Augusti IV, 15.
deum aedes refecit II, 49. urbem
magnifice ornat I, 9. III, 72. spe-
ctaculum proelii navalis edit XII,
56. stagno navali nemus circum-
posuit XIV, 15. histrionibus in-
dulget I, 54. 77. gladiatoribus I,
76. favet Virgilio D. 13. in theatro
eum populus venerat D. 13. pro-
ficiscentem H. I, 90. Livio amicus,
sapienter probra ferens IV, 34.
eius memoria I, 41. 43. VI, 52. for-
tuna in remp. valida, domi impro-
spera III, 24. coniunx Scribonia
II, 27. filiam et neptim relegat I,
53. III, 18. 24. IV, 71. in collocan-
da filia de equitibus Romanis cog-
itat IV, 39. nepotum excessum
fert fortiter III, 6. adoptionibus
subsidia dominationi parat I, 3.
XII, 25. Agrippam Postumum Li-
via agente relegat, clam visit,
morte adfici non iussit I, 3. 5. 6.
Drusi corpori obviam it III, 5. rati-
onarium imperii perscribit I, 11.
coercendos imperii terminos sua-
det I, 11. A. 13. imperat annos
LVI. D. 17. moritur Nolae I, 5. 9.
eius testamentum I, 8. 35. divinos
honores speravit IV, 38. eius fu-
nus XII, 69. tumulus I, 8. III, 4. 9.
effigies inter numina I, 11. II, 41.
templa I, 78. IV, 37. 55. 57. VI, 51.
cum Iove et Marte cultus II, 22.
cultores I, 73. IV, 67. asylum III,
63. imago II, 37. statua I, 73. 74.
eloquentia XIII, 3. libelli de Vo-
leso Messala III, 68. epistulae D.
13. mens acerrima H. II, 76. Ann.
VI, 9. caelo recepta I, 43. iudi-
cium de primoribus civitatis I, 13.
eius progenies I, 3. II, 27. 43. IV,
3. 52. 75. V, 1. XIII, 1. 19. XIV, 22.
Augustus principatus vocabulum
H. II, 80. decernitur Othoni H. I, 47.
differtur et adsumitur a Vitellio
H. II, 62. 90. tribuitur Vespasiano
H. II, 80. IV, 3. [IV, 64.
Augustus appellatur mons Caelius
Aviola. vid. *Acilius*.
Aviona Britanniae fluvius XII, 31.
Aviones Germaniae populus G. 40.
avis in visitata specie H. II, 50. phoe-
nix VI, 34. aves dirae XII, 43. foe-
dae H. III, 56. Romanae, aquilae
II, 17. avium voces et volatus G. 10.
Avitus. vid. *Dubius*. [22. II, 71.
aula I, 7. VI, 49. XV, 34. H. I, 7. 13.
aurariae in Hispania VI, 25.
Aurelia Caesaris mater D. 28.
M. Aurelius Cotta consul III, 2. 17.
Aurelius Cotta dissipatis opibus
annua pecunia sublevatus XIII,
34. [H. I, 79.
Aurelius Fulvius legatus legionis
Aurelius Pius senator I, 75.
Aurelius Scaurus G. 37.
Auriana ala H. III, 5.
aurigae XV, 44. 67. H. II, 87. Bri-
tannorum A. 12.
Aurinia mulier fatidica G. 8.
aurum Germanis nullum est G. 5.
auro solidae statucae XIII, 10. ve-
tita vasa auro solida ministran-
dis cibis II, 33.
Auspex. vid. *Iulius*.
auspices in nuptiis XI, 27. XV, 37.
auspicari IV, 36.
auspicato H. I, 84. III, 72.
auspicia III, 19. 59. VI, 43. H. I, 37.
IV, 69. apud Germanos G. 10.
auster II, 23. VI, 39.
auxilia H. I, 67. II, 69. III, 22. legio-
num H. I, 59. II, 68. IV, 62.
auxiliares I, 56. II, 16. equites I, 39.
IV, 73. auxiliarium arma XII, 35.
H. I, 38.
auxiliaria stipendia II, 52. auxilia-
riae cohortes I, 51. III, 21.
Auzea castellum Numidiae IV, 25.
Bacchae XI, 31.
Bacchanalia H. II, 68.
Bactriani II, 60. campi XI, 8.
Baduhennae lucus IV, 73.
Baebius Massa H. IV, 50. A. 45.
Baetasi H. IV, 56. funduntur a Ci-
vile H. IV, 66.
Baetica provincia H. I, 53. civitates
Maurorum dono accipit H. I, 78.
Baiae XI, 1. XIII, 21. XIV, 4. XV, 52.
Baianus lacus XIV, 4.
C. Balbillus XIII, 22. [Laelius.
Balbus. vid. *Cornelius*. *Domitius*.

- Baleares insulae XIII, 43.
 balista XII, 56. XV, 9. H. III, 23. 29. IV, 23.
 balineae H. II, 16. III, 11. 32. 83.
 balnei fervidi vapore necari XIV, 64. XV, 64. 69. XVI, 11. balnea inter delenimenta vitiorum A. 21.
 balsamum H. V, 6. G. 45.
 barbam crinemque submittere barbaro voto G. 31. H. IV, 61.
 Barbius Proculus H. I, 25.
 barditus Germanorum G. 3.
 Barea Soranus XII, 53. a Nerone pervertitur XVI, 21. 23. 33. eius manibus satisfactum H. IV, 10. 40. [Bargioras H. V, 12.] [9.
 Barium Apuliae municipium XVI, basilica Pauli refecta III, 72. basilicae XVI, 27. H. I, 40.
 Basilides sacerdos H. II, 78.
 Basilides e primoribus Aegypti H. IV, 82. [cilius. Saleius.
 Bassus. vid. *Annius. Caesellius. Lucasternae* populus II, 65. G. 46.
 Batavi Chatterum quondam populus H. IV, 12. G. 29. gens ferrox H. I, 59. praecipui virtute inter Rheni accolae G. 29. nandi periti II, 8. H. II, 17. tributorum expertes H. IV, 12. 17. V, 25. G. 29. Gallis antiquitus infesti H. IV, 73. exigua Galliarum portio H. IV, 32. a Civile in arma rapiuntur H. IV, 21. inter auxilia Romanorum caduntur a Cheruscis II, 11. gladiatores Othonis fundunt H. II, 43.
 Batavorum ala in ipsa acie ad Civilem transfugit H. IV, 18. Batavorum cohortes H. I, 59. 64. II, 27. 66. 69. IV, 12. 15. 19. A. 36. insula II, 6. H. IV, 18. V, 23. oppidum H. V, 19.
 Batavodurum H. V, 20.
 Bathyllus I, 54.
 Bauli villa XIV, 4.
 Bedriacensis pugna H. II, 39. 50. 52. 66. 68. III, 31. via H. III, 27. Bedriacenses campi H. II, 70.
 Bedriacum H. III, 15. vicus duabus Rom. cladibus notus H. II, 23. ibi castra habet Otho H. II, 39. 44. 49. copias ceteraque usui Antonius H. III, 20. 26. 31.
 Belgae III, 40. Romanorum amici I, 43. robur Gallorum H. IV, 76. inter auxilia Verginii H. IV, 17. Belgarum civitates I, 34. H. IV, 37. Belgica XIII, 53. Belgicae legatus H. I, 59. procurator H. I, 12. 58.
 bellum Italicum III, 27. Germanicum inter initia Vespasiani H. IV, 12. Perusinum V, 1. Sabinum H. III, 72. sociale VI, 18. civile I, 36. II, 43. III, 17. 27. VI, 17. H. I, 2. 9. 46. II, 38. 82. III, 45. 72.
 Belus amnis H. V, 7.
 Beneventum XV, 34.
 Benignus. vid. *Orfidius*.
 Berenice regina H. II, 2. 81.
 Berytus H. II, 81.
 L. Bestia D. 39.
 Betasii. vid. *Baetasii*.
 Betuus Cilo H. I, 37.
 Bibaculi carmina referta contumeliis Caesarum IV, 34.
 bibliothecae antiquariorum D. 37. Caesar et Brutus et carmina in bibliothecas rettulerunt D. 21.
 C. Bibulus III, 52.
 bigati G. 5.
 Bingium H. IV, 70. [XVI, 18.
 Bithyniae praetor I, 74. proconsul Bithyni accusant Cadium Rufum XII, 22. Tarquitium Priscum XIV, Bithynum mare II, 60. [46.
 bitumen H. V, 6.
 Blaesus. vid. *Iunius. Pedius*.
 Blaesi duo voluntaria morte perempti VI, 46.
 Blandus. vid. *Rubellius*.
 Blitius Catulinus XV, 71.
 boarium forum XII, 24.
 Bocchoris rex Aegypti H. V, 3.
 Bodotria Britanniae aestuarium A. Boihemum G. 28. [23. 25.
 Boii gens Gallica G. 28. 42. H. II, 61.
 Boiocalus XIII, 55. 56.
 Bolanus. vid. *Vettius*.
 boletus XII, 67.
 Bonna Germaniae civitas, hiberna primae legionis H. IV, 19. 20. 25. 62. 70. 77. V, 22.
 Bononia H. II, 53. 67. 71.
 Bononiensi coloniae igni haustae largitione subventum XII, 58.
 boni III, 36. IV, 68. VI, 28. XVI, 26. H. I, 38. 87.
 Boresti populus in Britannia A. 38.
 bos a Iudaeis immolatur, ab Aegyptiis colitur H. V, 4. locutus H. I,

86. boum coria Frisiorum tributum IV, 72.
- Bosporanum bellum XII, 63. Bosporanus Mithridates XII, 15. Bosporani XII, 16.
- Bosporus XII, 15.
- Boudicca Icenorum regina bellum movet XIV, 31. contionatur XIV, 35. vitam veneno finit XIV, 37.
- Bovillae oppidum II, 41. XV, 23. H. IV, 2. 46.
- bracae barbarum tegmen H. II, 20.
- Breganticus. vid. *Iulius*.
- Brigantes Britanniae populus XII, 32. 36. 40. H. III, 45. A. 17. 31.
- Brinno inter Canninefates dux rebellionis H. IV, 15. 16.
- Britannia II, 24. H. III, 35. metallifera A. 12. eius situs et mores A. 10 sqq. res turbidae XII, 31 sqq. deficit XIV, 30. domita et statim amissa H. I, 2. eius proconsules A. 14 sqq. Agricola res gestae A. 18—40.
- Britannus senex D. 17. Britannorum origo, ingenium A. 11—13. 21. lingua A. 11. G. 45. arma XII, 35. A. 36. homines immolant XIV, 30. in imperiis sexum non discernunt XIV, 35. A. 16. Britannorum cohortes inter auxilia Rom. H. I, 70.
- Britannicae legiones, Britannicus exercitus H. I, 9. 60 sq. II, 32. 65 sq. 97. III, 22. A. 23. 33. dilectus H. II, 57.
- Britannicus, Claudii et Messalinae filius XI, 4. 11. 26. 32. XII, 2. XIII, 21. educatur a Sosibio XI, 1. 4. et aliis XII, 41. XIII, 15. timetur a matris interfectores XII, 9. fovetur a Pallante XII, 65. interfecto Claudio postponitur Neroni XII, 68. 69. favor in Britannicum crimini datur XIII, 10. 19. eius aetate et iure Agrippina Neronem terret XIII, 14. Nero eum veneno tollit XIII, 14. 15. XIV, 3. eius exequiae XIII, 16.
- Brixellum H. II, 33. 39. 51. 54.
- Brixiana porta H. III, 27.
- Bructerae nationis virgo Velea H. IV, 61.
- Bructeri I, 51. 60. XIII, 56. H. IV, 21. 61. 77. V, 18. excisi G. 33.
- Brundisium foedus I, 10.
- Brundisium II, 30. III, 1. 7. IV, 27. H. II, 83.
- Bruttedius Niger III, 66.
- L. Brutus libertatis auctor I, 1. ab eo lex curiata repetita XI, 22. familiae minorum gentium appellatae XI, 25.
- M. Brutus I, 2. II, 43. laudatus IV, 34. H. IV, 8. eius contiones in Augustum IV, 34. orationes et eloquentiae genus D. 17. 18. 21. 25. 38. oratio pro Deiotaro rege D. 21. de philosophia scripta D. 21. epistulae D. 18. 25. carmina D. 21. animus a malignitate et invidia alienus D. 25. effigies in funere sororis non antelata III, 76. Bruti H. IV, 8. Brutorum (M. et D.) exitus I, 10.
- Brutus Ciceronis liber D. 30.
- bucina convivium dimittitur XV, 30.
- Burdo. vid. *Iulius*.
- Buri Germaniae populus G. 43.
- Burrus Afranius praetorio praefectus XII, 42. eo comite et monente Nero imperator consalutatur XII, 69. militari fama, severitate morum insignis XII, 42. XIII, 2. 6. rector iuventutis Neronis, concors Senecae, adversatur Agrippinae et Pallanti XIII, 2. accusatus per Paridem cum Agrippina hanc servat, accusatores ulciscitur XIII, 20—22. iterum accusatus pari eventu XIII, 23. ad Agrippinae caedem militum operam recusat XIV, 7. frustra studet Neronis cupidines cohibere XIV, 14. Iuvenalium ludorum lasciviam maerens laudat XIV, 15. eius mors XIV, 51. 52.
- Byzantii merita sua in Romanos commemorant XII, 62. iis tributa in quinquennium remissa XII, 63.
- Byzantium Thraciae urbs II, 54. H. II, 83. III, 47. eius situs XII, 62. 63.
- Cadius Rufus repetundarum damnatus XII, 22. redditus ei senatorius locus H. I, 77.
- Cadmus XI, 14.
- Cadra collis VI, 47.
- Caecilianus senator Cottae Messalini accusator punitur VI, 13.
- Caecilianus. vid. *Domitius Magius*.
- C. Caecilius consul II, 41.

- M. Caecilius Cornutus praetorius IV, 28.
 Caecilius Metellus consul G. 37.
 Caecilius Simplex consul H. III, 68. II, 60.
 Caecina Alienus Vicetiae genitus H. III, 8. legatus legionis, Vitellianus H. I, 52. eius habitus et mores H. I, 53. II, 20. dux alterius exercitus a Vitellio in Italiam praemissi H. I, 61. interfaciens multum praedae ac sanguinis haurit H. I, 67. Helvetios graviter affligit H. I, 67—69. Poenino itinere per Alpes profectus H. I, 70. II, 11. 17. 18. 19. modesto agmine per Italiam incedit H. II, 20. a Placentiae oppugnatione repulsus Cremonam pergit H. II, 20—22. auxilia eius caeduntur H. II, 23. vincitur H. II, 24—27. coniungitur cum Fabio Valente H. II, 30. 31. 93. uterque stultitiam Othonianorum opperiuntur H. II, 34. vincunt eos apud Bedriacum H. II, 41—45. Caecina non scribit ad consules, minus avaritiae, plus ambitionis habet H. II, 55. 56. gladiatorum spectaculum Cremonae edit H. II, 67. 70. III, 32. Vitellio monstrat pugnae Bedriacensis locos H. II, 70. consul H. II, 71. III, 31. 37. praefert se ei Mucianus H. II, 77. eius potentia H. II, 92. Valente potentiore fides eius fluitare incipit H. II, 93. frustra ambit Blaesum H. III, 39. natalem Vitellii diem Romae celebrat gladiatoribus edendis H. II, 95. multo cum honore adversus Flavianos praemissus Cremonam properat et cum Lucilio Basso prodicionem molitur H. II, 99—101. III, 9. 13. vinetus a militibus H. III, 14. 36. quibus victis ad Vespasianum dimittitur H. III, 31. eius edictum H. IV, 31. abrogatus ei consulatus H. III, 37. laudatus a scriptoribus Flavianorum temporum H. II, 101.
 A. Caecina Severus post XL stipendia legatus in Germania inferiore sub Germanico militat I, 31. 32. 48. 50. 56. 60. 61. 63. 64. Arminium vincit I, 68. triumphalia insignia obtinet I, 72. fabricandae classi praepositur II, 6. in senatu aram Ultioni statuendam censet ob vindictam Germanici III, 18. suadet ne magistratum uxor in provinciam comitetur III, 33.
 P. Caecina Largus XI, 33. 34.
 Caecina Licinius H. II, 53.
 Caecina Tuscus XIII, 20. H. III, 38.
 Caedicia Scaevini uxor XV, 71.
 caelebs vita XII, 1. caelibum poenae III, 25.
 Caeles Vibenna IV, 65.
 Caelianae orationes D. 21.
 Caelius mons a Caele Vibenna appellatus, antiquitus Querquetulanus dictus IV, 65. deustus et Augustus appellatus IV, 64.
 Caelius orator D. 17. 21. 25.
 Caelius Cursor eques Rom. delator punitus III, 37.
 Caelius Pollio XII, 45. 46.
 Caelius Roscius legionis XX legatus in Britannia H. I, 60.
 Caelius Sabinus consul H. I, 77.
 Caepio Crispinus I, 74.
 Caepio Servilius G. 37.
 Caeracates Trevirorum socii H. IV, 70.
 Caesar. vid. *Iulius. Augustus. Tiberius. Claudius etc.*
 C. Caesar, Augusti nepos I, 3. IV, 1. ad res Orientis missus II, 42. Armeniam obtinet rectore utens Sulpicio Quirinio II, 4. III, 48. Tiberii aemulus I, 53. III, 48. VI, 57. Liviam uxorem habuit IV, 40.
 C. Caesar, filius Germanici et Agrippinae I, 1. 42. Caligula a militibus appellatus, alumnus legionum I, 41. 44. 69. eius forma XV, 72. Iuliam Augustam mortuam pro rostris laudavit V, 1. impudicus VI, 15. XV, 72. ingenio commotus, simulationum gnarus, dominandi cupidus VI, 51. Claudiam Silanam uxorem ducit VI, 26. qua mortua matrimonium paciscitur cum Ennia, Macronis uxore VI, 51. Lolliam ducit XII, 22. a Seiano ei dolus paratur VI, 9. de eo Passieni dictum VI, 26. Tiberii iudicium VI, 52. a Macrone promovetur VI, 51. 54. quo iuvante imperium cepisset VI, 56. prope quadriennium imperat D. 17. turbidus animi H.

- IV, 48. facit ut pacis adversa pertimescantur VI, 38. H. I, 89. eius impetus XI, 3. vis dicendi XIII, 3. dictum de Iunio Silano XIII, 1. effigiem suam in templo Hierosolymitano poni iubet XII, 54. H. V, 9. eius irriti conatus adversus Germanos A. 13. G. 37. accusatores punit IV, 71. Iulio Graecino iratus ob eius virtutes A. 4. tertium consul A. 44. occultis insidiis oppressus H. III, 68. a Cassio Chaerea I, 32.
- L. Caesar, Augusti nepos I, 3. Tiberii aemulus I, 53. VI, 57. Lepidae sponsus III, 23.
- Caesarum nomen VI, 52. fastigii initia III, 29. procurator A. 4. tumultus III, 9. familia I, 3. ad unum redacta XIII, 17. opera H. III, 72.
- Caesar, vocabulum principatus, quod tribuitur Vespasiano H. II, 80. Domitiano H. III, 86. a Vitellio recusatum, mox receptum H. II, 62. III, 58. Caesarem sesalutari iubet Iulius Sabinus H. IV, 67.
- Caesarea cupit Iudaeae H. II, 79.
- Caesellius Bassus Poenus XVI, 1. 3.
- Caesennius. vid. *Paetus*.
- Caesia silva I, 50.
- Caesianus. vid. *Apronius*.
- Caesius Cordus III, 38. repetundarum damnatus III, 70.
- Caesius Nasica XII, 40.
- Caesoninus. vid. *Suilius*.
- Caesonius Maximus XV, 71.
- Caesonius Paetus consul XIV, 29. caestus XIV, 20.
- C. Caetronius legatus legionis I, 44.
- Caius, Caianus. vid. *Gai*.
- Calabria III, 1. 2. H. II, 83. a servis turbata XII, 65.
- calamistri D. 26.
- Calavius Sabinus XV, 7.
- Caledonia A. 10. 11. 25. 27. 31.
- Calenus. vid. *Iulius*.
- Cales oppidum VI, 21.
- Calgacus Britannorum dux A. 29. eius oratio A. 30—32.
- calles ex vetere more provincia quaestoria IV, 27.
- Caligula. vid. *C. Caesar*.
- Callistus Claudii libertus XI, 29. 38. Lolliae Paulinae favet XII, 1. calones H. I, 49. II, 87. III, 33.
- Calpurnia illustris femina pervertitur XII, 22. ab exilio revocatur XIV, 12.
- Calpurnia Claudii paelex XI, 30.
- Calpurnia scita XV, 20.
- Calpurnianus. vid. *Decrius*.
- Calpurnii III, 24.
- Calpurnium genus III, 24. XV, 48.
- Calpurnius aquilifer I, 39.
- Calpurnius Asprenas H. II, 9.
- Calpurnius Fabatus XVI, 8.
- Calpurnius Galerianus iussu Muciani caesus H. IV, 11.
- Calpurnius Repentinus centurio occiditur H. I, 56. 59.
- Calpurnius Salvanus accusator punitus IV, 36. [vid. *Piso*.
- L. Calpurnius (Piso) consul IV, 62.
- Calvia Crispinilla magistra libidinum Neronis H. I, 73.
- Calvina. vid. *Iunia*.
- C. Calvisius (Sabinus) consul IV, 46. maiestatis postulatus VI, 15. uxoris eius mala cupido H. I, 48.
- Calvisius Iuniae Silanae cliens, in eius gratiam accusat Agrippinam XIII, 19. 21. relegatur XIII, 22. poena exsolvitur XIV, 12.
- Calusidius miles I, 35. 43.
- Calvus orator D. 17. 18. 21. 25. 26. 34. reliquit XXI libros in quibus sunt or. in Asitium, in Drusum, orationes in Vatinius D. 21. 34. nullus liber apud centumviros dictus D. 38.
- camarae, naves Ponticae H. III, 46.
- cameli XV, 12.
- Camerinus. vid. *Crassus*. *Sulpicius*.
- Camerium XI, 24.
- Camillus reciperator urbis II, 52.
- Camillus Scribonianus. vid. *Furius*.
- Campania III, 31. 47. Graecis olim habitata IV, 67. turbine ventorum vastata XVI, 13. eius urbes haustae et obrutae H. I, 2. lacus H. I, 23. ora XIII, 26. fecundissima H. I, 2. pulcherrima H. III, 60. sinus beati H. III, 66. in Campaniam secedit Tiberius IV, 57. 67. 74. VI, 7. in Campania bellum H. IV, 3. classis XV, 46. 51.
- Campani magistratus III, 2.
- Campanus e primoribus Tungro- rum H. IV, 66.
- campus Martius inundatus H. I, 86. populo incensa urbe profugo pa-

- tefactus XV, 39. in eo concurrunt infestae acies H. III, 82. amphitheatrum Nero extruxit XIII, 31. sepultura Augusti I, 8. Germanici III, 4. Britannici XIII, 17. inferiae Neroni factae H. II, 95. comitia e campo ad patres translata I, 15.—campi torridi in Iudaea H. V, 7. Bactriani XI, 8. Philippenses IV, 35. Bedriacenses H. II, 70.
- Camulodunum colonia in Britannia XII, 32. XIV, 31. [H. I, 41.
- Camurius miles Galbae interfector candidati consulatus I, 81. praeturae duodecim I, 14. eorum ambitus XV, 20. lex de numero liberorum II, 51. candidatos commendare I, 15.
- Cangi Britanniae populus XII, 32. Caninius Gallus VI, 18.
- Caninius Rebilus unius diei consul H. III, 37.
- canis. Christiani canum laniatu interfecti XV, 44. canum adulatio D. 13.
- Canninefas Gannascus XI, 18. tumultus H. IV, 16. ala IV, 73. Canninefates populus H. IV, 15. 16. 32. 56. 79. 85. Canninefatium cohortes H. IV, 19. [II, 60.
- Canopus navis rector et oppidum cantare D. 26.
- cantus Batavorum in acie H. IV, 18. Germanorum I, 65. H. V, 15. G. 2. 3. Britannorum A. 33. Thracum IV, 47. cantus studium, certamina, et victoria Neroni oblata XIV, 15. XVI, 4. XIII, 3. cantus Apollini sacri XIV, 14.
- Canuti populus D. 21.
- Capito. vid. *Ateius. Cossutianus. Fonteius. Insteius. Lucilius. Valerius. Verginius.*
- Capitolinus Iuppiter XV, 23. mons XV, 18. Capitolina arx H. III, 71.
- Capitolium a Tito Tatius urbi additum XII, 24. eius historia H. III, 72. ne magnis quidem exercitibus expugnabile H. III, 78. obsessum a Gallis XI, 23. exustum sociali bello VI, 18. occupatur a Flavio Sabino H. III, 69. obsidetur a Vitiellianis et incenditur H. III, 69—73. facinus luctuosissimum et foedissimum reip. H. III, 72. I, 2. finem imperii ominantur gentes transalpinae H. IV, 54. restitutio eius H. IV, 4. 9. 53. in Capitolium perfugere III, 36. vehitur Otho H. I, 47. carpento ingreditur Agrippina XII, 42. triumphantis instar adit Nero XIV, 13. inessum diris avibus XII, 43. apium examine XII, 64. victimis completur XV, 71. in Capitolio Iuno propitiata XV, 44. pugio Scaevini sacratus a Nerone XV, 74. Capitolii aspectus H. I, 40.
- Cappadocia olim sub Aegyptiis II, 60. eius situs XV, 12. in provinciam redacta II, 42. 56. ibi cohortes alaeque hiemant XIII, 8. dilectus habitus XIII, 35. nova Cappadociae iura H. I, 78. legiones adduntur H. II, 81. Vespasiano accedit H. II, 6. eius procurator Iulius Pelignus XII, 49.
- Cappadox Archelaus VI, 47. Cappadoces II, 56. 60. inter auxilia Romanorum XV, 6. Cappadocum nobilitas XIV, 26.
- Capreae insula IV, 67. VI, 7. 8. 16.
- Capua D. 8. colonia XIII, 31. Vitiellio fida H. III, 57. ideo punita H. IV, 3. ibi templum Iovis IV, 57. 67. caput amputare et referre ad eum, in cuius gratiam caedes facta, moris erat; vid. XIV, 57. 59. 64. H. I, 41. 44. 47. 49. II, 9. 16. 49. III, 62. IV, 42.
- Caratacus Britannorum dux XII, 33. per dolum captus et Romam ductus XII, 36. 38. 40. H. III, 45. eius uxor et filia captae XII, 36. fama, oratio, venia XII, 36. 37.
- C. Carbo. vid. *Papirius.* [46. 54.
- carcer I, 21. III, 51. IV, 68. VI, 4.
- Carecina Italiae regio H. IV, 5. [14.
- Carenes Parthorum dux XII, 12—Carinas Celer senator XIII, 10.
- Carinas (Carrinas) Secundus XV, 45.
- Carmanii VI, 42.
- Carmelus mons et deus H. II, 78.
- carminibus infernas umbras elicere II, 28. animas numinibus infernis sacrare II, 69. vecordiam inicere marito IV, 22. carmina ad memoriam virtutis meditata III, 5. Caesaris, Bruti, Ciceronis D. 21. Neronis XIII, 3. XIV, 16. XV, 49.
- Lucani XV, 49. 70. carmen, quo

- evolutus sede patria rebusque summis significatur XIII, 15. carminum amorem simulat Domitianus H. IV, 86. carmina levia XVI, 19. probrosa I, 72. VI, 45. XIV, 48. XV, 49. XVI, 14. 28. 29. Germanorum G. 2. 3. specie carminum proceres Romani scena polluuntur XIV, 20.
- carnifex VI, 4. XIV, 48.
- carpentum XII, 42.
- Carsidius Sacerdos IV, 13. VI, 54.
- Carsulae oppidum H. III, 60.
- Carthago XVI, 1. H. I, 76. IV, 49.
- Cartimandua Brigantum regina XII, 36. 40. H. III, 45.
- Carus. vid. *Iulius. Metius*.
- Casperius centurio XII, 45. 46. XV, 5. Casperius Niger vir militaris in Capitolio obtruncatur H. III, 73.
- Caspiam via VI, 39. Caspiarum claustra H. I, 6. [25.]
- Cassia familia VI, 8. XII, 12. lex XI, Cassii VI, 8.
- Cassius miles XV, 66.
- Cassius mimus I, 73.
- C. Cassius interfector Caesaris I, 2. 10. II, 43. IV, 35. H. II, 6. laudatus a Cremutio Cordo, Livio, Messala Corvino IV, 34. eius effigies IV, 35. XVI, 7. uxor III, 76.
- C. Cassius Syriae rector XII, 11. iuris peritia insignis XII, 12. modum ponit supplicationibus Neroni decretis XIII, 41. severitas in coerenda Puteolanorum seditione XIII, 48. eius disciplina educatus L. Silanus XV, 52. XVI, 7. oratio de servis XIV, 43. morum gravitas et opes vetustae XVI, 7. in exilium agitur XVI, 7. 9. 22.
- L. Cassius a Germanis victus G. 37.
- Cassius Asclepiodotus Bithynus XVI, 33.
- Cassius Chaerea I, 32.
- L. Cassius Longinus Tiberii progener VI, 21. 51.
- Cassius Longus praefectus castrorum H. III, 14.
- Cassius Severus ob procacia scripta in exilio consenuit I, 72. IV, 21. orator primus antiquam eloquentiam deseruit D. 19. 26.
- Castor et Pollux G. 43. [H. II, 24.]
- Castorum locus prope Cremonam castra Vetera. vid. *Vetera*. aestiva I, 16. 31. 37. hiberna I, 27. 37. 38. 51. II, 26. 57. 79. H. I, 52. III, 46. IV, 15. 25. 33. 61. Bonnensia H. IV, 23. Moesica, Pannonica H. IV, 54. Germanica caelo ac laboribus dura H. II, 80. stativa III, 21. castra militibus patria et penates H. III, 84. II, 80. [40.]
- castum nemus in insula Oceani G.
- cataphractae Sarmatarum H. I, 79.
- catapultae XII, 56. XV, 9.
- Catilina D. 37.
- Cato tragoedia D. 2. 3.
- C. Cato D. 34. [H. IV, 8.]
- M. Cato IV, 34. XVI, 22. Catones
- Cato censorius III, 66. D. 18. M. Porcius consul IV, 56.
- Cato Porcius cupidine consulatus accusat Titium Sabinum, punitur IV, 68. 71.
- Catonius Iustus I, 29.
- Catualda II, 62. 63.
- Catulinus. vid. *Blitius*.
- Catulli carmina IV, 34.
- Catulus Lutatius Capitolium dedicavit H. III, 72. [16. 17.]
- Catumerus Chatterorum princeps XI,
- Catus Decianus XIV, 32.
- Catus. vid. *Firminus*.
- Caudina clades XV, 13.
- cavea XIII, 54.
- cauponae XIV, 15.
- causidici D. 1. 12.
- Cecrops XI, 14.
- Cedo alteram nomen centurioni Lucilio a militibus inditum I, 23.
- Celendris Ciliciae castellum II, 80.
- Celer. vid. *Carinas. Domitius. Egnatius. Propertius*.
- Celer architectus XV, 42.
- P. Celer eques Romanus veneno sustulit Silanum XIII, 1. accusatus ab Asia XIII, 33.
- cella Iunonis H. I, 86. nutriceis D. 28.
- Celsus eques Rom. coniurationis crimine cecidit VI, 20.
- Celsus. vid. *Iulius. Marius*.
- Cenchreus amnis apud Ephesios III, 61.
- censor non dignus tantae rei III, 34.
- censores XI, 25.
- censoria munia usurpat Claudius XI, 13. 25. et Vitellius XII, 4. censoria mens Claudii XII, 5. pote-

- stas III, 30. censorium funus IV, 15. VI, 33. XIII, 2. H. IV, 47. edictum XII, 4. censorius pater VI, 16. censura II, 33. H. I, 52.
 census Galliarum I, 31. II, 6. XIV, 46. senatus et equitum census II, 33. senatorum census a principe iuvantur I, 75. II, 37. 48. XIII, 34. centeni apud Germanos G. 6. 12. centesima rerum venalium I, 78. II, 42.
 centumviri D. 7.
 centumvirales causae D. 38.
 centuria I, 21, H. III, 61.
 centurionatus I, 44.
 centuriones I, 17. 30. 31. 66. 77. II, 12. 55. 67. 76. XIV, 15. XV, 68. H. II, 8. III, 57. a militibus verberati I, 20. 32. vincenti H. I, 56. interfecti, I, 32. 35. 42. H. I, 80. II, 60. vetustissima militariibus odiis materies I, 32. classiarii XIV, 8. insignes IV, 73. primi ordinis I, 29. 61. primi pili H. III, 22. eorum electio legionibus permissa H. III, 49. vices I, 23. ministeria I, 6. 41. II, 65. III, 2. XI, 32. XVI, 9. 15.
 Cepheus Aethiopum rex H. V, 2.
 Cercina insula I, 53. IV, 13.
 Ceres dea II, 49. XV, 44. 53. 74.
 Cerialis ludii H. II, 55.
 Cerialis. vid. *Anicius, Turullius*.
 Cerialis Petilius legatus legionis IX in Britannia temerarius XIV, 32. 33. inter duces Flavianos H. III, 59. Romam cum equitibus praemisissus H. III, 78. 79. in Germaniam missus bellum gerit fortior quam cautior H. IV, 68. 71—79. Domitianum eludit H. IV, 86. contra Civilem ducit H. V, 14. Germanos fundit H. V, 21. Batavorum insulam populatur H. V, 23. Britanniae praeficitur A. 8. Brigantes domat A. 17.
 certamen lustrale XVI, 4. ad exemplar Actiacae religionis institutum ob puerperium Poppaeae XV, 23. certamina vitiatorum XIV, 15. Graeca a Nerone instituta XIV, 20. 21.
 Certus. vid. *Quintius*.
 Cervarius Proculus eques Rom. XV, 50. 66. 67. 71. [consul VI, 37.
 C. Cestius senator III, 36. VI, 13.
 Cestius Gallus Syriae legatus II, V, 10.
 Cestius Proculus XIII, 30.
 Cestius Severus H. IV, 41.
 Cethegus Labeo IV, 73.
 Cethegus. vid. *Cornelius*.
 cetra A. 36.
 Cetrius Severus tribunus H. I, 31.
 Cetronius Pisanus praef. castrorum H. IV, 50. cf. *Caetr*.
 Chaerea. vid. *Cassius*.
 Chalcedonii XII, 63.
 Chaldaei II, 27. III, 22. VI, 26. XII, 22. 52. 68. XIV, 9. XVI, 14.
 Chamavi Germaniae pop. XIII, 55. G. 33. 34.
 Charicles Tiberii medicus VI, 56.
 Chariovalda dux Batavorum II, 11.
 Chasuarii Germaniae pop. G. 34.
 Chatti Germaniae pop. I, 55. 56. II, 7. 25. 88. de iis triumphatum II, 41. latrocinia agitant XII, 27. victi legatos Romam mittunt, cum Cheruscis aeternum discordantur XII, 28. ad eos fugiunt Ampsivarii XIII, 56. ab Hermunduris victi XIII, 57. Magontiacum obsident H. IV, 37. Cheruscos et Fosos vincunt G. 36. eorum principes Arpus II, 7. Adgandestrius II, 88. Catumerus XI, 16. sedes et mores G. 30. 31. 32. 35. 38. pars olim Batavi H. IV, 12. G. 29.
 Chauci Germaniae pop. I, 38. inter auxilia Romanorum I, 60. II, 17. Civilis H. IV, 79. V, 19. Germaniam inferiorem incursant XI, 18. Ampsivarios pellunt XIII, 55. terra eorum, situs et mores II, 24. G. 35. 36. Chauci maiores XI, 19.
 Cherusci Germaniae pop. ab Arminio concitati bellum gerunt I, 56. 59. 60. II, 9. 11. 16. 17. 19. de iis triumphatum II, 41. inter se discordes II, 26. contra Suebos bellum gerunt II, 4. 44—46. cum Chattis aeternum discordantur XII, 28. ab iis victi G. 36. Roma regem petunt XI, 16. ad eos Ampsivarii fugiunt XIII, 56. Cherusca rebellio XIII, 55. Cheruscae res XI, 17. eorum habitus et militia I, 64. G. 36.
 chiliarchus XV, 51.
 chlamys aurata XII, 56.
 Chobi fluminis ostium H. III, 48.

- chorus procax XI, 31.
 Christiani XV, 44.
 Christus XV, 44.
 Cibyrtica civitas IV, 13.
 M. Cicero nullius artis ingenuae scientia destitutus D. 30. eius praeceptores *ib.* obtrectatores, iudicia de Calvo et Bruto D. 18. mors D. 17. 24. 40. antiquorum oratorum princeps D. 12. 15. 17. 18. 26. 38. 40. eius vitia D. 22. 23. laus D. 25. libri et orationes D. 30. 22. or. pro Quintio, pro Archia, pro Milone, in Catilinam, Verrem, Antonium D. 37. 39. citatur D. 35. locus ex Hortensio D. 16. Brutus liber D. 30. carmina D. 21. Catonem laudavit IV, 34. ad eum Calvi et Bruti epistulae D. 18.
 Cilicia II, 58. 68. 80. III, 48. VI, 37. XIII, 8.
 Cilix Tamiras H. II, 3. Cilices II, 42. 78. 80. XII, 55. XIII, 33. XVI, 21.
 Cilnius. *vid. Maecenas.*
 Cilo. *vid. Betuus. Iunius.* [G. 37.
 Cimbri Germaniae pop. H. IV, 73.
 Cincia. *vid. lex.*
 cineres exulum in patriam reportati XIV, 12. Germanici II, 75. III, 2.
 Cingonius Varro XIV, 45. consul designatus H. I, 6. occisus H. I, 37.
 Cinthii Africae pop. II, 52.
 Cinna I, 1. H. III, 51. 83.
 Cinyrades H. II, 3.
 Cinyras H. II, 3.
 circense ludicrum, circenses ludi II, 83. XI, 11. XII, 41. XV, 23. 44. 53. 74.
 circus I, 15. II, 21. VI, 51. XV, 38. 53. 74. H. I, 72. III, 2. circus maximus II, 49.
 Cirtenses III, 74.
 cithara canere foedum Neronis studium XIV, 14. XV, 65. citharae leges XVI, 4. citharae et cantus peritus H. II, 8.
 citharoedus Nero XV, 65. [42.
 Civica proconsul Asiae occisus A. Civilis. *vid. Iulius.* [XV, 12.
 civis servati decus III, 21. XII, 31.
 civitas (Romae) facilis ad accipiendam credendamque omnia novam cum tristitia sunt H. I, 19. fecunda gignendis inimicitiis H. II, 92. omnium gnara et nihil reticens XI, 27. rimandis offensis sagax H. IV, 11. novis sermonibus laeta H. IV, 11. cuncta interpretans H. II, 91. pavida et servitio parata H. IV, 2. quae civitatum liberae vocantur XV, 45. civitas Romana donata, olim praemium virtutis III, 40. VI, 43. XIII, 54. H. I, 8. 78. III, 47.
 clades Romana XIII, 37. Alliensis, Cremerensis H. II, 91. Caudina, Numantina XV, 13. Germanica H. IV, 12. Lolliana, Variana I, 10. Lugdunensis XVI, 13. Romae urbis XV, 38. vetustae clades, Troianum excidium XV, 39.
 Clanis amnis I, 79.
 Clarius Apollo II, 54. XII, 22.
 classes Romanae IV, 5. in Ponto H. II, 83. III, 47.
 classarii IV, 27. XII, 56. XIV, 4. Misenenses XV, 51. classarius centurio XIV, 8.
 Classicianus. *vid. Iulius.*
 classici H. II, 11. 14. 17. 22. 67. classicorum legio H. I, 31. 36. II, 67. alia H. III, 55. [II, 32.
 classicum canitur in supplicio civis
 Classicus. *vid. Iulius.* [50.
 clavarium, donativi nomen H. III, 3.
 Claudia Pulchra Agrippinae sobrina IV, 52. 66. ob adulterium damnatur IV, 52.
 Claudia Quinta IV, 64.
 Claudia Sacrata H. V, 22.
 Claudia Silana C. Caesaris uxor VI, 26. mortua VI, 51.
 Claudiae familiae superbia I, 4. 16. imagines II, 43. III, 5. IV, 9. nobilitas V, 1.
 Claudiale flaminium XIII, 2.
 Claudiana tempora XIV, 11. H. V, 12.
 Claudius. *vid. Drusus. Marcellus.*
 Claudius Apollinaris classis Misenensis praefectus H. III, 57. 76. 77.
 Claudius Cossus H. I, 69.
 Claudius Demianus XVI, 10.
 Claudius Faventinus H. III, 57.
 Claudius Iulianus H. III, 57. 76. 77.
 Claudius Labeo Batavus H. IV, 18. custodia elapsus H. IV, 56. Civili resistit H. IV, 66.
 Claudius Pyrrhicus trierarchus H. II, 16. [H. IV, 49.
 Claudius Sagitta alae praefectus
 Claudius Sanctus H. IV, 62.

- Claudius Senecio XIII, 12. XV, 50.
 Claudius Severus Helvetiorum dux H. I, 68.
 Claudius Timarchus Cretensis XV, 20.
 Claudius Victor H. IV, 33.
 Ti. Claudius I, 1. sodalis Augustalis I, 54. adest in funere Germanici III, 2. 3. contemptus III, 18. bonarum artium cupiens, mente imminutus VI, 52. hebes XI, 3. 13. 28. imperator censoria munia usurpat XI, 13. 25. XII, 5. fontes aquarum urbi infert, novas litterarum formas adicit XI, 13. 14. eius oratio pro Gallis XI, 24. *vid. vol. I, pag. 331.* eloquentia XIII, 3. lustrum condit XI, 25. matrimonii sui ignarus XI, 13. uxori devinctus XI, 28. XII, 1. Narcisso agente Messalinae flagitia cognoscit et punit XI, 29—38. vitae caelibis intolerans XII, 1. Agrippinam fratris filiam novo exemplo uxorem accipit XII, 1—8. privignum Neronem filio Britannico aequat, mox anteponit XII, 9. 25. 41. Parthis regem mittit XII, 11. pomerium augeat XII, 53. ius reddit XII, 43. navale proelium in lacu adornat XII, 56. Iudaeam equitibus aut libertis permittit H. V, 9. quintum consul XII, 41. eius socordia, violentia XII, 67. non iudicium, non odium nisi indita et iussa XII, 3. quattuordecim annis imperat D. 17. veneno necatur XII, 67. ei caelestes honores decernuntur XII, 69. divus A. 13. laudatur a Nerone XIII, 3. eius templum in Britannia XIV, 31.
 Claudii H. II, 48. sancti acceptique numinibus IV, 64. oriundi ex Sabinis XI, 24. inter patricos Claudios nulla adoptio ante imp. Claudium XII, 25. eorum supremus sanguis Britannicus XIII, 17. domus finita H. I, 16. imagines II, 43. III, 5. IV, 9.
 claustra Caspiarum H. I, 6. Aegypti H. II, 82. imperii Romani II, 61. terrae marisque II, 59. annonae H. III, 8. Foroiuliensis colonia, claustra maris H. III, 43. claustra montium H. III, 2. aerarii VI, 3. clausulae non eodem modo omnes determinandae D. 22.
 Clausus. *vid. Attus.*
 clavus latus D. 7.
 Clemens. *vid. Arretinus. Iulius. Sallienus. Suedius.* [II, 39. 40.
 Clemens servus Postumi Agrippae clementiae ara IV, 74.
 Cleonicus Senecae libertus XV, 45.
 Cleopatra paelix Claudii XI, 30.
 clientelae III, 55. D. 3. 36. 39. Crasorum H. II, 72. Octaviae XIV, 61. regiae XII, 36. XIII, 37.
 clipeus eloquentiae auctoribus dicatus II, 83.
 Clitarum natio VI, 47. XII, 55.
 clivus (Capitolinus) H. III, 71.
 C. Clodius XI, 7.
 P. Clodius XI, 7.
 Clodius Macer in Africa arma movet H. I, 7. 73. II, 97. iussu Galbae caesus H. I, 7. 11. 37. IV, 49.
 Clodius Quirinalis XIII, 30.
 Clota Britanniae aestuarium A. 23.
 Cluvia municipium H. IV, 5.
 Cluidienus Quietus XV, 71.
 Cluvius Rufus Hispaniae praeest, vir facundus, bellis inexpertus H. I, 8. ab Othone per edictum laudatus H. I, 76. arma movet contra Luceium Albinum H. II, 58. 59. apud Vitellium frustra accusatus comitatu eius adicitur, Hispaniam absens regit H. II, 65. testis adest Vitellio et Sabino pacem componentibus H. III, 65. moritur H. IV, 39. laudatur ab Helvidio Prisco H. IV, 43. Cluvius historicarum scriptor citatur XIII, 20. XIV, 2. coactores agminis H. II, 68.
 Cocceianus. *vid. Salvius.*
 Cocceius. *vid. Nerva.* [24.
 Cocceius Proculus speculator H. I, codicilli suprema ordinantem XVI, 19. Pisonis III, 16. Senecae XV, 64. a principe aliquid petentium Seiani IV, 39. S. Vistilii VI, 15. Thraseae XVI, 24. principis munus mandantis XIII, 20. A. 40. D. 7. caedem imperantis I, 6. accusantis XI, 34. Fabricii Veientonis codicillorum libri XIV, 50.
 Coelaetae Thraciae valida natio III, 38.
 Coenus Neronis libertus H. II, 54.

- Coeranus doctor sapientiae Graeci generis XIV, 59.
 Coeus Latonae parens XII, 61.
 Cogidumnus Britannorum rex A. 14.
 cognomentum II, 32. XII, 26. 55. XIV, 27.
 cohortes leves I, 51. II, 52. III, 39. IV, 73. auxiliae H. I, 59. II, 89. Usipiorum A. 28. subsidiariae I, 63. millenariae H. II, 93. togatae H. I, 38. Romanae II, 80. III, 20. civium Romanorum I, 8. urbanae IV, 5. H. I, 20. 87. III, 64. legionariae XII, 38. praetoriae I, 7. 8. 17. 24. 30. 77. II, 16. 20. III, 2. 14. IV, 1. VI, 14. XI, 31. XII, 36. 42. 56. XIV, 11. H. I, 74. II, 24. 33. 41. 49. 66. III, 55. cohors excubias agens H. I, 24. in palatio stationem agens H. I, 29. 31. 41.
 Coi petunt ut Aesculapii delubro vetustum asyli ius firmitur IV, 14. immunitatem adipiscuntur a Claudio XII, 61.
 Colchi VI, 40.
 collega imperii I, 3.
 Collega consul A. 44.
 collegia Augusti cultorum I, 73.
 Collina porta H. III, 82.
 colonia Agrippinensis, ara Ubiorum I, 39. civitas Ubiorum I, 36. 37. XII, 27. XIII, 57. H. I, 56. 57. IV, 25. 28. G. 28. vitatur a Belgis rebellibus H. IV, 20. fida Romanis H. IV, 55. illuc descendit Vercula H. IV, 56. iurare pro imperio Galliarum cogitur H. IV, 59. cur non direpta H. IV, 63. socia ex sua voluntate Civili H. IV, 64—66. delet cohortem Civilis, auxilium petit a Romanis H. IV, 79. — Colonia Antium XIV, 27. Aquinas H. I, 88. II, 63. Camulodunum XII, 32. XIV, 31. cf. A. 5. 16. Capua XIII, 31. Cremona H. III, 19. 34. Foroiuliensis H. II, 14. III, 43. A. 4. Lugdunensis H. I, 51. Ostiensis H. I, 80. Puteoli XIV, 27. Seniensis H. IV, 45. Tarentum XIV, 27. Taurina H. II, 66. Treverorum H. IV, 62. 72. coloniae incensae in Britannia A. 5. colonia invaditur ut sedes servitutis A. 16. colonias militum deducendi ratio male mutata XIV, 27.
 Colophon urbs II, 54.
 comae rutilae Germanorum G. 4. A. 11. H. IV, 61.
 Comata Gallia XI, 23.
 cometes sidus XIV, 22. XV, 47.
 C. Cominius IV, 31.
 commissationes H. I, 30. II, 76.
 comites principum in Germania G. comitalis morbus XIII, 16. [13. comitium ac forum A. 2. comitia e campo ad patres translata I, 15. consularia sub Tiberio I, 81. sub Vitellio H. II, 91. praetorum XIV, 28. magistratuum in quinquennium II, 36. imperii H. I, 14. antiquitus dirimi solita ob caelestes minas H. I, 18. comitiorum ambitus I, 15. 81. XIV, 28. D. 37.
 Commagena regio XV, 12. Commageni II, 42. 56.
 commanipulares H. IV, 46.
 commeatus militum XV, 10. H. I, 46. A. 5. commeatum ferre, interciperi, praebere II, 6. XII, 62. XIII, 39. XIV, 38. XV, 8. H. I, 64. III, 2.
 commentarii rhetorum D. 23. cantantur et saltantur D. 26. Agrippinae IV, 53. Claudii XIII, 43. principales H. IV, 40. senatus XV, 47. de quaestione habita VI, 53.
 commilitum I, 60. H. III, 5.
 comperendinationes D. 38.
 conciliabula III, 40.
 Concordiae aedes H. III, 68. Concordiae dona decreta II, 32.
 confarreandi mos IV, 16.
 congiarium plebi datum II, 42. III, 29. XII, 41. XIII, 31. XIV, 11. D. 17.
 coniugales dei G. 18.
 coniugia vix praesenti custodiamant inlaesa III, 34. consobrinorum XII, 6. cum fratris filia XII, 6. 7.
 coniux prosperis dubiisque socia XII, 5. cf. III, 34. G. 18. coniuges in proeliis IV, 51. XIV, 34. H. IV, 18. 74. V, 17. A. 32. G. 6. 7. 18. cf. *uxor*.
 coniuratio in C. Caesarem prodita ab Anicio Ceriali XVI, 17. Pisoniana in Neronem detecta et punita XV, 48—74. XVI, 17. 18.
 consecratio Claudio decreta XIII, 2.
 consensus Italiae H. III, 34. senatus XIII, 26. XIV, 49. deorum homi-

- numque H. I, 15. generis humani H. I, 30.
- Considius praetura functus accusator Pomponii Secundi VI, 3.
- Considius Aequus eques Rom. accusator punitus III, 37.
- Considius Proculus die natali accusatus, damnatus, interfectus VI, 24.
- consules I, 3. 81. III, 10. 22. sententias rogant H. IV, 9. sede vulgari sedent ob mortem Drusi IV, 8. suffecti D. 17. in multos annos destinati H. III, 55. consulem se ferens Augustus I, 2. consul designatus primus sententiam dicit III, 22. 49. IV, 42. XI, 5. XII, 9. XIV, 48. XV, 74. H. IV, 4. 6. 8. 9. consulum nomina publicis privatisque monumentis ad memoriam temporum praescribuntur III, 57. consules patrum aditum praebent; consulum tribunibus Italia et publicae provinciae assistunt XIII, 4. cf. *relatio*.
- consulares III, 22. 28. 30. 65. consularia insignia XII, 21. XIII, 10. XV, 7. 72. XVI, 17. H. I, 79. IV, 4. vid. *comitia*.
- consulatus III, 30. IV, 68. XV, 48. institutus a L. Bruto I, 1. invito senatu extortus I, 10. delatus ab Augusto II, 43. prima iuventa initus XI, 22. Neroni vigesimo aetatis anno decretus XI, 21. consulatus geminati I, 3. multiplicati I, 9. coartati H. II, 71. quos Vitellius dederat abrogati H. IV, 47.
- Consi ara XII, 24.
- controversiae scholasticae D. 14.
- contubernium servi publici H. I, 43.
- aeditui H. III, 74. legionum I, 41.
- milium suetum H. II, 80. contubernia militum I, 17. 41. 48. H. I, 54. ducum A. 5.
- conti VI, 41. XIV, 5. H. I, 79. III, 27. contis praefixa capita H. I, 44.
- conventicula XIV, 15.
- convivium bucina dimissum XV, 30.
- convivia delenimenta vitiorum A. 21. Germanorum G. 22. noctu celebrata III, 37. pudicitiae inimica G. 19. inter convivia de bello loqui H. III, 76.
- Corbulo Domitius praetura functus de irreverentia L. Sullae queritur apud senatum III, 31.
- itinerum per Italiam curam gerit saeviens in pecuniam multorum III, 31. gloriae militaris principium XI, 18—20. eo Armeniae retinendae praeposito locus virtutibus patefactus videtur XIII, 6. 8. ora omnium in se vertit, Ummidio laudem obsidum a Vologese acceptorum praeripit XIII, 8. 9. resumpto bello severitate militum disciplinam corrigit XIII, 34—36. Tiridatis dolum eludit, castella et Artaxata delet, ob quas res immodici Neroni honores decreti XIII, 37—41. Mardos punit, castella expugnat, Tigranocerta recipit, Tiridaten absterret, usurpans possessionem Armeniae Tigranen regem imponit a Nerone missum, ipse Syriae praeficitur XIV, 23—26. XV, 1. gloriae eius aemulus Suetonius Paulinus XIV, 29. ingruente clarorum et insontium virorum exitio praecipuus ad pericula XIV, 58. Vologese arma movente bellum habere quam gerere mavult, Armeniae proprium ducem poscit, Monese a Tigranocerta obsidione reiecto Vologesen adducit ut Romam legatos mittat, exercitum a Tigranocerta deducit XV, 3—6. Parthos in Armeniam vertit, Caesennio Paeto auxilium eius implorante non nimis properat XV, 10—12. Armeniam desertam a Paeto non invadit et dirutis praesidiis quae ultra Euphraten communiverat, Syriam repetit XV, 16. 17. in Armeniam profiscitur, pacem cum Vologese componit XV, 25—31. eius virtutes criminatur apud Neronem Arrius Varus H. III, 6. origine splendidior Muciano, a Nerone trucidatus H. II, 76. eius dictum quoddam XI, 20. commentarii citantur XV, 16. in concione militum dicit multa auctoritate, quae viro militari pro facundia erat XV, 26. eius memores tertiani H. III, 24.
- Coreyra insula III, 1.
- Cordus. vid. *Caesius. Cremutius. Iulius*.

- Corinthiense littus VI, 5.
 Corinthus Achaiae urbs H. II, 1.
 Corma flumen XII, 14.
 Cornelia virgo Vestalis IV, 16.
 Cornelia Cossa virgo Vestalis XV, 22.
 Cornelia Gracchorum mater D. 28.
 Cornelia lex XIV, 40. de sicariis XIII, 44. [VI, 35. 36.
 Cornelius, Mam. Scauri accusator
 C. Cornelius concursu civitatis accusatus et defensus D. 39. [34.
 Cornelius (P. Scipio) consul H. III,
 Cornelius Aquinus legatus legionis H. I, 7.
 Cornelius Balbus XII, 60. alius III, 72. Balbi ex Hispania XI, 24.
 Cornelius Cethegus consul IV, 17.
 Cornelius Cossus consul IV, 34.
 Cornelius Cossus consul, illius filius XIV, 20.
 P. Cornelius Dolabella adulator absurdus III, 47. 69. proconsul Africae Tacfarinatem vincit IV, 23—25. petenti triumphalia abnuit Tiberius IV, 26. socius Domitii Afrin deferendo Varo Quintilio IV, 66. censuit spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia quaestorum XI, 22.
 Cornelius Dolabella, illius filius, ab Othone in coloniam Aquinatam sepositus H. I, 88. iussu Vitellii occisus H. II, 63. 64.
 Cornelius Flaccus legatus XIII, 39.
 Cornelius Fuscus Pannoniae procurator H. II, 86. III, 4. 66. classis Ravennatis praefectus a militibus creatus H. III, 12. Ariminum terrae marique circumvenit H. III, 42. ei praetoria insignia decreta H. IV, 4.
 Cornelius Laco praefectus praetorii H. I, 13. 19. ignavissimus mortalium H. I, 6. potens apud Galbam H. I, 13. militarium animorum ignarus H. I, 26. T. Vinio minatur H. I, 33. occiditur H. I, 46.
 Cornelius Lupus XIII, 43.
 Cornelius Marcellus senator damnationem evasit XVI, 8. in Hispania a Galba occisus H. I, 37.
 Cornelius Martialis XV, 71.
 Cornelius Martialis primpilaris a Sabino ad Vitellium missus H. III, 70. pugnans in Capitolio obtruncatur H. III, 73.
 Cornelius Merula flamen Dialis caesus III, 58.
 Serv. Cornelius Orfitus consul XII, 41. mensium nomina mutanda censet XVI, 12. eius domus per Aquilium Regulum delatorem subversa H. IV, 42. [ens H. III, 74.
 Cornelius Primus Vespasiani cli-
 Cornelius Scipio. vid. *Scipio*.
 Cornelius Sulla prodigius senatoriam dignitatem amisit II, 48.
 L. Cornelius Sulla dictator I, 1. II, 55. III, 27. adiutus a Zmyrnaeis IV, 56. a Byzantiis XII, 62. Mithridaten vicit III, 62. cum Mario bellavit XII, 60. bis in urbe confixit H. III, 83. Capitolium instauravit H. III, 72. pomerium auxit XII, 23. iudicia tradidit senatui XI, 22. proavus Lepidae III, 22. ab oratoribus incessitur D. 40. nobilium saevissimus H. II, 38. a Caligula irrisus VI, 52.
 L. (Cornelius) Sulla, nobilis iuvenis, de cuius inreverentia Corbulo apud senatum queritur III, 31. consul VI, 21.
 Cornelius Faustus Sulla, Claudii gener, consul XII, 52. Massiliam relegatus XIII, 23. 47. iussu Neronis interfectus XIV, 57.
 Cornelius Tacitus. vid. *prolegg.*
 cornu tribunalis I, 75.
 Cornutus. vid. *Caecilius*.
 corona aurea, hospitale donum II, 57. XIV, 24. civica III, 21. XII, 31. XV, 12. XVI, 15. facundiae XVI, 3. spicea XI, 4. coronae quereae II, 83. corona donum militare II, 9. coronae in modum tumuli congestae ubi Galba caesus erat H. II, 55. sub corona vendere XIII, 39. H. I, 68. corona vallum cingere H. III, 27.
 corpus detortum XV, 34. senile et parco victu tenuatum lenta effugia sanguini praebet XV, 63. robore corporis stolidè ferox I, 3. Othonis animus corpori non similis H. I, 22. corpus vulgare XV, 72. corpore infames I, 73. G. 12. quaestum facere II, 85. corpora

- Britannorum A. 11. Germanorum tantum ad impetum valida G. 4. tineta Ariorum G. 43. clarorum virorum apud Germanos certis lignis cremantur G. 27. mortuorum odoribus differta XVI, 6. H. V, 5. damnatorum in Tiberim tracta VI, 25.
- Corsica insula H. II, 16.
- cortina D. 19.
- Corvinus. vid. *Messala*.
- Corvus. vid. *Valerius*.
- Coruncanii XI, 24.
- Cosa Etruriae promontorium II, 39.
- Cossa. vid. *Cornelia*.
- Cossus. vid. *Claudius Cornelius*.
- Cossorum familia XI, 22.
- Cossutianum Capito legis Cinciae repetitionem dissuadet XI, 6. 7. lege repetundarum damnatur auctore Thræsea XIII, 33. XVI, 21. senatorio ordine recepto Antistium praetorem accusat XIV, 48.
- Tigellini gener XVI, 17. Thræseam accusat XVI, 28. praemium accipit XVI, 33.
- cothurnus XI, 31. D. 10.
- L. Cotta a Scipione Africano accusatus III, 66.
- Cotta. vid. *Aurelius*.
- Cotta Messalinus II, 32. claris maioribus, animo diversus IV, 20. eius atrox sententia in Agrippinam ac Neronem V, 3. accusatus protegitur a Tiberio, accusator punitur VI, 11—13. maior patruus Lolliæ XII, 22.
- Cottiae. vid. *Alpes*.
- Cotys rex partis Thraciae II, 64. a Rhescuporide occiditur II, 65—67. III, 38. eius uxor II, 67. liberi tutorem Romanum accipiunt II, 67. III, 38. IV, 5. [filius XI, 9.]
- Cotys Armeniae minoris rex, illius Cotys Bospori rex XII, 15. 18.
- covinnarius A. 35. 36.
- Cous insula II, 75.
- Crassorum clientelae H. II, 72. domus subversa H. IV, 42.
- L. Crassus orator D. 18. 26. 34. censor rhetores latinos ludum claudere iussit D. 35.
- M. Crassus I, 1. oratione valuit D. 37. cæcus a Parthis II, 1. G. 37.
- M. Crassus, Pisonis Liciniani pater H. I, 14. idem consul M. Licinius IV, 62.
- M. Crassus, Pisonis Liciniani frater, a Nerone interfectus H. I, 48. idem consul M. Licinius XV, 33.
- (Crassus) Magnus, eius frater, a Claudio interfectus H. I, 48.
- Crassus Scribonianus fratrem Pisonem Licinianum occisum composuit H. I, 47. abnuvit capessere remp. H. IV, 39.
- Cremerensis clades H. II, 91.
- Cremona colonia plano sita H. III, 19. condita ingruente in Italiam Hannibale H. III, 34. est in partibus Vitellianorum H. II, 17. 22. 23. 67. 70. eam occupat Caecina H. II, 100. Cremonam pergunt Vitelliani, item Flaviani H. III, 14. 15. 18. Flaviani magno proelio victores eo veniunt H. III, 19—26. vallum corona cingunt, post vallum moenia, turres, portas expugnant, urbem incendunt, per quadriduum populantur, Cremonenses caedunt aut capiunt H. III, 27—33. urbs deleta anno CCLXXXVI a primordio sui H. III, 34. IV, 72. eius opes, mercatus, restitutio H. III, 19. 30. 34.
- Cremonensis ager H. III, 15. populus H. III, 30. Cremonense proelium H. III, 48. Cremonenses H. III, 18. 19. 26. 32. 34.
- Crementius Cordus annalium scriptor ob laudatos M. Brutum et C. Cassium accusatus vitam abstinentia finit, libri per aediles cremantur, manserunt occultati IV, 34. 35. [pinae XIV, 5.]
- Crepercius Gallus familiaris Agrippidines stagni XV, 37.
- Crescens Neronis libertus H. I, 76.
- Crescens. vid. *Tarquinius*.
- Creta insula IV, 21. H. V, 2. eius proconsules III, 38. XV, 20.
- Cretenses Romam legatos mittunt III, 63. Cretensium leges III, 26. severissimae et orator nullus D. 40.
- Creticus Silanus (Q. Caecilius Metellus) Syriae rector II, 4. Syria demotus a Tiberio ob filiam Germanici filio desponsatam II, 43.
- crinis propexus ex voto H. IV, 61.

- obliquare crinem nodoque sub-
stringere insigne Sueborum G. 38.
Crispina T. Vinii filia H. I, 47.
Crispinilla. vid. *Calvia*.
Crispinus centurio H. I, 58.
Crispinus Caepio quaestor et accu-
sator Granii Marcelli I, 74.
Crispinus. vid. *Rufius. Varius*.
Crispus. vid. *Sallustius*.
cruppellarii III, 43.
Cruptorix IV, 73.
cruces in suppliciis Britannorum
XIV, 33. crucibus Christiani af-
fixi XV, 44.
Ctesiphon Parthorum regia VI, 48.
Cugerni H. V, 16. 18.
Cumae XVI, 19.
Cumana littora XV, 46.
Cumanus. vid. *Ventidius*.
cuneus iuniorum II, 83. Bructero-
rum H. V, 18. cuneo erumpere
XIV, 37. cunei XVI, 27. H. II, 42.
III, 29. IV, 20. V, 16. G. 6.
curia I, 7. II, 29. 34. 37. III, 12. 14.
36. obsessa A. 45. curia exactus
Gallio VI, 9. in ipsa curia vene-
num haurit Vibulenus Agrippa
VI, 46. — curiae veteres XII, 24.
curia Camuloduni XIV, 32.
Curiatius Maternus orator et poeta,
in cuius cubiculo habetur Dial. de
oratt. postero die quam recitavit
Catonem tragoediam D. 2. 10. scrip-
sit Agamemnonem D. 9. Medea-
m, Domitium, scripturus Thy-
sten D. 3. omisit orationum et
causarum studia natus ad elo-
quentiam virilem et oratoriam D.
3. 5. 9. in Nerone (Domitio) impro-
bam Vatinius potentiam fregit D.
11. defendit studium suum D. 11—
14. eius partes in colloquio de
oratoribus D. 16. 24. 25. 27. 33. fi-
nem disputationi imponit D. 36—
C. Curio XI, 7. Curiones D. 37. [42.
curru vehi in ludis Augustalibus
tribunis pl. haud permissum I, 15.
curru proeliari A. 12. 35. 36.
Curtilius Mancina legatus in Ger-
mania superiore XIII, 56.
T. Curtisius tumultum movet IV, 27.
Curtius lacus H. I, 41. II, 55.
Curtius Atticus Tiberii comes IV,
58. opprimitur VI, 16.
Curtius Lupus quaestor IV, 27.
Curtius Montanus famosi carminis
reus XVI, 28. 29. patri concessus
XVI, 33. Pisonis memoriam cele-
brandam censet H. IV, 40. in
Aquilium Regulum delatorem in-
vehitur H. IV, 42. 43.
Curtius Rufus pudenda origine et
vita XI, 20. 21. [etus XII, 55.
Curtius Severus equitum praefec-
turalis sella I, 75. II, 83. XV, 29.
H. II, 59. aedilitas I, 3.
custodia in domibus magistratuum
VI, 9. honorata H. III, 12. IV, 63.
occulta XVI, 10. apertior II, 67.
arta, obscura H. I, 88. aspera
XIII, 1. publica III, 36. rupta H.
II, 63. militaris III, 22. XIV, 60.
H. IV, 11. in custodiam dare, con-
dere XV, 58. H. IV, 2. in custodia
habere, retinere H. I, 58. 67. cu-
stodiae appositus centurio I, 6.
H. I, 43. evocatus II, 68. custodiae
hostium XIV, 25. portarum I, 28.
custodia cubiculi ancillae man-
data XIII, 44.
Custos, Iuppiter H. III, 74.
custodes legum, delatores III, 28.
IV, 30. barbarorum in commerciis
G. 41. custos armorum servus
apud Suiones G. 44. custodes
aquae XV, 43. additi ducibus H.
I, 87. adpositi IV, 60. circumiecti
VI, 25. amoti XIII, 24. corrupti
II, 68. H. IV, 56. tamquam insi-
diantes timentur H. III, 59.
Cusus flumen II, 63.
Cyclades insulae II, 55. VI, 5.
Cyclopes interfecti III, 61.
Cyme II, 47.
Cynica secta XVI, 34. H. IV, 40.
Cyprii ius asyli defendunt III, 62.
Cyprus insula H. II, 2.
Cyrenenses accusant Caesium Cor-
dum III, 70. Pedium Blaesum
XIV, 18. Antonium Flammam H.
IV, 45. [hiberna II, 57.
Cyrrus urbs Syriae, ubi legionis X
Cyrus rex III, 62. VI, 37.
Cythnus insula III, 69. H. II, 8. 9.
Cyziceni libertate privati IV, 36.
Dacia A. 41.
Daci H. I, 2. III, 46. IV, 54. G. 1.
Dahae populus II, 3. XI, 8. 10.
Dalmatae. vid. *Delmatae*.

- damnati testamento et sepultura prohibiti VI, 35. XV, 62. bona eorum publicata VI, 35. bona materna filiis reddita III, 25. 68. XIII, 43. nomina fastis erasa III, 17. 18. praenomina in filiis mutata III, 17. corpora in Tiberim tracta VI, 25. fraudis sub iudice damnata III, 36. damnati repetundarum III, 70. XIV, 28. rerum capitalium I, 21. falsi II, 55. XIV, 40. H. II, 86. de vi publica IV, 13. indicio delati inter damnatos magis quam inter reos habentur XVI, 14.
- Dandarica XII, 16.
 Dandaridae XII, 15.
 Danuvius II, 63. IV, 5. XII, 30. H. III, 46. G. I. 29. 41. 42.
 Dareus rex III, 63. alius XII, 13.
 Davara collis VI, 47.
 decemviralis potestas I, 1.
 decemviri III, 27.
 Decidiana. vid. *Domitia*.
 Decimus. vid. *Pacarius*.
 Decius Sannius a Caesare oratione defensus D. 21.
 Decius fortiter pugnans occumbit III, 20. [fectus XI, 35.
 Decius Calpurnianus vigilum praedecumana porta I, 66.
 decumare ditatos H. I, 37. cohortes III, 21. legiones XIV, 44. H. I, 51.
 decumates agri G. 29.
 decuriae ex libertis XIII, 27. equitum III, 30. XIV, 20.
 decurio equitum XIII, 40. H. II, 29.
 decuriones H. I, 70.
 decursiones militum II, 7. 55. decursu legionum praesidere feminam non decet III, 33.
 deferre II, 27. III, 22. VI, 25. 35. 53. XII, 42. XIII, 23. 33. XIV, 41. 48.
 Deiotarus D. 21.
 delationes H. II, 10. 84. IV, 41. delationem subire XI, 29. delationis socius IV, 66. partes dare H. III, 38.
 delatores VI, 46. XII, 59. H. I, 2. II, 53. IV, 6. 42. genus hominum publico exitio repertum et ne poenis quidem umquam satis coercitum, per praemia eliciebantur IV, 30.
 Delmatia II, 53. XII, 52. apud Delmatiam duae legiones IV, 5. Delmatia in partibus Othonis H. I, 76. II, 32. Poppaeus Silvanus legatus consularis eam tenet H. II, 86. accedit Vespasiani partibus *ib.* Delmatae in classe Ravennate H. III, 12. in exercitu Flaviano H. III, 50.
 Delmaticum mare III, 9. bellum VI, 43. Delmaticus miles H. II, 86.
 Delphi II, 54.
 delubrum Dianae apud Hierocae-sarienses III, 62. Limnatidis IV, 43. Aesculapii IV, 14. apud Cyprios Veneris Paphiae, Amathusiae, Iovis Salaminii III, 62. Vestae XV, 41. Iunonis apud Samios IV, 14. prius in Capitolio H. IV, 53. Hierosolymitanum H. V, 9. 13. delubra Fortunae multa in urbe, nullum Fortunae equestris III, 71. delubra deum incendio hausta XV, 40. antiquissima combusta H. I, 2. kalendis Ian. novi magistratus delubra et altaria reclus Delus III, 61. [dunt IV, 70.
 Demaratus XI, 14.
 Demetrius, Cynicae institutionis doctor, inquit cum Thræsea de natura animae XVI, 34. P. Celestem, Sorani delatorem, ambitiosius quam honestius defendit H. IV, 40.
 Demianus. vid. *Claudius*.
 Demonax praefectus XI, 9.
 Demosthenes D. 12. 15. 16. 25. 32. 37.
 denarius I, 17. 26.
 Densus. vid. *Iulius Sempronius*.
 Denter. vid. *Romulus*.
 Denthelates ager IV, 43.
 deportari IV, 13. XIV, 4.
 desertores I, 21. 38. II, 52. 78. 80. III, 20. 73. XIII, 35.
 designatus. vid. *consul. praetor*. designata oppida aratro XII, 24.
 devotiones III, 13. IV, 52. XII, 65. XVI, 31.
 deus regnator omnium apud Semonones G. 39. Iudaeorum H. V, 5. dii Manes III, 2. patrii I, 59. praesides imperii H. IV, 53. ultores IV, 28. H. IV, 57. hospitales XV, 22. loci XII, 13. H. II, 70. penates XI, 16. urbis III, 59. bellorum H. III, 10. Germanorum G. 2. 9. 10. 40. 45. coniugales G. 18. penetrales II, 10. dii in praedam cedunt Neroni XV, 45. deorum iniuriæ diis curae

- I, 73. dii non audiunt preces nisi iustas III, 36. fortioribus adsunt H. IV, 17. quamvis potentium populorum arbitri XV, 24. de iis Epicureorum sententia VI, 28. prodigia sine deum cura eveniunt XIV, 12. deum benignitate XII, 43. XIV, 6. munere II, 40. III, 58. IV, 27. provisu XII, 6. deum ira I, 39. in rem Romanam IV, 1. XVI, 16. H. II, 38. IV, 26. aequitas erga bona malaque documenta XVI, 33. non est curae deis securitas nostra, est ultio H. I, 3. deis propitiis, si per mores nostros liceret H. III, 72. Iudaei deis invisi H. V, 3. sanctius ac reverentius visum de actis deorum credere quam scire G. 34. deos testes advocare H. IV, 41. deorum hominumque consensu ad imperium vocatus H. I, 15. deum honori principi non ante habetur quam agere inter homines desierit XV, 74. deum honores Poppaeae decernuntur XVI, 21. deum se vocat Maricx quidam H. II, 61.
- Dexter. vid. *Subrius*.
- dextram contingere morientis II, 71. principis osculis fatigare XV, 71. dextras miscere XV, 28. renovare II, 58. regum mos, quotiens in societatem coeant, dextras implicare, sanguinem elicere et in vicem lambere XII, 47. dextra in signe hospitii H. I, 54. concordiae H. II, 8.
- diadema ponere apud effigiem Caesaris XV, 29. XVI, 43.
- Diales flamines Italia egredi prohibiti III, 58. patricii confarreatis parentibus geniti IV, 16. de flaminica Dialis lex Tiberii IV, 16.
- Dialia sacra III, 58.
- Diana apud Ephesios III, 61. Leucophryne, Persica III, 62. Limnatis IV, 43. Dianae lucus XII, 8.
- dictator II, 37. [57.]
- dictatorium nomen (Sullae) XIV, dictatura I, 1. 9. dictaturae prima iuventa initae XI, 22.
- A. Didius Gallus dux contra Mithridaten regem Bosporanum XII, 15. propraetor Britanniae XII, 40. XIV, 29. A. 14.
- Didius Scaeva obtruncatur in Ca. Dido XVI, 1. [pitolio H. III, 73.]
- Didymus libertus VI, 30.
- dies primus post malum principem optimus H. IV, 42. festus ob mortem Libonis II, 32. dies festi XIII, 41. XIV, 4. H. III, 83. Saturno XIII, 15. H. III, 78. negotiosi, sacri XIII, 41. genitalis XVI, 14. natalis VI, 24. XIV, 12. H. II, 95. fatalis D. 13. dierum spatia apud Britannos A. 12. trans Suiones G. 45.
- Dii valida natio in Thracia III, 38. dilectus agere prima belli cura H. II, 82. dilectus in urbe actus I, 31. dilectus habiti per Galliam Narbonensem et Asiam XVI, 13. per Gallias H. II, 57. IV, 71. per Galatiam Cappadociamque XIII, 35. dilectus Britannicus H. II, 57. Delmatarum H. III, 50. dilectum suapte natura gravem onerant ministri avaritia ac luxu apud Batavos H. IV, 14. dilectus pati aspernantur Thraeces IV, 46. inconditi homines in Corsica H. II, 16. dilectus militaris apud Cyrenenses pretio et ambitione corruptus XIV, 18.
- Dillius Aponianus H. II, 10. 11.
- Dillius Vocula legatus H. IV, 24. 25. in Gugernos exercitum ducit H. IV, 26. Herennium Gallum a militibus vinctum exsolvit, seditiosos morte adficit H. IV, 27. bis vincit sed victoria non utitur, suspectus bellum malle H. IV, 33. 34. seditionem militum servili habitu evadit H. IV, 35. 36. componit milites et sacramento Vespasiani adigit H. IV, 37. deceptus a Gallis, frustra conatus proditionem impedire, interficitur H. IV, 57—59. 77.
- Dinis Thracum dux IV, 50.
- Diodotus Stoicus praeceptor Ciceronis D. 30.
- diplomata H. II, 54. 65.
- dirae preces XIV, 30. diras impre cari VI, 30. dirae aves XII, 43. diri sacrorum ritus XVI, 8. dirus ore H. IV, 62.
- Dis pater H. IV, 84. [H. I, 51. 83.]
- disciplina militaris XI, 18. XIII, 35.

- dispensator Galbae H. I, 49.
 divitiae libertinorum XIV, 55. Vibi Crispi et Marcelli Eprii D. 8. Volusii III, 30. XIV, 56. Senecae XIII, 42. XIV, 52. Annaei Melae XVI, 17. libertorum Iceli, Polycliti, Vatini, Aegiali H. I, 37. Pallantis XII, 53. XIV, 65.
 Divodurum H. I, 63.
 diurna. vid. *acta*.
 divus Iulius I, 42. XI, 23. H. I, 42. G. 28. Augustus I, 42. 58. *et alibi saepe*. Claudius A. 13. Vespasianus G. 8. A. 9. Nerva H. I, 1. divae honor decretus Neronis filiae XV, 23. Poppaeam divam non credere XVI, 22.
 Dolabella. vid. *Cornelius*.
 dominationes quando provenierint III, 26. Marius et Sulla victam armis libertatem in dominationem verterunt H. II, 38. Augusti dominationis subsidia I, 3. arcana II, 59. Tiberius vi dominationis convulsus et mutatus VI, 54. C. Caesar nihil abnuebat, dum dominationis apisceretur VI, 51. Otho omnia serviliter faciebat pro dominatione H. I, 36.
 dominum dici se Tiberius noluit II, 87. Nero non extremus dominorum H. IV, 42. C. Caesare neque melior umquam servus neque deterior dominus VI, 26. Romani domini dicuntur a rebellibus H. IV, 17. V, 25.
 Domitia gens XV, 23. [A. 6.
 Domitia Decidiana Agricola uxore
 Domitia Lepida Neronis amita XII, 64. 65. [nae aemula XIII, 19.
 Domitia, eius soror, item Agrippi Domitiani, Vespasiani filius, Romae iussu Vitellii custoditus H. III, 59. in Capitolium accitur H. III, 69. quo incenso elapsus servatur apud aeditum H. III, 74. Caesar consalutatur H. III, 86. IV, 2. stupris et adulteriis filium principis agit H. IV, 2. A. 7. praetura et consulare imperium ei a senatu decernitur H. IV, 3. praeturae capit eiuante Frontino et pleraque nolente Muciano audet H. IV, 39. eius adversam famam indignatur Vespasianus, pie ex-
 cusat Titus H. IV, 51. 52. indomitae libidines H. IV, 68. contemnitur a Germanis H. IV, 75. cum Muciano ad bellum Germanicum profectus illo agente revertitur H. IV, 85. Cerialis fide frustra temptata modestiae imagine amorem carminum simulat H. IV, 86. princeps Taciti dignitatem provehit H. I, 1. infensus virtutibus, indus, in iram praeceps A. 39. 41. 42. eius falsus e Germania triumphus A. 39. velut uno ictu temp. exhaust A. 44. 45. eius res a Tacito compositae XI, 11. [35.
 Domitius censor cum L. Crasso D. L. Domitius acie Pharsalica pro optimatibus cecidit IV, 44.
 Cn. Domitius, eius filius, civili bello maris potens IV, 44.
 L. Domitius, eius filius, penetrata Germania triumphalia adeptus minorem Antoniam Octaviae filiam uxorem duxit I, 63. IV, 44. 75.
 Cn. Domitius Ahenobarbus, eius filius, Agrippinam Germanici filiam uxorem duxit IV, 75. genuit ex ea Neronem XII, 3. consul VI, 7. deusta parte circi aestimando cuiusque detrimento delectus VI, 51. delatus tamquam defensionem meditans vitam produxit ultra Tiberii mortem VI, 53. 54. mortuo ei effigiem a senatu petivit filius Nero XIII, 10.
 L. Domitius, eius filius. vid. *Nero*.
 Domitius Afer orator insignis D. 13. 15. ob Claudiam Pulchram Agrippinae sobrinam accusatam laudatus a Tiberio IV, 52. eius praetura, mores, eloquentia *ib.* Quintilium Varum, Claudiae Pulchrae filium, accusat IV, 66. moritur XIV, 19.
 Domitius Balbus XIV, 40.
 Domitius Caecilianus XVI, 34.
 Domitius ex intima Pisonis amicitia II, 77. missus ab eo in Syriam II, 78. 79.
 Domitius. vid. *Corbulo*.
 Domitius Pollio II, 86.
 Domitius Sabinus H. I, 31.
 Domitius Silus XV, 59.
 Domitius Staius XV, 71. [ni D. 3.
 Domitius, tragoedia Curiatii Mater-

- domus procerum in clade publica patent IV, 63. domus Tiberii intra paucos libertos IV, 7.
- dona dis vota III, 71. decreta II, 32. VI, 31. XIV, 64. XV, 74. novo principi H. I, 70. III, 61. templo- rum requisita A. 6. militaria I, 2. 44. II, 9. III, 21. legionibus missa H. I, 54. Germanis mitti solita G. 15.
- Donatius Valens centurio H. I, 56. occiditur H. I, 59.
- donativum XII, 41. XIV, 11. H. I, 5. 18. 25. 37. II, 82. 94. III, 50. IV, 19.
- Donusa insula IV, 30. [36. 58.]
- Doryphorus Neronis libertus XIV, 65. [rito oblata G. 18.]
- dos XV, 37. apud Germanos a ma- dracones XI, 11.
- Druidae XIV, 30. H. IV, 54.
- Drusiana fossa II, 8.
- Drusilla, Cleopatrae et Antonii ne- ptis H. V, 9.
- Drusilla, Germanici filia VI, 21.
- Drusus accusatus a Calvo D. 21.
- Drusus. vid. *Libo. Livius.*
- Drusus Claudius, Augusti privi- gnus, Tiberii frater, imperator appellatur I, 3. Germanici pater I, 33. II, 7. 8. Agrippinae socer I, 41. eius magna apud Romanos me- moria I, 33. vulgi favor in eo haud prosper II, 41. 82. tributum Frisiis imposuit IV, 72. Suebis regem de- dit XII, 29. Rhenum aggere coer- cet XIII, 53. H. V, 19. Oceanum temptat G. 34. castellum in Ger- mania posuit I, 56. Caesar vocat- ur I, 25. 27. 55. II, 67. XII, 29. eius funus III, 5. ara ei sita II, 7.
- Drusus, Tiberii filius I, 14. 24. e Vi- psania III, 75. proavo Pomponio Attico II, 43. in Pannoniam mis- sus *ib.* prompto ad asperiora in- genio I, 29. Romam redit I, 30. sodalis Augustalis I, 54. consul I, 55. edendis gladiatoribus praesi- det, sanguine gaudens I, 76. con- cors Germanico II, 26. 43. 51. 53. III, 12. aetate minor II, 43. liberis auctus domum Germanici urgere videtur II, 84. in Illyricum missus II, 44. 46. III, 7. Germanos ad discordias illicit II, 62. funus Ger- manici comitatur III, 2. 3. 5. Pisoni de Germanici morte respon- det III, 8. ex Illyrico redit III, 11. grates ei actae ob vindictam Germanici III, 18. ovans urbem intrat II, 64. III, 19. repetendis auspiciis urbe egressus III, 19. consul designatus III, 22. in se- natu sententiam dicit III, 23. con- sul iterum cum patre III, 31. ae- grotat III, 49. tribuniciae potestat- is consors III, 56. Seiano manus intendit IV, 3. veneno a Seiano necatur IV, 8.
- Drusus, Germanici filius, togam vi- rilem sumit IV, 4. a Tiberio in se- natum inductus IV, 8. dis com- mendatur IV, 17. praefectus urbi IV, 36. cum Seiano in fratrem con- spirat IV, 60. in carcere moritur inedia VI, 29.
- Drusus falsus apud Cycladas VI, 5.
- Drusi cognomentum ademptum Scribonis II, 32.
- Drusorum familia I, 28. IV, 7. XI, 35.
- Dubius Avitus inferioris Germa- niae legatus XIII, 54. 56.
- Ducenius Geminus consularis ve- ctigalibus publicis praepositus a Nerone XV, 18. praefectus urbis sub Galba H. I, 14.
- ducentesimae vectigal II, 42. [49.]
- C. Duellius Iani templum struxit II, 34. Dulgibini Germaniae populus G. 34. duodecim tabulae VI, 22.
- dux Caninefatum scuto imponitur H. IV, 15. femina A. 16. 31.
- Dyrrhachium H. II, 83.
- eburna effigies II, 83.
- Ecbatana XV, 31.
- Edessa XII, 12.
- edictum, ne praesides ludos ede- rent XIII, 31. quo patres in cu- riam vocantur I, 7. populus mo- netur I, 8. III, 6. increpatur plebs V, 5. modestiae admonetur Seni- ensium plebs H. IV, 45. de caer- moniis H. II, 91. de poena Octa- viae XIV, 63.
- educatio liberorum apud Romanos D. 28. Germanorum G. 20.
- educator XII, 41. XIII, 15. XV, 62.
- effigies deum abreptae XV, 45. principum inter signa militaria XII, 17. XV, 24. H. III, 31. Augu- sti IV, 67. Tiberii III, 70. IV, 64.

74. Germanici II, 83. Agrippinae V, 4. Neronis XIII, 8. XV, 22. 29. Octaviae, Poppaeae XIV, 61. Vitellii H. III, 31. mortuorum toro propositae III, 5. triumphalium in foro III, 5. damnatorum in Germanias tractae III, 14. Seiani IV, 2. 74.
- Egnatia Maximilla maritum in exilium secuta XV, 71.
- Egnatii I, 10.
- P. Egnatius Celer cliens Bareae Sorani et falsus testis in eum XVI, 32. H. IV, 10. 40.
- eiurare magistratum XII, 4. XIII, 14. H. III, 37. IV. 39. imperium H. III, 68. patriam H. IV, 28.
- Eleazarus Iudaeorum dux H. V, 12.
- elegorum lascivia D. 10.
- Elephantine II, 61.
- Eleusis H. IV, 83.
- eloquentia bonarum artium princeps XI, 6. ~~olm~~ omnium artium domina pulcherrimo comitatu pectora impleret D. 32. non aliud studium apud Romanos vel utilius vel pulchrius D. 5—8. lucrosae et sanguinantis eloquentiae usus recens et malis moribus natus D. 12. eloquentia post Ciceronem inde a Cassio Severo mutata et corrupta, corruptionisque causae D. 15 sqq.
- Elymaei VI, 50.
- Emeritenses H. I, 78.
- Ennia Macronis uxor VI, 51.
- L. Ennius eques Romanus maiestatis postulat III, 70. [38.]
- M. Ennius castrorum praefectus I, Epaphroditus Neronis libertus XV, 55.
- Ephesii III, 61. IV, 55, XVI, 23.
- Ephesus D. 15.
- Epicharis libertina mulier coniuratos in Neronem accendit XV, 51. mira constantia moritur coniuratos protegendo XV, 57.
- Epicurus D. 31.
- Epidaphne II, 83.
- epigrammata D. 10.
- Epiphanes rex H. II, 25.
- epistulae quis amicitia renunciatur II, 70. pessimo exemplo aquiliferis prius traditae quam duci H. IV, 25. Bruti et Calvi ad Ciceronem D. 18. Augusti D. 13. Tiberii V, 2. VI, 11. 12. cruentae III, 44. studio erga Othonem aut in Vitellium contumeliis insignes abolitae ab Othone H. II, 48. Fabii Valentis ad consules H. II, 55. ad senatum H. II, 54. Muciani ad Vitellium H. III, 63. Vespasiani et Muciani ad senatum H. IV, 3. 4. Corneli Fusci ad legiones H. II, 86. Galliarum nomine scriptae ad Treveros H. IV, 69. Civilis et Classici ad Cerialem H. IV, 75. Antonii Primi ad Civilem H. V, 26. tres epistularum libri a Muciano collecti in antiquariorum bibliothecis D. 37. epistulis praefectos libertos habent principes XVI, 8.
- Eporedia H. I, 70. [67.]
- Epponina, Iulii Sabini uxor H. IV, Eprius Marcellus unius diei praetor XII, 4. repetundarum absoluitur XIII, 33. eius acris eloquentia XVI, 22. D. 5. divitiae et potentia D. 8. H. II, 95. in Thraseam invitatur XVI, 22. 26. 28. quinquagies sestertio donatur XVI, 33. Neronem contra multos incitavit H. IV, 7. ab Helvidio Prisco sub Galba accusatus et dimissus H. IV, 6. eius iurgium cum Licinio Caecina H. II, 53. cum Helvidio Prisco H. IV, 6—8. iterum ab eodem accusatus intercedente Caesare liberatur H. IV, 43. 44.
- epulum plebi oblatum ob laetitiam recentis imperii H. I, 76. epulae tempestivae XI, 37. liberales XV, 55. prodigae H. I, 50. celeberrimae luxu famaeque sub Nerone a Tigellino paratae XV, 37. Vitellii H. II, 62. sub Vitellio iter ad potentiam H. II, 95. apud Germanos comitibus principum pro stipendio G. 14. nox festa et solemnibus epulis ludicra I, 50.
- equester ordo II, 83. H. IV, 39. locus III, 30. VI, 13. XIV, 53. equestre fastigium IV, 40. nomen H. I, 13. equestris nobilitas A. 4. dignitas libertis data H. I, 13. II, 57. IV, 3. 39. Fortunae equestris templum III, 71. equestres Aegypto impositi XII, 60. A. I, 11.
- equites alarii IV, 73. XII, 27. auxiliares XIII, 54. praetoriani I, 24.

- veterani H. IV, 70. Germanorum G. 6. Teneteri G. 32. Sarmatae H. I, 79. regem Parthum ex more secuti XV, 2. equiti pedes interiectus H. III, 79. G. 6.
- equites Romani illustres II, 59. IV, 58. VI, 10. XI, 4. 35. XV, 28. modici I, 73. senatoria dignitate XVI, 17. in luctu trabeati III, 2. ludis prohibiti H. II, 62. eorum locus in circo XV, 23. societates IV, 6. XIII, 50. eos et senatores Augustus Aegyptum ingredi nisi permissu vetuit II, 59.
- equus bellator G. 14. Euphrati immolatur VI, 43. consularia insignia gestans XV, 7. equorum certamina XIV, 21. studia D. 29. equi a Germanis praesagiorum causa nutriti G. 10. equo priorem desilire XV, 28.
- Erato Armeniae regina II, 4.
- Erindes fluvius XI, 10.
- Erycus mons in Sicilia IV, 43.
- Erythrae VI, 18.
- Esquiliae imae XV, 40.
- Esquilina porta II, 32.
- etesiae VI, 39. H. II, 98.
- Etruria II, 39. IV, 5. 55. XI, 15. 24. XV, 53. H. III, 41.
- Etrusci Lydorum consanguinei IV, 55. litteras a Demarato didicerunt XI, 14. Tarquinio Prisco auxilium ferunt IV, 6. primores haruspices XI, 15.
- Euander Arcas XI, 14. XV, 41.
- Euboea Aegei maris insula II, 54. VI, 5. [XIV, 60.]
- Eucaerus Alexandrinus tibicen
- Eudemus medicus IV, 3. 11.
- Eudoses natio Germanica G. 40.
- Eumolpidarum gens H. IV, 83.
- Eunones Aorsorum princeps XII, 15. 18. Mithridatem Claudio commendat XII, 19.
- evocatus II, 68. H. I, 41. 46. II, 82.
- Euodus Claudii libertus XI, 37.
- Euphrates II, 58. IV, 5. VI, 43. XII, 11. XIII, 7. XIV, 25. XV, 3. 17. H. V, 9.
- Euripides D. 12.
- exauctoratio I, 17. 36. H. I, 20.
- exequiae publicae III, 48. XVI, 6.
- exilio multandi spectantium immo-
destiam potestas conceditur prae-
toribus I, 77. ab exilio retracti ac-
cusantur IV, 28. reversis ab exilio
iura libertorum concessa H. II, 92.
- exoleti XIV, 42. XV, 37. XVI, 19.
- exploratores H. II, 34. III, 54.
- exta laeta et congruentia H. II, 4.
- tristia H. I, 27. reddita super cae-
spitem H. IV, 53. XV, 58.
- Fabatus. vid. *Calpurnius. Rubrius.*
- Fabianus Valerius XIV, 40.
- Fabii H. II, 95.
- Fabius Fabullus V legionis lega-
tus H. III, 14.
- Fabius Iustus D. 1.
- Fabius Maximus I, 5.
- Fabius Paulus consul VI, 34.
- Fabius Priscus legatus H. IV, 79.
- Fabius Romanus accusator Melae
ex intimis Lucani XVI, 17.
- Fabius Rusticus historicus XIII, 20.
XIV, 2. XV, 61. A. 10.
- Fabius Valens legatus legionis pri-
mae interfecto Capitone infensus
Galbae Vitellium instigat H. I, 7.
52. imperatorem consulat H. I,
57. dux ab eo lectus iter per Gal-
lias in Italiam ingreditur H. I, 61.
62. res in itinere gestae H. I, 63—
66. Germanici exercitus nomine
epistulas scribit ad praetorias co-
hortes et urbanas H. I, 74. provin-
ciae Narbonensi contra Othonia-
nos auxilia mittit H. II, 14. 15. se-
ditione militum vix composita in
Italiam pervenit, Caecinae iungi-
tur aemulus H. II, 27—31. cum
quo usus Othonianorum impru-
dencia confligit ad Bedriacum et
vincit H. II, 34. 41—45. eius epi-
stulae ad senatum, ad consules H.
II, 54. 55. ob lucra et quaestus in-
famis adfigit Italiam H. I, 66. II,
56. laudatur a Vitellio H. II, 59.
Bononiae gladiatorum spectacu-
lum edit et pugnae Bedriacensis
locos monstrat Vitellio H. II, 67.
70. 71. consulatum adipiscitur H.
II, 71. munia imperii obit H. II, 92.
93. natalem Vitellii diem editis
cum Caecina gladiatoribus cele-
brat H. II, 95. expedire ad bellum
iussus et morbo tardatus prae-
misso Caecina frustra exercitum
in itinere opperiri iubet H. II, 99.

100. exercitum Caecinae vinci, classem prodi non prohibet H. III, 15. 36. 40. cunctatus inter infames libidines flexit in Umbriam, mox in Galliam Narbonensem navibus ire statuit H. III, 41. ad Stoechas insulas delatus capitur H. III, 42—44. Urbini in custodia interficitur; eius origo et mores H. III, 62. captivus Flavianis praegravis H. III, 66.
- Fabricii II, 33.
- Fabricius Veiento XIV, 50.
- fabulae D. 2. 29. convivales VI, 11. malignorum D. 3.
- fabulari cum iudicibus D. 39.
- Fabullus. vid. *Fabius*.
- faenebre malum vetus et creberima discordiarum causa VI, 22.
- faeneratores VI, 23.
- Faenius Rufus praefectus annonae XIII, 22. praetorii XIV, 51. Agrippinae amicus imminuitur a criminantibus XIV, 57. coniurat in Neronem XV, 50. 53. ut fidem inscitiae paret, violenter urget socios XV, 58. Senecam interfici patitur XV, 61. ab indicibus proditur XV, 66. interficitur et lamentationes suas etiam in testamentum confert XV, 68. eius amici damnantur XVI, 12.
- faenus unciarum ad semuncias reductum VI, 22. in agris VI, 23. XIV, 53. 55. faenori dare pecunias filiis familiarum in mortem parentum vetitum XI, 13.
- Falanius eques Romanus I, 73.
- familiae dites nobilium studio magnificentiae prolabeantur III, 55. sub Claudio paucae reliquae maiorum et minorum gentium, exhaustae etiam quas dictator Caesar et princeps Augustus sublegere XI, 25. familiarum adiectiones Otho obtulit Hispaniensibus et Emeritensibus H. I, 78. necato domino vetere ex more (servorum) familiam omnem quae sub eodem tecto mansitaverat, ad supplicium agi oportebat XIV, 42—45. familiae senatorum H. I, 80. multitudo familiarum gliscebat immensum minore in dies plebe ingenua IV, 27. familiarum numerus et nationes III, 53. XIV, 44. apud Germanos non casus turmam aut cuneum facit sed familiae et propinquitates G. 7.
- famosi delationibus H. IV, 41. probris ex senatu depulsi XI, 25. libelli I, 72.
- fanum Fortunae H. III, 50.
- fascēs I, 10. II, 77. versi III, 2. imperatorii XIII, 9.
- fasti adulatione foedati H. IV, 40.
- fastis nomen radere, eximere III, 17. 18. fastis additi ludi Augustales I, 15.
- Faventinus. vid. *Claudius*.
- favonius ventus IV, 67.
- Favonii XVI, 22.
- Faustus. vid. *Annius. Cornelius Sulla*.
- Fecunditatis templum XV, 23.
- Felix. vid. *Antonius. Sextilius*.
- feminae ob lacrimas incusatae VI, 16. illustres deformia meditantur XIV, 15. arena foedantur XV, 32. lupanaria complent XV, 37. feminarum poenae quae cum servis iunguntur XII, 53. libido coercita II, 85. honores moderandos censet Tiberius I, 14. moribus veterum insolitum feminam signis Romanis praesidere XII, 37. aut exercitio cohortium, decursu legionum III, 33. femina mala cupidine visendi situm castrorum militiae munia per lasciviam temeravit H. I, 48. feminae coniuratae in Neronem XV, 48. subiere obsidium Capitolii H. III, 69. caesae quaedam Cremonae studio partium ad praedium progressae H. III, 32. feminae Ligurii egregium facinus H. II, 13. Epicharis libertinae XV, 57. apud Britannos feminae in acie intercursant in modum Furiarum XIV, 30. plaustris impositae victoriae testes XIV, 34. necatae XIV, 37. feminarum ductu bellare solitum XIV, 35. A. 16. 31. alios stimulat ignominia ne feminae imperio subdantur XII, 40. feminae in furorem turbatae Camuloduni XIV, 32. apud Germanos fatidicae pro deabus H. I, 61. V, 25. G. 8. adsunt proeliantibus G. 7. 8. H. IV, 18. earum vestitus G. 17. domus et agrorum cura iis mandata G. 15.

- apud Sitones femina dominatur G. 45 extr. apud Gallos stratae per vias feminae puerique, ut placarent iram militum Rom. H. I, 63. apud Iudaeos in obsidione obstinatio viris feminisque par H. V, 13. apud Delphos femina oraculum edit H. II, 54. sanguis quo feminae per menses exsolvuntur H. V, 6.
- fenerator, fenus. vid. *faen*.
- Fenni G. 46.
- ferarum imagines pro signis apud Germanos H. IV, 22. pellibus amicti Germani G. 17. tergis contexti Christiani XV, 44. feris obiectus Mariceus H. II, 61.
- ferale bellum H. V, 25. ferales reliquiae II, 75. tenebrae II, 31. ferilis annus IV, 64. exercitus G. 43. introitus H. I, 37. vestis XIV, 30. urna III, 1. feralia adtrectare non licet imperatori augurato et vetustissimis caerimoniis praedito I, 62.
- ferentarius miles XV, 35.
- Ferentinum oppidum XV, 53. municipium H. II, 50.
- feriae latinae IV, 36. VI, 17.
- Feronia H. III, 76.
- ferrati III, 45. 46. obices H. III, 30. ferri vim pavet balsamum H. V, 6.
- Festus cohortis praefectus H. II, 59.
- Festus. vid. *Marcus. Valerius*.
- fetiales III, 64.
- ficilia H. I, 48.
- Fidena oppidum IV, 62. Fidenae III, 79.
- filii familiarum I, 26. iis in mortem parentum pecunias faenori dare vetitum XI, 13. sueta Tiberii erga filios familiarum nobiles liberalitas III, 8.
- Firmius Catus senator, perfidus accusator Libonis II, 27. 30. quod falsis maiestatis criminibus sororem petivit, e senatu pulsus IV, 31.
- Firmus. vid. *Plotius*.
- fiscus II, 48. IV, 20. H. I, 58. 90. aut aerarium II, 47. bona Sciani ablata aerario in fiscum coacta tamquam referret VI, 8.
- Flaccilla. vid. *Arteria*.
- Flaccus. vid. *Cornelius. Hordeonius. Pomponius. Vescularius*.
- flamen Dialis post Merulam diu nullus III, 58. flamines Augusti I, 10. Martiales, Quirinales III, 58.
- Flaminia via III, 9. XIII, 47. H. I, 86. II, 64. III, 79. 82.
- flaminica Dialis IV, 16.
- flaminium IV, 16. Claudiale XIII, 2.
- Flamma. vid. *Antonius*.
- flammeum XV, 37.
- Flavia domus H. II, 101.
- Flavianus. vid. *T. Ampius. Tullius*.
- Flavianae partes H. II, 67. III, 1.
- Flavianus exercitus H. III, 19.
- Flaviani H. III, 7. 22. 23. 82. duces H. III, 59. 69.
- Flavius. vid. *Sabinus. Vespasianus*.
- Flavius Nepos tribunus XV, 71.
- Flavius Scaevinus XV, 49. pugionem gestat trucidando Neroni XV, 53. ex eius domo coniuratio Pisoniana prodit XV, 54. convincitur XV, 55. Paenium Rufum indicat XV, 66. mortem fortiter excipit XV, 70. eius pugionem Nero apud Capitolium sacravit Iovi Vindici XV, 74.
- Flavus Arminii frater II, 9. 10. XI, 16.
- Flavus Gallorum dux H. II, 94.
- Flavus. vid. *Subrius*.
- Flevum Frisorum castellum IV, 72.
- Florae aedes II, 49. [I, 79.]
- Florentini Romam legatos mittunt
- Florus. vid. *Gessius. Iulius. Sulpicius*.
- Fontei Agrippa accusator Libonis II, 30. eius discidium et filia II, 86.
- Fontei Agrippa Asiae proconsul, deinde praepositus Moesiae H. III, 46.
- Fontei Capito proconsul Asiae IV, 36.
- C. Fontei Capito, eius filius, consul XIV, 1. in Germania occiditur H. I, 7. 37. 52. 58. eius sordes et avaritia H. I, 52. causa caedis H. III, 62. interfecit Iulium Paulum H. IV, 13.
- fori navium H. II, 35.
- Formiae XV, 46.
- Formiani agri XVI, 10.
- fornaces balnearum H. III, 11.
- Foroiuliensis colonia H. II, 14. III, 43. Foroiulensium colonia A. 4.
- Foroiulense oppidum IV, 5.
- Fortis Fortunae aedes II, 41.

- Fortunae fanum H. III, 50. templum Ferentino in oppido XV, 53. Fortuna equestris III, 71. Fortis Fortunae aedes II, 41. Fortunarum effigies XV, 23. [10.]
- Fortunatus libertus L. Veteris XVI, Forum Alieni H. III, 6. Forum Iulium, Narbonensis Galliae colonia II, 63. IV, 5. forum boarium XII, 24. olitorium II, 49. Romanum XII, 24. in forum, in curiam miles comitatur principem I, 7. in foro non vult Augustum cremari Tiberius I, 8. foro imminet domus L. Vitellii H. III, 70. imminent templa H. I, 40. III, 71. in forum irrumpunt Othoniani disiecta plebe, proculcato senatu H. I, 40. in foro iuxta Curtii lacum caesus Galba H. I, 41. II, 55. fori calliditas A. 9. studia A. 39. tabes XI, 6. auditor D. 34. ambitus II, 34. olim nulla in foro pax D. 40.
- Fosi G. 36.
- fossa Corbulonis inter Mosam et Rhenum XI, 20. Drusiana II, 8. inter Ararim et Mosellam XII, 53. in obsidione Thracum IV, 49. navigabilis XV, 42. ingens XV, 4. agrestis H. III, 21.
- framea G. 6. II, 14. 18.
- frater ob fratrem in acie caesus alius praemium petens, alius semet interficiens H. III, 51. fratrum discordiae antiquae XIII, 17. odia IV, 16. XV, 2. H. IV, 52.
- fraternitatis nomen soli Gallorum Aedui cum populo Romano usurpant XI, 25.
- Fregellanus. vid. *Pontius*.
- frigoris vis XIII, 35.
- Frisii I, 60. H. IV, 15. 79. A. 28. maiores, minores G. 34. Frisium nomen clarum IV, 74. rebellant IV, 72. in agros a Corbulone descriptos demigrant XI, 19. agros militibus sepositos occupant, legatos Romam mittunt, agris decedere coguntur XIII, 54.
- Frontinus. vid. *Iulius*.
- Fronto. vid. *Iulius*. *Octavius*. *Vibius*.
- frumentum sine pretio manipularibus datum a Nerone XV, 72. vetustate corruptum in Tiberim iacitur XV, 18. frumenti pretium minutum XV, 39. subvectio temperata XIII, 51. humor ex hordeo aut frumento in quandam similitudinem vini corruptus potui est Germanis G. 23. frumenti exactio in Britannia ab Agricola correctata A. 19.
- Fucinus lacus XII, 56.
- Fufius Geminus consul V, 1. 2. eius mater necata VI, 16.
- Fulcinus Trio celebri inter accusatores ingenio Libonem accusat II, 28. 30. Pisonem apud consules postulat III, 10. in senatu accusat III, 13. ei Tiberius suffragium ad honores pollicitus III, 19. consul capessendis inimicitias facilis VI, 6. exitium ei differtur VI, 10. metu se ipse necat VI, 44.
- fulgura inter prodigia XV, 47. H. I, 18. [I, 3.]
- fulminum iactus H. V, 7. monitus H.
- Fulvius Aurelius legatus legionis H. I, 79.
- Fundani montes IV, 59. lacus H. III, 69.
- funditores II, 20. XIII, 39.
- Funisulanus Vettonianus legionis legatus XV, 7.
- funus Augusti I, 8. Germanici II, 73. 83. III, 1—6. Claudii XII, 69. XIII, 3. Othonis H. II, 49. 51. censorium IV, 15. VI, 33. XIII, 2. H. IV, 47. publicum VI, 17. reip. H. IV, 42. funerum ambitio G. 27.
- Furiae XIV, 30.
- Furium nomen II, 52.
- Furius Camillus recipere urbem et eius filius Camillus II, 52.
- Furius Camillus proconsule Africae Tacfarinatem pellit II, 52. III, 20. 21.
- Furius Camillus Scribonianus, eius filius, consul VI, 7. arma civilia movet contra Claudium XII, 52. H. I, 89. interfectus H. II, 75. eius filius XII, 52.
- Furnius D. 21.
- Furnius Claudiae Pulchrae adulter punitur IV, 52.
- furtum servile probrum H. I, 48.
- Fuscus. vid. *Cornelius*.
- fusti affligere XIV, 8. necare decimum quemque III, 21. fustium usus frequens Aestis G. 45.

- Gabinianus declamator D. 26.
 Gabinum saxum igni impervium XV, 43.
 Gabolus. vid. *Licinius*.
 Gaetuli IV, 44.
 Gaetulicus. vid. *Lentulus*.
 Gaianarum expeditionum ludibrium H. IV, 15. cf. G. 37.
 Gaius Caesar. vid. *Caesar Caligula*.
 Galatae XV, 6.
 Galatia XIII, 35. cum Pamphylia sub eodem praeside H. II, 9.
 Ser. Galba orator D. 18. 25. accusatur a Catone Censorio III, 66.
 C. Galba Sulpicius consul III, 52. consularis a Tiberio provinciam sortiri prohibitus voluntario exitu cecidit VI, 46.
 Ser. Galba Sulpicius, eius frater, consul VI, 21. de eius imperio Tiberii praesagium VI, 26. fit princeps III, 55. sextae legionis auctoritate H. V, 16. iterum consul H. I, 1. 11. severus, parvus, crudelis, ingenio mobilis, ob senectam irrisui et fastidio est H. I, 5. 6. 7. 18. 35. Vitellium in inferiorem Germaniam mittit H. I, 9. de adoptando Caesare cogitat H. I, 12. militibus non fedit H. I, 14. eius oratio in adoptione Pisonis H. I, 15. caelestes minas contemnit H. I, 18. militibus nulla addita liberalitate, senatui incomperto sermone Pisonem commendat H. I, 18. 19. legatos in Germaniam mittit, donationes Neronis requirit H. I, 19. 20. Othonis consilia et conatus non sentit H. I, 21 — 26. sacrificanti haruspex Umbrius instantes insidias praedicat H. I, 27. inter sacrificium Othone in castra praetorianorum rapto frustra consultat, falso de Othonis caedenuncio deceptus in forum egreditur H. I, 28 — 35. 39. Othonis caedem improbat H. I, 35. in foro iuxta Curtii lacum irrumpentibus Othonianis a cohorte praetoria desertus occiditur et foede laniatur H. I, 39 — 41. II, 55. eius sepultura, origo, vita, mores H. I, 49. eius imagines in Germania saxis petitae et disruptae H. I, 55. Romae postea circa templa latae H. II, 55. et restitutae in municipiis III, 7. honores restituti H. IV, 40.
 Galbiana. vid. *legio septima*.
 Galbiani H. I, 51.
 Galeria Vitellii uxor Trachalum protegit H. II, 60. eius laus H. II, 64.
 Galerianus. vid. *Calpurnius*.
 Galerius Trachalus orator H. I, 90. II, 60.
 Galilaei in Iudaea XII, 54.
 Galla. vid. *Arria Sotia*.
 Gallia comata XI, 23. Lugdunensis H. I, 59. II, 59. Narbonensis II, 63. XII, 23. XIV, 57. XVI, 13. H. I, 48. 87. II, 15. 28. III, 41. 42. inde viri insignes XI, 24. pars Galliarum quae Rhenum accolit Iulio Vindici adversa et acerrima instigatrix adversum Galbianos H. I, 51. Galliae I, 36. 69. 71. II, 5. III, 40. VI, 11. XII, 39. XIII, 53. XIV, 46. H. I, 2. 51. 61. 63. II, 32. 57. 98. III, 2. 44. IV, 3. 12. 14. 17. 18. 24. 25. 32. 49. 54. 73. V, 19. G. 1. 37. validissima terrarum pars H. III, 53. obligatae dono civitatis Romanae H. I, 8. quarta parte tributorum a Galba remissa H. I, 51. Galliarum solum fecundissimum H. IV, 73. aditus H. I, 87. littus IV, 5. ora XI, 18. H. IV, 12. extrema H. IV, 28. equi II, 5. opes I, 47. census I, 31. 33. II, 6. XIV, 46. munificentia in legiones H. I, 71. direptio I, 36. spolia H. II, 29. nobilissima suboles liberalibus studiis Augustoduni operata III, 43. primores H. IV, 57. duces H. II, 94. assertor Mariccus H. II, 61. fides I, 34. XI, 24. imperium H. IV, 59. 75. in earum verba iurant legiones Romanae H. IV, 60. 76. 77. civitates in commune consultant, pacem libertati praeferunt H. IV, 67 — 69. Germanorum cupido in Gallias transcendendi H. IV, 73. G. 37.
 Gallica ripa I, 57. II, 6. ora H. IV, 12. gens G. 28. lingua G. 43. Galliae cohortes II, 17. H. I, 70. Gallicum mare A. 24. foedus H. IV, 77. Gallica incendia XV, 43.
 Gallio. vid. *Iunius*.
 Gallus. vid. *Aelius*. *Annius*. *Asinius*. *Caninius*. *Cestius*. *Crepereius*. *Di-*

- dus. Glitius. Herennius. Rubrius. Togonius. Vipstanus.*
- P. Gallus eques Rom. aqua atque igni prohibitus XVI, 12.
- Galli Romam ceperunt XI, 24. H. III, 72. IV, 54. olim validiores Germanis G. 28. glorias veteres memorant III, 45. a Germanis expulsi G. 2. trans Padum agentes H. III, 34. levissimus quisque occupare agros decumates G. 29. dites et imbelles III, 46. XI, 18. eorum corpora obnoxia H. II, 93. inertia G. 28. segnitia A. 11. studia A. 21. mores A. 11. fraus IV, 56. ob aeris alieni magnitudinem rebellionem coeptant et opprimuntur III, 40—47. dilectum et tributa aspernantur H. IV, 26. animos tollunt H. IV, 54. Romanam civitatem adepti XI, 23. H. I, 8. Galba iis quartam tributorum partem remisit H. I, 51. IV, 57. auxiliares II, 16. H. II, 68. IV, 31. A. 32. Gambrii G. 2.
- Gannascus Chattorum dux interficitur XI, 18. 19.
- Garamantes III, 74. gens indomita et latrocinii fecunda H. IV, 50. eorum rex IV, 23. legati IV, 26.
- Garutianus. vid. *Trebonius.*
- Gavius Silvanus tribunus cohortis praetoriae, socius coniurationis Pisonianae XV, 50. 60. absolutus sua manu cecidit XV, 71.
- Gelduba castrorum locus H. IV, 26. 32. 35. 58. capitur a Civile H. IV, 36.
- Gellius Publicola quaestor Silani et accusator III, 67.
- Geminus eques Rom. amicus Seiani damnatus VI, 20.
- Geminus. vid. *Atidius. Ducenius. Fufus. Rubellius. Viridius.* [V, 1.
- Gemini cognomento duo consules Gemina. vid. *legio XIII.*
- gemmae luxu vulgatae XV, 42.
- Gemoniae III, 14. VI, 4. 31. H. III, 74. 85.
- genialis torus XV, 37.
- genitalis dies XVI, 14. hora VI, 27. vis VI, 34.
- Gerelanus tribunus XV, 69.
- Germania I, 43. 47. II, 6. 46. 88. eius fines G. 1. informis, aspera G. 2. eius vocabulum G. 2. caelum II, 23. 24. G. 2. terrarum discrimina G. 5. metallorum inopia G. 5. suspecta A. 35. diu vincitur G. 37. exercitus in ea amissi G. 41. in eam novies missus Tiberius II, 26. penetratur IV, 44. e Germania falsus Domitiani triumphus A. 39.
- Germania inferior IV, 73. XI, 18. H. I, 52. 55. 61. II, 93. IV, 19. eius legatus III, 41. legiones I, 31. H. I, 9. vexilla H. I, 53. superior IV, 73. XII, 27. H. I, 12. 53. 61. eius exercitus H. I, 9. 50. legiones I, 31. VI, 36. H. I, 12. Germaniae I, 34. 46. 57. II, 26. 73. III, 46. XI, 19. H. I, 49. III, 70. IV, 17. 18. 54. A. 15. 24.
- Germanici cognomen Vitellio additum H. I, 62. II, 64. eius filio H. II, 59. III, 66.
- Germanicus Drusi filius a Tiberio adoptatus I, 3. 33. ab eo timetur I, 7. legionibus Germanicis imponitur I, 3. 31. in eum populi favor I, 7. 33. imperium a seditiosis militibus oblatum aversatur, seditionem compescit I, 35 sqq. Germaniam invadit I, 51. 56. imperatoris nomen auctore Tiberio accipit I, 58. ossa Varianarum legionum sepelit I, 62. Arminium cum exercitu sequitur I, 63. eius comitas in milites I, 71. Romae eius nomine gladiatores eduntur I, 71. classem contra Germanos parat II, 5. 6. decurrit in honorem Drusi patris II, 7. transgressus Visurgim militum in se animum explorat II, 12. 13. eius somnium II, 14. victoria in campo Idistaviso II, 16. 17. tropaea erigit II, 18. iterum vincit Arminium II, 19—22. cladem navalem patitur II, 23. 24. Marsos irrumpit II, 25. Romam revocatur invitatus II, 26. triumphum manente bello decretum agit I, 55. II, 41. consul designatus II, 42. Orienti praeponitur II, 43. Druso concors II, 44. Speitemplum dedicat II, 49. fovet Haterium Agrippam II, 51. iterum consul II, 53. III, 31. proficiscitur in Orientem, Athenis uno liectore utitur II, 53. 54. Pisonem, acerbum adversarium, in mari periclitantem servat II, 55. Armeniae regem imponit II, 56.

- acrius accensae offensiones inter ipsum et Pisonem II, 57. 58. Aegyptum adit Tiberio improbante II, 59—61. ovatio ei decernitur II, 64. morbo correptus Antiochiae credens venenum se a Pisone accepisse amicitiam ei renunciat, mandata amicis criminis ultione moritur ingenti omnium luctu II, 69—72. funus Antiochiae II, 73. III, 12. honores ei decreti II, 83. cineres ab Agrippina Romam vecti et Augusti tumulo illati II, 75. III, 1. 2. 4. eius laudes I, 33. II, 13. 43. 73. aequatur Alexandro Magno II, 73. eius sapientia II, 43. eloquentia II, 83. genus II, 43. liberi II, 41. 43. 71. III, 2. 12. 29. successor ab Augusto destinatus IV, 57. uxor. vid. *Agrippina*.
- Germanicus tumultus H. IV, 13. exercitus I, 22. H. I, 19. II, 23. IV, 32. 76. uterque H. I, 74. eius fides labat H. I, 26. fama per provincias H. II, 58. Germanica origo G. 28. A. 11. seditio H. I, 14. defectio H. I, 19. classis H. I, 58. clades H. IV, 12. Germanicae legiones I, 31. 46. praecipuum imperii robur IV, 5. earum vis famaque H. III, 1. Germanica hiberna H. II, 8. bella scripsit C. Plinius I, 69.
- Germanus I, 68. Germani indigenae G. 2. eorum lingua G. 43. 46. comae rutilae A. 11. corpora procera, imensa G. 4. A. 11. H. V, 14. 18. morbis obnoxia H. II, 93. aetatem haud facile ferunt H. II, 32. eorum feminae G. 7. 8. 17—19. H. V, 25. fatidiciae pleraeque habitae prodeabus G. 8. H. IV, 61. eorum dii G. 9. H. IV, 64. V, 17. regum et ducum potestas G. 2. 7. magistratum electio G. 12. consultatio mos G. 11. poenarum diversitas G. 12. domus G. 16. educatio liberorum G. 20. vestitus et matrimonium G. 17. 18. heredes G. 20. funera et sepultura G. 27. liberalitas G. 15. hospitalitas G. 21. vini intemperantia G. 23. nox epulis festa I, 50. compotationes G. 22. spectacula et ludendi temeritas G. 24. anni distributio G. 26. terrae et amnes II, 23. modica armenta IV, 72. nullae urbes G. 16. agricultura G. 26. servi G. 25. inertiam amant, oderunt quietem G. 15. 45. fides et virtus XIII, 54. G. 24. laeta bello gens H. IV, 16. ad armanati H. IV, 64. G. 14. periculorum avidi H. V, 19. dicta ducum sono armorum approbant H. V, 17. regis nomen invisum habent II, 44. eorum vetus libertas XI, 16. regno Arsacis acrior plurima Romanis damna intulit G. 37. eorum armatura II, 14. 21. H. V, 14. G. 6. equitatus G. 6. 32. fluminibus sueti, nandi periti H. II, 35. IV, 66. V, 14. vetus proeliandi mos II, 45. H. II, 22. signa in bellis imagines ferarum H. IV, 22. G. 7. eorum migrationes G. 28. transitus in Galliam H. IV, 73. G. 37. auxiliares Romanorum II, 16. IV, 33. H. I, 61. 70. II, 22. atrocissimum militum genus H. II, 32. custodes principum Romanorum I, 24. XIII, 18. XV, 58. cis Rhenum colentes I, 56. ad praedam famaque exciti H. IV, 21. non animo, sed genere pugnae et armorum vincuntur II, 21. irati ob tropaea a Germanico structa II, 19. cuncta ex libidine agunt, donis corrumpuntur H. IV, 76. G. 21. moti ad bellum H. III, 46. IV, 3. legatos ad Civilem mittunt H. IV, 17. prae iis Galli contempti III, 46. ab Agrippinensibus trucidantur H. IV, 79. a Ceriale fugantur H. V, 18. 21.
- Gessius Florus Iudaeae procurator, sub quo bellum ortum H. V, 10.
- Geta fugitivus H. II, 72.
- Geta. vid. *Lusius*.
- gladiatores eruptionem temptant XV, 46. e servitio Blaesi I, 22. 23. deforme auxilium, sed per civilia arma etiam severis ducibus usurpatum H. II, 11. 23. 34. 43. (36. 51.) in exercitu Vitellii H. III, 57. 76. gladiatores edere I, 76. edendis gladiatoribus numerus finitus XIII, 49. gladiatorum spectacula III, 31. IV, 62. XII, 57. XV, 32. Dolabellae sententia quotannis celebranda quaestorum pecunia XI, 22. ea edere vetantur magistratus aut procuratores provincias obtinentes XIII, 31. histrionalis favor, gla-

- diatorum equorumque studia urbis propria et pecularia vitia paene in utero matris concipi videntur D. 29.
- gladiatorium munus edere XV, 34. prohibetur cuiminor quadringentorum milium res IV, 63. gladiatoria sagina H. II, 88.
- gladiaturae destinati e servitiis apud Gallos III, 43.
- gladii Britannorum A. 36. Sarmatarum H. I, 79. Germanorum G. 6. Romanorum II, 14. H. III, 29. gladios condere H. IV, 66.
- glandes missiles H. V, 17. [G. 45.
- glesum Germani succinum vocant Glitius Gallus ab amico Quintiano coniurationis accusatus, non convictus in exilium agitur XV, 56. 71.
- Gorneae castellum in Armenia XII, 45.
- Gotarzes Artabani frater XI, 8. regno Parthorum potitur XI, 10. adversus eum Parthi Meherdatem regem expetunt XII, 10. quo vieto ipse morbo obiit XII, 13. 14.
- Gotini Germaniae populus G. 43.
- Gotones Germaniae populus II, 62.
- Gracchus. vid. *Sempronius*. [G. 43.
- Gracchus praetor VI, 22.
- C. Gracchus IV, 13. VI, 44.
- C. Gracchus orator D. 18. 26.
- Gracchi olim turbatores plebis III, 27. eorum eloquentia et leges D. 40.
- Gracilis. vid. *Aelius*.
- Graecia II. 60. IV, 55. in Graecia ludicras artes exercere honestum Graecinus. vid. *Iulius*. [D. 10.
- Graeculae ancillae D. 29.
- graecus versus IV, 52. graeca adlatio II, 53. VI, 24. comitas A. 4. facilitas XIV, 47. doctrina XV, 45. litteratura XI, 13. graecum genus XIV, 59. certamen XIV, 20. graeca certamina XIV, 21. graeci amictus II, 59. XIV, 21. graecae civitates IV, 14. urbes III, 60. litterae G. 3.
- Graeci II, 2. IV, 58. 67. litteras a Phoenicibus didicerunt XI, 14. sua tantum mirantur II, 88. Graecorum genus laetum antiquitatis H. II, 4. desidia, licentia H. III, 47. annales II, 88. animi prompti ad nova et mira V, 10.
- Graius mons H. IV, 68. Graiae Alpes H. II, 66. Graii D. 15.
- grammatica D. 30. 31.
- Granius accusator Calpurnii Pisonis IV, 21.
- Granius Marcellus praetor Bithyniae maiestatis postulatus absoluitur I, 74.
- Granius Marcius senator VI, 44.
- Graptus Neronis libertus XIII, 47.
- grates actae diis ob caedes XIV, 64. XV, 71. 74. grates agere principi III, 18. IV, 15. XII, 37. consuetudine servitii H. II, 71. A. 42. is finis omnium eum dominante sermonum XIV, 56. praesidibus grates agere vetitum XV, 20.
- gratiam aut fastus ianitorum petiti IV, 74.
- Gratianus. vid. *Tarius*.
- Gratilla. vid. *Verulana*.
- Gratus. vid. *Iulius. Munatius*.
- Graupius mons Britanniae A. 29.
- gregarius eques H. III, 51. miles H. I, 36. 46. 57. V, 1.
- Grinnes castra a Classico oppugnata H. V, 20. 21.
- Griphus. vid. *Plotius*.
- gubernatores XV, 46.
- Gugerni Germaniae populus H. IV, 15. 26. V, 16. 18.
- Gyarus insula III, 68. immitis et deserta III, 69. aquae egena IV, 30.
- gymnasium a Nerone dedicatur XIV, 47. ictu fulminis conflagrat XV, 22. degenerat iuventus gymnasia et otia et turpes amores exercendo XIV, 20.
- Hadria H. III, 12. 42. mare Hadriae XV, 34.
- Hadriaticum mare II, 53.
- Haemus Thraciae mons III, 38. IV, 51. H. II, 85.
- Halicarnasii IV, 55.
- Halotus Claudii spado XII, 66.
- Halus oppidum Parthorum VI, 47.
- Hammonis oraculum H. V, 3. 4.
- Hannibal H. III, 34. IV, 13.
- Harii Germaniae populus G. 43.
- haruspices XIII, 24. XV, 47. H. II, 3. 78. IV, 53. haruspicum collegium XI, 15.
- hasta inter dona militaria III, 21.
- hastae ardentes H. IV, 23. hasta

- (in venditione) III, 31. H. I, 20. ius hastae adversus inopes inclementer auget aerarii quaestor XIII, 28.
- Q. Haterius offendit Tiberium et Augustae precibus protegitur I, 13. consularis in luxum civitatis dicit II, 33. eius senis adulatio III, 57. familia senatoria, eloquentia, ingenii monumenta, mors IV, 61.
- D. Haterius Agrippa trib. plebis intercedit senatus consulto I, 77. Germanici propinquus praetor subrogatur contra legem II, 51. consul designatus III, 49. 51. consul III, 52. inlustribus viris perniciem meditatur VI, 10.
- Q. Haterius Antoninus consul XII, 58. annuam ei pecuniam Nero statuit XIII, 34.
- Hebraeae terrae H. V, 2.
- Heliopolis VI, 34.
- Helius libertus XIII, 1.
- Hellusii G. 46. [42.]
- Helvecones, Lygiorum civitas G. Helvetii Gallica gens H. I, 67. G. 28. a Caecina diripiuntur et caeduntur H. I, 67. 68. eorum legati salutem civitati suae impetrant H. I, 69. 70.
- Helvidius Priscus legionis legatus in Armenia moderatione res turbidas componit XII, 49. tribunus plebis inculsat aerarii quaestorem ius hastae adversus inopes inclementer augmentem XIII, 28. gener Thraseae Italia depulsus XVI, 28. 33. adest Thraseae morienti XVI, 35. redit ab exilio sub Galba, Marcelli Eprii, delatoris Thraseae, accusationem suscipit, dein omittit H. IV, 6. praetor designatus in senatu censet contra Vitellii studium impune H. II, 91. sub Vespasiano magnae offensae et magnae gloriae initium H. IV, 4. eius iurgium cum Eprio Marcello de legatis ad Vespasianum mittendis H. IV, 6—8. in paupertate publica senatus arbitrio agendum censet, item Capitolium publice restituendum adiuvante Vespasiano H. IV, 9. iterum accusat Eprium Marcellum, adversantibus Domitiano et Muciano et senatu absistit H. IV, 43sq. D. 5. praetor Capitolii aream lustrat, fundamenta ponit H. IV, 53. laudatus ab Herennio Senecione A. 2. eius origo et ingenium H. IV, 5. 6.
- Helvidius, eius filius, e senatu in carcerem ductus A. 45.
- Helvius Rufus miles III, 21.
- Heniochi II, 68.
- Herculeius trierarchus XIV, 8.
- Hercules deum numero additus IV, 38. Peloponnesi divisio inter Herculis posteros IV, 43. Lydia potitus III, 61. apud Aegyptios celeber II, 60. apud montem Sanbulon venari creditur XII, 13. apud Germanos virorum fortium primus habetur G. 2. (9.) ei silva sacra II, 12. eius columnae G. 34. Herculis Monoeci portus H. III, 42. Herculis magna ara XII, 24. cum fano ei praesenti ab Arcade Euandro sacrata sub Nerone exusta XV, 41.
- Hercynia silva G. 28. Hercynius saltus G. 30. Hercyniae latebris defensens Maroboduus II, 45.
- Herennius Gallus legionis I legatus Bonnam obtinens damnum accipit a Batavis H. IV, 19. 20. Vocolae in partem curarum additus H. IV, 26. a militibus verberatus invidiam in Hordeonium vertit H. IV, 27. vinciri eum iubet Classicus H. IV, 59. occidi apud Treveros iubent Valentinus ac Tutor H. IV, 70. 77.
- Herennius Senecio Helvidium Priscum laudavit A. 2. ideo occisus A. 45.
- heres tabulis prioribus scriptus II, 48. heres Caesar ex parte nuncupatus II, 48. XIV, 31. XVI, 11. 17. A. 43.
- Hermagorae libri aridissimi D. 19. Herminones G. 2. [57. G. 41.]
- Hermunduri II, 63. XII, 29. 30. XIII,
- Herodes Iudaeorum rex H. V, 9.
- Hiberiae regnum modicum XII, 44.
- Hibernia insula XII, 35. A. 24.
- Hiberus rex IV, 5. Mithridates VI, 38. Hiberi Armeniam inrumpunt et retinent VI, 39—42. ferunt se Thessalis ortos VI, 40. bellum cum Armeniis gerunt XII, 44—

51. Hiberis immissis Mardos vassat Corbulo XIV, 23. Hiberi veteres ex Hispania in Britanniam traiecerunt A. 11.
- Hiero Tiridaten prodiit VI, 48. 49.
- Hierocaesaria civitas II, 47.
- Hierocaesarienses III, 62.
- Hierosolyma caput Iudaeorum a Tito obsidetur H. II, 4. 10. V, 1. 2. 8. 9. 10—13.
- Hierosolymus H. V, 2.
- Hilarius Vitellii libertus H. II, 65.
- Hirtius consul occisus I, 10. D. 17.
- Hispanienses H. I, 78.
- Hispania contra Britanniam posita A. 11. angusto freto ab Africa dirempta H. II, 58. avare habita a Pisone III, 13. citerior IV, 45. H. I, 49. IV, 39. ulterior IV, 13. Tiberio templum extruit IV, 37. Hispaniae I, 71. III, 44. H. I, 62. II, 97. III, 2. 70. IV, 3. G. 37. tribus legionibus habentur IV, 5. armis non redundant H. II, 32. earum possessio temptata H. II, 65. adversae Vitellio H. III, 13. eo missi nuntii H. III, 35. validissima terrarum pars H. III, 53. Hispaniarum ditissimus Sex. Marius auras possidens VI, 25.
- Hispanica. vid. *legio VI et X*.
- Hispaniensis exercitus I, 3.
- Hispanus quidam agrestis praetore caeso caput saxo adfixit IV, 45.
- Hispani templum Augusto strunt I, 78. Hispana legio H. I, 6.
- Hispo Romanus delatorum princeps et exemplum I, 74.
- Hister. vid. *Palpellius*.
- Histria H. II, 72.
- histriones a Tuscis acciti XIV, 21. verberum immunes I, 77. Italia pelluntur IV, 14. XIII, 25. eorum immodestia IV, 14. fautores I, 77. XIII, 25. 28. D. 14.
- histrionalis favor D. 29. histrionales modi D. 26. histrionale studium I, 16.
- Homerus H. V, 2. D. 12. [III, 48.
- Homonadenses Ciliciae populus hora genitalis VI, 27.
- Horatius D. 20. a quibusdam Lucilio postpositus D. 23.
- Horatius Pulvillus Capitolium dedicavit H. III, 72.
- Hordeonius Flaccus legatus Germaniae superioris, socordia innotens H. I, 9. 52. 54. 56. II, 97. IV, 19. ripae Rheni a Vitellio praepositus H. II, 57. Civilem monet ut avertat Vitellii auxilia H. IV, 13. V, 26. primos Civilis conatus per dissimulationem alit H. IV, 18. Batavorum cohortes desciscentes non opprimit H. IV, 19. invalidus corpore invisus militibus summam rerum Voculae permittere cogitur H. IV, 24. 25. iterata seditione vinctus exsolvitur a Vocula H. IV, 27. milites Vespasiani sacramento adigit H. IV, 31. interficitur H. IV, 36. 77. post eadem coniuratio Civilis erumpit H. IV, 55.
- Hormus Vespasiani libertus H. III, 12. eius culpa in Cremonae excidio, vita foeda H. III, 28. equestri dignitate donatur H. IV, 39.
- M. Hortalus Hortensii nepos II, 37.
- Q. Hortensius orator II, 37. eius nepos et pronepotes pauperrimi II, 38. Hortensius Ciceronis D. 16.
- horti Luculliani XI, 1. 32. 37. populo a Caesare legati II, 41. Maecenatis XV, 39. Neronis *ib.* Sallustiani XIII, 47. H. III, 82. Serviliani XV, 55. H. III, 38.
- hospitale donum XIV, 24. hospitales mensae II, 65. dii XV, 52.
- hospitium et hospites apud Germanos G. 21.
- hostiae gravidae XV, 47. humanae G. 9. 39. Paphiae Veneris H. II, 3. hostiae fuga XV, 7.
- Hostilia Veronensium vicus H. II, 100. III, 9. 14. 21. 40.
- Hostilius. vid. *Tullus*.
- Hypaepeni IV, 55.
- Hyperides D. 12. 16. 25.
- Hyrcania XI, 9. XIII, 37.
- Hyrcanum bellum XIV, 25. Hyrcani VI, 49. XIV, 25. Scytharum vicini VI, 42. gens valida XV, 1. Gotarzen iuvant XI, 8.
- Hyrcani Macedones II, 47.
- iambi D. 10.
- Ianiculum H. III, 51.
- ianitores XV, 55. ianitorum fastus perpeti IV, 74. libertis ac ianito-

- ribus Seiani notescere pro magnifico accipiebatur VI, 14.
 Iano templum apud forum olitorium C. Duillius struxit II, 49.
 Iaso VI, 40.
 Iazyges Sarmatae XII, 29. H. III, 5.
 Icelus Galbae libertus anulis donatus Marcianus appellatur H. I, 13. Laconem in Vinium stimulat H. I, 33. eius rapinae H. I, 37. II, 95. occiditur H. I, 46. Iceli H. II, 95.
 Iceni Britanniae populus XII, 31. 32. eorum rex XIV, 31.
 Ida Cretae mons H. V, 2. [V, 4. Idaeus H. V, 2. pulsi cum Saturno H. I, 16. Idistavo nomen campo, in quo Arminius cum Germanico conflixit II, 16. [G. 12.
 ignavorum poena apud Germanos ignis caelestis XII, 64. H. V, 7. nubium subitus H. V, 13. ignes terra editi XIII, 57. ignis urbem adficit III, 72. IV, 64. VI, 51. XV, 38—44. naves Tiberi subvectas XV, 18. subsidia reprimendis ignibus in propatulo quisque habere iubetur XV, 43. ignis missilis H. II, 21. purus H. II, 3. [solvuntur XII, 58.
 Ilienses IV, 55. publicis muneribus Ilium II, 54. VI, 18.
 Illyricum I, 5. 46. 52. II, 44. III, 7. 11. 34. XV, 26. H. I, 2. 9. 76. II, 85. 86. IV, 3. Illyrica ora II, 53. Illyricae legiones XVI, 13.
 imagines in funeribus praelatae II, 32. 73. III, 76. IV, 9. deum H. V, 5. Claudiorum II, 43. Iuliorum III, 5. Hortensii II, 37. Caesaris III, 36. Drusi I, 43. Libonis II, 32. Poppaeae XIV, 61. Neronis XIV, 12. Galbae H. I, 41. 55. H. II, 67. III, 7. Vitellii direptae H. III, 13. imperatorum revulsae H. IV, 62. triumphales XV, 72.
 impedimenta legionum XIII, 40. H. IV, 35. impedimentorum longum agmen II, 5.
 imperator salutatus Blaesus ultimus privatorum III, 74. Tiberius ob res a Germanico gestas II, 18. Nero ob res Corbulonis XIII, 41. imperatoris nomen ab Augusto semel atque vicies partum I, 9. concessum Tiberio Neroni et Claudio Druso I, 3. Germanico I, 58. Druso adsequendum II, 26. imperator signum dat praetoriis cohortibus I, 7. exercitibus consulit VI, 9. XIII, 4. imperatorem miles in forum, miles in curiam comitatur I, 7. vid. *cohors*. eius coniugi et matri excubiae militares additae XIII, 18. imperator populus III, 6.
 imperatorium II, 11. nomen I, 3. II, 26. imperatoria maiestas I, 46. V, 5. virtus ducis boni A. 39. brevitates H. I, 18.
 imperium maius solito Germanico datum II, 43. imperium Romanum ad rubrum mare patescit II, 61. consilium imperii intra terminos coercendi dedit Augustus I, 11. Tiberius proferendi imperii incuriosus IV, 32. magnitudo populi R. ultra Rhenum protulit imperii reverentiam G. 39. more prisco iis, qui protulere imperium, etiam terminos urbis propagare datur XII, 23. neque Tiberii neque senatus in eo cura, an imperii extrema dehonestarentur IV, 74. immensum imperii corpus stare ac librari sine rectore non potest H. I, 16. imperium duo manipulares transtulerunt H. I, 12.
 impietatis in principem defertur Albucilla VI, 53.
 impudicitia magnorum reip. malorum initium fecit XIII, 45.
 index idem et testis IV, 28. III, 10. coniurationis VI, 53. indicibus impunitas data VI, 9. 13. XV, 71. honor habitus XVI, 14.
 indicium profiteri VI, 9. deferre, offerre II, 28. XI, 35. IV, 31. XV, 54. 71. aspernari III, 41.
 Indus. vid. *Iulius*.
 inertia pro sapientia fuit Neronis temporibus A. 6. inertiae dulcedo subit animos A. 3. inertia Germano-Ingaevones G. 2. [norum G. 15. 45. Inguiomerus Arminii patruus I, 60. vulneratur I, 68. a Germanico fugatur II, 17. tota acie volitat II, 21. ad Maroboduum transfugit II, 45. 46.
 Insteius centurio a Vologese accepit obsides missus ab Ummidio XIII, 9. Insteius Capito castro-

- rum praefectus a Corbulone iussus castella Armeniorum excindere XIII, 39.
- Insubres XI, 23.
- insulae urbis partes VI, 51. XV, 41. 43. H. I, 86.
- Intemelii Liguriae pars A. 7. cf. H. II, 13.
- Interamna H. II, 64. III, 61. 63.
- Interamnates I, 79.
- intercessio tribunica XIV, 48. I, 77. VI, 53. XVI, 26. H. IV, 9.
- Ioannes dux Iudaeorum H. V, 12.
- Ionium mare II, 53.
- Iordanes fluvius H. V, 6.
- ira dei H. IV, 26. deum I, 39. IV, 1. XIII, 17. XIV, 22. numinum XVI, 16. caelestis I, 30. H. IV, 54. Iovis III, 61. [62.]
- Isaurici (P. Servilius Isauricus) III, Isis H. V, 2. eius templum H. IV, 84. ei Suebi sacrificant G. 9.
- Istaevones G. 2.
- Isthmi angustiae VI, 5.
- Italia I, 34. 47. 71. 79. II, 40. 50. 63. 85. III, 28. 31. IV, 55. XI, 24. G. 2. 37. D. 28. H. I, 2. 9. 61. 62. 70. 84. II, 6. 17. 20. 27. III, 4. 5. 9. 34. 53. aegra XI, 23. afflicta H. I, 2. II, 56. pervastata XV, 45. capta H. III, 49. stipendiaria XI, 22. inops III, 40. externae opis indiga III, 54. II, 59. olim longinquas in provincias commeatus portavit XII, 43. eius campi fecundissimi I, 79. latus florentissimum H. II, 17. pars latissima H. I, 70. transpadana H. II, 32. Spartacus inultam Italiam urens III, 75. Italiae conventus II, 35. consensus I, 34. H. III, 34. Italia severa et antiqui moris XVI, 5. Italia interdicere II, 50. XIV, 41. arcere XVI, 35. depulsi XVI, 33. XII, 8. VI, 9.
- Italicum bellum III, 27. Italica. vid. *legio*. Italica oppida III, 71.
- Italicus rex Sueborum Vespasiano auxilio venit H. III, 5. 21.
- Italicus, Flavi filius, Cheruscorum rex XI, 16. pulsus ac restitutus XI, 17.
- Italicus. vid. *Silius*.
- C. Itius, cui Syriae executio a Nerone permissa XV, 25.
- Ituraei Syriae adduntur XII, 23.
- Iturius Silanae cliens Agrippinam accusat XIII, 19. relegatur XIII, 22. poena exsolvitur XIV, 12.
- Iuba Maurorum rex IV, 5. Iubae filius Ptolemaeus IV, 23. 26. Albinus Iubae nomen usurpat H. II, 58.
- Iudaea H. IV, 3. V, 6 sqq. provincia facta H. V, 9. tributum diminutionem orat II, 42. origo Christianorum XV, 44. in verba Vitellii iurat H. II, 73. caput Caesarea II, 79. in Iudaea auditi saepius Caesares quam inspecti H. II, 6. Iudaeae pars magna vicis dispergitur H. V, 8. despectissima pars servientium H. V, 8. ei praest Vespasianus H. II, 1. perdomandae delectus Titus H. V, 1.
- Iudaei provinciae Syriae additi XII, 23. ius muniendi emunt H. V, 12. primum a Pompeio domiti H. V, 9. speciem motus praebent XII, 54. eorum origo et mores H. V, 2. 4. reges H. V, 8. superstitionis pervicacia H. II, 4. sue abstinent H. V, 4. mente sola unumque numen intellegunt H. V, 5. eorum adversus omnes alios hostile odium *ib.* corpora salubria et ferentia laborum H. V, 6. multitudo H. V, 13. pace parta soli non cedunt H. V, 10. pugnant cum Tito, intra moenia pelluntur H. V, 11. bellum inter eos concordiam parit H. V, 12. prodigiis non territi nec adversis fracti aggeribus vineisque a Tito oppugnantur H. V, 13.
- Iudaicum bellum H. I, 10. II, 4. mare H. V, 7. Iudaicus panis H. V, 4. exercitus H. I, 76. II, 79. 81. Iudaeica victoria H. II, 78. Iudaica sacra II, 85.
- Iudas dux Iudaeorum H. V, 2.
- iudicandi munere funguntur decuriae equitum XIV, 20.
- iudicia senatui tradita equites recuperant XI, 22. Serviliae leges senatui reddunt XII, 60.
- iugum Samnitum subiimus XI, 24. subiugum missae legiones XV, 45.
- Iulia familia I, 8. VI, 57. gens II, 41. 83. XV, 23. Iuliae gentis origo Aeneas II, 58. IV, 9. sacerdotium H. II, 95. lex Iulia II, 50. IV, 42. Iuliae leges XV, 20. rogationes III,

25. Alpes H. III, 8. Iuliae (kalendae) H. I, 77. idus II, 83.
 (Iulia) divi Iulii unica filia III, 6.
 Iulia Augusta, Augusti uxor. vid. *Livia*.
 Iulia Augusti filia, uxor Tiberii VI, 57. adultera IV, 44. impudica III, 24. obit I, 53.
 Iulia Augusti neptis impudica III, 24. moritur IV, 71.
 Iulia. vid. *Agrippina*.
 Iulia Germanici filia nascitur II, 54. M. Vinicio nubit VI, 21. adulterii cum Seneca commissi incusata a Claudio pulsa XIII, 42. XIV, 63.
 Iulia Drusi filia Neroni nubit III, 29. eum prodit IV, 60. Nerone mortuo Rubellio Blando nubit VI, 33. dolo Messalinae interfecta XIII, 32. 43.
 Iulia Procilla Agricolae mater A. 4. ab Othonis militibus occisa A. 7.
 Iulianae partes I, 2.
 Iulianus. vid. *Claudius Tettius*.
 Iulii V, 1. H. II, 48. Alba acciti XI, 24. Iuliorum imagines III, 5. tumulus XVI, 6. domus finita H. I, 16.
 Iulius Caesar dictator, divus Iulius I, 1. eius educatio D. 28. uno et vicesimo anno Dolabellam accusavit D. 34. per Gallias bellanti dicitur ei Iulii Sabini proavia adulterio placuisse H. IV, 55. apud Alesiam obsessus XI, 23. primus Romanorum cum exercitu Britanniam ingressus A. 13. D. 17. pulsus a Britannis XII, 34. recessit A. 15. Germanos non impune perculit G. 37. amissa unica filia tristitiam abstrusit III, 6. Pompeium evertit H. III, 66. seditionem exercitus uno verbo compescuit Quirites vocando I, 42. Caesar et Cato fuerunt in ore vulgi XVI, 22. Ciceronis libro de Catone rescripta oratione respondit IV, 34. Lacedaemoniis templum Dianae Limnathidis adiudicat IV, 43. asylum Aphrodisiensium decreto confirmat III, 62. patricios creavit XI, 25. legem tulit de modo credendi VI, 22. populo R. hortos legavit II, 41. repentina vi oppressus est H. III, 68. funus eius nimis populi studiis turbatum I, 8. eius villa XIV, 9. aedes H. I, 42. statua H. I, 86. summis oratoribus aemulus XIII, 3. propter magnitudinem cogitationum et occupationes rerum minus in eloquentia effecit quam divinum eius ingenium postulabat D. 21. antepositur et prioribus etsequentibus, splendidior aequalibus D. 25. eius oratio in Dolabellam D. 34. pro Decio Samnite D. 21. de Gallorum rebus summus auctor G. 28.
 Iulius Africanus e Santonis ob Seiani amicitiam damnatus VI, 13.
 Iulius Agrestis centurio H. III, 54.
 Iulius. vid. *Agricola*.
 Iulius Agrippa ob coniurationem Pisonis in insulam maris Aegaci depulsus XV, 71.
 Iulius Alpinus e principibus Helvetiorum H. I, 68.
 Iulius Altinus ob coniurationem Pisonis in insulam depulsus XV, 71.
 Iulius Aquila eques Rom. Mithridatem Bosporanum ad deditiorem compellit prope ad Tanain progressus XII, 15—17. ei praetoria insignia decernuntur XII, 21.
 Iulius Asiaticus, cuius vitam Iulius Secundus composuit D. 14.
 Iulius Atticus speculator H. I, 35.
 Iulius Augurinus eques Rom. coniurationis Pisonianae socius XV, 50.
 Iulius Auspex e primoribus Remorum, Galliarum civitatibus pacis auctor H. IV, 69.
 Iulius Breganticus in Batavis genitus alae praefectus tradit se Caecinae H. II, 22. Civili avunculo invisus infensusque, alae singularem praefectus in Vespasiani partibus H. IV, 70. pro Romanis pugnans interficitur H. V, 21.
 Iulius Burdo Germanicae classis praefectus H. I, 68.
 Iulius Calenus Aedius tribunus Vitellianus, nuntius cladis Vitellianorum in Galliam missus H. III, 35.
 Iulius Carus legionarius miles T. Vinium interfecit H. I, 42.
 Iulius Celsus urbanae cohortis tribunus suam ipse cervicem perfregit VI, 15. 20.

- Iulius Civilis praepotens inter Batavos, regia stirpe, a Fonteio Capitone vinctus ad Neronem missus, a Galba absolutus H. IV, 13. post Capitonis caedem supplicium eius militibus flagitantibus servatur a Vitellio H. I, 59. IV, 13. 32. ingenio solers studium Flavianarum partium seditioni praetendit, iussus a Primo Antonio et Hordeonio Flacco Vitellianos Italia arcere per tumultum H. IV, 13. V, 26. Batavis, Canninefatibus, Frisiis ascitis pellit Romanos Batavorum insula, classem, castra expugnat, cohortes delet H. IV, 14—17. Munium Lupercum vincit ala Batavorum ad eum transfugiente H. IV, 18. veteranis Batavorum et Canninefatium cohortibus ad eum profectis iusti exercitus ductor obsidet Vetera H. IV, 19—23. firmatus Germanorum et Gallorum societate Ubios contundit, legionum castra frustra oppugnat H. IV, 24—30. vitio Voculae duabus victoriis non usi Vetera obsidere perstat, Geldubam capit, fundit Voculae exercitum discordantem H. IV, 32—37. post Hordeonii Flacci caedem aperte in populum R. ruit, coniuratione obstringit Classicum et alios auxilium duces H. IV, 54—56. Vocula caeso ut exercitus eius pro imperio Galliarum iuravit, legiones apud Vetera obsessas eodem iuramento adigit, castra comburit, milites caedi patitur, voti potitus propexum crinem deponit, ipse cum Batavis se in verba Galliarum non adigit H. IV, 57—61. augetur Agrippinensium societate, Claudium Labeonem Tungrorum copiis nudatum fugat H. IV, 63—66. adventu Cerialis Gallis arma deponentibus aut pulsus cum Tutore et Classico Cerialem subito invadit, victus castra amittit H. IV, 70—78. dolo Agrippinensium deleta eius cohorte flagrantissima firmatur aliis Romanorum damnis H. IV, 79. apud Vetera cum Ceriali configit prospera fortuna, dein proditione circumventus vincitur H. V, 14—18. Chaucorum auxiliis firmatus cum Classico et Tutore praesidia Romanorum invadit, pulsus Rhenum tranat H. V, 19—21. acie navali ostentata ultra Rhenum concedit H. V, 23. illectus venia a Ceriali promissa legionibus parcit et deditionem facit H. V, 24—26.
- Iulius Classicianus in Britannia bonum publicum privatis simulatibus impedit XIV, 38.
- Iulius Classicus Treverorum alae praefectus H. II, 14. opulentus et regio genere a Romanis desciscit H. IV, 55. 57. Vocula interfecto Romani imperii insignia sumit H. IV, 59. segnis in bello gerendo H. IV, 70. Cerialis equites fundit H. IV, 79. Rhenum transit H. V, 19. 20. 21.
- Iulius Clemens centurio I, 23. 26. 28.
- Iulius Cordus Aquitaniam in verba Othonis adigit H. I, 76.
- Iulius Densus equester XIII, 10.
- Iulius Florus Trevir III, 40. 42.
- Iulius Frontinus praetor urbanus senatum vocat, praeturam eiurat, quam capit Domitianus H. IV, 39. Britanniae legatus, vir magnus, quantum licebat A. 17.
- Iulius Fronto vigilum tribunus H. I, 20. II, 26.
- Iulius Graecinus Agricolae pater A. 4. [ctus H. II, 26.
- Iulius Gratus castrorum praefectus Indus Trevir III, 42.
- Iulius Mansuetus ex Hispania miles patrem in acie occidit H. III, 25.
- Iulius Marinus e vetustissimis familiarium Tiberii mori coactus VI, 16.
- Iulius Martialis tribunus H. I, 28. 82.
- Iulius Maximus H. IV, 33.
- Iulius Montanus senatorii ordinis mori adactus XIII, 25.
- Iulius Paulus Batavus H. IV, 13. 32.
- Iulius Pelignus Cappadociae procurator XII, 49.
- Iulius Placidus tribunus H. III, 85.
- Iulius Pollio tribunus XIII, 15.
- Iulius Postumus Augustae intimus IV, 12.

- Iulius Priscus centurio praetoriis cohortibus a Vitellio praefectus H. II, 92. ad obsidendum Apeninum missus H. III, 55. desertis castris ad Vitellium regreditur H. III, 61. se ipse interficit H. IV, 11.
 Iulius Sabinus Lingonus a divo Iulio stirpem ducens desciscit a Romanis H. IV, 55. Caesarem se salutare iubet H. IV, 67. novem annos latet *ib.*
 Iulius Sacrovir Aedius rebellis III, 40. 44. fugit III, 46. IV, 18. uno proelio victus H. IV, 57.
 Iulius Secundus orator D. 2. 3. 5. 9. 14. 15. 16. 33.
 Iulius Tutor Trevir ripae Rheni a Vitellio praefectus desciscit a Romanis H. IV, 55. 57. Agrippinenses in verba Galliarum adigit H. IV, 59. non claudit Alpes, apud Bingium proditus fususque Treviros in arma retrahit H. IV, 70. 71. iunctus cum Civile et Classico proelium maturandum censet H. IV, 76. vincitur a Ceriale H. IV, 78. cum iisdem Rhenum transit, praesidia Rom. invadit, a Ceriale fugatur H. V, 19—21.
 Iulius Valentinus Trevir, acerrinus belli instigator, vaecordi facundia potens H. IV, 68—70. Rigodulum occupat, a Ceriale victus capitur H. IV, 71. captam patriam pro solatio mortis habet H. IV, 85.
 Iulius Vindex XV, 74. caesus cum copiis H. I, 51. uno proelio H. IV, 57. eius coepta H. I, 6. 8. 51. IV, 17.
 Iulus. *vid. Antonius.*
 Iuncus Vergilianus senator supplicio affectus XI, 35.
 Iunia familia III, 24. 69. XV, 35.
 Iunia M. Bruti soror, C. Cassii uxor, moritur III, 76.
 Iunia Calvina L. Silani soror XII, 4. Italia pellitur XII, 8. revocatur XIV, 12.
 Iunia Silana C. Silii uxor a Messalina matrimonio exturbatur XI, 12. XIII, 19. Agrippinae accusatores subornat XIII, 19. sterilis XIII, 21. in exilium agitur XIII, 22. moritur XIV, 12.
 Iunia Torquata Silani soror priscae sanctimoniae virgo III, 69.
 Iuniorum cuneus qui dicebatur, eum Germanici cuneum ordo equester appellavit II, 83.
 Iunii H. III, 38.
 Iunius mensis XVI, 12.
 Iunius quidam infernas umbras carminibus elicere creditur II, 28.
 Iunius senator IV, 64.
 Iunius Blaesus Pannoniae legatus I, 16. milites tumultuantes increpat I, 18. nonnullos punit I, 21. in crescente seditione paene interfectus I, 22. 23. Seiani avunculus proconsule mittitur in Africam III, 35. provincia ei prorogatur III, 58. triumphus insignibus attollitur Seiani gratia III, 72. rebus adversus Tacfarinatem bene gestis ab exercitu imperator salutatur, ultimus ex privatis III, 73. 74. in mortuum Tiberius multa foedaeque incusavit VI, 2.
 Iunius Blaesus, eius filius, tribunus sub patre in Pannonia, a militibus bis ad Tiberium mittitur I, 19. 29. in Africa sub patre propriam manum ducit III, 74. voluntario exitu cecidit volente Tiberio VI, 46.
 Iunius Blaesus, eius frater, pariter periit VI, 46.
 Iunius Blaesus Lugdunensis Galliae rector accedit partibus Vitellii H. I, 59. circumdat Vitellio principalem paratum, ingratus eo ipso H. II, 59. veneno necatur a Vitellio innocens H. III, 38. 39.
 Iunius Cilo Ponti procurator XII, 21.
 Iunius Gallio ob meditatam adulationem curia et Italia exigitur, deinde domibus magistratum custoditur VI, 9. eius tinnitus D. 26.
 Iunius Gallio, eius filius adoptatus XV, 73.
 Iunius Lupus senator Vitellii accusator punitur XII, 42.
 Iunius Marullus consul designatus XIV, 48.
 Iunius Mauricus senator H. IV, 40. sub Domitiano in exilium pulsus A. 45.
 Iunius Otho praetor Seiani gratia provectus III, 66. [plebei VI, 53.
 Iunius Otho, eius filius, tribunus Iunius Rusticus V, 4.

- D. Iunius Silanus neptis Augusti adulter III, 24.
- M. Iunius Silanus consul, eius frater nobilitate et eloquentia insignis II, 59. III, 24. eius adulatio III, 57. VI, 8. filiam Claudiam C. Caesar coniugio accepit VI, 26. metuit eum C. Caesar Africam obtinentem H. IV, 48. accusari eum vult a Iulio Graecino A. 4.
- C. Iunius Silanus proconsul Asiae repetundarum et maiestatis accusatus in Cythnum insulam relegatur III, 66—69. eius soror Torquata III, 69. materna bona filio concessa III, 68.
- Appius Iunius Silanus, eius fortasse filius, consul IV, 68. maiestatis postulat VI, 15. eius caedis molitor Narcissus XI, 29.
- L. Iunius Silanus, eius filius, Augusti abnepos triumphalia adeptus, sponsus Octaviae, Claudii filiae; in eum necem molitur Agrippina XII, 3. a Vitellio censore senatu movetur, praeturam eiurare cogitur XII, 4. mortem sibi consciscit die nuptiarum Claudii et Agrippinae XII, 8.
- M. Iunius Silanus, eius frater, Asiae proconsul, segnis, a C. Caesare despectus veneno ab Agrippina necatus XIII, 1.
- D. Iunius Silanus Torquatus, eius frater, consul XII, 58. a Nerone mori adigitur XV, 35.
- L. Iunius Silanus, cuius Torquatus patruus, educatus apud C. Cassium, timetur a Pisone XV, 52. Neronis fraude damnatus in exilio occiditur XVI, 7—9.
- Iuno XV, 44. H. IV, 53. eius cella H. I, 86. Samiae delubrum IV, 14.
- Iuppiter II, 22. 32. H. IV, 53. Capitolinus XV, 23. conservator H. III, 74. custos *ib.* Dis H. IV, 83. liberator XV, 64. XVI, 35. Salaminus III, 62. apud Stratonicensis *ib.* stator XV, 41. vindex XV, 74. optimus maximus H. III, 72. IV, 58. rerum omnium potens H. IV, 84. Saturnum pellit H. V, 2. Iovis ira III, 61. sedes H. III, 72. IV, 54. aedes XIII, 24. templum apud Capuam IV, 57.
- iurare in acta divi Augusti et divi Iulii IV, 42. XVI, 22. principis XIII, 11. in acta sua iurari Tiberius vetat I, 79. in verba H. IV, 57. 60. in verba senatus H. I, 56. feminae XIV, 11.
- iuratus sententiam fert I, 74. senatus IV, 21. iurati magistratus H. IV, 6. extr.
- iurgium XIV, 49. H. II, 53. IV, 6. D. 34.
- ius aequum II, 82. III, 27. humanum divinumque III, 70. patrum IV, 16. Verrinum D. 23. belli XII, 17. coloniae XIV, 27. commercii II, 62. consulare I, 1. gentium I, 42. H. IV, 32. hastae XIII, 28. hominum H. III, 51. honorum adipiscendorum XIV, 50. hospitium G. 21. hostium I, 42. H. IV, 58. imperii XV, 31. H. II, 40. Latii XV, 32. H. III, 55. legationis I, 39. legatorum H. III, 80. IV, 48. libertatis revocandae XIII, 26. libertorum H. II, 92. militum XI, 33. muniendi H. V, 12. naturae XV, 19. praetoris I, 10. II, 56. 77. proconsulare III, 21. XIII, 21. senatorum XI, 25. sententiae dicendae XIII, 49. successionum G. 32. tribuniciae potestatis I, 2. 13. victoriae H. IV, 74. V, 9. virgarum I, 77. iuris notitia D. 31. principia III, 25. novi iuris repertor Tiberius II, 30. iure caesus XIV, 43. iura nova et recentia H. IV, 65. minuuntur iura principum, quotiens gliscit potestas III, 69.
- iusiurandum solemne principio anni XVI, 22. senatus, nihil ope sua factum, quo cuiusquam salus laederetur H. IV, 41. militum pro imperio Galliarum H. IV, 59. 60. 61.
- iustitium I, 16. 50. II, 82. III, 7.
- Iustus. vid. *Catonius. Fabius. Minucius.*
- iuvenales ludi a Nerone instituti XIV, 15. iis Nero cecinit XV, 33.
- iuvenalium ludicrum XVI, 21. H. III, 62.
- Iuvenalis ex primoribus Tungrorum H. IV, 66.
- iuventutis principes I, 3. desidia D. 28. inreverentia III, 31.
- Izates Adiabenus XII, 13. 14.

- Labeo. vid. *Antistius. Asconius. Cethegus. Claudius. Pompeius. Titidius.*
 Lacedaemonii victos pro alienigenis arcent XI, 24. legatos Romam mittunt IV, 43. eorum severissima disciplina et severissimae leges, orator nullus D. 40.
 Laco. vid. *Cornelius.* [24.
 Laco e primoribus Achaeorum VI, lacus (Asphaltites) in Iudaea H. V, 6. Avernus XV, 42. Baianus XIV, 4. Curtii H. I, 41. II, 55. Fucinus XII, 56. Fundani H. III, 69. Lucrinus XIV, 5. Velinus I, 79. Campaniac III, 59. H. I, 23. receptacula Nili II, 61. secretus Germanorum G. 40. immensi lacus, quos Frisii ambiunt, a Romanis navigati G. 34.
 C. Laecanius consul XV, 33.
 Laelia virgo Vestalis XV, 22.
 C. Laelius orator D. 25.
 Laelius Balbus VI, 53. in insulam deportatur VI, 54.
 Laenas. vid. *Vipsanius.*
 Laertes Ulixis pater G. 3.
 Lamia. vid. *Aelius.*
 lanceae H. I, 79. II, 29. III, 27. maiores G. 6.
 Langobardi II, 45. 46. regem Cheruscorum Italicum in regnum restitunt XI, 17. in bello strenui G. 40.
 Lanuvium municipium III, 48.
 Laodiceni IV, 55.
 Laodicia Syriae urbs II, 79. terrae motu prolabitur XIV, 27.
 lapis vittis ligatus H. IV, 53. lapis tertius H. III, 35. quartus XV, 60. H. III, 18. quintus H. IV, 60. duodecimus III, 45. vicesimus XIII, 26. quadagesimus H. IV, 11. sexagesimus I, 45. ad octavum a Bedriaco H. III, 15. immensae lapidum ac plumbi aerisque moles ab obsessis in hostemissae H. II, 21.
 laquearia IV, 69.
 laqueo strangulare VI, 31. finire vitam G. 6.
 P. Largus. vid. *Caecina.*
 Larundae sacellum XII, 24.
 Latiaris. vid. *Latinus.*
 Latinus Latiaris praetorius IV, 68. 71. VI, 10. [tor II, 66.
 Latinus Pandusa Moesiae propae-
- latinus sermo inter Germanos II, 10. 13. latini magistratus post plebeios XI, 24. feriae latinae IV, 63. VI, 17.
 Latium XI, 23. vetus IV, 5. Latii ius XV, 32. Latium externis dilargiri H. III, 55.
 Latona III, 61. XII, 61.
 laudatio funebris III, 5. 76. V, 1. XIII, 3. 17. militaris II, 21. H. II, 59.
 laurea II, 26. H. III, 77. [IV, 23.
 laureatae (litterae) A. 28. statuae laurus additur fascibus imperatoriis XIII, 9. lauru ornatae domus XV, 71. imagines Galbae H. II, 55. constrata via H. II, 70.
 Lecanius Galbae percussor H. I, 41. lectica II, 2. 29.
 lecticula H. III, 67.
 lectisternia XV, 44.
 lectulus XVI, 11. H. IV, 24. 77.
 lectus in funere III, 5. convivalis XIV, 9.
 legationis ius I, 39. H. III, 80. sacra I, 42. legationibus senatus vetere more sors posita H. IV, 8. legatio legionis A. 9.
 legatus provinciae rector XI, 10. XII, 40. XIII, 8. 54. XIV, 29. H. I, 59. II, 98. V, 10. A. 15. Caesaris II, 80. III, 12. H. I, 9. consularis H. I, 52. 56. A. 7. 8. legati legionum I, 44. 49. 59. 67. IV, 73. XV, 28. H. I, 7. 52. 55. 57. 60. 64. II, 43. 44. 85. III, 14. 50. 62. IV, 19. 22. 24. 26. 49. 56. 59. 61. 70. 79. praetorii A. 7. praetores destinati II, 36. — Legati Asiae IV, 55. captorum XII, 28. Cotyis XII, 15. Eunonis XII, 19. Galbae H. I, 74. Helvetiorum H. I, 69. Hyrcanorum XIV, 15. legionum I, 19. 29. H. II, 45. Lingo-num H. I, 54. Othonis specie senatus H. I, 74. Parthorum XII, 10. XV, 24. Ptolemaei H. IV, 83. Puteolanorum XIII, 48. regis Parthorum H. IV, 51. senatus I, 14. 39. H. II, 55. 69. III, 80. 81. IV, 6 — 8. Tacfarinatis III, 73. Tencetorum H. IV, 64. Tiridatis XV, 27. Trevirorum H. IV, 68. Vitellii H. I, 56. Volagesis XV, 7. 27.
 legionis in numerum componere II, 80. H. I, 87. legiones insignibus fulgentes I, 24. XV, 16. H. II, 89.

- IV, 46. legionum alumnus I, 44. parens II, 55. inania nomina H. IV, 14. legionibus dona a sociis civitatibus missa H. I, 54. legiones octo apud Rhenum I, 3. IV, 5. mox septem H. I, 55. 61. earum seditio I, 31. Actiacae I, 42. Varianae I, 19. II, 25. legio in Africa H. IV, 48. aliquamdiu duae IV, 5. quattuor in Syria IV, 5. H. I, 10. 76. II, 80. duae in Aegypto, item in Pannonia, Moesia, Delmatia IV, 5. trium Pannonicarum seditio I, 16 sqq. H. I, 67. III, 2. 52. 53. tres in Iudaea IV, 5. deinde quattuor H. V, 1. Illyrici XVI, 13. H. II, 74. Vitiellianae H. III, 35. e classicis legio H. III, 55.
- legio prima (Germanica) I, 31. 37. 39. 42. 44. 51. 59. 64. 65. H. I, 55. 57. IV, 19. 20. 37. 59. 62. 70. 72. 77.
- prima Adiutrix classicorum H. I, 6. 31. 36. II, 11. 23. 43. 67. 86. III, 14. 44.
- prima Italica H. I, 59. 64. 74. II, 41. 100. III, 14. 18. 22.
- secunda I, 37. 70. XIV, 37. H. III, 22. 44. alia e recens conscriptis H. IV, 68. V, 14. 16. 20.
- tertia XIII, 40. XV, 6. 26. H. I, 79. II, 74. 85. 96. III, 10. 21. 24. 27. 29. IV, 3. 39. V, 1.
- quarta XV, 6. 7. 26. H. I, 18. 55. 66. IV, 37. cognomento Macedonica H. III, 22.
- quinta I, 31. 37. 45. 51. 64. II, 43. IV, 73. XV, 6. 10. 26. 28. H. I, 55. 61. II, 43. 68. 100. III, 14. 22. IV, 18. 35. 58. 60.
- sexta II, 79. 81. XIII, 38. 40. XV, 6. 26. H. II, 83. III, 46. IV, 48. [68. V, 14. 16.
- sexta Hispanica H. III, 44. IV, septima Claudiana H. II, 85. III, 9. 21. 27.
- septima Galbiana H. II, 11. 67. 86. III, 7. 10. 21. 22. 25. 27. IV, 39.
- octava I, 23. 30. H. II, 85. III, 10. 21. 27. IV, 68.
- nona I, 23. 30. IV, 23. XIV, 32. 38. H. III, 22. A. 26.
- decima II, 57. III, 40. XV, 6. H. V, 1.
- legio decima Hispanica H. II, 58. III, 44. IV, 68. 76. V, 19. 20. undecima H. II, 11. 67. III, 50. IV, 68.
- duodecima XV, 6. 7. 10. 26. H. V, 1.
- tertiadecima Gemina I, 37. H. II, 11. 24. 43. 44. 67. 86. III, 1. 7. 21. 27. 32.
- quartadecima I, 37. 70. XIV, 34. H. I, 59. 64. II, 11. 27. 32. 43. 54. 66. 86. III, 13. IV, 68. 76. 79. V, 14. 16. 19.
- quintadecima I, 23. 30. XV, 25. 26. H. V, 1.
- quintadecima Germanica H. I, 41. 55. II, 100. III, 22. 23. IV, 35. 36.
- sextadecima I, 37. H. I, 55. II, 100. III, 22. IV, 26. 62.
- undevicesimae aquila cum Varo amissa I, 60.
- vicesima I, 31. 37. 39. 42. 51. 64. XIV, 34. 37. H. I, 60. III, 22. A. 7.
- unaetvicesima Rapax I, 31. 37. 45. 51. 64. H. I, 61. 67. II, 43. 100. III, 14. 18. 22. 25. IV, 68. 70. 78. Rapaces H. III, 23.
- duoetvicesima H. I, 18. 55. 56. II, 100. III, 22. IV, 24. 37. V, 1.
- legionarii milites I, 8. III, 41. VI, 47. XIV, 26. 34. 38. H. I, 39. 42. II, 22. 66. legionaria militaria H. III, 50. legionariae cohortes I, 8. XII, 38. legionaria arma III, 43.
- Lemovii G. 43.
- Lentinus. vid. *Terentius*.
- Lentuli D. 37.
- Lentulus augur III, 59.
- Cn. Lentulus in Germania comes Druso I, 27. eius de Libone sententia II, 32. de Silano III, 68. maiestatis accusatur IV, 29. eius laudes et mors IV, 44.
- Lentulus Gaetulicus consul designatus IV, 42. consul IV, 46. superioris Germaniae legatus, unus omnium Seiani adfinium incolum VI, 36.
- Lepida Aemilia quondam uxor L. Caesari destinata damnatur III, 22. 23.
- Lepida Aemilia Druso nupta finem vitae sibi ponit VI, 46.

- Lepida Cassii uxor, Silani amita, rea XVI, 8. 9.
 Lepida Messalinae mater XI, 37.
 Lepida. vid. *Domitia*.
 M. Lepidus Ptolemaei liberis tutor missus II, 67.
 Lepidi post Sullam turbidae rogationes III, 27.
 Lepidus triumvir I, 1. 2. 9. 10.
 M'. Lepidus imperii capax I, 13. adest Pisoni III, 11. defendit sororem ream III, 22. proconsulatum Africae recusat Blaeso cedens III, 35. poenam Lutorii Prisci mitigare studet III, 50. 51. eius gravitas, sapientia, moderatio IV, 20. Asiae proconsul IV, 56. eius potentia VI, 11. mors VI, 33.
 M. Lepidus Aemilius Aemiliae Musae hereditatem accipit II, 48. eius paternae angustiae, inimicitiae cum Sex. Pompeio. proconsulatus Asiae III, 32. basilicam Pauli Aemilii ornat III, 72. eius mors et filia Aemilia Lepida, Drusi uxor VI, 46. [prator XIV, 2.
 Lepidus Agrippinae puellae stu-
 Leptitani III, 74. H. IV, 50.
 Lesbos insula II, 54. VI, 9.
 Leucophryne Diana III, 62.
 Leucorum civitas H. I, 64.
 leges Cretensium Spartanorum Atheniensium III, 26. Tulli regis XII, 8. agrariae, frumentariae IV, 32. repetundarum XI, 6. XII, 22. XIII, 33. Calpurnia XV, 20. Cassia XI, 25. Cincia XI, 5. XIII, 42. XV, 20. Cornelia de falsis XIV, 40. de sicariis XIII, 44. Sullae de quaestoribus XI, 22. curiata XI, 22. H. I, 15. Iuliae de ambitu XV, 20. de adulterio II, 50. IV, 42. maiestatis I, 72. II, 50. III, 22. IV, 34. XIV, 48. sumptuaria III, 52. Oppiae III, 33. 34. Papia Poppaea III, 25. 28. II, 51. Roscia XV, 32. Saelia XI, 25. Serviliae XII, 60. publici cuiusque XIII, 51. quibus modis ad multitudinem infinitam legum perventum sit altius disse-
 rit Tacitus III, 26 — 28. suspectum senatus populique impe-
 rium, quia leges vi, ambitu, pecunia turbabantur I, 2.
 Libanus mons Iudaeae H. V, 6.
 libare Iovi Liberatori XV, 64. XVI, 35.
 libelli accusatorum III, 44. occulti I, 74. famosi I, 72. Libonis libelli vaccordes II, 30. Augusti de imperii opibus I, 11. praemia ex-
 scientium ob caedem Galbae H. I, 44. imperatorum consuetudo est praeficere rationibus et libellis et epistulis liberos XVI, 8. XV, 35.
 Liber II, 49. IV, 38. pater III, 61. domitor orientis, non colitur ab Iudaeis H. V, 5. Liberi Liberaeque et Cereris aedes II, 49.
 liber (pro oratione) D. 38. 39. libri cremati IV, 35. XIV, 50. A. 2. Si-
 byllini I, 76. XV, 44. caerimonia-
 rum III, 58.
 Liberae aedes II, 49.
 liberi principum sedentes vesce-
 bantur XIII, 16. liberorum nume-
 rus in candidatis praepollet ex
 lege Papia Poppaea II, 51, XV,
 19. misericordiam movet II, 71. H.
 III, 67. 68. firmissimum imperii
 munimentum H. IV, 52. liberos sus-
 cipere donis illectus Hortalus ab
 Augusto II, 37. liberorum educa-
 tio apud antiquos D. 28. apud Ger-
 manos G. 20. numerum liberorum
 finire apud Germanos flagitium
 habetur G. 19.
 liberales artes A. 21. liberalia stu-
 dia III, 43. IV, 58.
 Liberator Iuppiter XV, 64. XVI, 35.
 libertas instituta a L. Bruto I, 1. mo-
 riens I, 74. corrumpitur I, 75. eius
 simulacra I, 77. 81. II, 35. liberta-
 tem redditurus Drusus credebatur
 I, 33. libertas ac principatus
 ante Nervam res dissociabiles A.
 3. ex libertate vitium apud Germa-
 nos quod non simul nec ut iussi
 conveniunt G. 11. de libertate lu-
 dunt G. 24.
 Libertatis atrium H. I, 31.
 libertinorum corpus late fusum III,
 27. potentia incognita barbaris
 XIV, 39. divitiae XII, 53. XIV, 55. fi-
 liis magistratus mandantur XI, 24.
 libertus ex secretioribus ministeriis
 A. 40. liberti praepotentes H. I, 7.
 III, 47. malis temporibus partem
 se reip. faciunt H. I, 76. ministeria
 principatus agere soliti H. I, 58.

- Caesari et legibus adaequati XII, 60. inter duces habiti H. III, 12. I, 87. equestri dignitate donati H. I, 13. II, 57. Claudius iis provincias permittit H. V, 9. Seiani libertis ac ianitoribus notescere pro magnifico accipiebatur VI, 14. Agricola nihil publicae rei per libertos agebat A. 19. liberti principum pro numero mancipiorum conferre pecuniam iussi H. II, 94. in patronos corrupti H. I, 2. ingrati et eorum poena postulata XIII, 26. eorum servilia ingenia II, 12. iura reversis ab exilio concessa H. II, 92. liberti regii IV, 23. apud Germanos non multum supra servos G. 25. item apud Britannos XIV, 39.
- L. Libo consul II, 1.
- Libo Drusus e Scriboniorum familia, eius frater, accusatus, fraudibus et proditione circumventus se ipse interfecit II, 27—32. IV, 29. 31.
- libramenta tormentorum H. III, 23.
- librare pila I, 64. H. III, 27. libratus ictus H. II, 22.
- libritores II, 20. XIII, 39.
- liburnae figura G. 9.
- liburnicae XVI, 14. H. II, 16. 35. III, 12. 14. 42. 43. 47. 48. 77. V, 23. A. 28.
- Libya II, 60. H. V, 2.
- licentia Graecorum H. III, 47. oratorum XV, 20. quam stulti libertatem vocant D. 40. militum III, 13. XIV, 31. H. I, 35. 46. 82. 83. II, 12. 49. IV, 72. theatri XIII, 24. H. I, 77. acclamationum H. I, 32. vulgi H. I, 72. Domitianus ex paterna fortuna tantum licentiam usurpat A. 7.
- Licinianus. vid. *Piso*.
- Licinius. vid. *Crassus*. *Mucianus*.
- M. Licinius, Liciniani pater, consul IV, 62. [33.]
- M. Licinius, eius filius, consul XV, Licinius Archias D. 37.
- Licinius Caecina senator H. II, 53.
- Licinius Gabolus praetorius XIV, 12.
- Licinius Proculus Othoni familiaris, praetorii praef. H. I. 46. 82. 87. imperitia properans H. II, 33. penes eum vis ac potestas imperii H. II, 39. post praelium vitat militum iram H. II, 44. apud Vitellium parum honesta defensione utitur H. II, 60.
- lictor dimovere turbam ausus occiditur H. III, 80. plebs per lictores proturbatur II, 69. lictor Liviae non conceditur I, 14. duo concessi Agrippinae XIII, 2. uno lictore Athenis utitur Germanicus II, 53.
- Ligur. vid. *Varius*.
- Ligures XVI, 15. H. II, 14.
- Liguria H. II, 15. A. 7.
- Ligus femina fortissima H. II, 13.
- Limnatis. vid. *Diana*.
- limes a Tiberio coeptus I, 50. limites a Germanico muniti II, 7. limes viae H. III, 25. limes actus G. 29.
- Lingonus H. IV, 55. Lingones H. I, 53. 54. 57. 59. II, 27. IV, 69. Vitellianis partibus fidi H. I, 64. civitate Romana donantur H. I, 78. Civile auctore a Romanis desciscunt H. IV, 55. funduntur a Sequanis H. IV, 67. eos alloquitur Cerialis H. IV, 73. Romanos aggrediuntur H. IV, 77.
- Linus Thebanus XI, 14. D. 12.
- Liris amnis XII, 56.
- litterae a quibus inventae XI, 14. Aegyptiae II, 60. Graecae in Germania G. 3. sacerdotum Iudaicorum H. V, 13. novae a Claudio additae XI, 13. litterae Antei interceptae XVI, 14. Caesaris III, 47. VI, 33. Lucani assimilatae XVI, 17. Tiberii III, 16. VI, 12. tristes VI, 46. Drusi pro superbissimis acceptae III, 59. Pacti verbis magnificae, rerum vacuae XV, 8.
- litteratura Graeca XI, 13.
- Livia uxor Augusti Neroni abducta I, 3. 10. V, 1. comes Augusto in provinciis III, 34. senem Augustum devinxit, nepotem eius unicum Agrippam perdit, Tiberium solum fovet I, 3. Augusti mortem celat I, 5. in familiam Iuliam et in nomen Augustum adsumit I, 8. gravis in remp. mater, gravior domui Caesarum noverca I, 10. Iuliam Augusti neptim exulem sustentat IV, 71. avia Germanici II, 14. cique infensa II, 77. 82. Agrippinae infensa I, 33. II, 43. 55. IV, 12. adulatio senatus in eam I, 14.

- Urgulanium diligit II, 34. IV, 22.
 Plancinam protegit III, 15. 17.
 graviter aegrotat, effigiem Augusto dicat III, 64. vota pro eius va-
 litudine III, 71. extrema senecta
 IV, 8. in theatro sedes inter Ve-
 stales IV, 16. delubrum ei ab Asia
 et Hispania dicatum IV, 37. in Ti-
 berium filium exprobratio IV, 57.
 vita, mores, mors V, 1.
 Livia Drusi uxor II, 43. IV, 40. sor-
 sor Germanici duos virilis sexus
 simul enititur II, 84. adulterio a
 Seiano plecta prodit Drusum
 IV, 3. 39. eius flagitia cognita et
 punita VI, 6.
 Livia familia VI, 57.
 Livineius Regulus adest Pisoni III,
 11. [XIV, 17.
 Livineius Regulus senatu motus
 T. Livius veterum eloquentissimus
 auctor A. 10. eloquentiae ac fidei
 praeclarus, Augusto amicus IV,
 34.
 Livii V, 1.
 lixae II, 62. H. I, 49. III, 20. IV, 22.
 vagi et effusi H. IV, 15. armantur
 II, 78. lixarum ingenia procacis-
 sima H. II, 87. IV, 20.
 Locusta venefica XII, 66. XIII, 15.
 Lollia Paulina Claudii coniugium
 ambit XII, 1. odio Agrippinae re-
 legata et ad mortem adacta XII,
 22. eius cineres reportati XIV, 12.
 Lolliana clades I, 10.
 M. Lollius Paulinus rector C. Cae-
 sariis III, 48. Paulinae pater, con-
 sularis XII, 1.
 Londinium colonia XIV, 33.
 Longinus. vid. *Aemilius. Cassius.*
Pompeius.
 Longus. vid. *Cassius. Lucilius.*
 lorica vallumque IV, 49. H. IV, 37.
 lorica ferrea usus Otho H. II, 11.
 Lucania XI, 24. H. II, 83.
 Lucanus Annaeus Melae filius, poe-
 ta XV, 49. XVI, 17. D. 20. vivida
 odia infert in coniurationem Pi-
 sonianam propriis causis accen-
 sus XV, 49. a Scaevino proditus
 impunitate promissa matrem no-
 minat et alios conscios edit XV,
 56. 57. eius mors XV, 70.
 lucaris modus constituitur I, 77.
 Lucecius Albinus Mauretaniae pro-
 curator H. II, 58. necatus H. II,
 59. [14.
 (C.) Luceius Telesinus consul XVI,
 Lucilius poeta D. 23.
 Lucilius centurio interficitur I, 23.
 Lucilius Bassus classis praefectus
 H. II, 100. proditor H. III, 12. 36.
 40. ad componendam Campaniam
 mittitur H. IV, 3.
 Lucilius Capito Asiae procurator
 IV, 15.
 Lucilius Longus Tiberii familiaris
 IV, 15.
 Lucretius poeta D. 23.
 Sp. Lucretius VI, 17.
 Lucrinus lacus XIV, 5.
 Luculliani horti XI, 1. 32. 37.
 Luculli XV, 14. D. 37.
 Lucullus IV, 36. VI, 56. XI, 1. XII,
 62. XIII, 34. XV, 27.
 lucus asyli H. III, 71. Baduhennae
 IV, 73. Dianae XII, 8. Ortygia III,
 61. religionis antiquae apud Na-
 harvalos G. 43. luci sacri Germa-
 norum I, 59. 61. G. 7. 9. 10. amni-
 bus sacra I, 79. saevis supersti-
 tionibus sacri apud Britannos
 XIV, 30. ceber lucus apud Be-
 driacum H. II, 50. luci viae immi-
 nentes apud Cremonam H. II, 24.
 Lucus Vocontiorum municipium H.
 I, 66.
 ludicrum circense XII, 41. XV, 23.
 44. 74. Iuvenalium XVI, 21. H. III,
 62. quinquennale XIV, 20. XVI,
 2. Oscum IV, 14. Troiae XI, 11.
 ludicrum edere prohibiti magi-
 stratus in provinciis XIII, 31.
 ludus litterarius III, 66. impuden-
 tia D. 35. ludo et arena pollui H.
 II, 62. ludi annui XIV, 12. Augu-
 stales I, 15. 54. a Livia in memo-
 riam Augusti sacra I, 73. Ce-
 reales II, 55. circenses II, 83. XI,
 11. XV, 53. 74. Iuvenales XIV, 15.
 XV, 33. XVI, 21. H. III, 62. magni
 III, 64. Megalenses III, 6. saecu-
 lares XI, 11. a Troiano Antenore
 Patavii instituti XVI, 21. olim a
 stantibus spectati XIV, 20. ludo-
 rum praeses III, 64. curator XIII,
 22. ludis cohors militum adassistit
 XIII, 24.
 Lugdunensis colonia H. I, 51. 64.
 Gallia H. I, 59. II, 59. clades XVI,

13. Lugdunenses commeatum praebent Vitellianis H. I, 64. Vienne-
nensium hostes H. I, 65.
Lugdunum (Lugudunum) III, 41. H.
II, 65. IV, 85.
lunae defectus I, 28. Germani coeunt
certis diebus, cum aut inchoatur
luna aut impletur G. 11.
Lunae templum XV, 41.
lupanaria XIII, 25. XV, 37.
Lupercus. vid. *Munius*.
Lupia fluvius I, 70. II, 7. H. V, 22.
Lupus. vid. *Cornelius. Curtius. Iu-
nius. Numisius*.
Lurius Varus consularis XIII, 32.
Lusitania XIII, 46. H. I, 13. 21.
Lusitanorum cohortes H. I, 70.
Lusius Geta praetorii praef. XI, 31.
33. praefectura privatur XII, 42.
Lusius Saturninus a Suillio circum-
ventus XIII, 43.
lustrale certamen XVI, 4.
lustrare urbem XIII, 42. H. I, 87.
aream Capitolinam H. IV, 53. exer-
citus XV, 26. H. IV, 3.
lustrum a Claudio conditum XI, 25.
XII, 4. secundum sub Nerone
XVI, 2.
Lutatia domus H. I, 15.
Lutatius Catulus Capitolium dedi-
cavit H. III, 72.
Lutorius Priscus eques R. ob car-
mina accusatus III, 49. 50. in car-
cere occiditur III, 51.
luxus civitatis restringitur II, 33.
III, 52 sqq. urbanus II, 44. puden-
dus III, 53. iners I, 62. cruditus
XVI, 18.
Lycia II, 79.
Lycii XIII, 33.
Lycium mare II, 60. [III, 26.
Lycurgus Spartanorum legislator
Lycurgus orator D. 25.
Lydia III, 61.
Lydus Atye rege genitus IV, 55.
Lydorum opulenta IV, 55.
Lygdus spado IV, 8. 10. 11.
Lygii XII, 29. G. 43.
lyrica carmina D. 10.
Lysias D. 12. 25.
Macedo Philippus III, 38. IV, 43.
Macedones II, 55. III, 61. IV, 55.
VI, 34. 37. H. V, 8. oratores nullos
habuerunt D. 40.
Macedones Hyrcani II, 47.
Macedonia III, 38. V, 10. et Achaia
proconsulari imperio levantur I,
76. Moesia adiungitur I, 80.
Macedonica legio H. III, 22.
Macer. vid. *Clodius. Marcus. Pom-
peius*.
maceriae hortorum H. III, 82.
machinae bellicae insolitae barba-
ris XII, 45. H. IV, 23.
Macrina Pompeia VI, 24.
Macro praetorii praef. VI, 21. 29.
Seiani artes occultius exerceat VI,
35. in eum multa et atrocia Fulci-
nius componit VI, 44. eius nimia
potentia VI, 51. odit Arruntium,
ut deterior ad Seianum opprimen-
dum delectus VI, 54. opprimi Ti-
berium iniectum multae vestis iu-
bet, C. Caesari principatum fir-
mans VI, 56.
Maecenas Cilnius III, 30. in Bathylli
amorem effusus I, 54. urbi et Ita-
liae praepositus VI, 17. in urbe
velut peregrinum otium agit XIV,
53. eius horti XV, 39. calamistri
D. 39.
Maevius Pudens e proximis Tigel-
lini H. I, 24.
magicae superstitiones XII, 59.
magistratus III, 17. 31. A. 6. paene
pernoctantes in rostris D. 36. in
funere Germanici sine insignibus
III, 4. Calabriae, Apuli, Campani
III, 2. magistratuum avaritia I, 2.
IV, 6. XV, 20. eorum domibus cu-
stoditi senatores VI, 9. comitia in
quinquennium habenda censet
Asinius Gallus II, 36. omnium
numerus deminutus inter ostenta
XII, 74.
Magius Caecilianus praetor III, 37.
Magnetes III, 62. a Sipyllo II, 47.
IV, 55. [Pompeius.
Magnus. vid. *Alexander. Crassus*.
Magontiacum. vid. *Mogont*.
magi pro crimine obiecti XII, 22.
XVI, 30. Italia pulsi II, 32. mago-
rum sacra II, 27. VI, 35.
maiestas imperatoria I, 46. V, 5. ur-
bis H. I, 90. fetialibus numquam
hoc maiestatis fuit, ut edere ludos
possent III, 64. maiestatis lex I,
72. XIV, 48. maiestatis odio etiam
bonae leges pereunt H. I, 77. ma-

- iestatis crimen II, 50. III, 22. omnium accusationum complementum III, 33. necessariis rei est vinclum et necessitas silendi III, 67. crimina ficta III, 37. IV, 34. 68. si quis maiestatis postulat ante perfectum iudicium se ipse vita privavisset, praemia accusatorum aboleri noluit Tiberius IV, 30.
- Maius mensis XVI, 12.
- Mallovendus Marsorum dux II, 25.
- Malorix Frisiorum dux XIII, 54.
- Maluginensis. vid. *Servius*.
- Mamercus. vid. *Aemilius*. *Scaurus*.
- mancipes III, 31.
- Mancia. vid. *Curtilius*.
- mancipare I, 73. II, 30.
- mancipium II, 67. H. II, 57. mancipia captiva XV, 16. mancipiorum vectigal XIII, 31.
- Manes H. IV, 40. dii III, 2.
- Manimi G. 43.
- manipularis I, 20. 21. II, 55. XII, 38. XV, 12. 72. H. I, 25. 46.
- manipulatio H. I, 82.
- manipuli I, 20. 30. 34. 65. 69. 70. II, 78. 80. IV, 25. XII, 38. XIV, 27. XV, 16. 58. H. I, 46. 57. A. 28. cohortium XII, 56. militum XV, 33. palantes H. IV, 77
- Manlii III, 76.
- M. Manlius G. 37.
- Manlius adulter Varillae II, 50.
- Manlius Patruitus senatorii ordinis H. IV, 55.
- Manlius Valens legionis legatus in Britannia XII, 40. Italicae legionis H. I, 64.
- Mannus Tuisconis filius G. 2.
- manubiae II, 53.
- manumittendi species XIII, 27.
- mapalia III, 74. IV, 25. H. IV, 50.
- Marcellus Augusti nepos e sorore I, 3. intra iuventam ereptus II, 41. Tiberius aemulus VI, 57. eum Augustus in proximo sibi fastigio conlocavit H. I, 15. Marcelli theatrum III, 64. statua I, 74.
- Marcellus. vid. *Aeserninus*. *Asinius*. *Cornelius*. *Eprius*. *Granius*. *Romilius*.
- Marcia Fabii Maximi uxor I, 5.
- Marcia aqua XIV, 22.
- Marcianus. vid. *Granius*. *Icelus*.
- P. Marcius mathematicus more prisco supplicio affectus II, 32.
- Marcus Festus XV, 50.
- Marcus Macer H. II, 23. 35. 36. (51.) eius consulatus dissimulatus H. II, 71.
- Marcus Numa IV, 17.
- Marcodurum vicus H. IV, 28.
- Marcomani II, 46. 62. G. 42. 43.
- Mardi XIV, 23.
- mare Aegaeum VI, 5. XV, 71. Amulclanum IV, 59. Bithynum et Lycium II, 60. Britannicum novissimum A. 10. Dalmaticum III, 9. Hadriaticum et Ionium II, 53. Hadriae XV, 34. Illyricum H. III, 2. Iudaicum H. V, 7. nostrum A. 24. Oceanus I, 9. H. IV, 12. Ponticum XIII, 39. G. 1. rubrum II, 61. XIV, 25. A. 12. Suebicum G. 45. trans Suonas pigrum atque immotum G. 45. pigrum A. 10. ignotum G. 17. hibernum III, 1. H. IV, 51. importuosum IV, 67. XII, 20.
- margaritae A. 12.
- Mariccus Boius H. II, 61.
- Marinus. vid. *Iulius*. *Valerius*.
- mariti iudicio permissa uxor II, 50. XIII, 32. apud Germanos G. 19.
- C. Marius I, 9. XII, 6. ex infima plebe H. II, 38. Germanos non impune vicit G. 37.
- P. Marius consul XIV, 48.
- Sex. Marius IV, 36. Hispaniarum ditissimus saxo deicitur VI, 25.
- Marius Celsus legionis legatus XV, 25. consul designatus H. I, 14. a Galba ad electos Illyrici exercitus mittitur H. I, 31. ad Galbam redit H. I, 39. praesenti exitio ab Othone subtractus H. I, 45. inter duces recipitur H. I, 71. 87. 90. consul H. I, 77. a militibus criminibus incessitur H. II, 23. curam equitum sumit H. II, 24. alienae culpa praetextitur H. II, 33. 39. militum iram vitat H. II, 44. consulatum sub Vitellio retinet H. II, 60.
- Marius Maturus maritimarum Alipium procurator H. II, 12. Vitellio fidus H. III, 42. in verba Vespasiani adigitur H. III, 43.
- Marius Nepos senatu motus II, 48.
- Maroboduus Sueborum rex II, 26.

- apud populares invisus II, 44. duodecim legionibus petitus, ab Arminio fusus II, 46. desertus et fractus II, 62. 88. ad Tiberium confugit, Ravennae custoditur II, 63. ob eum receptum Druso ovatio decreta III, 11. eius nobile genus G. 42.
- Mars II, 22. 32. Ultor II, 64. III, 18. XIII, 8. Martis campus I, 8. III, 4. XIII, 17. XV, 39. H. I, 86. II, 95. III, 82. Mars Chattorum deus XIII, 57. Germanorum praecipuus H. IV, 64. G. 9.
- Marsaci H. IV, 56.
- Marsi I, 50. 56. II, 25. H. III, 59. G. 2.
- Marsigni G. 43.
- Marsus. vid. *Vibius*.
- Martialis. vid. *Cornelius Iulius*.
- Martiales flamines III, 58.
- Martina venefica famosa II, 74. subita morte extincta III, 7.
- Martius campus. vid. *Mars*.
- Marullus. vid. *Iunius*.
- Marus fluvius II, 63.
- Massa. vid. *Baebius*.
- Massilia XIV, 57. Agricolae sedes ac magistra studiorum A. 4.
- Massiliensis civitas IV, 44. Massilienses IV, 43. XIII, 47.
- mater deum IV, 64. G. 45.
- Maternus. vid. *Curatius*.
- mathematici Italia frustra pulsi II, 32. XII, 52. H. II, 62. infidum genus hominum H. I, 22. [XII, 60.
- Matius eques Rom. potentissimus matrimi pueri H. IV, 53.
- matrimonium unicum probis solatium IV, 53. ad maiora nitenti decus ac robur A. 6. cum fratris filia inauditum, Claudii gratia permissum XII, 5. 7. matrimonia apud Germanos G. 18. matrimoniorum solemnia XI, 27. XV, 37.
- Mattiaci XI, 20. H. IV, 37. G. 29.
- Mattium Chattorum caput I, 56.
- Maturus. vid. *Marius*.
- Mauretania Caesariensis H. II, 58. 59. duae Mauritaniae H. I, 11.
- Mauri II, 52. donum populi Rom. IV, 5. rebellant IV, 23. per latrocinia et raptus apti bello H. II, 58. in caedem Pisonis delecti H. IV, 50. eorum civitates Baeticis donantur H. I, 78.
- Mauricus. vid. *Iunius*.
- Maximilla. vid. *Egnatia*.
- Maximus. vid. *Caesonius Fabius Iulius Sanquinius Scaurus Trebellius*.
- Mazippa Maurorum dux II, 52.
- Medea VI, 40. fabula Materni D. 3. Ovidii D. 12.
- Medi II, 4. 56. 60. VI, 40. XIII, 41. XV, 2. H. V, 8.
- medici et fomenta in clade publica passim praebentur IV, 63.
- Mediolanum municipium H. I, 70.
- Mediomatrici H. I, 63. IV, 70. 71. 72.
- Mefitis templum H. III, 33.
- Megalesiorum ludorum spectaculum III, 6.
- megistanes Armenii XV, 27.
- Meherdates Phraatis filius XI, 10. a Parthis ad regnum vocatur XI, 10. XII, 10. ei praecepta dat Claudius XII, 11. capitur a Gotarze XII, 14.
- Mela. vid. *Annaeus*.
- Melitene XV, 26. [XII, 9.
- Memmius Pollio consul designatus Memmius Regulus consul VI, 6. 10. ei nupta Lollia Paulina XII, 22. eius mors et claritudo XIV, 47.
- Memmius Regulus, eius filius, consul XV, 23.
- Memnonis saxea effigies II, 61.
- Memphis H. IV, 84.
- Menapii H. IV, 28.
- Menelaus II, 60.
- Menenius Agrippa orator D. 17. 21.
- mensae numulariorum VI, 23. mensa disiecta fulmine XIV, 22. mensae sacra XIII, 17.
- mensium nomina mutata XV, 74. XVI, 12.
- Mercurius Germanorum deus XIII, 67. G. 9.
- Merula. vid. *Apidius Cornelius*.
- Mesopotamia VI, 42. 43. 50. XII, 12.
- Messala Corvinus (Valerius) in consulatu Augusti collega XIII, 34. praefectus urbis VI, 17. ad summa proventus incorrupta vita et facundia XI, 6. bellorum praemiis refertus XI, 7. imperatorem suum Cassium praedicavit IV, 34. orator D. 18. 21. parens Valerii Messalini III, 34.
- Messalla Valerius, eius filius I, 8.

- Messala Valerius, eius filius, consul III, 2.
- Messala Valerius, eius filius, consul XIII, 34. eius proavus orator Corvinus, paupertas innoxia a Nerone sustentata *ib.*
- Messala Vipstanus tribunus mil. in partibus Flavianis legionum praeest, solus ad id bellum bonas artes adferens H. III, 9. Saturninum eripere militum irae studet H. III, 11. cum Moesicis auxiliariis interest proelio ad Cremonam H. III, 18. nondum senatoria aetate ausus pro fratre Aquilio Regulo senatum deprecari H. IV, 42. historiae scriptor H. III, 25. 28. eius et fratris eloquentia laudatur D. 15. intervenit sermoni Martini et Apri, veteres oratores praefert novis et de ea re cogitationes suas aperit D. 14—16. 25—35. 42.
- Messala Volesus Asiae proconsul ab Augusto et senatu damnatus III, 68.
- Messalina Claudii uxor Valerio Asiatico et Poppaeae Sabinae accusandis Suillum immittit XI, 1. 2. ardet amore in C. Silium XI, 12. XIII, 19. Agrippinae infesta XI, 12. Silanum matrimonio Sili depellit XIII, 19. saeviens impudica XIII, 43. adulteriorum facilitate fastidiosa XI, 26. rebus Romanis per lasciviam illusit XII, 7. insciente Claudio nubit Silio XI, 26. convicta caeditur XI, 28—38. XII, 65.
- Messalina. vid. *Statilia*.
- Messalinus Valerius, oratoris Corvini filius, imaginem paternae facundiae retinens III, 18. 34.
- Messalinus Cotta, eius frater. vid. *Cotta*.
- Messalinus (Catullus) accusator praecipuus sub Domitiano A. 45.
- Messenii IV, 43.
- metallorum primitiae nullis fornacibus victae incipiuntur fundamentis Capitolii H. IV, 53.
- Metelli eloquentiae studiosi D. 37.
- Metellus Caecilius consul G. 37.
- L. Metellus pontifex maximus III, 71.
- Metius Carus accusator A. 45.
- Metrodorus philosophus Epicureus D. 31. [sessa H. III, 55. 59.]
- Mevania ab exercitu Vitellii posmilites donis pellexit Augustus I, 2. theatro et ludis adsident XIII, 24. 25. Corbulo veterem morem reduxit, ne quis agmine discedat nec pugnam nisi iussus ineat; ut stationes, vigiliae, diurna nocturnaque munia in armis agitentur XI, 18. iubentur milites amphitheatra struere H. II, 67. III, 32. fossam inter Mosam Rhenumque XI, 20. limites quaerensque II, 7. recludere specus quaerendis argenti venis, et nomine exercituum occultas litteras ad principem de ea re componunt XI, 20. litterae ad principem scriptae per milites commeant IV, 41. miles in forum, in curiam principem comitatur I, 8. ad caedem perpetranda tirenes aut stipendiis recentes delinguntur XV, 59.
- Milesii III, 63. IV, 43. Apollinis cultores IV, 55.
- Miletus II, 54.
- miliarium aureum H. I, 27.
- Milichus Scaevini libertus XV, 54. coniurationem Neroni aperit XV, 55. 59. eius praemia XV, 71.
- militaris aetas II, 60. disciplina XI, 18. XIII, 35. pecunia VI, 3. aerarium militare I, 78. militares viri XV, 10. 26. 67. H. II, 75. III, 73. (vici A. 41.) militaribus ingeniis subtilitas deesse creditur A. 9.
- militia antiqua dura I, 20. pedestris honoratior classica H. I, 87. militiae conditio I, 16. 26. mos I, 6. II, 52. H. I, 38. mos iuvenum militiam in lasciviam vertere A. 5. militia expleta XIII, 35. solvi ea I, 44.
- T. Milo D. 37. 39.
- minos acitare H. III, 62.
- Minerva H. II, 53. eius aedes XIII, 24. simulacrum XIV, 12. [26.]
- Minos Cretensibus leges tulit III, Minturnae H. III, 57.
- Minucius Iustus castrorum praefectus H. III, 7.
- Minucius Thermus VI, 13.
- Minucius Thermus praetorius necatur XVI, 20.

- miraculum numine oblatum XIII, 41. miracula Vespasiani H. IV, 81. aeris tabularumque III, 53.
- Misenensis classis XIV, 3. 62. H. II, 9. 100. III, 56. Miseneses classiarum XV, 51.
- Misenum promontorium, statio classis IV, 5. VI, 56. XIV, 4. XV, 46. 51. Miseni via XIV, 9.
- missile pilum H. I, 79. missilia tela XV, 7. H. III, 71. A. 36. missilis ignis H. II, 21.
- missio honesta I, 19. 26. 31. 36. 37. 40. 42. XIII, 35. H. II, 67. festinata I, 52. ignominiosa H. III, 57. missiones promiscue H. II, 69. [36.]
- Mithridates II, 55. III, 62. 73. IV, 14.
- Mithridates Bosporanus XII, 15. deditus Romam vectus XII, 21.
- Mithridates Hiberus Armenia potitur VI, 38. 39. in regnum remeant XI, 8. Armeniam occupat XI, 9. a Radamisto pulsus necatur XII, 44—48.
- Mnester Poppaeae adulter XI, 4. occiditur XI, 36. [9.]
- Mnester Agrippinae libertus XIV, moenia cratibus et vimentis ac media humo adversum irrumpentes invalida XII, 16. Cremonensium H. III, 21. 26. 30. Placentiae H. II, 21. 22. Romae per manipulos occupata iussu Neronis XV, 58.
- Moenus G. 28.
- Moesia I, 80. II, 66. IV, 5. 47. VI, 35. H. I, 76. 79. II, 32. 74. 83. III, 75. V, 26. A. 41.
- Moesicae legiones H. II, 44. 85. copiae H. II, 32. Moesici exercitus H. II, 86. III, 2. 9. auxiliares H. III, 18.
- Mogontiacum H. IV, 15. 24. 25. 33. 37. 59. 61. 70.
- moles Drusi H. V, 19. ad Rhenum a Civile structa H. V, 14.
- Mona insula XIV, 29. A. 14. 18.
- Monaeses nobilis Parthus XV, 2. 4.
- Monobazus Adiabenum rex XV, 1.
- Monoeccus. vid. *Hercules*. [14.]
- Montanus. vid. *Alpinus*. *Curtius*. *Iulius*. *Traulus*. *Votienus*.
- Morini H. IV, 28.
- Mosa II, 6. 47. XI, 20. H. IV, 28. 66. V, 23.
- Moschi XIII, 37.
- Mosella XIII, 53. H. IV, 71. 77.
- Mosteni II, 47.
- Moyses H. V, 3. 4.
- Mucianus Licinius Syriae praeses H. I, 10. V, 26. Othonis partibus accedit H. I, 76. quattuor legiones obtinet H. II, 4. eius mores H. II, 5. cum Vespasiano consilia miscet H. II, 7. in Titum praeior H. II, 74. Vespasianum oratione hortatur ad capessendum imperium H. II, 76. Antiochiam discedit H. II, 79. milites in verba Vespasiani adigit H. II, 80. bellum parat H. II, 81—84. civitatis gravis H. II, 95. III, 1. gloriae avidus H. III, 8. Dacorum motus reprimit H. III, 46. celeri victoria anxius, Antonio et Varo iniquus H. III, 52. 53. IV, 39. specimen partium H. III, 66. Sabini caede laetatur H. III, 75. victoriam moratur H. III, 78. eius iactantia et superbiae litterae ad senatum H. IV, 4. Romam ingressi potentia H. II, 95. III, 49. IV, 11. 39. delatoribus parcat H. IV, 44. Pisonem interfici iubet H. IV, 49. Vitellii filium H. IV, 80. ad bellum cum Domitiano profectus Lugduni subsistit Domitianum militaris imperii cupidum eludens H. IV, 85. undecim Actorum libros et tres Epistularum edidit D. 37.
- Q. Mucius, apud quem ius civile didicit Cicero D. 30.
- Mulvius pons XIII, 47. H. I, 87. II, 89. III, 82. [21.]
- L. Mummius imperator IV, 43. XIV, 50.
- Munatius Plancus consularis, princeps legationis ab senatu ad exercitum Germanicus missae I, 39. munia militiae VI, 14. XI, 18. XV, 11. H. I, 48. ducis H. I, 62. consulis II, 36. XV, 69. imperii H. II, 92. publica XVI, 27.
- Munius Lupercus legatus H. IV, 18. vallum murosque castrorum firmat H. IV, 22. captus a Civile Velledae missus inter dona, sed in itinere interfectus H. IV, 61.
- Murcus. vid. *Statius*.
- Musa. vid. *Aemilia*.

- Musae dulces D. 13. forenses D. 4.
 Musonius Rufus Tusci generis, doctor sapientiae, suadet Plauto mortem voluntariam XIV, 59. studia iuvenum praeceptis sapientiae fovens a Nerone in exilium pulsus XV, 71. inter legatos senatus ad Flavianos profectus paene proculcatur H. III, 81. accusatus ab eo P. Celer damnatur H. IV, 10. 40.
 Musulamii Africae populus II, 52. IV, 24. [IV, 12.
 Mutilia Prisca Augustae intima Mutilus. vid. *Papius*.
 Mutina H. I, 50. II, 52. 54.
 Mutinensis ordo H. II, 52.
 Myrina II, 47.
 Mytilenae D. 15.
 Mytilenaeus VI, 24.
 Mytilenense secretum XIV, 53.
 Nabalia flumen H. V, 26.
 Nabataeorum rex II, 57.
 Naharvali G. 43.
 Nar amnis I, 79. III, 9.
 Narbonensis. vid. *Gallia*. provincia H. I, 76. II, 12. 14. 32. III, 41.
 Narcissus Claudii libertus XI, 29. Messalinae flagitia Claudio aperit XI, 30. Claudium ad constantiam firmat XI, 33. Messalinae defensionem impedit, caedem properat XI, 34—37. quaestoria insignia accipit XI, 38. in uxore Claudii eligenda Aeliae Petinae favet frustra XII, 1. inimicitias cum Agrippina exercet XII, 57. 65. ad mortem agitur XIII, 1.
 Naristi G. 42.
 Narnia III, 9. H. III, 58. 60. 63. 77. 78.
 Nasica. vid. *Caesius*.
 Naso. vid. *Antonius*. *Valerius*.
 Natalis. vid. *Antonius*.
 natalis. vid. *dies*.
 Natta. vid. *Pinarius*.
 Nava fluvius H. IV, 70.
 navalia tela XIV, 5.
 navicularii XII, 55.
 navis praetoria H. V, 22. dolose structa ad opprimendam Agrippinam XIV, 3. 5. naves a Germanico structae II, 6. a Suetonio Paulino XIV, 29. auro et ebore distinctae XV, 37. frumentariae XV, 18. H. IV, 27. negotiatorum XIII, 51. liburnicae. vid. s. v. Suionum G. 44. Ponticae, camarac H. III, 47.
 Nauportus I, 20.
 Naxus XVI, 9.
 Neapolis XIV, 10. XV, 33. XVI, 10. negotiatores II, 62. 82. 87. XIII, 51. XIV, 33. A. 24.
 Nemetes XII, 27. G. 28.
 nemus navali stagno circumpositum Romae XIV, 15. iuxta stagnum Agrippae XV, 37. Aricinum H. III, 26. sacrum H. IV, 14. castum G. 40.
 Nepos. vid. *Flavius*. *Marius*.
 Neptuni asylum III, 63.
 Nero. vid. *Tiberius*. [57.
 Nero Tiberii pater I, 10. V, 1. VI, 1.
 Nero Germanici filius II, 43. iuventam ingressus senatui commendatur a Tiberio III, 29. IV, 8. commendatur dis IV, 17. Iuliam Drusi filiam uxorem ducit III, 29. senatui grates agit notis in eum Seiani odiis grator IV, 15. Seianus eum insectatur IV, 59. 67. accusatur apud senatum V, 3. effigies eius a populo gesta, damnatio impedita V, 4. irato Tiberio accusatio dilata V, 5.
 Nero I, 1. ante adoptionem L. Domitius, plebis favore excipitur; de eius infantia miracula XI, 11. fovente matre Agrippina despondetur ei Octavia, Claudii filia XII, 9. a Claudio adoptatus Britannico antepositur XII, 25. toga virilis ei maturatur XII, 41. princeps iuventutis, proconsulare imperium accipit *ib.* Octaviam uxorem ducit, eloquentiae gloriam quaerit XII, 58. necato Claudio imperator consalutatur XII, 69. Claudium in funere laudat, primus principum aliena facundia egens XIII, 3. artes eius XIII, 3. XIV, 16. statuas recusat XIII, 10. Acten libertam amat, ab Octavia abhorret XIII, 12. in Poppaeae gratiam exturbat eam, in exilium pellit, denique interfici iubet XIV, 60—64. Britannicum veneno tollit XIII, 16. mater frustra eum in potestate retinere nititur XIV, 2.

ipse caedem ei molitur et perficit XIV, 3. 7. sceleris invidiam timens Neapolim concedit XIV, 10. Romam redit XIV, 13. Iuvenales ludos instituit XIV, 15. eius flagitia et infamia *ib.* ad deteriores inclinatur XIV, 52. Senecam grata eius oratione non deceptum in privatam vitam recedere patitur XIV, 55. Poppaeam deperit XIII, 46. uxorem ducit XIV, 60. Neapoli in scena cantat XV, 33. periculum evadit XV, 34. Pythagorae nubit XV, 37. urbe incensa videtur condendae urbis novae gloriam quaerere XV, 38—41. in aedificando incredibilium cupitor XV, 42. Christianos suppliciis afficit tamquam incendii reos XV, 44. conferendis pecuniis pervastat Italiam et provincias XV, 45. detecta coniuratione Pisoniana crudelissime saevit XV, 48 sqq. vana spe inventi thesauri delusus gliscente luxuria paupertatem publicam augeat XVI, 1—3. senatu frustra cupiente ludicram deformitatem velare in scenam prodit lustrali certamine, viris inlustribus plaudendi et mimos actitandi necessitatem imponit XVI, 4. 5. H. III, 62. Poppaeam ictu calcis occidit, mortuum laudat XVI, 6. in viros et feminas illustres saevit XVI, 7—12. 14—35. bellum in Albanos parat H. I, 6. fugit noctu ex urbe H. III, 68. non destitutus a militibus H. I, 5. 30. regnavit XIV annos D. 17. finis eius laetus publice, deterioribus tristis H. I, 4. 25. 78. inferias ei facit Vitellius H. II, 95. studia eius XIV, 14. 16. profusae donationes H. I, 20. forma H. I, 7. II, 9. ultimus e familia Caesarum XIII, 17. H. I, 4. 16. consul iterum XIII, 31. tertium XIII, 34. quartum XIV, 20. imperator salutatur ob Corbulonis res gestas XIII, 41. eius temporibus inertia pro sapientia fuit A. 6. immanitas omnium questus anteit XIV, 11. tamen iussit scelera, non spectavit A. 45. eius regia deterrimorum feracissima XIV, 13. XV, 34. H. I, 7. 13. 22. II, 71.

Nero falsus H. I, 2. II, 8.
Nero appellatur Otho H. I, 78.
Nero, Materni fabula D. 11.
Neroneus mensis Aprilis appellatur XVI, 12.
Neronianus comitatus H. I, 23. Neroniana aula H. II, 71. Neronianae sectiones H. I, 90.
Nerthus, Terra mater apud Germanos G. 40.
Nerva Caesar beatissimi seculi ortus olim dissociabiles, principatum ac libertatem miscuit A. 3. divus H. I, 1. principatum eius Tacitus senectuti seposuit *ib.* Cocceius Nerva sub Nerone praetor designatus post coniurationem Pisonianam punitam honoribus extollitur XV, 72.
Nerva Cocceius, eius avus, senator consulatu functus legum peritia clarus, Tiberium in Campaniam comitatur IV, 58. vitam abstinentia finit frustra dehortante Tiberio VI, 32.
Nerva. vid. *Silius. Traianus.*
Nervii Galliae populus H. IV, 15. in arma tracti H. IV, 56. in auxiliis Rom. H. IV, 33. Civili se iungunt H. IV, 66. Romanis in dedicationem accepti a Canninefatibus funduntur H. IV, 79. Germanicam originem adfectant G. 28.
Nerullinus. vid. *Suillius.*
Nestor D. 16.
Nicephorium urbs VI, 47. [4.
Nicephorius Armeniae amnis XV,
Nicetes Sacerdos rhetor D. 15.
Nicomopolis Achaiae urbs II, 53. colonia Romana VI, 5.
Nicostratus D. 10. [Veianus.
Niger. vid. *Brutteditus. Casperius.*
Nilus II, 60. 61.
Ninos Assyriae urbs XII, 13.
Nisibis XV, 5.
Nola urbs I, 5. 9. IV, 57.
nomen avi materni sumptum XIII, 45. Pisonis damnati fastis eradi vetat Tiberius III, 17. 18. Messalinae et effigies locis publicis removendas censuit senatus XI, 38. principis nomen principiis castrorum praescriptum H. III, 13. primores castrorum nomen atque imagines Vitellii amoliuntur H.

- III, 31. nomina consulum monumentis praescripta III, 57. dux milites nomine ciens gratiam eorum captat II, 81. H. I, 23. III, 10. in dedicando templo Capitolino ingressi milites, quis fausta nomina H. IV, 53.
- nominatio consulum VI, 51.
- Nonianus. vid. *Servilius*.
- Nonius Attianus delationibus famosus H. IV, 41.
- Nonius Receptus centurio occiditur H. I, 56. 59.
- C. Norbanus consul H. III, 72.
- C. Norbanus consul I, 55.
- L. Norbanus consul II, 59.
- Norica provincia II, 63. Noricum I, 11. 70. G. 5. Norici H. I, 70. III, 5. V, 25. [iure flaminis III, 59.
- notio quindecimvirum VI, 18. de novacula fauces secare H. I, 72.
- Novaesium Germaniae oppidum H. IV, 26. 33. 35. 36. 57. 62. 70. 77. 79. V, 22.
- Novaria municipium H. I, 70.
- Novellus. vid. *Antonius*.
- novendialis coena VI, 11.
- Cn. Novius eques Rom. XI, 22.
- Novius Priscus exul XV, 71.
- noctium, non dierum numerum computant Germani G. 11.
- Nuceria colonia XIII, 31.
- Nucerini XIV, 17.
- Numa III, 26. Numae regia XV, 41.
- Numa Marcius VI, 17.
- Numantina clades XV, 13. [22.
- Numantina prior uxor Silvani IV, Numida II, 52. citus equo, nuntius Othonis H. II, 40. Numidae II, 52. III, 21. IV, 24. 25. XVI, 1.
- Numisius Lupus legionis legatus II. I, 79. III, 10.
- Numisius Rufus legionis legatus H. IV, 22. 59. 70.
- Numisii H. IV, 77.
- nuncupare heredem II, 48. XVI, 11. adoptionem H. I, 17. vota XII, 68. XVI, 22.
- nuptiae inter patruos et fratrum filias XII, 7. nuptiarum solemnia XI, 26. 27. XII, 5. XV, 37.
- nuptiales faces XV, 37. tabulae XI, 30. [Germanos G. 20.
- nutrices emptae D. 28. nullae apud Nymphidius Sabinus consularibus insignibus donatur XV, 72. eius origo et vita *ib.* praefectus praetorio H. I, 5. imperium sibi moliens a Galba opprimitur H. I, 5. 37.
- Obaritus centurio classarius XIV, 8. [stor XIII, 28. occisus H. I, 37.
- Obultrionius Sabinus aerarii quae-Occia virgo Vestalis moritur II, 86.
- Oceanus I, 9. septemtrionalis I, 63. 70. II, 6. 8. 15. 23. XI, 20. H. IV, 15. cetero mari truculentior II, 24.
- Britannicus A. 10. exterior G. 17.
- Oceanus cruento aspectu, dilabente aestu humanorum corporum effigies relictæ, ostentum XIV, 32. animalia maris Nero Oceano abusque petivit ad epulas publicas XV, 37.
- Ocriculum H. III, 78.
- Octavia soror Augusti, avia Iuli Antonii IV, 44. 75.
- Octavia, Claudii filia XI, 32. XII, 2. L. Silano desponsa crimine Agrippinae Neroni despondetur XII, 3. 9. ei nubit XII, 58. qui ab ea abhorret XIII, 12. patre mortuo cubiculum egredi prohibetur ab Agrippina XII, 68. adfectus omnes abscondere didicerat XIII, 16. repudiatur populo tumultuante XIV, 60. H. I, 13. exul miseranda XIV, 63. occiditur XIV, 64.
- Octavium tumultus IV, 44.
- Octavius pater Augusti I, 9.
- Octavius Fronto praetura functus II, 33.
- Octavius Sagitta trib. pl. XIII, 44. exilium egressus in eandem insulam redigitur H. IV, 44.
- odores in funeribus cremari soliti III, 2. non apud Germanos G. 27.
- Poppaeae corpus regum externorum consuetudine differtum odoribus conditur XVI, 6. [III, 38.
- Odrysae valida natio in Thracia Oenses Africae populus H. IV, 50.
- Olenius primipilaris IV, 72.
- oleum equiti praebitum XIV, 47.
- olitorium forum II, 49.
- T. Ollius Poppaeae pater ob Sciani amicitiam perit XIII, 45.
- omen dirum H. III, 56. V, 17. funestum H. II, 91. triste XV, 7. omina adversa, mala I, 28. IV, 64. XV,

74. H. I, 8. IV, 24. fausta, festa I, 30. II, 14. V, 4. H. IV, 49. ominum loco fortuita H. II, 1. naturales causae H. I, 86. omen rei magnae H. I, 62. [25. 27.]
- Onomastus Othonis libertus H. I, operae theatrales I, 16.
- Opitergium oppidum H. III, 6.
- Oppiae leges III, 34.
- C. Oppius eques Rom. XII, 60.
- M. Opsius praetorius IV, 68. 71.
- optio speculatorum H. I, 25.
- oraculum II, 54. VI, 27. XII, 63. II. IV, 83. V, 13. Apollinis III, 36.
- Clarii II, 54. Hammonis H. V, 3.
- Phruxi VI, 40. oracula versibus loquebantur D. 12.
- oratio Agricolae A. 33. Agrippinae XIII, 21. Agrippinensium H. IV, 65. Calgaci A. 30. Carataci XII, 34. 37. C. Cassii XIV, 43. Cerialis H. IV, 73. Civilis H. IV, 32. V, 17. 26. Claudii XI, 15. 24. Curtii Montani H. IV, 42. Galbae H. I, 15. Germanici I, 42. II, 71. Hortali II, 37. M. Lepidi III, 50. Muciani H. II, 76. Neronis XIV, 55. Othonis H. I, 37. 83. II, 47. Pacti Thraseae XV, 20. Pisonis H. I, 29. Segestis I, 58. Senecae XIV, 53. Tenetorum H. IV, 64. Tiberii III, 12. IV, 37. Tigellini XIV, 57. Titi H. IV, 52. Vitellii XII, 5. Voculae H. IV, 58.
- Vologesis XV, 2. orationes Neronis scriptae a Seneca XIII, 3. 11. XIV, 11. Othonis a Galerio Trachalo H. I, 90. quattuor et quadraginta orationes in senatu super una re habitae VI, 1.
- orator nullus apud Lacedaemonios, Cretenses, Macedones, Persas D. 40. inter innocentes supervacuum D. 41. oratoris boni descriptio D. 22. 30. oratorum et poetarum comparatio D. 4. nomen oratoris non retinet recentior aetas D. 1. oratores ad causam orandam emprohibitum XIII, 5. 42.
- orbitas praevalida III, 25. captata et potens XIII, 42. 52. D. 6. bonis malisque temporibus iuxta valet H. I, 73. insidiis obnoxia XIV, 40. eius apud Germanos nulla pretia G. 20.
- Orcaedae insulae A. 10.
- ordo Mutinensis H. II, 52. Puteolanorum XIII, 48. equester II, 83. XII, 60. senatorius II, 32. VI, 54. XII, 4. 52. XIII, 48. XIV, 48. H. II, 86. A. 4. ordinum discrimina in theatro XIII, 54. ordo militiae H. II, 93. ducere ordines H. II, 22. ordinem primipili H. IV, 6. ordines retinere I, 44. reddere H. I, 52. ante pugnam legiones de ordine agminis sortiuntur H. II, 41. intentus paratusque miles, ut ordo agminis in aciem adstatat II, 16. ordines laxare XIII, 40. H. III, 18. 25. naves biremes et quae simpliciter ordine aguntur H. V, 23.
- Ordovices Britanniae populus XII, 33. caeduntur A. 18.
- Orfidius Benignus legatus interficitur H. II, 43. 45.
- Orfitus. vid. *Cornelius. Paccius*.
- Oriens motus II, 1. 43. in partibus Othonis H. II, 32. diu quietus H. II, 6. regibus suetus H. IV, 17. eius imperium penes Parthos VI, 40.
- Ornospades Parthorum dux VI, 43.
- Orodes regis Parthorum filius VI, 39. vulneratur VI, 41.
- Orpheus D. 12.
- Ortygia lucus III, 61.
- osculo finitum colloquium XV, 29. breve osculum XIII, 18. A. 40. oscula iacere H. I, 36. suprema petere H. IV, 46. osculis fatigata principis dextra XV, 71.
- Oscum ludicrum IV, 14.
- Oscus Othonis libertus H. I, 87.
- Osi Germaniae populus G. 28. 43.
- Osiris H. IV, 84.
- Ostia II, 40. XI, 26. 29. 31. XV, 39. Ostiae agens cohors H. II, 68. Ostiam amotus Silius XVI, 9.
- Ostiensis colonia H. I, 80. via XI, 30. Ostienses paludes XV, 43.
- Ostorius Sabinus eques Rom. XVI, 23. Baream Soranum accusat XVI, 30. quaestoriis insignibus donatur XVI, 33.
- P. Ostorius Scapula Britanniae propraetor XII, 31. bello egregius A. 14. victoriam adeptus XII, 35. A. 14. triumphus insignia obtinet XII, 38. moritur XII, 39.
- M. Ostorius Scapula, eius filius, servati civis decus meruit XII, 31.

- XVI, 15. fidus amicus XIV, 48. accusatus occiditur XVI, 14. 15. Otho. vid. *Iunius. Salvius*.
 Othoniana classis A. 7. Othonianae partes H. II, 33. Othoniani H. I, 34. II, 12. 21. fugantur II, 44. duces H. II, 24.
 ovatio III, 19. XIII, 8. 32. H. IV, 72. Ovidii Medea D. 12.
 Oxiones Germaniae populus G. 46.
 Pacarius Decimus Corsicae procurator arma movens contra Othonem interficitur H. II, 16.
 Paccius Africanus delator a senatu proturbatus H. IV, 41.
 Paccius Orfitus primi pili honore perfunctus XIII, 36. primi pili centurio XV, 12.
 Pacensis. vid. *Aemilius*.
 Paconianus. vid. *Sextius*.
 M. Paconius Silani legatus et accusator III, 67. [33.
 Paconius Agrippinus XVI, 28. 29.
 Pacorus Medorum rex XV, 2. H. I, 40. Vologesis frater XV, 14. 31.
 Pacorus Parthorum rex H. V, 9. G. 37.
 Pacuvius poeta D. 20. 21.
 Pacuvius legatus II, 79.
 Padus amnis H. I, 70. II, 11. 17. 22. 32. 34. 40. III, 52.
 paenulae D. 39.
 Paetina. vid. *Aelia*.
 Paetus XIII, 23.
 Paetus Caesennius tuendae Armeniae delectus XV, 6—8. Corbulonis auxilium imprecatur XV, 10. 11. obsessus magna ignominia XV, 12—17. 24. 28. regressum Nero facietis insectatur XV, 25. eius filius tribunus sub Corbulone XV, 28. eius infamia Corbulo non angitur XV, 16. 28.
 Paetus. vid. *Thrasea*.
 pagani H. I, 53. II, 14. 88. III, 24. 43. 77. IV, 20.
 Pagyda flumen in Africa III, 20.
 Palamedes XI, 14.
 Palatinus mons XII, 24. XV, 38.
 Palatium I, 13. II, 34. 37. 40. XV, 39. H. I, 17. 39. 47. III, 68. 70. 85. A. 40.
 Pallas Claudii libertus XI, 29.
 38. Agrippinae et Claudii nuptias conciliat XII, 2. 3. illigatus stupro Agrippinae XII, 25. 65. XIV, 2. adoptionem Neronis festinat XII, 25. praetoriis insignibus donatur, ditissimus XII, 53. potentia a Nerone exiit XIII, 14. accusatus absolvitur, superbia gravis XIII, 23. necatur XIV, 65. eius frater Antonius Felix. vid. *s. v.*
 palmae procerae in Iudaea H. V, 6.
 Palpellius Hister Pannoniae praetor XII, 29.
 paludamentum XII, 56. H. II, 59.
 paludatus H. II, 89.
 paludes Ostienses XV, 43. Pomptinae XV, 42.
 Pammenes Chaldaeus XVI, 14.
 Pamphylia II, 79. H. II, 9.
 Panda fluvius XII, 16.
 Pandateria insula I, 53. XIV, 63.
 Pandusa. vid. *Latinus*.
 panis Iudaicus H. V, 4.
 Pannonia I, 47. III, 9. IV, 5. XII, 29. XV, 25. H. I, 76. II, 11. 32. Germaniae finitima G. 5. 28. in partibus Othonis H. II, 32. Vespasiani H. II, 86. eius proconsul Flavianus H. II, 86. V, 26. in ea amissi exercitus A. 41. Pannoniae G. 1.
 Pannonica lingua G. 43. Pannonicae Alpes H. II, 98. Pannonicarum legionum motus I, 16. 31. 52. 67. sedatur I, 30. Pannonici exercitus I, 52.
 Pannonii H. II, 14. III, 12. alares XV, 10. eorum cohors H. II, 17.
 Pansa I, 10. consul D. 17.
 pantomimi I, 77. certaminibus sacris prohibiti XIV, 21.
 Paphia Venus III, 62. H. II, 2.
 Papia Poppaea lex III, 25. 28.
 Sex. Papinius consul VI, 46.
 Sex. Papinius, eius ut videtur filius, periit incesti pudore VI, 55.
 Papirius centurio H. IV, 49.
 Papirius Carbo victus a Germanis G. 37.
 C. Papirius Carbo orator antiquus D. 18. accusatus a Crasso D. 34.
 Papius Mutilus senator adulatur Tiberio II, 32.
 parens patriae appellatur Augusta I, 14. appellari recusat Tiberius I, 72. II, 87. parens legionum appellatur Piso II, 55. 80. III, 13. urbis Romulus H. I, 84. IV, 58. Troia IV, 55. parentum privilegia vacan-

- tia velut parens omnium populus tenet III, 28. in mortem parentum filiis familiarum pecuniam foenori dare vetitum XI, 13. parentes, liberos, fratres vilia habent Iudaei H. V, 5.
- Paris histrio XIII, 19. Agrippinam accusat XIII, 20. validus gratia Neronis XIII, 22. 27. [XII, 14.
- Parraces circumvenit Meherdatem parricidarum poenae IV, 29. hostis et parricida vocatur Iunius Gallio XV, 73. Vitellius H. I, 85. Cassius et Brutus sub Tiberio IV, 34.
- Parthicus dominatus VI, 40.
- Parthus rex II, 57. Parthi II, 1. 56. 58. VI, 40. 48. XV, 4. H. II, 82. bellum cum Antiocho gerunt H. V, 8. Crassum et Antonium vincunt II, 2. a Ventidio caesi H. V, 9. G. 37. nobiles Romam veniunt II, 2. VI, 37. eorum motus II, 1. XII, 44. discordia XI, 8. regem ab Augusto petunt II, 1. 2. a Tiberio VI, 37. a Claudio XII, 10. bellum in Armenia movent XII, 44. eam occupant XIII, 6. deserunt XIII, 7. bellum cum Romanis gerunt XIII, 34. Hyrcano bello distinentur XIV, 25. rursus propter Armeniam bellant XV, 1. Pactum obsessum Armenia excedere cogunt XV, 14. ingruente bello Romano legatos ad Corbulonem mittunt XV, 27. Vespasiano auxilium offerunt H. IV, 51. obsidionum ignari XV, 4. sequi vel fugere pari arte sueti VI, 41. missilibus decertant XV, 7. equite valent VI, 40. H. IV, 51. eorum vis II, 60. superbia XIV, 26. virtus et fortuna saepius clade Rom. experta XIII, 37. eorum regno acrior est Germanorum libertas G. 37. vestis fluitans G. 17.
- Passienus orator VI, 26.
- Patavium XVI, 21. H. II, 100. III, 6. 7. pater et filius cons. III, 31. pater a filio in acie interfectus H. II, 25. accusatus IV, 28. a patre bono heres princeps non scribitur nisi malus A. 43. pater patriae I, 72. XI, 25. patres (senatores) I, 7. 10. 11. 15. II, 28. 38. conscripti II, 37. III, 54. IV, 8. 34. H. II, 52. IV, 72. vocati XII, 38. XVI, 24. consulti III, 52. rogati sententiam IV, 56. censent H. II, 10. conclamant I, 8. invalidi I, 46. olim pollebant IV, 33. castigati III, 35. trepidi VI, 22. eorum adulatio I, 14. H. III, 37. factiones III, 27. studia H. IV, 4. 11. 45. decretum I, 10. consultum II, 85. XI, 25. XIV, 60. inter patres plebemque certamina H. II, 38. comitia e campo ad patres translata I, 15.
- patibulo adfixi captivi a Germanis I, 61. IV, 72. a Britannis XIV, 33. servus H. IV, 3.
- patricii magistratus XI, 24. inter patricos adsciti XI, 25. A. 9.
- patrimi H. IV, 53.
- Patrobius libertus H. I, 49. II, 95. patroni D. 1.
- Patritius. vid. *Manlius*.
- Patuleius eques Rom. dives II, 48.
- Paulina. vid. *Lollia Pompeia*.
- Paulinus. vid. *Lollius Pompeius*. *Suetonius. Valerius*.
- L. Paulus (Aemilius) III, 72. XII, 38.
- Paulus Venetus centurio XV, 50.
- Paulus. vid. *Fabius. Iulius*.
- Paxaea mortem mariti aemulata VI, 35. [43.]
- peculator H. I, 53. peculatus XIII, pecunia militaris VI, 3. civilis belli nervus H. II, 84. ferro validior H. II, 32. Germanorum G. 5.
- pecus aurea dicitur Silanus a Caligula XIII, 1.
- Pedanius Costa consul destinatus a Vitellio omittitur H. II, 71.
- Pedanius Secundus praefectus urbis XIV, 42.
- pedarii senatores III, 65.
- pedes equesque mixtus H. III, 18. pedes equiti interiectus H. III, 79. Hiberi Albanique pedite valent VI, 40. apud Germanos et Britannos plus in pedite roboris G. 6. A. 12. [gusto D. 17.]
- Q. Pedius consul suffectus cum Aufedius Blaesus senatu motus XIV, 18. restituitur H. I, 77.
- Pedo praefectus equitum I, 60.
- Pelago Neronis spado XIV, 59.
- Pelignus (Peligni) H. III, 59.
- Pelignus. vid. *Iulius*.
- pelles ferarum gerunt Germani G. 17. exercitus sub pellibus habitus XIII, 35. XIV, 38.

- Peloponnesus IV, 43. 55.
 penates dii XI, 16. populi Romani XV, 41.
 penetrales dii II, 10.
 Percennius miles gregarius seditionem movet I, 16. 17. 28. interficitur I, 29.
 perduelles XIV, 29.
 Pergamena civitas XVI, 23.
 Pergameni IV, 55.
 Pergamum III, 63. IV, 37.
 Perinthus Thraciae urbs II, 54.
 Peripatetici D. 31.
 Perperna III, 62.
 Persae III, 61. VI, 37. H. V, 5. olim sub Aegyptiis II, 60. oratores non habent D. 40.
 Perses IV, 55. XII, 38. 62.
 Persica Diana III, 62.
 pervigilia XV, 44. H. II, 68.
 Perusia H. I, 50.
 Perusinum bellum V, 1.
 Petilius. *vid. Cerialis.*
 Petilius Rufus cupidine consulatus accusat Titium Sabinum IV, 68.
 Petrae equites Rom. XI, 4.
 Petrina ala H. IV, 49.
 Petronia Vitellii uxor H. II, 64.
 P. Petronius III, 49. VI, 51.
 T. Petronius apud Neronem elegantiae arbiter; eius vita et mors XVI, 17—20.
 Petronius Priscus XV, 71.
 Petronius Turpilianus consul XIV, 29. in Britanniam missus XIV, 39. A. 16. triumphalia obtinet XV, 72. a Galba interficitur H. I, 6. 37.
 Petronius Urbicus Norici procurator H. I, 70.
 Peucini Germaniae populus G. 46.
 Pharasmanes Hiberiae rex VI, 38. cum fratre Mithridate Armeniam Parthis eripit VI, 39—42. XI, 8.
 Radamistum filium instigat ut Mithridati Armeniam eripiat XII, 44.
 Mithridatem dolo captum cum filiis interfici iubet XII, 47. Armenia excedere a Romanis iubetur XII, 48. Radamistum interficit, Armenios invadit XIII, 37.
 Pharsalia H. I, 50. II, 38.
 Pharsalica acies IV, 44.
 Philadelpheni II, 47.
 Philippensis acies III, 76. Philippenses campi IV, 35.
 Philippi H. I, 50. II, 38.
 Philippopolis III, 38.
 Philippus Macedo II, 63. III, 38. IV, 43. D. 16.
 Philippus (L. Marcius) ornavit urbem III, 72.
 Philo Academicus D. 30.
 Philopator Cilicum rex II, 42.
 philosophiae et iuris scientia oratori necessaria D. 32.
 Phoebus Neronis libertus XVI, 5.
 phoenix avis in Aegypto visa VI, 34.
 Phoenices Iudaeorum vicini H. V, 6. Graeciae litteras intulerunt XI, 14. Phoenicum classis XI, 14.
 Phraates Parthorum rex depulit exercitus Rom., dein veneratur Augustum II, 1. 2. eius nepos Meherdates XI, 10. XII, 10.
 Phraates, eius filius, a nobilibus Parthis Roma rex petitur inscio rege Artabano VI, 37. missus a Tiberio mox moritur VI, 38.
 Phraates nobilis Parthus spreto Tiridate rege Artabanum arcessit VI, 48. 49.
 Phrixus VI, 40.
 piacula I, 49. XII, 8. XV, 44. H. I, 58. piaculo soluti I, 30.
 piare prodigia H. V, 13.
 Picentina ala H. IV, 62. [42.
 Picenum III, 9. Picens ager H. III, pignoris capiendi modus constitutus XIII, 28. pignora proxima XII, 2. XV, 36. 57. XVI, 26. G. 7. A. 38. societatis H. IV, 61. 79. pignus imperii Capitolium H. III, 72.
 Pilatus. *vid. Pontius.*
 pilum XIV, 36. H. I, 31. II, 22. 29. 42. IV, 23. 29. pila muralia IV, 51. ardentia XV, 7. H. IV, 23. primum pilum infami gratia adeptus H. III, 6. primi pili centurio XV, 12. H. III, 22. primi pili ordinem ducere H. V, 2. honore perfunctus XIII, 36.
 Pinarius Natta cliens Seiani IV, 34.
 Piraeus portus VI, 5.
 piraticum bellum XII, 62. XV, 52.
 Pisanus sinus H. III, 42.
 Pisanus. *vid. Cetronius.*
 Piso ambitur ab Augusto consulum accipere II, 43.
 Cn. Calpurnius Piso, eius filius, inter primores civitatis I, 13. libertate in Tiberium utitur I, 79. pro-

- pter absentiam principis res haud proferendas censet II, 35. Syriae praepositur II, 43. Germanicum insectatur II, 55. legionum parens dictus iussa eius neglegit II, 57. 69. veneno eum necasse creditur II, 69. 70. 71. morte eius lactatur II, 75. mortuum incusat II, 78. castellum Celenderin occupat, a Sentio fugatur II, 80. Romam reversus accusatur III, 7 — 10. Tiberii de eo ambigua oratio III, 12. effigies eius in Gemonias tractae III, 14. se ipse interficit III, 15. eius codicilli ad Tiberium III, 16. sententiae senatorum in eum mitigatae a Tiberio III, 17. 18. eius filii Cn. et M. Pisones III, 15. 16. 17. uxor, vid. *Plancina*.
- Cn. Calpurnius Piso, eius filius III, 8. 16. ei pars bonorum paternorum concessa III, 17. praenomen mutare iussus L. Calpurnius Piso appellatur III, 17. consul IV, 62.
- M. Piso, eius frater, patrem repetere Syriam dehortatur II, 76. 78. a patre excusatur III, 16. a Tiberio ignominiae eximitur III, 17. 18.
- L. Calpurnius Piso (II, 32). in accusatores invecus curiam relinquit in abdito rure victurus II, 34. a Tiberio retentus Urgulianiam amicam Augustae potentissimam in ius vocat *ib.* Cn. Pisonem defendit III, 11. in Silanum dicit III, 68. accusatus opportune moritur IV, 21.
- L. Piso praetor in Hispania occiditur IV, 45.
- L. Piso pontifex, nullius servilis sententiae sponte auctor, triumphalia adeptus, praef. urbi, moritur fato VI, 16.
- C. Calpurnius Piso XIV, 65. claro apud vulgum rumore, multis sociis princeps coniurationis XV, 48. in villa sua Neronem caedi non vult XV, 52. notus amore uxoris XV, 53. 59. eius intimi Antonius Natalis et Scaevinus eum produnt XV, 55. 56. a Seneca aditu arcetur XV, 56. 60. 61. tragoedus XV, 65. a fortibus consiliis aversus mortem sumit XV, 59. eius testamentum *ib.* amici puniti XV, 71. filius caesus H. IV, 11.
- L. Piso, L. (antea Cn.) Pisonis filius, consul designatus XIII, 28. consul XIII, 31. publicis vectigalibus praeficitur XV, 18.
- L. Piso, eius filius, proconsul Africae, res novas moliri creditur H. IV, 38. caesus H. IV, 48 — 50.
- Piso Licinianus, filius M. Licinii Crassi, frater M. Licinii Crassi, Pompei Magni, Crassi Magni H. I, 14. adoptatur a Galba H. I, 15 — 19. 21. 38. ab exilio accersitus H. I, 15. 38. 48. eius oratio ad cohortem, quae in palatio stationem agebat H. I, 29. 30. praemittitur in castra praetoria iam ab Othone occupata H. I, 34. exterritus Galbam apud forum adsequitur H. I, 39. vulneratus in aedem Vestae pervadit, protractus a percussoribus trucidatur H. I, 43. eius caede maxime laetatur Otho H. I, 44. sepultura, aetas, fortuna H. I, 47. 48. caput morsu appetitum ab Aquilio Regulo H. IV, 42. S.C. irritum de eius memoria celebranda H. IV, 40.
- Pisonum nobilitas III, 17. insigne nomen H. IV, 11.
- L. Pitunianus magus saxo deicitur II, 32.
- Pius. vid. *Aurelius*.
- Placentia a Caecina oppugnata, a Spurinna defensa H. II, 17. 18. 20. 22. 23. Placentiae praesidium H. II, 36. castra H. II, 49. pulcherrimum amphitheatri opus conflatur H. II, 21.
- Placentinus ager XV, 47.
- Placidus. vid. *Iulius*.
- Planasia insula I, 3. 5. II, 39.
- Plancina Cn. Pisonis uxor, superba, Germanicum clam insectatur II, 43. 57. 58. 82. III, 13. 16. intra decora feminis se non tenet II, 55. eius scelere interceptus Germanicus II, 71. Martinam veneficam amat II, 74. Germanici morte insolescit II, 75. VI, 32. Romam venit III, 9. causam suam a mariti causa segregat III, 15. per Augustam obtinet veniam III, 15. 17. 18. sua manu sera supplicia persolvit VI, 32.
- Plancius Varus praetura functus

- nullis probationibus Dolabellam accusat H. II, 63.
 Plancus. vid. *Munatius*.
 Plato D. 31.
 Q. Plautius consul VI, 46.
 A. Plautius ovat de Britannis XIII, 32. A. 14. [53].
 Plautius Aelianus pontifex H. IV, 36.
 Plautius Lateranus Messalinæ adulter XI, 30. mors ei remittitur XI, 36. redditur senatui XIII, 11. cos. designatus coniurat in Nerone XV, 49. mori adigitur XV, 60.
 Plautius Silvanus praetor uxore in praeceptis iacta interficitur IV, 22.
 Plautus. vid. *Rubellius*.
 plebeium genus VI, 21.
 plebes II, 19. XIII, 24. 48. XV, 59. H. III, 32. 82. IV, 70. G. 10. urbana III, 40. atrata III, 2. effusa H. II, 88. ingenua IV, 27. XVI, 13. infima H. II, 38. 91. sordida et circo ac theatris sueta H. I, 4. imperita H. I, 35. nihil ausura amotis principibus I, 55. concursu plebis usque ad seditionem ventum XIV, 42. per edictum increpita V, 5. minore in dies plebe ingenua gliscebant immensum multitudo familiarum IV, 27.
 plebis scita VI, 22. XI, 14.
 C. Plinius bellorum Germanicorum scriptor I, 69. historiae sui temporis auctor XIII, 20. XV, 53. H. III, 28.
 Plotius Firmus praetorii praefectus H. I, 46. 82. II, 46. 49.
 Plotius Griphus legionis legatus H. III, 52. praetor H. IV, 39. 40.
 plutei H. II, 21. 22. III, 20.
 poena adulterii II, 50. G. 19. feminarum quae servis coniunguntur XII, 53. ingrati liberti XIII, 26. servorum ob dominos interfectos XIII, 32. XIV, 42. parricidarum IV, 29. homicidii G. 20. more prisco II, 32. IV, 30. XIV, 18. XVI, 11. poenae apud Germanos G. 12.
 Poeninae. vid. *Alpes*.
 Poenius Postumus legionis II praef. castrorum XIV, 37.
 Poenus XVI, 1. Poeni II, 49. 59. XV, 13. G. 37. auxiliares H. IV, 50.
 poeta et vates D. 9. poetarum cum oratoribus comparatio D. 4. ge-
- nera et discrimina D. 10. poetae in probationem adducti IV, 43. poetis in solitudinem recedendum D. 9. mediocres nemo novit D. 10.
 poetica D. 4. 5.
 Poetovio H. III, 1.
 Polemo rex Ponticus II, 56. XIV, 26. H. III, 47.
 Pollio. vid. *Annius. Asinius. Caelius. Domitius. Iulius. Memmius. Vedius*.
 Pollutia, L. Veteris filia, mortem sumit XVI, 10. 11.
 Pollux G. 43.
 Polyclitus Neronis libertus XIV, 39. H. I, 37. II, 95.
 pomerium urbis a Claudio augetur XII, 23. 24.
 Pometia. vid. *Suessa*.
 Pompeia Macrina in exilium acta VI, 24.
 Pompeia Paulina Senecae uxor XV, 60. moritura cum marito brachia ferro exsolvit XV, 63. iussu Neronis obligata laudabili in maritum memoria vixit XV, 64.
 Pompei oppidum Campaniae XV, 22.
 Pompeiani coloni XIV, 17.
 Pompeianus appellatur Livius ab Augusto IV, 34. Pompeianae partes I, 10. Pompeianum theatrum III, 72. VI, 51.
 Pompeiopolis urbs Ciliciae II, 58.
 Pompeius eques Rom. VI, 20.
 Pompeius sub Nerone tribunatu exutus XV, 71.
 Pompeius Aelianus quaestorius XIV, 41.
 Pompeius Longinus tribunus H. I, 31.
 Pompeius Macer praetor I, 72.
 Cn. Pompeius Magnus I, 1. VI, 24. XII, 62. XIV, 20. D. 40. laudatus Livio IV, 34. Mario et Sulla occultior, non melior H. II, 38. aetatis anno XVIII civilia bella sustinuit XIII, 6. oratione valuit D. 37. frenos imposuit eloquentiae D. 38. in tertio consulatu tulit leges III, 28. eius theatrum III, 23. 72. VI, 51. XIII, 54. XIV, 20. potentia bello piratico XV, 25. Armeniam obtinuit XIII, 34. dono dedit XV, 14. primus Romanorum Iudaeos domuit H. V, 9. cum civile bellum

- trans mare sequitur H. II, 6. non incolumis a Caesare relictus II. III, 66. eius suboles H. I, 15. proavus Libonis II, 27. Lepidae III, 22.
- Sex. Pompeius, eius filius I, 2. imagine pacis deceptus I, 10. bellum cum triumviris gessit V, 1.
- Sex. Pompeius consul I, 7. Cn. Pisoni adesse recusat III, 11. inimicus M. Lepido III, 32.
- C. Pompeius consul XII, 5.
- Pompeius Paulinus in inferiore Germania exercitui praeest XIII, 53. vectigalibus publicis praepositur XV, 18.
- Pompeius Propinquus Belgicae procurator H. I, 12. 58.
- Pompeius Silvanus Delmatiae legatus consularis bello socors H. II, 86. III, 50. pecuniae curae praepositur H. IV, 47.
- Pompeius Vopiscus consul destinatus a Vitellio H. I, 77.
- Pompeius Urbicus eques Rom. supplicio affectus XI, 35.
- Pomponia Graecina uxor A. Plautii externa superstitiois rea mariti iudicio permissa XIII, 32.
- Pomponius Seiani aliquis cliens VI, 14. [II, 43.]
- Pomponius Atticus Drusi proavus L. Pomponius Flaccus II, 32. consul II, 41. Moesiae praeficitur II, 66. 67. Syriae propraetor moritur VI, 27.
- Pomponius Labeo Moesiae praepositus IV, 47. voluntaria morte obit VI, 35.
- P. Pomponius Secundus accusatus fratris constantia et crebris prolationibus Tiberio superstes fuit VI, 3. 24. multa morum elegantia et ingenio inlustri VI, 3. consulari et carmina scenae dantem populus probis incessit, increpitus ideo a Claudio XI, 13. rebus in superiore Germania adversus Chattos bene gestis triumphalis honos ei decernitur, quae modica pars in eius fama XII, 27. 28. poeta dignitate vitae et perpetuitate famae celeberrimis oratoribus par D. 13.
- Q. Pomponius, eius frater, moribus iniquis sub Tiberio fratrem tuetur et delationes periculis eius excusat VI, 3. 24. acerbitate accusationis a Suillio ad necessitatem belli civilis detrusus dicitur XIII, 43.
- Pomponius Silvanus repetundarum accusatus pecuniosa orbitate evasit XIII, 52.
- Pomptinae paludes XV, 42.
- pons Mulvius XIII, 47. H. I, 87. II 89. III, 82. sublicius H. I, 86. in Pado amne structus H. II, 34. pontes longi in Germania I, 63. machina obsidionalis in modum pontis structa IV, 23.
- Pontia Postumia amoris impotentia interfecta XIII, 44. H. IV, 44.
- Pontica ora H. III, 47. auxilia XV, 6. Ponticum os II, 54. mare XIII, 39. G. 1. bellum H. III, 47. Ponticus rex II, 56.
- Ponticus. vid. *Valerius*.
- pontificatus I, 3. III, 29. H. I, 77. A. 9. maximus H. II, 91.
- pontifices per ludibrium consulti ab Augusto de nuptiis cum Livia I, 10. a Tiberio incusati IV, 17. Dialis sacra faciunt III, 68.
- Pontius Fregellanus Albucillae stuprorum minister amittit ordinem senatorium VI, 54.
- C. Pontius (Nigrinus) consul VI, 51.
- Pontius Pilatus Iudaeae procurator Christum supplicio affecit XV, 44.
- Pontus XII, 63. XV, 10. 26. H. II, 6. 81. IV, 83. Ponti procurator XII, 21. ibi classis Romana H. II, 83. motus Aniceti liberti Polemonis, ultimi regis Pontici, opprimitur H. III, 47. 48.
- popinae H. II, 76.
- Poppaea. vid. *Papia*.
- Poppaea Sabina, Poppaei Sabini filia, T. Ollii, dein P. Scipionis uxor, aetatis suae feminas pulchritudine supergressa XIII, 35. adulterii cum Valerio Asiatico accusata a Messalina ad mortem compellitur XI, 1. 2. 4. XIII, 43.
- Poppaea Sabina, eius ex T. Ollio filia, Rufi Crispini, dein Othonis uxor XIII, 45. XV, 71. Nerone in amorem accenso efficit ut Otho in

- Lusitaniam amoveatur XIII, 46.
H. I, 13. matrimonium Neronis postulat XIV, 1. pulsa et occisa Octavia, necato Doryphoro, compresso populi tumultu aliisque terroribus remotis Neroni nubit XIV, 59—65. filiam ex eo parit non vitalem XV, 23. gravida ictu calcis a Nerone adflicta obit XVI, 6. eius exequiae et divini honores XVI, 6. 7. 21. eius effigies olim a populo prorutae, a Nerone repositae XIV, 61. iterum restituae ab Othone H. I, 78. eius mores XIII, 45.
- Poppaeus Sabinus, eius avus maternus, consularis et triumphalis XIII, 45. a Tiberio ei provincia Moesia additis Achaia ac Macedonia prorogatur I, 80. contusis Thracum gentibus triumphus insignia accipit IV, 46—51. Macedonia et Achaia regens falsum Drusum persequitur VI, 5. moritur cum per XXIV annos provinciae praefuisset negotiis parneque supra VI, 45.
- populi scita III, 58.
- populus Romanus imperator III, 6. vetus I, 1. IV, 32. prior XI, 24. D. 19. eius maiestas I, 72. magnitudo G. 29. imperium provinciae suspectum I, 2. eiregnum relictum a rege Apione XIV, 18. non fraude sed palam hostes suos ulciscitur II, 88. eum diu molliter habitum ad duriora vertere cupit Tiberius I, 54. eius vita per incerta maris volvitur navibus et casibus permessa III, 54. XII, 43. annona et dulcedine otii ab Augusto pellicitur I, 2. dolet ob Germanici mortem II, 82. III, 2. 4. 6. propter annonam tumultuatur VI, 19. credulus XVI, 2. rerum novarum cupidus pavidusque XV, 46. tumultuatur ob supplicium servorum XIV, 42. 45. metu rarus per vias H. I, 82. effigies Agrippinae gerens curiam circumstetit V, 4. Octaviae imagines gestans palatium clamoribus complet, a militibus disicitur XIV, 61. Galbae imagines cum lauru ac floribus circum templa fert H. II, 55. increpatur edictis XI, 13. XIV, 45. eius sermones vagis per urbem militibus coercentur H. II, 96. supplicium consulis poscit H. III, 75. imbellis, arma poscit H. III, 58. armatur H. III, 80. 82. spectator adest pugnantibus in urbe Vitellianis et Flavianis militibus, laetus malis publicis H. III, 83. breves et infasti populi Rom. amores II, 41. Porcii in senatum Tusculo acciti XI, 24.
- Porcius. vid. *Cato*.
- Porcius (?) Saevinus senatorium locum per Vitellium recipit H. I, 77.
- Porcius Septimius procurator Ractiae H. III, 5.
- Porsenna H. III, 72.
- porta Collina H. III, 82. Esquilina II, 32. triumphalis I, 8. portae castrorum H. IV, 20. decumana I, 66. praetoria H. IV, 30. portae convulsae H. III, 84. securibus et gladiis perfractae H. III, 29.
- porticus inter delentimenta vitionum A. 21. incendio haustae XV, 40. in clivo Capitolino III, 71. templi Hierosolymitani H. V, 12.
- portoria XIII, 50.
- portus Herculis Monoeci II. III, 42.
- Postumia. vid. *Pontia*.
- Postumia via H. III, 21.
- A. Postumius dictator II, 49.
- A. Postumius flamen III, 71.
- Postumus. vid. *Agrippa. Iulius. Poenius*.
- Potitus. vid. *Valerius*.
- praeda H. III, 26. IV, 23. 26. expugnatae urbis ad militem, deditae ad duces pertinet H. III, 19. praedandi varia vocabula H. IV, 14.
- praefecti praetorio I, 7. 24. IV, 2. XI, 1. 31. H. I, 13. 19. II, 39. 46. 49. 92. III, 36. IV, 2. 68. duo I, 24. XIV, 51. H. I, 46. ex equitibus lecti H. IV, 68. remigum XIII, 30. ripae H. IV, 55. classis XIV, 3. H. III, 12. alae H. II, 22. 59. III, 12. 79. IV, 18. 49. V, 21. equitum II, 68. cohortis XII, 17. H. II, 59. III, 35. IV, 31. 32. A. 37. castrorum I, 20. 23. 32. XII, 38. XIII, 39. XIV, 37. H. II, 26. 29. 89. III, 7. 14. IV, 50. 59. V, 20. supplicii iubendi ius non habent I, 38. praefecti urbis IV,

36. VI, 16. XIV, 41. 42. H. I, 14. II, 55. 63. III, 64. 75. eorum origo et continua institutio VI, 17. anno-nae I, 7. XI, 31. XIII, 22. H. IV, 68. vigillum XI, 35. H. I, 46. 72. aerarii VI, 3. XIII, 28. 29.
- praefectura annonae XIII, 22. urbis XIV, 43. praetorii H. IV, 2. cohortis H. II, 92.
- Praeneste XV, 46. [Cn. f. III, 17. praenomen mutare iubetur Cn. Piso praetexta sacrificantis sanguine respersa II, 14. puerilis I, 3. XII, 41. consulis insigne H. III, 31.
- Praetextata. vid. *Sulpicia*.
- praetor I, 77. III, 37. 53. IV, 22. 45. XI, 11. XIII, 28. XIV, 41. XV, 21. ad Urgulanium domi interrogandam mittitur II, 34. iura adversus publicanos extra ordinem reddit XIII, 51. urbanus VI, 18. senatum vocat H. I, 47. IV, 39. qui de beneficiis quaerit II, 79. cui inter cives et peregrinos iurisdictio venit I, 15. cui quaestio de faeneratoribus venit VI, 22. aerarii I, 75. XIII, 29. H. IV, 9. unius diei XII, 4. praetoris subrogandi ratio II, 51. praetoris ius I, 10. II, 56. 77. vis IV, 15. praetores ludis praesident XIV, 20. praetorum comitia I, 15. II, 36. XIV, 28. numerus I, 14. tribunal II, 34. curulis I, 75. species IV, 6. qui praetorum provincias regunt XV, 25. praetor Achaiae IV, 43. Bithyniae I, 74. Hispaniae IV, 45.
- praetoria potestas XIV, 18. familia II, 85. III, 30. insignia XI, 4. XII, 21. 53. H. IV, 4. porta H. IV, 30. navis H. V, 22. cohors, vid. *s. v.*
- praetoriani I, 27. H. I, 38. II, 8. 25. 44. 46. raro in aciem deducti H. I, 89. non vult eos Tiberius actis stipendiis in quattuordecim ordinibus sedendi adipisci VI, 9. quasi custodes ducibus additi H. I, 87. per simulationem officii legatis adiuncti H. I, 74. a Vitellio dimissi militiam repetunt H. IV, 46. equites I, 24. H. II, 24. 25.
- praetorium III, 33. in praetorium accepti milites H. IV, 46.
- praetorius I, 75. III, 28. 75. IV, 28. VI, 9. 15. 24. 54. XIV, 40. H. II, 50. IV, 42.
- praetura I, 14. II, 28. 32. III, 30. 75. XI, 21. XII, 8. XIV, 48. H. IV, 39. Domitius recens praetura, modicus dignationis IV, 52. praetura functus II, 67. III, 31. 65. IV, 68. VI, 3. 13. 44. XIII, 29. XVI, 20. H. II, 63. praeturae D. 36.
- Prasutagus Icenorum rex XIV, 31. primipilaris II, 11. IV, 72. H. I, 31. 87. II, 22. III, 70. *cf. pilum*.
- primores IV, 33. apud Romanos H. III, 86. feminae virique II, 29. H. I, 81. civitatis I, 8. 24. 54. III, 65. IV, 17. 29. VI, 11. XV, 25. H. I, 71. III, 64. senatus IV, 6. V, 3. VI, 13. XIII, 30. H. I, 88. III, 69. IV, 41. castrorum H. III, 31. centurionum H. III, 13. V, 20. classariorum XV, 51. equitum H. I, 4. militum H. I, 25. oratorum IV, 52. Achaeorum VI, 24. Aegyptiorum H. IV, 82. Armeniorum XII, 44. Batavorum H. IV, 14. Cheruscorum II, 9. 19. 62. Cilicum XII, 55. Etruriae XI, 15. Galliae XI, 23. Galliarum III, 41. H. IV, 54. Macedoniae III, 38. Parthorum II, 2. VI, 37. Remorum H. IV, 69. Seleucensium VI, 48. Tungrorum H. IV, 66.
- Primus. vid. *Antonius Cornelius*
- princeps iuventutis I, 3. principes fori D. 8. — principis nomine cuncta sub imperium accepit Augustus I, 1. legum et magistratuum munia in se trahit I, 2. XI, 5. damnati principis nullum exemplum ante Neronem H. I, 16. morte Neronis evulgatum imperii arcanum, posse principem alibi quam Romae fieri H. I, 4. princeps quamquam praesens scripto aditur IV, 39. eius aurea statua apud signa H. I, 36. heres ex parte nuncupatur, ut cetera propinquis maneat XVI, 11. A. 43. externis fudit XV, 58. principum liberos mos erat cum ceteris idem aetatis nobilibus sedentes vesci parciore mensa XIII, 16.
- principalis fortuna H. II, 59. 81. principale matrimonium H. I, 22. scortum H. I, 13. principales commentarii H. IV, 40.
- principatus resolvitur cuncta ad senatum vocando I, 6. Nerva Caesar

- res olim dissociabiles, principatum ac libertatem miscuit A. 3.
 principium anni III, 31. IV, 4. 68.
 VI, 8. XIII, 10. H. V, 1. principia
 castrorum I, 61. 67. IV, 2. H. I, 48.
 54. II, 93. III, 12. 13. primani stratis
 unaetvicesimanorum principis
 aquilam abstulere H. II, 43.
 Prisca. vid. *Mutilia*.
 Priscus. vid. *Ancharius. Fabius. Helvidius. Iulius. Lutorius. Novius. Petronius. Tarquinius. Tarrutius*.
 Priscus consul A. 44.
 privilegia parentum III, 28.
 Procilla. vid. *Iulia*.
 proconsulare ius III, 21. imperium
 I, 14. 76. III, 58. XII, 41. 59. XIII, 52.
 C. Proculus eques Rom. IV, 40.
 Proculus. vid. *Barbicus. Cervarius. Cestius. Cocceius. Considius. Licinius. Titius. Volustus*.
 procuraciones incesti XII, 8. principis XVI, 17. H. I, 2. II, 82.
 procuratores Caesaris IV, 6. XII, 54. XIII, 31. XIV, 32. XV, 25. II, 11. 12. II, 12. 86. A. 9. 15. D. 7. equestris nobilitas est A. 4. iis praetoris vim usurpare non licet IV, 15. Claudius voluit parem vim rerum a procuratoribus suis iudicatarum haberi ac si ipse statuisset XII, 60. eorum contentio cum praeside provinciae A. 9. legatus in sanguinem, procurator in bona saevit A. 15. procurator Africae H. IV, 50. Alpium maritimarum H. III, 42. Aquitaniae A. 9. Asiae IV, 15. Belgicae H. I, 12. 58. Britanniae XIV, 32. A. 15. Cappadociae XII, 49. Iudaeae XII, 54. XV, 44. H. V, 10. Mauretianarum duarum H. I, 11. Norici H. I, 11. 70. Pannoniae H. II, 86. Ponti XIII, 21. Raetiae H. I, 11. Thraciae *ib.*—ludi procurator XI, 35.
 prodigia XII, 43. 64. XIV, 12. XV, 7. 47. H. I, 3. 18. 86. IV, 26. 81. V, 13. progenies III, 75. VI, 51. H. V, 9.
 promontorium Misenum VI, 56. XIV, 4. XV, 46. Surrentinum IV, 67.
 Propertius Celer praetorius I, 75.
 Propinquus. vid. *Pompeius*.
 Propontis II, 54.
 propraetor Moesiae II, 66. Syriae VI, 33. inferioris Germaniae IV, 73. per provincias XIII, 51. praetoribus grates agere vetitum XV, 22. [blici XIII, 51.]
 proscribuntur leges cuiusque proscriptionis I, 2. 10.
 Proserpina XV, 44. H. IV, 83.
 provinciae suspectum habent senatus populiue imperium I, 2. Caesaris I, 76. datae etiam in urbe manentibus I, 80. VI, 33. H. II, 65. inermes H. I, 11. 16. II, 81. publicae XIII, 4. sorte datae III, 32. 58. 71. A. 6. 42.
 provincialis parsimonia III, 55. A. 4. provinciales III, 33. XI, 24. XV, 3. 20. 21. magistratus ludicrum edere prohibiti XIII, 31. provincialia crimina IV, 20.
 provocare ad imperatorem VI, 11. ad senatum XIV, 28.
 Proximus. vid. *Stadius*.
 Ptolemaeus Aegypti rex, primus Macedonum H. IV, 83. 84.
 Ptolemaeus tertius Macedonum VI, 34. H. IV, 84. [II, 67.]
 Ptolemaeus (quintus, Epiphanes) Ptolemaeus, Iubaefilius, Maurorum rex adversus Tacfarinatem excitus socius et amicus appellatur IV, 23. 24. 26.
 Ptolemaeus mathematicus H. I, 22.
 publicanorum immodestia XIII, 50. G. 29.
 L. et M. Publicii aediles II, 49.
 publica paupertas XVI, 3. H. IV, 9.
 publici cuiusque leges ut proscribantur Nero edicit XIII, 51. publica arma I, 2. publicae provinciae XIII, 4. exequiae III, 48. *cf. funus*.
 Pudens. vid. *Maeuius*. [G. 8.]
 puellae obsidum nomine imperatae pueri patrimi matrimique H. IV, 53.
 pugionem misit nepoti Urguliano IV, 22. pugionem Scaevini Nero apud Capitolium sacravit Iovi Vindici XV, 74. Vitellius consuli pugionem, velut ius necis vitaeque civium, reddebat H. III, 68.
 Pulchra. vid. *Claudia*.
 pullus amictus II, III, 67.
 Pulvillus. vid. *Horatius*.
 pulvinaria XIV, 12. XV, 23.
 Punica urbs IV, 56. Punicae acies IV, 33.
 Puteolani de seditionibus suis Ro-

- mam legationes mittunt XIII, 48.
 eorum in Vespasianum studium
 H. III, 57.
 Puteoli, vetus oppidum, ius colo-
 niae et cognomentum a Nerone
 apiscuntur XIV, 27. Nero multo
 apud Puteolos et Misenum maris
 usu laetabatur XV, 51.
 pyramides Aegypti II, 61.
 Pyramus fluvius II, 68.
 Pyrenaeus mons H. I, 23.
 Pyrrhicus. *vid. Claudius.*
 Pyrrhus rex II, 63. 88.
 Pythagoras, cum quo Nero nuptias
 facit XV, 37.
 Pythius Apollo XII, 63. H. IV, 83.
 Quadi II, 63. G. 42. 43.
 quadragesimae vectigal XIII, 51.
 Quadratus. *vid. Seius. Ummidius.*
 quadrigarum curriculum XIV, 14.
 quaestio per tormenta III, 14. IV,
 11. 45. XI, 22. XIV, 24. 60. XV,
 56. 57. servorum III, 22. 23. VI,
 53. in caput domini vetere S. C.
 prohibebatur, quod eludens Ti-
 berius servos auctori publico man-
 cipari iubet II, 30. III, 67.
 quaestor IV, 31. principis XVI, 27.
 consulis XVI, 34. 35. quaestores
 tempore regum instituti, numerus
 eorum mutatus XI, 22. aerarii
 XIII, 28. provincias sortiti XI, 21.
 H. I, 53. A. 6. designati coguntur
 sub Claudio sua pecunia specta-
 culum gladiatorum edere XI, 22.
 ea necessitate solvuntur sub Ne-
 rone XIII, 5.
 quaestorius H. IV, 5. 42. iuvenis
 XIV, 41. quaestoria insignia XI,
 38. XVI, 33.
 quaestura XI, 21. 22. eam quin-
 quennio maturius quam per leges
 petere permittitur Neroni Ger-
 manici filio postulante Tiberio
 III, 29.
 quaestus inopia fames in vulgus
 orta H. I, 86. quaestum corpore
 facere II, 85. provisum ut ratio
 quaestuum et necessitas erog-
 ationum inter se congruerent XIII,
 50.
 quattuordecim ordines in theatro
 VI, 9. XV, 32.
 querceae coronae II, 83.
 Querquetulanus mons IV, 65.
 Quietus. *vid. Cluvidienus.*
 quindecimviri III, 64. VI, 18.
 quindecimvirale sacerdotium XI,
 11. XVI, 22.
 quinquagesimae vectigal XIII, 51.
 Quinquatruum festi dies XIV, 4. 12.
 quinquennale ludicrum XIV, 20.
 XVI, 2. 4.
 in quinquennium remissa tributa II,
 47. XII, 58. 63.
 quinquuplicantur magistratus, si
 eorum comitia in quinquennium
 habeantur II, 36.
 Quinta. *vid. Claudia.*
 Quintianus. *vid. Afranius.*
 Quintilianus trib. pl. VI, 18.
 Quintilius Varus Syriam obtinens
 Iudaeos coercuit H. V, 9. a Ger-
 manis cum exercitu caesus I, 3.
 43. 55. 58. 61. 65. 71. II, 45. H. IV,
 17. G. 37. aquilae duae cum Varo
 amissae recuperantur I, 60. II, 25.
 41. et quidam captivi quadra-
 gesimum post annum XII, 27. cf.
Varianus.
 Quintilius Varus, eius filius ex
 Claudia Pulchra, Tiberio pro-
 pinquus IV, 66.
 Quintus Atticus consul H. III, 73.
 reum incensi Capitolii se offert
 H. III, 75.
 Quintus Certus eques Rom. a
 Pacario interfectus H. II, 16.
 P. Quirinius Sulpicius Libonis pro-
 pinquus II, 30. dives et orbis
 Lepidam uxorem post repudium
 quamvis infamem miseratur III,
 22. 23. eius origo, honores, mors,
 exequiae publicae III, 48.
 Quirinus deum numero additus IV,
 38. parens urbis H. IV, 58.
 Quirites Iulius Caesar milites ap-
 pellando seditionem compescuit
 I, 42.
 Radamistus a Pharasmane patre
 instigatur fratrem eius Mithrida-
 ten Armeniae regno privare XII,
 44. Mithridaten vincit, obsessum
 et a Romanis proditum specie
 foederis capit et occidit XII, 45—
 47. non prohibentibus Romanis
 regium insigne sumit XII, 48. 49.
 expellitur Armenia a Parthis et

- reversus ab ipsis Armeniis XII, 50. in fuga occisa paene uxore gravida Zenobia in Hiberiam redit XII, 51. saepe reversus et pulsus XIII, 6. a patre interficitur XIII, 37.
- Raeti II, 17. H. I, 68. III, 53. V, 25. Noricique H. III, 5. vicini Germanis G. 1.
- Raetia I, 44. H. II, 98. III, 5. 8. 15. IV, 70. G. 3. 41. procuratoribus continetur H. I, 11.
- Raeticae copiae Vitellio adiunguntur H. I, 59. alae cohortesque H. I, 68. Raetica auxilia H. I, 67. iuga H. I, 70. cf. *Alpes*.
- Rapax. vid. *legio*.
- Ravenna I, 58. II, 63. IV, 5. 29. XIII, 30. H. II, 100. III, 40. Ravennas classis H. II, 100. III, 6. 40. Ravennates classici H. III, 50.
- Reatini I, 79.
- Rebilus. vid. *Caninius*.
- Receptus. vid. *Nonius*.
- recipere I, 75.
- recitationes D. 9. 10. 11.
- referre ad senatum I, 52. III, 17. 25. 34. 54. 63. IV, 14. 21. 22. V, 3. VI, 3. 18. 22. XI, 15. XII, 53. 61. XIII, 41. XV, 22. XVI, 21. multam in tabulas XIII, 28. carmina in bibliothecas D. 21. diem inter festos XIII, 41. in suum quaeque annum IV, 71. in annales IV, 67.
- regia II, 62. XII, 18. H. V, 11. Aetiae VI, 40. Numae XV, 41. Caligulae XI, 29. Neronis XIV, 13.
- Regini (Rhegini) I, 53.
- regiones XIV urbis Romae XIV, 12. XV, 26. 40.
- Regium Lepidum H. II, 50.
- Regulus. vid. *Aquilius*. *Livineius*. *Memmius*. *Rosius*.
- relatio (ad senatum) III, 53. XII, 53. XIII, 26. consulum I, 13. V, 4. relationem excedere II, 33. 38. mutare XIV, 49. postulare XIII, 49.
- religio H. IV, 41. G. 39. nondum conditorum ancilium H. I, 89. Herculis praecipua XII, 13. Iovis III, 62. sacerdotii XV, 24. templorum H. I, 40. Attica XV, 32. advecta G. 9. patria XV, 55. II. V, 5. vetus XIII, 10. vetustissima XV, 41. antiqua G. 43. gentilis XII, 34. religiones III, 24. 58. 60. 71. II. IV, 83. V, 13. coelestes I, 11. V, 2. religionibus devincire populum III, 26. religionis specie omnes fortunas effundere XIV, 31. in ambitionem delabi III, 63. religione se tutari I, 39. religio iudicium XVI, 4.
- Remi, Galliae populus H. IV, 67. 68.
- Remmius evocatus II, 68.
- Remus XIII, 58.
- Repentinus. vid. *Calpurnius*.
- repetundae pecuniae I, 74. repetundarum crimina III, 33. 38. 66. 70. IV, 19. XII, 22. XIII, 30. 33. 43. XIV, 28. H. I, 77. IV, 45. metu infracta avaritia XV, 21.
- repudium III, 22.
- repulsa I, 15. II, 36.
- res Romana I, 31. II, 49. IV, 1. 24. 33. 57. VI, 57. XII, 11. H. II, 79. III, 46. IV, 14. 25. 57. 76. rerum Romanarum status H. I, 11. res Romanae III, 30. H. II, 6. ira numinum in res Rom. XVI, 16. rebus Rom. illudere XII, 7. desperatis VI, 20. res populi Rom. I, 1. IV, 32. H. III, 72. res familiaris II, 38. VI, 23. XIV, 21. XV, 43. 53. XVI, 17. D. 9. res nummaria VI, 23. frumentaria VI, 19. XIV, 51. XV, 8. 16. 36. res capitales I, 21. res prolatae II, 35.
- res publica (libera) I, 3. 10. H. I, 16. 50. Tiberius de reddenda rep. saepe loquitur IV, 9. vult a reelectus videri I, 7. agit quasi illud res publica esset IV, 19. vetus resp. I, 7. XI, 23. XVI, 22. — (sub imperatoribus:) I, 10. 12. 13. 36. 40. 47. 78. II, 39. III, 4. 52. 56. IV, 6. 8. 29. 30. 53. 70. VI, 21. 30. 32. 52. 54. XII, 25. 41. XIII, 3. XIV, 43. H. I, 29. 79. II, 76. III, 72. IV, 3. 4. 43. Tiberius edicto populum monuit, principes mortales, remp. aeternam esse III, 6. decorum reip. censet Piso absente principe posse senatum et equites sua munia sustinere II, 35. corruptissima rep. plurimae leges III, 27. optimo cuique reip. amor H. I, 12. II, 7. 101. reip. cura I, 10. III, 47. H. I, 13. 26. 88. IV, 13. pro rep. obitae mortes II, 83. XVI, 16. e rep. IV,

31. H. I, 41. — Resp. Massiliensium IV, 43. forma reip. delecta ex pluribus et consociata laudari facilius quam evenire, vel si eveniret, haud diuturna esse potest IV, 33.
- Reudignus G. 40.
- reus inter iudices sententiam dicens XII, 54. XIII, 23. vilis et nocens reus protegi non poterat H. IV, 10. S. C. de noscendis accusatorum causis prout potens vel inops reus inciderat, infirmum aut validum H. II, 10. reorum voluntariae mortes cur promptae VI, 35. lacrimae ac sordes D. 12. reos fuisse se tantum poena experti XV, 71.
- rex socius et amicus appellatus IV, 26. reges II, 42. IV, 35. VI, 48. XI, 11. H. IV, 83. V, 8. Germanorum II, 88. G. 7. 42. 43. 44. Antiochus inservientium regum ditissimus H. II, 81. reges instrumenta servitutis A. 14. captivi populo R. ostensi XII, 38. Roma petiti II, 1 sq. XI, 10. 16. XII, 10. 14. dati a Romanis II, 63. XII, 29. XIV, 26. G. 42. iis tutores missi II, 67. eorum liberi obsides dati II, 11. XI, 10. XII, 10. mos regum mutuo cruore foedus sacrandi XII, 47.
- Rhacotis locus Alexandriae H. IV, 84.
- Rhamses rex Aegypti II, 60.
- Rhenus I, 3. 31. 32. 45. 56. 59. 63. 67. 69. II, 7. 14. 22. 83. IV, 5. XI, 20. G. 41. Raeticarum Alpium vertice ortus G. 1. eius cursus II, 6. siccitas H. IV, 26. aggere coercitus XIII, 53. patiens navium H. IV, 26. alveo certus G. 32. Mosam Oceano adfundit H. V, 23. eius insula G. 29. accolae Helvetii G. 28. Batavi H. IV, 12. G. 29. ripa I, 31. II, 83. G. 3. 17. 23. 28. 29. 41. H. II, 57. IV, 26. 55. Gallica II, 6. ad Rhenum moles structa XIV, 3. Druso et Germanico H. V, 19. Rheno demittere classem I, 45.
- Rhescuporis Thraciae rex II, 64. Cotyn fratrem catenis onerat II, 65. interficit II, 66. III, 38. Romam dolo captus ducitur, fugam temptans occiditur II, 67. consiliis eius permixtum Antistium Tiberius incusat III, 38.
- rhetores D. 29. 42. claudere ludum impudentiae iussi D. 35. novi D. 14. Rhodanus XIII, 53.
- Rhodi saepe libertate aut privati aut donati XII, 58. oratores D. 40. Rhodius secessus Tiberii IV, 15.
- Rhodus insula I, 4. 53. II, 42. 55. III, 48. VI, 16. 57. H. II, 2. Rhodi secretum IV, 57.
- Rhoemetaces Thraciae rex, Rhescuporidis frater II, 64.
- Rhoemetaces, Rhescuporidis filius, partem regni accipit II, 67. III, 38. IV, 5. plurimis Thracum rebellantibus Romanis auxilia popularium adducit IV, 47. 48.
- Rhoxolani Sarmatae H. I, 79.
- Rigodulum oppidum Mosella amne et montibus septum capit Cerialis H. IV, 71.
- robur (qui locus in carcere) et saxum (Tarpeium) minitari IV, 29.
- Roma a principio sub regibus, deinde raro nec diu in unius aut paucorum potestate, donec princeps factus Augustus I, 1. parens eius Troia IV, 55. XII, 58. a Senonibus incensa XV, 41. a Gallis capta, Porsennae dedita H. III, 72. ab Augusto magnifice ornata I, 9. III, 72. cf. *Augustus*. non a Tiberio VI, 51. incendiis vastata H. I, 2. cf. *ignis*. vetus fuit artis itineribus atque enormibus vicis XV, 38. nova dimensis vicorum ordinibus et latis viarum spatiis, forma magis decora sed salubritati minus conveniente XV, 43. eius regiones quattuordecim XIV, 12. XV, 26. 40. quod usquam corrumpi et corrumpere potest, ibi visitur XIV, 20. eo cuncta undique atrocia aut pudenda confluunt celebranturque XV, 44. civitatis mores, vid. *civitas*. caput rerum I, 47. H. II, 32. unde in omnia regimen III, 47. urbis Romae templum primi Zmyrnaei statuerunt IV, 56. Augustus sibi atque urbi Romae templum apud Pergamum sisti non prohibuit IV, 37.
- Romana *civitas*. *colonia*. *res*. vid. *s. v.* *amicitia* XIII, 54. auctoritas G. 42.

- clementia I, 57. interpretatio G. 43. lingua A. 21. magnitudo II, 10. IV, 5. XV, 1. potentia II, 60. seditio I, 36. vis III, 60. XIII, 54. H. V, 21. ultio II, 26. urbs XVI, 28. Romanae acies IV, 33. artes H. III, 27. aves (aquilae) II, 17. classes G. 34. A. 10.
- Romanum imperium. vid. *s. v.* fastigium XII, 11. nomen I, 43. II, 55. IV, 24. A. 23. Romana continentur vectigalibus legibus et aliis XIII, 49. arma Romana II, 46. VI, 43. A. 24.
- Romanus populus. vid. *s. v.* mos VI, 43. XVI, 6. cultus VI, 38. Romani Troia demissi XII, 58. capti a Gallis, obsides Tuscis dederunt, subierunt iugum Samnitium XI, 24. raptores orbis A. 30. vetera extollunt, recentium incuriosi II, 88. apud eos vis imperii valet, inania tramittuntur XV, 31. XIII, 49. Romanorum arma II, 14. 21. magna caedes in Asia IV, 14. in Britannia XIV, 32. bella cum Germanis G. 37. viderunt et quid in libertate et quid in servitute ultimum esset A. 2. equos varietate gyrorum docent G. 6. pecuniam accipere Germanos docent G. 5. 15. 42. 45. corrumpere et corrumpi seculum vocant G. 19. humanitas, ad quam instituunt barbaros, pars servitutis est A. 21.
- Romanus. vid. *Fabius. Hispanus.*
- Romanus secretis criminationibus incusat Senecam XIV, 65.
- Romilius Marcellus centurio interficitur H. I, 56. 59.
- Romulus Denter urbi a Romulo praefectus VI, 17.
- Romulus conditor urbis IV, 9. ut libitum imperitavit III, 26. quod pomerium posuerit XII, 24. instituit patricios maiorum gentium XI, 25. praefectum urbis VI, 17. sacerdotium Tatius regi H. II, 95. hostes victos cives fecit XI, 24. aedem Iovi Statori vovit XV, 41. eius effigies IV, 9. infantia XIII, 58. rosis consternere viam H. II, 70.
- Roscia lex XV, 32.
- Roscius histrio D. 20.
- Roscius. vid. *Caelius.*
- Rosius Regulus uno die consul H. III, 37.
- rostratae naves IV, 5.
- rostra XII, 21. H. I, 39. III, 70. 85. D. 36. pro rostris laudare III, 5. IV, 12. V, 1.
- rota fortunae D. 23.
- Rubellius Blandus Tiburs eques Rom. VI, 33.
- Rubellius Blandus, eius filius, in senatu sententiam dicit III, 23. 51.
- Rubellius Blandus, eius filius, Iuliam Drusi filiam uxorem ducit VI, 33. 51.
- Rubellius Geminus consul V, 1.
- Rubellius Plautus maternam originem pari ac Nero gradu ab Augusto ducens XIII, 19. sermone vulgi imperio destinatus, Neroni suspectus, in Asiam se recipit, accusatus interficitur XIV, 22. 57. 59. gener L. Veteris XVI, 10. eius amicitia Bareae Sorano crimini data XVI, 30. familiares Laco et Piso H. I, 14.
- Rubrius eques Rom. I, 73.
- Rubrius Fabatus VI, 20.
- Rubrius Gallus H. II, 51. 99.
- rudibus dimicare D. 34.
- Ruffilla. vid. *Annia.*
- Rufinus. vid. *Vinicius. Vivennius.*
- Rufinus dux Galliarum H. II, 94.
- Rufius Crispinus praetorio praefectus XI, 1. praeturae insignibus donatur XI, 4. praefectura privata XII, 42. Poppaeae maritus XIII, 45. in exilium pellitur XV, 71. se ipse interficit XVI, 17.
- Rufus. vid. *Attilius. Aufidienus. Cadius. Cluvius. Curtius. Faenius. Helvius. Masionius. Numisius. Petilius. Sulpicius. Trebellienus. Verginius.*
- Rugii G. 43.
- Ruminalis arbor in comitio XIII, 58.
- Ruso. vid. *Abudius.*
- Rusticus. vid. *Arulenus. Fabius. Iunius.*
- P. Rutilius a M. Scauro accusatus III, 66. exul a Zmyrnaeis civis factus IV, 43. scriptor vitae suae A. 1.
- Sabina. vid. *Poppaea.*
- Sabina nobilitas IV, 9. origo XI, 24.
- Sabinum bellum H. III, 72. Sabi-

- nus ager H. III, 78. Sabinorum sacra I, 54.
- Sabinus. vid. *Caelius. Calavius. Calvisius. Domitius. Julius. Nymphidius. Obultronius. Ostorius. Poppeus. Titius.*
- P. Sabinus praefectus praetorio H. II, 92. III, 36.
- Sabinus Flavius, Vespasiani frater, praef. urbis sub Othone et Vitellio H. I, 46. II, 63. milites urbanos sacramento Vitellii adigit H. II, 55. Dolabellam ruentem impellit H. II, 63. Caecinam ad prodicionem movisse creditur H. II, 99. neque ad fugam neque ad seditionem commovetur H. III, 59. 64. senecta invalidus, fratre aetate et auctoritate superior, cum Vitellio paciscitur H. III, 65. a Vitellianis pulsus in Capitolium fugit H. III, 69. cum Vitellio frustra expostulat H. III, 70. obsessus et incenso Capitolio vinctus occiditur H. III, 74. censorio funere effertur H. IV, 47.
- Sabinus Flavius ab Othone consul destinatus dux gladiatoribus mittitur H. I, 77. II, 36. concedit ad Vitellianos H. II, 51.
- Sabrina fluvius Britanniae XII, 31.
- sacerdos decernitur mortuae Neronis filiae XV, 23. Naharvalorum ornatu muliebri G. 43. per flamines et sacerdotes Augustus cultus I, 10. sacerdotes Augustales I, 54. II, 83. H. II, 95. sacerdotibus carpento Capitolium ingredi antiquitus concessum XII, 42. sacerdotes Germanorum G. 7. 11. Iudaeorum H. V, 5. 13.
- Sacerdos. vid. *Carsidius. Nicetes.*
- sacerdotium pontificatum A. 9. quindecimvirale XI, 11. XVI, 22. sacerdotii honor apud Iudaeos firmitamentum potentiae H. V, 8. sacerdotia nulla industria accepta H. III, 86. vacua VI, 46. paterna, avita H. I, 77. delatoribus tributa III, 19. H. I, 2.
- sacramentum I, 8. 28. 37. 42. XV, 67. XVI, 13. H. I, 5. 12. 53. 55. 56. 76. II, 55. 74. 79. 81. III, 42. 58. IV, 21. 31. 37. 46. 58. 77. G. 14. A. 7.
- sacrarium Iuliae genti dicatum II, 41. Horatii, Virgilii, Lucani D. 20. Sacrata. vid. *Claudia.*
- sacricolae H. III, 74.
- sacriticalis apparatus II, 69. XII, 47.
- sacrificandi mos Romanus et Parthicus VI, 43. Britannicus XIV, 30. A. 27.
- sacrificia, quibus gravidas hostias immolare mos est XV, 47.
- Sacrovir. vid. *Iulius.*
- Sacrovirianum bellum IV, 18.
- sacrum peregrinum G. 9. sacra carpento Capitolium ingredi solita XII, 42. Aegyptia, Iudaica II, 85. Dialia III, 58. mensae XIII, 17. XV, 52. legationis I, 42.
- Saenia lege Augustus patriciorum numerum auxit XI, 25.
- Saevinus. vid. *Porcius.*
- sagina gladiatoria H. II, 88. sagina gravis Vitellius H. I, 62. II, 71.
- Sagitta. vid. *Claudius. Octavius.*
- sagittae iaculae H. IV, 61. sagittas asperare ossibus G. 46.
- sagittarii equites II, 16. pedites II, 16. 17. XIII, 40.
- sal quomodo conficiatur in Germania XIII, 57.
- Salaminus Iuppiter III, 62.
- Salaria via H. III, 78. 82.
- salarium proconsuli offerri solitum A. 42.
- Saleius Bassus poeta D. 5. 9. 10.
- Saliare carmen II, 83.
- Salienus Clemens XV, 73.
- Salustiani horti XIII, 47. H. III, 82.
- C. Sallustius rerum Rom. scriptor III, 30.
- Sallustius Crispus secretorum Tiberii particeps et Agrippae caedis minister I, 6. falsum Agrippam capit II, 40. eius mors et mores III, 30.
- Salonina Caecinae uxor H. II, 20.
- Saloninus. vid. *Asinius.*
- saltare diserte, commentarios D. 26.
- saltus in Germania II, 11. ingentium beluarum feraces IV, 72. Hercynius G. 30. Teutoburgiensis I, 60.
- Salvianus. vid. *Calpurnius.*
- Salvius Cocceianus, Othonis fratris filius H. II, 48.
- Salvius Otho consul XII, 52. pater imperatoris H. II, 50.
- M. (Salvius) Otho e municipio Ferentino familia consulari, pueri-

- tiam incuriose, adulescentiam petulanter egit gratus Neroni aemulatione luxus H. I, 13. fovet eius amores illicitos XIII, 12. Poppaeam uxorem ducit, Neronem in amorem eius accendit, amotus in Lusitaniam integre sancteque regit provinciam XIII, 45. 46. H. I, 13. Galbae partibus primus accedit adoptionis spem fovens H. I, 13. Pisone adoptato imperium scelere invasurus confirmatur a mathematicis H. I, 21. 22. militum favorem comitate et largitione parat H. I, 23. 24. praeficit sceleri libertum Onomastum et duos manipulares H. I, 25. Galba sacrificante digressus ex composito a paucis militibus in castra praetorianorum rapitur H. I, 26. 27. imperator salutatus orationem habet, milites arma capere iubet H. I, 36—38. caesis Galba et Pisone et T. Vinio maxime Pisonis caede laetatur H. I, 44. militum arbitrio pleraque permittit, rem utilem instituit, ut vacationes militum e fisco exsolvantur H. I, 45. 46. senatu populoque subito mutato omnes principum honores ei decernuntur, mores eius et Vitellii motus timentur H. I, 45. 47. 49. luxuriam abiciens, Mario Celso servato, Tigellino interfecto cuncta ad decorem imperii componit H. I, 71. 72. epistulae, legati, insidiatores frustra mittuntur et a Vitellio et ab Othone H. I, 74. 75. iurant in Othonem Illyricum, Delmatia, Pannonia, Moesia, provinciae in Orientem versae cum Africa H. I, 76. II, 6. ipse consul honores aliis mandat aut reddit, liberalis in provincias, Poppaeae statuas per S. C. reponit H. I, 77. 78. Sarmatis victis gloriatur H. I, 79. militum tumultum molliter componit H. I, 80—85. infaustis omnibus bellum parat, splendido comitatu ab urbe proficiscitur relicto fratre Salvio Titiano H. I, 86—90. laetis belli principiis per classem maxime occupat Italiam usque ad Alpes et Galliam Narbonensem H. II, 11—16. Vitellianos intra Gallias sisti posse frustra sperat H. II, 11. 17. defensa adversus Caecinam Placentia et felici proelio ad Cremonam commisso H. II, 18—26. coniunctis Caecinae et Valentis copiis cunctationem reicit, Brixellum concedit, rem in discrimen mitti iubet H. II, 32. 33. 40. victa apud Bedriacum exercitus maiore parte spernens ardorem militum et magnas copias relictas moriendi consilium oratione testatur, milites ad victorem transire iubet, mortem ipse sibi consciscit H. II, 46—49. eius funus, mores, apud milites grata memoria H. II, 49—51. breve imperium D. 17. orationes ei scripsit Galerius Trachalus H. I, 90. Salvius Cocceianus, Salvii Titiani filius H. II, 48. Salvius Titianus, Othonis frater H. I, 75. consul cum Othone H. I, 77. urbi et imperii curis praeficitur H. I, 90. dein bello H. II, 23. cum Proculo praef. praet. imperitia properat H. II, 33. 39. nullum a Vitellio discrimen adit H. II, 60. Asiae proconsul A. 6. Salutis templum XV, 53. extructum iussu Neronis XV, 74. augurium diu omissum, a Claudio repetitum XII, 23. salutare nomine XII, 41. imperatorem II, 18. legatum, imperatorem H. II, 18. salutantium ambitio D. 29. agmina immensa H. II, 92. coetus XIII, 18. XIV, 56. salutatio exercituum XV, 16. H. II, 42. III, 25. orientem solem tertiani salutant Syrorum more H. III, 24. Samaritae Iudaeae populus XII, 54. Samius inlustris eques Romanus XI, 5. Samii IV, 14. Samnis. vid. *Decius*. Samnites XI, 24. H. III, 59. G. 37. Samothracum sacra II, 54. Samus insula VI, 18. Sanbulos mons XII, 13. Sancia, Considii Proculi soror, re-legata VI, 24. Sanctus. vid. *Claudius*.

- Sanquinius Maximus consularis VI, 10. accusator L. Arruntii VI, 13. moritur XI, 18.
 Santoni VI, 13.
 Sardiani II, 47. III, 63. Etruscorum consanguinei IV, 55.
 Sardinia XIII, 30. XIV, 62. XVI, 9. 17. latrocinii infesta, gravi caelo II, 85. in partibus Othonis H. II, 16.
 Sariolenus Vocula delator curia exactus H. IV, 41.
 Sarmatae H. I, 2. III, 24. IV, 54. Germanorum accolae G. 1. in plaustriis vivunt G. 46. solis equitibus valent H. III, 5. eorum omnis virtus velut extra ipsos est H. I, 79. arma, scutum nullum VI, 41. H. I, 79. vestis G. 17. Osis et Gothinis tributa imponunt G. 43. Hiberorum contra Parthos mercenarii militantes VI, 39. in eos Muciani expeditio H. IV, 4.
 Sarmatae Iazyges XII, 29. H. III, 5. Sarmatica gens Rhoxolani H. I, 79.
 Satrius Secundus Seiani cliens accusat Cremutium Cordum IV, 34. Seiani metu colitur VI, 14. coniurationis Seiani index VI, 53.
 Saturnalia XIII, 15.
 Saturninus turbator plebis III, 27.
 Saturninus. vid. *Aponius. Lusius. Vitellius.*
 Saturnus deus H. V, 4. pulsus a Iove H. V, 2. Saturni aedes II, 41. H. I, 27. dies festi XIII, 15. H. III, 78. stella H. V, 4.
 saucios post magna proelia olim proceres domibus recipiebant, largitione et cura sustentabant IV, 63.
 Saufeius Trogus ex Messalinae consensu supplicio affectus XI, 35.
 Saxa rubra H. III, 79.
 saxum Gabinum Albanumque XV, 45. Seriphium IV, 21. (Tarpeium) VI, 25. IV, 29. saxo deiectus II, 32. saxum vivum IV, 55.
 Scaeva. vid. *Didius.*
 Scaevinus. vid. *Flavius.*
 Scantia virgo Vestalis IV, 16.
 Scapula. vid. *Ostorius.*
 Scaurus. vid. *Aurelius.*
 M. Scaurus Rutilium accusat III, 66. vitam suam scripsit A. I. accusatus D. 39.
 Mam. Scaurus Aemilius Tiberium offendit I, 13. filiam ex Lepida genuit III, 23. oratorum sua aetate uberrimus, de L. Sullae irreverentia Corbuloni satisfacit III, 31. maiorum opprobrium infami opera III, 66. maiestatis postulatur VI, 15. rursum postulatus ob tragoediae argumentum mortem sibi consciscit hortante uxore VI, 35.
 Scaurus Maximus centurio XV, 50. scena VI, 51. XI, 13. XIII, 21. XIV, 20. 21. XV, 33. 39. D. 20. 35. scenicus XV, 59.
 sceptorum Sarmatarum VI, 39.
 scholarum vitia D. 35.
 scholastici D. 15. 26. 35. 42. scholasticae controversiae D. 14.
 Scipio, qui contra Caesarem armavit, ut insignis vir a Livio nominatur IV, 34.
 Scipio cohortis praefectus opprimitur H. II, 59.
 L. Scipio (Asiaticus) Antiocho pulso Magnetum fidem decoravit III, 62.
 L. Scipio (Asiaticus) consul H. III, 72.
 P. Scipio Africanus maior II, 59. XII, 38. D. 40.
 P. Scipio Africanus minor Cottam accusavit III, 66.
 P. Scipio Cornelius legatus in Africa III, 74. Poppaeae maritus XI, 2. 4. adulatur Pallanti XII, 53.
 P. Scipio, eius filius, consul XIII, 25.
 Scipiones (sub Tiberio) VI, 8.
 scipio eburnus IV, 26.
 scortum principale H. I, 13. scorta corporibus nudis XV, 37. scorta et scortis similes H. III, 83.
 Scribonia, Augusti coniunx II, 27.
 Scribonia, Pisonis Liciniani mater H. I, 14.
 Scribonianus Camerinus falsus H. II, 72.
 Scribonianus Crassus, Pisonis Liciniani frater H. I, 47. IV, 39.
 Scriboniorum familia II, 27. vetantur Drusi cognomentum adsumere II, 32.
 Scribonii fratres componentur Puteolanorum seditiones XIII, 48. concordia opibusque insignes H. IV, 41.

- scutum adpressum pectori II, 21.
 scutum relinquere flagitium G. 6.
 scuta nigra G. 43. coloribus distincta G. 6. scuto impositus dux apud Batavos H. IV, 15.
 Seydromemius Sinopensium rex II. IV, 84.
 Scythae II, 60. 65. 68. VI, 47. 50.
 Scythia VI, 42.
 Seboniana ala H. III, 6.
 sectiones exercere XIII, 23. Neronianae H. I, 9.
 sector et hasta H. I, 20.
 seculum vocatur corrumpere et corrumpi G. 19.
 Seeundus. vid. *Carinas. Iulius. Pedanius. Pomponius. Satrius. Vibius.*
 secures H. III, 20. 29. 42. Romanorum virgae et secures et toga I, 59.
 sedilia plebis apud circum XV, 32.
 Sedochezorum rex H. III, 48.
 Segestani IV, 43.
 Segestes Romanis fidus I, 55. auxilium orat adversus Arminium I, 56. obsessus a popularibus eripitur a Germanico, ingens visu I, 57. Arminio catenas iniecit I, 58. eius oratio ad Germanicum I, 58. benigne exceptus I, 59. 71.
 Segimerus, Segestis frater I, 71.
 Segimundus, Segestis filius I, 57.
 Seianus. vid. *Aelius.*
 Seius Quadratus ob Seiani amicitiam damnatus VI, 13.
 Seius Strabo praetorii praef. I, 7.
 Seiani pater I, 24. IV, 1.
 Seius Tubero (Seiani frater) legatus Germanici in Germania II, 20. defecto corpore tumultus hostilis et turbandae reip. falso accessitur IV, 29.
 Seleucensis res VI, 48. Seleucensium reip. forma *ib.* a Vardane frustra obsidentur XI, 8.
 Seleucia in Mesopotamia civitas potens VI, 48. 50. XI, 8.
 Seleucia prope Antiochiam II, 69. H. IV, 84.
 Seleucus rex Seleucia conditor VI, 48.
 Seleucus mathematicus H. II, 78.
 sellae gestamen XIV, 4. XV, 57. H. I, 35. 41.
 sellariorum vocabulum repertum VI, 7.
 sellisternia XV, 44.
 sellula deferri H. III, 85.
 Semnones Sueborum nobilissimi II, 45. G. 39.
 Semproniae rogationes XII, 60.
 Sempronium nomen I, 53.
 Ti. Sempronius consul bello Punico secundo H. III, 34.
 Sempronius Densus praetoriae cohortis centurio, vir insignis H. I, 43.
 C. Sempronius Gracchus orator D. 18. 26. cf. *Gracchus et Gracchi.*
 Sempronius Gracchus, Iuliae Augusti filiae adulter pervicax, mortis constantia dignus Sempronio nomine I, 53.
 C. Sempronius Gracchus, eius filius mutando sordidas merces sustentatur IV, 13. ei praetori evenit quaestio de faeneratoribus VI, 22. Granium Marcianum senatorem maiestatis accusat VI, 44. senatus VI, 22.
 senatores II, 59. 74. 88. III, 12. IV, 31. V, 5. VI, 44. XVI, 20. H. II, 91. III, 58. domibus pantomorum prohibentur I, 77. per arenam focdati XV, 32. multi a libertis originem habent XIII, 27. pedarii III, 65. non exquisita principis sententia peregrinari iis non licet extra Italiam, Siciliam et Galliam Narbonensem VI, 20. XII, 23. contumeliae in eos vindicantur H. IV, 45. senatorum ius Aeduis datur XI, 25.
 senatoria aetas XV, 28. H. IV, 42. dignitas III, 30. XVI, 17. familia IV, 61. senatorius ordo II, 32. XII, 4. XIV, 48. H. II, 86. A. 4. census II, 33. 37.
 senatus III, 2. 28. 32. 44. 59. V, 4. a Romulo auspiciato institutus H. I, 84. habitus in palatio II, 37. XIII, 5. in cubiculo principis XIII, 5. in templo Veneris Genetricis XVI, 27. cogitur in curiam H. I, 85. vocari non potest H. III, 86. vocatur a praetore urbano H. I, 47. IV, 39. a principe XV, 72. iuratus indicat I, 74. IV, 21. infrequens VI, 18. eius laus et utilitas H. I, 84. senatus populi que nomina oblitterata H. I, 55. speciosa H. I, 57. num-

quam obscura, ut iam aliquando obumbrantur H. II, 32. in senatus praetextu grande momentum H. I, 76. auctoritas restituitur XIII, 4. in rebus militaribus exigua aut nulla I, 25. 26. 39. VI, 9. probrosi ex eo moti IV, 31. XI, 25. XII, 59. pauperes I, 35. II, 37 sq. 48. XII, 52. volentes egrediuntur II, 34. IV, 21. XIV, 12. XVI, 21. occiso Nerone delatores et ministros more maiorum puniendos flagitat H. IV, 43. iureiurando interposito exigit eos, qui aliorum salutem laeserunt H. IV, 41. Aquilius Regulus Neronem docet, posse universum senatum una voce subverti H. IV, 43. eius magna pars cum Othone ad bellum profecta H. II, 52. discrimen adit *ib.* adest in luctu publico III, 2. IV, 12. XV, 23. ei templum decretum IV, 15. 55. eius veneratio IV, 37. dies I, 8. II, 29. 33. 50. III, 20. 35. commentarii XV, 74. acta V, 4. libertas A. 2. pavor et silentium V, 3. adulatio I, 14. III, 57. 65. IV, 9. 74. XIV, 12. H. I, 85. ad eum litterae a principe missae III, 32. 35. 47. 52. 56. IV, 70. V, 2. 3. VI, 8 sq. 11 sq. 15. 18. 35. 53. XIII, 27. XIV, 49. Drusi III, 59. Fabii Valentis H. II, 54 sq. Muciani H. IV, 4. legationes missae III, 60. IV, 14. 37. 43. 55. ei commendantur Germanici liberi III, 29. IV, 8. invito senatu extortus consulatus I, 10. libens tenuit comitia e campo ad se translata I, 15. eius potestas sub Tiberio IV, 6. 15. agit de fraudibus libertorum XIII, 26 sq. de moderanda Papia Poppaea III, 25. de uxori- bus magistratum in provinciam comitantibus III, 33. de luxu III, 52—55. de abolendis accusatorum praemiis IV, 30. causae apud senatum tractatae II, 28—32. 34. 42. 67. 71. III, 10 sqq. 22. sq. 24. 49—51. 66—69. 70. IV, 13. 15. 19. 20. 21. 22. 28—30. 31. 34 sq. 36. 42. 52. 66. 70. V, 3—5. VI, 1. 3. 4. 6. 8. 9. 10. 11. 13. 14—16. 24. 35. 36. 44 sq. 46. 53 sq. 55. XIV, 40. 41. etc. senatus consulta non ante decimum diem ad aerarium delata III, 51.

figebantur III, 57. XII, 53. fiunt per discessionem III, 69. VI, 18. SC. de disciplina haruspicum XI, 15. de religionibus III, 71. IV, 16. de sacris Aegyptiis Iudaicisque II, 85. de libro Sibyllae VI, 18. de asylis Graecorum III, 60—63. IV, 14. de remittendis tributis II, 47. IV, 13. de Gallis in senatum recipiendis XI, 25. de gratiis provinciarum praesidibus agendis XV, 22. de exequiis publicis III, 48. de nuptiis inter patruos fratrumque filias XII, 7. de tribunorum plebis potestate XIII, 28. de ludis Augustalibus ab iis edendis I, 15. de procuratoribus Caesaris XII, 60. ut designati quaestores sua pecunia gladiatores edant XI, 22. ne edant XIII, 5. de accusatorum poenis III, 37. H. II, 10. IV, 43. de praemiis VI, 53. de praevaricatoribus XIV, 41. de iis qui pretio causas orant XIII, 5. 42. de servis ob interfectum dominum puniendis XIII, 32. XIV, 43. de quaestione servorum in caput domini II, 30. de irreverentia iuventutis III, 31. de modo lucaris et adversus lasciviam fautorum histrionum et de immodestia spectantium I, 77. de histrionibus Italia pellendis IV, 14. XIII, 25. de libidine feminarum II, 85. de aedificiis III, 72. contra fictas adoptiones XV, 19. S. C. castigandae plebi prisca severitate compositum VI, 19. quo Seniensium plebs modestiae admonetur H. V, 45. de coercendis seditionibus Puteolanorum XIII, 48. Pompeianorum XIV, 17. de libertate Cyzicenis adimenda IV, 36. de iure templi inter Lacedaemonios et Messenios dubio IV, 43. de Massiliensium hereditate *ib.* S. C. vulgare-
simum quo Syracusanis egredi numerum edendis gladiatoribus finitum permittitur XIII, 49. de censu edentium munus gladiatorum et de amphitheatro struendo IV, 63. de mathematicis Italia pellendis II, 32. XII, 52. H. II, 62. de iustitio II, 82. de supplicationibus II, 32. III, 47. 64. XIII, 8.

41. XIV, 12. 59. XV, 23. 44. de reponendis Poppaeae statuis H. I, 78. de exilio Agrippae I, 6. de honoribus principum mortuorum I, 8. 11. XII, 69. H. IV, 40. imperium auspicantium XII, 69. H. I, 47. II, 55. IV, 3. 6. gerentium III, 47. 57. IV, 15. 55 sq. 64. 74. VI, 8. 21. 31. 51. XIII, 8. Seiani III, 72. IV, 74. Lucilli Longi IV, 15. Liviae V, 2.
- L. Seneca Annaeus ab exilio revocatus praeturam impetrat fidus in Agrippinam, Claudio infensus XII, 8. magister Neronis XII, 8. XIII, 2. XIV, 52. 53. 55. componit ei orationes XIII, 3. 11. XIV, 11. consilio Neronem regit Burro concors XIII, 2. 6. XIV, 52. obstat Agrippinae arrogantiae XIII, 5. 13. infestatur ab ea XIII, 14. Burri dignationem tuetur teste Fabio Rustico amico XIII, 20. cum Burro Agrippinae causam cognoscit XIII, 21. crimina a P. Suillio in eum congesta XIII, 42. Suillii damnatione in invidiam incidit XIII, 42. 43. interest cum Burro consiliis Neronis de matris caede XIV, 7. quam oratione scripta excusat XIV, 11. frustra cum Burro Neronis cupidines moderari studet XIV, 14. mortuo Burro variis criminationibus petitus potentia exiit XIV, 52—57. Romani criminationes reicit XIV, 65. eius et Thraseae gloria et pericula XV, 23. secessu longinqui ruris frustra rogato cubiculum non egreditur venenum vitans simplici victu XV, 45. inter coniuratos nominatur cum Pisone XV, 56. traditur a quibusdam coniuratis imperio destinatus esse XV, 65. e Campania modo regressus et epulans cum uxore frustra innocentiam suam tuetur XV, 60. 61. eius mors et verba postrema XV, 61—64. 67. uxor mortis socia a Nerone servatur XV, 63. 64. eius amicitia aliis exitiosa XV, 71. fratres XV, 73. XVI, 17. studiorum claritudo, ingenium amoenum et temporis eius auribus accommodatum XII, 8. XIII, 3. 42. eloquentia et carmina XIV, 52. divitiae XIII, 42.
- XIV, 52. 53—55. salutantium coetus XIV, 56. Iuliae adulterium ab inimicis ei obiectum XIII, 42.
- Senecio. vid. *Claudius. Herennius. Tullius.*
- Seniense colonia H. IV, 45.
- Senones Romam ceperunt et incendunt XI, 24. XV, 41.
- Sentius Vespasiani amicus H. IV, 7.
- Cn. Sentius Germanici legatus, Syriae praefectus II, 74. Pisonem repellit II, 76. 79. 81.
- septemviri III, 64. [35.]
- septentrio II, 23. XIII, 53. H. V, 6. G.
- septentrionalis Oceanus G. 1. septentrionalia Britanniae A. 10.
- Septiminius. vid. *Porcius.*
- Septimius centurio I, 32.
- septimus dies et annus apud Iudaeos otio datus H. V, 4.
- sepulchra Germanorum G. 27.
- sepultura Iudaeorum H. V, 5. Romanorum, regum externorum XVI, 6. sepultura prohibiti damnati VI, 35. post sepulturam accusati XVI, 11. sepultura ne hostes quidem vident I, 22.
- Sequani Galliae populus rebellant III, 45. H. I, 51. Iulium Sabinum vincunt H. IV, 67.
- Serapis H. IV, 81. 84.
- Serenus. vid. *Amulius. Annaeus. Vibius.*
- Sergius. vid. *Galba.*
- Serica vestis II, 33.
- Seriphos insula II, 85. saxum IV, 21.
- serrati, pecuniae species G. 5.
- Sertorius III, 73. uno oculo H. IV, 13.
- Q. Servaeus Germanici comes, praetorius, Commagenis praepositus II, 56. Pisonem accusat III, 13. accusatus iussu Tiberii indicibus accessit VI, 13.
- Servilia Sorani filia XVI, 30. ad mortem agitur XVI, 33. H. IV, 10.
- Serviliae leges XII, 60.
- Serviliani horti XV, 55. H. III, 38.
- servilis vestis XIII, 25. patientia XIV, 26. XVI, 16. sententia VI, 16. animus XV, 54. non servilis servi II, 39. libertorum servilia ingenia II, 12. II. II, 92. V, 9. servile probrum XI, 37. H. I, 48. bellum IV, 27. H. III, 48. serviles poenae III, 50. XV, 60.

- Servilius. vid. *Caepio*.
 Servilius perditio Scauro famosus relegatur VI, 35. 36.
 M. Servilius nobilis a Tiberio hereditate adiutus II, 48. consularis, testimonium dicere iubetur III, 22.
 M. Servilius Nonianus consul VI, 37. rerum Rom. scriptor, moritur XIV, 19. D. 23.
 Servii H. II, 48.
 Servius. vid. *Cornelius Orfitus*.
 Servius Maluginensis flamen Dialis III, 58. sorte provinciae depulsus III, 71. moritur IV, 16.
 Servius Maluginensis, eius filius, patri suffectus IV, 16.
 Servius Tullius III, 26. XV, 41. H. III, 72.
 servus armorum custos apud Suiones G. 44. publicus H. I, 43. dispensator H. I, 49. accusator domini XIII, 10. Terracinam prodit H. III, 77. patibulo adfigitur H. IV, 3. Ponticus Neronem se fert H. II, 8. Pisonis pro domino obtruncatur H. IV, 50. servorum conditio apud Germanos, descripta ministeria apud Romanos G. 25. contumax adversus tormenta fides H. I, 3. fides fluxa H. IV, 23. colluvies XIV, 44. agmina XII, 17. 65. XIV, 43. decora, pari aetate XV, 69. a dominis morituris libertate et pecunia donantur XV, 54. XVI, 11. 19. eorum poena ob dominum interfectum XIII, 32. XIV, 43. in caput domini eos interrogare non licet, quae lex a Tiberio elusa II, 30. III, 67.
 Sesosis Aegypti rex VI, 34.
 sesquiplaga XV, 67. [42.
 Severus Neronis architectus XV, Severus. vid. *Alledius. Caecina. Cassius. Cestius. Cetrius. Claudius. Curtius. Verulanus*.
 Sextia, Mam. Scauri uxor, mortis particeps VI, 35.
 Sextia, L. Veteris socrus, mortis comes XVI, 10. 11.
 Sextilia, Vitellii mater H. II, 64. Augustae nomine honoratur H. II, 89. moritur H. III, 67.
 Sextilius Felix H. III, 5. auxiliarium ductor H. IV, 70.
 Sextius Africanus nobilis iuvenis, a nuptiis Silanae deterritus XIII, 19. census per Gallias agit XIV, 46.
 Sextius Paconianus praetorius, Sediani satelles maleficus VI, 9. strangulatur VI, 45.
 Sibyllae libri I, 76. VI, 18. XV, 44. sicarii, lex de iis XIII, 44.
 Sicilia I, 2. II, 59. IV, 13. VI, 18. 20. eam adire licet senatoribus non exquisita principis sententia XII, 23.
 Siculum fretum I, 53.
 Sido, sorore Vannii Sueborum regis genitus, eum insidiis circumvenit XII, 29. Sueborum rex XII, 30. H. III, 5. pro Vespasiano pugnat H. III, 21.
 sidus cometes vulgi opinionem mutationem regis portendens XIV, 22. sanguine illustri semper Neroni expiatum XV, 47. siderum motus IV, 58. VI, 27. H. II, 78.
 signiferi I, 48. II, 81. III, 20. 45.
 signum caedis XII, 17. belli H. IV, 58. protectionis XIV, 33. H. I, 62. pugnae dare II, 14. XIV, 36. H. II, 25. 41. exposcere H. III, 80. ultionis H. IV, 40. signum (tessera) H. I, 38. III, 73. crebris interrogationibus notum H. III, 22. id praetoriis cohortibus dat imperator I, 7. signa cohortium I, 18. II, 17. 53. H. IV, 16. signa et aquilae I, 37. XV, 12. 29. H. III, 21 etc. signa vexillaque H. II, 18. 43. III, 63. IV, 15. 34. incompta III, 2. ardent XII, 64. signa e solo convellere I, 20. inferre XIV, 30. convertere I, 20. ante ea duces eunt H. II, 5. 11. defixa in principiis castrorum I, 30. inter signa effigies principum IV, 2. apud signa iurare XV, 16. signis aquilisque circumdatus H. II, 29. Plancus signa et aquilam primae legionis amplexus religione se tutatur I, 39. signa Germanorum II, 45. G. 7. Romana capta dis in lucis suspendunt I, 59.
 Silana. vid. *Claudia. Iunia*.
 Silani VI, 8.
 Silanus. vid. *Creticus. Iunius*.
 Silia Neroni ad omnem libidinem adscita in exilium agitur XVI, 20.
 Siliana ala H. I, 20. II, 17.
 C. Silius superioris Germaniae le-

- gatus I, 31. triumphalia obtinet I, 72. IV, 18. fabricandae classis praepositus II, 6. Chattos invadit II, 7. 25. Gallos III, 42. Sequanorum pagos vastat III, 45. ob Germanici amicitiam crimina ei a Seiano intentantur IV, 18. mortem sumit IV, 19. eius uxor Sosia IV, 19. effigies S. C. abolita XI, 35.
- C. Silius, eius filius, consul designatus XI, 5. Romanae iuventutis pulcherrimus pulsa uxore a Messalina amatur XI, 12. XIII, 19. cuius matrimonium superstitibus Claudio petit XI, 26. solemniter nuptias faciunt XI, 27. simulacrum vindemiae celebrantes XI, 31. re prodita Silius metum dissimulans ad munia fori digreditur XI, 32. eius domo Claudio patefacta pretia probri monstrantur XI, 35. interficitur XI, 35.
- Silius Italicus testis Flavio Sabino et Vitellio paciscentibus adhibitus H. III, 65.
- (P.) Silius Nerva consul IV, 68.
- (A.) Silius Nerva consul XV, 48.
- silva Arduenna III, 42. Caesia I, 50. Herculi sacra II, 12. Hercynia G. 28. silvae in domo Neronis XV, 42.
- Silvanus tribunus XV, 60.
- Silvanus. vid. *Granius. Plautius. Pompeius. Pomponius.*
- Silures Britanniae populus XII, 32. 33. 38. legionem Rom. vincunt XII, 40. a Iulio Frontino domiti A. 17. eorum pervicacia XII, 39. habitus A. 11.
- Silus. vid. *Domitius.*
- Simbruini colles XI, 13. Simbruina stagna XIV, 22.
- Simo post mortem Herodis regium nomen invasit, a Quintilio Varo punitus H. V, 9.
- Simo dux Iudaeorum adversus Vespasianum H. V, 12.
- Simonides litterarum quarundam formas repperit XI, 14.
- Simplex. vid. *Caecilius.*
- simulacrum divi Augusti Cretae III, 63. Apollinis XII, 22. Paphiae Veneris H. II, 3. Iunonis aqua marina perspersum XV, 44. Minervae aureum in curia XIV, 12. tauri aeneum in foro boario XII, 24.
- Victoriae Camuloduni delapsus XIV, 32. simulacra numinum I, 73. XV, 45. nulla Iudaeis H. V, 5. nec Germanis et Naharvalis G. 9. 43. montium, fluminum, procliorum in triumpho vecta II, 41.
- Sindes amnis XI, 10.
- singularium ala H. IV, 70.
- Sinnaces Parthus VI, 37. 38. ab Artabano deficit VI, 42. ad Tiridaten venit VI, 43.
- Sinope Ponti urbs H. IV, 83. 84.
- Sinopenses H. IV, 83.
- Sinuessa XII, 66.
- Sinuessanae aquae H. I, 72.
- sinus Thermaeus, Toroneus VI, 5.
- Pisanus H. III, 42. prope Capreas pulcherrimus IV, 67. sinus Campaniae beati H. III, 66. incluti II, 53. subiecti Caesaris dictatoris villae XIV, 9. Oceanus latos sinus complectens G. 1.
- Sipylos mons II, 47.
- Siraci Bosporianis vicini XIII, 15. 16.
- Sirpicius cognomentum centurionis I, 23.
- Sisenna rerum scriptor H. III, 51. D. 23.
- Sisenna centurio H. II, 8.
- Sisenna. vid. *Statilius.*
- Sitones Germaniae populus G. 45.
- Smyrna. vid. *Zmyrna.*
- sociale bellum VI, 18. sociales turmae IV, 73. copiae VI, 50. XII, 31.
- socialia prospere composita II, 57.
- societates equitum Rom. IV, 6. vetigalium constitutae XIII, 50.
- sodales Augustales I, 54. III, 64. Titii I, 54.
- Sofonius Tigellinus socer Cossutiani XIV, 48. ob impudicitiam praetoriis cohortibus impositus, apud Neronem validus XIV, 51. 57. XV, 50. Plauto et Sullae et Minucio perniciem machinatur XIV, 57. XVI, 20. eius os impurum XIV, 60. paelices XV, 59. parat epulas celeberrimas XV, 37. Faenium Rufum criminatur XV, 50. saevus percontatur coniurationis reos XV, 58. ipse et Poppaea sunt intimum consiliorum saevienti Neroni XV, 61. punitis coniuratis triumphalia accipit XV, 72. Ante testamentum

- obsignari iubet XVI, 14. heres metu scribitur XVI, 17. 19. eius et vita et mors turpissima H. I, 72. Maevius Pudens e proximis eius H. I, 24.
 Sohaemus Ituraeorum rex moritur XII, 23.
 Sohaemus, eius filius, regionem Sophenen cum insignibus regiis accipit XIII, 7. Vespasiani socius H. II, 81. V, 1.
 Solis aedes XV, 74. ara VI, 34. Solem orientem salutare in Syria moris est H. III, 24. sol repente obscuratur XIV, 12. per noctem conspicitur A. 12. cadentis fulgor ad ortum usque edurat, sonus stridorque audiri dicitur G. 43.
 solidae auro, argento statuæ XIII, 10. solida auro vasa II, 33. in solidum appellare VI, 23.
 Solo Atheniensibus leges scripsit III, 26.
 Solymi H. V, 2.
 somnium Bassi XVI, 1. Caecinae I, 65. Germanici II, 41. Petrae XI, 4. somniorum interpretes II, 27.
 Sopheue regio XIII, 7.
 Sophocles D. 12.
 Soranus. vid. *Barea*.
 sororum filiis Germanorum moribus idem apud avunculum qui apud patrem honor G. 20.
 sorte data provincia III, 32. 58. 71. XV, 19. A. 6. 42. sortem legationibus senatus ponere antiquitus institutum H. IV, 8. sorte ducti sodales Augustales I, 54. ex ignominiosa cohorte decimus quisque fusti necati III, 21. praetores aerarii XIII, 29. senatores ad varia negotia publica VI, 8. H. IV, 40. sorte ductos vescuntur Usipi in fame A. 28. sortes Germanorum G. 10. sortiuntur legiones de ordine agminis H. II, 41.
 Sosia Galla Sillii uxor in exilium agitur ob cultum Agrippinae IV, 19. 20. 52.
 Sosianus. vid. *Antistius*.
 Sosibius Britannici educator, accusator Valerii Asiatici XI, 1. 4.
 C. Sosius Iudaeos subegit H. V, 9.
 Sostratus sacerdos H. II, 4.
 Soza oppidum Dandaricae XII, 16. spadones XII, 66. H. II, 71. III, 40. Spartacus III, 73. XV, 46. Spartani II, 60. eorum leges III, 26. spathae auxiliarium XII, 35. spectacula praesides provinciarum edere vetiti XIII, 31. ferarum et gladiatorum XIII, 31. H. II, 94. cf. *gladiatores*. spectaculorum gradus instructi, quomodo triumphi videntur XIV, 13. apud Germanos unum genus G. 4. speculatores H. I, 24. 25. 27. 31. H. II, 11. 33. 73. III, 43. (exploratores) II, 12.
 Spelunca, villae nomen IV, 59.
 Spei aedes II, 49.
 spina consertum sagum G. 17.
 spintriarum ignotum antea vocabulum repertum VI, 7.
 Spurinna. vid. *Vestricius*.
 stagnum structum ad proelium navale XII, 56. Agrippae XIII, 37. stagna in domo Neronis XV, 42.
 Staius tribunus IV, 27.
 Statilia Messalina, uxor Vestini XV, 68.
 Statilius Taurus praef. urbi VI, 17. urbem ornavit III, 72.
 Statilius Sisenna Taurus, eius filius, consul II, 1.
 Statilius Taurus post proconsulare Africae imperium accusatus vim vitae suae attulit XII, 59. XIV, 46.
 Statius tribunus XV, 60.
 Statius Annaeus, Senecae amicus et medicus XV, 64.
 Statius Domitius tribunatu exiit XV, 71.
 Statius Murcus speculator trucidat Pisonem H. I, 43. [71].
 Statius Proxumus tribunus XV, 50.
 Statoris Iovis aedes XV, 41.
 statua Augusti I, 73. Marcelli altius quam Caesarum sita I, 74. Claudia vim ignium bis elapsa IV, 64. Iulii Caesaris ab occidente in orientem sponte conversa H. I, 86. triumphali statua M. Aponius honoratus H. I, 79. Agricola inlustri statuæ honor decretus A. 40. statuas et picturas evehere civitas Pergamena vi prohibuit Acratum Neronis libertum XVI, 23. statuæ Vitellii deiectae H. III, 71. oratorum D. 8. in Capitolio Sa-

- binus statuas revolsas vice muri obicit H. III, 71. statuas auro vel argento solidas poni sibi prohibet Nero XIII, 10.
- L. Stertinius Bructeros fundit, reperit aquilam legionis XIX cum Varo amissam I, 60. Segimerum et eius filium in deditionem accipit I, 71. Angrivariorum defectionem ulciscitur II, 8. Flavum decertare cum fratre Arminio prohibet II, 10. equitibus praeest in proeliis cum Cheruscis commissis II, 11. 17. Angrivarios in deditionem accipit II, 22.
- stipatores II, 9. IV, 25. XI, 16.
- stipendiarii IV, 20. 73. stipendiaria Italia XI, 22.
- stipendium militis diurnum I, 17. praetorianorum *ib.* stipendia tricena I, 35. aut quadragena I, 17. sena dena, vicena I, 36. 78. quadraginta III, 33. I, 64. acta VI, 9. iusta H. IV, 46. aucta II, 9.
- stipes datae XIV, 15. H. IV, 53. V, 5. Stoechades insulae H. III, 43.
- Stoica secta XVI, 32. Stoicorum arrogantia XIV, 57. civis aliquis D. 31. placita VI, 28. H. III, 81. IV, 5. A. 46.
- Strabo. *vid.* *Acilius. Seius.*
- strangulati VI, 31. 35.
- Stratonicenses III, 62.
- Stratonicidis Veneris templum III, 63. [H. III, 83.]
- stupri licentia II, 85. VI, 7. XV, 37.
- Suardones Germaniae populus G. 40.
- Sublaqueum villa Neronis XIV, 22.
- sublicius pons H. I, 86.
- Subrius Flavius tribunus in Nerone coniurat XV, 49. in scena canentem occidere, Senecae imperium tradere paratus XV, 50. 65. proditus sesquiplaga interficitur XV, 67.
- subsignani milites H. I, 70. IV, 33.
- succinum G. 45.
- Suebi II, 26. 63. H. I, 2. G. 2. 9. 38. 41. 43. 45. A. 28. Raetiae imminent I, 44. bellum cum Cheruscis gerunt II, 44. 45. 46. eorum veteres praedae II, 62. rex a Druso impositus XII, 29.
- Suebia G. 43. 45.
- Suebicum mare G. 45.
- Suedius Clemens primipilaris H. I, 87. dux Othonianus H. II, 12.
- Suessa Pometia H. III, 72.
- C. Suetonius Paulinus Britanniae legatus XIV, 29. Monam insulam occupat XIV, 30. magno proelio vincit XIV, 33—37. A. 5. 14—16. revocatur XIV, 39. 40. consul XVI, 14. dux Othonianorum H. I, 87. 90. cunctator natura H. II, 23. 25. bellum duci vult H. II, 32. eius fuga H. II, 44. defensio apud Vitellium H. II, 60.
- Suevi. *vid.* *Suebi.*
- Sugambri II, 26. XII, 39. Sugambra cohors IV, 47.
- suggestus apud signa, in quo aurea imperatoris statua H. I, 36.
- P. Suillius Germanici quaestor relegatur IV, 31. praepotens apud Claudium *ib.* continuus accusandis reis XI, 1. 4. 5. in Baleares insulas pellitur XIII, 42. 43. eius filii XI, 2. et neptis XIII, 43. [36.]
- Suillius Caesoninus, eius filius XI, M. Suillius Nerullinus, eius frater, consul XII, 25. patre damnato servatur a Nerone XIII, 43.
- Suiones Germaniae populus G. 44. sulco designata oppida XII, 24.
- Sulla. *vid.* *Cornelius.*
- Sullanus centurio III, 75.
- Sulpicia Praetextata, Crassi uxor H. IV, 42.
- Sulpicia decora H. I, 15.
- Sulpiciorum vetus et patricia familia III, 48.
- Sulpicius. *vid.* *Galba.*
- Sulpicius Asper centurio coniurat in Nerone XV, 49. 50. occiditur XV, 68.
- Sulpicius Camerinus proconsul Africae XIII, 52.
- Sulpicius Florus Pisonem interficit H. I, 43.
- Sulpicius. *vid.* *Quirinius.*
- Sulpicius Rufus ludi procurator XI, 35.
- sumptuaria lex III, 52.
- Sunuci Germaniae populus H. IV, 66.
- suovetaurilia VI, 43. H. IV, 53.
- superstitiones externae XI, 15. XIII, 32. magicae XII, 59.

- supplicationes ob res bene gestas XIII, 8. 41. variis nominibus decretæ II, 32. III, 47. 64. XIV, 12. 59. XV, 23. 44.
- Surena VI, 48.
- Surrentinum promontorium IV, 67.
- Surrentum VI, 7.
- Syene II, 61.
- Syphax rex XII, 38.
- Syracusæ XIII, 49.
- Syracusanorum civitati egredi numerum gladiatorum permittitur XIII, 49.
- Syri II, 60.
- Syria I, 42. II, 42. 43. 55. 58. 69. 70. 74. 77. 78. 81. 82. IV, 5. VI, 5. 33. 37. 43. XII, 23. XIII, 8. 22. XV, 9. H. I, 10. 76. II, 2. 6. 9. 73. 80. 87. III, 24. IV, 3. 17. V, 1. 26. provincia tributi deminutionem orat II, 42. vacua XIV, 26. A. 40. aucta Ituraeis et Iudæis XII, 23. Syriae caput Antiochia H. II, 79. rector II, 4. praeses VI, 47. legatus XI, 10. legiones H. I, 10. 76. II, 6. equites XII, 55.
- Syriacus exercitus H. II, 8.
- tabernaculum ducis I, 29. 35. H. II, 29. tabernacula militum II, 13. H. V, 22.
- tabulae plumbeae II, 69. nuptiales XI, 30. publicae XIII, 23. 28. duodecim III, 27. VI, 22. testamenti II, 48. VI, 44. XV, 55. 62. XVI, 14.
- tabularia causarum D. 39.
- Tacfarinas bellum in Africa movens vincitur a Camillo II, 52. ab Apronio III, 20. 21. 32. a Blaeso III, 73. 74. a Dolabella victus in tela ruens occiditur IV, 23—25.
- Tacitus. vid. *proleg.*
- Talies Geminus accusator XIV, 50.
- Tamesa Britanniae aestuarium XIV, 32. [I, 51.]
- Tamfanæ templum apud Marsos Tamiris Cilix H. II, 3.
- Tampius Flavianus. vid. *T. Ampius.*
- Tanaïs XII, 17.
- Tanaum aestuarium Britanniae A. 22.
- Tantalus IV, 56.
- Tarentinum foedus I, 10.
- Tarentum XIV, 12. 27. H. II, 83.
- Tarius Gratianus praetorius VI, 44.
- Tarpeia rupes H. III, 71. Tarpeium saxum VI, 25. saxo deici II, 32. IV, 29.
- Tarquinius exacti XI, 22.
- Tarquinius Priscus IV, 65. H. III, 72.
- Tarquinius Superbus III, 27. VI, 17. H. III, 72.
- Tarquitius Crescens centurio XV, 11.
- Tarquitius Priscus Tauri legatus et accusator XII, 59. repetundarum damnatur XIV, 46.
- Tarracina III, 2. H. III, 57. 60. 76. 77. 84. IV, 2.
- Tarracinens H. IV, 3.
- Tarraconensis colonia I, 78.
- Tarsa Thracum dux IV, 50.
- Tartarus H. III, 9.
- T. Tadius rex Sabinorum I, 54. XII, 24. H. II, 95.
- Taunus mons I, 56. XII, 28.
- Tauranitium regio XIV, 24.
- Taurina ala H. I, 59. 64. 70. colonia H. II, 66. Augusta Taurinorum H. II, 66.
- Taurorum litora XII, 17. [10.]
- Taurus mons VI, 47. XII, 49. XV, 8.
- Taurus. vid. *Antonius. Statilius.*
- Q. Tadius Augusti amicus luxuriosus I, 10.
- Telamon III, 62.
- Teleboae IV, 67.
- Telesinus. vid. *Luccius.*
- Temnii II, 47.
- templum Aesculapii IV, 14. Augusti Romae I, 11. VI, 51. in colonia Tarraconensi I, 78. Nolae IV, 57.
- Augusti et Romae apud Pergamum IV, 37. Claudii in Britannia XIV, 31. Dianae IV, 43. Fecunditatis XV, 23. Fortunae XV, 53. Hierosolymitanum H. V, 8. 9. 12. 13. Iani II, 49. Iovis IV, 57. Iovis Ditis H. IV, 83. Lunae XV, 41. Martis Ultoris II, 64. XIII, 8. Mefitis H. III, 33. Neronis XV, 74. Romae IV, 56. Salutis XV, 53. 74.
- Tamfanæ I, 51. Tiberii, matris eius et senatus IV, 15. 55. Veneris Genetricis XVI, 27. Paphiae H. II, 2. Vestae XV, 36. templa dedicata II, 49. IV, 57. 67. VI, 51. H. III, 72. ea restituendi caerimoniae H. IV, 53. spoliata XV, 45. spoliatorum dona conquisita A. 6.

- adita in laetitia II, 75. in iis tendunt milites H. II, 93. *cf. aedes delubrum.*
- Tencteri Germaniae populus XIII, 56. H. IV, 21. 64. 77. G. 32. 38.
- tendere extra vallum ignominiae nota XIII, 36.
- Tenii III, 63.
- Terentius evocatus H. I, 41.
- M. Terentius ob Sciani amicitiam reus absolvitur VI, 14.
- Terentius Lentinus eques Rom. XIV, 40. [45.]
- Termestini, Termestina natio IV, 17.
- Terra mater G. 40.
- terrae motus in Asia II, 17. IV, 13. XIV, 27. Apameae XII, 58. in Achaia IV, 13. in Campania XV, 22. Romae XII, 43.
- Tertullinus. *vid. Volcatius.*
- tesserarius speculatorum H. I, 25.
- testamentum Acerroniae XIV, 6.
- Agricolae A. 43. Antei XVI, 14.
- Augusti I, 8. Claudii XII, 69. Flavii Scaevini XV, 54. 55. Fulcinii Trionis VI, 44. Iunia III, 76. Liviae V, 1. Petronii XVI, 19. Pisonis H. I, 48. Senecae XV, 62. 64. Veranii XIV, 29. Vinii H. I, 48. Othonianorum H. II, 62. testamentis plerique pereuntium principem aut potentes adulati XVI, 19. principes aut eorum amicos heredes ex parte scripserunt II, 48. XIV, 31. XVI, 11. 17. A. 43.
- testudo XII, 35. XIII, 39. H. III, 27. 28. 31. IV, 23. testudinem admove H. III, 84.
- tetrarchae XV, 25.
- Tettius Iulianus legatus H. I, 79. II, 85. praetura ei adimitur et redditur H. IV, 39. 40.
- Teucer III, 62.
- Teutoburgiensis saltus I, 60.
- Teutoni populus H. IV, 73.
- Thala Africae oppidum III, 21.
- theatrales operae I, 16. artes XIV, 21.
- theatri licentia I, 77. XI, 13. XIII, 24. 25. theatrum Antiochense, in quo consultant H. II, 80. Marcelli III, 64. Neapolitanum XIII, 33.
- Pompei III, 23. XIII, 54. XIV, 20.
- deflagrat III, 72. eius scena a Tiberio structa VI, 51.
- Thebae veteres Aegypti II, 60.
- Theophanes Mitylenaeus caelestibus honoribus a Graecis cultus VI, 24.
- Theophilus II, 55.
- Thermaeus sinus VI, 5.
- Thermus. *vid. Minucius.*
- Theseus IV, 56.
- Thessali VI, 40.
- tholus (?) in nave XIV, 5.
- Thraeces (Thraeces, Threces) II, 64.
66. a Romanis victi IV, 46. 48. iis auxiliantur IV, 47. 48. H. I, 68. eorum tripudia ante pugnam IV, 47.
- Thracia II, 64—67. III, 38. IV, 5.
- VI, 16. H. I, 11. Thraciae urbes II, 54.
- Thracium bellum XII, 63.
- Thrasea Paetus Patavio oriundus XVI, 21. defendit S. C. vulgare XIII, 49. senatu egreditur XIV, 12. XVI, 21. eius de Antistio sententia XIV, 48. firmitudo animi et gloria XIV, 49. oratio contra provincialium superbiam XV, 20. occursu Neronis prohibetur XV, 23. XVI, 24. apud eum accusatur XVI, 21. codicillos ad eum componit XVI, 24. ludicris interest XVI, 21. damnato mortis arbitrium permittitur XVI, 33. venas secatur XVI, 35. est virtus ipsa XVI, 21. verae gloriae exemplar H. II, 91. ab Aruleno Rustico laudatus A. 2. socer Helvidii XVI, 28. 35. H. IV, 5. amicus Vespasiani H. IV, 7. eius libertas H. IV, 5.
- Thrasullus mathematicus VI, 26. eius filius VI, 28.
- Thubuscum Africae oppidum IV, 24.
- Thule insula A. 10.
- Thurii XIV, 21. [rii D. 12.]
- Thyestes, fabula Materni D. 3. V. 27.
- Tiberiana domus H. I, 27.
- Tiberina ostia XV, 42. Tiberinus amnis H. I, 86.
- Tiberiolus VI, 11.
- Tiberis II, 41. III, 9. eius exundatio I, 76. 79. H. I, 86. in Tiberim tracta corpora damnatorum VI, 25. XV, 2. iactum frumentum corruptum XV, 18.
- Tiberius Nero, Tiberii Caesaris pater, cui uxorem Liviam Augustus abduxit I, 10. V, 1. VI, 57.

- Tiberius Nero I, 1. novies ab Augusto in Germaniam missus II, 26. 46. I, 34. G. 37. exul Rhodi agit I, 4. 53. II, 42. III, 48. IV, 15. 57. VI, 16. 57. ab Augusto imperator appellatur et adoptatur I, 3. eius honores I, 3. 4. 34. III, 47. consularius I, 4. tertius II, 53. quartus III, 31. matris artibus imperium adeptus I, 5. IV, 57. Germanicum timet oditque I, 7. 52. 62. 72. morte eius laetus III, 2. 3. eius mores I, 4. obscura verba I, 11. ad exercitus se iturum simulat I, 47. Iuliam, olim uxorem, necat I, 53. sodalis Augustalis I, 54. Agrippinam odit I, 69. in acta sua iurari prohibet I, 72. patris patriae nomen recusat I, 72. legem maiestatis reducit *ib.* imperia et procurationes ad finem vitae concedit I, 80. IV, 6. imperator salutatur II, 18. Urgulaniae adest apud praetorem II, 34. hereditates nisi amicorum non adit II, 48. antiquae parsimoniae III, 52. firmus adversus pecuniam III, 18. eius liberalitas I, 75. II, 48. munificentia II, 47. IV, 64. VI, 51. in debitores VI, 23. in deterius mutatur IV, 6. prima erga pecuniam alienam diligentia IV, 20. avaritia VI, 25. dominus dici recusat II, 87. spernendis rumoribus et honoribus validus III, 10. IV, 37. VI, 44. 51. cuncta etiam fortuita ad gloriam vertit II, 84. ambitiosus in posteros IV, 38. VI, 52. eius litterae super luxu civitatis III, 53. animi altitudo et simulatio I, 7. 69. IV, 1. 29. 52. 71. calliditas XI, 3. constantia IV, 8. 12. facta dictaque Augusti observat IV, 37. A. I3. novi iuris repertor II, 30. scelera nuper reperta priscis verbis obtegit IV, 19. senatui libertatis simulacra praebet I, 77. 81. II, 51. libertatem metuit, adulationem odit et despicit II, 87. III, 65. Drusum filium mortuum laudat IV, 12. in Campaniam profectus III, 31. IV, 57. in insulam Capreas se abdit IV, 67. in specu periculum adit IV, 59. mortua matre violentius dominatur V, 3. Seiano devinctus I, 24. 69. III, 66. 72. IV, 1. 7. 59. 68. VI, 14. quo oppresso in scelera simul ac dedecora prorupit VI, 57. saevit in Drusum nepotem VI, 23 sq. eius libidines secretae I, 4. VI, 7. litterarum initium VI, 12. Chaldaeis dat operam, Galbae imperium praesagit VI, 26. eius habitus corporis IV, 57. ab Augusto reprehensus I, 10. eloquentia I, 11. IV, 31. XIII, 3. effigies IV, 64. 74. templum eius IV, 15. in Hispania IV, 37. Zmyrnae IV, 56. imperat annis XXIII. D. 17. vestium iniectum necatur VI, 56. eius vitae summa et mores VI, 57. (Tiberius) Drusi filius II, 84. VI, 52. Tiberius. *vid. Alexander.*
- Tiburs VI, 33. Tiburtum fines XIV, 22.
- Ticinum III, 5. H. II, 17. 27. 30. 68. 88.
- Tigellinus. *vid. Soffonius.*
- Tigranes Armeniae rex II, 3. supplicio afficitur VI, 46.
- Tigranes Cappadox Armeniae rex XIV, 26. XV, 1.
- Tigranocerta Armeniae urbs XII, 50. XIV, 23. 24. XV, 4. 5. 6. 8.
- Tigris amnis VI, 43. XII, 13.
- Timarchus. *vid. Claudius.*
- Timotheus Atheniensis e gente Eumolpidarum H. IV, 83.
- Tingitana Mauritaniae provincia H. II, 58. 59.
- Tiridates regnum Parthorum occupat VI, 38. 43. 47. 48. pulsus ab Artabano VI, 50.
- Tiridates a Vologese fratre in Armeniae regnum deductus rursus discedit XII, 50. iterum invadit XIII, 6. 34. 37. temptato frustra dolo et praelio discedit XIII, 38—41. absterretur rursus a Corbulone XIV, 26. iterum a Vologese deducitur regio diademate evinctus XV, 1. 2. Paeto discedere compulso et Armenia interim vacua relicta diadema per legatos petit XV, 24. quo negato cum Corbulone pactus Romam venit ipse diadema accepturus XV, 25—31. XVI, 23.
- Tiro Ciceronis libertus D. 17.
- Tiro. *vid. Apinius.*
- Titianus. *vid. Salvius.* [II, 85.]
- Titidius Labeo, Vistiliae maritus

- Titii sodales I, 54.
 Titius Proculus eques Rom. XI, 35.
 Titius Sabinus ob Germanici amicitiam dolose circumventus damnatur IV, 18. 19. 68—70. VI, 10.
 Titus Vespasianus, Vespasiani filius H. I, 1. 10. eius ingenium H. II, 1. IV, 86. a patre ad Galbam missus Corintho revertitur H. II, 2. amat Berenicen reginam, adit templum Veneris H. II, 2. conciliat Vespasianum cum Muciano H. II, 5. nuncius inter eos H. II, 79. bello Iudaico praepositus H. II, 82. IV, 51. V, 1. consulatum absens init H. IV, 38. accepta validissima exercitus parte obsidet Hierosolyma H. IV, 51. V, 1. 10—13. comis in milites H. V, 1. pius erga fratrem H. IV, 52. 86.
 Tmolus urbs Asiae II, 47.
 toga virilis XII, 41. hirta D. 26. picta IV, 26. a Britannis gestari coepta A. 21. Germanis odiosa I, 59.
 togati XVI, 27. H. I, 38. II, 20. III, 70. A. 9. D. 6.
 Togonius Gallus VI, 8.
 Tolbiacum Germaniae oppidum H. IV, 79.
 Toranius (?) D. 21.
 tormenta. vid. *quaestio*. bellica I, 56. II, 20. 81. IV, 49. XIII, 39. XV, 9. H. III, 20. 23. 71. 84. IV, 23. in navibus II, 6.
 Toroneus sinus VI, 5.
 Torquata. vid. *Iunia*.
 Torquatus. vid. *Iunius*.
 torques inter dona militaria II, 9. III, 21.
 torus III, 5. XV, 37. H. I, 82.
 trabeati equites III, 2.
 Trachalus. vid. *Galerius*.
 Traianus imperator H. I, 1. G. 37. A. 3. 44.
 Tralliani IV, 55.
 Transalpinæ gentes H. IV, 54.
 transfugarum poena apud Germanos G. 12.
 Transpadana Italia H. II, 32. regio H. I, 70. Transpadani XI, 24.
 Transrhenana gens H. IV, 15. Transrhenanus populus IV, 72. Transrhenani H. II, 17. IV, 23. 28. 63. 73. 76. V, 16.
 Trapezus XIII, 39. H. III, 47.
 Traulus Montanus eques Rom. XI, 36.
 Trebellienus Rufus Cotyis liberorum tutor II, 67. III, 38. sua manu cadit VI, 45.
 M. Trebellius legatus VI, 47.
 Trebellius Maximus XIV, 46. Britanniae legatus H. I, 60. A. 16. inde profugit H. II, 65. A. 16.
 Trebonius Garutianus procurator Africae H. I, 7.
 Treveri I, 41. 44. III, 40. 42. H. I, 53. 57. 63. III, 35. 46. IV, 18. 28. 37. 57. 66. 69—71. 75. 76. V, 17. 19. 24. G. 28. Treverorum ala II, 14. H. II, 28. colonia H. IV, 62. 72.
 Triaria, L. Vitellii uxor H. II, 63. 64. III, 77.
 Triboci Germaniae populus H. IV, 70. G. 28.
 tribunal I, 25. 27. 32. 35. 39. 61. II, 57. 83. XI, 35. XV, 29. H. III, 10. e caespite I, 18. consulum XIII, 4. XVI, 30. praetoris II, 34. VI, 23. cornu tribunalis I, 75.
 tribunatus plebis XIV, 48. A. 46. militum H. IV, 39. A. 5.
 tribunicia potestas I, 3. 7. 9. 10. 13. III, 57. H. I, 47. summi fastigii vocabulum III, 56. intercessio XIV, 48. rogatio VI, 22. tribuniciū ius I, 2. XIII, 28. tribunicii viatores XVI, 12.
 tribunus plebei I, 15. III, 27. VI, 18. H. II, 38. 91. intercedit I, 77. VI, 53. XIV, 48. XVI, 26. H. IV, 9.
 tribunus cohortis H. III, 85. praetoriae I, 77. III, 14. XIII, 15. H. I, 82. urbanae VI, 15. custodiae adpositus I, 6. tribuni legionis I, 17. 19. 23. 32. 35. 37. 42. 44. 49. 61. 66. 67. II, 12. 55. 67. III, 2. IV, 73. XIV, 27. H. III, 9. IV, 78. etc. tribuni militum consulari potestate I, 1.
 tribus I, 15. III, 4. XIII, 27. XIV, 13. H. III, 58. D. 39.
 tributa et vectigalia I, 11. necessaria H. IV, 74. continua III, 40. infracta H. IV, 57. regia II, 56. levata in tempus II, 47. eorum exactio IV, 6. H. IV, 26. G. 29. 43. A. 19. 32. deminutio II, 56. 42.
 trierarchus XIV, 8. H. II, 16. III, 12.

- Trimerus insula IV, 71.
 Trinobantes in Britannia XIV, 31.
     A. 31.
 Trio. vid. *Fulcinus*.
 Trivia III, 62.
 triumphales III, 30. 56. XIV, 1. H. IV, 8. imagines XV, 72.
 triumphalia insignia I, 72. II, 52. III, 48. 72. IV, 18. 26. 44. 46. VI, 16. 45. XI, 20. XII, 3. 28. 38. XV, 72. H. I, 79. II, 78. IV, 4. A. 40.
 triumphalis vestis I, 15. XII, 41. XIII, 8. porta I, 8.
 triumphus de populis regnisque integris acquiruntur XII, 20. congesti I, 4. recepti, sprete III, 47.
 triumphus navalis II, 49. decretus manente bello I, 55. Domitiani falsus A. 39. L. Mummii XIV, 21. Germanici II, 41.
 triumvir I, 2. triumviri V, 1. (capitales) A. 2.
 triumvirale supplicium VI, 4.
 triumviratus III, 28.
 Trogus. vid. *Saufeius*.
 Troia parens urbis Romae IV, 55. XII, 58. Troiae ludicrum XI, 11.
 Troianus Antenor XVI, 21. Troianum excidium XV, 39. Troiana tempora XI, 14.
 tropaea II, 18. XV, 18.
 Troxoborus Clitarum dux XII, 55.
 Trutulensis portus Britanniae A. 38.
 tubae sono miles ad munia belli cietur H. II, 29.
 Tubantes Germani I, 51. XIII, 55. 56.
 Tubero. vid. *Seius*.
 Tuberones veteri quoque reip. ingrata nomina XVI, 22. Tuberorum familia XII, 1.
 Tudri nobile genus G. 42.
 Tuisco deus terra editus G. 2.
 Tullinus. vid. *Volcatius*.
 Tullius. vid. *Cicero*. *Servius*.
 Tullius Flavianus praefectus alae H. III, 79.
 Tullius Senecio in Neronem coniurat XV, 50. impunitate corruptus XV, 56. mori adigitur XV, 70.
 Tullus Hostilius III, 26. VI, 17. XII, 8.
 tumulus Agrippinae XIV, 10. Caesarum III, 9. Iuliorum XVI, 6.
 Octavio IV, 44. Patrobii H. I, 49. legionum Varianarum I, 62. II, 7.
 Tungri Germaniae populus H. II, 14. IV, 16. 55. 66. 79. Tungrae cohortes H. II, 15. Tungrorum A. 36.
 tunicatus populus D. 7.
 Turesis Thracum dux IV, 50.
 turmae equitum Rom. II, 83.
 Turoni Galliae populus III, 41. 46.
 Turpilianus. vid. *Petronius*.
 Turpio. vid. *Ambivius*.
 C. Turranius annonae praefectus I, 7. XI, 31.
 Turullius Cerialis primipilaris H. II, 22.
 Tusculanus ager XIV, 3.
 Tusculum XI, 24.
 Tuscus. vid. *Caecina*.
 Tuscus vicus IV, 65. Tuscum genus XIV, 59. Tusci XI, 24. histriones XIV, 21.
 Tutor. vid. *Iulius*.
 tyrannorum mentes VI, 12.
 Tyrrhenus Atys rege genitus IV, 55.
 Tyrus XVI, 1.
 Ubii I, 31. 36. 71. XII, 27. H. IV, 18. 28. 55. 63. 77. V, 24. G. 28.
 Ubiorum ara I, 39. 57. oppidum I, 36. XII, 27. civitas I, 37. 71. XIII, 57. vid. *Agrippinenses*.
 Ulixes G. 3. D. 16.
 ultionis ara III, 18.
 Ultor. vid. *Mars*.
 Umbria IV, 5. H. III, 41. 42. 52.
 Umbricius haruspex H. I, 27.
 Ummidius Quadratus Syriae praeses XII, 45. Iudaeos coerces XII, 54. discors Corbuloni XIII, 9. moritur XIV, 26.
 unciarum faenus VI, 26.
 Urbicus. vid. *Petronius*. *Pompeius*.
 Urbiniae heredes D. 38.
 Urbinum H. III, 62.
 urbs. vid. *Roma*. Punica IV, 56. urbes Graecae III, 60. XIV, 14. Achaiae II, 53. H. I, 23. II, 1. Asiae celebres collapsae II, 47. IV, 14. XIV, 27. Campaniae obrutae H. I, 2. Germaniae nullae G. 16. Thraciae II, 54. captae nisi explorato non intrandae H. III, 20.
 Urgulania Augustae percara a Pi-

- sone in ius trahitur II, 34. IV, 21.
 pugionem nepoti mittit IV, 22.
 urna (sortitionum) H. IV, 6. 7. feralis III, 1.
 urorum terga IV, 72.
 Usipetes, Usipi, Usipii I, 51. XIII, 55. 56. H. IV, 37. G. 32. A. 28. 32.
 Uspe urbs XII, 16.
 Uspensium excidium XII, 17.
 usura VI, 22. apud Germanos ignota G. 26.
 uxores comites exulum XIII, 71. H. I, 3. magistratum provincialium III, 33. ducum in castris I, 40—44. 69. II, 55. XV, 10. H. I, 48. III, 77. uxor Neroni gravida abducta I, 10. V, 1. iudicio mariti permissa XIII, 32.
 vacationes militum I, 17. 35. ex fisco solutae H. I, 46. 58.
 Vada locus castrorum H. V, 20. 21.
 Vahalis II, 6.
 Valens. vid. *Donatius. Fabius. Manlius. Vettius.*
 Valentinus. vid. *Iulius.*
 Valerius Asiaticus bis consul, Vienne genitus XI, 1. a Messalina pervertitur XI, 2. XIII, 43.
 Valerius Asiaticus Belgicae legatus, Vitellii gener H. I, 59. consul designatus H. IV, 4. 6.
 Valerius Capito exul restituitur XIV, 12.
 Valerius Corvus sexiens consul I, 9.
 Valerius Fabianus XIV, 40.
 Valerius Festus legatus H. II, 98. affinis Vitellii H. IV, 49. equites in caedem Pisonis mittit H. IV, 50.
 Valerius Marinus H. II, 71.
 Valerius. vid. *Messala. Messalinus.*
 Valerius Naso IV, 56.
 Valerius Paulinus H. III, 42.
 Valerius Ponticus XIV, 41.
 Valerius Potitus XI, 22.
 Vandilii Germaniae populus G. 2.
 Vangio Sueborum rex XII, 29. 30.
 Vangiones Germaniae populus XII, 27. H. IV, 70. G. 28.
 Vannius Sueborum rex II, 63. regno pellitur XII, 29. 30.
 Vardanes a Parthis accitus pro Gotarze ingens gloria necatur XI, 8—10. eius filius XIII, 7.
 Variana clades I, 10. 57. 61. XII, 27. Varianae legiones II, 7. 25.
 Varianus exercitus II, 15.
 Varilla. vid. *Apuleia.*
 Varini Germaniae populus G. 40.
 Varius poeta D. 12.
 Varius Crispinus tribunus H. I, 80.
 Varius Ligur Aquiliae adulter IV, 42. accusatores pecunia corrupti VI, 36.
 Varro D. 23.
 Varro. vid. *Cingonius. Vibidius. Vissellius.*
 Varrones interfecti I, 10.
 Varus. vid. *Alfenus. Arrius. Crispinus. Lurius. Plancius. Quintilius.*
 Vasaces praef. equitum Parthorum XV, 14.
 Vascones H. IV, 33.
 Vaticana vallis XIV, 14. Vaticani insalubria loca H. II, 93.
 Vatinius scurra gladiatores edit XV, 34. eius rapinae H. I, 37. potentia fracta D. 11.
 P. Vatinius accusatus a Calvo D. 34. 39.
 vectigalia I, 11. XIII, 50. venalium mancipiorum XIII, 31. vectigalium societates III, 50. IV, 6. vectigalibus publicis tres consulares impositi XV, 18. vectigal Agrippinensium H. IV, 65.
 Vedius Aquila legionis legatus H. II, 44. III, 7.
 Vedius Pollio, eius luxur I, 10. potentia XII, 60.
 Veianus Niger tribunus XV, 67.
 Veiento. vid. *Fabricius.*
 Velabrum H. I, 27. III, 74.
 velamenta et infulas praeferre H. I, 66. III, 31.
 Velleda virgo fatidica H. IV, 61. 65. ei dona a Germanis missa H. V, 22. eam Romani hortantur ad pacem H. V, 24. Romae visa G. 8.
 Velinus lacus I, 79.
 P. Vellaeus III, 39.
 Velloctatus Cartimanduae adulter H. III, 45.
 vena argenti XI, 20. auri G. 5.
 venenum quo Athenienses perimunt damnatos XV, 64.
 Veneti Galliae populus XI, 23.
 Veneti in Germania G. 46.
 Venetus. vid. *Paulus.*

- P. Ventidius Pacorum interfecit H. V, 9. G. 37.
- Ventidius Cumanus XII, 54.
- Venus concepta mari H. II, 3. Amathusia III, 62. Erycina IV, 43. Genetrix XVI, 27. Paphia III, 62. H. II, 23. Stratoniceis III, 62.
- Venutius Britannorum dux XII, 40. regno potitur H. III, 45.
- Verania Pisonis Liciniani uxor H. I, 47.
- Q. Veranius Cappadociae legatus II, 56. accusationem in Pisonem parat II, 74. III, 10. 13. 17. sacerdotio honoratur III, 19. consul XII, 5. Britanniae legatus XIV, 29. A. 14.
- Verax Civilis nepos H. V, 20.
- Vercellae municipium H. I, 70. D. 8.
- Vergilianus. vid. *Iuncus*.
- Vergilio. vid. *Atilius*.
- Verginius Capito H. III, 77. IV, 3.
- Verginius Flavius eloquentiae magister in exilium pulsus XV, 71.
- Verginius Rufus consul XV, 23. Germaniae inferioris legatus ad imperium sollicitatur H. I, 8. 9. 52. consul ab Othone destinatur H. I, 77. domi a militibus obsesus aufugit H. II, 49. 51.
- Verona H. II, 23. III, 8. 10. 50. 52.
- Veronenses H. III, 8.
- Verres D. 20. 37.
- Verrinum ius D. 23.
- Verritus Frisiorum dux XIII, 54.
- versura vetita VI, 22.
- Verulamium Britanniae municipium XIV, 33.
- Verulana Gratilla subiit obsidium Capitolii H. III, 69.
- Verulanus Severus legatus XIV, 26. subsidio Tigrani missus XV, 3.
- Verus. vid. *Atilius*.
- Vesularius Flaccus eques Rom. e vetustissimis Tiberii familiarium necatur II, 28. VI, 16.
- Vespasianus Flavius in privata fortuna fratre inferior H. III, 65. monstratus fatis sub Claudio H. III, 44. A. 13. sub Nerone periculum adit XVI, 5. ad Iudaicum bellum missus H. I, 10. Othoni cum exercitu accedit H. I, 76. bellum Iudaicum profigat H. III, 4. cum Muciano consilia miscet H. II, 7. 74—78. 79. cuncta praeter Hierosolyma capit H. V, 10. bellum adversus Vitellium meditat H. II, 74. imperator salutatur H. II, 80. Alexandriam pergit H. III, 48. honores ei a senatu decreti H. IV, 3. alterum consulatum absens init H. IV, 38. Iudaico bello Titum filium praeposit H. II, 82. V, 1. cum cetero orbe Britanniam recuperat A. 17. eius principatus felix D. 17. fatis ei destinatus H. I, 10. II, 1. 78. caelesti favore creditur caecum et manu aegrum sanasse H. IV, 80. in Serapidis templo omine augetur H. IV, 81. solus principum in melius mutatus H. I, 50. eius virtutes H. II, 5. liberalitas D. 9. vigilantia, parsimonia, diligentia, sapientia H. II, 77. praecipuus adstricti moris auctor III, 55. sub eo Velea Romae visa G. 8.
- T. Vespasianus. vid. *Titus*.
- Vestae aedes H. I, 43. delubrum incenditur XV, 41. templum in Capitolio XV, 36. virgines I, 8.
- Vestales virgines testimonium in foro dicunt II, 34. obviae Flavianis ad pacem conciliandam H. III, 81. locum restituendo delubro perluunt H. IV, 53. earum sedes in theatro IV, 16. vetustissima pro Messalina deprecatur XI, 32.
- Vestalia sacra II, 86.
- vestibulum II, 31. in quo imagines XI, 35. Capitolii H. I, 86.
- Sex. Vestilius praetorius VI, 15.
- L. Vestinus eques Rom. H. IV, 53.
- Vestinus Atticus consul XV, 48. acer ingenio XV, 52. occiditur XV, 68.
- vestis triumphalis I, 15. XIII, 8. Serica II, 33. servilis XIII, 25. H. II, 29. Germanorum, Parthorum, Sarmatarum G. 17. vestes viris ac feminis promiscuae III, 53.
- Vestricius Spurinna dux Othonianus Placentiam defendit H. II, 11. 18. 36.
- Vesuvius IV, 67.
- Vetera (castra) I, 45. 58. H. IV, 18. 21. 23. 35. 36. 57. 60. 62. V, 14.
- veterani I, 10. 31. 35. 42. 44. 78. II,

80. IV, 4. XIII, 35. H. I, 68. II, 11.
82. A. 5. eorum vexillum I, 39.
III, 21. coloniae XIV, 27. 31. A. 14.
Vettius Bolanus legionis legatus XV, 3. Britanniae praepositus nimis placidus H. II, 65. A. 8. 16. inter Vitellium ac Vespasianum ambiguus H. II, 97.
Vettius Valens Messalinae adulter necatur XI, 30. 31. 35.
Vettonianus. vid. *Funisulanus*.
Vetus. vid. *Antistius*.
vexillarii H. I, 41. III, 17. vexillarii I, 38. XIV, 34. H. I, 41. II, 18. 66. 83. 100. III, 6. 48.
vexillum in domo imperatoris situm I, 39. veteranorum III, 21. sub vexillo habitorum I, 17. 26. 36. 39. praetorianum H. III, 21. tironum II, 78. legionis H. II, 24. vexilla I, 34. II, 52. H. I, 36. A. 35. delectorum XV, 26. manipulorum I, 20. equitum H. II, 11. legionum IV, 73. H. II, 24. 89. 100. III, 22. A. 18. Germanica H. I, 31. 53. 70. praeferentia nomen Vitellii lace-rantur H. II, 85.
via Appia II, 30. H. IV, 11. Bedria-censis H. III, 27. Caspia VI, 39. Flaminia III, 9. XIII, 47. H. I, 86. II, 64. III, 79. 82. Miseni XIV, 9. Ostiensis XI, 23. Postumia H. III, 21. sacra H. III, 68. Salaria H. III, 78.
viaticum I, 37. H. I, 57.
viatores tribunicii XVI, 12.
Vibenna Caeles IV, 65.
Vibia Scriboniani mater XII, 52.
Vibidia virgo Vestalis XI, 32. 34.
Vibidius Varro senatu motus II, 48.
Vibilius Hermundurorum dux II, 63. XII, 29.
Vibius Crispus delator dives et po-tens XIV, 28. H. II, 10. IV, 41. 43. D. 8. 13.
Vibius Fronto praef. equitum II, 63.
Vibius Marsus II, 74. 79. IV, 56. ve-tustis honoribus vir accusatur VI, 53. Syriae legatus XI, 10.
Vibius Secundus eques Rom. re-petundarum damnatur XIV, 28.
C. Vibius Serenus accusator II, 30. ex proconsulatu ulterioris Hispaniae Amorgum deportatur IV, 13. a filio accusatus Amorgum repor-tatur IV, 28—30.
C. Vibius Serenus filius patrem accusat IV, 28. 29. Fonteium Capitonem IV, 36.
Vibulenus miles seditione mota oc-ciditur I, 22. 28. 29.
Vibulenus. vid. *Agrippa*.
Vibullius praetor XIII, 28.
vicesimae quintae vectigal vena-lium mancipiorum XIII, 31.
Vicetia municipium H. III, 8.
Victor. vid. *Claudius*.
Victoriae simulacrum XIV, 32. bi-gae insitens in vestibulo Capi-tolii H. I, 86.
Vienna colonia XI, 1. H. I, 66. II, 66.
Viennenses H. I, 65. 66. 77. II, 66.
vigilia tertia II, 13. vigiliarum initia per centuriones et tubas nunciata XV, 30. H. II, 29.
vigilum praefectus XI, 35. H. I, 46. 72. cohortes H. III, 64. 69.
vigintiviratus III, 29.
villa Caesaris XIV, 9. villarum in-finita spatia III, 53.
vincire pollices in societate san-cienda XII, 47.
Vindelici II, 17.
vindemiae simulacrum XI, 31.
Vindex. vid. *Iulius*.
vindicta manumissi XIII, 27.
Vindonissa oppidum H. IV, 61. 70.
Vinianus. vid. *Annius*.
Vinicianus, Annii Pollionis filius VI, 15.
L. Vinicius III, 11.
M. Vinicius, Tiberii progener VI, 21. 51.
Vinicius Rufinus eques Rom. XIV, 40.
T. Vinius consul H. I, 1. 11. 13. de-terrimus mortalium H. I, 6. 37. 48. eius de Galba sententia H. I, 32. mors H. I, 42. testamentum irritum H. I, 48.
Vipsania, Agrippae filia, Tiberii et Galli Asinii uxor, mater Drusi I, 12. moritur III, 19.
Vipsania porticus H. I, 31.
M. Vipsanius. vid. *Agrippa*.
Vipsanius Laenas damnatur XIII, 30.

C. Vipstanus Apronianus consul XIV, 1. proconsul Africae H. I, 76.
 Vipstanus Gallus praetor obit II, 51.
 L. Vipstanus (Publicola) consul XI, 23.
 Vipstanus. vid. *Messala*.
 vir virum legit II. I, 18.
 Virgilius D. 12. 13. 20. 23.
 virginem triumvirali supplicio adfici inauditum VI, 4.
 Visellius Varro legatus III, 41. consul IV, 17. C. Silium accusat IV, 19.
 Vistilia stupri licentiam apud aediles vulgat II, 85.
 Visurgis amnis II, 9. 11. 12. 16. 17. (I, 70.)
 Vitellia Petronii socrus III, 49.
 Vitelliani H. II, 14. 41. III, 15. 63. 69. eorum virtus et constantia H. IV, 2.
 Vitellius Saturninus H. I, 82.
 P. Vitellius Germanici legatus I, 70. ad census Galliarum missus II, 6. accusationem in Pisonem instruit II, 74. Trioni non concedit III, 10. 13. 17. 19. accusatus se ipse occidit VI, 3. eius uxor VI, 53.
 Q. Vitellius, eius frater, senatu movetur ob paupertatem in honestam II, 48.
 L. Vitellius, eius frater, imperatoris pater H. III, 86. consul VI, 34. ter consul XIV, 56. H. I, 9. 52. III, 66. Orienti praefectus VI, 38. 42. 47. Messalinae favet XI, 3. 33. censor XII, 4. H. I, 9. III, 66. matrimonium Claudii et Agrippinae conciliat XII, 5. accusatur XII, 42. foedus adulator, fama de eo sinistra VI, 38. os impudicum XI, 3.
 A. Vitellius, eius filius, consul XI, 23. pavidum ingenium XIV, 49. Africae proconsul H. I, 70. II, 97. legatus in Germaniam mittitur H. I, 9. 52. eius defectio ac motus H. I, 51. apud severos humilis H. I, 52. imperator consalutatur H. I, 57. eius torpor ac luxus H. I, 62. II, 31. 62. III, 36. 63. 86. ingenii mobilitas H. II, 57. cum Othone comparatur H. II, 31. ad bellum

profectus, curis gravibus impar Lugdunum venit H. II, 57. 59. caesos cives laetus videt H. II, 70. eius agmen H. II, 87. Romam ingreditur H. II, 88. Augusti nomen differt, adsumit H. II, 62. 90. eius inexpleriles libidines H. II, 95. consulatus in multos annos destinat, imperium lacerat H. III, 55. Caesarem se dici vult H. III, 58. ei conditiones imperii deponendi oblatae H. III, 63. 66. paciscitur frustra cum Sabino H. III, 65. surdus ad fortia consilia palatio egressus redit H. III, 67. 68. culpam in milites confert H. III, 70. occiditur H. III, 85. eius imperium breve D. 17. imagines deiectae H. III, 12. filius paulo post occisus H. II, 59. III, 60. IV, 80.

L. Vitellius, imperatoris frater H. I, 88. adulantibus se offert H. II, 54. atrocis sententiae in Caecinam auctor H. III, 37. Blaesum accusat H. III, 38. tuendae urbi relictus H. III, 55. in Campaniam missus Tarracinam obsidet et capit H. III, 58. 76. 77. infamis sed industrius *ib.* interficitur H. IV, 2.
 Vitia Fufii Gemini mater VI, 16.

vitis centurionum I, 23. aurea in templo Iudaeorum reperta H. V, 6. vitrum in Iudaea H. V, 7.

vittis coronisque in extruendo templo evincta area, vittis ligatus lapis innexique funes H. IV, 53.

vitulus cui caput in crure XV, 47.
 Vivennius Rufinus praefectus alae H. III, 12.

Vocetius Helvetiae mons H. I, 68.

Vocontii H. I, 66.

Vocula. vid. *Dillius. Sariolenus*.

Volaginius gregarius, Scriboniani percussor H. II, 75.

Volandum Armeniae castellum XIII, 39.

Volcatius Araricus XV, 50.

Volcatius Moschus exul in Massilienses receptus IV, 43.

Volcatius Tertullinus tribunus plebis H. IV, 9.

Volcatius Tullinus [aut potius idem ille Tertullinus] sub Nerone accusatus evasit XVI, 8.

- Volesus. vid. *Messala*.
 Vologeses Parthorum rex XII, 14.
 H. I, 40. ex paelice Graeca ortus XII, 44. Armeniam invadit XII, 50. abscedit inde XIII, 7. obsides Romanis tradit XIII, 9. iterum bellum movet XIII, 34. defectione Hyrcanorum attinetur XIII, 37. XIV, 25. concilium vocat XV, 2. arma Romana vitat XV, 5. adversus Paetum profiscitur XV, 10. eum ad foedam pacem compellit XV, 14. legatos ad Neronem mittit XV, 24. Vespasiano auxilia offert H. IV, 51.
 Volsci XI, 24.
 L. Volusius vir insignis obit, ditissimus III, 30.
 L. Volusius, eius filius XII, 22. extrema senectute moritur longa parsimonia ditissimus XIII, 30. XIV, 56.
 Q. Volusius, eius filius, consul XIII, 25. census per Gallias agit XIV, 46.
 C. Volusius miles H. III, 29.
 Volusius Proculus, nauarchus XV, 51. 57.
 Vonones Medis praesidens ad regnum Parthorum accitus moritur, pater Vologesis XII, 14.
 Vonones Parthorum rex II, 1. 2. regno pellitur II, 3. ab Armeniis rex creatur II, 4. inde amotus in Syriam, mox in Ciliciam, fugam temptans occiditur II, 56. 58. 68. eius filius Meherdates XII, 10.
 Vopiscus. vid. *Pompeius*.
 Votienus Montanus celebris ingenii vir, maiestatis poenis affectus IV, 42.
 votum Civilis barbarum H. IV, 61.
 vota Chattorum XIII, 57. G. 31. pro incolumitate principis principio anni suscipi solita IV, 17. XVI, 22. pro principe aegrotante XII, 68. pro utero Poppaeae XV, 23.
 Vuithones (?) G. 40.
 Vulcanus XV, 44.
 Vulcatius. vid. *Volcatius*.
 Vulsiniensis Seianus VI, 14.
 Vulsinii IV, 1.
 Xenophontis iucunditas D. 31.
 Xenophon Cous ex Aesculapii posteris, Claudii medicus XII, 61. veneno eum necat XII, 67.
 Zeno Armeniae rex creatur II, 56.
 Zenobia Radamisti uxor XII, 51.
 Zeugma oppidum ad Euphratem XII, 12.
 Zmyrna IV, 56.
 Zmyrnaei asylum habent in templo Veneris Stratoniceidis III, 63. P. Rutilium exulem civem sibi addiderunt IV, 43. ex undecim Asiae urbibus obtinent ut apud se templum Tiberio matrique eius ac senatui statuatur IV, 55. 56. eorum vetusta origo et in populum Rom. officia IV, 56.